

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ศาลารูปเรือ & ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา
ภาคอาสาฬหบูชา ระหว่างวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๒๓ - วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๒๓

ของ

พุทธทาสภิกขุ



ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยศรัทธาบริจาคของท่านบติ :

พระสมยศ สมยโส อุทิศถวายเป็นอาจริยบูชา ฉลอง ๑๐๐ ปี พุทธทาส

และอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับในตระกูล "ประดิษฐ์พงศ์"

ร่วมกับธรรมทานมูลนิธิ

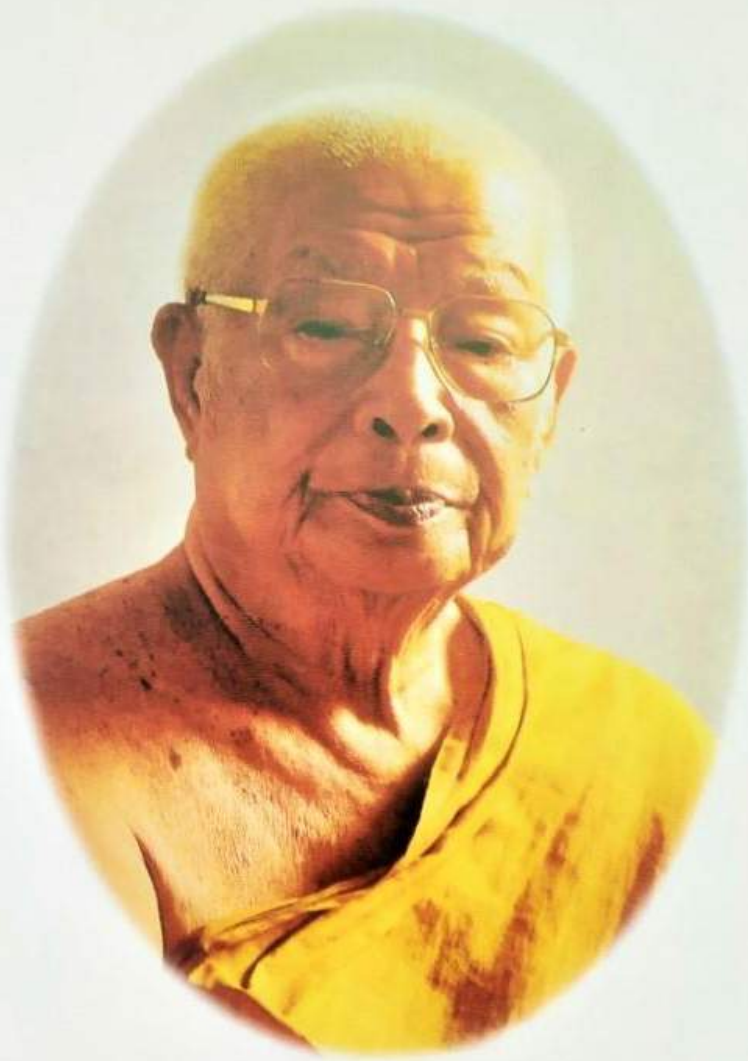
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย

หมายเลข ๓๗.๖ บนพื้นแถบสีน้ำเงิน จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

พุทธศักราช ๒๕๔๕

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาส

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]



พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย

แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ลำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา

พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย

ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของค้พระพุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย

อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย

แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างทนหลัง
มีอะไรมาเสียไค้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง

ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินุทปญฺโญ

มีกมลเนิ่นตรงกัน ในหัวอัน; ลือเป็นทราปาก อัน
 ใหญ่จ=มาคัดทั้ง ให้หันไปมูขุธรรมะ แทนทรา
 มุข อยดนะ ที่มิได้เพื่อ ทามรณ! เสกแห่งกมา-
นครฐณี กำจัดดุรของโลก, โลกจะอึดแออยู่ด้วย
 เหลือ แห่งทามรณ และวิธีทามรณมีโลกทมา-
 รณณ์ อย่างวิปริตวิตตาทชณีที่ไม่เคยมีมาก่อน;
 กิกรรณธรรมไมชาน์ ลือตกอยู่ในโลกที่ชณะ: เนมิอห
กัณฑ์ดุรกัณฑ์ฐา หรือสักกัณฑ์ ลุบข้างกอดดูเจมิ
 โสภณ์ได้ไป, แต่พวกเรา ก็ยังทอดทิ้งภารุระ: อัน
 มีมิได้ อยู่นั้นเอง.

ตั้ให้ดูตามร่วมมื่อ แก่กักรรณณ์ มากน้อย
 เพียงไร ก็ย่อมตั้งอยู่ในฐานะ: เป็นผู้มีพระคุณ
 แก่พวกเรา อย่างใหญ่หลวง อยู่นั้นเอง. อาตมา
ขอแสดงความขอบคุณ อนุโมทนา และ อัญมัยพร
 แดงอันงามของบรรดาผู้มาขอเห็นประโยชน์
 แห่งกักรรณธรรมไมชาน์ นี้ ทุกถ้วนหน้า.

ขอให้เห็นผู้เป็นทามรณณ์ มีอ้อมทั้งปวงญาติ
 ขอได้รับผลกุศลแห่ง กักรรณธรรมทามรณณ์ ใต้ทุกอัน
 ทั้งในกาลอันเป็นมีสุขอัน และสัมปรายภ; ประสพสัมฤทธิ์
 ธรรมอันมี อยู่ทุกอันมาชาติทุก เจอน ๕

โสมกมลธรรม (๕๕)

อนุโมทนา ธรรมทาน

คำนำ

[เมื่อพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๔๖.]

ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ สมัยดำรงชีวิตอยู่ทางร่างกาย ท่านได้บรรยายธรรม ประจำวันเสาร์ ทั้ง ๓ ภาคของปีเป็นประจำ คือภาคมาฆบูชา บรรยาย ๓ เดือนแรกของปี, ภาควิสาขบูชา บรรยาย ๓ เดือนถัดมา, ใน ๓ เดือนต่อมาอีก บรรยายภาคอาสาฬหบูชา.

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ภาคอาสาฬหบูชา ท่านได้บรรยายเรื่องธรรมชาติในภาษาธรรม หรือธรรมชาติตามแนวธรรมะในพุทธศาสนา, ไว้อย่างละเอียดถึง ๑๒ ครั้งบรรยาย, ได้มีการนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กๆ ในแต่ละครั้งบรรยาย ตามโอกาสก่อนหน้านั้น; ในคราวนี้ได้นำมาจัดพิมพ์รวมครบทั้ง ๑๒ ครั้งในเล่มเดียวกัน ทำเป็นหนังสือธรรมโฆษณ ของพุทธทาส ใช้ชื่อว่า “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ตามชื่อเรื่องบรรยายของท่าน, เป็นอันดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๗๒ จัดเข้าชุดธรรมโฆษณ หมวดที่ ๔ ชุมทุมธรรมบรรยาย หมายเลขประจำเล่ม ๓๗.ง บนพื้นแถบสีน้ำเงิน.

ท่านผู้ต้องการรู้เรื่องธรรมชาติตามคำสอนพุทธศาสนา ควรมีหนังสือเล่มนี้ เพราะ นำธรรมชาติตามแนวพุทธศาสนามากกล่าวไว้สมบูรณ์ ซึ่งองค์บรรยายชี้แจงไว้มาก หลายแง่มุมถึง ๔๐๐ หน้า เพื่อเกิดความชัดเจนต่อ “ธรรมชาติ” และนำไปปฏิบัติเข้าถึง ตัวแท้ของธรรมชาติได้ถูกต้องและง่าย อันจะนำมาซึ่งสันติสุขทั้งส่วนตนและสังคม.

เรื่องที่เราใช้และเป็นอยู่ประจำวันอันจำเป็น ย่อมจำเป็นต้องมีต้องใช้และ ต้องกระทำอย่างซ้ำๆ จึงจะได้และสำเร็จประโยชน์ เช่นการหายใจก็จำเป็นต้องหายใจ ย้ำไปมาบ่อยๆ มากจนตลอดชีวิต, อาหารก็จำเป็นต้องรับประทานทุกๆ วัน แต่ละมื้อๆ ต้องมากคำ แต่ละคำต้องเคี้ยวซ้ำๆ, เป็นต้น. ในการที่จำเป็นต้องย้ำซ้ำๆ เกี่ยวกับการหายใจ ก็ดี การกินอาหารก็ดี ถ้าสังเกตดูละเอียดจะเห็นว่า มีอะไร ๆ ที่นำรู้เพิ่มขึ้นและละเอียด ขึ้นไปตามลำดับ; เมื่อยินดีพอใจสังเกตให้ละเอียด ไม่เบื่อหน่าย ก็จะได้รับประโยชน์ เพิ่มขึ้นอีกมากมาย นอกเหนือไปจากคุณค่าทางลมปราณและทางอาหาร. การศึกษา “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ในเล่มนี้ก็เช่นเดียวกันนั้น องค์บรรยายจำเป็นต้องมีการย้ำ กล่าวไว้มีนัยยะมากมายหลายแง่มุมให้เกิดความชัดเจน ถ้ายินดีอ่านอย่างพอใจ ไม่เบื่อหน่าย ย่อมได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นและละเอียดยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละครั้งทั้ง ๑๒ ครั้งบรรยาย โดยแท้.

เมื่อท่านมีธรรมะรักษธรรมะอยู่กับเนื้อกับตัว ย่อมยินดี พอใจ และชอบเมื่อได้อ่าน ได้ฟังได้เขียนเรื่องธรรมะ หรือเมื่อมีใครแสดงธรรมะ; เหมือนผู้ที่มีความสุขอึดอ้อมอยู่ ด้วยความสุข เมื่อมีใครมาพูดถึงความสุขให้ฟัง หรือได้อ่านได้เขียนเรื่องความสุข ย่อม ยินดีพอใจ ไม่เบื่อหน่ายรังเกียจ. ผู้ยินดีพอใจในการทำงาน สร้างเนื้อตัวให้เป็นหลักฐาน ย่อมประสบความสำเร็จนั้นได้ดีและเร็วกว่าผู้ฝืนใจไม่ยินดีทำ. ผู้ทำใจให้ยินดีชอบพอใจ อ่านฟังเขียนปฏิบัติธรรมะ ก็ย่อมเจริญรุ่งเรืองด้วยธรรมะ มีธรรมะมากขึ้น จนบรรลุดุธรรมะ ได้ดีและเร็ว อย่างตรงข้ามกับผู้ตรงข้าม.

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ พระภิกษุสมยศ สมยโส เป็นทานบดีสร้างขึ้นไว้ในพุทธศาสนา จำนวนครึ่งหนึ่งของจำนวนหนังสือที่พิมพ์ครั้งนี้ ร่วมกับธรรมทานมูลนิธิ เพื่อเป็นส่วน ร่วมอนุสรณ์ในการฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ถวายเป็นอาจารย์บูชา และอุทิศส่วนกุศลให้ ผู้ล่วงลับในตระกูล “ประดิษฐ์พงศ์” ด้วย; ธรรมทานมูลนิธิขอสมโมทนาต่อ ธรรมทานมัชฌิมาภคินีของพระคุณเจ้า ที่มีส่วนช่วยกันสร้างหนังสือพระธรรมเล่มนี้ขึ้น ไว้ใน “ธรรมบรรณโลก” อีกเล่มหนึ่ง, ไว้ ณ โอกาสนี้.

ธรรมทานมูลนิธิ

หน้าสวนโมกขพลาราม, ไชยา

คำปรารภ

ของพระสมยศ สมยโส

ท่านอาจารย์พุทธทาส หรืออดีตพระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระอาจารย์ที่ข้าพเจ้าเคารพสักการะอย่างสูง เหนือชีวิตจิตใจ เพราะเหตุท่านมีพระคุณอันเหลือเหนือร่างกาย จิต วิญญาณ ข้าพเจ้านับแต่ได้ไปมาหาสู่ สนใจศรัทธาเลื่อมใสปฏิบัติธรรมตามคำสอนของท่าน มาแต่เป็นฆราวาส จนบัดนี้ ท่านเป็นปูชนียบุพการี ยากจะกตัญญูทดแทนให้หมดสิ้นได้ นอกเสียจากต้องปฏิบัติธรรม จนเห็นธรรมตามที่ท่านได้สั่งสอน. เมื่อจบสมัย ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ที่จะมาถึง เป็นกาลเวลาที่สมควรกันว่าจะถึงกำหนด ๑๐๐ ปี แห่งการเกิดทางกายของท่านอาจารย์นั้น คณะศิษยานุศิษย์ที่เคารพสักการะบูชาในองค์ท่าน ต่างมุ่งปฏิบัติ ชักชวนกันบำเพ็ญทาน สมาทานศีล ปฏิบัติธรรมให้ยิ่งยวดขึ้น เพื่อเป็นอาจริยปฏิการคุณ และร่วมกันจัดดำเนินการอะไรๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่เพื่อนร่วมทุกข์ โดยจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรม บรรยายธรรม พิมพ์หนังสือธรรมที่ท่านอาจารย์บรรยาย สร้าง-ซ่อมศาสนสถานวัดอุให้เป็นอนุสรณ์แห่งองค์ท่านเป็นต้น เพื่อเป็นอาจริยบูชาคุณปฏิการ ฉลองเนื่องใน “๑๐๐ ปีพุทธทาส”. ข้าพเจ้าจึงเห็นสมควร น่าจะได้มีส่วนร่วมสดสมวารอาจริยบูชาฉลองในคราวนี้ ตามกำลังสามารถอันจะเป็นประโยชน์ผลสวัสดิแก่ตนและเพื่อนร่วมทุกข์สหายธรรมด้วย. จึงขออนุญาตธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์หนังสือฉบับเผยแผ่ธรรมคือ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” ชื่อว่า “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ซึ่งเป็นธรรมบรรยายหลักธรรมประจำวันเสาร์แห่งท่าน เป็นอาจริยานุสรณ์ อุทิศถวายไว้ในพุทธศาสนา และร่วมฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส; เพื่อเป็นอดีตญาณูปการานุสรณ์ อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับในตระกูล “ประดิษฐ์พงศ์” พร้อมสรรพสัตว์ ครู อาจารย์ และญาติผู้มีพระคุณอีกส่วนหนึ่งด้วย.

“ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ข้าพเจ้าฟังเรื่องแล้วชอบ ถูกอัธยาศัย ชวนให้น่าสนใจ น่าอ่าน รู้ให้ครบถ้วน สมกับสมัยนี้เป็นยุคที่ควรรู้จักธรรมชาติกันให้เต็มที่ และขุใจ ด้วยเหตุผล และจุดประสงค์ท่านผู้อ่านและสาธุชนทั้งหลาย ได้รู้แจ้งเห็นชัดธรรมชาติ เห็นเบื้องหลังด้านในของธรรมชาติ และมีชีวิตเข้าถึงตัวธรรมชาติอันแท้จริง, เป็นความสะอาด สว่าง สงบ ว่าง เบิกบานใจ; เป็นสหายธรรมกับเพื่อนร่วมทุกข์ทั้งหลาย พร้อมกันไปกับข้าพเจ้า ซึ่งพยายามกระทำและชักชวนกันกระทำเป็นกำลังใจแก่กันและกัน ให้เข้าถึงตัวธรรมชาติแท้นี้อยู่ทั่วหน้ากัน.

สารบัญ

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

| | หน้า |
|---|------|
| ๑. เรามีอาหารต่างๆ สำหรับเรียกสิ่งๆเดียว | ๑ |
| ๒. การรู้จักใช้ธรรมะชาติครบทั้ง ๔ ความหมาย | ๔๓ |
| ๓. ปัญหาของมนุษย์ หรือปริศนาของธรรมชาติ | ๗๕ |
| ๔. พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ | ๑๐๑ |
| ๕. สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา | ๑๔๕ |
| ๖. รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา | ๑๘๑ |
| ๗. พุทธศาสนา คือศาสนาแห่งธรรมชาติ | ๒๐๑ |
| ๘. เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.... | ๒๓๕ |
| ๙. การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง | ๒๖๓ |
| ๑๐. มัชฌิมาปฏิปทา คือทางรอดตามกฎของธรรมชาติ | ๒๙๕ |
| ๑๑. ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก | ๓๓๑ |
| ๑๒. เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ | ๓๖๑ |

[โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป.]

สารบาญ

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

๑. เรามีไวยาหารต่างๆ สำหรับเรียกสิ่งๆเดียว.

| | |
|--|----|
| ชื่อต่างๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้น, ธรรมชาติมีชื่อเรียกต่างๆกัน | ๑ |
| ไม่เห็นว่ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ จึงเป็นเหตุให้ไม่เข้าใจธรรมะในพุทธศาสนา | ๒ |
| ธรรมะในพุทธศาสนา เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งหมด | ๓ |
| พุทธศาสนาชั้นลึกลงให้มองเห็นว่ ที่คิดว่าตัวตน - ของตนนั้นไม่ใช่, มันเป็นธรรมชาติ | ๔ |
| สิ่งทั้งปวงไม่ยกเว้นอะไรเลย ล้วนแต่เป็นธรรมะ หรือเป็นธรรมชาติ | ๕ |
| หัวใจพุทธศาสนา สอนให้รู้ว่ไม่มีอะไรที่จะเป็นหรือเอามาเป็นตัวตน - ของตนได้ | ๖ |
| ความทุกข์ของคนเรา สรุบอยู่ที่ไปยึดมั่นสิ่งใดเป็นตัวเอง - ของเรา | ๗ |
| พุทธศาสนามีเรื่องเดียวเท่านั้น คือเรื่องธรรมชาติตามหลักพุทธศาสนา | ๘ |
| พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์ใดๆ | ๙ |
| พุทธศาสนามีเรื่องธรรมชาติเป็นแก่น นักวิทยาศาสตร์ทั่วไปยอมรับได้ | ๑๐ |
| เรื่องของธรรมชาติจะเป็นสันติภูมิโกเสมอ | ๑๑ |
| จะเห็นแจ้งว่ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติได้ ขึ้นอยู่กับปัญญา | ๑๒ |
| ไสยศาสตร์มีก่อนพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเกิดไสยศาสตร์ก็กลายเป็นวิทยาศาสตร์ | ๑๓ |
| ธรรมชาติเป็นอิสระแก่ตัว ไม่ขึ้นแก่ผีสงที่ไหน | ๑๔ |
| ธรรมชาติคำเดียว ขยายไปเป็นอะไรๆ ทั้งหมดที่มนุษย์รู้จัก | ๑๕ |
| สิ่งที่ต้องเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ ๕ ประเด็น | ๑๖ |
| อธรรมนั้นก็คือธรรม แต่เป็นธรรมฝ่ายผิด | ๑๗ |
| ทั้งธรรมชาติและผิดธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ | ๑๘ |
| ไม่มีที่ว่ผิดธรรมชาติ เป็นไปไม่ได้ ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ | ๑๙ |
| ถ้ารู้เห็นอะไรตามจริงครบถ้วน จะไม่มีอะไรที่ถือว่าผิดธรรมชาติ | ๒๐ |
| คำว่าธรรมดา คือความเป็นไปตามธรรมชาติ | ๒๑ |
| ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ | ๒๒ |
| ขึ้นชื่อว่าธาตุแล้ว ต้องเป็นไปตามธรรมชาติของมัน | ๒๓ |

| | |
|---|----|
| เพราะไม่เห็นความจริงของธรรมชาติ จึงเห็นว่ามีอะไรนอกจากธรรมชาติ | ๔๙ |
| ธรรมหรือธรรมชาติ ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? | ๕๐ |
| โลกตั้งต้นเมื่อไร ? คนตั้งต้นเมื่อไร ? | ๕๑ |
| การเกิดขึ้นเป็นคนเป็นสัตว์ เมื่อพูดตามแบบภาษาธรรมะ | ๕๒ |
| ปัญหาของมนุษย์ ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? | ๕๓ |
| ธรรมชาติ ๔ ความหมาย ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มีอยู่ในคนเป็นๆ | ๕๔ |
| นิพพานเป็นธรรมชาติฝ่ายอสังขตะ ตรัสเรียกว่าอายตนะบ้าง วิญญาณบ้าง | ๕๕ |
| กฎของธรรมชาติ มีทั้งที่เป็นกฎฝ่ายสังขาร และกฎฝ่ายวิสังขาร | ๕๖ |
| การปฏิบัติหน้าที่ คือการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ | ๕๗ |
| พุทธบริษัทที่ดี ต้องรู้เห็นหน้าที่ของชีวิต ๓ ตอน | ๕๘ |
| คนจะอยู่อย่างปราศจากหน้าที่ไม่ได้ เพราะธรรมชาติจะบังคับให้ทำหน้าที่ | ๕๙ |
| ธรรมชาติ ๔ มีอยู่ในชีวิตเป็นๆ จุดตรัสอริยสัจ ๔ ว่ามีอยู่ที่คนเป็นๆ | ๖๐ |
| กฎธรรมชาติ ทำให้คนเราเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้ง ๔ เสมอไป | ๖๑ |
| เพื่อปลดเปลื้องปัญหา เราต้องทำให้ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งสิ้น | ๖๒ |
| ดับทุกข์ทั้งของคนของโลก ก็ต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔ | ๖๓ |
| ศาสนาพระศรีอาริย์ ไม่ขาดแคลนวัตถุ ไม่ผิดทางจิต ทุกคนเป็นมิตรกัน.... | ๖๔ |
| วิธีเอาธรรมชาติทั้งสี่มาใช้ให้ได้สิ่งที่เราต้องการ | ๖๕ |
| ต้องการมีสภาพอย่างศาสนาพระศรีอาริย์ ต้องทำให้ถูกต้องธรรมชาติทั้ง ๔ | ๖๖ |
| ความจริงสำหรับรู้ มีรูปร่างไม่เหมือนความจริงสำหรับปฏิบัติก็มี | ๖๗ |
| ธรรมชาติมีความรอบคอบสมบูรณ์ วางกฎไว้ไม่บกพร่อง | ๖๘ |
| ธรรมชาติจัดโลกสำหรับมาอยู่ร่วมกัน จะนึกถึงแต่ตัวเราไม่ได้ | ๖๙ |
| มีความพยายามอยู่ตลอด เพื่อช่วยแก้ไขทุกสิ่งในโลกให้ถูกต้อง | ๗๐ |
| “เรา” ไม่มี ถ้าจะให้มีก็พ่วงเข้ามาในธรรมชาติ ยืมธรรมชาติมาใช้ | ๗๑ |
| หมดอวิชชาทั้งหมด “ตัวเรา” เหลือแต่ธรรมชาติล้วนๆเป็นไป - ลื่นทุกข์ | ๗๒ |
| ถึงความไม่ตาย (อมตะ) เพราะไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติ | ๗๓ |

๓. ปัญหาของมนุษย์ หรือปริศนาของธรรมชาติ.

| | |
|---|----|
| บรรยายครั้งที่ ๓ ก็ยังคงกล่าวธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ | ๗๕ |
| ทรงสั่งสอนไม่ให้ใครยึดถือนิพพาน โดยความเป็นตัวตน | ๗๖ |
| คนที่ไม่เห็นธรรมชาติ อันลึกซึ้งสูงสุด เรียกว่าคนไม่รู้อะไรเลย | ๗๗ |
| ที่กำลังรู้สึกว่าเป็นตัวเรา คือความโง่ ที่ไปเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเรา | ๗๘ |
| ปัญหาทางศีลธรรม คือไม่มีความเมตตากรุณาแก่กันเพราะความโง่ที่ว่ามีตัว | ๗๙ |
| เราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหาของธรรมชาติได้อย่างไร | ๘๐ |
| จะให้เรามีเรา ก็ขอให้มีเราเพื่อแก้ความชั่วเรามีเราที่ดี แต่ก็ยังมีเราให้ทุกข์อยู่ | ๘๑ |
| แม้จะหมดตัวเราแล้ว ธรรมชาตียังดำรงตามธรรมชาติเพื่อดำรงอยู่ได้ | ๘๒ |
| ถ้าบรรลุธรรมถึงที่สุด เห็นเป็นเพียงธรรมชาติ ก็ไม่ต้องมียึดมั่น | ๘๓ |
| นี่คือความยากลำบากที่จะปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา! | ๘๔ |
| จิตจะต้องศึกษาให้รู้จักตัวกิเลส ซึ่งก็เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับจิต | ๘๕ |
| การดูให้เห็นกิเลสที่เกิดขึ้น ตามกฎของธรรมชาติ | ๘๖ |
| ต้องมีสติเพียงพอในขณะกระทบอารมณ์ว่ามีแต่ธรรมชาติล้วนๆ | ๘๗ |
| มองให้เห็นชัดว่าธรรมชาติดับธรรมชาติกระทบกัน ก็ไม่เกิดตัณหาอุปาทาน | ๘๘ |
| หลักฐานพุทธภาษิตที่ว่า ธรรมะคือปฏิจจสมุปบาท.... .. | ๘๙ |
| มีสติทันเมื่อมีการปรุงทางอายตนะ ป้องกันไม่ให้หลงไปเป็นตัวกู - ของกูได้ | ๙๐ |
| เห็นอะไรๆ เป็นธรรมชาติ จะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหาของธรรมชาติได้ | ๙๑ |
| ผู้ที่เห็นธรรมะ จะได้เห็นทั้งพระพุทธรเจ้าและเห็นปฏิจจสมุปบาท | ๙๒ |
| จิตรู้ธรรมชาติถึงที่สุด จะบังคับธรรมชาติได้ตามที่ตนต้องการ | ๙๓ |
| จิตเป็นธรรมชาติฝ่ายสังขาร สามารถปรับปรุงได้จนกระทั่งสูงสุดถึงวิมุตติ | ๙๔ |
| หลัก ๔ หลักของผู้รู้ธรรมชาติโดยสมบูรณ์ | ๙๕ |
| ธรรมมันก็ธรรมชาติ มันก็กับธรรมชาติ | ๙๖ |
| ธรรมชาติก็คือสิ่งเป็นไปเองตามกฎธรรมชาติจะเกณฑ์ให้มาเป็นตัวเรา - ของเราไม่ได้ | ๙๗ |
| ไม่มีตัวกู ไม่มีผี ฯลฯ สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ | ๙๘ |
| ความโง่ต่างหาก ที่ทำให้รู้สึกว่ามีอะไรจะแก้ เป็นปริศนาอันยากอันลึกของธรรมชาติ | ๙๙ |

๔. พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ.

| | | | | | |
|---|------|------|------|-------------------------|-----|
| หัวข้อย่อยแห่งครั้งที่ ๔ นี้ว่าพระรัตนตรัยกับธรรมชาติ | | | | | ๑๐๑ |
| เหตุผลที่พูดเรื่องไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ | | | | | ๑๐๒ |
| รู้สึกอรรย - ไม่อรรย เป็นเพียงรู้สึกตามธรรมชาติของระบบประสาท | | | | | ๑๐๓ |
| ตกอยู่ในกองทุกข์ วนเวียนในกองทุกข์ เพราะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ | | | | | ๑๐๔ |
| ทุกอย่างเป็นไปตามกฎธรรมชาติทั้งนั้น เราอยาก - ไม่อยากให้เป็นอย่างนั้น - | | | | | |
| | | | | อย่างนี้จึงได้เป็นทุกข์ | ๑๐๕ |
| ถ้าพอใจในความสงบ เป็นความพอใจสูงสุด เป็นความสุขสูงสุด.... | | | | | ๑๐๖ |
| การทำหน้าที่ คือการปฏิบัติธรรมะตามกฎของธรรมชาติ | | | | | ๑๐๗ |
| ธรรมชาติกำหนดมา สำหรับให้มนุษย์ประพฤติให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ | | | | | ๑๐๘ |
| พุทธศาสนาสอนแต่เรื่องให้รู้เห็นว่า อะไรก็ไม่ใช่ตัวกู - ของกู | | | | | ๑๐๙ |
| พุทธศาสนาไม่เหมือนศาสนาอื่น ในข้อที่ให้เห็นว่ามันเป็นไปตามธรรมชาติ | | | | | ๑๑๐ |
| ธรรมชาติต่อธรรมชาติ ธรรมชาติกับธรรมชาติ ธรรมชาติโดยธรรมชาติ | | | | | ๑๑๑ |
| พุทธศาสนามีหลักที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ | | | | | ๑๑๒ |
| ผู้ที่ไม่ทำให้พระพุทเจ้าเหนื่อยเปล่าในการสอนคือผู้ที่เห็นว่าไม่มีตัวตนวางตัวตนได้ | | | | | ๑๑๓ |
| “ธรรมชาติ” ตามพระบาลี กับธรรมชาติตามภาษาคน ดันลึกกว่ากันมาก | | | | | ๑๑๔ |
| รสของกามารมณ์ เป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติ ที่ระบบประสาทเท่านั้น | | | | | ๑๑๕ |
| โง่ชั้นเลวหลงไหลกามารมณ์ โง่ชั้นดีเอาจิตสมาธิสมาบัติเป็นสิ่งสูงสุด | | | | | ๑๑๖ |
| เห็นเป็นธรรมชาติ ๔ ความหมายก็ไม่ทุกข์ เห็นเป็นตัวตน - ของตนก็เป็นทุกข์ | | | | | ๑๑๗ |
| สิ่งทั้งหลายเป็นของธรรมชาติ ไปยึดเอามาเป็นของตนก็ต้องมีความทุกข์ | | | | | ๑๑๘ |
| ขอให้สนใจเรื่องความจริงของธรรมชาติ ซึ่งมี ๔ ความหมาย | | | | | ๑๑๙ |
| รู้จักธรรมชาติ เข้าถึงธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกตามกฎธรรมชาติให้มาก จะไม่เป็นทุกข์ | | | | | ๑๒๐ |
| ไม่ควรหวังอะไรมากกว่าอยู่ไม่ทุกข์ และชีวิตเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย | | | | | ๑๒๑ |
| คำอธิบายที่ให้ฝรั่งเข้าใจได้ยากที่สุด | | | | | ๑๒๒ |
| พระธรรมมีก่อนสิ่งใด และสร้างทุกสิ่งรวมถึงพระพุทธรัตตะ | | | | | ๑๒๓ |
| ทุกสิ่งถูกสร้างขึ้นมาจากกฎธรรมชาติ จึงไม่พ้นจากความเป็นธรรมชาติ | | | | | ๑๒๔ |

| | |
|--|-----|
| เหตุที่มนุษย์เป็นบาป มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน | ๑๒๕ |
| เพราะคิดได้มากนี้เอง มนุษย์จึงทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน | ๑๒๖ |
| ถ้าไม่มีความรู้ธรรมะ จะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์ | ๑๒๗ |
| ต้องมีธรรมะขนาดไหน จึงจะไม่มีบาปกว่าสัตว์ | ๑๒๘ |
| ธรรมะที่ทำให้มนุษย์กับสัตว์ต่างกัน เอามนุษย์ธรรมออกไป คนกับสัตว์ก็ไม่ต่างกัน | ๑๒๙ |
| มนุษย์เป็นบาป เพราะโพล่มายึดสิ่งทั้งปวงเป็นตัวตน - ของตน | ๑๓๐ |
| ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เพราะธรรมชาติสร้างทุกอย่างขึ้นมา | ๑๓๑ |
| พูดอย่างอิสระเสรีว่ากฎธรรมชาติสร้างทุกสิ่ง พูดให้สุภาพว่าพระธรรมสร้างทุกสิ่ง | ๑๓๒ |
| พระพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง นั่นคือท่านรู้เรื่องของธรรมชาติจนแก้ปัญหาได้ | ๑๓๓ |
| ธรรมชาติทั้ง ๔ คือพระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะคือผู้รู้ธรรมชาติตามพุทธรัตนะ | ๑๓๔ |
| พระรัตนตรัยเมื่อพูดอย่างอุปมาด้วยวัตถุ | ๑๓๕ |
| อภิปัญญาเทศิตธรรม - ธรรมที่พระพุทธองค์ยกขึ้นแสดงด้วยพระปัญญาอันยิ่ง - | |
| คือกฎของธรรมชาติ | ๑๓๖ |
| หลักฐานที่ว่าพระองค์ตรัสว่าพระองค์กับธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน | ๑๓๗ |
| การดูให้เห็นว่า พระสัทธรรมทั้ง ๓ เป็นธรรมชาติอย่างไร.... .. | ๑๓๘ |
| ศีล บังคับกายวาจา, สมาธิ บังคับจิต, ปัญญา บังคับความคิดความเชื่อให้ถูก | ๑๓๙ |
| พระสังฆรัตนะ ก็คือธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จในการชนะธรรมชาติ | ๑๔๐ |
| สงฆ์แท้จริง มีแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์เท่านั้น | ๑๔๑ |
| เห็นธรรมชาติถึงที่สุด จะไม่เห็นว่าเกิดแก่เจ็บตาย เหมือนคนธรรมดา | ๑๔๒ |
| การพูดไม่ยาก การทำยาก ทำยากเท่ากับว่าเข้าถึงธรรมชาติได้โดยยาก | ๑๔๓ |
| มนุษย์ต้องได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ อย่า "ยิ่งรู้มากยิ่งยากนาน" | ๑๔๔ |

๕. สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือหนทางรอดของคนเรา.

| | |
|--|-----|
| บรรยายวันเสาร์ครั้งที่ ๕ ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติต่อ | ๑๔๕ |
| บรรยายเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติให้ครบทุกแง่มุมให้เกิดรู้เห็นได้เองว่ามีแต่ธรรมชาติ | ๑๔๖ |
| เมื่อเอาธรรมชาติมาเป็นหลักในการศึกษา ก็ต้องพูดเรื่องธรรมชาติโดยละเอียด | ๑๔๗ |
| ธรรมะ ๑ ข้อในหลายๆข้อ ที่ใช้แก้ปัญหาทั้งตนเองและผู้อื่นได้ | ๑๔๘ |

| | |
|---|-----|
| เรามีความมุ่งหมายจะกำจัดความทุกข์ใดๆ ก็จงนึกถึงสัมมาทิฏฐีก่อนสิ่งอื่น | ๑๔๙ |
| คำแปลความหมายเป็นต้น ของสัมมาทิฏฐิ | ๑๕๐ |
| ก่อนจะเชื่ออะไรให้ชั้ยถากถั่วสัมมัมปัญญา อย่าให้ผิดหลักกาลามสูตร ๑๐ ข้อ | ๑๕๑ |
| อะไรเป็นไวพจน์ - คำเรียกแทนชื่อสัมมาทิฏฐิ.... .. . | ๑๕๒ |
| สัมมาทิฏฐิส่องลงไปถึงความจริงของสิ่งทั้งปวง - คือส่องไปที่ธรรมชาติ | ๑๕๓ |
| มีสัมมาทิฏฐิจะทำให้สิ่งที่ถือเป็นที่พึ่งถูกต้อง เป็นประโยชน์ | ๑๕๔ |
| ศีล - สมาธิ - ญาณ ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิ ก็เป็นไปผิดหมด | ๑๕๕ |
| การแก้ปัญหาในปัจจุบันนี้ ถ้าเน้นที่สัมมาทิฏฐิ จึงสำเร็จประโยชน์ | ๑๕๖ |
| เรื่องการตรัสรู้ เรื่องพระธรรมและพระสงฆ์ ขึ้นอยู่กับสัมมาทิฏฐิ | ๑๕๗ |
| สัมมาทิฏฐิซึ่งก็เป็นธรรมชาติ มีความสำคัญในการนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง | ๑๕๘ |
| ธรรมชาติในภาษาธรรมะ มีความหมายกว้างกว่าธรรมชาติที่ชาวโลกรู้จัก | ๑๕๙ |
| วิธีจำไม่ให้ลืมต่อธรรมชาติ ๔ ความหมาย | ๑๖๐ |
| กฎธรรมชาติข้างนอก ไม่สำคัญเท่ากฎธรรมชาติภายในเรา ที่บังคับเราอยู่ | ๑๖๑ |
| หน้าที่ของชีวิต ๒ ชั้น : ทำให้ชีวิตรอด, ทำให้ชีวิตดี จนกว่าจะถึงที่สุด | ๑๖๒ |
| ในตัวคนเราแต่ละคนมีธรรมชาติอยู่ทั้ง ๔ ความหมาย | ๑๖๓ |
| รายละเอียดที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ | ๑๖๔ |
| คำว่ากาย มิได้แปลว่ากายอย่างที่เรานึก หากแต่เป็นกลุ่มๆของธาตุ | ๑๖๕ |
| ระบบวิญญาณ คือระบบที่ละเอียดไปกว่าจิต ไม่ใช่วิญญาณทางอายตนะ | ๑๖๖ |
| จิตกับวิญญาณ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่เป็นธรรมชาติเหมือนกัน | ๑๖๗ |
| กายทุกระบบถูกต้อง เป็นที่อาศัยของจิต จิตอบรมดีเป็นที่อาศัยของปัญญา | ๑๖๘ |
| ธรรมชาติ มีทั้งธรรมชาติทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางจิต และทางวิญญาณ | ๑๖๙ |
| มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติทุกความหมาย คือหนทางรอดของคนเรา | ๑๗๐ |
| มีสัมมาทิฏฐิต่อชาติ คือรู้จักเข้าใจแจ่มแจ้งธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายและ ๔ ระดับ | ๑๗๑ |
| กฎธรรมชาติฝ่ายไม่เป็นทุกข์ ใครทำให้ถูกต้องตามกฎนี้ ก็ไม่มีทุกข์ | ๑๗๒ |
| ส่วนที่จะสั่งให้ทำให้อยู่อย่างไม่เป็นทุกข์ คือส่วนที่เป็นสติปัญญา.... .. . | ๑๗๓ |
| “พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์” | ๑๗๔ |
| ขั้นตอนดูเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง : ทำจิตให้เป็นสมาธิแล้วทำจิตให้เป็นวิปัสสนา | ๑๗๕ |

| | |
|--|-----|
| สัมมาทิฏฐิต้องมีต่อธรรมชาติทั้งธรรมชาติ ๔ ความหมายและธรรมชาติ ๔ ระดับ | ๑๗๖ |
| สัมมาทิฏฐิในทางวิญญานสำคัญกว่าในทางกายและทางจิต ต้องมีให้มาก | ๑๗๗ |
| ปัญญาที่ถูกต้องตามจริง ไม่พาไปอื่น นอกจากพาไปนิพพาน | ๑๗๘ |
| ประโยคที่ควรจำไว้แม่นยำ : ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ | ๑๗๙ |

๖. รู้จักธรรมชาติถึงที่สุดความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.

| | |
|--|-----|
| ทุกครั้งที่พูดในภาคอาสาฬหบูชา ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ จะพูดเรื่องธรรมะคือเรื่อง - ของธรรมชาติ เรื่อยๆ ไปจนจบภาคนี้ | ๑๘๑ |
| ตัวบุคคลที่จะมีทุกข์หรือดับทุกข์ไม่มี มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ | ๑๘๒ |
| “เป็นสักว่า ธาตุตามธรรมชาติ” หัวใจพุทธศาสนาที่สอนแก่พระผู้บวชใหม่ | ๑๘๓ |
| ถือเอาความหมายธรรมชาติต่างกัน ทำให้เข้าใจธรรมะได้ยาก | ๑๘๔ |
| คำว่าธรรมชาติ ถือเอาความหมายต่างกันเป็น ๒ พวก ตามการศึกษา | ๑๘๕ |
| เราแยกธรรมชาติให้เห็นเป็นพวกๆ เพื่อเข้าใจธรรมชาติได้ง่าย | ๑๘๖ |
| ธรรมชาติมีทั้งอย่างที่มีปรากฏการณ์ (สังขาร) และไม่มีปรากฏการณ์ (วิสังขาร).... | ๑๘๗ |
| ในธรรมชาติทั้งหลายจะมีกฎของธรรมชาติสิงอยู่ | ๑๘๘ |
| พุทธบริษัทใช้บาลีเป็นหลัก จึงยอมรับว่าการทำหน้าที่ก็เป็นธรรมชาติ (เป็นธรรมะ) | ๑๘๙ |
| ความรู้ชนิดไหน ที่จะมาใช้ให้รู้จักธรรมชาติแล้วหมดปัญหา | ๑๙๐ |
| ความรู้ชั้นที่เป็นภายใน ต้องรู้ด้วยญาณทัสสนะปัญญาสูงสุด | ๑๙๑ |
| “รู้ๆ” มีหลายชั้น อย่างน้อยมี ๓ ชั้น | ๑๙๒ |
| ปัญหาต่างๆ เกิดจากไม่เข้าใจไม่เห็นแจ้งธรรมชาติตามเป็นจริง | ๑๙๓ |
| พุทธศาสนามีพระเจ้าแท้จริง คือกฎของธรรมชาติ | ๑๙๔ |
| ทางออกของทุกปัญหา คือรู้จักธรรมชาติจนไม่มีตัวตน | ๑๙๕ |
| ความรู้อย่างของพระอริยเจ้า : หัวเราะเยาะเกิดแก่เจ็บตายได้ | ๑๙๖ |
| โรคจิต โรคประสาทที่เป็นกันมาก เพราะไม่รู้จักธรรมชาติ จึงเอามายึดถือ | ๑๙๗ |
| รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา | ๑๙๘ |
| รู้จักเอาสัตว์มาเป็นแบบอย่าง คนจะมีทุกข์น้อยกว่าที่เป็นนี้มาก | ๑๙๙ |
| สวดบทธรรมสาธยายทุกครั้งเพื่อส่งเสริมกำลังใจและมีความรู้เข้าใจธรรมะ | ๒๐๐ |

๗. พุทธศาสนา คือศาสนาแห่งธรรมชาติ.

ภาคนี้แห่งพ.ศ.นี้ ต้องการให้รู้เรื่องธรรมชาติให้ถึงที่สุด จึงพูดแต่เรื่องธรรมะ -

| | | |
|--|------------------------------|-----|
| | คือเรื่องของธรรมชาติ | ๒๐๑ |
| ศาสนาอื่นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ พุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ | | ๒๐๒ |
| การศึกษาในโลกให้ความหมายของธรรมชาติต่างจากพุทธศาสนา | | ๒๐๓ |
| พุทธศาสนาให้เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ เพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นแล้วเป็นทุกข์ | | ๒๐๔ |
| พุทธศาสนาเป็นศาสนาธรรมชาติ เพราะตัวพระศาสนาเป็นธรรมชาติ | | ๒๐๕ |
| จุดตั้งต้นของศาสนาในโลก คือรู้สึกว่ามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ | | ๒๐๖ |
| พุทธศาสนาเป็นศาสนาได้ โดยไม่ต้องมีพระเจ้าคฤศนาอื่น | | ๒๐๗ |
| ศาสนาคือระบบปฏิบัติเพื่อให้ดับทุกข์ได้ จะมีพระเจ้าไม่มีพระเจ้าไม่สำคัญ | | ๒๐๘ |
| จะพูดให้ลงกันได้กับศาสนาที่มีพระเจ้า ก็ว่าเรามีกฎธรรมชาติเป็นพระเจ้า | | ๒๐๘ |
| มนุษย์ปัจจุบันเห็นว่าไม่ใช่เหนือธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง | | ๒๑๐ |
| การพูดเรื่องทางวิญญาณ เป็นการพูดเรื่องที่สูงกว่าทางวัตถุธรรมกว่าทางจิตล้วนๆ | | ๒๑๑ |
| กาลข้างหน้า "ธรรมชาติที่ลึกซึ้ง" จะหายไปเหลือแต่ "เป็นธาตุตามธรรมชาติ" | | ๒๑๒ |
| ไม่มีสติปัญญา ๓ ระดับ จะเลือกเอาบางอย่างไว้ยึดมั่นให้เป็นทุกข์ | | ๒๑๓ |
| ยังเฝ้าจะว่า "มีสิ่งเหนือธรรมชาติ", ฉลาดขึ้นก็ว่า "มีธรรมชาติอันลึกซึ้ง", - | | |
| | ต่อมาว่า "มีธรรมชาติเสมอกัน" | ๒๑๔ |
| เห็นธรรมชาติทุกชนิดแม้นิพพาน ว่าเช่นนั้นเอง จิตจะไม่มีทุกข์ถึงนิพพาน | | ๒๑๕ |
| เห็นเป็นเช่นนั้นเอง ลงไปยังสิ่งที่เป็นอภิขณาโทมนัสและสิ่งเป็นทางมาของมัน | | ๒๑๖ |
| อายตนะทั้งหก เป็นทางมาแห่งอภิขณาและโทมนัส เมื่อมีคู่มันเข้ามา | | ๒๑๗ |
| ไพเราะ - ไม่ไพเราะ หอม -เหม็น อร่อย - ไม่อร่อย ล้วนเป็นเช่นนั้นเองทั้งนั้น | | ๒๑๘ |
| นรก - สวรรค์ - นิพพาน ก็อยู่ที่อายตนะภายในทั้ง ๖ | | ๒๑๙ |
| เป็นเช่นนั้นของอายตนะทั้ง ๖ เป็นต้นนั้น คือเป็นธาตุตามธรรมชาติ | | ๒๒๐ |
| การเห็นเช่นนั้นเองลงไปยังโลกธรรมทั้งแปด | | ๒๒๑ |
| ความเห็นเช่นนั้นเองมี ๒ ฝ่าย : ฝ่ายเป็นไปเพื่อทุกข์, ฝ่ายจะเป็นไปเพื่อดับทุกข์ | | ๒๒๒ |
| เห็นเช่นนั้นลงไปยัง จิต - เจตสิก - รูป - นิพพาน | | ๒๒๓ |

| | |
|--|-----|
| มีศีลธรรม - ไม่มีศีลธรรม มีพาล - ไม่มีพาล ก็เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเอง | ๒๒๔ |
| คนอันธพาล ไม่รู้เรื่องความเป็นเช่นนั้นเอง เขาจะเอาแต่ร่อยสrukเป็นสุขเท่านั้น | ๒๒๕ |
| ถึงจะผิด - ไม่ผิดธรรมชาติไปอย่างไรๆ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ | ๒๒๖ |
| เรื่องปาฏิหาริย์ - เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ก็ยังคงเป็นเพียงธรรมชาติ | ๒๒๗ |
| ต้องชิมซาบตถตาของปัจฉยสี่ จึงจะเป็นพุทธบริษัท | ๒๒๘ |
| เจ็บไข้ - ไม่เจ็บไข้ เป็นโรค - หายโรค เจ็บปวด - ไม่เจ็บปวด ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ | ๒๒๙ |
| การดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อานุภาพแห่งการเห็นเช่นนั้นเอง.... .. | ๒๓๐ |
| ขอให้อยู่ด้วยอานุภาพของธรรมชาติเช่นนั้นเอง มันจะไม่เป็นทุกข์อะไร | ๒๓๑ |
| แม้จะถึงนิพพาน แม้จะเป็นพระอรหันต์ ก็เช่นนั้นเอง อย่าไปหวัง, - ไม่หวังนั้นแหละถึงจะถึงได้ถึงจะเป็นได้ | ๒๓๒ |
| เห็นตามความจริงว่าไม่มีอะไรนอกจากความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งที่เป็นธาตุ - ตามธรรมชาติ, เรื่องก็จบกัน | ๒๓๓ |

๘. เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

| | |
|--|-----|
| บรรยายเรื่องนี้ด้วยเนื้อความที่ต่อจากการบรรยายครั้งที่ ๗.... .. | ๒๓๕ |
| เราเองก็ธรรมชาติ ทุกอย่างก็ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ | ๒๓๖ |
| ธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ เกิดขึ้นมาอย่างไร แต่ครั้งไหน ? | ๒๓๗ |
| ศีลธรรม มนุษย์ได้มาจากการที่ธรรมชาติบีบบังคับให้มนุษย์รู้จักมีขึ้นมา | ๒๓๘ |
| สิ่งที่เราไม่ควรละเลย คือเข้าใจธรรมชาติให้ชัดเจน และปฏิบัติให้ถูกต้องถาวร | ๒๓๙ |
| เห็นธรรมชาติคือเห็นอะไรบ้าง ? และเห็นที่ไหน ?.... .. | ๒๔๐ |
| โลกมีอยู่ ๓ โลก : โอกาสโลก, สัตวโลก, สังขารโลก | ๒๔๑ |
| ให้เห็นธรรมชาติ ที่โลกทุกโลก ทั้งที่เป็นภายใน และภายนอก | ๒๔๒ |
| เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นอย่างไร ? | ๒๔๓ |
| เห็นสังขารโลก คือเห็นกระแสการปรุงแต่งที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ | ๒๔๔ |
| การเห็นสังขารโลก ในสิ่งที่เป็นโอกาสโลก | ๒๔๕ |
| เห็นโอกาสโลกว่ามันมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ในสิ่งนั้นๆ ไม่ใช่เห็นด้วยตาเนื้อ | ๒๔๖ |

| | | | |
|--|------|------|-----|
| เห็นความไหลของทุกสิ่ง ก็จะเป็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง | | | ๒๔๗ |
| ทุกอย่างภายนอกตัวเรา เช่นนั้นเองเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งใดเลย | | | ๒๔๘ |
| เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง | | | ๒๔๘ |
| เห็นตามเป็นจริง คือเห็นของจริงที่สุดที่มีอยู่ในทุกสิ่ง คือเห็นตถา | | | ๒๕๐ |
| เห็นธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง เห็นด้วยอะไร ? | | | ๒๕๑ |
| ต้องเอาญาณฤทธานุภาพทัศนะหรือญาณฤทธานุภาพปัญญามาเป็นเครื่องดูให้เห็นธรรมชาติ | | | ๒๕๒ |
| ลักษณะการเห็นของปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ | | | ๒๕๓ |
| ตานอกคือตาเนื้อเห็นว่าหยุด ตาในคือตาวิปัสสนาเห็นว่าไหลเรื่อย | | | ๒๕๔ |
| การกำหนดง่าย ๆ : รูปธรรมเป็นโอกาสโลก, นามธรรมเช่นจิตใจ เป็นสัตว์โลก, - การปรุงแต่งกันอยู่เรื่อยของสิ่งทั้งสองโลกนั้นเรียกว่าสังขารโลก | | | ๒๕๕ |
| เห็นธรรมชาติทั้งปวงเป็นตถตา จะมีผลอย่างไร ? | | | ๒๕๖ |
| ตรัสว่า เมื่อไม่จับไม่ถึงไว้ด้วยอุปาทาน เมื่อนั้นนิพพาน.... | | | ๒๕๗ |
| เนื้อความโดยละเอียดของพระบาลีที่ว่า เมื่อไม่ยึดมั่นจะดับเย็นเป็นปรินิพพาน | | | ๒๕๘ |
| เนื้อความของพระบาลีนั้น (ต่อ) | | | ๒๕๘ |
| เห็นธรรมชาติทั้งปวงตามเป็นจริง มีประโยชน์ขนาดสร้างนิพพานขึ้นมาได้ที่นี่ | | | ๒๖๐ |
| ควรปรับปรุงตัวขยับขยายอย่างไรให้ปวดหัวนอนไม่หลับกันเสียที | | | ๒๖๑ |

๘. การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งคือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

| | | | |
|---|------|------|-----|
| ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ มีแง่มุมต้องรู้มากจึงต้องบรรยายต่อไปเรื่อย | | | ๒๖๓ |
| “เช่นนั้นเอง คือคำว่าตถา” เป็นพุทธภาษิต | | | ๒๖๔ |
| เห็นเช่นนั้นเอง เห็นลึกลงไปถึง “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย” | | | ๒๖๕ |
| หลักฐานพุทธภาษิตที่ว่า คนโง่ยอมหมกจมโลก, ผู้รู้ไม่เกี่ยวข้องกับโลก อยู่เหนือโลก | | | ๒๖๖ |
| สิ่งสวยงามเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับ ไปหลงรักก็เป็นทุกข์ | | | ๒๖๗ |
| วิธีเรียนธรรมะโดยตรงจากจิต | | | ๒๖๘ |
| ต้องเจาะลึกความน่ารัก - น่าเกลียดลงไป จึงจะเห็นตถาตา | | | ๒๖๙ |
| ตัวอย่างดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อย่างเข้าใจง่าย ๆ | | | ๒๗๐ |
| พุทธบริษัท มีเครื่องรางคุ้มครอง คือ “ความเป็นเช่นนั้นเอง” | | | ๒๗๑ |

- เห็นตกตาแล้ว เรื่องอะไรๆ ทางอายตนะจะไม่เป็นของแปลก ๒๗๒
- มีว่าสิ่งใดๆ มีลักษณะใดๆ ที่มากระทบทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ มีความพอดี เกินพอดี -
ไปตามกฎธรรมชาติทางระบบประสาท ๒๗๓
- คนทั่วไปมีความทุกข์ทรมานใจ เนื่องทางเพศยิ่งกว่าสิ่งใด ต้องรู้จักให้ดีๆ -
อย่าให้ทรมานนักหรือเลย ๒๗๔
- เราจะมีรู้สึกอะไรในจิต ต้องได้สัญญาในอดีตมาเป็นเครื่องปรุง ๒๗๕
- คนฉลาดไม่ต้องทนทุกข์ทางอายตนะทั้ง ๖ เลย เพราะเห็นสิ่งสูงสุด - เห็นเช่นนั้นเอง ๒๗๖
- เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือเห็นสังขารวิสังขารเป็นตถาคต ๒๗๗
- ความเป็นเช่นนั้นเองของจิตแท้ๆ คือความที่จิตเป็นประภัสสร ๒๗๘
- จะรู้สึกต่อจิตประภัสสรได้ ต่อเมื่อทำจิตให้ไม่มีกิเลสแล้ว ๒๗๙
- จะไม่มีโลกที่ไม่ต้องการอยู่ในจิต จิตต้องอยู่กับจิตประภัสสร ๒๘๐
- “โลกจิตประภัสสร” คือกว่าโลกไหนๆหมด ๒๘๑
- มีสติสมบูรณ์ที่อายตนะ ขณะกระทบอารมณ์ จิตก็เป็นประภัสสรได้ ๒๘๒
- ลักษณะการอยู่ฝ่ายเหนือโลก เป็นพระอริยเจ้า ๒๘๓
- สภาพจิตที่เหนือโลก เรียกให้ฟังไม่ยากว่าโลกอุดร หรือโลกจิตประภัสสร ๒๘๔
- เช่นนั้นเองขยายออกไปได้อีก ๕ ตามพุทธภาษิต ๒๘๕
- ให้จิตเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ให้เพียงพอ เพื่อจิตจะได้ไม่หลงยึดถืออะไร ๒๘๖
- เมื่อไรมีน้ำตาไหลออกมา ดูให้เห็นเถอะว่าในนั้นมีคามยึดถืออย่างใดอยู่ ๒๘๗
- วิธีการเรียนธรรมะจากข้างใน ๒๘๘
- ใครรู้สึกว่ามีคามทุกข์ รีบเข้าโรงเรียนของพุทธเจ้าเสีย ๒๘๙
- เจริญอริยมรรคมีองค์แปด จะมี “ยาเช่นนั้นเอง” ไว้ใช้ ๒๙๐
- เห็นถูกต้องถ้าเห็นถึงที่สุด ก็คือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงยึดถือไม่ได้ ๒๙๑
- ธรรมะจะใช้คำอะไรก็ได้ แต่เป็นเรื่องเดียวกัน วันนี้พูดด้วยคำว่า เช่นนั้นเอง ๒๙๒
- สวดบทพระธรรมทุกครั้งจบบรรยาย เพื่อเสริมกำลังกาย - ใจให้ปฏิบัติธรรมะยิ่งขึ้นไป ๒๙๓

๑๐. มัชฌิมาปฏิปทา คือทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

| | |
|--|-----|
| ภาคอาสาพหุขุชา พ.ศ. ๒๕๒๓ บรรยายด้วยชุด "ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ" | ๒๙๕ |
| ธรรมะที่เป็นหลักพุทธศาสนาทั้งหมด ล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติ | ๒๙๖ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง | ๒๙๗ |
| แผ่นดิน สิ่งตั้งอยู่บนแผ่นดิน จะตั้งอยู่ได้ ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา | ๒๙๘ |
| มัชฌิมาปฏิปทาเป็นตัวแท้ หรือเป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนา | ๒๙๙ |
| อริยสังขารรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมาปฏิปทาก็รวมอยู่ในอริยสังขาร | ๓๐๐ |
| ตัวพุทธศาสนา เป็นตัวแท้ของการปฏิบัติ เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา | ๓๐๑ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวชีวิต ของสิ่งที่มีชีวิต | ๓๐๒ |
| มัชฌิมาปฏิปทา ทำให้ชีวิตมีความสุข และเป็นตัวความสุข | ๓๐๓ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางไปของชีวิตในทางสูง | ๓๐๔ |
| ถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตได้ ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา | ๓๐๕ |
| คู่มัชฌิมาโดยทางถ้อยคำ | ๓๐๖ |
| ไม่มีสิ่งที่เราสมมติกัน มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา | ๓๐๗ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นตั้งอยู่ของสังขารไร้ชีวิต | ๓๐๘ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นตั้งอยู่ ของสิ่งมีชีวิต - ของการดับทุกข์ | ๓๐๙ |
| มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยของระบบการดำรงชีวิตที่ถูกต้องทุกระบบ | ๓๑๐ |
| มัชฌิมาปฏิปทาสำคัญ ทำให้มนุษย์ไม่เจ็บป่วย จนแพ้สัตว์ | ๓๑๑ |
| มัชฌิมาปฏิปทาทำให้เรียนดี จำเก่ง เป็นต้น | ๓๑๒ |
| พรของพระพุทธเจ้า คือการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.... | ๓๑๓ |
| มัชฌิมาปฏิปทาสำหรับคน คือเป็นทางไปนิพพาน เป็นทางพระอริยเจ้า | ๓๑๔ |
| ถ้าเป็นสัมมา - ถูกต้อง ต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ต้องเป็นสมังคี.... | ๓๑๕ |
| ลักษณะชื่อเรียกของมัชฌิมาปฏิปทา : ไม่พิรุณ ไม่วิปริต ไม่มีข้าศึก ประเสริฐ | ๓๑๖ |
| มรรคมืองค์แปด เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร | ๓๑๗ |
| มรรคมืองค์แปด แต่ละองค์ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา | ๓๑๘ |
| ความปรารถนาที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ตามพระบาลีมีลักษณะ ๓ อย่าง | ๓๑๙ |

| | |
|---|-----|
| ศึกษาอย่างไร จึงจะรู้จักธรรมชาติภายใน ให้มีผลถึงรู้จักธรรมชาติภายนอก | ๓๔๓ |
| การปรุงแต่ง มีเมื่อไร ? | ๓๔๔ |
| การปรุงแต่งเริ่มตั้งแต่ผัสสะ ไปจนถึงเป็นทุกข์ | ๓๔๕ |
| สังขารภายในที่ปรุงแต่งสมบุรณ์ จนเกิดทุกข์ เรียกว่าเป็นสายแห่งปฏิจจสมุบาท | ๓๔๖ |
| คนประมาท คือคนไม่รู้จักสังขารที่มันปรุงแต่งอยู่ภายในตัวเองให้ได้ทุกข์อยู่ตลอดเวลา | ๓๔๗ |
| คนที่ประมาท จิตเกิดเป็นกิเลสก็ไม่รู้จักกิเลสที่เกิดในจิตนั้น | ๓๔๘ |
| ความรู้สึกที่ไม่น่าปรารถนา ทุกชนิดมาจากอุปาทานทั้งนั้น | ๓๔๙ |
| ความสุขแท้จริง คือความไม่มีปัญหาที่ยึดติดในใจใดๆ มีลักษณะเย็นเป็นนิพพาน | ๓๕๐ |
| เมื่อไม่มีไฟคือกิเลส จิตก็เย็นเป็นนิพพาน เมื่อนั้นเรียกว่าความสุข | ๓๕๑ |
| จะรู้จักโลกได้ โดยดูสิ่งที่มีภายในใจของตน | ๓๕๒ |
| โลกในความหมายของพระพุทธเจ้า ทรงหมายถึงความรู้สึกทางอายตนะ ๖ | ๓๕๓ |
| โลกทุกชนิดเข้าไปมีอยู่ในใจของเรา ทำให้มีโลกในจิตได้ก็เป็นนิพพาน | ๓๕๔ |
| ความทุกข์ ความสงบเย็น ดูได้ที่นี้เดี๋ยวนี้ ภายในจิตใจ | ๓๕๕ |
| มีความทุกข์ที่ไหน ควรดับทุกข์ที่นั่น ไม่ต้องรออีกนานจึงดับทุกข์ | ๓๕๖ |
| การเห็นความจริง ต้องเห็นเมื่อจิตฝึกดีแล้ว มีสมาธิเพียงพอ | ๓๕๗ |
| จงดูอะไรๆ ให้เห็นเป็นอิทัปปัจจยตา - อนิจจัง - ทุกขัง - อนัตตา - ตถตา | ๓๕๘ |
| “เช่นนั้นเอง : ตถา” เป็นที่รวมเป็นคำสอนพระพุทธเจ้า | ๓๕๙ |
| เริ่มต้นชีวิตใหม่ ด้วยการที่เราเองอย่าเป็นทุกข์ และช่วยไม่ให้ผู้อื่นทุกข์ด้วย | ๓๖๐ |

๑๒. เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ.

| | |
|---|-----|
| พูดครั้งสุดท้ายเกี่ยวกับธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ | ๓๖๑ |
| ธรรมชาติในภาษาธรรม ลึกจนถึงกับว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ | ๓๖๒ |
| ส่วนที่ลึกเกินกว่าตาคนทั่วไปมองเห็น เรียกว่าเบื้องหลังของธรรมชาติ.... .. . | ๓๖๓ |
| เห็นแต่เบื้องหน้าของธรรมชาติจะมีอุปาทาน ถ้าเห็นเบื้องหลังจะไม่มีอุปาทาน | ๓๖๔ |
| ดูเบื้องหน้า จะเห็นสิ่งที่ลอกให้หลง | ๓๖๕ |
| การบัญญัติ คือการบัญญัติลงไปยังธาตุทั้งหลายที่ประชุมปรุงกันเป็นสิ่งนั้นๆ | ๓๖๖ |
| สิ่งที่บัญญัติขึ้นมาว่าเป็นอะไร เรียกว่าเบื้องหน้าธรรมชาติ | ๓๖๗ |

| | | |
|--|------|-----|
| คนต้องมีธรรมะช่วย มันสมองคนจึงจะเดินไปในทางไม่เป็นทุกข์! | | ๓๙๓ |
| เป็นมนุษย์ทั้งที ควรรู้จักวิมุตติและนิพพาน | | ๓๙๔ |
| ให้จิตหลุดจากอำนาจกิเลส อร่อยสุดเหวี่ยงไม่ครอบงำได้ เรียกว่าวิมุตติ | | ๓๙๕ |
| พระนิพพานความสงบเย็นของจิต คุ่มครองไม่ให้เราตายหรือเป็นบ้า | | ๓๙๖ |
| เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ คือเห็นความเป็นมายา - ประดัง - ไม่เป็นตัวตน | | ๓๙๗ |
| เงินทองทรัพย์สมบัติ ข้าวของ หามาไว้สำหรับยี่ดื้อ มันก็กัดเอาตลอดเวลา | | ๓๙๘ |
| พึงเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง “อันเป็นเบื้องหลัง” ของธรรมชาติ | | ๓๙๙ |
| ตั้งใจฟังสวดบทพระธรรมให้ดี เพื่อเป็นกำลังใจในการปฏิบัติธรรม | | ๔๐๐ |

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรามีโวหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว.

[: ชื่อต่าง ๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้นแหละ ! ธรรมชาติมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์วันนี้ เป็นครั้งแรกแห่งภาคอาสัพหุชา, บัดนี้เรามาถึงภาคอาสัพหุชา อีก ๓ เดือน คือเดือนกรกฎาคม สิงหาคม กันยายน; จะมีการบรรยายประจำภาคอาสัพหุชาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนครบชุด. ในการเปลี่ยนขึ้นภาคใหม่ ซึ่งจะบรรยายด้วยเรื่องใหม่นี้ อาตมาก็ให้หัวข้อเรื่องว่า “**ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ**” แล้วก็มีหัวข้อย่อยเป็นเรื่องละเอียดเป็นข้อ ๆ ไป.

ทุกสิ่งเป็นธรรมะหรือธรรมชาติ, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

ขอให้สนใจหัวข้อเรื่องใหญ่ที่ว่า **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ**; เรื่องนี้มีปัญหาอยู่ตรงที่ว่า ภาษาไม่ตรงกัน หรือไม่ค่อยจะตรงกัน : ภาษาชาวบ้านกับภาษาศาสนา ไม่ค่อยจะตรงกัน; เช่นคำว่า **ธรรมชาติ** นี้เป็นตัวอย่าง มีความหมายกว้างแคบกว่ากันมาก. ภาษาธรรมดาสามัญ : **ธรรมชาตินั้นเขา** หมายถึงสิ่งที่ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติจริง ๆ; ถ้าอะไร ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว ก็ไม่เรียกว่าธรรมชาติ, ฉะนั้น จึงไม่เห็นธรรมชาติ แม้ในตัวของตัวเอง. คือเขาเห็นว่า ธรรมชาติตามทุ่งนาป่าเขาที่ไม่มีใครไปแตะต้องนั้น เรียกว่าธรรมชาติ, พอที่ตัวเราอยู่บ้านเรือน เขาก็ไม่คิดว่ามันก็คือธรรมชาติ; นั่นแหละเป็นเหตุให้ไม่เข้าใจธรรมะหรือพุทธศาสนา ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ จะไปเอามาเป็นตัวเราหรือมาเป็นของของเราไม่ได้; เรื่องมันจึงคาราคาซังกันมาจนบัดนี้. คือท่านทั้งหลาย เข้าใจพุทธศาสนาไม่ได้ ก็เพราะเข้าใจคำว่าธรรมชาติไม่เหมือนกันกับที่พุทธศาสนาหมายถึง.

แม้ว่าจะพูดกันออกไปนอกเมืองไทย ไปยังต่างประเทศทั่วโลก เขาก็มีคำว่าธรรมชาติใช้กันอยู่เหมือนกัน, แต่มันก็ไม่เท่ากันหรือไม่ตรงกันกับที่เรามีใช้กันอยู่ในพุทธศาสนา; เพราะฉะนั้น ก็เป็นการยากลำบากอีกเหมือนกัน ที่จะพูดกับชาวต่างประเทศด้วยการใช้คำว่าธรรมชาติ แล้วให้เขาเข้าใจตรงกันกับเรา คือเห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ. **เขาไม่เห็นทุกสิ่งว่าเป็นธรรมชาติ** : เขายกเว้นบางสิ่งที่

ไม่ใช่เป็นธรรมชาติ, โดยเฉพาะเรื่องภายในบุคคล เกี่ยวกับบุคคลมากแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นธรรมชาติ, หรือถ้าเป็นเรื่องที่คนทำขึ้นมาหยก ๆ แล้ว ก็จะไม่เห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ. **ส่วนหลักธรรมะในพุทธศาสนานี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งหมด.** นี่จึงเข้าใจกันยาก แล้วก็การคาซังกันอยู่อย่างลำบากใจ หรือนำรำคาญใจ; จึงมาคิดว่าพวกอื่นก็ช่างเขา แต่พวกเราชาวพุทธนี้ ควรจะเข้าใจเรื่องนี้ให้ดี ให้ถูก ให้ตรงกัน แล้วจะได้หมดปัญหา.

วันนี้ก็สังเกตเห็นว่านักเรียนมามาก นักเรียนเหล่านี้ก็คงจะเรียนมาด้วยเรื่องธรรมชาติ ตามที่เขาสอนกันอยู่ในโรงเรียน คือตามหลักภาษาไทยธรรมดา นี้ก็พวกหนึ่ง; อีกพวกหนึ่งก็จะเรียนวิทยาศาสตร์ ตามแบบที่เขาถอดออกมาจากความรู้อันต่างต่างของประเทศ ซึ่งมีธรรมชาติไปอีกอย่างหนึ่ง, ก็พลอยเป็นชาวต่างประเทศ ฟังธรรมะในพุทธศาสนาไม่รู้เรื่องไปด้วย. ฉะนั้น ขอให้พวกเรานักเรียนทั้งหลายที่เรียนมาอย่างนี้ ทำในใจใหม่ คือไม่เอาที่เราเรารู้ก่อนเป็นหลัก, มาตั้งใจฟังใหม่ ให้เข้าใจชัดเจน ให้ถูกตามที่มีอยู่อย่างไรในพุทธศาสนาเสียก่อน; แล้วจึงค่อยเอาไปเปรียบเทียบกัน.

เมื่อเอาไปเปรียบเทียบกัน ถ้ามันปรากฏว่าต่างกัน ก็จำไว้ในฐานะที่มันต่างกัน; ถ้าเราจะต้องตอบคำถามอย่างภาษาศาสตร์ เอาภาษาเป็นหลัก ก็ตอบไปตามที่เรียนมา, ถ้าจะต้องตอบอย่างวิทยาศาสตร์ เอาวิทยาศาสตร์สากลเป็นหลัก ก็ตอบอย่างที่เราเรียนมา. แต่ถ้าจะต้องตอบอย่างพุทธศาสนิกชน มีความรู้ทางพุทธศาสนา ก็ตอบไปตามแบบของพุทธศาสนา.

นี่ขอให้สนใจฟัง; เธอมาฟังเป็นครั้งแรก ก็พอดีมาตรงกันเข้ากับการบรรยายเรื่องธรรมชาติ จะว่าโชคก็ดีก็ได้ คือได้ฟังเรื่องที่เป็นรากฐาน เป็นพื้นฐานของพุทธศาสนาเลย; แต่ว่าโชคไม่ดีก็ได้ เพราะมันเป็นเรื่องที่ยาก มันเป็นเรื่องที่เขาเรียกว่าขึ้นไปถึงขั้นปรมาตม์. ถ้าพูดอย่างเรื่องคนธรรมดา ก็เรียกว่าเรื่องสมมติ คือมีตัว มีตน มีมัน มีอะไรซึ่งมิใช่ธรรมชาติ; เธอทุกคนรู้สึกว่ามีตัวฉันแล้วก็มีของฉัน. ไร้อัตถ์-ของฉันนี้ไม่ใช่ธรรมชาติ ตามความรู้สึกของคนทั่วไป; ทีนี้พอมาถึงขั้นพุทธศาสนาที่ชั้นลึก ที่เรียกว่าชั้นสูง ชั้นปรมาตม์นั้นนะ เขาพยายามจะให้เธอมองเห็นใหม่ : มองเห็นว่า ไร้อัตถ์ที่เธอคิดว่าตัวตน ว่าของตนนั้นไม่ใช่ เป็นไปไม่ได้, มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นธรรมชาติ.

ไร้อัตถ์ที่เราคิดว่าตัวเรา, เช่นร่างกาย ชีวิต จิตใจ ของเรา เราคิดว่าตัวเรา ไม่ใช่ของธรรมชาติ; ในทางธรรมะเขามองว่า นั่นทั้งหมด เป็นธรรมชาติ, จะเป็นอย่างไรเดี๋ยวก็ค่อยว่ากันให้ฟัง. ทีนี้ที่ว่า เราถือว่าของเรา, บ้านเรือนของเรา ทรัพย์สินสมบัติของเรา แม้แต่อะไร ๆ ที่เป็นของเรา นี่ไม่ใช่ของธรรมชาติ, เราคิดอย่างนั้น; แต่หลักธรรมะในพุทธศาสนา พยายามจะชี้ให้เห็นว่า มันก็เป็นของธรรมชาติ : เสื้อผ้าของเธอนี้ก็ธรรมชาติ, ตัวเธอผู้สวมเสื้อผ้าเหล่านี้ก็อยู่ก็เป็นธรรมชาติ มิใช่ตัวเรา มิใช่ของเรา, อย่างนี้เป็นต้น.

เพราะฉะนั้น เธอจะต้องนึกถึงว่า เราจะฟังเรื่องพระพุทธศาสนา ชั้นที่เป็นตัวพุทธศาสนาจริง ๆ ที่เขาเรียกว่าชั้นปรมาตม์ คือไม่พูดกันตามสมมติ. ถ้าพูดกันตามสมมติก็ต้องว่ามีตัวเรา มีตัวมีตน มีเรา ซึ่งเราจะทำได้ตามที่เราต้องการ เราจะเอาชนะธรรมชาติก็ยิ่งได้; แต่ถ้าในทางปรมาตม์แล้วก็หัวเราะกันตาย ที่ว่า

“เราจะเอาชนะธรรมชาติก็ได้” นี้ มันเป็นไปได้ไม่ได้. เธอก็ลองฟังดู คอยฟังดู หัวข้อเรื่องว่า “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” นี้; คนที่ไม่เคยฟังคำอธิบายเรื่อง “คำว่าธรรมะ” มาก่อน ก็เข้าใจได้ไม่หมดในทันที. ถ้าคนเข้าใจ ถ้าคนเคยฟังและ เข้าใจคำว่าธรรมะมาแล้ว ก็รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไรแล้ว, มันก็ฟังง่าย; คือเขาพยายามจะบอกว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไรเลยสักสิ่งเดียวนั้นนะ นั่นมันคือธรรม หรือธรรมะ, และทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ. ทีนี้หัวข้อใหญ่วางไว้อย่างนั้น; หัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ เป็นครั้งแรกนี้ก็มีว่า **เรามีโวหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว.** คือเรามี “คำชื่อ คำเรียก” มากคำมากชื่อ, แต่สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว; สิ่ง ๆ เดียวในที่นี้ก็คือ **ธรรมะหรือธรรมชาติ** อีกนั่นเอง. **ธรรมะกับธรรมชาตินั้นเป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน;** สิ่งเดียวนี้เรามีชื่อเรียกต่าง ๆ นานา แล้วก็ทำให้หลงได้ จนเป็นว่าไม่ใช่ธรรมชาติไปก็มี. เดียวนี้เราจะพูดสำหรับภาคอาสาพาหุชา ก็ตั้งต้นด้วยเรื่องนี้ในวันแรกว่า “เรามีโวหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว”.

ถ้าเธอเข้าใจสิ่ง ๆ เดียวนั้นคือธรรมชาติแล้ว ก็เข้าใจความจริง ความจริงที่จริงแท้, ไม่ใช่สมมติเออว่านั่นเป็นนั่น นี่เป็นนี่ คนนั่นชื่อนั่น คนนี้ชื่อนี้ อันนั้นของคนนั่น อันนั้นของคนนี่ เป็นต้น; เพราะว่าทุก(อย่าง)ทั้งหมดนั้นมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; จะไปเรียกว่าอะไร เรียกชื่อว่าอะไร อย่างไร อย่างไร ก็ล้วนแต่มันเป็นธรรมชาติ : เรียกว่าสัตว์ เรียกว่าคน เรียกว่าสมบัติพัสถาน เรียกว่าเงินทองข้าวของ เกียรติยศชื่อเสียง ความสุขความทุกข์ ชีวิตจิตใจอะไรก็ตามเถอะ **มันเป็นของธรรมชาติ** และมันเป็นธรรมชาติที่เราไปเรียกชื่อมันต่าง ๆ กัน. **ทีนี้แม้แต่คำว่าธรรมชาติคำเดียวนี้ ก็ยังมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน; ฉะนั้น เรา**

มารู้เรื่องธรรมชาติโดยแท้จริง โดยถูกต้องว่า **ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ**. นี่เป็นข้อแรก เป็นความคิดอันแรก ความรู้อันแรกว่า **ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ**.

เราเป็นโจร เป็นขโมย ไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวเราบ้าง มาเป็นของเราบ้าง; นี่เปรียบเหมือนกับเราเป็นโจรทำความผิด เราก็ต้องได้รับโทษ เราเป็นโจรไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวเรา-ของเรา นี้มีความผิดอย่างมหันต์เลย; เราต้องได้รับโทษคือเป็นทุกข์, เป็นทุกข์อย่างที่เป็นกันอยู่แหละ : เป็นทุกข์ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นมันเปลี่ยนแปลง หนักอก หนักใจ ไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ. นี่แหละเป็นความทุกข์ข้อแรก เป็นความทุกข์อันใหญ่หลวงของคนเรา. เรามีความทุกข์ที่ว่าทุกสิ่งที่เราไปโกงเอาของธรรมชาติมานั้น มันไม่เชื่อฟังเรา; มันจะเข้าไปแต่ตามแบบของธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ เราก็ต้องเป็นทุกข์.

ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ เรียกว่า

สุญญตา อนัตตา อิทัปปัจจยตา ฯลฯ ก็ได้.

ฉะนั้น เรามาศึกษาให้เห็นว่า **มันเป็นธรรมชาติ จะเอามาเป็นเราไม่ได้**; นี่หัวใจของพุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ คือสอนให้รู้ว่า **ไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวตน** เอามาเป็นตัวเป็นตนของเรา และอยู่ในความต้องการของเรา ความเชื่อฟังของเรา. อาการที่มันไม่ไปตามที่เราต้องการ คือมันยังเป็นของธรรมชาติอยู่ มันไม่เชื่อฟังนายคนใหม่ นายโง่ ๆ คนใหม่ที่ไปปล้นเอาของธรรมชาติมานี้ มันไม่เชื่อฟัง; มันก็ยังคงเชื่อฟังนายเก่า เดิมของมันคือตัวธรรมชาติ. **นี่ความ**

ที่มันไม่เชื่อฟังนายคนใหม่ นายโง่นี้ เขาเรียกว่า อนัตตาบ้าง สุนฺณตาบ้าง อิทัปปัจจยตาบ้าง, มีชื่อเรียกมากแหละ; คือความที่มันเป็นของธรรมดา ไม่เป็นตัวตนนี้เรียกว่า อนัตตา, ความที่มันเป็นธรรมชาติดังจากความมีตัวตนนี้เรียกว่า สุนฺณตา, ความที่มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา นั้นเรียกว่ามันเป็นอิทัปปัจจยตา; อย่างนี้ล้วนแต่แสดงว่า มันมีอาการของ ธรรมชาติ มีความเป็นธรรมชาติเฉียบขาด ไม่ดูหน้าใคร, ไอ้นายคนใหม่จะเอามาเป็นตัวตนของตน มันก็กัดเอา มันก็ทำให้เป็นทุกข์.

ฉะนั้น ความทุกข์ของมนุษย์นี้ สรุปรวมอยู่ที่ไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดว่า ให้เป็นตัวตน ว่าเป็นของตน ชีวิตของเรา อะไรของเรา ตัวเราของเราอยู่เรื่อยไป; นั่นก็ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้น หัวใจของพระพุทธศาสนาก็คือเรื่องนี้ เรื่องบอกให้รู้ว่า ไม่ใช่อย่างนั้น, มันเป็นอนัตตา มันเป็นสุนฺณตา เป็นตถตา อวิตถตา ชัมมัญญิตตา ชัมมนิยามตา อะไรมากชื่อ ซึ่งค่อยว่ากันวันหลัง, วันนี้มันมีเวลาไม่พอ; วันนี้ต้องพูดหัวข้อเรื่อง แก้อของเรื่องให้รู้ว่า มันไม่เป็นของใครได้ มันยังคง เป็นของตามธรรมชาติแล้ว พระพุทธศาสนาเขาสอนความเป็นอย่างนี้ คือสอน เรื่องอนัตตา เรื่องสุนฺณตา; ดังนั้น การที่เรามาศึกษาเรื่องธรรมชาติ ก็คือศึกษา เรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนาตนเอง. ถ้าเราไปตั้งต้นเรียนเรื่องพระพุทธ พระธรรม เรื่องพระสงฆ์, เรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องกัมมัฏฐานหรืออะไรต่าง ๆ อีกมากมายหลายสิบเรื่องก็ได้เหมือนกัน; แต่ทั้งหมดนั้นมันเป็นเพียงเรื่องที่จะนำเข้าไปสู่หัวใจของพระพุทธศาสนาอีกต่อหนึ่ง. เดียวนี้เราลัดตรงไปสู่หัวใจของพระพุทธศาสนา คือเรียนรู้เรื่องการที่สิ่งทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ เป็นของใครไม่ได้; ต่อเมื่อรู้เรื่องนี้ จึงจะเข้าถึงพุทธศาสนาหรือเป็นพระพุทธเจ้าเองก็ได้. ถ้า

รู้เรื่องนี้ เข้าใจเรื่องนี้ แจ่มแจ้งในเรื่องนี้ จนไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดนั้นนะ ก็จะ เป็นผู้เข้าถึงพระพุทธศาสนา หรือเป็นอย่างเดียวกันกับพระพุทธเจ้าก็ได้.

เอาละ, ขอให้จำไว้ทีหนึ่งก่อนว่า การเรียนให้รู้เรื่องธรรมชาติว่า สิ่ง ทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ ไม่อาจจะเป็นตัวเรา ไม่อาจจะเป็นของเรา ตาม ความคิดนึกอันโง่เขลาของเรา; เรื่องนี้คือเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา.

**พระพุทธศาสนาทั้งหมดมีเรื่องเดียว คือ เรื่องธรรมชาติ
ไม่มาเป็นของใครได้, และเป็นที่ยอมรับของนักวิทยาศาสตร์.**

เฮ้อ, ทีนี้ก็อยากจะดูในอีกแง่ต่อไปว่า มันมีอยู่เพียงเรื่องเดียวอย่างน่า
ประหลาด : ถ้าใครคิดว่าพุทธศาสนามีอยู่ ๘๔,๐๐๐ เรื่อง อย่างที่ได้ยินว่า
๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้นนะ เขาไปดูผิวนอกหรือว่าดูเปลือก ดูกระพี้ ดู
ส่วนประกอบอะไรต่าง ๆ; **ถ้าตัวพุทธศาสนาแท้ ๆ แล้วมันมีเรื่องเดียว
เท่านั้นแหละ คือเรื่องธรรมชาติ.** ถ้าจะพูดกับพวกเธอที่มีการศึกษาอย่าง
ธรรมดาสากลนี้ ก็เรียกว่ามันเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวเท่านั้น. **พระพุทธศาสนามี
เรื่องเดียวเท่านั้นคือเรื่องธรรมชาติ;** แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องตามเรื่องของพุทธ
ศาสนานะ : ให้เป็นคำว่า **ธรรมชาติ ที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา,** ไม่ใช่
อย่างที่ครูสอนในโรงเรียนตามแบบการศึกษาปัจจุบันสากลนี้ ไม่พอ. ถ้าเราพูดว่า
เรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวเท่านั้นนะ เป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา หรือเป็น
เรื่องหัวใจของพุทธศาสนาก็แล้วแต่จะกล่าว แล้วแต่เราจะมุ่งหมายกล่าวกันที่

ตรงไหน. พุทธศาสนามีแต่เรื่องธรรมชาติอย่างเดียว; เรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวที่เป็น

พุทธศาสนา, เรื่องพุทธศาสนามีแต่เรื่องธรรมชาติอย่างเดียว; แล้วธรรมชาติคำนี้ต้องอธิบายกันอีกที.

ทีนี้ก็จะบอกเลยไปถึงว่า ใจเรื่องเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มาเป็นใคร ของใครได้; ใครไปยึดถือเข้าก็เกิดความทุกข์, ใครไม่ยึดถือคนนั้นก็ไม่ได้เกิดความทุกข์; เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นให้ถูกวิธี ให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ต้องการ แต่ไม่ต้องยึดถือว่าเราว่าของเรา มันก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะว่าเราปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ เราคงปล่อยให้มันเป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติอยู่นั่นเอง.

นี้จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์; พุทธศาสนาไม่มีเรื่องอะไรที่บัญญัติได้ นอกไปจากกฎของธรรมชาติ มันเป็นตัวธรรมชาติแท้ ๆ ที่มองเห็นได้อยู่, ไม่ต้องหลับตาเชื่อ ไม่ต้องมีความเชื่อมงาย; มีรายละเอียดซึ่งจะต้องศึกษากันต่อไปข้างหน้า. แต่เดี๋ยวนี้ให้รู้เสียทีก่อนว่า พุทธศาสนานั้นเป็นวิทยาศาสตร์ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์ใด ๆ คือมีเรื่องจริง มีตัวจริง มีของจริง เอามาให้ดู ให้ดูให้เห็นชัดไปตามกฎเกณฑ์หรือลักษณะของธรรมชาติ ซึ่งมันไม่ผิดความจริงไปได้; ฉะนั้น มันจึงเป็นวิทยาศาสตร์กว่าสิ่งใด ๆ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติกันทุกสิ่ง, แต่ว่าในที่นี้เราหมายถึงธรรมชาติที่ลึกซึ้ง ที่เข้าใจยาก, แล้วเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เราจึงได้เรียกว่าวิทยาศาสตร์.

วิทยาศาสตร์ที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นเรื่องสำหรับให้เกิดของใหม่ ให้ประดิษฐ์ประดิษฐ์ ให้วิเศษ ให้สบาย ให้สะดวก มียานพาหนะไปดวงจันทร์ก็ได้; อย่างนี้ก็เรียกว่าวิทยาศาสตร์เหมือนกัน แล้วก็เรียกว่าเพราะรู้เรื่องธรรมชาติ นั้นเหมือนกัน. รู้ธรรมชาติที่สามารถจะเอามาประดิษฐ์ยานไปดวงจันทร์ได้ นี่ก็เป็นเรื่องธรรมชาติ; **แต่มันไม่สำเร็จประโยชน์ที่จะดับทุกข์.** เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงไม่เอาวิทยาศาสตร์หรือเอาธรรมชาติวิทยาเพียงเท่านั้น; **ต้องการจะเอามาถึงที่มันเกี่ยวกับจิตใจของคน ที่ทำให้จิตใจของคนเป็นทุกข์ แล้วก็มาจัดการกันที่นี้ อย่าให้หัวใจเป็นทุกข์.** เพราะฉะนั้น เราก็เป็นวิทยาศาสตร์กว่า มีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่น่าเลื่อมใสกว่า มีประโยชน์กว่า. แล้วเมื่อเราแสดงความรู้ทางธรรมชาติเช่นนี้ให้แก่ักวิทยาศาสตร์ดู ในโลกนี้เขาก็ยอมรับได้; **ฉะนั้นนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายยอมรับพุทธศาสนาได้.** แต่นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นไม่อาจจะยอมรับศาสนาที่ไม่ได้สอนว่าเป็นธรรมชาติ, แต่กลายเป็นเรื่องของ

ผีสิง เทวดา ของพระเป็นเจ้า ของอะไรไปเสีย แล้วก็เอามาให้ดูไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้; ศาสนาทำนองนั้นพวกนักวิทยาศาสตร์แห่งโลกปัจจุบันยอมรับไม่ได้. แต่ว่าสำหรับพุทธศาสนา ยื่นออกไปให้ เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องของธรรมชาติตรง ๆ; **ฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบัน ไม่ว่าพวกไหน แขนงไหนมันยอมรับได้.** นี่มันต่างกันอยู่อย่างนี้; **คือว่าหลักพุทธศาสนามีเรื่องของธรรมชาติเป็นแก่นสาร** นี่เป็นที่รับได้สำหรับนักวิทยาศาสตร์ในโลกทั่วไป, ศาสนาอื่นไม่เป็นอย่างนั้น; **เราก็รู้จักพุทธศาสนาของเราไว้ในส่วนนี้ด้วย และจะเป็นอย่างนี้ไปทุกยุคทุกสมัย.** **คือว่าในสมัยข้างหน้าอนาคตนั้น เรื่องวิทยาศาสตร์ก็**

จะเข้มข้นยิ่งขึ้นทุกที; พุทธศาสนาก็ยังคงทนอยู่ได้ ยังทนต่อหลักเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ได้ จึงมีความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ได้ทุกยุคทุกสมัย นี่คือพุทธศาสนาของเรา.

เรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องจริง ปรากฏอยู่เฉพาะหน้า เราเห็นได้ด้วยตนเอง.

ที่นี้มองดูอีกแง่หนึ่ง ก็อยากจะให้คุณในแง่ที่ว่า **ไอ้เรื่องของธรรมชาติตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอย่างนี้ มันเป็นเรื่องจริง ปรากฏอยู่ในที่เฉพาะหน้า**; เฉพาะหน้าแห่งลูกตานี้ก็ได้, เฉพาะหน้าแห่งปัญญาจักขุ คือลูกตาข้างใน ลูกตาปัญญา ลูกตาธรรมะนั้นก็ได้ ก็ทนได้ ปรากฏได้, คือเราเห็นมันได้ เข้าใจมันได้ ไม่ต้องเชื่อตามที่เขาพูดไว้ ซึ่งเราเห็นมันไม่ได้. **นี่เรื่องของธรรมชาติ มันเป็นเรื่องที่เห็นได้ด้วยตนเอง**; นี่เป็นพุทธศาสนาอย่างยิ่ง คือเป็นสันติภูฏิกโก เป็นคุณของพระธรรม เป็นคุณลักษณะของพระธรรม ที่เมื่อเราสวดมนต์บทพระธรรมว่า *สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันติภูฏิกโก อะกาลิกโก* อะไรนี้เป็นต้น, คำว่า “*สันติภูฏิกโก*” คือความหมายนี้ ความหมายว่าเรามองเห็นได้ เอมาคูได้ ทนต่อการพิสูจน์ได้ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น **เรื่องของธรรมชาติมันจะเป็นสันติภูฏิกโกเสมอ ผู้ที่มองเห็นแล้วก็จะเห็นชัด เป็นสันติภูฏิกโกสูงสุดของพุทธบริษัท.**

เรื่องร่างกายประกอบขึ้นด้วยอะไร แล้วเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาอย่างไร นี่ ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติแท้ ๆ แล้วมองเห็นได้อย่างสันติภูมิโง; แต่ว่าต้องศึกษาก่อน แล้วก็ต้องหัดเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะดู, เมื่อจิตใจนั้นถูกฝึกฝนให้สามารถที่จะดู แล้วก็ดู ดูแล้วก็เห็น ที่เขาเรียกว่าทำวิปัสสนา; คือมีจิตใจทำไว้ดีแล้ว เหมาะแล้ว ก็ดู ดูแล้วก็เห็น, เห็นอะไรนี่ก็เรียกว่า วิปัสสนา แปลว่าเห็นแจ้ง : จะเห็นแจ้งว่า โอ้! มันสักว่าธรรมชาติเท่านั้นแหละ มันไม่มีตัวตนของตอะไรที่ไหน; นี่ก็สันติภูมิโงอย่างยิ่ง. เมื่อเห็นว่าเป็นธรรมชาติ เอาเป็นตัวตน-ของตนไม่ได้แล้ว มันก็ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน-ของตน มันก็ไม่เป็นทุกข์. เราจะเป็นทุกข์ได้ ก็โดยที่ไปโงไปหลงยึดถือเข้า; ถ้าเราฉลาด เราเห็นเป็นธรรมชาติ ไม่หลงไม่ยึดถือ เราก็ไม่เป็นทุกข์. อะไร ๆ ก็มาทำให้เราเป็นทุกข์ไม่ได้ แม้แต่จะเจ็บ จะไข้ จะตาย ก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะมองเห็นเป็นธรรมชาติไปเสีย; เมื่อยังมองไม่เห็นมันก็เป็นทุกข์ไปหมด อะไรนิดหนึ่งก็เป็นทุกข์ เพราะว่ามันโง มันจะมีตัวตน-ของตนเสียเรื่อยไป มันไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของธรรมชาติเสียเลย.

**จะเห็นแจ้งว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติได้
ขึ้นอยู่กับปัญญา ปราศจากสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์.**

ที่นี้ก็อยากจะให้ดูต่อไปว่า เมื่อมันเป็นอย่างนี้มันก็ขึ้นอยู่กับ
ปัญญา มันปราศจากสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ปราศจาก

ร้อยเปอร์เซ็นต์นะ, ไม่ใช่เป็นไสยศาสตร์ร้อยเปอร์เซ็นต์ จะปราศจากความเป็นไสยศาสตร์ คือไม่มี(ความเป็น)ไสยศาสตร์เจืออยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์; มันเป็นธรรมชาติเป็นลัจจะ เป็นของจริงของธรรมชาติ, ไม่ให้ออกาสแก่เรื่องไสยศาสตร์หรือเรื่องมงายใด ๆ, ความเชื่อเรื่องพระเจ้า เรื่องผี เรื่องสาง เรื่องเทวดา เรื่องอะไรต่าง ๆ ไม่ใช่ธรรมชาตินั้นไม่เข้ามาปนอยู่ได้.

เรื่องไสยศาสตร์นั้น เขามีกันมาก่อนพุทธศาสนา; วิชาไสยศาสตร์เป็นอย่างไรนั้น เขามีกันมาแล้วก่อนพุทธศาสนา, พอพุทธศาสนาเกิดขึ้นมันกลายเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ไปเสีย. ที่เคยเป็นไสยศาสตร์นั้นมันมากลายเป็นวิทยาศาสตร์ไปเสีย ก็เพราะเรามองเห็นของจริงว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติธรรมชาติเท่านั้นเอง. นี่เราเห็นว่าเรื่องของธรรมชาติแล้ว มันก็ปราศจากความเป็นไสยศาสตร์.

**เห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติก็จัดการกับธรรมชาติ
ให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ เป็นตัวเองไม่ขึ้นอยู่กับใคร.**

ทีนี้จะให้ดูในแง่ที่มันเนื่องถึงการเมืองกันบ้างก็ได้; คือเมื่อเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติ เราก็จัดการกับธรรมชาติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ไม่เป็นข้าทาสของสิ่งใด ๆ ไม่ขึ้นอยู่กับใคร ไม่เป็นลูกน้องของเทวดาองค์ไหน ไม่เป็นสมาชิก บริวารของพระเจ้าองค์ไหน; แต่ว่าเป็นตัวเองเป็นตัวเอง. เนื้อตัวของเราก็เป็นธรรมชาติ เราก็รู้กฎของธรรมชาติ จัดสิ่งต่าง ๆ

ให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ก็ได้รับสิ่งที่ควรจะได้รับ ในเมื่อจัดไปถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. นี้เรียกว่าเรามีอิสรภาพ มีเสรีภาพ เป็นคนอิสระ ไม่ขึ้นแก่พระเจ้า หรือไม่ขึ้นแก่เทวดา ผีศาจอะไรที่ไหน; เรียกว่าเป็นอิสระแก่ตน เหมือนกับที่ธรรมชาติมันเป็น.

ธรรมชาติมันเป็นอิสระแก่ตน ไม่ขึ้นแก่(-กับ)เทวดา ผีศาจที่ไหน; เมื่อเรามาเข้าถึงธรรมชาติ เข้าถึงกฎของธรรมชาติอย่างนี้ เราก็เป็นอิสระแก่ตน. นี้เรียกว่า เป็นหลักพระธรรมที่ไม่เหมือนใคร เป็นหลักพระศาสนาที่ไม่เหมือนใคร. เขามีพระเจ้า มีเทวดา มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มองเห็นไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้ ได้แต่ทำพิธีบูชาด้วยกันอย่างนั้นอย่างนี้ที่สุดแท้; เราไม่เป็นอย่างนั้น. เรามองเห็นชัดว่าอะไรเป็นอะไร แล้วมีอะไรเป็นอย่างไร, แล้วก็จัดการที่สิ่งนั้น; ก็เลยสำเร็จประโยชน์ได้ไม่ต้องเป็นทุกข์.

อะไรเป็นศาสนาของเรา ? ก็ไอ้ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ การปรุงแต่งตามธรรมชาติที่เรารู้เรื่องดีนั่นแหละ. เรารู้เรื่องธรรมชาติดี มาจัดให้ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย; นี่คือศาสนาของเรา, ในเมื่อศาสนาของผู้อื่นบางพวกนะฝากไว้กับพระเจ้า แล้วแต่พระเจ้า ทำพิธีอ่อนนวยพระเจ้ก็แล้วกัน; มันต่างกันอย่างนี้. เราไม่อ่อนนวยใคร; แม้ธรรมชาตินี้เราก็ไม่อ่อนนวย, ถ้าพูดกันโดยตรงแล้วก็ไม่ได้อ่อนนวย; มีแต่จัดการไปตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็ได้ผลคือไม่เป็นทุกข์ก็แล้วกัน. ถ้าจะพูดว่าอ่อนนวยกับเขาสักหน่อยนะ : พุทธบริษัทจะอ่อนนวยกับเขาสักหน่อยก็ ก็คือพยายามทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นแหละ จะเปรียบว่า

เหมือนเราอ่อนวอนธรรมชาติก็ได้; แต่ที่จริงเราเป็นเพียงทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เราก็เรียกเอาผลตอบแทนมาโดยตรง โดยไม่ยอมเสียเปรียบเลย.

เราทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่าไร เราก็ได้รับประโยชน์เต็มตามนั้น; นี่เรียกว่ามันเป็นศาสนาธรรมชาติ เกี่ยวอยู่กับธรรมชาติ. เรื่องตัวธรรมชาติก็ดี เรื่องการปรุงแต่งตามธรรมชาติก็ดี เรามองเห็นชัดอย่างนี้ ว่าความทุกข์มันเกิดขึ้น เพราะทำผิดกฎของธรรมชาติ, เราคับทุกข์ได้ก็เมื่อเราทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น อย่ามันนั่งร้องไห้อยู่เลย อย่ามานั่งปรารมภ์ใจเป็นทุกข์เป็นร้อน ว้าเหว่ หม่นหมอง อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เลย; รีบไปแก้ไขเสียให้มันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

เราถ้าได้ผลอะไรมาตามที่ต้องการเพราะว่าแก้ไขถูก ก็อย่าไปดีใจมันเลย อย่าไปข้ากับมันเลย อย่าไปหลงไหลลึงโลดกับว่าได้มามากมายถูกใจอะไรอย่างนี้ อย่าไปหลงไหลเลย, เพราะมันเป็นเรื่องที่ทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น; มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ ไม่ต้องเป็นสุข ไม่ต้องดีใจ ไม่ต้องเสียใจ, เพราะว่าเราสามารถที่จะทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อไม่ต้องเป็นทุกข์ก็แล้วกัน เพื่อไม่มีความทุกข์ก็แล้วกัน เพื่อเราทุกคนอยู่ในโลกนี้โดยไม่มี ความทุกข์ก็แล้วกัน.

นี่คือเรื่องของธรรมชาติคำเดียว; ช่วยจำไว้ว่า ธรรมชาติคำเดียวพอสำหรับจะขยายกระจายออกไปเป็นอะไรทั้งหมด; ทั้งหมดนะ, คำว่า “ทั้งหมด” นี้ ไม่รู้จะจำกัดความอย่างไร ทั้งหมดเท่าที่มนุษย์รู้. เคยเล่าเรียนกันมาอย่างไรในโรงเรียน ว่าทั้งหมดนะหมายความว่าอย่างไร? ทั้งหมดในประเทศไทย

นี้มันก็เล็กนิดเดียว, ทั้งโลกมันก็ขยับนิดเดียว; เพราะว่ามันต้องทั่วโลกทุกโลก ทุก ๆ โลก ทุก ๆ สากลจักรวาล. ใต้โลกนี้เป็นหน่วยเล็ก ๆ ในจักรวาลหนึ่ง; ที่นี้ทุก ๆ จักรวาลก็ยังไม่พอกับคำว่าทั้งหมดนะ; ถ้ามันมีอะไรนอกไปกว่านั้นอีก นอกไปกว่าทุก ๆ จักรวาลอีก ก็ต้องเอามารวมเข้าไว้ในคำว่าทั้งหมดด้วย. และทั้งหมดนั้นแหละคือธรรมชาติ คือตัวธรรมชาติ ตัวที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าเราไม่รู้เรื่องธรรมชาติคำเดียวเท่านั้นแหละ คือรู้หมด ทั้งหมดในลักษณะอย่างนี้; ก็นับว่าเป็นความรู้ที่ไม่มีอะไรเท่า ไม่มีอะไรเปรียบ เป็นความรู้ที่ใหญ่หลวง กว้างขวาง ลึกซึ้ง ไม่มีอะไรเปรียบเลย. จะพอใจหรือไม่พอใจก็เอาไปคิดกันดู; แต่พุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ คือรู้เรื่องธรรมชาติ รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องผลที่มันจะเกิดขึ้นในเมื่อปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ อย่างถูกต้องแล้ว : นั่นคือทั้งหมดละ.

สิ่งที่ต้องเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาติ (๕ ประเด็น).

๑. ทั้งธรรมและอธรรม ก็ล้วนเป็นธรรมชาติ.

เฮ้, ที่นี้ที่อยากจะให้ดูต่อไป ฟังกันต่อไปก็คือ สิ่งที่เราจะต้องเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาติ คือจะต้องให้เห็นเป็นปัจจัยตั้ง ปรากฏชัดแก่เราเป็นข้อแรก ก็คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ. นี้คอยฟังให้ดี ๆ มันคงจะยุ่งหัวก็ได้, บางคนจะฟังไม่รู้เรื่องก็ได้. หัวข้อใหญ่ของการบรรยายนี้ก็มีอยู่แล้วว่า ธรรม ธรรมะ หรือธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ. ที่นี้เราก็จะพิจารณากันถึงคำว่า ธรรม หรือ ธรรมะ ซึ่งคือเรื่องของธรรมชาติ, ก็จะมีคนบางคนหรือที่นั่งอยู่ที่นี้ก็ได้ เกิดสงสัย

ขึ้นมาในใจแล้ว ก็จะพูดว่า เรื่องธรรมละ เป็นเรื่องธรรมชาติหรือเปล่า? ถ้าว่า **ธรรมะคือธรรมชาติ**, แล้ว**ธรรมละ เป็นธรรมชาติหรือเปล่า**? ถ้าเขาถามอย่างนั้น ก็หมายความว่าเขายังไม่รู้คำว่า “ธรรม” ถึงที่สุด.

คำว่า “ธรรม” นั้น มันรวมหมดอีกเหมือนกัน : ธรรม ก็คือธรรมที่เป็นธรรม เพราะว่าไอ้คำนี้มันจำกัดความไว้แคบมาก, ธรรมคือผิด ที่ทำผิดสำหรับมนุษย์ แล้วจะมีความทุกข์อย่างนี้เราเรียกว่า ธรรม; **ทีนี้เราไปเอาแต่ส่วนที่ว่าจะจะเป็นความถูกต้อง และให้มนุษย์ไม่มีความทุกข์นั้นว่าเป็นธรรม**, มันจึงเกิดคำว่าธรรมขึ้นมา เป็นของเล็ก ๆ นิดเดียว ความหมายแคบนิดเดียว ตรงที่ว่าทำธรรมะที่เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นผิดไป จนเรียกว่าอธรรม คือไม่ถูกต้องตามกฎที่จะให้ได้รับความสุขหรือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น เข้าใจเสียก็แล้วกันว่า **ที่เรียกว่าอธรรมนั้นคือธรรมที่ผิด, ธรรมะที่ผิด อธรรมนั้นก็คือธรรมเหมือนกัน แต่เป็นธรรมที่ผิด**; ฉะนั้น มันจึงไม่มีอะไรนอกเหนือไปได้จากคำว่าธรรมเพียงคำเดียว.

ธรรมเพียงคำเดียว หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แม้คำว่าอธรรมนั้น ซึ่งเป็นเพียงส่วนน้อยส่วนหนึ่งของธรรมะ เป็นคู่เปรียบกันว่าฝ่ายผิดหรือฝ่ายถูก, ไม่ได้ครอบงำขึ้นไปถึงว่าเป็นธรรมชาติหรือเป็นกฎของธรรมชาติอะไร, จำกัดความแคบ ๆ อยู่แต่เพียงว่าระบบปฏิบัติอันหนึ่ง ซึ่งปฏิบัติแล้วไม่ดับทุกข์ หรือทำให้เกิดทุกข์ เกิดเสียหายมากขึ้น, อย่างนี้เราเรียกว่า ธรรม; ถ้าเรียกให้ถูกต้องก็ต้องเรียกว่าธรรมฝ่ายผิด ธรรมฝ่ายดำ ธรรมฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์. ฉะนั้น ธรรมะ

ก็ดี อธรรมะชนิดหนึ่งนี่ก็ดี ก็คือธรรมชาตินั่นเอง. ธรรมะเป็นธรรมชาติ; แม้ อธรรมะก็เป็นธรรมชาติ ก็เป็นของส่วนน้อยส่วนหนึ่งแยกออกมาเรียกว่าอธรรม.

ก็ได้ความว่า **ธรรมก็ดี อธรรมก็ดี คือธรรมชาติ**; ถ้ามีตา ถ้ามี ลูกตาที่เห็นเพียงพอ จะเห็นว่า อธรรมนั้นเป็นส่วนนิคส่วนหนึ่ง ของความหมาย หนึ่งของคำว่าธรรมคือน้ำที่, ธรรมะที่เป็นน้ำที่ แล้วมันไม่ถูกสำหรับที่จะ ดับทุกข์, อย่างนี้ เราเรียกว่าอธรรม. ส่วนธรรมนั้นมันหมายถึงทั้งหมด : หมายถึง**ตัวธรรมชาติ** หมายถึง**ตัวกฎของธรรมชาติ** (หมายถึง) **ตัวหน้าที่ทั้งหมด ตามกฎของธรรมชาติ และ(หมายถึง)ตัวผลที่จะเกิดจากหน้าที่ด้วย.**

๒. ทั้งธรรมชาติและผิดธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

อ้อ, ที่นี้ก็มาถึงคำที่สอง คือคำว่า **ธรรมชาติ** และคำว่า **ผิด ธรรมชาติ**. เข้าใจว่าลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ จะมีคำพูดว่า**ผิดธรรมชาติ**ใช้, ก็ใช้ไปตาม คนชาวบ้านธรรมดา ชาวโลกธรรมดา มีคำว่า**ผิดธรรมชาติ**ใช้. ถ้าอย่างนั้นก็ขอให้ ฐู้ไว้เถอะว่า **ธรรมชาติก็ธรรมชาติ ใ้อผิดธรรมชาติก็ยังคงเป็น ธรรมชาติอยู่นั่นเอง**; เพราะว่า**ผิดธรรมชาติ**นี้มันไม่มีหรอก มันเป็นไปได้, มิได้สำหรับคนโง่ ไม่รู้จักความจริงว่ามันมิไม่ได้, มันไม่มีอะไรที่มิใช่ธรรมชาติ. ที่เราเอาความรู้สึกธรรมดาสามัญเป็นหลัก พอว่ามันผิดธรรมดาไปหน่อย ก็เรียกว่า **ผิดธรรมชาติ**เสียแล้ว; ที่จริงมันเป็นไปไม่ได้. เราไปเอาความรู้สึกของเราเป็น เกณฑ์ เราเคยรู้สึกว่าเป็นไปตามธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร, พออะไรมันผิดไป จากนั้นหน่อย เราก็ว่า**ผิดธรรมชาติ**เสียแล้ว; มันก็เกิดเป็นของเปรียบเทียบคู่กัน

ขึ้นมาว่า **ธรรมชาติกับผิดธรรมชาติ**. แต่ที่จริงน้ำมันไม่มี, **ถ้าผิดธรรมชาติ** **นี้ไม่มีสำหรับความจริง** เพราะความจริงมันเป็นธรรมชาติหมด; ไอ้ผิดธรรมชาตินี้มีแต่สำหรับคนโง่.

เราเคยไปกินอ้อยหวานทุกที แล้วก็เผอิญไปถูกอ้อยที่มันไม่หวานขึ้นมา เราก็เรียกว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว อ้อยนี้ผิดธรรมชาติเสียแล้ว; นี่เรามันโง่ไปใช้ไหมเล่า, ไม่ใช่ว่าอ้อยมันผิดธรรมชาติ. แม้แต่มันไม่หวานมันก็คือธรรมชาตินั่นเอง เพราะมันเป็นของมันอย่างนั้น หรือมันยังไม่ถึงระยะกาลที่มันจะหวานได้ มันก็ไม่หวาน; หรือว่าตอนปลายอ้อยมันไม่หวาน มันก็ไม่ใช่ผิดธรรมชาติ มันก็คือธรรมชาติมันอย่างนั้น.

นี่เรามันรู้แคบ รู้นิดเดียว อะไรเราเคยเข้าใจว่าตามธรรมชาติก็เป็นธรรมชาติ, พอผิดจากนั้นนิดหนึ่งเราก็ว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว; ฉะนั้น เราก็เลยเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ผิดหมด : พออะไร ๆ ที่มันไม่เป็นไปตามที่เรานึก แล้วเราก็เรียกว่าผิดธรรมชาติ, หรือว่าที่มันไม่ได้ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติ เราก็เรียกว่าผิดธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติ เช่นตีกราม เรือบิน ยานไปโลกพระจันทร์ อะไรอย่างนี้เราก็ไม่เรียกว่าธรรมชาติเสียแล้ว, เราเรียกว่าเกินธรรมชาติ ผิดธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติ. ฝรั่งเศสเขาพูดอย่างโง่เขลาว่า เดียวนี้เราเอาชนะธรรมชาติได้แล้ว; เมื่อเขาไปเหยียบพระจันทร์ครั้งแรก เขาลงข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเขาเอาชนะธรรมชาติได้แล้ว, นี่บรมโง่; ฉะนั้น เราอย่าไปโง่ตามเขาเลย.

มันไม่มีที่ว่าผิดธรรมชาตินะ มันเป็นไปได้, มันต้องเป็นไปได้ตามกฎของธรรมชาติ และโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ. เพราะว่าไอ้คนเราแท้ ๆ ทั้งเนื้อทั้งตัวทั้งคนนี่มันก็คือธรรมชาติที่กำลังเป็นไปได้ตามกฎของธรรมชาติ; ทีนี้ของทีคนสร้างขึ้นมา มันก็เอาวัตถุของธรรมชาติมาสร้าง, สร้างตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, เป็นรถ เป็นเรือ เป็นเรือบิน เป็นยานอวกาศไปโลกพระจันทร์นี่ก็คือของของธรรมชาติ เป็นไปได้ตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติสร้างขึ้นมา. ถ้าไปเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของมิใช่ธรรมชาติ คือผิดธรรมชาติแล้ว ก็เป็นเด็กเล็ก ๆ ที่โง่เขลา; นี่พูดว่าอย่างนี้ ว่าถ้าเห็นอะไรที่ผิดธรรมชาติแล้วมันกลายเป็นเด็กเล็ก ๆ ที่โง่เขลา. ถ้ารู้เห็นอะไรตามที่**เป็นจริงครบถ้วนเหมือนพระพุทธเจ้าแล้ว จะไม่มีอะไรที่ถือว่ามันผิดธรรมชาติ หรือมิใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น ท่านจึงตรัสไว้คำว่าธรรมชาตินี้เป็นหลัก.** แม้แต่พระนิพพานอันสูงสุดก็เป็นธรรมชาติ; ฉะนั้น สูงสุดเหนือกว่าสิ่งใด ไม่อยู่ในเหตุปัจจัยอะไร ก็ยังจัดว่าเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง. ทีนี้ของต่ำกว่านั้น ตรงกันข้ามจากนั้นในโลกนี้ก็คือธรรมชาติชั้นต่ำ ๆ ทั่ว ๆ ไป.

เอาละ, สรุปความว่า ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ ไอ้ที่เรามาโง่ไปเองว่าผิดธรรมชาติ มิใช่ธรรมชาติ นี่ก็คือธรรมชาตินั้นแหละ ไปดูเสียใหม่ : **อย่าให้มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติหรือผิดธรรมชาติ.** แล้วมีอะไรที่เราใช้อยู่ ทำอยู่ กินอยู่เป็นประจำที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว นี่ย่าเข้าใจว่ามันผิดธรรมชาติ เพราะมันเป็นธรรมชาติอีกชนิดหนึ่ง; เช่นไปกินอ้อยที่มันไม่หวานอย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้วนั้น ก็ไม่ใช่ผิดธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้นเอง; หรือว่าถ้าเรากินอะไรที่มันไม่อร่อย เพราะว่ามันไม่ถึงขนาดของมัน เราก็มันอย่างนั้นเอง

ซี; บางทีเราไปกินส้มถูกมันเปรี้ยวเข้า ก็อย่าว่าผิดธรรมชาติซี ธรรมชาติของมัน อย่างนั้นเองสำหรับส้มใบนั้น; หรือว่าผลไม้ที่มันเคียวหวานแล้วมันจี๊ดอย่างนี้ มันก็คือธรรมชาติของมันอย่างนั้นเอง ไม่ต้องมีอะไรทำให้เราเข้าใจผิดไปว่า ผิดธรรมชาติแล้ว นอกกฎของธรรมชาติแล้ว มันต้องไม่มี.

๓. คำว่า “ธรรมดา” คือความเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีอะไร ๆ ที่ผิดธรรมดา.

ทีนี้คำต่อไปก็คือคำว่า “ธรรมดา”. คำว่าธรรมดานี้ ก็แปลว่า **ความเป็นไปตามธรรมชาติ**; ธรรมดา แปลว่าความที่มันเป็นไปตามธรรมชาติ, เรา มาเรียกสั้น ๆ ว่า ธรรมดา ธรรมดา. ทีนี้ก็มีคนบางคนพูดว่า “ผิดธรรมดาแล้ว ผิดธรรมดาแล้ว”; นี่ก็โง่งอย่างเดียวกับผิดธรรมชาติ. มันจะมีอะไรที่ผิดธรรมดา ไปไม่ได้; แต่ในความรู้สึกของเรานั้นมันได้ พอมันไม่เหมือนกับที่เราเคยเห็น มันใหญ่เกิน มันเล็กเกิน มันอะไร, อย่างนี้แล้วก็เรียกว่าผิดธรรมดา **นี้เรามันโง่งไปเอง.**

ฉะนั้น ธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนั้น เป็นไปตามกฎของธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนั้น แล้วมันก็แปลก ๆ กัน; เราไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้ไม่เคยเข้าใจ พอมา เกิดเห็นเกิดรู้เข้า ก็ “โห๊ะ ! ผิดธรรมดา ผิดธรรมดา” นี่ก็พ้นความโง่งออกมา. รู้ เอะว่า มันไม่มีอะไรที่จะผิดธรรมดาไปได้, มันต้องเป็นไปตามธรรมดา เพราะ คำว่าธรรมดานั้นคือความเป็นไปตามธรรมชาติ; ฉะนั้น ธรรมดามันก็มีอยู่ตายตัว. **ธัมมัญญิตตา** –ความตั้งอยู่ตามธรรมดานี้เป็นของตายตัว, ที่เราว่าผิดธรรมดานั้นเพราะเราไม่เข้าใจ; มันจะผิดไปจากกฎของธรรมดาไม่ได้, แม้จะแปลกประหลาดเหลือประมาณ หรือผิดปรกติเหลือประมาณ มันก็ผิดไปจาก

ธรรมดาไม่ได้; แต่ผิดธรรมดาได้ตามประสาคนโง่ คนที่ยังไม่รู้อะไร เป็นเหมือนเด็กอมมือในฝ่ายธรรมะ. คนโต ๆ แก่อายุมากแล้ว อยู่ในโลกรนี้, เป็นเด็กอมมือในโลกของธรรมะก็ได้; คือไปตื่นตื่นอะไรเห็นเป็นผิดธรรมชาติ ผิดธรรมดา, ดีใจ เสียใจ เห็นเป็นฝ่ายตรงกันข้ามเสมอ, อย่างนี้ไม่ได้ ไม่ใช่ความจริง. ถ้าชอบคำว่าผิดธรรมดาว่าเป็นความจริงอยู่ ก็เอาไปรวมไว้เสียด้วยว่าธรรมดาก็คือธรรมชาติ, ผิดธรรมดาก็คือธรรมชาติ. ทีนี้ถ้าว่ามันยอมเห็นชัดว่ามันไม่มี ไม่มีที่ผิดธรรมดา มีแต่ธรรมดา, มันก็ไม่มีปัญหา; เมื่อเป็นธรรมดา มันก็เป็นธรรมชาติ เพราะคำว่าธรรมดาก็คือความเป็นไปตามธรรมชาตินั่นเอง.

๔. ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ, ไม่มีอะไร ๆ ที่มีใช้ธรรมชาติ.

ทีนี้จะมาถึงคำที่มันยาก เข้าใจยาก ก็คือคำว่า **ธรรมชา-ตุ**; ธรรมชาตุ ธรรมชา-ตุ นี้เป็น**ชาตุแห่งธรรม**. ธรรมก็คือธรรมชาติ; ความเป็นไปตามธรรมชาติ คือธรรมดา; **ธรรมชา-ตุ** คือ**ชาตุที่เป็นไปตามธรรมดา**, แต่เขาหมายถึงว่า ความที่มันต้องเป็นอย่างนั้น.

คำว่า**ชาตุ** **ชาตุ**นี้ หมายถึง**ไอ้พื้นฐานอันสุดท้าย** ที่ว่ามันจะหลุดลึกลงไปอีกไม่ได้, จะแบ่งแยกให้ลึกลงไปอีกไม่ได้ มันเป็นอันสุดท้ายแล้ว. ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติตามกฎของธรรมดา ตามกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น อะไร ๆ ก็**เรียกว่าเป็นธรรมชาติ** คือ**ความที่มันต้องเป็นตามธรรมชาติ** มันมีความจริงอยู่อย่างนี้. เช่นว่าต้องเกิดอย่างนี้ ต้องแก่อย่างนี้ ต้องตายอย่างนี้ ต้องไม่เที่ยงอย่างนี้ ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ ต้องเป็นไปตามกฎอันนี้;

ความที่มันต้องเป็นไปอย่างนั้น เราก็เรียกมันว่ามันเป็นธรรมชาติ, เป็นของจริง แต่แน่นอนเดี๋ยวดลกลงไปว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้น.

นี่ก็คือธรรมชาติ : แม้ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ. ที่นี้มันไม่มีสิ่งที่มีชื่อธรรมชาติ; ถ้าใครเข้าใจคำว่าธรรมชาติแล้วจะมองเห็นว่า ไม่มีสิ่งที่มีชื่อธรรมชาติ, เพราะว่าคำคำนี้ไม่ได้เอามาพูดมาสอนกัน เหมือนกับคำว่าธรรมดาหรือคำว่าธรรมชาติ.

คำว่าธรรมดาหรือธรรมชาตินี้ ชาวบ้านประชาชนเอามาพูดมาสอนกันจนเกิดความบัญญัติผิด เข้าใจผิด : มีผิดธรรมชาติ มีผิดธรรมดา. มันก็มีแหละพูดได้ว่า “ผิดธรรมชาติ, ผิดธรรมดา”; แต่แล้วมันก็ยังคงเป็นธรรมชาติหรือเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ. แต่คำว่าธรรมชาติ ธรรมชา-ตุนี้สูงเกินไป ชาวบ้านไม่เคยเอามาใช้; ฉะนั้น จึงไม่มีใครรู้จัก และไม่มีใครเคยพูดว่า มีชื่อธรรมชาติ หรือผิดธรรมชาติ, อย่างนี้ไม่มี. ก็เป็นอันว่า หมคปัญหาไป : ไร้ที่เป็นธรรมชาติทั้งหลายแล้ว ก็เรียกว่าเป็นธรรมชาติ.

๕. ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ, ธาตุทั้งหลายคือธรรมชาติต้องเป็นไปตามธรรมชาติ.

เฮ้, ที่นี้ก็ดูคำที่จะต้องเข้าใจต่อไปอีก คือคำว่า ธาตุตามธรรมชาติ, ความเป็นธาตุตามธรรมชาติ. ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอะไรก็ตามที่เป็นธาตุ ๆ ๆ ทั้งหมดนี้ ก็เรียกว่าธาตุตามธรรมชาติ; ดังนั้น คำว่าธาตุก็ไม่มีอีกแหละ : ที่จะไม่ใช่ตามธรรมชาติมันไม่มี, ขึ้นชื่อว่าธาตุแล้วต้องเป็นไป

ตามธรรมชาติของมัน แล้วแต่ว่ามันจะเป็นธาตุอะไร, ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มันก็มีความเป็นธาตุของมันอย่างหนึ่ง ๆ แล้วก็เข้าไปตามธรรมชาติของมันแต่ละอย่าง ๆ.

ที่นี้เรียกว่า**ธาตุตามธรรมชาติ**; เช่นคนเราแต่ละคน ๆ นี้ ประกอบอยู่ด้วยธาตุซึ่งเข้าไปตามธรรมชาติ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ อะไร, แล้วแต่ว่าจะมีธาตุอะไรบ้าง, มันก็เป็นธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ. ฉะนั้น **ธาตุตามธรรมชาติ** มันก็คือ**ธรรมชาติ**; ไร้ธาตุก็คือธรรมชาติ เพราะฉะนั้น มันก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, เป็นอย่างอื่นไม่ได้. ดังนั้น **ธาตุตามธรรมชาติ**มันจึงเป็นคำตายตัว; ไม่ต้องมีฝ่ายตรงกันข้ามว่า ธาตุที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีคู่ที่จะเอามาเป็นตรงกันข้าม, เพราะว่า**แม่แต่**

พระนิพพานมันก็เป็นธาตุที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ฉะนั้น ที่ไม่ใช่พระนิพพานก็ยิ่งเป็นธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติหนักขึ้นไปอีก.

ธรรมชาติคืออะไร ? เป็นอย่างไร ?

ที่นี้ก็ดูคำว่า **ธรรมชาติ** เสียเลย : คำว่า**ธรรมชาติ** **ธรรมชาติ**นี้ นั่นคืออะไร ? หรือมันเป็นอย่างไร ? เดียวนี้เรารู้จักธรรมชาติตามที่เราเคยได้ยินได้ฟังมา หรือตามความรู้สึก ตามความเข้าใจของเรา เราก็มีธรรมชาติตามความหมายของเรา เช่นว่าพออ้อยไม่หวาน ก็ว่าผิดธรรมชาติเสียแล้วอย่างนี้. ที่นี้

ธรรมชาตินี้มันมากกว่านั้น มันไม่มาแบ่งเป็นของเด็กเล่นอย่างนี้ได้. คำว่า “ธรรมชาติ” คำนี้ มันก็แปลว่า มันเกิดอยู่เองตามกฎของธรรมชาติ มันเป็นอยู่เอง มันเป็นไปได้เองตามกฎของธรรมชาติ; นั่นแหละเรียกว่าธรรมชาติ.

สิ่งใดเป็นอยู่ได้เองตามเรื่องของมัน ก็เรียกว่าธรรมชาติ : มีเหตุมีปัจจัยก็เป็นไปพวกหนึ่ง; ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยก็เป็นอยู่อีกแบบหนึ่งนะ อีกแบบที่มันตรงกันข้ามทีเดียว, แต่ก็ยังเรียกว่าธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. อย่างที่พูดแล้วว่า แม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ, ที่ตรงกันข้ามจากพระนิพพานก็ยังเป็นธรรมชาติ; เพราะคำว่าธรรมชาตินั้นมีความหมายกว้าง ถึงกับว่ารวมหมดของทุกสิ่ง. ธรรมชาตินี้แปลว่าสิ่งที่เป็นอย่างอยู่เอง เป็นได้เอง เป็นไปเองตามกฎของมันเอง.

ที่นี้ก็มีหลักธรรมะในพุทธศาสนาเกิดขึ้นเป็นบทสรุปง่าย ๆ ว่า **ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละที่มีอยู่หรือเป็นไป : สุตฺตมฺมา ปวตฺตนฺติ** แปลว่า**ธรรมะล้วน ๆ เป็นไป. สุตฺต** ในที่นี้แปลว่า **ล้วน ๆ** คือไม่มีอะไรเจือปน, **สุตฺตมฺมา - ธรรมล้วน ๆ, สุตฺตมฺมา ปวตฺตนฺติ** แปลว่า **ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละเป็นไป.** ที่นี้เราไม่เห็นว่ามันเป็นอย่างนั้น; เราเห็นว่ามีผู้หญิง มีผู้ชาย มีคนนั้นมีคนนี้, แล้วก็ไป แล้วก็มา แล้วก็อยู่อะไรนี่; เรียกว่าไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้น ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติล้วน ๆ ที่เป็นไปในโลกนี้, เราก็ต้องมีความรู้สึกอย่างว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย ชื่อนั้น ชื่อนี้, มีอะไรอย่างนั้น มีอะไรอย่างนี้; เรื่องมันก็มากไปจนไม่ใช่ธรรมชาติ จนมีแต่สิ่งที่ต้องการจะให้ไปทำตามความต้องการของตน ไม่ยอมให้เป็นธรรมชาติ, ก็เลยได้เป็นทุกข์กันเพราะเหตุนี้. ฉะนั้น ใ้รู้ไว้, ถ้าไม่เคยรู้ก็ให้รู้ว่า พุทธศาสนามีหลักอย่างนี้ **มีหลักว่า**

มันมีแต่ธรรมชาติ. ไอ้ที่มันเป็นไป เป็นไป เป็นไป เปลี่ยนแปลงไป มันก็เป็นธรรมชาติ; ไอ้ที่มันตรงกันข้าม ที่มันมิได้เป็นไป มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติ เพราะมันมีลักษณะ หรือว่ากฎเกณฑ์ของมันเองอย่างนั้น. นี่สรุปความอีกทีหนึ่งเดียวจะลืมหืมเสียอีกว่า **ที่ให้อะไรอย่างนี้นะ ก็เพื่อให้รู้ไว้สำหรับจะไม่ใช่ไปหลงยึดถือ เอาอะไรมาเป็นตัวตน หรือของตน; อย่าไปปลิ้น อย่าไปขโมยเอาธรรมชาติมาเป็นของตน, อย่าไปจีเอามาซึ่งหน้า เอามาเป็นของตน, ธรรมชาติมันจะกัดเอา คือมันจะมีความทุกข์ เพราะไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน; ฉะนั้น เราปล่อยให้เป็นธรรมชาติ ประพฤติปฏิบัติต่อมันให้เป็นไปตามธรรมชาติ แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์.**

อย่าว่าแต่ทรัพย์สมบัติเหี้ยเรืออะไรอย่างนั้นเลย แม้แต่ร่างกาย เนื้อหนังของเราที่อยู่ : เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ผม ขน เล็บ ฟันอะไรนี้ มันก็ให้รู้ไว้เถอะว่ามันของธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อมันให้ดี ๆ ในฐานะที่ว่ามันเป็นของธรรมชาติ; เราจีเอามาใช้ เอามาทาแบ่งให้สวยสักที นี้ก็ได้, แต่อย่าว่าเอาเป็นของเรา มันยังคงเป็นของธรรมชาติอยู่. เราอย่าต้องเป็นทุกข์เพราะการที่เราจี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อตัวนี้เลย. **ธรรมะในพุทธศาสนาสอนให้เห็นความจริงว่ามันเป็นอย่างนี้ คือมันเป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ; ไม่มีส่วนไหนที่ควรที่จะเอามาเป็นตัวตนหรือของตน หรือที่เรียกว่าเอามาเป็นตัวกู มาเป็นของกู, นี่มันไม่มี. ถ้ามีก็คือปลิ้นเอามาแล้ว คือขโมยเอามาแล้ว ฉกชิงเอาซึ่งหน้ามาจากธรรมชาติ, แล้วเราก็สู้ธรรมชาติไม่ได้ มันจะต้องทำให้เราเป็นทุกข์ เพราะความที่เอามายึดถือไว้ว่าเป็นตัวเป็นตนนั้นมันก็ต้องหนัก หนักและเป็นทุกข์ มันเป็นการทำผิด. ฉะนั้นจะพูดอีกทีก็ว่า **ตรงนี้แหละจะฝืนธรรมชาติ จะผิดธรรมชาติกันก็ตรงนี้แหละ****

ที่ไปเอาของธรรมดาทำให้เป็นตัวตน. นี่ฝืนธรรมชาติ ผิดธรรมชาติ แล้วก็ต้องเป็นทุกข์.

ทีนี้ดูให้ดี ดูลงไปให้ดี ๆ ว่า ไอ้ที่ว่าฝืนธรรมชาติมันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ; ไปโง่ไปหลงเอาของธรรมดามาเป็นของตน มันก็ยังเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติแห่งความโง่ เป็นธรรมชาติแห่งความหลง เป็นธรรมชาติแห่งอวิชชา, มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ ธรรมชาตินี้มันจะเป็นไปเพื่อความทุกข์โดยส่วนเดียว.

ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง แล้วเราก็จะไม่มีทุกข์เลย จะมีชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง คือมีชีวิตอยู่อย่างเป็นของธรรมชาติ และปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ อย่าให้ชีวิตนั้นเป็นทุกข์ขึ้นมา. จงมีความรู้ ความคิด ความนึก การกระทำอะไรก็ตาม ให้มันถูกต้อง แล้วชีวิตนี้ก็จะไม่เป็นทุกข์ขึ้นมา, ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็เป็นทุกข์ขึ้นมา จะเกิดปัญหานับไม่ไหวแหละ. ที่มันไม่ได้อย่างใจแล้วก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่ามันไม่ยอมรับว่าธรรมชาติ และมันอยากอย่างโง่เขลา มันมีความต้องการอย่างโง่เขลา ร้อยอย่างพันอย่าง มันก็ต้องเป็นทุกข์ตั้งร้อยอย่างพันอย่าง. นี่ก็คนไม่รู้ธรรมชาติ ก็คือคนไม่รู้พุทธศาสนานั้นแหละ. รู้ธรรมชาติอย่างถูกต้องก็คือรู้พุทธศาสนา สามารถป้องกันไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้น.

ฉะนั้น จึงหวังว่า พวกเราทุกคน เด็กก็ดี ผู้ใหญ่ก็ดี ไปดูกันเสียใหม่ คือเรียนพุทธศาสนาจากของจริง; ไม่ใช่เรียนจากหนังสือหน้าตารับตำราอะไร; เรียนจากสิ่งที่เราจะรู้สึกได้จริงคือตัวธรรมชาติ ในภายในของเรา หรือ

ภายนอกของเรา ซึ่งมันมีเรื่องมากต้องพูดกันคราวหลัง วันหลัง. วันนี้บอกให้รู้ แต่หัวข้อใหญ่ว่า มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ต้องเรียนให้รู้แล้วปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

วิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการดูให้ดี.

นี่ว่า จะดูกันให้ดี เพื่อให้รู้จักธรรมชาติ; ไม่ทำผิดเกี่ยวกับ ธรรมชาติอีกต่อไป ก็คือดูให้ดี. คำว่า “ดูให้ดี” นี้ ช่วยจำไปเถอะ; นั่นแหละคือ “กัมมัฏฐาน”, คือวิปัสสนากัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐาน. เขาไปเรียกกันเสียโก้ว่า พระวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พระสมถกัมมัฏฐาน, เรียกกันเสียโก้แล้วก็ไม่รู้ว่าอะไร; ไอ้คนโง่เหล่านั้นไม่รู้ว่าจะอะไร. นี่บอกพวกเธอลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ว่า คำว่าดูให้ดี นั่นแหละคือกัมมัฏฐาน คือวิปัสสนากัมมัฏฐาน. คำว่า “ดูให้ดี” มันมีความหมายมากเหลือเกิน.

ดูให้ดี ดูอย่างไร ? ดูไม่เป็นมันก็ไม่เห็นดอก อย่างว่าแต่ดูให้ดี; เพราะฉะนั้น มันต้องมีการเตรียมสิ่งที่จะดูนั้นให้ถูกต้องเสียก่อน. ถ้าเป็นเรื่องข้างนอกเราก็ดูด้วยตา; นี่ก็มีตาอยู่แล้วมันก็เห็น ตาไม่เห็นก็รักษาให้มันหายมันก็เห็น ถ้ามันดูด้วยตาข้างนอก.

แต่ว่าดูธรรมชาติอย่างที่ว่านี้ ไม่ใช่ดูด้วยตาข้างนอกอย่างเดียว; มันดูด้วยตาข้างในคือใจ; ต้องทำใจให้เป็นตา. คือตาที่มันโง่ที่มันไม่เห็นอะไรนั้นนะ

ก็คือใจที่มันก่อกัดกุ่มหุ้มห่ออยู่ด้วยกิเลส; ฉะนั้น เราต้องกวาดกิเลสออกไปเสียชั่วคราว ให้ตามันไม่มีกิเลส คือใจนะไม่มีกิเลส เรียกว่าตา คือใจไม่มีกิเลส; แล้วไอ้ตาใจนี้จะเห็นอะไรตามที่เป็นอย่างจริง. ฉะนั้น ถ้าใจมันก่อกัดกุ่มอยู่ด้วยความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง ความกลัวบ้าง ความอิจฉาริษยาบ้าง อะไรหลาย ๆ อย่างนี้, ไอ้ตานันมันไม่เห็น ใจที่จะทำหน้าที่เป็นตานันมันมองอะไรไม่เห็น. ฉะนั้น ทำจิตใจเสียให้ดีสิ : ให้มันวางไปจากไอ้ของสกปรกที่มาหุ้มห่อตานี้, ให้ใจที่จะเป็นตานันนะ ให้มันเป็นใจที่สะอาดแจ่มแจ้ง เข้มแข็ง มั่นคง ว่องไว, ให้หัวใจของเราสะอาดแจ่มแจ้ง เข้มแข็ง ว่องไว เราก็ได้ตาที่ดี คือได้ใจที่ดีมาเป็นตาสำหรับดู.

นี่ก็ได้ตาสำหรับดู; แล้วดูอะไร ? ก็ดูธรรมชาติ; ดูธรรมชาติที่เป็นภายในก่อนดีกว่า, เนื้อหนังร่างกาย ชีวิต อะไรก็ดู ดูให้เห็นว่ามันเป็นอะไร, เดียวก็พบว่าธรรมชาติ. ที่นี้ข้างนอกคือของคนอื่นก็เหมือนกัน, หรือที่ไม่ใช่เป็นของใคร อยู่ตามธรรมชาติมันก็เหมือนกัน : ธรรมชาติ มันก็สักว่าธรรมชาติ. นี่ก็คือดูดี ดูเป็น ดูให้ดี, ตรงตามคำว่าวิปัสสนา. วิปัสสนานี้แปลว่า เห็น, วิ แปลว่า อย่างแจ่มแจ้ง; วิปัสสนาแปลว่าเห็นอย่างแจ่มแจ้ง.

ที่นี้คำว่า “เห็น” นี้ใคร ๆ ก็รู้ว่าจะมันต้องมาจาก “ดู”; เพราะฉะนั้นเราต้องดู แล้วจะเห็น. ถ้าดูเป็น ดูดี ก็เห็นอย่างแจ่มแจ้ง. นี่การเห็นนี้มาจากดู ฉะนั้น ต้องให้มีการดู. ที่นี้ตามันไม่มี ก็ทำให้ตามันมีขึ้นมา; คือว่าจิตใจที่มันไม่ เป็นสมาธินั้นแหละ มันเหมือนกับไม่มีตา เพราะฉะนั้น อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ. เมื่อใจเป็นสมาธิ แล้วก็ใช้ใจนั้นแหละเป็นตา; แล้วก็ดู ๆ ๆ ดูทุกสิ่งให้เห็นชัด

ตามที่เป็นจริงว่า โอ้ ! มันสักว่าธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, สักว่าธรรมชาติ ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, เอามาเป็นตัวกู ของกูไม่ได้ ขึ้นไปปล้นเอามาเป็นตัวกู ของกู มันก็กัดเอา ก็เป็นทุกข์; นี่คือวิปัสสนา.

ฉะนั้น ไม่ใช่สำหรับพระอยู่ตามป่า; แม้แต่ลูกเด็ก ๆ ที่อยู่ที่บ้านต้องมีวิปัสสนา, ไม่อย่างนั้นแล้วจะถูกธรรมชาติมันกัดเอา. ที่พวกเธอต้องนั่งร้องไห้ อยู่บ่อย ๆ นั้นแหละ เพราะธรรมชาติมันกัดเอา, หรือที่บางคนถึงกับไปผูกคอตาย ไปกระโดดน้ำตาย ไปกินยาตาย นั่นคือธรรมชาติมันกัดเอาแล้ว มากเกินไป; เพราะว่ามันไม่มีวิปัสสนา เพราะว่ามันไม่ดูให้เห็นตามที่เป็นจริงว่า อ้าว ! นี่มันของธรรมชาติ มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราจะไปบังคับให้มาตามใจเรา จนเป็นโง่ที่สุดเมื่อมันไม่เป็นไปตามใจเรา แล้วเราสมัครฆ่าตัวตาย. นี่ความโง่ของคนที่ไม่มีความวิปัสสนา.

ที่เดี๋ยวนี้ปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์มากที่สุด ที่คนโง่ฆ่าตัวตาย หรือทำอันตรายผู้อื่นตาย เพราะไม่รู้เรื่องความจริงของธรรมชาติ เพราะมันไม่มีวิปัสสนา มันไม่มีตา คือมันไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นว่า นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราจะต้องเกี่ยวข้องกับมันให้ดี อย่าต้องเป็นทุกข์ดีกว่า อย่าต้องเป็นทุกข์ดีกว่า มันแก้ไขได้; มันมีวิธีการอีกมากมายแก้ไขได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์. หรือถ้าเราอยากจะมีความสุข สนุกสนานอะไรบ้าง ก็ต้องระวังอย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา. ถ้าเราไปโง่ไปหลงยึดถือโอ้อ้อเรื่องความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยแล้ว มันจะกลายเป็นความทุกข์ขึ้นมา เพราะว่าเรามันทำผิดธรรมชาติ หรือมันหวังเกินกว่าที่ธรรมชาติจะมีให้ ฉะนั้น เราเมื่อมันไม่ได้อย่างที่เรหวังด้วยความโง่ เราก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

⁺เดี๋ยวนี้การศึกษาสอนให้หวังมากเกินไป ฉะนั้นคนจะต้องเป็นทุกข์มากเกินไป. อยากจะบอกลูกศิษย์ทุก ๆ คนเลยว่า อย่าไปสร้างความหวังให้มันมากนัก, หวังได้แต่เพียงเท่าที่ธรรมชาติมันอำนวย; อย่าหวังให้เกินธรรมชาติอำนวย มันก็เป็นเรื่องฆ่าตัวเอง เป็นเรื่องเชือดคอตัวเองให้มีความทุกข์. เราต้องรู้จักความพอดีในเรื่องของธรรมชาติ หวังเกินไปมันก็เป็นเรื่องสร้างวิมานในอากาศ อย่างน้อยมันก็บ้าแหละ ลองไปสร้างดู. ที่เรียกว่าสร้างวิมานในอากาศนั้นมันจะไม่สำเร็จ จนถึงกับว่าจะฆ่าตัวตาย; อย่างน้อยมันก็ต้องบ้า. นี่เพราะมันไม่รู้ว่าธรรมชาติเป็นอย่างไร คืออะไร จัดการกันอย่างไร เกี่ยวข้องกันอย่างไรจึงจะได้ผลตามที่ควรจะได้รับ.

ฉะนั้น จึงว่า ธรรมชาตินี้มีอย่างเดียว มีเรื่องเดียว มีตัวเดียว สำหรับเราทุกคนจะต้องรู้จัก เข้าใจแจ่มแจ้ง; แล้วประพฤติปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง. ถ้าเราอยู่ในวัยเด็กในวัยเรียนอย่างนี้ ก็มีเรื่องที่จะต้องศึกษาไปตามระดับนี้ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็อย่างเดียวกันแหละ : ถ้ายึดถือแล้วต้องเป็นทุกข์แหละ; ฉะนั้น อย่าทำอะไรด้วยความยึดถือ ต้องทำด้วยสติปัญญา; อย่าทำอะไรด้วยความหวัง ต้องทำด้วยสติปัญญา. ถ้าจะจดจะเขียน เขียนประโยคนี้ดีกว่า “อย่าทำอะไรด้วยความหวัง แต่ทำด้วยสติปัญญา”; นั่นแหละ ประโยคที่จะช่วยพวกเธอได้. อย่าทำอะไรด้วยความหวัง ที่แผดเผาหัวใจ เดี่ยวจะเป็นประสาท เดี่ยวจะเป็นบ้า เดี่ยวจะได้กินยาตาย; แต่ทำให้ทำด้วยสติปัญญา รู้ความจริงของอะไร : ความจริงของธรรมชาติ ว่าธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น ๆ แล้วเราก็ไม่ทำให้มันผิดไป เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

เราเกิดมาที่หนึ่งไม่ต้องเสียน้ำตาสักหยดเดียวนี่จะดีไหม; ลองคิดดูเถอะ, ทั้งที่มันเสียไปมากแล้ว. ลองคิดดูใหม่ว่า ถ้าไม่ต้องเสียน้ำตาสักหยดเดียวเกิดมาชาติหนึ่งนี่มันจะดีไหม. ฉะนั้น ที่เสียไปแล้วทำไมมันก็คือความโง่เท่านั้นแหละ; ที่นี้ต่อไปมันจะโง่อีกหรือไม่โง่อีกก็แล้วแต่ความสมัครใจ. แต่ถ้าจะเป็นพุทธบริษัทกันแล้ว เป็นพุทธมามกะกันแล้ว มันก็ไม่ควรจะมีทุกข์; เพราะว่าพระพุทธานามิไว้สำหรับแสดงความไม่ทุกข์ วิธีที่จะมีชีวิตอยู่โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่าเราทำถูกต้องเข้ากันได้กับธรรมชาติ เป็นเกลอกับธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นคู่อริ เป็นคู่อาฆาตกับธรรมชาติ; เราปฏิบัติทุกอย่างกลมกลืนกันไปกับธรรมชาติ กับกฎของธรรมชาติ จนไม่เกิดการกระทบกระทั่งขึ้นในชีวิตนี้ แล้วก็ไม่ใช่เป็นทุกข์. นี่ปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้.

**ต้องดูให้ดี จนเห็นทุกอย่างทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่
ล้วนแต่เป็นเรื่องธรรมชาติทั้งหมดทั้งสิ้น จึงจะเป็นวิปัสสนา.**

ที่นี้มีเวลาเหลืออยู่นิดหนึ่งก็จะพูดอีกสักนิดหนึ่ง เพราะว่าบางคนจะต้องกลับไป ไม่มีโอกาสฟังกันอีก. ที่ว่าดูให้ดี ดูให้ดี นั้นนะคือวิปัสสนา; ถ้าใครดูดีแล้วคนนั้นมีวิปัสสนา. ฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ อยู่ที่บ้านก็ได้ ในโรงเรียนก็ได้ ที่ไหนก็ได้, เธอต้องดูให้ดีอย่าให้ผิดกฎของธรรมชาติ. นับตั้งแต่ดูให้เห็นว่าทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ; สิ่งต่าง ๆ ที่เราจะรู้จักมันได้ เห็นมันได้ก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ. ทุก ๆ อย่างมันแยกออกได้เป็นส่วนน้อย ๆ เราจึงดูมันทั้งสองอย่าง; คือว่ามันรวมกันอยู่เป็นก้อนใหญ่ ๆ เป็นโลกทั้งโลก. โลกทั้งโลกนี้

เรียกว่ามันหน่วย ๆ ใหญ่แหละ, ที่นี้อุภาคเล็ก ๆ ของมันก็เล็กลงมา เล็กลงมา จนเล็กที่สุดเป็นหนึ่งอนุ เป็นหนึ่งปรมาณู นี้อุภาคอันน้อยที่สุดของโลก.

ถ้าว่าทุก ๆ อนุภาคมันเป็นอย่างไ; ใ้ทั้งหมดทั้งก่อนมันก็ต้องเป็น อย่างนั้นแหละ. ฉะนั้น เราดูให้ดี; ความที่มันเป็นธรรมชาติ เป็นส่วนของ ธรรมชาติ : ถ้ามันเป็นส่วนย่อย มันก็เป็นส่วนของธรรมชาติ, ถ้ามันเป็นทั้งหมด มันก็เป็นตัวธรรมชาติ. มันจะอยู่ในลักษณะอะไรมันก็เป็นธรรมชาติ; เช่นว่ามัน ยังอยู่ในลักษณะที่เป็นเหตุ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ, ทำกันขึ้นมาจนเกิดผล เป็นผล มันก็ยังเป็นธรรมชาติ. เดียวนี้เราทำอะไรกันอยู่ทุกวัน มีเหตุปัจจัยอะไรให้ทำ แล้วก็ทำ, แล้วก็ผลขึ้นมา; ในชั้น หรือในระดับที่เป็นเหตุ มันก็คือธรรมชาติอยู่นั้นแหละ, ในระดับที่เป็นผลขึ้นมาแล้ว มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ, แล้ว ที่มันกำลังปรุงแต่ง เหตุกำลังปรุงแต่งให้เกิดผล มันก็ยังคือธรรมชาตินั่นเอง. ฉะนั้น จึงไม่มีอะไรที่ไม่เป็นธรรมชาติ.

เมื่อเราเรียนอยู่เสมอดีว่าเป็นเหตุ ก็เป็นธรรมชาติ, เมื่อเราได้รับผลของการเรียน มันเป็นผลก็เป็นธรรมชาติ, หรือเมื่อเราเห็นคเหนืออยู่ ปรับปรุงอยู่ในการเรียนนี้ เรียกว่ากำลังเอาเหตุมาสร้างผลอยู่ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น เราอย่าผลอให้มันกลายเป็นเรื่องตัวกู เป็นเรื่องของกู มันโง่แล้วมัน ก็จะคิดผิด แล้วมันก็จะเป็นอย่างนั้น. ถ้ามันยังมองเห็นชัดอยู่ ว่าอ้าว! มันก็เป็นเรื่อง ของธรรมชาติ, ก็ทำให้มันถูกต้องดี; ในชั้นที่เป็นเหตุก็มีการเรียนที่ถูกต้อง ที่เลือกดีแล้ว ที่จัดดีแล้ว แล้วก็เรียนไปอย่างถูกต้อง คือปรุงแต่งให้มันถูกต้อง, แล้ว มันก็จะมีผลขึ้นมาอย่างถูกต้อง นี้เราก็รอดชีวิตอยู่ได้ มีอาชีพ รอดชีวิตอยู่ได้เป็นผล มันก็คือธรรมชาติอยู่นั่นเอง.

เราอดชีวิตอยู่แล้วจะทำให้ดี ให้สวย ให้รวย ให้มีเกียรติ ให้มีอะไร
 ขึ้นไป อ้าว มันก็ทำได้, แต่อย่าให้มันผิดกฎของธรรมชาติ; ทำให้ถูกตามกฎของ
 ธรรมชาติมันก็จะรวยได้ สวยได้ อะไรก็ได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์; ถ้า
 ไม่อย่างนั้นแล้ว จะต้องเป็นทุกข์ เพราะมันจะมีส่วนที่มันไม่เป็นไปตามที่เรา
 ต้องการ, เราหวังมากเกินไปมันก็เป็นไปไม่ได้ เราหวังเร็วเกินไปมันก็เป็นไป
 ไม่ได้. ฉะนั้น ทำให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ เราก็จะมีความเปลี่ยนแปลงไป
 ตามที่เราประสงค์ ว่าให้รวยขึ้น ให้สวยขึ้น ให้มีเกียรติยศมากขึ้น ให้มีอำนาจ
 วาสนามากขึ้นอะไรมากขึ้นก็ได้, ถ้าทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าทำผิดมัน
 ก็หงายกลับลงมา อย่างที่เป็นทุกข์มากมายทีเดียว.

แล้วเราก็ควรจะให้มันพอดี คือว่าอย่าไปหวังในส่วนที่มันเกินไป. ถ้า
 หวังต้องหวังด้วยสติปัญญา; เมื่อตะกี้ออกแล้วอย่าหวังด้วยกิเลสตัณหา อย่า
 ทำด้วยความหวังของกิเลสตัณหา คือหวังอย่างโง่ ๆ; ต้องหวังด้วยสติปัญญา.
 แล้วก็ไม่ต้องอยากจะใช้คำว่าความหวัง, อยากให้เอาความหวังไปทิ้งเสีย ให้เหลือแต่
 สติปัญญา; มีแต่สติปัญญาเป็นเหตุให้เราต้องทำอะไรตามที่ควรกระทำ. ถ้าทำ
 ด้วยความหวังแล้วมันก็ต้องมีความทุกข์แหละ, แน่นอน; ความหวังมันก็
 เหมือนกับไฟ เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร มันก็เป็นความร้อน; ดังนั้น ไม่เอาดีกว่า แต่
 มีสติปัญญารู้อย่างแจ่มแจ้ง ว่าควรจะทำอะไร ควรจะทำอย่างไร แล้วทำไปด้วย
 สติปัญญา.

กำลังจิตหรือพลังงานของเรานั้นมีมาจากสติปัญญา, ไม่ใช่มีมาจาก
 ความหวังอย่างของพวกคนโง่. คนโง่เขาว่า ต้องมีกำลังจิตให้รุนแรงคือกิเลส คือ

ความหวัง คือความอยาก; อย่างนั้นมันก็ได้มีความทุกข์. **ไอ้เรามีพลังจิตโดยสติปัญญา ความรู้, แล้วก็ทำถูกต้อง แล้วก็ทำพอดี แล้วก็สำเร็จจริง.**

นี่เรารู้จักความจริง มองเห็นความจริงของธรรมชาติทุก ๆ ระดับเลย : ตั้งแต่เมื่อเลือกสิ่งที่จะทำ แล้วก็เมื่อกำลังทำ ทำอยู่ ทำไป ทำเสร็จแล้ว; ก็ไม่มีความทุกข์ เพราะเราทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. นี่แล้วก็ดูว่า ชั้นที่มันยังเป็นเหตุก็เป็นธรรมชาติ, ชั้นที่มันเป็นผลก็เป็นธรรมชาติ, ที่อยู่ตรงกลางนั้นก็คือธรรมชาติ, แล้วมันก็จะต้องเปลี่ยนต่อไปอีก ผลกลายเป็นเหตุอีก ก็เป็นไปตามธรรมชาติอีก; เกิดผลอะไรขึ้นมาแล้วมันก็เปลี่ยนเป็นเหตุอีกเสมอไป เพราะมันไม่ได้หยุดนิ่ง. ได้ผลอย่างนี้มาแล้ว เราก็อยากให้มันดีกว่านั้น ให้มันมากกว่านั้นก็ทำต่อไปอีกได้; แต่อย่าทำด้วยความโง่ว่ามันเป็นตัวกูของกู. ให้ทำอย่างถูกต้องโดยเป็นเกลอกับธรรมชาติ ว่าเรามาหุ่นส่วนกับธรรมชาติ ทำถูกต้องโดยไม่ต้องเป็นทุกข์; แล้วมันวัดได้ง่าย ๆ มันวางกฎเกณฑ์ได้ง่าย ๆ ว่า ถ้าเป็นทุกข์แล้วใช้ไม่ได้แล้ว มันต้องไม่เป็นทุกข์คือถูกก็ใช้ได้.

ฉะนั้น ต้องเอาความที่เป็นทุกข์หรือไม่เป็นทุกข์นี้ มาเป็นหลักว่าเราทำผิดหรือทำถูก. ต้องมีประโยชน์ ไม่เป็นทุกข์แก่ทุกฝ่าย แก่คนที่อยู่รอบ ๆ เราข้างเคียงเราด้วย คือไม่เป็นอันตรายแก่ใครแล้วก็เรียกว่าถูก; ถ้าเป็นอันตรายแก่เราก็คือดี แก่ฝ่ายอื่นก็ดีก็เรียกว่าผิด, นี่เราทำผิดกฎของธรรมชาติ. พูดยได้ง่าย ๆ เลยว่าเมื่อผิดกฎของธรรมชาติก็ผิดธรรมะ; แล้วนั่นแหละคือจะเรียกว่าผิดธรรมดาได้ เพราะมันเป็นทุกข์เสียแล้ว เราต้องการจะไม่ให้เป็นทุกข์. ธรรมดาของมนุษย์ต้องไม่เป็นทุกข์; นี่ไม่ใช่ธรรมดาของธรรมชาตินะ, ธรรมดาของมนุษย์เฉพาะ

คน ๆ หนึ่ง ต้องไม่เป็นทุกข์; เพราะคำว่ามนุษย์ แปลว่าผู้รู้ณะ, มนุษย์แปลว่า ผู้รู้ ผู้มีจิตใจสูงณะ, ฉะนั้น ถ้าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ผู้รู้แล้วต้องไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้น เราจึงทำให้ไม่ต้องเป็นทุกข์ เราก็จะได้เป็นมนุษย์, แล้วก็ดี ๆ คียิ่ง ๆ ขึ้นไป จน บรรลุผลนิพพาน.

นี่คือให้ชื่อว่า เหตุก็ธรรมชาติ, ผลก็ธรรมชาติ, การปรุงแต่งในระหว่าง ผลกับเหตุก็คือธรรมชาติ; นี่ก็ดูทั้งที่มันเป็นวัตถุและทั้งที่มันเป็นนามธรรม. คำ สองคำนี้นักเรียนทั้งหลายจำไว้ด้วย มันมีประโยชน์; เขาเรียกว่าวัตถุก็ได้ คู่กับจิต , หรือว่าเรียกว่ารูปธรรมก็ได้ คู่กับนามธรรม. เหมือนกับที่เราเรียนวิทยาศาสตร์ ว่าสสารมันคู่กันมากับพลังงานอย่างนั้น; สสารเป็นวัตถุ จับได้ ลูบคลำได้ เป็น ของแข็ง, พลังงานนี้ ดูจะต้องจัดไว้เป็นฝ่ายที่มันไม่มีเนื้อตัวตนนั้นแหละ มัน เหมือนกับนาม. แต่ว่ากายกับจิตนี้ยังยิ่งไปกว่านั้น : ใ้ร่างกายนี้เป็นสสารเห็น ได้ชัดแหละ, ใ้ส่วนจิตนั้นเป็นพลังงานที่ละเอียดมาก นอกขอบเขตของการวัด ทางวิทยาศาสตร์ด้วยซ้ำไป.

ทั้งกายและใจของคนคนหนึ่ง เป็นธาตุตามธรรมชาติทั้งนั้น.

เอาเป็นว่า เราคนหนึ่งคนหนึ่ง มันมีทั้งร่างกายและจิตใจ. ร่างกายนี้ จะเรียกว่ารูปหรือวัตถุ, ส่วนจิตใจจะเรียกว่านามหรือจิต; แล้วเราก็มีทั้งสองอย่าง ไซ้ไหม ? ใ้ที่มันเป็นเนื้อหนังร่างกายเป็นก้อนนี้เป็นส่วนวัตถุ นี่เรียกว่ารูป; ส่วนที่เป็นจิตใจ ละเอียด คิฉนึ่ก็ได้ อ่อนไหวไปได้ มันจึงคิดได้. จิตนี้มันเป็น ธรรมชาติที่เปลี่ยนได้รวดเร็ว อ่อนไหวได้ มันจึงมีอาการที่เรียกว่าคิฉนึ่ก็ได้; นี่

เรียกว่าจิตใจ. ให้หัวข้อไว้ก่อนเลย, เดี่ยวนี้ไม่มีเวลาพูด ไม่อาจจะเข้าใจ, ก็ให้หัวข้อไว้ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติทั้งนั้นแหละ : รูปก็เรียกว่ารูปธาตุแหละ จิตใจก็เรียกว่านามธาตุแหละ. ที่นี้ร่างกายรูปธาตุนี้ ก็แบ่งเป็น ๔ ส่วน คือดิน น้ำ ไฟ ลม, ร่างกายนี้เรามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม; ที่นี้ส่วนจิตใจนั้น เราก็มียุ ๔ ธาตุเหมือนกัน แบ่งเป็นสี่ธาตุเหมือนกันคือ ธาตุเวทนา ธาตุสัญญา ธาตุสังขาร ธาตุวิญญาณ.

ร่างกายมี ๔ ธาตุ : ธาตุดินคือคุณสมบัติที่มีอยู่ในร่างกาย ที่ทำให้มันเป็นโครงสร้างของแข็ง นี้เรียกว่าธาตุดิน; ธาตุน้ำคือของเหลวที่มันทำให้เกิดการยึดเกาะกุมกันเป็นร่างนี้, คุณสมบัติที่ทำให้ส่วนประกอบหลายส่วนเกาะยึดกันอยู่ ไม่กระจายกัน นี้เขาเรียกว่าธาตุน้ำ; ธาตุไฟคืออุณหภูมิ มันร้อนเผาไหม้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง; ที่นี้ธาตุลม นี้ทำให้อ่อนไหว ทำให้เคลื่อนไหวได้. ก็เรียกว่ามีอยู่ ๔ ธาตุ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม; แต่มิได้หมายถึงตัวดิน ตัวน้ำ ตัวไฟ ตัวลมนะ, มิได้หมายถึงตัวนั้น, แต่หมายถึงคุณสมบัติที่มันทำให้เป็นอย่างนี้. เช่นในเนื้อของเราเนื้อออกมาสักค้อน สักก้อนหนึ่ง แล้วพิจารณาดู : ในเนื้อของเรามีโครงสร้างเป็น *tissue* เป็นของแข็ง ทำให้มันเกิดเป็นเนื้อขึ้นมาก้อนหนึ่ง, แล้วในเนื้อนี้มันมีธาตุยึด ยึดให้เนื้อมันไม่กระจายจากกัน ให้เซลล์ใน *tissue* มันไม่แยกจากกัน นี้ก็เป็นธาตุน้ำ, แล้วในเนื้อก้อนนี้มีอุณหภูมิ คือความร้อนที่ทำให้เนื้อนี้มันเปลี่ยนแปลงได้ เผาไหม้ไปได้ ลื่นไปได้ มีไหมก็ได้ อะไรก็ได้, แล้วในเนื้อนั้นมันยังมีของที่เคลื่อนได้ระเหยได้ คือแก๊สในเนื้อนั้น. นี้ในเนื้อก้อนเดี่ยวนะมี ๔ ธาตุ : ดิน น้ำ ไฟ ลม; เราว่ารูปธาตุหรือร่างกายนี้แบ่งเป็น ๔ ธาตุอย่างนี้.

ที่นี้ส่วนจิตใจ ก็แบ่งเป็น ๔ ชาติเหมือนกัน. นี่เป็นเรื่องจิตแล้ว จิตใจต้องเปลี่ยนไปแล้ว; คือว่าอย่ามาสนใจอยู่กับของแข็ง ๆ อะไรนี่, เป็นของละเอียด เป็นของจับไม่ได้ เป็นของมองไม่เห็นตัว รู้สึกได้ด้วยความรู้สึกเท่านั้น.

จิตหรือใจหรือนามนี้แบ่งเป็น ๔ ชาติคือ ชาติที่หนึ่งเรียกว่า เวทนาธาตุ สำหรับให้รู้สึกว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์, นี่ชาติเวทนา; แล้วอีกชาติหนึ่งเรียกว่าสัญญาธาตุ สัญญาธาตุไปสำคัญมันหมายความว่าอะไร เป็นอะไร นับตั้งแต่จำได้ว่านี่คืออย่างนี้ นี่คือสิ่งนี้ นี่เรียกว่าอย่างนี้คือสิ่งนี้ จนกระทั่งว่า นี่มันหมายความว่าอะไร มันหมายความว่าสัตว์ เป็นคน เป็นหญิง เป็นชาย เป็นนาย ก. นาย ข. นาย ง. เป็นคนดี เป็นคนชั่ว เป็นอะไร, นี่เขาเรียกว่าสำคัญมันหมาย, ชาตินี้เรียกว่าสัญญาธาตุ ทำให้จิตสามารถสำคัญมันหมาย; ที่นี้ถัดไปก็เรียกว่าสังขารธาตุ, สังขารธา-ตุ ต้องเขียนว่าสังขารธา-ตุ, นี่ชาตินี้ทำให้จิตคิดนึกได้เป็นความคิด เป็นรูปเป็นความคิดหน่วย ๆ หนึ่ง, หรือเป็นความคิดต่อเนื่องกันเป็นสาย, ก็เรียกว่าสังขารธาตุ; ที่นี้ที่มันทำให้รู้แจ้งได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนังของเราเนี่ย เขาเรียกว่าวิญญาณธาตุ, ทำให้จิตสามารถรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่เรียกว่าวิญญาณธาตุ.

เรามีเวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณธาตุ เป็น ๔ ชาติ ซึ่งเป็นฝ่ายนามหรือฝ่ายจิต. บางคนอาจจะไม่เคยได้ยินคำว่า เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ นี่มันมีในพระบาลี; เพราะมันอยู่ในพระบาลี ไม่ผ่านสายตาเธอ ไม่ผ่านหูเธอ เธอก็จึงไม่เคยได้ยิน; ที่นี้เรามาบอกให้รู้ว่ามันมีคำว่าธาตุอย่างนี้. หรือถ้าจะพูดอีกทีก็พูดว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุ; พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่าธาตุไป

หมด : ชาติสุข ชาติทุกข์ ชาติไม่สุขไม่ทุกข์ ชาติชีวิต ชาติ... กระทั่งชาติ นิพพาน. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ชาติ; แต่เรารู้สึกในเราก่อนว่า : ในคนเราคนหนึ่ง ๆ นะ มีฝ่ายร่างกายอยู่ ๔ ชาติ มีฝ่ายจิตใจอยู่ ๔ ชาติ, เฝื่อนมันเหมาะว่ามันมีอยู่ข้างละสี่, แล้วมันตั้งพื้นฐานอยู่ ตั้งรากฐานอยู่บนอากาศธาตุ คือความว่าง ซึ่งเราจะไม่ถือว่าร่างกายหรือจิตใจ, ร่างกายหรือจิตใจตั้งอยู่บนพื้นฐานของอากาศธาตุ คือความว่างหรือที่ว่าง. ไอนั้น(อากาศธาตุ)ไม่ค่อยสำคัญหรอก; แต่ที่สำคัญก็อยู่ที่ดิน น้ำ ลม ไฟนี้, เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้, เป็นธรรมชาติที่มีความสำคัญมาก : ถ้าทำผิดต่อมันแล้วเป็นเกิดทุกข์แน่, ถ้าว่าถูกต้องแล้วไม่มีเกิดทุกข์.

ฉะนั้น จำไว้ให้ดีว่า เรามีธรรมชาติฝ่ายกาย แบ่งเป็น ๔ ส่วนคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม; เรามีธรรมชาติฝ่ายจิต แบ่งเป็น ๔ ส่วนคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ; ต้องรู้จักมันให้ดีนะ ไม่ใช่ว่าฟังพูดแล้วจะรู้จัก, ไม่สำเร็จหรอกให้อ่านหนังสือก็สืบเที่ยวก็ไม่รู้จักหรอก; ต้องไปดูให้มันเห็นตัวจริง ๆ ของมัน : ตัวดิน ตัวน้ำ ตัวไฟ ตัวลมคืออะไร.

เราสอนกันว่าดินคือดิน น้ำก็คือน้ำอยู่ในโอ่ง น้ำมันไม่ถูก; เพราะว่าดินนั้นคือคุณสมบัติอันหนึ่งทางวัตถุธรรม ให้เกิดโครงร่างเพราะมันเป็นของแข็ง, ไอน้ำธาตุนี้คือสิ่งที่มันจะดึงทุก ๆ ฝ่ายเข้ามารวมกัน เกาะกันเป็นกลุ่มเป็นอะไร นี้เขาเรียกว่าธาตุน้ำ ลักษณะของน้ำเป็นอย่างนั้น มันต้องการจะจับกลุ่มกันอยู่เสมอ ไม่ค่อยยอมแยก, ที่นี้ไฟ คือร้อน ร้อนนี้ทำให้เปลี่ยนแปลง, ลมนี่คือระเหยทำให้

เคลื่อนไหว. คุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในร่างกายของคนทุกคน ประกอบกันเข้าเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เอ็น เนื้อ อะไรที่มันเป็นส่วนของร่างกายนี้.

ทีนี้ส่วนจิต นี้อย่าเพ้อรู้ว่าจิตนี้รูปร่างอย่างไร? ตัวอยู่อย่างไร? นี้อามาให้ดูไม่ได้; แต่รู้ได้ตามที่ตัวเองคิดนึกได้ : ตัวเองรู้สึกเจ็บปวด สุข ทุกข์ได้, ตัวเองรู้สึกจำนนจำนี้ได้ สำคัญมันหมายความว่าของกู ว่าตัวกูได้, แล้วคิดนึกได้เป็น กุ้งเป็นแคว, แล้วก็รู้แจ้งรวดเร็ว ว่องไว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่เสมอ.

ระวางให้ตี ให้รู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ ก็จะเรียกว่ารู้จักธรรมชาติ ธรรมชาติ อันสำคัญที่จะทำผิดไม่ได้; ถ้าทำผิดแล้วมีความทุกข์แน่. ทำผิดก็คือไปเอามาเป็นของเรา ไปเอามาเป็นตัวกู ของกู เรียกว่าปล้นธรรมชาติ; ชีวิตของกู ร่างกายของกู อะไรของกูนี้ ไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็ได้นั่งร้องไห้อย่างแน่นอน.

[สรุป.]

เอาละเป็นอันว่า วันนี้เราพูดกันถึงเรื่องว่า “ชื่อต่าง ๆ เอามาเรียกเข้าที่สิ่ง ๆ เดียว” มีคำว่าธรรมะนี่ยืนเป็นหลัก; ธรรมะทั้งหมดเป็นเรื่องของธรรมชาติ. คำว่าธรรมะนี่เราเรียกว่าธรรมชาติก็ได้ เรียกว่าธรรมดาก็ได้ เรียกว่าธรรมชาติก็ได้ แล้วก็จะเรียกอย่างอื่น ๆ อีกรักก็ได้; แต่มันเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ เป็นไปตาม

ธรรมชาติ. ถ้าเรารู้ธรรมชาติ เราก็จะรู้สิ่งที่จะทำให้เราเป็นทุกข์หรือเป็นสุขได้;

เราต้องรู้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เราถือพุทธศาสนาซึ่งมีหลักคำสอนอย่างนี้ ไม่เหมือนกับศาสนาใด ๆ ในข้อที่ว่า เรายึดเอาธรรมชาตินี้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นความรู้เรื่องธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุม แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องต่อธรรมชาติ ทั้งภายในร่างกายและภายนอกร่างกาย เราก็ไม่เป็นทุกข์; เรื่องมันก็จบ. ปฏิบัติถูกต้องต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ ทั้งที่เป็นภายในและภายนอก คือทั้งของตัวเองและของผู้อื่น; ที่สมมติเรียกว่าเราหรือว่าผู้อื่นนี้ ปฏิบัติถูกต้องต่อกันหมด แล้วก็ไม่มีความทุกข์ ไม่เสียเวลาที่จะไปทำใครให้เป็นทุกข์. ฉะนั้น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็คือตรัสรู้เรื่องธรรมชาติทั้งหมดเหล่านี้ แล้วท่านก็มาสอนให้เราปฏิบัติตาม แล้วก็ปฏิบัติเพื่อไม่ต้องเป็นทุกข์.

ฉะนั้น เหมามาที่นี้ เผอิญมาฟังเรื่องนี้ แล้วก็เป็นเรื่องแรก มันก็คงจะลำบากบ้าง เพราะมันเป็นเรื่องต่อเนื่องกัน. แต่อย่างไรก็ดี ขอให้จำไว้เป็นหลักในเบื้องต้นก่อนว่า มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ; แล้วไปศึกษาคุณเองจากภายใน ให้รู้จักธรรมชาติภายใน คือของเราภายใน, แล้วก็รู้ไปถึงของผู้อื่นภายนอก, แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องกัน ไม่ต้องมีความทุกข์ ไม่ต้องมีปัญหา.

นี่เรียกว่า เรียนธรรมะสูงสุด ปรมาตตธรรมในยอดของพุทธศาสนา; แล้วอีกทีหนึ่งก็เรียนภาษาศาสตร์ : เรียนภาษานี้อย่างในโรงเรียนว่า คำว่า “ธรรมะ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมชาติ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมดา” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมธา-ตุ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธาตุตามธรรมชาติ” นั่นคืออะไร, นี้ก็ว่าเรียนภาษา. รู้ภาษาดีแล้วก็จะเห็นว่า ธรรมชาติทั้งนั้นแหละ ไอ้ที่ผิดธรรมชาตินั้นไม่มีหรอก ผิดธรรมดานั้นไม่มีหรอก เพราะเรามันเข้าใจผิดเอาเอง;

เพราะไอ้ผิดธรรมชาตินั้นก็คือธรรมชาติ, ไอ้ผิดธรรมดานั้นก็คือธรรมดา(ก็คือธรรมชาติ). นี่เรียนภาษาค้วย มาฟังวันนี้.

ที่นี้ก็มาเรียนวิทยาศาสตร์สูงสุดด้วย ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ไปดูให้ดี, แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎของธรรมชาติ จะดับทุกข์ได้หมด. ไปโลกพระจันทร์ ไปดาวไหนได้ก็ยังไม่ดับทุกข์หรอก เป็นเรื่องของเด็กอมมือที่ไปโลกพระจันทร์ได้ เป็นเรื่องเด็กเล่นไม่มีประโยชน์อะไร; เขาก็ไปรู้ธรรมชาติส่วนนั้น มันก็ได้ผลเพียงอย่างนั้น. เรารู้ธรรมชาติภายใน : รู้จักกิเลส รู้จักความโง่ ความฉลาด รู้จักความยึดถือ ความไม่ยึดถือ; นี่วิทยาศาสตร์ทางจิต วิทยาศาสตร์ข้างใน เป็นวิทยาศาสตร์ที่มีค่า เป็นวิทยาศาสตร์ที่เป็นตัวพุทธศาสนา ที่ทำให้วิทยาศาสตร์ในโลกไม่ขัดกัน. นักวิทยาศาสตร์ทุกคนในโลกยอมรับพุทธศาสนาได้เพราะเหตุนี้. เรียกว่า อย่างน้อยเธอก็ได้ความรู้ทั้งทางธรรมะ ทั้งทางภาษา และทั้งทางวิทยาศาสตร์พอสมควรแล้ว.

การบรรยายนี้มันก็สมควรแก่เวลา, เลยมานจากที่เคย ๆ กระทำ; ก็จะต้องขอยุติการบรรยายนี้ไว้ ในครั้งนี้เพียงเท่านี้ก่อน; ให้พระคุณเจ้าท่านมีเวลาสวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไปในบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๒ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓

การรู้จักใช้ธรรมชาติครบ ทั้งสี่ความหมาย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพพหุชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อเฉพาะการกล่าวในวันนี้ว่า “การรู้จักใช้ธรรมชาติครบทั้งสี่ความหมาย”.

“ตัวเรา” ไม่มี มีแต่ธรรมชาติ, จิตรู้สึกธรรมชาติผิด จึงมี “ตัวเรา”, เมื่อรู้สึกเห็นถูกก็มีแต่ธรรมชาติ.

อาตมาอยากจะทำความเข้าใจกับท่านทั้งหลายให้ถึงที่สุด ในเรื่องที่ได้พูดเรื่องนี้ คือเรื่อง**ธรรมชาติ**. บางคนอาจจะคิดไปเสียว่า ไ้อ้ธรรมชาติก็ธรรมชาติ ไ้อ้เราก็เรา; เราพูดแต่เรื่องของเรา ไม่ต้องพูดเรื่องของธรรมชาติ จะไม่ดีกว่าหรือ. พูดอย่างนั้นมันก็ถูก ถ้ามันเป็นอย่างนั้น; แต่ความจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น เพราะว่าไ้อ้สิ่งที่เรียกว่าเรานั้นมันไม่มี มันก็มีแต่**ธรรมชาติ**; ธรรมชาตินั้นแหละเป็นเรา ธรรมชาตินั้นมันคิดนึกได้ มันรู้สึกได้ มันสำคัญมันหมายได้ มันก็สำคัญมันหมายว่ามีตัวเรา. ธรรมชาติที่เป็นร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกคิดนึก มันสำคัญมันหมายความว่า**มันเป็นตัวเรา**; แต่โดยที่แท้มันเป็น**ธรรมชาติ**. เมื่อมีความรู้สึกคิดนึกว่าเรามันก็มีตัวเรา แล้วสิ่งนี้แหละมันอยู่สำหรับที่จะเป็นปัญหา คือเป็นปัญหาสำหรับความทุกข์. ท่านจะต้องดู จนเห็นว่ามันเป็นอย่างนี้; เราใช้คำว่า “ดู” ในเมื่อคนอื่นเขาอาจจะใช้คำว่า *คิดนึก พิจารณา* หรือ *ใคร่ครวญ*.

ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจกันให้ดี ๆ ว่าคำว่า “ดู” กับคำว่า “พิจารณา” นั้น ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน : “พิจารณา” มันคิดไปพลางว่าจะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ มีเหตุผลอย่างนั้น มีเหตุผลอย่างนี้, มันมีความคิดนึกไปในตัวการพิจารณา นี้มันเป็นอีกอย่างหนึ่ง; ถ้าว่า “ดู” ก็คือไม่ต้องคิดนึก, ดูเท่านั้น สังเกตดูเท่านั้น.

ความจริงของธรรมชาตินั้น เป็นเรื่องคู่กันนั้น, ในพระบาลีก็มีคำว่า “วิปัสสนา” ใช้เกี่ยวกับการกระทำอันนี้; วิปัสสนาแปลว่าดูอย่างแจ่มแจ้ง, แต่เราก็มาใช้คำว่าพิจารณาอย่างแจ่มแจ้ง. พิจารณามันแจ่มแจ้งไม่ได้ เพราะความคิดมันนำการพิจารณาไปได้เรื่อย จนกระทั่งผิดก็ได้; เราจึงไม่ฝากไว้กับการพิจารณา แต่จะอาศัยการดูลงไปจริง ๆ, ดูเท่านั้น ดูให้เห็นแล้วก็พบความจริง. นี่เราต้องดูกันในข้อนี้ จนเห็นว่ามันมีแต่ธรรมชาติ; แล้วในธรรมชาตินั้นมันมีการคิดนึกได้ แล้วมันคิดผิด ๆ มันเกิดความรู้สึกผิด ๆ ขึ้นมาว่ามีตัวเรา ตัวฉัน ของฉัน ตัวกู ของกู หนักขึ้น ๆ ตั้งแต่แรกเกิดมาทีเดียว แล้วก็มากขึ้น ๆ; นี่คือตัวเราหรือตัวตนที่มันเป็นมายา.

เรามีตัวตนที่เป็นมายาชนิดนี้เรื่อยมาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่รู้ความ ตั้งแต่คิดนึกได้. ตัวตนเป็นผลของความคิดนึกอย่างผิด ๆ เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิก็ว่าได้; แต่เป็นชั้นละเอียดไม่ใช่หยาบคาย : เห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญผิด คิดว่ามีตัวตน. ฉะนั้น แต่ละคน ๆ จึงมีความรู้สึกที่ตัวกู-ของกูอยู่เสมอ แล้วก็ต้องทนทุกข์เพราะเหตุนั้น; ไม่เคยรู้สึกว่ามันก็เป็นแต่เพียงธรรมชาติที่ทำให้คิดนึกและรู้สึกได้ อย่างนั้น.

ฉะนั้น จึงขอให้ตั้งต้นดูกันให้ดี ๆ เสียใหม่ จะได้เข้าใจเรื่องนี้; ดูที่ “เรา” ที่เราเรียกว่าเรา ที่ตัวเรา ที่เราชอบเรียกว่าเรา ว่าของเรา; ดูที่นี้ ว่าทั้งเนื้อทั้งตัวมันเป็นอะไร, โดยแยกดูทีละส่วนทีละตอนก็ได้ คือดูส่วนที่เป็นร่างกายก่อน จนเห็นว่าไอ้ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ มันคือธรรมชาติ และมันมีอำนาจของธรรมชาติปรุงแต่งไอ้ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ ให้เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ

กระดุก แล้วก็เป็นอวัยวะส่วนที่สำคัญที่สุดคือเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และทั้งหมดนี้เป็นที่ตั้งอาศัยของจิตใจ. ฉะนั้น คว้าผม ขน เล็บ ฟัน หนังก็ดี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็ดี ว่าทุกส่วนมันเป็นธรรมชาติไม่ยกเว้นอะไร; นี้เรียกว่าส่วนร่างกายก็ดูเห็นความเป็นธรรมชาติ. ที่นี้ส่วนจิตใจ ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเอง, ความรู้สึกที่เป็นวิญญานเหล่านั้น มันก็ยังเป็นธรรมชาติ คือเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติของธรรมชาติ.

แต่คนที่แรกบางคนมันเห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญผิด, สอนว่าเป็นเจตภูตเป็นตัวตน สอนกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล. คำสอนเรื่องมีตัวตนที่สำคัญที่สุดนี้ สอนกันมาเรื่อย ๆ มา. แต่ตามหลักของพุทธศาสนาไม่สอนอย่างนั้น คือไม่ต้องมีตัวตน ไม่มีเจตภูต ไม่มีวิญญาน ไม่มีอัตตา ไม่มีชีโว; มีแต่จิตซึ่งมาจากธาตุวิญญาน มันทำหน้าที่เป็นวิญญานสำหรับรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็ได้. ใจตัวตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นรูปธรรมตามธรรมชาติ, แม้ระบบประสาทที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นรูปธรรมตามธรรมชาติ; เมื่อได้เหตุปัจจัยครบบริบูรณ์แล้ว ก็มีหน้าที่ ที่รู้สึกที่นั่น คือที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์(อันเป็นความรู้สึกประเภทวิญญาน); เมื่อรู้แจ้งในวิถีทางของวิญญานแล้ว ก็รู้สึกต่อไปถึงประเภทเวทนา –สุขหรือทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์; แล้วก็มีความรู้สึกประเภทสังขาร –สำคัญมันหมาย ว่าเป็นอย่างนั้น ว่าเป็นอย่างนี้; กระทบมีความรู้สึกประเภทสังขาร –คิดนึกเป็นเรื่องเป็นราว ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวเป็นตน เป็นของของตน. นี้พวกหนึ่งเขาถือว่าเป็นเรื่องของสิ่งที่เรียกว่าอัตตาหรือตัวตน เป็นเจตภูต เป็น

วิญญาณ อันเป็นตัวตนเหนือธรรมชาติ ยิ่งกว่าธรรมชาติ. แต่พุทธบริษัทได้รับการสั่งสอนให้มองเห็นเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ; มันต่างกันแต่เพียงว่าอย่างหนึ่งมันเป็นฝ่ายรูปธรรม เป็นเนื้อหนังร่างกาย, อีกฝ่ายหนึ่งมันเป็นนามธรรม คือเป็นจิตใจ ความรู้สึก กิณิก.

นี่เราดูให้ดี ที่ว่าทั้งเนื้อทั้งตัวของเรานั้นมันเป็นแต่ธรรมชาติ. มีส่วนไหนที่ไม่เข้าใจ ที่หลงเหลืออยู่ ก็พิจารณาให้ดี จนเห็นตามที่เป็นจริง; มองดูให้ดี ให้เห็นตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ.

ที่นี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นอย่างทีกล่าวมาแล้วว่า เราที่เป็นมานั้นมันไม่ยอมเห็นเป็นธรรมชาติ; จิตนั้นมันไม่เข้าใจ ไม่มองเห็นเป็นธรรมชาติ เพราะเป็นจิตที่ยังไม่ตรัสรู้ ยังไม่รู้ ยังไม่แจ่มแจ้ง ยังเป็นธรรมชาติที่โง่เขลาอยู่ จึงรู้สึก กิณิกเป็นตัวเป็นตนอยู่ตลอดเวลา; เราจึงมาทำความเข้าใจ อบรมกันเสียใหม่ สั่งสอนกันเสียใหม่ มีวิธีที่จะดูกันเสียใหม่จนเห็นว่ามันเป็นธรรมชาติ อาตมาจึงให้หัวข้อของเรื่องนี้ว่า เรื่องธรรมะนั้นมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เรื่องธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น. และคำว่า “ธรรมชาติ” ในที่นี้ก็แปลกอยู่ตรงที่ว่า มันจะเรียกชื่อได้หลายอย่าง : จะเรียกชื่อว่าธรรมชาติก็ได้, จะเรียกชื่อว่าธรรมเฉย ๆ ก็ได้, ธรรมดาก็ได้, ธรรมธาตุก็ได้, ธรรมธาตุตามธรรมชาติก็ได้; มันก็คือสิ่งที่มีอยู่เองเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ.

ถ้าเรามองเห็นความจริงข้อนี้แล้ว มันก็หมดความรู้สึกว่าตัวตนว่าของตน ไม่หลงอะไรเป็นตัวตนเป็นของตน เป็นตัวกูหรือเป็นของกูอีกต่อไป, มันก็มี

ความทุกข์ไม่ได้; เพราะความทุกข์มันมีได้เพราะมันมีความรู้สึกว่าตัวตนว่าของ
 ตนนี่อยู่เป็นพื้นฐาน : มันมีตัวตนนั้นนะเป็นผู้ได้เป็นผู้เสีย เป็นผู้เจ็บปวด เป็นผู้
 เป็นทุกข์ เป็นผู้เป็นสุข. ถ้าไอ้ความรู้สึกว่าตัวตนนั้นมันไม่มี มันก็ไม่มีความ
 ทุกข์ชนิดนั้น.

แม้ว่าจะมีความเจ็บปวดที่เนื้อที่หนังตามธรรมดา มันก็เป็นความเจ็บปวด
 ตามธรรมดา อย่างธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ไม่เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่ากูเจ็บ กูเจ็บ
 มาก กูจะตาย. เรื่องนี้เคยอธิบายมาหลายครั้งแล้วเหมือนกันว่า ขอให้ดูให้ดีว่ามัน
 มีอยู่เป็น ๒ ตอน : ความเจ็บปวดหรือเจ็บป่วยก็ตาม มันเจ็บตามธรรมชาติ
 นั้นนะ มันก็มีเท่านั้นแหละ; ทีนี้พอจิตมันไปอิงเอาความเจ็บปวดเป็นของกู กูจะ
 ตาย อย่างนี้มันก็เจ็บมากกว่า. จำง่าย ๆ โดยอุปมาว่า มันมีลูกศร ๒ ดอก :
 ลูกศรเล็ก ๆ มาเฉียดหนังขาด นี้มันก็ไม่เจ็บทำอะไร; พอลูกศรดอกใหญ่อาบยาพิษมา
 เสียบเข้าอีก มันก็เจ็บ เจ็บเหลือที่จะกล่าวได้. นี้เมื่อมันเจ็บตามธรรมชาตินั้นนะ
 มันเจ็บนิดเดียว เป็นความรู้สึกตามธรรมชาติว่านี่เจ็บหนอเท่านั้นเอง; แต่พอมันโง่
 ไปยึดถือเอาความเจ็บว่าของกู ว่าตัวกู อันตรายแก่ชีวิตของกู กูจะตาย, เข้าใจไป
 อย่างนี้มันก็เจ็บมาก เจ็บจนเป็นทุกข์ เป็นลมไปเลย สลบไปเลยอย่างนี้ เพราะว่า
 ความโง่ว่ามีตัวตนนั้นนะ มันเข้ามาทำให้เกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นมา. ถ้าเห็นตามที่
 เป็นจริงว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ แล้วมันก็ไม่มีความคิดนึกชนิดที่เป็นตัวตน;
 จึงเป็นอันว่า ความลับมันอยู่ตรงที่ว่ามันเป็นธรรมชาติ แล้วเราไม่เห็นเป็น
 ธรรมชาติ แล้วเอามาเป็นตัวตน.

เพราะไม่เห็นความจริงของธรรมชาติสิ้นเชิง จึงเห็นไปว่ามีอะไรที่นอกไปจากธรรมชาติอยู่อีก.

ที่นี้ก็จะให้พิจารณาตัวหนังสือ **ที่ว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติกัน** ต่อไปอีกสักหน่อย. บางคนอาจจะคิดว่า ธรรมะนั้นก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, พระพุทธเจ้า ก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, พระธรรมก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, พระสงฆ์ก็ไม่ใช่ธรรมชาติ; ยกเว้น อะไรไว้อีกหลายอย่างที่เดียวที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. นั่นก็เพราะมองไม่เห็นความหมาย ของคำว่าธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง มันจึงเหลือไว้สำหรับจะเป็นอันอื่น นอกไปจาก ธรรมชาติ คือไม่ใช่ธรรมชาติ. เดียวนี้เรามาเรียน มาพิจารณา มาดู จนให้มันเห็น ตามที่มันเป็นจริงถึงที่สุดว่า **โอ้, มันล้วนแต่ธรรมชาติ** ดังที่ได้แยกไว้ให้ศึกษา กันง่าย ๆ ว่ามีอยู่ ๔ ความหมาย ซึ่งจะต้องพูดกันเรื่อย ๆ ไม่รู้สิ้นสุด สำหรับ ธรรมชาติ ๔ ความหมายนั้น.

เรียนเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียว มันก็เป็นอันว่ารู้ธรรมะทั้งหมด **ทั้งสิ้น** และเป็นความรู้ที่มันทนต่อการพิสูจน์ เป็นสันติภูมิกอ ประจักษ์แก่ใจเอง, แล้วก็ยังเป็นลักษณะของวิทยาศาสตร์ ที่นักวิทยาศาสตร์แห่งโลกปัจจุบันก็ยอมรับ ได้, ไม่มีไสยศาสตร์เจือปนอยู่เลย เพราะว่ามันเป็นวิชาของธรรมชาติ, และ ธรรมชาติก็เป็นอิสระตามแบบของธรรมชาติ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า เทวดา ผีศาจ อะไรที่ไหน นั่นแหละคือความงมงายที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. **ความเชื่อว่ามีผีศาจ เทวดา อะไรนั้น นั่นไม่ใช่ธรรมชาติ นั่นแหละผิดธรรมชาติ.** โดยที่แท้แล้วมันมีแต่สิ่งที่ เป็นธรรมชาติ; ที่มันเห็นเป็นอะไรแปลก ๆ นั่นก็เพราะว่าเรามันไม่รู้ เรามัน

สำคัญผิด เรามันหลงผิด เรามันเชื่อผิด มันเกิดภาพหลอนขึ้นมาได้อย่างแปลก
ประหลาด ซึ่งรู้ไม่ทัน.

ขอให้มาดูกันเสียใหม่ให้เห็นตามที่มันเป็นจริง แล้วก็จะพบว่า มัน
เป็นแต่สักว่าธรรมชาติ จนมีบทสรุปเป็นภาษาบาลีว่า ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้น
ที่เป็นไป เป็นบาลีที่ว่า สุตฺตมฺมา ปวตฺตนฺติ - ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นที่เป็นไป; แต่
ในที่นี้ท่านใช้คำว่าธรรมเฉย ๆ ซึ่งมีความหมายว่าธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ.
นี่ก็พูดแล้วพูดอีกไม่รู้สิ้นสุดว่า **ไอ้ธรรมกับคำว่าธรรมชาตินั้นนะมันคำ
เดียวกัน.** ในบาลีใช้คำว่า ธรรม(มฺมา) ในภาษาไทยเราพูดกันตามธรรมดา ใน
กรณีนั้นจะใช้คำว่าธรรมชาติ. ฉะนั้น คำว่าธรรมชาตินี้ คือตัวธรรม; ถ้ายังไม่
เข้าใจไม่มองเห็น ก็จำไว้ก่อนสำหรับไปดู ๆ เรื่อย ๆ ไป, ก็จะมองเห็นว่า ธรรมก็
คือธรรมชาติ ธรรมชาตก็คือธรรม แล้วแบ่งได้เป็น ๔ ความหมายซึ่งจะต้อง
ระลึกรู้ไว้เสมอ; เดียวก็ต้องพูดกันอีกเรื่อง ๔ ความหมาย. เดียวนี้อยากจะให้
ดูที่ตัวธรรมชาติ หรือตัวธรรม หรือตัวที่เรียกว่าธรรมดา ธรรมชาตุ อะไรทุก
อย่างนี้ มีชื่อมาก ๆ นี้ ก็รวมเข้าไปที่ธรรมชาติเพียงคำเดียว.

ธรรมหรือธรรมชาติ(ซึ่งเป็นอันเดียวกัน) ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?

[: ธรรม – โลก – คนหรือมนุษย์ ตั้งต้นเมื่อไร ?]

เราจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า ธรรมชาตหรือธรรมนี้มันตั้งต้นเมื่อไร ? ใคร
ตอบได้ ? มันไม่มีใครตอบได้; ถึงพระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้ตรัสเรื่องนี้ไว้,

เพียงแต่ตรัสว่า มันก็มีเหตุมีปัจจัย : ไอ้ที่มีเหตุมีปัจจัย มันก็ตั้งต้นเมื่อมันมีเหตุมีปัจจัย, แต่เมื่อไร วันไหน เดือนไหน ปีไหน ก็พันก็หมื่นปีมาแล้ว นี่ไม่ได้ตรัสไว้. แต่เราพูดได้ว่า ไอ้ธรรมกับธรรมชาตินี้ มันตั้งต้นพร้อมกัน เพราะว่ามันเป็นสิ่งเดียวกัน; จะเรียกว่าธรรมก็คือสิ่งนั้นแหละ, จะเรียกว่าธรรมชาติก็คือสิ่งนั้นแหละ, ที่มีอยู่ ๔ ความหมายอย่างที่เข้ามาแล้ว. ธรรมกับธรรมชาติตั้งต้นมาพร้อมกัน ซึ่งยังไม่มีใครบอกระบุลงไปว่าเมื่อไร.

ถ้าถามว่า *โลกตั้งต้นเมื่อไร ?* นี่ก็ไม่มีใครได้พูดไว้ ได้พิสูจน์ไว้; แต่เราก็ตอบได้อย่างกำปั้นทุบดินเหมือนกันว่า มันก็มีจุดตั้งต้นของมันซึ่งไม่มีใครรู้แน่. ถ้าอย่างวิทยาศาสตร์ก็ว่า ไอ้โลกนี้ ตัวแผ่นดินโลกนี้มันก็มีที่มา ว่ามาจากดวงอาทิตย์บ้าง, หรือจากการรวมตัวของกลุ่มสสาร พลังงานบ้าง; แต่มันก็ไม่ว่าเมื่อไรด้วยเหมือนกัน. เมื่อสสารพลังงานจับตัวกันได้เป็นเนื้อเป็นก้อนโลก เป็นแผ่นดินโลก นี่มันตั้งต้นเมื่อนั้น; ถึงรู้ก็ไม่มีความประโยชน์อะไร. มาดูว่ามันเกิดปัญหาอะไรขึ้น แล้วเราจะแก้ปัญหากันอย่างไรนี่จะมีประโยชน์กว่า.

ทีนี้ก็มาถามว่า *ไอ้คนนี่ตั้งต้นเมื่อไร ?* มนุษย์หรือคนนี่ตั้งต้นเมื่อไร ? ก่อนนี้ก็ไม่มีคน มีแต่โลก แผ่นดินเปล่า ๆ ไม่มีคน; แล้วคนมันตั้งต้นเมื่อไร ? นี่ก็แล้วแต่ว่าจะถือลัทธิไหน : ถ้าว่าถือศาสนาบางอย่าง ก็ว่า เมื่อพระเจ้าเขาสร้างคนขึ้นมา คนก็ตั้งต้นเมื่อนั้น. แต่ถ้าพูดทางวิทยาศาสตร์มันก็ไม่พูดอย่างนั้น, ก็พูดอย่างกำปั้นทุบดินว่า เมื่อปัจจัยแห่งวิวัฒนาการมันขึ้นมาถึงระดับที่จะเกิดคน มันก็เกิดคนขึ้นมา; นี่คนที่เรียนวิทยาศาสตร์แล้วย่อมรู้ดีว่า มันเป็นเซลล์เดียว เป็น

หลายเซลล์ เป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นคนขึ้นมา, เมื่อวิวัฒนาการมันถึงระดับ มันมี เหตุปัจจัยพอที่จะเกิดคนขึ้นมาในโลก.

สำหรับคัมภีร์พุทธศาสนานั้น ก็มีเขียนไว้เหมือนกันว่า พวกพรหมที่ ประเสริฐนั้นนะ มันหลงอะไรขึ้นมาก็ไม่รู้ มาสู่แผ่นดินโลกที่ว่างเปล่าอยู่นี้ แล้ว มันกินดินชนิดหนึ่งเข้าไป. ก่อนนี้เนื้อตัวของมันเป็นทิพย์ ไม่ได้เป็นเนื้อหนัง ไขมัน ดิน น้ำ ลม ไฟ เหมือน ๆ อย่างนี้หรือ, พวกพรหมนั้นนะ; แล้วพรหมนั้น ซึ่ง เป็นเสมือนหนึ่งจิตหรือวิญญาณเท่านั้นเอง มันเกิดลงมาที่โลก แผ่นดินที่ว่างเปล่า นี้ มันกินสิ่งที่เขาเรียกว่า รสปลฐวี (อ่านว่า ระสะปะละวี) เขาแปลกันว่าจ้วนดิน, อร่อย กินเข้าไป, แล้วมันเลยกลายเป็นสัตว์ที่มีเนื้อหนัง กลับไปพรหมโลก ไม่ได้ เลยติดอยู่ที่นี้ ติดอยู่ในโลกนี้ เป็นมนุษย์ที่มีเนื้อหนังอย่างนี้. นี้คัมภีร์เขียน ไว้อย่างนี้ก็มี. ใครจะเชื่ออย่างนั้นมันก็ได้ไม่มีใครว่า. แต่เอาตมาอยากจะพูดว่า พุดอย่างนั้นมันพูดแบบภาษาคนโวย; พุดกันเสียใหม่แบบภาษาธรรมจะดีกว่า ว่า เมื่อวิวัฒนาการมันมาถึงขนาดที่จะใช้วัตถุเป็นปัจจัย มันก็เกิดเป็นคนเป็นสัตว์ ชนิดคนขึ้นมา : มีเหตุปัจจัยอย่างวัตถุ เหมือนกับว่ากินดินเข้าไป มันก็เกิดเป็น คนชนิดนี้ขึ้นมา; ก่อนนี้มันมีธาตุวิญญาณที่ละเอียดกว่านั้น, มันไม่ถึงกับจะกิน อาหารอย่างที่เป็วัตถุอย่างนี้ มันก็ยังไม่มีคน. นี้คำว่าพรหมที่ไม่มีเนื้อตัวเนื้อหนัง อย่างนี้ ลงมากินดินเข้าไป แล้วเกิดเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นหนังขึ้นมา ติดอยู่ที่โลกนี้ เป็นพืชพันธุ์ของมนุษย์นี้ อย่างนี้มันก็มี.

มนุษย์ตั้งต้นเมื่อไร ? ก็พุดอย่างพุทธศาสนาว่า เมื่ออิทัปปัจจยตาถึง ที่สุด สำหรับการเป็นคน มันก็เป็นคนขึ้นมา; พุดอย่างนี้ดีกว่า. ไม่ต้องพุดว่า พระเจ้าสร้าง หรือว่าพุดให้เป็นบุคคลาธิฐานว่าพรหมว่าเพริมอะไรที่ไหนลงมากิน

ดิน. คือเมื่อฤดูของอิทัปปัจจยตาในธรรมชาติมันเป็นไป เป็นไป เป็นไปถึงที่สุด สูงขึ้น สูงขึ้น จนกระทั่งเกิดสิ่งทีเรียกว่ามนุษย์ขึ้นมา; และอันนี้จะเข้ากันได้กับหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์. เป็นอันว่า มนุษย์มันมีขึ้นมา เมื่อเหตุปัจจัยสำหรับความเป็นมนุษย์มันถึงที่สุด มันก็เกิดมนุษย์ขึ้นมาในธรรมชาติ, เกิดมาจากธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น มนุษย์ทั้งเนื้อทั้งตัว จึงเป็นธรรมชาติ เหมือนที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ใจส่วนที่เป็นร่างกายก็ธรรมชาติ, ส่วนที่เป็นจิตใจมันก็ยังเป็นธรรมชาติ. เอาเป็นว่า มนุษย์มันได้เกิดขึ้นมาแล้ว.

ปัญหาของมนุษย์ ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?

ทีนี้ก็จะดูต่อไปว่า ปัญหาของมนุษย์มันตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้ว, ปัญหาของมนุษย์มันตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? อาศัยพระคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ก็จะจับใจความได้ว่า ปัญหาของมนุษย์ได้ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักเห็นแก่ตัว. นี้ช่วยฟังให้ดีเถอะ : ก่อนนี้ปัญหาของมนุษย์ไม่มีปัญหาไม่มีแก่มนุษย์, เพราะมนุษย์ยุคนั้นยังไม่รู้จักเห็นแก่ตัว. ในพระบาลีที่ว่า มนุษย์นั้นรู้จักทำมาหากิน รู้จักเพาะปลูกเพื่อกิน ไม่ต้องไปหาในป่าอย่างแต่ก่อน รู้จักเพาะปลูกกิน เลี้ยงสัตว์กิน; ต่อมามันเกิดคนเห็นแก่ตัว มันไม่ทำ มันคอยขโมยที่ผู้อื่นทำ, นี้ปัญหามันก็เกิดขึ้น. เรียกว่าปัญหาของมนุษย์เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักเห็นแก่ตัว. อ่านเรื่องพระเจ้าสมมตราชโดยละเอียดนี้ จะพบเรื่องนี้. ทีนี้มนุษย์เห็นแก่ตัว มันก็ลักขโมย ขโมยบ้าง ฆ่าบ้าง อะไรบ้าง จนต้องมี

ระเบียบทางศีลธรรม ทางกฎหมาย ทางศาสนาขึ้นมา เพื่อจะแก้ปัญหาเหล่านั้น.

ในตอนนี้อธิบายที่กล่าวอย่างนี้ ก็เพราะต้องการจะให้ท่านทั้งหลายมองดูให้เห็น ว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; เรียกว่ามันเกิดธรรมชาติขึ้นมา เกิดโลกขึ้นมา เกิดมนุษย์ขึ้นมา เกิดปัญหาของมนุษย์ขึ้นมา, ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ : ตัวมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, ตัวปัญหาของมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, สิ่งที่จะแก้ปัญหามนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ แต่ว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจึงได้ธรรมชาติดังถึง ๔ ความหมาย.

ธรรมหรือธรรมชาติ ๔ ความหมาย

มีอยู่ในคนเป็น ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วนำมาสอน.

อย่าเพ้อเบื้อที่จะฟังเรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย แม้จะเคยฟังมาแล้ว. ธรรมชาติ ๔ ความหมาย : ความหมายที่ ๑ ก็คือตัวธรรมชาติทั้งหลายที่มีปรากฏการณ์นั่นเอง, ความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ, ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ความหมายที่ ๔ คือผลอันเกิดจากหน้าที่. ธรรมะ ๔ ความหมาย หรือธรรมชาติ ๔ ความหมาย มันก็สิ่งเดียวกัน.

(๑) ธรรมะคือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ; นี่ความหมายที่หนึ่ง : เป็นรูป ร่างกาย วัตถุทั้งหลายในโลกนี้ ก็เรียกว่าปรากฏการณ์ทาง

ธรรมชาติ, หรือที่เป็นนาม เป็นจิตใจ ที่มองไม่เห็นตัวนั้นก็เป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ปรากฏออกมาเป็นพวกจิตใจ พวกนาม, ที่นี้กิริยาอาการ ที่มันวิวัฒนาการ คือมันเปลี่ยนแปลงดีขึ้น ดีขึ้น ดีขึ้น เรียกว่าวิวัฒนาการ ของนามก็ดี ของรูปก็ดี นี้ก็เรียกว่าธรรมชาติ. **ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดโดยประจักษ์;** นี้เรียกว่าธรรมในความหมายที่หนึ่งคือธรรมชาติ. **ที่นี้ยังมีปรากฏการณ์ ที่ไม่เห็นชัดแก่คนธรรมดาสามัญที่ยังมีอวิชชาในดวงตา,** ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง; นี้ก็หมายถึง **อสังขตธรรมทั้งหลาย** ระบุไปยังพระนิพพานดีกว่า. พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติฝ่ายอสังขตะ. พระนิพพานนั้นในที่บางแห่ง พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกว่าอายตนะด้วยเหมือนกัน, นิพพานนั้นก็ใช่ว่าจะเป็นอายตนะ ที่คนจะสัมผัสได้ด้วยใจ; ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกนิพพานนั้นว่าวิญญูณ, นิพพานนั้นเป็นวิญญูณ ก็เพราะว่าเป็นสิ่งที่จะรู้แจ้งโดยประจักษ์แก่ใจได้. นิพพานเป็นปรากฏการณ์ เป็นมีปรากฏการณ์ ปรากฏแก่จิตใจที่ปราศจากอวิชชา, นี้พวกเรามีอวิชชาเต็มไปหมดในดวงตา ไม่เห็นนิพพานได้ นิพพานไม่มีปรากฏการณ์แก่เรา; เรามีปรากฏการณ์แต่เรื่องต่าง ๆ ในโลกนี้ ในฝ่ายสังขตะคือฝ่ายสังขารนี้ สังขารทั้งหลายก็ปรากฏแก่เรา; จนกว่าเราจะหมดอวิชชา พระนิพพานจึงจะปรากฏแก่เรา.

ที่นี้สังขารก็ดี พระนิพพานซึ่งเป็นวิสังขารก็ดี ก็เป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่าธรรมชาติ; แต่มันธรรมชาติคนละแบบ : สังขารเป็นธรรมชาติมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, พระนิพพานเป็นธรรมชาติ ปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งเหตุปัจจัยเสียด้วย, แต่ก็ยังเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น จงมองให้เห็นว่า **คำว่าธรรมชาตินี้มีความหมายลึกซึ้งเกินไป** กว่าที่คนธรรมดากลางถนนจะเข้าใจ. เราต้องรู้ไว้ อย่างน้อยก็ต้องรู้ไว้ แล้วก็ไปดูกันทีหลัง; ไปทำจิตใจให้

หมดไฟฟ้า ให้หมดจืดคืออวิชา ให้ตามันแจ่มใสกระจ่าง แล้วก็จะมองเห็นธรรมชาติ ประเภทที่เป็นนิพพาน.

สรุปความว่า นี้อธิบายหมวดแรก คือธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ มีปรากฏการณ์ เป็นตัวธรรมชาตินั้น; นี้เรียกว่าธรรมะในความหมายที่ ๑ หรือธรรมชาติในความหมายที่ ๑.

(๒) ที่นี้ก็มาถึงธรรมะหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๒ ก็คือกฎของธรรมชาติ หรือกฎของธรรมะนั้นเอง. กฎของธรรมชาติ ก็หมายความว่า มีทั้ง ๒ ฝ่ายเหมือนกัน; คือกฎสำหรับฝ่ายที่เป็นสังขารหรือเป็นสังขตะก็มี, กฎสำหรับที่เป็นฝ่ายวิสังขารหรือฝ่ายอสังขตะก็มี. สำหรับกฎของฝ่ายสังขาร ก็คือกฎแห่งวิวัฒนาการ ที่ทำอะไร ๆ ให้มันวิวัฒนาการ คือเปลี่ยนไปเป็นอนิจจังนี้, แล้วก็มีลักษณะแห่งความยากลำบากหรือทุกขังอยู่ในการเปลี่ยนนั้น, แล้วก็มีลักษณะอนัตตา – ไม่ใช่ตัวตนอยู่ในลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลงและความเป็นทุกขังนั้น, แล้วก็ยังมีอำนาจที่ว่า **สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ต้องมีเหตุปัจจัย มันจึงจะเกิดขึ้นมาได้** และเมื่อมีเหตุมีปัจจัยแล้วมันต้องเปลี่ยน ฉะนั้น มันต้องเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัย มันจึงมีการเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; นี้เป็นกฎของธรรมชาติในฝ่ายที่เป็นสังขาร. ที่นี้ฝ่ายที่ตรงกันข้าม มันเป็นกฎที่ไม่เหมือนกัน เรียกว่ามันตรงกันข้าม, กฎที่ว่า มันต้องมีฝ่ายที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง **ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง**; ที่เราเรียกกันว่าอสังขตะหรือนิพพาน มันก็เป็นไปตามกฎนั้น หรือจะเรียกว่าดำรงอยู่ด้วยลักษณะอย่างนั้นก็ยิ่งได้; นี้เรียกว่ามันฝ่ายวิสังขาร.

จำคำคู่ ๒ คู่ไว้ : ถ้าใช้คำว่าสังขาร มันก็คู่กับวิสังขาร, ถ้าใช้คำว่าสังขตะมันก็คู่กับอสังขตะ. สังขารหรือสังขตะนั้นต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง และต้องเป็นไปตามกฎแห่งเหตุปัจจัยปรุงแต่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา; ทีนี้ถ้าว่ามันเป็นฝ่ายวิสังขารหรืออสังขตะ ไอ้กฎมันเปลี่ยนรูปเป็นว่าไม่ต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นไปตามปัจจัยปรุงแต่ง มันตั้งอยู่ได้โดยอิสระ เป็นอนันตกาล เป็นนิรันดรอย่างนี้. แต่แล้วมันก็ไม่พ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ เรียกว่าธรรมชาติมันเป็นของมันเองอย่างนั้น เรียกว่าธรรมชาติ : สังขารก็ธรรมชาติ, วิสังขารก็ธรรมชาติ; เราจึงรู้จักว่า ไอ้กฎของธรรมชาติมันก็มีได้ทั้งสำหรับฝ่ายสังขารและฝ่ายวิสังขาร เช่นเดียวกับตัวธรรมชาตินั้นเหมือนกัน. ฉะนั้น เราารู้จักธรรมชาติ ส่วนที่มันเป็นกฎ-กฎของธรรมชาติกันอย่างนี้ เรียกว่าในความหมายที่ ๒ คือเป็นกฎ.

(๓) ทีนี้ก็มาถึงความหมายที่ ๓ **ธรรมชาติหรือธรรมะในฐานะที่มันเป็นหน้าที่.** ตัวหน้าที่ ก็หมายความว่า ไอ้สิ่งที่ต้องปฏิบัติ; กฎมันบังคับให้ต้องปฏิบัติ, หรือว่าความอยากรอดตัวอยู่ ความอยากรอดชีวิตอยู่นี้ มันทำให้เกิดหน้าที่ตามกฎ ว่ามันจะต้องปฏิบัติถูกต้องตามกฎอย่างนั้นแล้ว มันจึงจะรอดชีวิตอยู่. ฉะนั้น **สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย มันจึงมีหน้าที่;** นับตั้งแต่คนลงไปหาสัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ สิ่งมีชีวิตเล็กละเอียดคมองเห็นไม่ได้ด้วยตาเปล่านี้ ล้วนแต่มีชีวิตอย่างนี้ มันต้องมีหน้าที่, ไอ้หน้าที่คือตัวธรรมะที่สำคัญที่สุด.

ตัวธรรมชาติที่เป็นหน้าที่นี้สำคัญที่สุด ได้กลายมาเป็นตัว ศาสนาในตอนหลัง ๆ นี้. เรื่องหน้าที่สำหรับสิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติ นี้ คือตัวศาสนาในตอนหลัง. **สิ่งที่มีชีวิต ก็มีหน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่นี้อย่างหนึ่ง,**

แล้วเพื่ออยู่อย่างมีความสุขด้วย ไม่ใช่อยู่อย่างทนทรมาน นี่ก็เรียกว่าหน้าที่, แล้วก็ มีหน้าที่ที่จะต้องไปต่อไป ๆ ให้ถึงที่สุดด้วย ซึ่งเราเรียกสมมติว่า “เดินทางไปนิพพาน” : สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายมีหน้าที่ที่จะเดินทางไปนิพพาน.

คำว่าหน้าที่นี้เราจะตัดเป็น ๓ ตอน : หน้าที่รอดชีวิตอยู่ นี่หน้าที่แรก, หน้าที่สำหรับอยู่อย่างเป็นผาสุกไม่ทนทุกข์ นี่หน้าที่ที่สอง, แล้วหน้าที่ให้ถึงนิพพานปลายทางจบเรื่องกัน นี่หน้าที่ที่สาม. นี่ใครมองเห็นหน้าที่อย่างนี้บ้างก็จะดีมากแหละ; ถ้าเป็นพุทธบริษัทก็เป็นพุทธบริษัทที่ดี แน่แน่นอน. กล่าวว่าเป็นพุทธบริษัทแล้วยังไม่มองเห็นหน้าที่เหล่านี้ ก็คือไม่รู้ธรรมะซึ่งหมายความว่าถึงหน้าที่ ไม่รู้ธรรมชาติซึ่งหมายความว่าถึงหน้าที่; สิ่งที่มีชีวิตมีหน้าที่อย่างนี้.

ที่นี้สิ่งที่ไม่มีชีวิตละ สิ่งที่ไม่มีชีวิตละ มันก็เรียกว่าไม่มีหน้าที่อย่างนี้ เพราะมันไม่มีชีวิต; แต่มันก็มีหน้าที่เหมือนกัน เป็นหน้าที่โดยอ้อม เป็นหน้าที่ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต : มันมีหน้าที่ที่จะต้องเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ด้วยเหมือนกัน, แม้ว่ามันจะไม่มีชีวิต. เช่นว่าก้อนหินสักก้อนหนึ่งอย่างนี้ มันก็ต้อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, หรือถ้าจะพูดให้สั้นที่สุดให้เหลือแต่อย่างเดียวก็คือว่าเปลี่ยนไป เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป, มึงเปลี่ยนไป เปลี่ยนไปหยุดอยู่ไม่ได้. นี่ก็ต้องถือว่าเป็นหน้าที่โดยอ้อมของสิ่งที่ไม่มีชีวิต. ฉะนั้น ใครมันจะหลีกเลี่ยงหน้าที่อันนี้ได้ลองคิดดู มันไม่มี; เพราะฉะนั้น เราต้องรู้จัก และหน้าที่นี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ คือมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติทำให้เกิดหน้าที่ เราก็ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ : หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. เพราะฉะนั้น หน้าที่นั้นก็เป็นธรรมชาติ

เป็นเหตุก็ได้เป็นผลก็ได้ ตามกฎของธรรมชาติ; เป็นธรรมหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๓.

(๔) ที่นี้ธรรมหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๔ นี้ก็คือ ผล เรียกว่า ผล : **ผลที่เกิดจากการทำหน้าที่.** ดังที่กล่าวมาแล้วว่า คนจะอยู่โดยปราศจากหน้าที่ไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติมันบังคับให้มีหน้าที่อย่างน้อยก็เพื่อรอดชีวิตอยู่ เพื่ออยู่สบาย เพื่อถึงที่สุดของคน; ฉะนั้น คนก็ต้องทำหน้าที่ แล้วก็ได้ผลตามสมควร. ถ้าเขาทำหน้าที่ถูกต้อง ก็ได้รับผลตรงตามที่เขาต้องการ. ส่วนบุคคลก็ต้องทำ, ส่วนอยู่รวม ๆ กันเป็นหมู่เป็นสังคมก็ยังคงต้องทำ; แต่แล้วหน้าที่สำหรับคนนี่มันเหมือน ๆ กันทั้งนั้นแหละ : ส่วนบุคคลก็ให้รอด, ส่วนสังคมก็ให้รอด; ส่วนบุคคลก็ให้อยู่กันเป็นสุข ส่วนสังคมก็ให้อยู่กันเป็นสุข; ส่วนบุคคลก็ให้ได้รับผลดีที่สุด ส่วนสังคมก็ต้องให้ได้รับผลดีที่สุด. ฉะนั้น ผลของมัน มันจึงมีครบตามที่มันมีหน้าที่ : **หน้าที่ให้รอด, หน้าที่ให้อยู่สบาย,**

หน้าที่ให้ถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งควรจะถือเอาพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง. แม้แต่ทางวิทยาศาสตร์เขาก็ถือว่า วิวัฒนาการนี้มันก็มีจุดหมายปลายทาง คือเมื่อไปถึงระดับสูงสุดแล้วมันก็ได้หยุดวิวัฒนาการด้วยเหมือนกัน แต่มันจะอยู่ที่ไหนเมื่อไรนั้นไม่ได้บอก; แต่วิวัฒนาการมันก็ต้องมีจุดหมายปลายทาง เพื่อจะเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น.

นี่แหละคือธรรมะ ๔ ความหมาย เป็นตัวธรรมชาติ; อาตมาก็พูดมาหลายหนแล้ว แต่ไม่เชื่อว่าท่านทั้งหลายเข้าใจ หรือว่าเข้าใจถึงที่สุด จึงเอามา

พูดบ่อย ๆ; บางคนอาจจะรำคาญแล้วก็ได้ พูดบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ นี้. แต่ก็ยังต้องพูด
 อยู่ดีแหละ ว่าจงรู้จักมันให้มากขึ้น ๆ สำหรับสิ่งทั้งสี่นี้ คือตัวธรรมชาติก็ดี ตัว
 กฎของธรรมชาติก็ดี ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติก็ดี ผลที่เกิดจากหน้าที่นั้น
 ก็ดี; และอย่าโง่งไปว่ามันอยู่ที่อื่น มันอยู่ในตัวเรา. อย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสว่า ไร่เรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์ เรื่องเหตุแห่งทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์
 นี้มันอยู่ในตัวคนที่ เป็น ๆ ที่มีชีวิตอยู่; ให้ไปหาในตัวคนที่ เป็น ๆ ที่มีชีวิตอยู่ มี
 ร่างกาย มีจิตใจ มี... นั่นแหละไปหาเถอะจะพบ, ถ้าตายแล้วมันก็ไม่มี.

นี้จะรู้จักธรรมชาติทั้งสี่นี้ ก็ขอให้ดูที่ตัวคนที่สมมติเรียกว่าเป็นสัตว์
 เป็นบุคคลที่ยังเป็น ๆ อยู่ : ร่างกายจิตใจเป็นธรรมชาติ, กฎที่ทำให้ร่างกาย
 เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เป็นไป นี้เป็นกฎของธรรมชาติ, หน้าที่ที่จะต้องบริหารชีวิตให้มี
 อยู่ นี้มันเรียกว่าหน้าที่ตามธรรมชาติ, แล้วเราก็ได้รับผลตามสมควรคือรอดชีวิต
 อยู่ได้นะ แล้วก็ได้รับความสบาย สะดวกตามสมควรนะ แล้วกำลังเปลี่ยนแปลง
 ดำเนินดีขึ้น ๆ กว่าจะถึงที่สุด. ฉะนั้น เราอยู่กับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้
 ตลอดเวลา; ถ้าหาไม่พบ มองไม่เห็น แล้วก็คิดดูเถิดว่าจะเป็นคนโง่สักเท่าไร จะ
 มีวิชาสักเท่าไร ในเมื่อสิ่งที่อยู่กับเนื้อกับตัว เป็นเนื้อเป็นตัวเป็นชีวิตจิตใจอยู่
 ยังมองไม่เห็นว่ามันเป็นอะไร, เดียวนี้มันเป็นธรรมชาติใน ๔ ความหมาย.

แล้วความจริงทั้งหลายที่เกี่ยวกับธรรมชาตินี้ เราเรียกว่าพระธรรม;
 พระธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้นี้ ท่านตรัสรู้เรื่องเหล่านี้ แล้วนำมาสอนนำมา
 เปิดเผย. แล้วเรื่องเหล่านี้มันเป็นของมันเอง มันมีของมันเองอยู่ตลอดเวลา ตลอด
 อนันตกาล ซึ่งเราไม่รู้ว่าธรรมชาตินะมันตั้งต้นขึ้นมาแต่เมื่อไร พระพุทธเจ้าก็ไม่

ตรัสว่ามันตั้งต้นขึ้นมาแต่เมื่อไร; ท่านไปตรัสเสียในทำนองว่า ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ดี ตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ดี **ไอ้ธาตุนี้** ธรรมชาตินี้มันมีอยู่แล้ว มันตั้งอยู่แล้ว มันมีอยู่แล้ว. หมายความว่า **ธรรมชาติ ๔** ความหมายนี้มันมีอยู่แล้ว ตถาคตเกิดขึ้นก็รู้ รู้อย่างยิ่ง รู้อย่างแจ่มแจ้ง แล้วก็นำมาบอก นำมาสอน มาบัญญัติ ให้เป็นรูปโครงของคำสอน ให้คนประพฤติปฏิบัติ.

ฉะนั้น เรามองเห็นชัดในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าที่ท่านตรัสรู้เรื่องของ **ธรรมชาติ** หรือเรื่องของพระธรรม เรื่องของพระธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ มองกันในข้อนี้ก่อน; แล้วต่อไปเราอาจจะมองถึงว่า **เมื่อก่อนพระพุทธเจ้าเองก็เป็นธรรมชาติ**, พุคแล้วคล้าย ๆ กับว่าลบหลู่คูหมิ่นพระพุทธเจ้า. แต่วันหลังเราคงจะได้พูดกันสักทีหนึ่งว่า **เมื่อก่อนพระพุทธเจ้าเองก็เป็นธรรมชาติ** จึงได้ตรัสรู้ **ธรรมชาติ** แล้วนำมาสอนให้คนแก้ปัญหของกันได้ ถูกต้องตามกฎหมายของ **ธรรมชาติ**. เรามีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งสูงสุด. เช่นเดียวกับพวกอื่น ๆ เขามีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด. ไอ้เราก็มีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งสูงสุดเท่ากับพระเจ้า หรือบางทีจะมากกว่าพระเจ้าเสียด้วยซ้ำไป.

กฎธรรมชาติทำให้เราต้องเกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติทั้ง ๔ เสมอไป เพื่อได้สิ่งที่ต้องการ.

ทีนี้จะพูดต่อไปถึงข้อที่ว่า **เราต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป.** ธรรมชาติมีอยู่ ๔ ความหมายอย่างที่ว่ามาแล้ว;

แล้วเราต้องเกี่ยวข้องกับไอ้ธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป. มันมีกฎของธรรมชาติอีกนั่นแหละ ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป; เราต้องสนใจไอ้เรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย จึงบอกว่าอย่าเพ้อเบื้อ ๆ ที่จะพูดเรื่องนี้ จะฟังเรื่องนี้. **ทำไมเราจะต้องเกี่ยวข้องกับมันเสมอไป?** เพราะว่าเรามันมีปัญหาอย่างที่ว่ามาแล้ว มนุษย์มีปัญหาคือความทุกข์ มีความทุกข์; ปัญหาอะไรไม่สำคัญเท่ากับความทุกข์. นี่เรามีความทุกข์เป็นปัญหา, **เพื่อจะปลดเปลื้องเสียซึ่งปัญหา เราต้องทำให้ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้.**

พูดเป็นหลักกลาง ๆ ว่า **เราต้องการผลที่พึงปรารถนา;** ต้องการอย่างไร ต้องการเท่าไร ต้องการส่วนไหน เราก็ต้องทำตามกฎของธรรมชาติอย่างนั้น เท่านั้น หรือในส่วนนั้น โดยไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น. มันไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น มันมีอยู่แต่ทางเดียวว่า **ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติตามที่เรต้องการอย่างไร ต้องการเท่าไร ต้องการในส่วนไหน หรือว่าทั้งหมด.** เราดูว่า **เดี๋ยวนี้มนุษย์นี้มันต้องการอะไร;** จะโง่หรือจะฉลาดก็อย่าเพ้อไปคิดเลย ดูว่ามันต้องการอะไร :-

(๑) **ข้อแรกเราจะเห็นว่า มนุษย์นี้ต้องการความเจริญด้วยวัตถุ บัณฑิต เพื่อความคุณ เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง เพื่ออำนาจวาสนา;** นี่ข้อแรก มนุษย์มันต้องการวัตถุ บัณฑิต เพื่อความคุณ เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง เพื่ออำนาจวาสนา. อย่างมันอยากจะมีบ้านมีเรือน **มีเครื่องใช้ไม้สอย** มีวัตถุสำหรับความสะดวกสบาย สำหรับการบริโภคคามถึงที่สุด, อันนี้มันก็ต้องการก่อน; มันก็ต้อง

เกี่ยวข้องกับไอ้ธรรมชาติ ๔ ความหมาย มันต้องรู้เรื่องธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย มันจึงจะหาวัตถุประสงค์สำหรับความเจริญด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์แก่ กามคุณ. ถ้ามันต้องการเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา, มันก็ต้องรู้ความจริงของธรรมชาติใน ๔ ความหมาย ว่ามันคืออะไร มันจะได้มาอย่างไร, มันต้องทำหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มันจึงจะมีผลเกิดขึ้นมาเป็นเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา. ถ้ามันทำผิดพลาดมันก็ไม่ได้ แต่มิได้หมายความว่านี่เป็นเรื่องที่ดีที่สุดของมนุษย์นะ; แต่เมื่อมนุษย์มันยังต้องการกันเพียงเท่านี้ มันก็ต้องทำตามกฎในระดับนี้.

(๒) ที่นี้ที่สูงขึ้นไป ความต้องการของมนุษย์ที่สูงขึ้นไปอีกก็คือว่า **มนุษย์ต้องการจะหมดกิเลส ต้องการจะดับทุกข์.** เหมือนพวกพุทธบริษัท เรานี้มีเป้าหมายที่ว่า จะดับกิเลส และดับทุกข์; หรือแม้ที่สุดแต่ต้องการสันติภาพในโลกทั้งปวง เป็นดับทุกข์ของโลกทั้งปวง. เรียกว่า **ดับทุกข์ของคน ดับทุกข์ของโลกนี้** มันก็ต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายอยู่ดี : ต้องรู้จักธรรมชาติหรือธรรมชาติใน ๔ ความหมายนั้นอยู่ดี ว่ากิเลสหรือทุกข์นั้นมันคืออะไร เหตุของมันคืออะไร จะดับมันได้อย่างไรนี้ มันก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น เราต้องทำให้ถูกต้องต่อตัวธรรมชาติ เช่นร่างกายนี้เป็นต้น จิตใจนี้เป็นต้น, แล้วประพฤติกให้ถูกต้องกับกิเลสที่มีอยู่ในนั้น และสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้เกิดกิเลส จะได้ป้องกัน จะได้ระงับ; นี่เราจึงจะไม่มีปัญหาเรื่องกิเลส เรื่องความทุกข์ ทั้งของส่วนบุคคลและส่วนของโลก. นี่ก็เป็นเรื่องที่เราต้องการ.

(๓) ที่นี้อาตมาอยากจะให้มีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งมันอาจจะมากไปก็ได้ : เป็นเรื่องแถมพอกก็ได้ว่า เราต้องการสภาพแห่งศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย. เรายังต้องการสภาพที่เรียกกันว่าศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย : สมบูรณ์ทั้งทางวัตถุ ทั้งทางจิตใจ มีความสามัคคี ไฉนตรี จนเรียกว่ามตไตรยระนะมันมีไฉนตรีถึงที่สุด. ศาสนาพระศรีอาริยนั้นไม่ขาดแคลนในทางวัตถุนะ; แล้วก็ไม่ทำผิดในเรื่องจิตใจ คือเรื่องกิเลสก็ไม่ผิด; และยังเป็นโลกของความรัก ความเมตตาอารี ทุกคนเป็นมิตรกันหมด ไม่ยกเว้นแม้แต่คนเดียว, อย่างที่เขากล่าวอุปมาไว้ว่า พอลงจากเรือนแล้วก็จำกันไม่ได้ว่าใครเป็นใคร เหมือนกันหมด ดีเหมือนกันหมด จนกว่าจะกลับมาเรือนของตน จึงจะรู้ อ้าว, นี่เรือนของเรา นี่ลูกของเรา นี่ภรรยาของเรา นี่สามีของเรา, พอลงจากเรือนแล้วไม่มีทางที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นใคร, ไฉนตรีหรือมิตรภาพมันกันไปถึงอย่างนี้. นี่เราเรียกว่าสภาพโลกพระศรีอาริย-มตไตรย.

แม้ว่าเราต้องการสภาพโลกพระศรีอาริยมตไตรย เราก็ยังต้องการเครื่องมือ คือความรู้เรื่องธรรมชาติ ๔ ประการนี้อยู่แน่นอน. คิดดูให้ดี; เราไม่มีทางที่จะไม่เกี่ยวข้องกันกับไอ้ธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ เรายังจะต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ตลอดไป. อาตมาจึงเอามาพูดโดยที่ไม่ต้องกลัวว่าใครเขาจะเบื่อเรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

การใช้ธรรมชาติ ๔ ความหมายให้ได้สิ่งที่เราต้องการ.

[: อาศัยธรรมชาติ ๔ ความหมาย มาแก้ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์.]

เฮ้, ที่นี้ก็จะได้คู่กันต่อไปว่า เราจะใช้มันได้อย่างไร; ปัญหาข้อนี้ที่ตั้งขึ้นมาว่า เราจะใช้มันได้อย่างไร : เราจะใช้ธรรมชาติทั้งสี่ความหมายนี้ได้อย่างไร. เรามีหลัก หลักสูตรย่อ ๆ ว่า เอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่ง ธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ตามที่เราต้องการ : "เอาธรรมชาติที่เป็นวัตถุมีปรากฏการณ์ทั้งทางรูปทางนามอะไร เราเอามาใช้ตามที่เราต้องการ; โดยที่เรารู้ธรรมชาติในความหมายที่สอง คือกฎของธรรมชาติ. ถ้าเราไม่รู้ธรรมชาติในความหมายที่สอง เราไม่สามารถเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ได้; ฉะนั้น เราเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ได้ ตามที่เราต้องการ เพราะเรารู้ธรรมชาติในความหมายที่สอง; แล้วก็อย่างถูกต้อง เหมาะสมแก่ธรรมชาติในความหมายที่สามคือหน้าที่ หน้าที่ที่ถูกต้องที่พอดี, ต้องรู้อย่างถูกต้องอย่างพอดี ไม่มากไม่น้อย ถ้าเกินไปมันก็ไม่ได้ ไม่รู้หน้าที่มันก็ทำไม่ถูก; ฉะนั้น เราจึงเอาธรรมชาติในความหมายที่สองมาใช้ ตามสมควรแก่ธรรมชาติในความหมายที่สาม คือหน้าที่ ซึ่งเราจะต้องรู้ให้พอเหมาะพอดี จนกระทั่งเกิดผลเป็นธรรมชาติในความหมายที่สี่. มันไม่แยกกันให้เห็นไหม : เอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้, โดยรู้ธรรมชาติในความหมายที่สอง, ตามสมควรแก่ธรรมชาติในความหมายที่สาม, จนเกิดธรรมชาติในความหมายที่สี่; ทั้งหมดนี้ต้องถูก คือผิดไม่ได้, ถ้าผิดมันก็ได้ผลเป็นอย่างอื่น.

นี่แหละเราจะต้องเอาธรรมชาติทั้งสี่ความหมายมาใช้แบบนี้ : ในกรณีที่เรต้องการวัตถุแห่งกามารมณ์ อำนาจวาสนา แม้ที่สุดแต่จะทำมาหากินอยู่เย็นเป็นสุข ก็ต้องเอาธรรมชาติที่หนึ่งมาใช้ให้ถูกต้องตามธรรมชาติที่

สอง โดยสมควรแก่ธรรมชาติที่สาม จนเกิดผลตามที่เราต้องการ. ถ้าว่าเราต้องการประโยชน์ที่เป็นโลกุตตระ ต้องการความสิ้นกิเลส สิ้นทุกข์ เป็นมรรคผลนิพพาน, เราก็ยังต้องเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ให้ถูกต้องตามธรรมชาติความหมายที่สอง คือใช้กาย วาจา ใจ หรือรูปหรือนามนี้ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติในความหมายที่สอง, ตามที่มันต้องทำหน้าที่อย่างไร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันต้องทำหน้าที่อย่างไร หรือว่ารวมกันเป็นบุคคลจะต้องทำหน้าที่อย่างไร มันก็ต้องถูกตามนั้น มันจึงจะเกิดผลเป็นการทำลายกิเลสหรือป้องกันกิเลส. เรียกว่า **ต้องถูกต้องตามกฎของธรรมชาติทั้งสี่ความหมายทั้งนั้น.**

สันติภาพของโลกเดี๋ยวนี้พรั่หากันนัก คนทั้งโลกพรั่หาสันติภาพของโลก, ยิ่งหากยิ่งไกล ยิ่งหากยิ่งไกล ยิ่งทำไปก็ยิ่งไกล; เพราะว่ามันทำผิด มันโกหก มันหลอกลวง มันมีความมุ่งหมายจะเอาเปรียบผู้อื่นเพราะความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่ถูกกฎของธรรมชาติในความหมายที่สอง, มันผิดหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ มันก็ผิดในความหมายที่สาม, ผลในความหมายที่สี่มันก็ไม่เกิด. ฉะนั้น เมื่อไรโชคดี คนทั้งโลกนี้มันรู้ความจริงเรื่องนี้ ดำเนินไปให้ถูกทาง มันจึงจะเอาตัวรอดได้.

ที่นี้ที่สูงขึ้นไป ถ้าเราต้องการสภาพศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย มันยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้อุถูกตามธรรมชาติทั้งสี่ความหมาย; แล้วถูกถึงที่สุดจริง ๆ โน่น มันจึงจะได้สภาพแห่งโลกพระศรีอาริยมตไตรยขึ้นมาใน

โลกนี้. เราไม่อาจจะถึงได้ด้วยเวทมนต์คาถาสักคำสักวิธีอย่างที่เขาสอบอ้างกัน; พุคแล้วมันก็ไม่ดี ไม่พุดก็คงจะไม่นึก ว่าที่เขาถือกันว่าไปทำอะไรละ : ไปฝังพัทธสีมาครบก็สิบก็ร้อยวัด ก็ไปเกิดในศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย, ฟังเทศน์มหาชาติด้วยดอกบัวก็พันดอก ก็จะได้ไปศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย; นี่มันง่ายเกินไป. เขาพุดไว้สำหรับเป็นเงื่อนไขสำหรับสนใจ, แต่มันจะเป็นอย่างนั้นได้หรือไม่ก็ไปลองคิดดู.

สำหรับคนที่ไม่รู้จักศีลธรรม ไม่อยากจะประพฤติศีลธรรมเสียเลย เขาก็ต้องพุดอย่างนั้นแหละ; แต่ว่าความจริงนั้นนะ เราต้องประพฤติให้ถูกตามพระธรรม ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรมทั้ง ๔ ความหมาย แล้วเราก็จะมีโลกพระศรีอารียเมตไตรยได้จริง ๆ เหมือนกัน; แล้วก็ไม่ต้องไปที่อื่นหรอก เพราะว่าเราอาจจะสร้างขึ้นมาได้ที่นี้ ในโลกนี้.

นี่เราต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย หรือพระธรรมทั้งสี่ความหมาย มาแก้ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์. ต้องรู้ในส่วนที่ควรรู้; ในส่วนที่ควรรู้ต้องรู้ทุกด้าน รู้ทุกแง่ รู้ทุกมุม. รู้ที่รู้ส่วนที่สำหรับรู้ด้วย รู้ส่วนสำหรับปฏิบัติด้วย; ความรู้บางอย่างมันไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติ แต่ว่าต้องรู้ นี้รู้เพื่อรู้, และอีกที่ก็รู้เพื่อปฏิบัติ; เราต้องรู้ทั้งเพื่อรู้ และรู้เพื่อปฏิบัติ; แล้วต่อไปก็ต้องปฏิบัติ ในส่วนที่ต้องปฏิบัติ ให้ตรงตามที่รู้ หรือตามหลักเกณฑ์ของมัน.

แต่บางทีเรื่องสำหรับรู้ ความจริงสำหรับรู้นั้น ไม่มีรูปร่างเหมือน มีรูปร่างไม่เหมือนกับความจริงสำหรับปฏิบัติก็มี. เช่นว่าทุกข์จะเกิดขึ้นอย่างไร ตามนัยะแห่งปฏิจจสมุปบาทนี้เคยพุดมาแล้ว ว่ามีอวิชชา สังขาร

วิญญูณ นามรูป आयตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ แล้วก็ เป็นทุกข์ เป็นสายกันลงมา, นี่ก็รู้ เห็นแจ้งเลย; แล้วพอถึงเรื่องปฏิบัติ มันก็มีแต่มีสติ, มีสติเมื่อมีการกระทบทางอายตนะ. ความรู้สำหรับปฏิบัติมีสั้น ๆ ว่า มีสติเพียงพอ เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ; ปฏิบัติอย่างนี้แล้วมันทำลายกระแสแห่งปฏิจสมุปบาทอันยืดยาว.

นี่เรารู้สำหรับรู้ก็มี เช่นรู้ปฏิจสมุปบาทมีกระแสเป็นอย่างไร ทั้งหมดนี้เรารู้เพื่อรู้; พอถึงรู้เพื่อปฏิบัติ ก็คือรู้ว่า มีสติทันท่วงทีเมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น. นี่รู้เพื่อรู้ กับรู้เพื่อปฏิบัติ นั้นบางทีรูปร่างไม่เหมือนกัน; รูปร่างแห่งความรู้ไม่เหมือนกัน. แต่ถึงอย่างนั้นเราก็ยังต้องรู้; เรียกว่ารู้อย่างเพียงพอ ในการที่จะเอาธรรมะในสี่ความหมายมาใช้ให้จนได้นั่นเอง.

ธรรมชาติมีความรอบคอบสมบูรณ์

วางกฎอะไรไว้ไม่บกพร่อง.

เฮ้, ทีนี้จะขอบอกอีกส่วนหนึ่งว่า ใต้ธรรมชาตินี้แหละ มันช่างสมบูรณ์เหลือเกิน รอบคอบสมบูรณ์เหลือเกิน มันวางกฎอะไรไว้แล้ว ไม่เคยบกพร่อง. พูดแล้วมันก็เหมือนกับเอาเปรียบ เหมือนกำปั้นทุบดิน : ธรรมชาติมันไม่เคยบกพร่อง คือไม่เคยลืมอะไร; มนุษย์นี่ลืมอะไรได้มาก แล้วก็ทำผิดได้มาก. แต่ธรรมชาติไม่เคยบกพร่อง ก็เพราะว่าธรรมชาติมันไปตามสบายของมันนี่ มันจะบกพร่องได้อย่างไร; ฉะนั้น ธรรมชาติมันจึงมีกฎที่วางไว้ได้ :

วางไว้แล้วสำหรับบุคคลแต่ละคนละคนก็มี, สำหรับทั้งหมดก็มี, สำหรับตัวเองก็มี, สำหรับผู้อื่นก็มี. อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ระวัง ! ทำประโยชน์ให้สมบูรณ์ ทั้งแก่ตัวเอง และทั้งแก่ผู้อื่น คือทั้งสองฝ่าย, เหมือนที่พระสงฆ์สวดตอนจบการบรรยายนั้นนะ; มันก็เป็นกฎของธรรมชาตินะ ที่เราจะต้องนึกถึงผู้อื่น.

อย่าเข้าใจไปว่าธรรมชาติต้องการให้ตัวใครตัวมัน ตัวใครตัวมัน ไม่ต้องนึกถึงใคร; นั้นมันจะผิดนั้น เพราะว่าธรรมชาตินี้มันเป็นกฎของธรรมชาติ มันครบหมดแหละ. ถ้าว่าเรานึกถึงแต่ตัวเราไม่นึกถึงผู้อื่น มันก็อยู่ในโลกไม่ได้หรอก เพราะธรรมชาติมันจัดโลกสำหรับมาอยู่ร่วมกัน; ดังนั้น เราจะต้องนึกถึงผู้อื่นด้วย. เราจะแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะว่าธรรมชาติมันสร้างให้มารวมกัน ธรรมชาติมันสร้างโลกมารวมกัน. ถ้าเกิดเห็นแก่ตัว ตัวใครตัวมัน ก็เรียกว่ามัน ผิดกฎธรรมชาติ, ธรรมชาติมันสร้างมาสำหรับอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้; ฉะนั้น ขอให้ช่วยนึกถึงข้อนี้ แล้วก็ทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ก็ต้องทำเพื่อผู้อื่นด้วย. เราจึงต้องรู้หน้าที่หรือกฎของธรรมชาติ ทั้งเพื่อตัวเราและทั้งเพื่อผู้อื่น, แล้วเราก็ต้องปฏิบัติ ทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น, และยังเพื่อธรรมชาติด้วย. นี้พูดเอาเองนะ; ก็พูดเพื่อไว้ว่าปฏิบัติเพื่อตนเองด้วย เพื่อผู้อื่นด้วย แล้วก็เพื่อธรรมชาติด้วย.

ที่จริงธรรมชาติมันไม่ต้องการ มันไม่ง้อหรือ; แต่ว่าเรานั้นแหละควรจะเห็นแก่ธรรมชาติ ปฏิบัติให้ดี ให้ถูก ให้ตรงเพื่อธรรมชาติด้วย. เหมือนกับว่าเพื่อพระศาสนาด้วย เพื่อพระธรรมด้วย; อย่าทำแต่เพื่อตัวเรา หรือเพื่อเพื่อนของเรา; แต่ให้ทำเพื่อพระศาสนา เพื่อพระธรรมด้วย นี้เรียกว่าเพื่อ

ธรรมชาติด้วย. ฉะนั้น เราต้องช่วยให้ผู้อื่นรู้, ถ้าเขาไม่รู้ เราต้องช่วยให้เขารู้; ด้วยความหวังอย่างนี้ จึงทนทำกันมาเป็นปี ๆ พวกกันไม่รู้จ๊กจกจกสิ้น เพราะความหวังว่าจะให้ผู้อื่นได้รู้ด้วย. เราต้องช่วยให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติด้วย; ไม่ใช่ให้รู้อยู่เฉย ๆ

ต้องช่วยให้เขาได้ปฏิบัติด้วย; และเมื่อเขาปฏิบัติแล้วเราต้องช่วยเต็มที่ ช่วยให้การปฏิบัติของเขาเป็นไปได้อย่างเต็มที่. ทำอย่างนี้จะครบถ้วน ตามหลักของธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย. **ช่วยให้ผู้อื่นรู้, ช่วยให้ผู้อื่นปฏิบัติ, ช่วยเมื่อเขาปฏิบัติ.**

ไอ้ช่วยตัวเองนั้นก็ไม่ต้องพูดแล้ว เพราะมันมีแล้ว ช่วยตัวเองให้มันรู้ให้มันปฏิบัติ; แล้วก็ช่วยผู้อื่นให้เขารู้ ให้เขาปฏิบัติ, ยิ่งเขาปฏิบัติแล้วยังต้องช่วยให้เขาปฏิบัติดีที่สุด เร็วที่สุด. นิกฏของธรรมชาติมันมีของมันครบอย่างนี้; อย่าไปคิดว่าตัวใครตัวมัน. คุณเหมือนจะชอบพูดกันนักกว่า “ตัวใครตัวมัน” หรือพูดว่า “กรรมเป็นของเฉพาะตน ช่วยกันไม่ได้” นี่มันไม่ถูกหรอก; ไอ้ส่วนที่ช่วยกันได้มันมี, และความที่ต้องช่วยกันนั้นมันมีน้ำหนัก มีเหตุผล ไม่ต้องถือว่าตัวใครตัวมัน. เดียวนี้โลกกำลังเลวร้ายที่สุด มีแต่อาชญากรรม เพราะว่าไม่มีใครถือกฎเกณฑ์อันนี้อย่างถูกต้อง. ลองอ่านหนังสือพิมพ์ดูเถอะ ทั่วทั้งโลกนะเต็มไปด้วยไอ้สิ่งเลวร้าย ที่เรียกว่าวิกฤติการณ์; เพราะว่ามันไม่ถือหลักอันนี้.

เราเป็นพุทธบริษัท เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มันก็**ไม่ควรจะทำผิดในข้อนี้**; คือไม่ทำผิดในเรื่องของธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรื่องผลที่มันจะต้องเกิดขึ้นจากการปฏิบัติอย่างถูกต้อง อย่างยุติธรรม. **เราต้องคิดช่วยโลก ช่วยเพื่อนมนุษย์** โดยไม่ต้องกลัวว่า เขาจะด่าเอาว่า “มันอวดดี”. อาตมาไม่กลัวใครด่าว่าอวดดี, **มีความ**

พยายามอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะช่วยแก้ไขทุกสิ่งในโลกนี้ให้มันถูกต้อง ไม่กลัวว่าใครจะมาด่าว่าอวดดี ก้าวก่าย หรือว่ายื่นมือยื่นอะไรมันมากเกินไปเสียแล้ว; เพราะเราเห็นว่ามันเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

[สรุป.]

เอาละเป็นอันว่า อาตมาก็ได้บรรยายในวันนี้ ในแง่ที่ว่า เราต้องรู้จักธรรมชาติครบทั้ง ๔ ความหมาย, แล้วเราต้องเอาธรรมชาติมาใช้ให้ครบทั้ง ๔ ความหมาย ไม่ใช่รู้เฉย ๆ; รู้ครบทั้งสี่ความหมาย แล้วต้องเอามาใช้ให้ครบทั้ง ๔

ความหมาย. ธรรมชาตินี้มันโดยธรรมชาติ ธรรมชาติมันเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติมันของธรรมชาติ; เหมือนที่เขาพูดกันเกี่ยวกับประชาธิปไตยนะ : ประชาธิปไตยของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน นั่นมันจะเป็นได้หรือไม่ได้ก็คอยดู; แต่อาตมาคิดว่า มันเป็นไปได้โดยไม่มีการห้ามได้นั้นก็คือ **ธรรมชาติโดยธรรมชาติ ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ**, ถ้าใครมองเห็นความจริงข้อนี้ คนนั้นรู้ธรรมชาติหมดแน่. ถ้ามองเห็นชัดอย่างนี้นะ คนนั้นรู้ธรรมชาติถึงที่สุดแน่ **ว่าธรรมชาติโดยธรรมชาติ ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ**; ใจตัวเรานั้นไม่มีโว้ย ! เรามั่นบ้ำเอาเองว่าตัวเรามีที่แท้มันมีแต่ธรรมชาติของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ. มันมีธรรมชาติเท่านั้นแหละ; ทีนี้ “ถ้าจะให้เรามีเรา” ก็เป็นเรื่องสมมติแหละ : ไปเอาธรรมชาติส่วนใดส่วนหนึ่งมาสมมติเป็นตัวเรา, ที่จริงมันไม่มี. ถ้ามี “เรา” เข้ามา

เรียกว่ามันพลอยพ่วงเข้าไปในกลุ่มของธรรมชาติ หรือยืมธรรมชาติมาใช้ ยืมธาตุสี่ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสม ขน เล็บ ฟัน หนัง มาเป็นตัวเรา; แล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติโน้น, ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เพื่อความพอใจของเรา, แต่มันต้องเพื่อความจริงของธรรมชาติโน้น.

ทีนี้ถ้าเราไปประพฤติกฎต้องตามกฎของธรรมชาติที่ทำให้ตัวเราเป็นสุขได้ เราก็เป็นสุข, เราไม่มีอิสระเหนือธรรมชาติเลย. เราตกอยู่ในฐานะเหมือนกับว่าต้องง้ออนธรรมชาติอยู่ตลอดไป; เหมือนกับง้ออนพระเจ้า นับถือพระเป็นเจ้า อ้อนวอนพระเป็นเจ้า ว่าข้าพเจ้าจะประพฤติกฎให้ถูกต้องตรงตามความประสงค์ของพระองค์เสมอไปนี่. ถ้าทุกคนทำได้อย่างนี้มันก็หมดปัญหา; ก็ทำให้ถูกต้องตรงตามกฎของธรรมชาติ สำหรับจะเกิดผลเป็นความสงบสุขทั้งของตนและของผู้อื่น.

นี่ทำในใจไว้เถอะว่า เรามันเพื่อธรรมชาตินะ ธรรมชาติมันเพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ของธรรมชาติ; “เรา” นี้พลอยพ่วงเข้าไป หรือไปยืมใช้ไปเอามาใช้ มาเป็น “เรา” เป็น “ของเรา” ในบางส่วน บางอย่าง บางแขนงด้วยความโง่ของเราเอง. เมื่อไรหมดความโง่ ก็หมดตัวเรา, มันเหลืออยู่แต่ธรรมชาติล้วน ๆ เป็นไป ไม่มีตัวเราสำหรับจะเป็นทุกข์; เมื่อนั้นแหละเราสิ้นทุกข์ เพราะว่ามันไม่มีตัวเราที่จะทุกข์นี้ มันก็สิ้นทุกข์. หรือว่าโลกมันทำให้เรามีความทุกข์ไม่ได้อีกต่อไป เราก็อยู่เหนือโลก. หรือว่าความตายนี้ไม่ทำให้เราเป็นทุกข์อีกต่อไป เราก็ไม่ตายเท่านั้น.

เราแสวงหาธรรมะที่ไม่ตาย แสวงหาความไม่ตายได้ โดยอาศัยกฎของธรรมชาติ ๔ ความหมาย, จนความตายไม่มีความหมายแก่เรา ไม่มาช่วยให้

เรากลัว ไม่มาขูให้เราเป็นทุกข์ เราก็ไม่ตาย; นี่คืออมตธรรม. ความตายไม่มีอิทธิพลเหนือเรา นั่นแหละคือเราบรรลุอมตธรรม เห็นว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ.

เมื่อพระสารีบุตรก่อนบวช ก็เที่ยวหาความไม่ตาย หาอมตธรรม; ไปพบพระอัสสชิกลางถนน...๑๗๗ (แปลขาดไปขณะหนึ่ง.) ความตายไม่มีความหมาย ความตายไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจ ความตายไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจ เราก็บรรลุความไม่ตาย เพราะเราไม่มีตัวเรา มันมีแต่ธรรมชาติ ธรรมชาติมันก็ธรรมชาติ มันก็ไม่รู้จักตาย.

เอาละ, เป็นอันว่า อาตมาได้บรรยาย เรื่องของธรรมชาติคือธรรมะให้ท่านทั้งหลายฟังอีกตอนหนึ่ง, โดยหลักที่ว่า ให้รู้จักธรรมชาติทั้งสี่ความหมาย แล้วก็เอามาใช้เป็นประโยชน์ให้ได้ทั้งสี่ความหมาย; ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ ๆ” นี้ ให้ยิ่งขึ้นไป; ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกครั้งทุกคราวที่เราจะพูดกันถึงเรื่องนี้ ซึ่งยังจะต้องพูดกันต่อไปอีกหลายคราว.

สำหรับการบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม เป็นคนสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลายในการประพฤติปฏิบัติธรรม ต่อไปบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๓ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๓

ปัญหาของมนุษย์หรือ ปริศนาของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง**ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ** ต่อไปตามเดิม และมีหัวข้อย่อเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **ปัญหาของมนุษย์หรือปริศนาของธรรมชาติ ?**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอให้ท่านทบทวนถึงเรื่องที่ได้ฟังมาแล้วในคราวก่อน ๆ, หรือที่ไม่เคยฟังมาในครั้งก่อน ก็จะต้องจับใจความเอาในวันนี้, ว่าเราได้พูดกันถึงเรื่องของธรรมชาติ; ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ, ธรรมะคือเรื่องในพระพุทธศาสนา เรื่องในพุทธศาสนาจึงไม่มีเรื่องอื่นนอกไปจากเรื่องของธรรมชาติ. เมื่อเราไม่รู้เรื่องของธรรมชาติ เราก็จะต้องรู้ไปในทางใดทางหนึ่งแล้วแต่สติปัญญาของเรา; ดังนั้นมันจึงเกิดเรื่องต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นปัญหาของมนุษย์ ที่เป็นอย่างเร็วที่สุด ลูกก็เป็นเรื่องผีสาว, โจรกั้วผี โจรมีผีเป็นปัญหา นี้ดูจะเป็นคนโง่ชั้นต่ำสุด; โจรมีเรื่องเทวดา ต้องฝากเนื้อฝากตัวไว้กับเทวดา, นี้มันก็ยังไม่ถึงความจริง; กระทั่งว่าใครมีพระเป็นเจ้า มีปัญหาเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า, หรือว่าใครมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกรรมว่าเป็นกรรม, นี้ก็ดูเถอะยังไม่ฉลาดถึงที่สุด ไม่อาจจะพ้นกรรม ยังต้องเป็นไปตามกรรม มันสนุกหรือไม่สนุกลองคิดดู.

ถ้าเห็นกรรมเป็นเรื่องอิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องตถตา คือเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, มันก็ไม่ต้องมีกรรม ไม่ต้องรับผลกรรม ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องกรรม; นี้มันเป็นเรื่องสูงสุด มันกลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ. แม้แต่เรื่องของพระนิพพาน ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ พระองค์จึงทรงสั่งสอนไม่ให้ใครยึดถือนิพพาน โดยความเป็นตัวตนแม้ของนิพพาน, มันก็กลายเป็นธรรมชาติอันสุดท้าย ธรรมชาติอันบริสุทธิ์; เมื่อจิตถึงธรรมชาติ

อันนี้ มันก็เป็นจิตที่หลุดพ้น ไม่มีความทุกข์เลย. เดียวนี้คนมาคิดที่เรื่องผีบ้าง เรื่องเทวดาบ้าง เรื่องพระเจ้าบ้าง, แม้แต่เรื่องกรรม เรื่องโชค เรื่องกลาง ก็ยังมี.

เรื่องของธรรมชาติ ฟังดูแล้วมันก็เกือบจะเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจอะไร; แต่ในที่สุดตามความจริงนั้น มันเป็นเรื่องที่ยิ่งกว่าสิ่งใด : ธรรมชาติเป็นเรื่องในตัวเรา เป็นเรื่องเต็มอึดอยู่ในตัวเรา เป็นเรื่องที่เราจะผลัดออกไปไม่ได้. เรื่องในตัวเราทุกเรื่องเป็นธรรมชาติ; เช่นว่าเนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจของเราก็เป็นธรรมชาติ, แล้วก็มีกฎของธรรมชาติบังคับเนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจของเรา, แล้วเราก็ต้องมีหน้าที่ตามกฎนั้น คือตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่หากิน เรามีหน้าที่กิน มีหน้าที่บริหารร่างกาย, บริหารทุกอย่างที่มันเนื่องกับเรา ตลอดถึงสังคม นี่มันผลัดออกไปไม่ได้, เราก็ได้รับผลตามกฎของธรรมชาติอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก. ท่านลองคิดดูเถอะว่า ท่านมีความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกนั้น มันก็เป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

คนที่ไม่เห็นธรรมชาติ ไม่รู้จักธรรมชาติอันลึกซึ้งสูงสุดนี้ เรียกว่าเป็นคนไม่รู้อะไรเลย; พุทธบริษัทจะต้องรู้ตัวธรรมชาติ รู้ตัวกฎของธรรมชาติ รู้ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ รู้ผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้น ๆ. มันก็เห็นชัดอยู่ว่ามัน(ธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย)เต็มอยู่ในตัวชีวิตนี้เอง; เรียกว่าเรื่องในตัวเรามันก็เป็นธรรมชาติ, ที่นี้เรื่องนอกตัวเราออกไป เป็นเรื่องผู้อื่น คนอื่น สิ่งอื่นของอื่นทั่วไปทั้งจักรวาลนี้ เรียกว่าเรื่องนอกตัวเรา แต่แล้วมันก็ยังคงเป็นเรื่องของธรรมชาติ. แล้วมันก็มาเกี่ยวข้องกับตัวเราที่เป็นภายใน มากลายเป็นปัญหาภายใน

ตัวเรา; ธรรมชาติภายนอกแท้ ๆ ก็กลับมาเป็นปัญหาธรรมชาติภายในตัวเรา ซึ่งมันเนื่องกัน. แม้ที่สุดแต่ว่า ไม่มีน้ำจะทำนาเพราะฝนไม่ตก มันก็มีปัญหาเกี่ยวกับว่า ไร่คนนี้มันจะต้องตายหรือไม่เสียแล้ว. เราดูให้ดีเถอะว่า มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ.

ทีนี้จะให้ดูให้ดีกว่า ไร่ที่เรียกว่าตัวเรา ๆ นี้กำลังมีปัญหา; นี่มันก็เป็นความโง่เขลา ไปเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเรา. ที่เรากำลังรู้สึกว่ามีตัวเรา นี้ คือความโง่เขลาของเรา ไปเอาตัวธรรมชาติมาเป็นตัวเรา; และกฎของธรรมชาติมันก็เป็นอย่างนั้น คือเมื่อจิตใจดวงไหนมันไม่มีสติปัญญา กฎของธรรมชาติมันก็บังคับ

ส่งเสริม ปรุแงแต่ง ให้จิตใจดวงนั้นมีความรู้สึกอะไร ๆ ว่าเป็นตัวเรา. ฉะนั้น แม้แต่สิ่งที่เรากำลังเรียกว่าตัวเรา รู้สึกว่าตัวเรา นี้ มันก็ยังเป็นของธรรมชาติ คือเป็นความรู้สึกของจิตใจซึ่งเป็นธรรมชาติ และรู้สึกตามกฎของธรรมชาติของคนโง่ ทีจะต้องรู้สึกตัวเราเสมอไป.

ถ้ามีอะไรที่เป็นของเราเข้ามาอีก : เงินของเรา ทองของเรา บ้านเรือนของเรา บุตรภรรยาสามีของเรา, มันก็อย่างเดียวกันแหละ สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัยของมันเอง เราก็ไปยึดถือว่าตัวเรา. *เอาความโง่มาแต่ไหน ?* ไปเอาความโง่มาแต่ธรรมชาติ สำหรับคนที่ยังโง่, จิตใจที่มันยังโง่ มันก็ต้องมีความโง่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วมันก็โง่ไปตามกฎของธรรมชาติ มีวิธีโง่ไปตามกฎของธรรมชาติ จึงได้ยึดถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา, หรือยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน; นี่มันก็คือ

ความโง่ตามกฎของธรรมชาติ สำหรับจิตใจที่ยังมีธรรมชาติแห่งความโง่. เราเรียกกันว่าบุดูชนก็แล้วกัน คนธรรมดาทุกคนเป็นบุดูชน ก็มีเรื่องอย่างของบุดูชน, มันก็ได้โง่อย่างบุดูชน ตามกฎของธรรมชาติที่มีไว้สำหรับความเป็นบุดูชน.

ท่านทั้งหลายลองใคร่ครวญดูให้ดี ว่ามันกำลังเป็นอย่างนี้แก่เราด้วยคนหนึ่งหรือหาไม่; อาตมาจึงพูดเรื่องปัญหาของมนุษย์หรือว่าปริตนาของธรรมชาติ, ก็หมายความว่า นี่มันเป็นความโง่ของมนุษย์หรือว่ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ : การที่เราารู้สึกว่ามีตัวมีตน มีสัตว์ มีบุคคล เรา เขานี้ มันเป็นความโง่ของมนุษย์หรือว่ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ. ถ้าว่ามันเป็นความโง่ของมนุษย์มันก็น่าละอาย; ถ้ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ มันก็พอจะให้อภัยกันได้บ้าง. แต่ในที่สุดมันเป็นเรื่องของมนุษย์ที่เหลวไหล; มนุษย์เหลวไหลไม่พยายามศึกษาให้เข้าใจ ให้เห็นแจ้งตามที่เป็นจริงในเรื่องของธรรมชาติใน ๔ ความหมาย, ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการบรรยายตอนต้น ๆ.

“เรา” ก็คือธรรมชาติ หรือ “เรา” คือผลิตผลของธรรมชาติแห่งความโง่; บางทีจะง่ายแก่การจำ ว่าไอ้ที่ว่า “เรา ๆ” หรือ “กู” นี้ คือผลิตผลที่เกิดมาจากธรรมชาติแห่งความโง่ หรือความโง่ที่เป็นธรรมชาติมันผลิตให้เกิด “ตัวเรา” ขึ้นมา อย่างที่เราที่พูด ๆ กันอยู่, แล้วมันก็เป็นตัวเราไปไม่ได้ เพราะมันเป็นตัวของธรรมชาติ. นี่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เป็นแก่ทุกคน ทุกวัน ทุกหนทุกแห่งหรือหาไม่; ขอให้ลองคิดดู. ปัญหาทางศีลธรรม คือไม่มีความเมตตา กรุณากัน นี้ก็เพราะความโง่ที่ว่าเป็นตัวเรา เป็นตัวกูนี้เอง. ถ้ามันไม่เห็นเป็นตัว

เรา ตัวกู, เห็นเป็นธรรมชาติ มันก็ไม่ต้องเห็นแก่ตัว แล้วมันก็รักผู้อื่นได้, มันมีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ มันก็ไม่ต้องฆ่ากัน, แล้วมันก็จะอยู่กันเป็นผาสุก.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายในครั้งนี้.]

เอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร.

ที่นี้เรามองดูว่าเป็นธรรมชาติอย่างไรกันดีกว่า. อาตมาได้บรรยายมา ๒ ครั้งแล้ว; นี่เป็นครั้งที่สาม จะมาตั้งหัวข้อว่า **ปัญหาของมนุษย์หรือปริศนาของธรรมชาติ.** ถ้าว่ามันเป็นเรื่องที่ควรจะเป็น มันก็พอจะให้อภัยได้; แต่ถ้ามันไม่เป็นเรื่องที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เรื่องที่ควรจะเป็น มันเป็นเรื่องความโง่ของมนุษย์แล้ว มันก็น่าละอายหรือมันน่าตึดยน. ปัญหา มันก็มีสืบเนื่องต่อ ๆ กันไป; เช่นเราจะสรุปได้เป็น ๒ ปัญหา : ถ้าพูดอย่างภาษาคน ภาษานุชนมันก็มีปัญหาว่าเราจะเอา “เรา” มาแก้ปัญหของเราได้อย่างไร ? เราจะแก้ปัญหของเราได้อย่างไร ? นี่ปัญหาสำหรับคนโง่, แต่มันก็ยังมีคนโง่ที่แก้ปัญหานี้ไม่ได้ แล้วก็ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่เต็มไปทั้งโลกอยู่นั่นเอง; ถ้าพูดโดยภาษาธรรมะที่สูงขึ้นไป ก็จะมีปัญหาว่า เราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร ? นี่มันหมายถึงคนที่มันหายโง่ไปมากแล้ว ไม่เห็นเป็นตัวเรา เห็นเป็นของธรรมชาติ มันก็ยังมีปัญหาว่าเราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร. ปัญหา มันเลยคู่กันมาอย่างนี้ว่า **ถ้ามีเรา** เราจะแก้ปัญหของเราได้อย่างไร; **ถ้าไม่มีเรา** มีแต่ธรรมชาติ ธรรมชาติจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร. นี่แหละขอให้อสนใจพิจารณากันดู.

ถ้ามีเราแล้วจะเอาเรามาแก้ปัญหของเราได้อย่างไร; นี้เรียกว่ามันยังเป็นความโง่งของมนุษย์ที่มากเกินไปหลายชั้นหลายซ้อน : ตัวเรามันไม่มี มีแต่ธรรมชาติ มันก็จะให้มีตัวเรา แล้วมันก็จะให้ตัวเรานี้แก้ปัญหของเรา ซึ่งที่แท้มันก็เป็นปัญหาของธรรมชาติ. มันคล้าย ๆ กับว่า มันจะเอาลมมาแก้ปัญหของลม; มันเหมือนกับเด็ก ๆ ก็จะพูดได้ว่า จะเอาลมมาแก้ปัญหของลม; คือหมายความว่ามันไม่มีตัวเรา มันมีแต่สิ่งซึ่งมิใช่เราคือธรรมชาติ. ทีนี้เมื่อยังมีเราก็เอา, ก็มีระเบียบสำหรับแก้ปัญหของเรา ว่าเราทำให้ดีที่สุดตามที่เราจะทำได้ : ที่เรียกว่าชั่วนั้นเราก็อำทำ, ทำแต่สิ่งที่เรียกกันว่าความดี แล้วก็ได้สบายใจ แล้วก็ “มีเรา” ที่สบายใจ; คุณมันจะได้มากเพียงเท่านี้แหละ แก้ปัญหาเสร็จแล้วมันก็เหลือ “เรา” ที่สบายใจอยู่.

แล้วก็คู่ต่อไปอีกนึกหนึ่งว่า ไอ้เราที่สบายใจอยู่นี้จะไปได้อีกก็มาน้อย; ไอ้เราที่สบายใจอยู่นะ ไปอยู่ในสวรรค์ก็ได้ ไปอยู่ในพรหมโลกก็ได้ สบายใจอยู่นั้นนะ จะอยู่ไปได้ก็มาน้อย; มันยังมีตัวเราอยู่ มันก็มีความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น แล้วเราก็จะต้องเป็นทุกข์เพราะความเปลี่ยนแปลงที่มันจะเกิดขึ้นแก่เรา. มีตัวเรามันก็ต้องรักเรา รักสิ่งที่เนื่องกับเรา, แล้วก็เกลียดสิ่งที่ป็นศัตรูกับเรา; นี่มันจึงมีเรื่องหวาดระแวง กลัวอยู่อีกทางหนึ่ง, อย่างน้อยที่สุดมันก็กลัวว่าเรานี้จะตาย แม้ว่าเราจะดีวิเศษอย่างไร เราก็ยังกลัวว่าเราจะต้องตาย. ปัญหามันไม่หมดนี้ เพราะว่ามันเป็นปัญหาลม ๆ แล้ง ๆ เป็นเรื่องเอาเรื่องของลม ๆ แล้ง ๆ มาให้เป็นเรื่องจริง. นี้เรียกว่า จะเอาเรามาแก้ปัญหของเรา ซึ่งมันไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่ของจริงด้วยกันทุกฝ่าย.

เดี๋ยวนี้หายโง่เรื่องเรา ฉลาดขึ้นมาอย่างน้อยสักครั้งหนึ่ง ว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; หรือว่าถ้าธรรมชาติอันเป็นหลักในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องตถตา –ความเป็นเช่นนั้นเอง, อวิตถตา –ไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญตถตา –ไม่เป็นอย่างอื่นไปจากความเป็นอย่างนั้น, เป็นธัมมัญญิตตา –เป็นการตั้งอยู่แห่งธรรมดา, ธัมม नियมตา –เป็นกฎตายตัวของธรรมดา, อิทัปปัจจยตา คือความที่เมื่อสิ่งนี้มีขึ้นสิ่งนี้ก็มิ. นี่มันธรรมชาติทั้งนั้นแหละ. ความเป็นเช่นนั้นเอง นั่นแหละมันคือธรรมชาติ เป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมชาติที่เป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. นี่เราจะมองเห็นว่า ไม่มีเราเป็นเจ้าของปัญหา; มันมีธรรมชาติเป็นเจ้าของปัญหา.

: ต้องรู้ถึงขนาดที่ไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่มีชีวิตมันมีร่างกาย มีจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด แม้มันจะมองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นธรรมชาติ มันก็ยังมีปัญหาตรงที่จะบริหารร่างกาย จะรอดชีวิตอยู่ได้ จะเป็นสุขอยู่อย่างไร. แม้ว่าเราจะเห็นว่าเป็นธรรมชาติ หมดเราแล้ว เหลืออยู่แต่ธรรมชาติ, ธรรมดานั้นก็ยังคงต้องเดินตามกฎของธรรมชาติ เพื่อให้ทรงตัวอยู่ได้ เช่นจะต้องหาอาหารกิน; นี่เรื่องมันก็ลึกลงไปอีกว่า ที่เราทำนากิน เราค้าขายกิน เราอะไรกินนี่ มันเราหรือใครกันแน่. คนธรรมดาก็รู้ดีกว่าเรา; ถ้าผู้มีปัญญาก็ยังคงมองเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เราเอามาเป็นตัวเรา : ที่จิตที่โง่เขลาเอามาเป็นตัวเรา. เราจะดำรงจิตไว้อย่างไร จึงจะสามารถอยู่โดยว่าง

จากตัวเรา, อะไรก็ได้ เป็นไปได้ เป็นไปอยู่ โดยที่ไม่ต้องถูกยึดถือว่าเป็นตัวเรา; นี่แหละคือความลึกซึ้งของปัญหา.

คนนี้สมมติเรียกกันว่าเป็นคน ชื่อ นาย ก. นาย ข. นาย ง. อะไรก็ตาม, เขาก็ต้องมีทรัพย์สินสมบัติ บ้านเรือน บุตร ภรรยา สามี, เขาต้องมีหน้าที่การงาน มีการกระทำ ซึ่งสมมติเรียกกันว่านาย ก. เป็นผู้ได้ นาย ก. เป็นผู้เสีย เพราะนาย ก. เป็นผู้กระทำ : อย่างนี้เรียกว่ามันมีบุคคลคือ นาย ก.; ถ้าจะไม่ให้มีบุคคลคือ นาย ก., ให้เหลือแต่ธรรมชาติ นั้นแหละจะมองเห็นหรือไม่ : มันมีแต่สังขารกลุ่มหนึ่งซึ่งทุกคนยอมสมมติเรียกกันว่านาย ก. : ยอมรับสมมติเรียกกันว่านาย ก., ทรัพย์สินสมบัติของนาย ก., กฎหมายที่คุ้มครองทรัพย์สินสมบัติของนาย ก. นาย ข. จะมาล่วงละเมิดไม่ได้, นี้.

ที่นี้คนเหล่านี้มันก็ยังรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เขาก็รู้สึกเป็นทุกข์เพราะความมีตัวเรา. ถ้าหากว่าเขาบรรลุธรรมะถึงที่สุดเห็นเป็นเพียงธรรมชาติ ก็ไม่ต้องมีความยึดถือ อย่างที่คนในโลกเขายึดถือกัน เช่นยึดถือว่านาย ก. ยึดถือว่านาย ข., จะพูดว่านาย ก. ก็ได้ นาย ข. ก็ได้ แต่ว่าพูดไปตามที่ชาวโลกเขาสมมติกัน, ไม่โง่หลงให้เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตนอะไร ที่เรียกว่าเป็นความยึดถือด้วยอุปาทาน; ฉะนั้น เราจึงไม่ต้องมีปัญหาที่เกี่ยวกับตัวเรา, มีปัญหาแต่ของธรรมชาติ. แล้วใครจะเป็นเจ้าของปัญหา? มันก็คือธรรมชาติอีกนั่นเอง.

นี่แหละความยากลำบากในการศึกษาพุทธศาสนา มันอยู่ที่ตรงนี้; เพราะว่ามันจะต้องรู้ถึงขนาดที่เรียกว่ามีแต่ธรรมชาติ ไม่มีตัวเรา, แล้วอยู่ด้วยความรู้สึกว่ามีตัวเราตามกฎหมายของธรรมชาติ ที่ธรรมชาติมันบังคับให้ต้องรู้สึก

อย่างนั้น เราก็มีปัญหาหนักขึ้นไปอีก ที่จะอยู่ด้วยความรู้สึกที่ไม่มีตัวเรา ทั้งที่เรารู้สึกว่ามีตัวเรา. นี่จะยากง่ายก็มากน้อยช่วยไปคิดดูบ้าง.

ปริศนาของธรรมชาติ ! ความยากที่จะปฏิบัติธรรมะในพุทธศาสนา.

ธรรมชาตินั้นเองมันปรุงแต่ง มันบังคับให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเรา , แล้วจะให้เรารู้สึกว่าไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติเท่านั้น; นี้เรียกว่าปริศนาของธรรมชาติ. มัน(: ธรรมชาติ)มอบหมายปริศนาหรือปัญหา ก็แล้วแต่จะเรียก ที่ลึกซึ้งมาให้มนุษย์เรา. ถ้าเรา, ฟังให้ดีๆ, เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา ที่มันจะเกิดกิเลสตามกฎของธรรมชาติ. เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา, “ไอ้จิตของเรา” มันก็เป็นธรรมชาติ โดยที่แก่นะจิตของเรามันก็เป็นธรรมชาติ, แล้ว “ไอ้เรา” มันก็คือธรรมชาติ แต่เดี๋ยวนี้มายึดถือว่าเป็นเรา; แล้วเราไม่สามารถบังคับจิตของเรา ที่มันจะต้องเกิดกิเลสไปตามกฎของธรรมชาติ.

คนธรรมดา มันต้องเกิดกิเลสไปตามกฎของธรรมชาติ : ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความรู้สึกตามธรรมดาที่มนุษย์จะต้องมี; นี่มันเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. เราก็ไม่สามารถจะบังคับจิตของเราไม่ให้เกิดกิเลสตามกฎของธรรมชาติ; ดูให้ดีจะเห็นว่า นี่คือตัวยากลำบากที่สุดของเรา ที่จะปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา.

ใคร ๆ ก็คงจะมองเห็นแล้วว่า เรามีปัญหาเรื่องบังคับกิเลสไม่ได้ เพราะกิเลสมันก็เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. “ตัวเรา” ซึ่งก็เป็นธรรมชาติ แต่เราไม่รู้

เป็นธรรมชาติ, นี้จะให้ไปบังคับกิเลสซึ่งเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ มันจึงเป็นสิ่งที่ยากเกินไป. โดยทั่วไปเราไม่รู้จักไอ้สิ่งเหล่านี้; เราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิตด้วยซ้ำไป, เราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากิเลสด้วยซ้ำไป. เมื่อเราได้รับคำสั่งสอนว่าจิตเป็นอย่างนั้น กิเลสเป็นอย่างนี้ จงจัดการกับกิเลสอย่างนั้น; มันก็คล้ายกับเรื่องละเมอเพื่อฝัน. **นี่เราจะต้องศึกษาสิ่งเหล่านี้โดยตรงจากตัวธรรมชาตินั่นเอง;** ธรรมชาติแห่งจิตเป็นอย่างไร ศึกษาโดยตรงที่นั่น; มามัวฟังเทศน์อยู่อย่างนี้ มันก็เห็นจะไม่มีหวัง, จะมามัวอ่านแต่หนังสืออย่างเดิวนี่มันก็ไม่มีหวัง.

ต้องศึกษาโดยตรงจากตัวธรรมชาติ คือตัวจิตเป็นอย่างไร. ถ้าอะไรจะเป็นเครื่องศึกษาได้ ก็เอาสิ่งนั้นแหละศึกษามัน. มันก็กลายเป็นว่า **จิตนั้นจะต้องศึกษาจิต ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามหลักของธรรมชาติ;** แล้วจิตนั้นจะต้องศึกษาให้รู้จักตัวกิเลสซึ่งก็เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับจิต ให้เห็นประจักษ์ด้วยจิตว่ากิเลสเกิดขึ้นแก่จิตอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เราก็ไม่รู้จักทั้งกิเลส ไม่รู้จักทั้งจิต; แล้วก็ไม่รู้จักกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่จะจัดการกับกิเลส หรือควบคุมจิต. เราไม่รู้ไปเสียหมด เห็นไหม : ไม่รู้จักตัวจิต ไม่รู้จักตัวกิเลสที่จะเกิดกับจิต แล้วไม่รู้จักกฎของธรรมชาติที่สามารถจัดการกับกิเลสอย่าให้เกิดกับจิต; นี่เมื่อปล่อยไปตามธรรมดามันเป็นอย่างนี้.

อาตมาเห็นว่า พวกเราที่ศึกษาพุทธศาสนา เข้าวัดเข้าวากันมาเป็นสิบ ๆ ปี ก็ควรจะรู้เรื่องนี้กันเสียที ว่าความยากลำบากมันอยู่ที่ตรงนี้ : **เราไม่สามารถจะเห็นธรรมชาติ;** เราเอาธรรมชาติที่เราไม่รู้จักมาเป็นตัวเราอยู่เสมอ. **เมื่อใดเห็นธรรมชาติโดยแท้จริง ก็จะเห็นว่ามันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ.** "ไอ้ "ตัวเรา" นี้เป็นตัว

ธรรมชาติแห่งกิเลสหรือความโง่, ซึ่งก็ธรรมชาติอีกนั่นแหละมันสร้างมาให้เกิดความรู้สึกละอายใจที่ตัวเอง; ฉะนั้นเราจะมาพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “ตัวเรา” กันเสียสักที.

: สอนไว้มาก ฟังมามากก็ควบคุมจิตไม่ได้ เพราะไม่รู้จักรัศธรรมชาติดีพอ.

ที่นี้ปัญหามันยังมีต่อไปว่า **แม้เราจะได้ฟังเรื่องนี้**, แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ตรัสเรื่องนี้ไว้โดยละเอียด แล้วเราก็ได้ฟัง ได้ยิน เพราะมีผู้ออกมาบอกมาเล่ามาอธิบายให้ได้ฟังให้ได้ยิน เรื่องเกี่ยวกับจิต เรื่องเกี่ยวกับกิเลส จากพระศาสดาของเรา, **เราก็ยังไม่สามารถควบคุมจิต ตามคำแนะนำเหล่านั้นได้.** คำสอนของพระพุทธเจ้าก็ครบถ้วนบริบูรณ์ ว่าจะต้องปฏิบัติกับกิเลสนี้อย่างไร เราก็ได้ฟังแล้ว; แต่เราก็ยังไม่สามารถจะควบคุมจิตใจให้เป็นไปตามคำสอนของพระศาสดานั้น ๆ ได้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันกิเลสอย่าให้เกิดขึ้น และการละกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว. เรื่องนี้อาตมาได้พูดมาก็ครั้ง ก็สิบครั้ง หรือสักร้อยสองร้อยครั้งกระมัง ว่ากิเลสเกิดขึ้นมาอย่างไร; โดยละเอียดก็คือเรื่อง

ปฏิบัติสมุปปบาท เราพูดกันมาก็ครั้งแล้ว ว่ากิเลสจะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ๆ, เราจะป้องกันได้อย่างไรนั้น ๆ; แล้วเราก็ยังไม่อาจจะป้องกันได้.

ขอทบทวนอีกสักนิดหนึ่งคงไม่เสียเวลาเปล่าว่า **เรื่องกิเลสจะเกิดขึ้นตามกฎแห่งปฏิจสมุปปบาทนั้นก็คือ :-** เมื่อตาของเราเห็นรูป หรือว่าหูของเราได้ฟังเสียง หรือว่าจมูกของเราได้กลิ่น หรือว่าลิ้นของเราได้รับรส หรือว่า

ผิวหนังของเราได้รับสัมผัสทางผิวหนัง หรือว่าจิตของเราเอาเรื่องเก่า ๆ มาคิดมานึก หรือเอาเรื่องใด ๆ มาคิดมานึกก็ตาม; นี่เรียกว่ามันมีการกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ในขณะที่กระทบนั้น เราไม่มีปัญญาแจ่มแจ้งว่า นี่ธรรมชาติเท่านั้นโว้ย เราไม่มีการเห็นแจ่มแจ้งว่า นี่มันเช่นนี้เองโว้ย; แต่เราจะรู้สึกไปทำนองว่ามันมากกระทบกู กูได้เห็น กูได้ชอบใจ กูได้เกลียดชัง หรือกูได้กลัว หรืออะไร มันเป็นไปในรูปนั้นเสียหมด; **ไม่ได้รู้สึกว่าธรรมชาติที่เป็นวิสัยรู้สึกได้** ทางตามากกระทบตา, **ไม่ใช่**อะไรมากกระทบหู.

⁺ **เดี๋ยวนี้มันมีอะไรที่ว่ามันไม่ใช่ธรรมชาติ** : มันเป็นของดี ของหอม ของสวย ของงาม ของอร่อย หรือว่าของเหม็น ของไม่อร่อย ของน่าเกลียดน่าชัง อะไรก็ตามมากกระทบ, แล้วก็เกิดความโง่ คืออวิชชาสัมผัสนั้น; มันก็ต้องเกิดเวทนา—สุขหรือทุกข์อย่างโง่ ๆ, เกิดเวทนาอย่างโง่เขลา ไม่ใช่เกิดเวทนาอย่างเฉลียวฉลาด; แล้วเกิดความอยากที่โง่เขลา ไม่ใช่ความอยากที่เฉลียวฉลาด คือมันเกิดตัณหานั่นเอง; แล้วก็เกิดอุปาทาน—ยึดมั่นสิ่งที่ตัวยอยาก มีตัวกูผู้อยาก มีสิ่งที่กูอยาก; มันมีแต่อย่างนี้ มันก็ต้องเกิดทุกข์แหละ เพราะมันได้เกิดตัวกูผู้อยาก นี่มันก็เกิดทุกข์.

: ต้องมีสติเพียงพอในขณะอารมณ์กระทบว่ามีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้จิตปรุงแต่งเป็นปฏิจจนูปบาทฝ่ายให้เกิดทุกข์.

ทีนี้เราจะป้องกันไม่ให้จิตมันปรุงแต่งอย่างนี้ได้อย่างไร ? เรามีวิธีอะไรที่จะป้องกันไม่ให้จิตมันปรุงแต่งในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งเรียกว่าปฏิจจนูปบาทที่ให้

เกิดความทุกข์ ? คำตอบของมันก็คือ **ต้องมีสติเพียงพอ ในขณะที่มันมา**
กระทบ : ตากระทบรูปก็มีสติเพียงพอ, หูกระทบเสียงก็มีสติเพียงพอ, จมูก
 กระทบกลิ่นก็มีสติเพียงพอ, ลิ้นกระทบรสก็มีสติเพียงพอ, ผิวกระทบกับสิ่งที่
 สัมผัสผิวกายก็มีสติเพียงพอ, ใจมันเอาอะไรมาคิดมานึกก็มีสติเพียงพอ; ให้เห็น
 ว่า **ธรรมชาติกับธรรมชาติ**, ไม่ใช่ตัวกูกับของกู หรือตัวกูกับธรรมชาติ.

ให้มองเห็นชัดว่า**ธรรมชาติกับธรรมชาติ**, นี่มันจะยากสักเท่าไร; คือ
 ตาก็ธรรมชาติ, ใจรูปที่มากระทบตาก็ธรรมชาติ, เกิดการเห็นทางตาขึ้นมาเป็นจักขุ
 วิญญาณก็ธรรมชาติ, แล้วเกิดสัมผัสของสิ่งทั้งสามนี้ก็ธรรมชาติ, แล้วเกิดเวทนา
 ไปตามควรแก่การสัมผัสนี้ก็ธรรมชาติ; ถ้าอย่างนี้ได้มันก็ไม่เกิดต้นเหตุคือความ
 ออยากด้วยความโง่, ก็ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดตัวกูของกูที่เป็นทุกข์.

นี่ท่านจะรู้สึกอย่างไร : จะถือเสียว่า *ไม่เคยได้ยินได้ฟังไว้, ไม่รู้ไว้, ไม่*
ได้รับผิดชอบไว้, หรือ ? ก็ตามใจชิว มันก็ต้องได้เป็นทุกข์ไปตามแบบของ
 ธรรมชาติ. หรือใครจะมาถือเสียว่ามันยากเกินไป กูทำไม่ได้ไว้ กูไม่ทำ กูทำ
 ไม่ได้มันยากเกินไป; ก็ตามใจชิว, มันก็ต้องได้รับทุกข์ไปตามแบบของธรรมชาติ
 ไม่มีใครช่วยได้.

ฉะนั้น มันจะต้องแน่นนอนลงไปว่า **เราต้องรู้เรื่องนี้ เราต้องรู้เรื่องนี้**
มากขึ้น ชัดเจนแจ่มแจ้งขึ้น. ใจเราก็คือจิตตามธรรมชาติอีกนั่นเอง. จิตนี้มันเป็น
 ธรรมชาติที่มันจะรู้อะไรได้ และรู้อะไรเพิ่มขึ้น แล้วก็คิดนึกอะไรได้ไปตาม
 ธรรมชาติของจิต; ฉะนั้น **จิตควรจะรู้อะไรเพิ่มขึ้น** : เรื่องตา เรื่องหู เรื่องจมูก
 เรื่องลิ้น เรื่องกาย เรื่องใจ, หรือว่าเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่อง

โศกฐิพพะ เรื่องธรรมารมณ, นี้ต้องรู้มากขึ้น. แล้วสติมันก็ต้องมากขึ้น : พออะไรมากระทบตา ก็รู้ว่าธรรมชาติที่เป็นวิสัยทางตากระทบตา, อย่าให้มันเกิดโง่ขึ้นว่ากูเห็นรูป หรือกูเห็นของสวย กูเห็นของไม่สวย; หรือว่าเมื่อหูได้ยินเสียง ก็อย่าให้เป็นกูได้ยินเสียงไพเราะ หรือเสียงหยาบคาย เสียงต่ำ เสียงชมอะไร, ให้มันรู้สึกว่ามันมีเสียง ซึ่งมีความหมายอย่างนั้นมากระทบหู แล้วเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติเกิดขึ้น และก็อย่าให้เป็นตัวกูสำหรับจะเอามาเป็นทุกข์; ถ้าว่าจมูกได้รับกลิ่นหอมหรือเหม็น ก็เป็นความรู้สึกเท่านั้นโวย, ความรู้สึกตามธรรมชาติเกิดขึ้นทางจมูกแล้วโวย, ไม่ใช่กูเป็นผู้หอมผู้เหม็น ทำนองนี้; ลิ้นก็เหมือนกัน เมื่ออร่อยด้วยการกินอาหารกินอะไรก็ตาม ถ้ารู้สึกอร่อย ก็ว่ามันรู้สึกตามธรรมชาติ, ไม่อร่อยก็รู้สึกตามธรรมชาติ, ไม่เกิดความรู้สึกว่ากูอร่อย แล้วกูก็พอใจยินดี, กูไม่อร่อยแล้วกูก็แข่งค่าแม่ครัวอย่างนี้, มันก็เป็นความโง่หรืออวิชาในขณะที่สัมผัสทางอายตนะ มันเกิดมีกูขึ้นมา; ในกรณีที่มาสัมผัสผิวหนังก็เหมือนกัน มันยิ่งร้ายแรงไปเสียอีก, สิ่งที่มาสัมผัสทางผิวหนังยังเป็นเรื่องระหว่างเพศด้วยแล้ว เป็นความรู้สึกที่เหลือจะเข้าใจได้ เหลือจะบังคับได้, ยากไปกว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้นไปเสียอีก นี่เรียกว่าสัมผัสทางผิวหนัง; ที่นี้ทางจิตที่มีเรื่องคิดนึกขึ้นมาในจิตก็ยิ่งลำบาก เพราะมันเป็นของไวเหลือประมาณ และเป็นของลึกซึ่งเหลือประมาณ ควบคุมมันยาก. ควบคุมตาเห็นรูป ควบคุมหูได้ยินเสียง ควบคุมจมูกได้กลิ่น นี่มันยังง่ายกว่าที่จะควบคุมจิตที่มันได้รับความรู้สึกคิดนึกขึ้นมา; แต่อย่างไรก็ดี มันเป็นสิ่งที่ยอมแพ้ไม่ได้ มันต้องพยายามต่อไป ไม่มีคำว่ายอมแพ้.

ถ้ายอมแพ้มันก็คือไม่มีความเป็นพุทธบริษัท; ถ้าเรายอมแพ้ในเรื่องนี้ นะ เราจะหมดความเป็นพุทธบริษัท; เพราะว่าพุทธบริษัทนั้นมันไม่มีเรื่องอะไร

นอกจากเรื่องนี้. **ธรรมะคือปฏิจสุมุบาท** : ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมุบาท, ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุบาท ผู้นั้นเห็นธรรมะ, ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ. มันก็แปลว่า เรื่องปฏิจสุมุบาทที่ทำให้เกิดทุกข์อย่างนี้ เราจะต้องเห็นโดยความเป็นเรื่องของธรรมชาติ, ไม่ใช่เรื่องของสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา.

เรื่องปฏิจสุมุบาทนี้เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นชัดว่ามันไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา; มีแต่กระแสแห่งธรรมชาติล้วน ๆ เป็นไป สรุปรูปอยู่ในบทว่า สุตุทธมมา ปวตฺตุนฺติ -ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละเป็นไป, ยถาปัจจุยํ ปวตฺตุนฺติ -เป็นไปตามปัจจัย; แต่มันเป็นไปในลักษณะซึ่งลึกซึ้ง แยกคาย สวयงาม น่าเกลียดน่าชัง อะไรทุกอย่าง ครบทุกประการ อย่างที่เรียกว่าควบคุมยาก. เมื่อควบคุมไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์; เมื่อควบคุมได้มันก็ไม่มีความทุกข์. มันไม่มีทางเลือก : เมื่อควบคุมไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์แหละ มันไม่มีทางเลือก, จะไปติดสินบนใครที่ไหนก็ไม่ได้. มันก็ต้องเป็นหน้าที่ของบุคคลนั้นจะต้องรู้จักมัน.

ท่านไปสนใจเรื่องปฏิจสุมุบาท ที่ได้พูดไปแล้วหลายครั้งหลายหน นั้นนะให้เข้าใจอยู่เสมอ; แล้วให้มีสติทันเมื่อมันมีการปรุงแต่งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้; ก็เลยป้องกันไม่ให้หลงไปเป็นตัวกู-ของกู คงเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติ : ในเรื่องของตา ตาก็เป็นธรรมชาติ, ใ้รูปที่มากระทบตาก็เป็นธรรมชาติ, จักขุวิญญานเกิดขึ้นก็เป็นธรรมชาติ, สัมผัสของสิ่งทั้ง ๓ นี้ก็เป็นเรื่องธรรมชาติ, เวทนาเกิดขึ้นมาจากสัมผัสนี้ก็เป็นธรรมชาติ, เกิดตัณหาจากเวทนานั้นก็เป็นธรรมชาติ, เกิดอุปาทานจากตัณหานั้นก็เป็นธรรมชาติ, นี้เกิดภพขึ้นมา

เป็นธรรมชาติ, เกิดชาติ แห่งตัวกูเต็มทีก็เป็นธรรมชาติ, แล้วก็ไปรับเอาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหลายเอามาเป็นความทุกข์ นี่ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. จะเป็นทุกข์ก็ไปเอาธรรมชาติมาเป็นทุกข์, ไม่มีตัวกูก็เอาธรรมชาติมาเป็นตัวกู, แล้วก็มี ความเข้าใจผิดอยู่ในความรู้ดีกว่าตัวกู จึงได้ยึดถือทุกอย่างเอามาสำหรับจะเป็นทุกข์.

: เห็นอะไร ๆ ล้วนเป็นธรรมชาติจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหารธรรมชาติได้ง่าย.

นี่ขอให้เราเห็นปัญหาแท้จริงที่มันมีอยู่ นับตั้งแต่ปัญหาที่ว่า เราโง่มีตัวเรา แล้วจะแก้ปัญหของเรา, มันโง่เท่าไร; เราโง่จน “มีตัวเรา” ซึ่งที่แท้มันไม่มีมาแก้ปัญหของเรา เราจึงทำไม่ได้. ทีนี้เราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาตินี้มันถูก นี้มันถูกแน่; แต่เราก็ทำไม่ได้ เพราะเรายังมีตัวเราแทนธรรมชาติอยู่เสมอ. ถ้ามองเห็นธรรมชาติแทนที่จะเห็นเป็นตัวเรา มันก็แก้ปัญหาได้; จะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้โดยง่าย, เมื่อบุคคลนั้นมันมองเห็นเป็นธรรมชาติ แทนที่จะเห็นว่าเป็นตัวเรา.

นี่เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา ที่มันจะเกิดกิเลสหรือเกิดทุกข์ตามธรรมชาติ เพราะโดยทั่วไปเราก็ไม่รู้จักมันว่าเป็นธรรมชาติ : ไม่รู้จักกิเลส ไม่รู้จักจิตโดยแท้จริงว่ามันเป็นธรรมชาติ ก็ไม่รู้จักกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเหล่านี้. แล้วที่นี้มันยังมีปัญหาถัดมาว่า แม้จะได้ยินได้ฟังเรื่องนี้จากพระพุทธเจ้าเราก็อ้างเหลวไหลตามเคย, คือเราไม่มีสติที่จะควบคุมกระแสปรุงแต่งของธรรมชาติที่จะให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา โดยเฉพาะในกระแสแห่งปัจจุสมุปบาท.

อาตมาจะบอกตามที่เคยบอกแล้วว่า **รู้เรื่องปฏิบัติสมุปบาทเรื่องเดียว**
มันพอ มันหมดทั้งพุทธศาสนาแหละ : รู้เรื่องปฏิบัติสมุปบาทอย่างถูกต้องเรื่อง
 เดียวเท่านั้นแหละมันพอ มันเป็นรู้เรื่องหมดทั้งพระพุทธานุชา; แล้ว
 พระพุทธเจ้าก็คือเรื่องปฏิบัติสมุปบาท : ผู้ใดเห็นธรรมผู้ใดเห็นตถาคต ผู้ใด
 เห็นตถาคตผู้ใดเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้ใดเห็นปฏิบัติสมุปบาท ผู้ใด
 เห็นปฏิบัติสมุปบาทผู้ใดเห็นธรรม; นี่มันมีอยู่อย่างนี้.

คราวนี้ก็มาดูที่เรา, ไปดูที่ผู้อื่นมันก็ป่วยการ; มองดูที่ไอ้ตัวเราให้มัน
 ลึกลงไปอีก ว่าตัวเรานั้นคือผลผลิตของอวิชชา ของความโง่ ไปเอาธรรมชาติมา
 เป็นตัวเรา; มันก็รู้สึกอยู่ในใจ แล้วก็ดูในความรู้สึกนั้น : ดูตัวเรา ว่ามันไปมี
 ปัญหาแก่เรา, เรา ๆ ในขั้นที่เรารู้สึกนี้ มันมีปัญหาแก่เราอยู่อย่างไร. สรุปแล้ว
 มันมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า เรามันไม่รู้ หรือรู้ไม่พอ; รู้ไม่พอก็เท่ากับไม่รู้ คือมันไม่
 สำเร็จประโยชน์. เราต้องรู้และเพียงพอ; เช่นในกรณีที่ว่ามาแล้วนี้ เราจะต้องรู้
 เรื่อง, ใช้คำว่าจิตนี้จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติของจิตและกิเลสให้พอ. เดียวนี้เรา จิต
 ของเรา, จิตของจิตดีกว่า, จิตของธรรมชาติ ไม่รู้เรื่องธรรมชาติของจิตและกิเลสให้
 พอ รู้ไม่พอ; จิตรู้เรื่องกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับจิตและกิเลสก็ไม่พอ; จิตรู้เรื่อง
 ของจิตและวิธีบังคับจิตก็ไม่พอ; จิตรู้เรื่องตัวมันเองไม่พอ, จิตรู้เรื่องตัวจิตเองไม่
 พอ จนเห็นเป็นตัวเรา ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ.

ทีนี้เราก็แสดงบทบาทแห่งความโง่เต็ม เต็มอะไรดีล่ะ, เต็มประตุหรือ
 ว่าเต็มที; เราก็แสดงความโง่กันเต็มที่ จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ. ใครรู้สึก
 อย่างนี้อยู่บ้างก็ช่วยคุณให้ดี คุณตัวเองให้ดี จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ; อาตมา

ถือว่าความโง่สูงสุดของมนุษย์. ใคร ๆ ก็มีพูดว่าต้องการอย่างนี้ คุณจะเอาให้ได้ คุณจะบังคับธรรมชาติเอาให้ได้. นี่ระวังให้ตีใครที่พูดอยู่อย่างนี้; คือคนโง่ถึงที่สุด จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ.

ไอ้เรานั้นมันก็คือความโง่ คือตัวความโง่ที่เรา แล้วเกิดตามกฎของธรรมชาติ; จะเอาตัวเราซึ่งไม่ใช่ตัวจริงของธรรมชาติ ไปบังคับธรรมชาติซึ่งเป็นของจริง เป็นตัวจริง มันก็ทำไม่ได้. เราจะต้องเอากฎของธรรมชาติ มาใช้กับธรรมชาติหรือบังคับธรรมชาติ; หมายความว่าจิตนั้นแหละ มันจะต้องรู้จักกฎของธรรมชาติอย่างครบถ้วน แล้วก็เอาความรู้ที่นั่นมาใช้กับธรรมชาติอะไรที่เราเกี่ยวข้อง ให้ได้ตามที่เราต้องการ.

: จิตที่รู้เรื่องธรรมชาติถึงที่สุด จะบังคับธรรมชาติได้ตามที่ตนต้องการ.

ฉะนั้น เราอย่าอวดว่าเราจะบังคับธรรมชาติ เพราะคำว่า “เรา” มันก็เป็นไอ้ความโง่เสียแล้ว จะมีฤทธิ์เดชอะไรไปบังคับธรรมชาติ; ต้องจิตที่มีความรู้เรื่องธรรมชาติถึงที่สุด นี่มันจะสามารถบังคับธรรมชาติตามสมควรที่มันจะบังคับได้. หมายความว่ามันต้องศึกษาเพียงพอ ต้องรอบรู้เพียงพอ ต้องอบรมเพียงพอ แล้วมันก็จะบังคับได้ตามที่ตัวต้องการ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือบังคับกิเลส บังคับให้หมดกิเลส ให้สิ้นกิเลส บรรลุมรรคผลนิพพานนั่นนะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เป็นจุดมุ่งหมาย.

จิตนี้จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติเพียงพอที่จะบังคับกิเลส ซึ่งก็เป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน ให้สูญสิ้นไป, แล้วก็บรรลุถึงพระนิพพาน ซึ่งก็เป็นธรรมชาติอีก

เหมือนกัน. **ธรรมชาติมีหลาย ๆ ธรรมชาตินะ** : นิพพานเป็นธรรมชาติฝ่าย
 อสังขตะ ฝ่ายโน้นเรียกว่าฝ่ายโน้น, ไอ้โลกหรือกิเลส หรือว่าตัวกู นี่มันฝ่ายนี้
 ฝ่ายโง่ฝ่ายนี้ ฝ่ายสังขารปรุงแต่ง; **แต่ก็เป็นธรรมชาติด้วยกันทั้งสองฝ่ายแหละ** :
 ฝ่ายสังขารก็ดี ฝ่ายวิสังขารก็ดี เป็นธรรมชาติเสมอกัน ฉะนั้น มันจึงไม่เหลือวิสัย
 ที่**ธรรมชาติจะรู้ถึงธรรมชาติ จะเข้าถึงธรรมชาติ เพราะมันเป็นธรรมชาติ**
ด้วยกัน. จิตนี้เป็นธรรมชาติฝ่ายสังขารอบรมได้ ปรับปรุงได้โดยกฎของ
 ธรรมชาติ จนกระทั่งเป็นจิตสูงสุดเรียกว่าจิตหลุดพ้น จิตวิมุตติ แล้วก็เข้าถึง
 ธรรมชาติฝ่าย

วิสังขาร คือฝ่ายพระนิพพาน. ถ้ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ ไปอย่างนี้
 อย่างมีตัวกูของกูเข้ามาแทรกแซง; นั่นแหละมันจะเป็นไปได้ เพราะมันเป็นจริง
 เป็นเรื่องจริง ถูกต้องตามความจริง, มีแต่ธรรมชาติ ที่เป็นไปตามกฎของ
 ธรรมชาติ กว่าจะลุถึงธรรมชาติอันสูงสุดแล้วหยุดกันสักที.

นี่เรียกว่าความลึกซึ้งของธรรมชาติ แต่เป็นความโง่ของมนุษย์ มันก็เลย
 ไม่ได้รับผล. ฉะนั้น จึงมองเห็นกันเสียทีเถอะว่า **มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของ**
ธรรมชาติ. วันนี้อย่าคิดว่าเคราะห์ร้าย ต้องไปปรับเคราะห์อย่างนั้นอย่างนี้ ไอ้คนที่
 เชื่อกันว่ามันก็ต้องไปปรับเคราะห์ดี; แต่ไอ้คนที่มันไม่เชื่อกัน มันว่าธรรมชาติ
 เท่านั้นแหละที่จะเป็นอย่างนั้น จะเป็นอย่างนี้ จะเป็นอย่างใดตามที่มันจะเป็น
 มันก็ธรรมชาติเท่านั้นแหละ, ไอ้คนนี่มันก็ไม่ต้องไปหาหมอดู, และมันก็ไม่แปลก
 อะไร อะไรจะเกิดขึ้น แม้แต่จะตายมันก็ไม่แปลกอะไร แม้มันจะต้องตายมันก็ไม่
 รู้สึกแปลกอะไร.

ถึงคนที่ว่าเชื่อหมอดู ทำไปตามหมอดู มันก็จะต้องตายอยู่นั่นแหละ; แล้วมันก็ตายอย่างโง่เขลา ตายอย่างเป็นทุกข์ด้วย เพราะมันไม่รู้เรื่องของธรรมชาติ. ถ้ามันรู้เรื่องของธรรมชาติมันก็ไม่ต้องตายอย่างโง่เขลาแหละ. นี่ฟังดูให้ดีเถอะว่า ถ้าเรารู้เรื่องของธรรมชาติแล้ว ผีสาวก็จะหมดไป เทวดาก็จะหมดไป โชคดี โชคร้าย ดวงเดิงอะไรก็จะหมดไป แม้แต่พระเจ้าก็ยังคงหมดไป ไม่สร้างเราได้อีกแล้ว แม้แต่กรรม กฎแห่งกรรมก็ครอบงำเราไม่ได้อีกแล้วโน่น เพราะเราเข้าถึงธรรมชาติ. นี่แหละเข้าถึงธรรมชาติสูงสุดมันเป็นอย่างนี้.

หลัก ๔ หลักของผู้รู้ธรรมชาติโดยสมบูรณ์.

ฉะนั้น ขอให้รู้เรื่องของธรรมชาติ ว่ามันมีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้น ที่มันเป็นอยู่ เป็นไป : ที่มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป มันก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, ที่มันไม่เกิดขึ้น ไม่ตั้งอยู่ ไม่ดับไป มันก็อยู่อย่างถาวร; มันก็เป็นธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. ถ้าเห็นธรรมชาติอย่างนี้แล้วมันก็เปลี่ยนแหละ; จิตโง่ก็เปลี่ยนเป็นจิตฉลาด จิตอวิชาก็เปลี่ยนเป็นจิตที่มีวิชา มีปัญญา มีแสงสว่าง รู้เรื่องของธรรมชาติโดยสมบูรณ์. ถ้ารู้เรื่องของธรรมชาติโดยสมบูรณ์จะมองเห็นว่า 'ไอ้ธรรมชาตินี้มันของธรรมชาติ; เอ้า, จะพูดเป็นข้อ ๆ พอสังเกตได้ง่าย ๆ ว่า :-

(๑) ธรรมชาตินี้ของธรรมชาติ; แต่คนโง่ก็ว่าธรรมชาตินี้ของกู มีกูจะเอาได้ตามที่กูต้องการ เอาธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็รบกันกับธรรมชาติอยู่

เรื่อย มีทางไหนบ้างที่จะชนะธรรมชาติได้ ฉะนั้น คนโง่มันก็ต้องเป็นทุกข์เอง มันจะเอาธรรมชาติมาเป็นของกู ในเมื่อธรรมชาติมันเป็นของธรรมชาติ.

(๒) เอ้า, ทีนี้ว่า **ธรรมชาติโดยธรรมชาติ**. ไอ้ธรรมชาตินั้นมันจะเป็นอย่างไร มันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ มันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ. นี่ไม่ต้องพูดกันอีกแล้วนะ เพราะเคยพูดมาแล้วว่า ธรรมชาติมีความหมายถึงสี่ : ธรรมชาติคือตัวธรรมชาติ ธรรมชาติคือกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติคือผลที่เกิดจากหน้าที่. **เดี๋ยวนี้ธรรมชาตินะมันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ**. ธรรมชาติมันไม่เป็นไปโดยกูหรือ; ไอ้กูมันบ้าจนตายไปเอง แต่ธรรมชาติมันก็ไม่เป็นไปโดยกูได้; ธรรมชาติจะต้องเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ เราจึงพูดว่า**ธรรมชาติเพราะโดยธรรมชาติที่มันจะต้องเป็นไป**.

เอ้า, (๓) ทีนี้จะพูดต่อไปอีกว่า **ธรรมชาตินี้มันก็เพื่อธรรมชาติ** ไม่ใช่เพื่อกู. ระวังให้ดีนะ : ไอ้ธรรมชาตินี้มันจะเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงอะไร มันก็เพื่อธรรมชาติทั้งนั้น ไม่ใช่เพื่อกู; มันไม่มาเพื่อกูได้หรือ มันก็เพื่อธรรมชาติ. มันก็เพื่อธรรมชาติที่ปรับปรุงดีแล้วเท่านั้น เช่นว่าบุญชนคนนี่มันโง่เดี๋ยวนี้มันหายโง่ มันเห็นธรรมชาติแล้ว มันทำอะไรได้ผลขึ้นมา มันก็เพื่อธรรมชาติที่หายโง่แล้ว ธรรมชาติที่ไม่เจออยู่ด้วยความโง่; ฉะนั้น **ธรรมชาติมันก็เพื่อธรรมชาติของมันเอง มันไม่ใช่เพื่อกูได้**. ถ้าว่ายังเป็นกู ยังเห็นเป็นกู ยังรู้สึกเป็นกูอยู่ มันไม่มีธรรมชาติ; ธรรมชาติจะไม่มาเกี่ยวข้องกับกู กับจิตที่มันยังเห็นเป็นตัวกูอยู่. ฉะนั้น ธรรมชาติที่มันจะเกิดผลอะไรขึ้นมา มันก็เพื่อธรรมชาติที่เป็นผล; ธรรมชาติที่เป็นหน้าที่ แล้วก็ธรรมชาติที่เป็นผล.

(๔) แล้วทีนี้ดูกันให้มัน... อีกทีหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้ายว่า **ธรรมชาติ กับธรรมชาติ.** ให้ดูให้เห็นอะไร ๆ ๆ ทั้งหลายทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ยกเว้นอะไร มันคือธรรมชาติกับธรรมชาติ; ไม่ใช่ธรรมชาติกับตัวกู หรือตัวกูกับธรรมชาติ. อย่างที่บอกมาแล้วว่า ไอ้ตัวนี่ก็ธรรมชาติ แล้วภาพ-รูปที่เห็นที่กระทบตาก็ก็ ธรรมชาติ, อย่างนี้แหละเรียกว่า **ธรรมชาติกับธรรมชาติ;** แล้วผลที่เกิดขึ้น มันก็ต้องเพื่อธรรมชาติ เพราะมันมาโดยธรรมชาติ แล้วมันก็เป็นของธรรมชาติอยู่อย่างนี้. แต่คนโง่มันว่าตาของกู แล้วไอ้รูปนั้นสวยมากกระทบกู กูก็สบายใจ กูก็ยึดถือ กูก็หลงรัก, หรือว่าถ้าตรงกันข้ามกูเกลียดกัน โมโหโทโส. นี่ไอ้ความรู้สึกทาง **กามารมณ์** มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เพราะคนนั้นมันไม่มองเห็นว่าไอ้ **กามารมณ์มันก็คือธรรมชาติ ของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อ ธรรมชาติ กับธรรมชาติ;** มันเห็นเป็นของกู หรือตามใจกูเสมอ. ฉะนั้น เราจึงละไม่ได้ เราจึงละกามารมณ์ไม่ได้ ละไอ้สิ่งที่เป็นมูลเหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลายไม่ได้. เราพ่ายแพ้แก่ความเอร็ดอร่อย ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เพื่อ ธรรมชาติ โดยธรรมชาติแต่เรารู้สึกเป็นเพื่อตัวกู ของกู โดยกู แก่กู กับกู. มันก็เป็นเรื่องนิตเดียวแหละ เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรา แล้วที่เป็นอยู่กับตัวเราทุกวันทุกคืน; นี่เรื่องนิตเดียวมันมีเท่านี้ เราไม่มองเห็นเป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดย ธรรมชาติ ของธรรมชาติ, เรารู้สึกเป็นเพื่อกู ของกู โดยกู แก่กูเสียเรื่อยไป ก็ต้องได้เป็นทุกข์; อย่างน้อยที่สุดก็วิตกกังวลนอนไม่หลับ นอนหลับไม่สนิท เพราะมีความหวาดกลัวอยู่เสมอ.

ขอให้รู้จักธรรมชาติโดยหลักอย่างที่ว่ามานี้. คำว่าธรรมชาติ คือสิ่งที่
 เป็นไปเองตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ; จะเอาจะเกณฑ์ให้มันเป็นตัวกู
 หรือของกู มันเป็นไม่ได้ เพราะมันเป็นธรรมชาติของมันเองที่เด็ดขาด. ให้เห็นว่า
 ธรรมชาติดีของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู; การที่มันเป็นธรรมชาติของธรรมชาตินั้น
 แหละ มันคือความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นสัจจะของจริงอย่างยิ่ง. ถ้าชอบของจริง
 อย่างยิ่งละก็ไปแยกดูเถอะว่า **ไอ้ธรรมชาติมันเป็นของธรรมชาติไม่ใช่ของกู**
ไม่ใช่ของเรา นั่นแหละคือของจริงอย่างยิ่ง เป็นเช่นนั้นเอง; **ธรรมชาติมันก็ต้อง**
โดยธรรมชาติ ไม่ใช่โดยกูหรือก มันก็เป็นเช่นนั้นเอง; **ธรรมชาตินี้ก็เพื่อ**
ธรรมชาติ ใครจะไปแทรกแซงไม่ได้ มันก็เป็นเช่นนั้นเอง; **ไอ้ธรรมชาติมันก็กับ**
ธรรมชาติ นี้เรามันโง่ไปเห็นว่า เรากับเรา หรือเรากับธรรมชาติเสีย, เอา
 ธรรมชาติมาเป็นเรา เอาธรรมชาติมาเป็นของเรา, เห็นเป็นเรากับเราบ้าง เห็นเป็น
 เรากับของเราบ้าง; หรืออย่างดีหน่อยก็เห็น**เรากับธรรมชาติ**, **ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ**
กับธรรมชาติ, หรือ**ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ** โดย**ธรรมชาติ** เพื่อ
 ธรรมชาติ กับธรรมชาติ. นี้ดูให้ดี ๆ เอะ : ให้เห็น**ธรรมชาติชัด**อย่างนี้ นั่น
 แหละคือ**พระพุทธเจ้า**แหละ; เห็นอย่างนั้นแหละคือเห็น**พระพุทธเจ้า**.

ไม่มีตัวกู ไม่มีผี ไม่มี...สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ.

แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรมชาติอันละเอียดลึกซึ้งอย่างไร

เราไว้พูดกันวันหลัง : จะพูดให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรมชาติ พระธรรมก็
 เป็นธรรมชาติ พระสงฆ์ก็เป็นธรรมชาติ นี่เรื่องมันมาก; พูดเดี๋ยวนี้มันไม่ทันแล้ว

เวลามันไม่พอ หหมดแล้ว. แต่อยากจะให้เค้าเงื่อนไว้ก่อนว่า เตรียมตัวสำหรับจะเห็นธรรมชาติโดยความเป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ ของธรรมชาติ หรือกับธรรมชาติ; ถ้าอย่างนี้แล้วตัวกูไม่มี จะไม่มีผี ไม่มีเทวดา ไม่มีโชคชะตาราศี ไม่มีพระเจ้า ไม่มีกรรม ไม่มีอะไร สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ. พุทธศาสนาสอนสูงขึ้นไปจนถึงสิ้นกรรม หหมดกรรม หหมดชาติ หหมดตัวตนแหละ เพราะมันเห็นธรรมชาติ.

เฮ้, มาดูว่าเราโง่หรือว่าธรรมชาติมันลึกลับเกินไป; เรามันโง่มากเกินไป หรือว่าธรรมชาติมันลึกลับมากเกินไป. ถ้าเราเห็นว่าธรรมชาติลึกลับเกินไป เราก็ยอมโง่แหละ เราไม่ยอมแก้ไข. เราารู้สึกว่าไม่อาจจะแก้ไข เพราะธรรมชาติลึกลับเกินไป; นี่คือการโง่ของเรา ความโง่ของมนุษย์ จึงเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ของมนุษย์ และเป็นปรศนาอันลึก อันยากของธรรมชาติ; ฉะนั้น ขอให้มองเห็นปัญหาของมนุษย์และปรศนาของธรรมชาติโดยนัยะดังที่กล่าวมา แล้วเราก็จะค่อยลึ้มลึ้มตา. อาตมาพูดว่าค่อย ๆ ลึ้มลึ้มตานะ; ไม่ใช่ว่าลึ้มทีเดียวได้โพล่ง, ไม่ใช่; แต่ค่อย ๆ

ลึ้มลึ้มตาขึ้นมาทีละนิดทีละหน่อย เห็นธรรมชาติ เห็นทุกอย่างเป็นธรรมชาติทั้งข้างนอกข้างใน เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ ระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติ. ถ้าจิตมันเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ มันก็เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน มันก็เท่านั้นเอง เรื่องมันจบแหละ. พอจิตมันเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ อย่านเป็นธรรมชาติแห่งกิเลส หรือตัวกู, มันก็เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน; เรื่องมันจะได้จบกันเสียที.

นี้อาตมาบรรยายเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ มา ๓ ครั้งแล้วนะ : ครั้งแรกที่ว่า ชื่อต่าง ๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้นแหละ, ครั้งที่สองเราจะต้องรู้จักธรรมชาติครบทั้งสี่ความหมาย และใช้มันให้ครบถ้วน, วันนี้ก็บอกว่าปัญหาของมนุษย์หรือว่าเป็นปริศนาของธรรมชาติ; ก็สมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังจิตในการปฏิบัติธรรมของท่านทั้งหลาย ให้เจริญก้าวหน้าสืบไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๔ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓

พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง**ธรรมะคือธรรมชาติ** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ.**

[ปรารภและทบทวนไปจนถึงหน้า ๑๒๓.]

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มา ล้วนแต่พยายามอย่างสุดความสามารถ ที่จะแสดงว่าทุกอย่างคือธรรมชาติ ไม่ยกเว้นอะไร : จะเป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งก็ธรรมชาติ, ที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เช่นนิพพาน เป็นต้น ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; ดังนั้น จึงไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

เหตุผลที่พูดเรื่องไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

เอาเรื่องที่ว่ามีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติมาพูดกันทำไม ? นี้ขอให้มีความเข้าใจกันในข้อนี้ มันเป็นหลักของพระพุทธศาสนาที่บอกว่า ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ, ไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล หรืออะไร ๆ ซึ่งเราไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นธรรมชาติ. พระพุทธศาสนาพยายามจะชี้ในส่วนที่มันเป็นธรรมชาติ แล้วก็อย่าได้ไปยึดถือเอา เพื่อเป็นตัวเป็นตน หรือเป็นของ ๆ ตน; ทั้งนี้ก็เพราะว่า ใจความทุกข์ทั้งหลายมาจากความยึดถืออะไรก็ได้ ว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นของ ๆ ตน. ถ้าอย่ามีความยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน หรือของ ๆ ตนแล้ว, ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ คือจะไม่มีความทุกข์เลยนั่นเอง.

ขอให้สอบสวน ไล่ดู ไล่เลียงดู : (ว่า)พุทธวจนะทั้งหมดล้วนแต่สอนเรื่องไม่มีตัวตน สอนให้เห็นเป็นธรรมชาติ; แต่ว่ามนุษย์เราจะมีความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน รู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตนโดยธรรมชาติไปเสียอีก หรือมี

ธรรมชาติที่จะรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นคน. ข้อนี้มันมีความลับอย่างยิ่งอยู่ตรงที่ว่า พอมนุษย์เกิดมาจากท้องมารดา ก็ได้รับการอบรมแวดล้อมให้เกิดความรู้สึกคิดนี้ว่ามีตัวตน แล้วก็ให้ยึดถืออย่างยิ่งในสิ่งเหล่านั้น, ไม่มีใครมาบอกว่ามันสักว่าธรรมชาติ; ไอ้เด็กน้อย ๆ เหล่านั้นก็ไม่มีหนทางที่จะเข้าใจได้ว่า มันเป็นแต่สักว่าธรรมชาติ มันก็ยึดถือโดยความเป็นตัวตน : ยึดถือความเอร็ดอร่อยสนุกสนานนั้นแหละเป็นครั้งแรก โดยความเป็นตัวตน เป็นของ ๆ ตน, เราเป็นผู้ได้สิ่งเอร็ดอร่อยสนุกสนานเหล่านั้น, ตัวเรานี้ก็เป็นตัวเราไม่ใช่ธรรมชาติ, ไอ้สิ่งเอร็ดอร่อยสนุกสนานนั้นก็ เป็นของวิเศษของเรา ไม่ใช่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่ของธรรมชาติ; ความรู้สึกอย่างนี้ เรียกว่ามันผิดจากความจริงของธรรมชาติ; แล้วก็รู้สึกเช่นนั้นเรื่อย ๆ มาจนโต จนเป็นผู้ใหญ่ จนเป็นคนเฒ่าคนแก่ ก็ยึดถือว่ามีใช่ธรรมชาติ ยิ่งขึ้น, ฉะนั้น ส่วนที่จะยึดถือ ยึดมั่นถือมั่นมันก็มากขึ้น แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์มากขึ้น. โดยเฉพาะก็ยึดถือในสิ่งซึ่งเป็นที่รัก ที่พอใจ, หลงไหลในสิ่งชนิดนั้น ไม่รู้สึกว่าเป็นธรรมชาติ; ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า รู้สึกอรรถอร่อยขึ้นมา มันก็รู้สึกอรรถอร่อยเป็นตัวเอง เป็นของจริงแท้ของความอร่อย, ไม่ได้มีความรู้ว่าไอ้ความรู้สึกว่าอรรถอร่อยนั้นเป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติ เป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นแก่ระบบประสาทของเราตามธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้นเอง ธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้นเอง, แต่เราก็รู้สึกเป็นสิ่งที่อรรถอร่อยสูงสุดเป็นที่พึงปรารถนาที่สุด.

สิ่งอะไรให้ความเอร็ดอร่อยพอใจแก่เรามาก เราก็หลงรักสิ่งนั้น, ปัจจัยอะไรที่จะทำให้ได้ความเอร็ดอร่อยพอใจ เราก็หลงรักสิ่งนั้น; มันเป็นอย่างนี้กันเรื่อยมา ทั้งในทางฝ่ายที่ตรงกันข้ามคือไม่อร่อย : ถ้าไม่อร่อยมันก็ไม่รู้สึกว่ามันเป็นอย่างนี้เอง มันก็รู้สึกตามธรรมชาติของระบบประสาท รู้สึกอย่างนี้เราเรียกว่าไม่

อโรย, เราก็ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ เราก็โกรธเคืองจิตใจ ในเมื่อมันไม่อโรย, เราก็หลงรักพอใจ ในเมื่อมันอโรย; มีแต่อย่างนี้. ที่อโรยมันก็มีได้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางจิตใจ. ที่มันเป็นขนาดใหญ่ เราก็เรียกว่าความสุข หรือความทุกข์ : ที่เป็นความสุขก็ยึดถือเอาเพื่อจะได้, ที่เป็นความทุกข์ก็ยึดถือเพื่อจะโกรธจะเกลียดจะกลัว จะขุ่นยากลำบาก; แล้วก็มีมีความสุข.

ขอให้ไล่เลียงดูคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด : ท่านมุ่งหมายเพียงจะให้รู้จักว่ามันเป็นธรรมชาติ และมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; แต่เราก็ไม่รู้สึกรู้สีกอย่างนั้น, รู้สึกเป็นตัวตน จะเอาเป็นตัวตน จะเอาเป็นของตน จะเอาให้ได้ตามที่ตนต้องการ, เมื่อมันไม่ได้ตามที่ต้องการมันก็เป็นทุกข์. แต่ว่าโดยแท้จริงนั้น การได้ตามต้องการก็เป็นธรรมชาติ, การไม่ได้ตามที่ต้องการมันก็เป็นธรรมชาติ; ไปดูให้ดี ๆ ที่ตรงนี้ก็จะมีพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนาที่แท้จริง ที่เป็นตัวจริง ที่จะต้องเรียนจากตัวพุทธศาสนาจริง, ไม่ใช่เรียนจากหนังสือหนังสือหาตำรับตำรา ซึ่งมันเรียนยากกว่า. เพราะมันไม่อาจจะสัมผัสตัวธรรมชาติได้ด้วยการเรียนหนังสือ มันได้แต่เพียงอ่านข้อความแล้วจำไว้ได้ แล้วก็ลืม, คิณิกพอเข้าใจได้แล้วก็ลืม, คิดไม่เป็นมันก็ยังหลงไหลหนักขึ้นไปอีก นี่เราจึงตกอยู่ในกองทุกข์.

ท่านช่วยมองเห็นข้อนี้ไว้เป็นหลักฐาน เป็นหลักประธานว่า เราตกอยู่ในกองทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ ก็เพราะว่าเราไม่เห็นว่าเป็นสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า ถ้ามันเป็นสุข สนุกสนาน เอรีดอโรย เราก็ไม่เห็นเป็นธรรมชาติ, ที่มันเป็นความทุกข์

ทรมานบีบคั้นเราก็ไม่เห็นเป็นธรรมชาติ, เราเห็นเป็นของกลุ่มตรงกันข้าม; แล้วก็
ดีใจ พูใจเมื่อมันได้ตามที่ต้องการ คือเอรีดอรรอย, แล้วก็โศกเศร้าเมื่อมันไม่ได้
ตามที่ต้องการ, แล้วก็ไม่รู้ว่ามันไม่มีสิ่งใดที่จะคงที่ เพราะมันต้องเปลี่ยนไปตาม
ธรรมชาติ ดังนั้น สิ่งที่เรารัก เราพอใจ เอรีดอรรอยนั้น มันก็ต้องเปลี่ยนไปเป็น
อย่างอื่น เราก็ต้องได้เป็นทุกข์. เราจึงได้เกิดทุกข์ทั้งขึ้นทั้งล่อง; คือว่าฝ่ายที่เป็น
ความทุกข์ มันก็เป็นความทุกข์อยู่แล้ว, ฝ่ายที่เป็นความสุข มันก็ยังมาทำให้เราเป็น
ทุกข์ คือเราจะต้องเกิดความยึดมั่นถือมั่นในความสุข เป็นของหนัก บีบคั้นอยู่ใน
จิตใจ เราก็กลัวว่ามันจะเปลี่ยนไปเป็นความทุกข์ คือมีเงินแล้วเงินจะหายไป, มี
เกียรติยศชื่อเสียงแล้วเกียรติยศชื่อเสียงจะหายไป, มีอำนาจวาสนา อำนาจวาสนา
มันก็จะหายไป; อย่างนี้มันก็เท่ากับว่ามันพร้อมที่จะเปลี่ยนสำหรับเป็นความทุกข์;
เราก็อยู่ด้วยความหวาดระแวง ความวิตกกังวล ไม่เท่าไรก็ได้เป็นโรคประสาท
หนักเข้าก็จะได้เป็นโรคจิต. เดียวนี้สถิติทางหมอเขาบอกว่า ประเทศไทยเราเป็น
โรคประสาทกันตั้งเจ็ดแสนคนแล้ว, แล้วเป็นโรคจิตโดยสมบูรณ์กันตั้ง ๒ หมื่น
คนแล้ว, ไอ้ที่ยังไม่สมบูรณ์นั้นยังไม่นับ; ก็คิดดูเถอะว่ามันมาจากอะไร.

ไอ้ความทุกข์ที่ทรมานใจนะมันมาจากความโง่ : มันโง่ในข้อ
ที่ว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติและมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราไม่อยาก
ให้เป็นอย่างนั้น เราก็ต้องมีความทุกข์ในทางใจ, ไม่แก้ไขให้ถูกเรื่องของธรรมชาติ
ว่าเราจะต้องประพฤติกะทำให้เราได้รับความสะดวกสบายและอยู่ได้, อย่าไปหวัง
เกินกว่าที่ธรรมชาติมันจะมีให้.

การมีชีวิตที่เป็นสุขกับความพอใจในขอบเขตที่ตนสามารถ.

ควรจะมีขอบเขตจำกัดว่า เราเกิดมานี้เราต้องการอะไร ให้มันอยู่ในขอบเขตที่จำกัดสักหน่อย หรือเท่าที่ว่ามันจำเป็น; แล้วเราก็จะทำได้หรือทำไหวสำหรับจะให้เป็นอย่างนั้น. ท่านทั้งหลายทุกคนก็ล้วนแต่มีความคิด ก็ลองคิดว่า เราควรจะต้องการอะไร อย่างไร หรือสักเท่าไร; อาตมาคิดว่า เราควรจะต้องการง่าย ๆ แคลบ ๆ สั้น ๆ แต่เพียงว่า เราอยู่ด้วยจิตใจที่ไม่รู้สึกเป็นทุกข์ อยู่ด้วยชีวิตที่รู้สึกว่าเป็นทุกข์, แล้วการเป็นอยู่ของเรานั้นเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยรอบด้าน ไม่ใช่เราจะอยู่ชนิดที่ไม่มีประโยชน์แก่ใคร. นี้เราก็พอใจในการที่ชีวิตของเรานี้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นโดยรอบด้าน; ความพอใจนั้นมันก็เป็นความสุขอยู่แล้ว.

ไอ้สิ่งที่เรียกว่าความสุขนี้ ญาติดีเถอะ มันมีอย่างเดียวเท่านั้นแหละ, คือมันเกิดมาจากความพอใจ; เมื่อพอใจแล้วก็เป็นสุข : พอใจในสิ่งเลวมันก็เป็นความสุขอย่างเลว, พอใจในสิ่งดีมันก็เป็นสุขอย่างดี, พอใจในสิ่งสูงสุด มันก็เป็นความสุขอย่างสูงสุด, พอใจในเรื่องกินเรื่องเล่นมันก็เป็นสุขอย่างเด็ก ๆ, พอใจในเรื่องกามารมณ์ มันก็เป็นความสุขหลอกลวงอย่างแบบของกามารมณ์, ถ้าพอใจในการทำความดี มันก็ค่อยเป็นความสุขที่แท้จริง, ถ้าพอใจในการปฏิบัติธรรมมันก็เป็นความสุขที่แท้จริงยิ่งขึ้นไปกว่า, ถ้าพอใจในความสงบปราศจากกิเลสเบียดเบียน มันก็เป็นความพอใจสูงสุดเป็นความสุขสูงสุด.

เดี๋ยวนี้เราต้องการจะมีเงิน ต้องการจะมีชื่อเสียงมีอำนาจวาสนา แล้วก็พอใจอยู่แต่สิ่งเหล่านี้; แล้วมันก็เป็นธรรมชาติที่ไม่เป็นไปตามความต้องการของใคร มันเปลี่ยนแปลง, คนนั้นก็ได้รับความพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง ยินดียินร้าย ขึ้น ๆ ลง ๆ, หากความสงบสุขไม่ได้; นี่เรียกว่าชีวิตนั้นมันก็เป็นของร้อน แล้วบางทีก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใครเลย, และมันห่างจากอุดมคติที่ว่า เราควรจะอยู่อย่างที่จิตใจไม่เป็นทุกข์ แล้วก็เป็นสุขอยู่ในการที่ว่าชีวิตของเรานี้มันยังเป็นประโยชน์แก่คนข้างเคียง.

เช่นว่าเราเป็นชาวนา เราก็ยินดีพอใจในการทำนา เพราะเรายอมรับว่าธรรมชาติมันสร้างเรามาเป็นชาวนา เราเป็นอะไรกว่านั้นไม่ได้; ยอมยุดีเองง่าย ๆ ว่าธรรมชาติสร้างเรามาเป็นชาวนา เราก็ทำนา ก็พอใจในการที่ได้ทำนา, ก็ไม่คิดรนมากไปกว่านั้น มันก็เป็นสุขอย่างชาวนา; แล้วการกระทำของเราที่เป็นชาวนานี้แหละ มันมีประโยชน์แก่คนอื่น ๆ ที่เขาไม่ได้เป็นชาวนา ทำให้โลกนี้มันมีข้าวกิน เพราะว่ามีชาวนา, เรียกว่าการมีชีวิตอยู่ของเรามันเป็นประโยชน์แก่คนอื่น. เมื่อเรายอมรับว่าเราจะเป็นชาวนา หรือธรรมชาติสร้างมาสำหรับเหมาะสมที่จะเป็นชาวนา ก็มีความพอใจในการเป็นชาวนา; ความพอใจชนิดนี้ก็ให้เกิดความสุขไปตามแบบนี้ แล้วก็สนุกในการทำหน้าที่ของชาวนา.

ท่านจงสังเกตดูให้ดีว่า หน้าที่ สิ่งที่เราเรียกว่าหน้าที่นั้นแหละเป็นสิ่งที่สำคัญ; สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดต้องมีหน้าที่ ไม่ทำหน้าที่ก็อยู่ไม่ได้ จึงถือว่าการทำหน้าที่นั้นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ ตามกฎของธรรมชาติ. ธรรมชาติกำหนดให้มีหน้าที่อย่างไร ก็ทำหน้าที่อย่างนั้น : ธรรมชาติกำหนดให้เป็นคน

เป็นมนุษย์ ก็ทำหน้าที่ของคน หรือของมนุษย์, กำหนดหน้าที่ให้เป็นชวานาพิเศษออกไป ก็ทำหน้าที่ชวานา, เป็นพ่อค้า หรือว่าเป็นข้าราชการ หรือเป็นอะไรก็สุดแท้

ยอมรับสภาพที่ธรรมชาติกำหนดให้ที่เหมาะสม, ก็ยินดีแล้ว ก็พอใจแล้ว. พอได้ทำหน้าที่ที่ถนัดแล้ว มีความสุขอยู่ในการทำหน้าที่ตามที่ธรรมชาติกำหนดให้; ไม่ต้องฝืนไปมีความสุขเมื่อหยุดงานไปกินเหล้า ไปเที่ยวกามารมณ์ ไปเที่ยวอะไรต่าง ๆ. ไอนั้นนะมันคนโง่ โดยที่ไม่รู้ว่าไอ้ธรรมชาติที่แท้จริงเป็นอย่างไร กำหนดให้อย่างไร ... (เสียงขาดช่วงขณะหนึ่ง)... ไปหลงไหลในความเอร็ดอร่อย หลงไหลในอบายมุขนั้น ไม่ใช่ความสุข, เป็นความหลอกลวงทางประสาท ทางความรู้สึก สำหรับคนโง่; สำหรับคนฉลาดรู้เรื่องของธรรมชาติ ไม่ควรจะโง่ถึงขนาดนั้น.

รู้จักว่ามีหน้าที่อย่างไร แล้วก็ทำหน้าที่อย่างนั้น, แล้วก็พอใจ ก็เป็นสุข ถิ่นอนหลับ; ทุกอย่างเป็นไปอย่างปรกติ วันคืนล่วงไปด้วยประโยชน์ คือทั้งประโยชน์ตัวเองและประโยชน์ผู้อื่น. ถ้าทุกคนมีการกระทำอย่างนี้มันก็ไม่มีความเป็นปัญหา; โลกนี้ไม่มีปัญหา ที่จะต้องรบบรามาพันกันอย่างที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน. เรื่องมันพูดมาก; แต่ว่าใจความมันนิดเดียว คือธรรมชาติมันกำหนดมา สำหรับมนุษย์จะต้องประพฤติให้ถูกตามกฎหมายของธรรมชาติ. การที่ไปหลงไหลในความสุข หรือในความทุกข์ เกิดปัญหาความยินดียินร้าย ความทรมานจิตใจขึ้นมา นี้ เรียกว่าคนโง่ที่ไม่รู้จักธรรมชาติ มันจึงเกิดปัญหาขึ้นมา. ถ้าเขาเป็นคนฉลาดรู้จักธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้มันก็ไม่เกิดขึ้น เพราะเราดำรงจิตใจถูกต้องกลมกลืนกันกับธรรมชาติ หรือความจริงของธรรมชาติ. อาตมามุ่งหมายอยากจะให้ท่านทั้งหลายเข้าถึงความจริงข้อนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาว่า

มันไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ; อย่างที่พูดมาแล้วตั้ง ๓ ครั้ง ก็เพื่อจะชี้ว่า มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ : ธรรมชาติของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู, ธรรมชาติกับธรรมชาติ มันไม่ใช่กับกู, ธรรมชาติโดยธรรมชาติ มันไม่ใช่โดยตัวกู, ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ มันก็ไม่ใช่เพื่อตัวกู; แต่เราไม่มีความรู้สึกอย่างนี้เลยอะไร ๆ มันก็ต้องเพื่อกู ของกู โดยกู แก่กู ตามที่ว่าโง่มาตั้งแต่แรกคลอดเกิดขึ้นมาทีเดียวน. ความรู้สึกที่ว่าตัวกูซึ่งไม่มีความหมายแห่งธรรมชาตินี้ เจริญออกงามอยู่ในจิตใจของบุดูชนทุกคน; ฉะนั้น จึงต้องเป็นทุกข์. ถ้าเผชิญใครมันเกิดมามีความรู้อันถูกต้อง ว่ามิใช่ตัวตน มิใช่ตัวกู มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; ไอ้คนนั้นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

พุทธศาสนาสอนแต่เรื่องอะไร ๆ ก็ไม่ใช่ตัวกู-ของกู.

ในพุทธศาสนามีแต่คำสอนเรื่องไม่ใช่ตัวกู; พอเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนาวันแรก ก็ได้รับคำสอนเรื่องนี้ตามประเพณีของพุทธบริษัท คือให้เรียนเรื่องปัจเจกคุณโดยความเป็นธาตุตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า ยถาปัจเจกยงันนั้นแหละ; คนไม่เคยบวชก็ไมรู้อะไร, ไอ้คนที่เคยบวชแล้วมันก็ไม่เห็นว่าสำคัญมันก็ปล่อยให้อ้อมเอียง. บางทีบวชอยู่แท้ ๆ มันก็ไม่เข้าใจความหมายของคำว่า ยถาปัจเจกยงัน ปวตุตมานัน ที่มันท่องอยู่ทุกวัน.

นับตั้งแต่วันแรกบวชให้เรียนเรื่องนี้ แล้วให้ประพฤติปฏิบัติพิจารณาอยู่จนตลอดชีวิต; มันก็ไมรู้อะไร ว่ามันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. แยกเป็น

๔ อย่าง คือว่าอาหารที่กินก็ดี นี่เป็นธาตุตามธรรมชาติ, 'ไอ้คนที่เรียกว่าคนผู้กินอาหารก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล; เครื่องนุ่งห่มจีวรนี้มันก็ธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้ที่นุ่งห่มจีวรก็ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงธาตุตามธรรมชาติ; เสนาสนะเครื่องใช้สอยที่อยู่อาศัยก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่อาจจะมาเป็นของรักของใคร่ของกู มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้ใช้สอยอยู่อาศัย เสนาสนะ บ้านเรือนอะไรก็ตามนี้ มันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวสัตว์ตัวบุคคล; ทยุกยาแก้โรคทั้งหลายก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้กินยา ไข้ยา บริโภคยา ก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. ทีนี้ถ้าเป็นชาวบ้านก็ไปคิดดู; ชาวบ้านก็ว่ากินอาหาร แล้วก็นุ่งห่มเครื่องนุ่งห่ม แล้วก็อยู่อาศัยใช้สอย ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย แล้วกินยารักษาโรค, ก็พิจารณาได้อย่างเดียวกับพระกับบรรพชิต : เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติอยู่เสมออย่างนี้.

มันก็มีความแปลกกว่าศาสนาอื่น; เมื่อศาสนาอื่นเขาจะให้เป็นเรื่องของพระเจ้าก็มี, ให้เป็นเรื่องของผีสาวเทวดาอะไรก็มี, ก็ตามใจเขา; 'ไอ้เรานะมันเป็น เรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น. ฉะนั้น พุทธศาสนามันจึงไม่เหมือนกับศาสนาอื่นในข้อนี้ คือข้อที่ให้เห็นว่ามันเป็นตามธรรมชาติ. เมื่อเขาว่ามีพระเจ้าผู้สร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้; เราว่ามีแต่กฎของธรรมชาติ ผู้สร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้, นี้เรียกว่า มันเป็นศาสนาธรรมชาติ.

พูดแล้วมันเหมือนกับพูดเล่น เมื่ออาตมาบอกว่า พุทธศาสนานี้มันเป็น ศาสนาธรรมชาติ. ท่านจงดูให้ดี : ธรรมชาติของธรรมชาติ; เราจะเห็นว่า โลกนี้มันของเรา ทรัพย์สมบัติของเรา, แต่ความจริงมันไม่ยอม มันโลกนี้ของ

ธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ. ที่นี้อะไรที่กระทำต่อกัน คนต่อคน รักกันเกลียดกันอย่างนี้ ก็เรียกว่าคนต่อคนกระทำกัน; แต่ตามความแท้จริงแล้วมันก็ **ธรรมชาติต่อธรรมชาติ** ธรรมชาติที่เจออยู่ด้วยความโง่, คนต่อคนมันก็ได้ทะเลาะวิวาทกัน; นึกมองให้เห็นว่าธรรมชาติต่อธรรมชาติ. แม้ที่สุดเรื่องที่หลอกลวงที่สุด เรื่องพั่วเรื่องเมียรื่องกามารมณ์อะไรต่าง ๆ นี่ก็**ธรรมชาติกับธรรมชาติ**; เราก็ไม่มองเห็นอย่างนั้น, มันเห็นเป็นของตัวตนของเรา ผู้เป็นที่รักที่พอใจไปเสียหมด. แล้ว**ธรรมชาติโดยธรรมชาติ** เพราะอะไร ๆ มันเป็นขึ้นมา นี่มันโดยธรรมชาติ เราเพียงผสมโรงกับธรรมชาติ; เราเป็นโรคภัยไข้เจ็บ มันก็ไข้เจ็บโดยธรรมชาติ, เรากินยาให้หายมันก็หายโดยธรรมชาติ, ยามันช่วยประทัง ปะทะประทังเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่าเพื่อตายเสีย แล้วมันก็ค่อย ๆ หายขึ้นมา

โดยธรรมชาติ; ฉะนั้น ความเป็นไปทั้งหมดในทุก ๆ เรื่องนั้นมันโดยธรรมชาติ : เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เปลี่ยนไปโดยธรรมชาติ ดับไปโดยธรรมชาติ เกิดใหม่โดยธรรมชาติ; มันก็อยู่แต่โดยธรรมชาติอย่างนี้. ที่นี้มัน**เพื่อธรรมชาตินะ ธรรมชาติมันเพื่อธรรมชาตินะ** ไม่ใช่เพื่อคุณนะ; ใ้เราก็ต้องคิดว่าทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของ บุตร ภรรยา สามี นี่มันเพื่อตัวกูทั้งนั้น, ไม่มีทางจะมองเห็นว่าเพื่อธรรมชาติ มาจากธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ของธรรมชาติ; ก็ต้องได้เป็นทุกข์.

นี่เรียกว่า **ให้เห็นว่ามันเป็นธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกตามธรรมชาติ**, อย่าไปหมายมันเอามาเป็นตัวตน; ฉะนั้น คำสอนง่าย ๆ จึงให้รู้ว่า **มันเป็นธรรมชาติ**. อย่างดีที่สุดที่จะพูดได้ก็ว่า **ยึดธรรมชาติ, ขอยึด**

ธรรมชาติ แล้วก็คืนให้แก่**ธรรมชาติ** : อะไรเกิดขึ้น **เอิร์ดอรรอย** ก็ขอยืมของธรรมชาติมาเป็นของกู แล้วก็คืนให้**ธรรมชาติ** เพราะว่าทำมากกว่านั้นมันก็ไม่ได้; **ที่เป็นไม่เอิร์ดอรรอย** นี้ก็ไม่ตั้งใจจะเอา แต่มันก็โง่ไปเอาโดยไปเป็นทุกข์ โกรธเคียดแค้น มันก็เป็นทุกข์, อย่าไปเอามาเป็นของตน มันก็ไม่ใช่เป็นทุกข์, ที่อย่างนี้ไม่ต้องขี้ม ไม่ขี้มเอามาเป็นของตน.

พุทธศาสนามีหลักที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้.

ฉะนั้น ขอให้ดูให้ดีว่า **มันสักว่าธรรมชาติ** เป็นไปตาม**ธรรมชาติ**; เป็นศาสนาวิทยาศาสตร์ไม่มีศาสนาไหนเสมอเหมือน. หลักพุทธศาสนา^{นี้} เป็นหลักที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ โดยไม่ต้องแค้นขึ้น; ผิดกับศาสนาอื่นที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับไม่ได้. นี่ขอให้มองเห็นว่า **พระพุทธเจ้า**ท่านได้พยายามสุดความสามารถของท่าน ที่จะสอนให้ทุกคนเข้าใจว่ามันเป็น**สักว่าธรรมชาติ**; แต่ท่านเรียกชื่ออย่างอื่นก็มี : เรียกว่า**มันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ**ก็มี เรียกว่า**สังขารตามธรรมชาติ** เรียกว่า**กฏอทัปปัจจยตา** กระแสแห่ง**อทัปปัจจยตา**อย่างนี้ก็มี; ชื่อมันแปลก ๆ มันมีมาก แต่ตัวแท้ของมันก็คือ**ธรรมชาติ**. นี่เราไม่เข้าใจ เลยไม่ได้รับประโยชน์จากคำสอนของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงหยั่งทราบเรื่องนี้ดีแล้วเหมือนกัน ตั้งแต่แรกตรัสรู้ใหม่ ๆ : ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ท่านคิดว่าไม่สอนแล้วโว้ย เหนื่อยเปล่า ๆ แหละไม่มีใครเข้าใจหรอก; แล้วต่อมาท่านคิดใหม่ ว่ามันคงจะมีใครเข้าใจบ้าง, เอ้า ถ้า

อย่างนั้นก็จะสอน. ทีนี้ท่านจึงสอนเรื่องที่ยากที่จะเข้าใจ คือเรื่องสักว่าธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวตน, เรียกว่าอนัตตาก็ได้ มันไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกูนี่, นี้เรียกว่าเรื่องอนัตตาคือเป็นธรรมชาติ. บางทีก็ว่าเป็นสตุยญา คือมันว่างจากตัวตน ว่างจากความหมายแห่งตัวตน; นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ท่านก็พยายามสุดความสามารถไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย; ก็มีผู้รู้ ผู้เข้าใจในธรรมะข้อนี้ คือไม่เห็นว่าเป็นตัวตน ปล่อยางตัวตนเสียได้ เป็นพระอรหันต์กันไปจำนวนหนึ่งด้วยเหมือนกัน, ไม่เสียทีที่พระพุทธเจ้าท่านพยายาม.

ทีแรกท่านจะไม่สอนเสียเลย; ทีหลังท่านคิดว่าเพื่อว่ามันจะต้องมีคนเข้าใจได้บ้าง ถ้าไม่สอนเสียเลยคนเหล่านี้มันจะขาดประโยชน์. นี้ก็ลองคิดว่าเรานี่ มันอยู่ในคนพวกไหน : อยู่ในคนที่พระพุทธเจ้าท่านกำหนดไว้ว่า เพื่อว่ามันจะเข้าใจได้บ้าง, หรือว่าอยู่ในพวกที่ว่ามันไม่อาจจะเข้าใจเสียเลย. อาตมาก็เป็นผู้รับใช้พระพุทธเจ้า อย่างที่ใคร ๆ ก็เห็นอยู่; มันก็ทำอย่างอื่นไม่ได้ ก็ต้องทำอย่างเดียวกันแหละ, คือสอนเรื่องธรรมชาติ สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีตัวไม่มีตนอยู่เลย. ทีนี้ก็มีคนฟังไม่ถูก เพราะว่าอาตมาก็ไม่เก่งเท่าพระพุทธเจ้า ที่จะพูดอะไรให้คนเข้าใจได้ชัดเจน; ก็พูดได้เท่าที่จะพูดได้, ก็มีคนที่ไม่เข้าใจเป็นส่วนมาก. อาตมาก็ต้องถือเสียว่านี่ก็เป่าปี่ให้ตัวเองฟัง ไม่ใช่เป่าปี่ให้เรดฟัง. ถ้าที่พูดไปนี้ไม่มีใครฟังถูก อาตมาก็ต้องถือว่าเป่าปี่ให้ตัวเองฟัง ตามที่มันฟังถูก, ไม่ได้เป่าปี่ให้เรดฟังหรอก. ถ้าว่าคนใดเขาจะมาหาว่าอาตมาเป่าปี่ให้เรดฟัง คนนั้นรับผิดชอบเอง.

เดี๋ยวนี้การพูดเรื่องธรรมชาตินี้มันมีผลอย่างนี้; มันมีผลถึงขนาดที่ว่า เขาหาว่าเป่าปี่ให้แรดฟัง. แต่ถ้าเรานึกถึงเรื่องของพระพุทธเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว ท่านก็คิดจะไม่เป่าเอาเสียเลยอยู่แล้ว; นี่ก็เผื่อว่าจะมีคนที่ไม่เป็นแรด บางคนนะ มันฟังออก ก็เลยได้เป่าปี่เรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; หรือถ้าพูดอย่างธรรมดา ๆ คือเรื่องธรรมชาติโวย ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ที่ไหน. ฉะนั้น จึงได้พยายามพูดเรื่องนี้ และตั้งใจว่าจะพูดเรื่อย ๆ ไป จนจบชุดของเรื่องนี้ตลอดภาคอาสาฬหบูชาเอาทีเดียว. จึงขอให้ท่านสนใจจะเข้าใจด้วยคำเพียงคำเดียวว่า**ธรรมชาติ**; ถ้าเข้าใจคำว่า**ธรรมชาติ**ก็คือเข้าใจพุทธศาสนาทั้งหมด.

คำว่า “ธรรมชาติ” ตามพระบาลี

กับตามภาษาคน มีความตื้นลึกกว่ากันมาก.

[รู้แจ้งชัดธรรมชาติตามความหมายพระบาลี ทำให้ลุ่มลึกสูงถึงอรหันต์ได้ !]

ทีนี้ก็มาตั้งต้นไต่บทของเรื่องต่อไปอีกว่า **ไอ้ธรรมชาติ ๆ นี้** คือ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา มันเป็นสักว่า**ธรรมชาติ**; ทีนี้ก็มาเจอปัญหาที่ว่า **ไอ้คำว่าธรรมชาตินี้** ในพระบาลี, ในพระพุทธานุญาต ในพระบาลี ความหมายมันลึกซึ้งมาก; ทีนี้คำว่า**ธรรมชาติ**ในภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ภาษา

ลูก
เด็ก ๆ ในโรงเรียนนี้ มันเป็นความหมายที่ตื้นมาก.

คนธรรมดาเดี๋ยวนี้อันได้ยื่นคำว่าธรรมชาติ **ไม่รู้**ลึกความหมายมาก เหมือนกับธรรมชาติในภาษาบาลี ในภาษาพระคัมภีร์. อาตมาารู้สึกเรื่องนี้ดี เพราะว่าพอจะอธิบายให้พวกฝรั่งฟัง ว่าทุกอย่าง**เป็น**สักว่า**ธรรมชาติ**นี้ มันก็จนปัญญา **ไม่รู้**จะใช้คำว่าอะไร; เพราะคำที่ฝรั่งเขาพูดกันอยู่ว่า “ตาม**ธรรมชาติ** ตาม**ธรรมชาติ**” นั้น ความหมายมันนึกเดียว, มันไม่มากเท่ากับคำว่า**ธรรมชาติ**ในพระพุทธศาสนา.

ยิ่งพูดกับพวกฝรั่งแล้ว ยิ่งลำบากมากกว่าพูดกับพวกคนไทยเราด้วยกันเสียอีก เพราะว่าไทยเรา**รับ**เอาคำนี้มาใช้โดยไม่ต้องแปล ก็ใช้คำว่า**ธรรมชาติ**; ฝรั่งเขาไม่มีคำนี้ใช้ แต่เขาก็มีคำที่คล้าย ๆ กันใช้ ความหมายมันไม่เท่ากันเลยพูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง. ฉะนั้น ความยากลำบากมันจึงอยู่ที่คำ, คำพูดนี้ก่อน.

ทีนี้เราเป็นคนไทยด้วยกัน **เชื่อ**ว่ามันคงจะไม่เหลือวิสัยที่จะทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับคำว่า**ธรรมชาติ** **เพื่อ**จะให้รู้ว่าทุกอย่าง**เป็น**เพียง**ธรรมชาติ** ไม่ใช่เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ของใคร. ใ้อสิ่งของที่ไม่มีชีวิตวิญญาณก็เป็นเรื่องของ**ธรรมชาติ**; ใ้อสิ่งที่มีชีวิตวิญญาณ เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นบุคคล มันก็**ธรรมชาติ**; แต่ไม่ร้ายแรงเท่ากับว่าใ้อความรู้สึกที่เกิดขึ้น**เป็น**ความเอร็ดอร่อย สวยงาม สนุกสนานในทางกามารมณ์เป็นอย่างยิ่งนี้ ไม่มีใครคิดว่าเป็น**ธรรมชาติ** ไม่มีใครรู้สึกว่าเป็น**ธรรมชาติ**, ฉะนั้น **คน**ทั่วไป**คน**ธรรมดาจึงหลงไหลใน**กามารมณ์**. ธรรมชาติของ**กามารมณ์** ธรรมชาติระหว่างเพศ นี้ก็เรียกว่า**สูงสุด** เป็นที่พอใจ เป็นสิ่งที่ปรารถนา**สูงสุด**ตาม**ธรรมดา**ของสัตว์ในระดับนี้. ไม่มองเห็นว่าแต่ละฝ่ายเป็น**ธรรมชาติ** : ฝ่ายหญิงก็ตาม ฝ่ายชายก็ตาม ทำให้เกิด**ระสอ**ไรขึ้นมา**เป็น**รส

ของกามารมณ์ ก็เป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติ ที่ระบบประสาทของฝ่ายนั้น ๆ เท่านั้น **นี่เรียกว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้น.** ไม่มีใครเห็นอย่างนี้ และไม่มีใครยอมรับฟังอย่างนี้ ก็ได้หลงไหลในเรื่องนั้นโดยความเป็นของที่ไม่ใช่ธรรมชาติ เป็นของที่รักที่พอใจสูงสุด. บุคคลธรรมดาสามัญ เขาเรียกว่าอยู่ในชั้น **กามาวจรภูมิ** นี้ คนพวกนี้ต้องบูชารสของกามารมณ์ว่าเป็นสิ่งสูงสุด.

ที่นี้ฉลาดสูงขึ้นไปกว่านั้น ก็พวกที่ไม่หลงไหลในกามารมณ์ ไปหลงไหลในความสุขเกิดแต่สมาธิ; เอ้า, ก็เอารสของสมาธิเป็นของสูงสุด ไม่ใช่ธรรมชาติไปเสียอีก; **นี่คนโง่ชั้นดี** ดีขึ้นไปอีก **ไม่เอากามารมณ์เป็นของสูงสุด** ไปเอารสของสมาธิ **ฉานสมาบัติว่าเป็นสิ่งสูงสุด;** มันก็ยังต้องทนทุกข์อยู่那儿แหละ เพราะนั่นมันก็ยังเป็นธรรมชาติ. แล้วไอ้สมาธินี้ก็หลายชั้น หลายระดับ : **ชั้นรูปาวจรภูมิ** **ชั้นอรูปรูปร่าง;** พวกนั้นก็หลงไหลในรสของสมาธิ เช่นเดียวกับคนธรรมดาที่นี้หลงไหลในรสของกามารมณ์. **เมื่อหลงไหลแล้วมันก็โง่เท่ากันแหละ** มันก็เกิดตัวตน **ตัวกู-ของกู** ขึ้นมา.

นึ่รสของสมาธิ ของฉาน ของสมาบัตินั้น จับใจยิ่งกว่ารสของกามารมณ์; ฉะนั้น เขาจึงถือกันว่า พวกพรหม มีตัวมีตน ยิ่งใหญ่ เหนียวแน่น เน้นนานกว่าพวกชาวบ้าน. **ชาวบ้าน** ธรรมดาบูชากามารมณ์เอาอันนี้เป็นตัวตน; แต่ยังไม่สู้พวกพรหมที่เอาไอ้ความสุขเกิดจากฉาน สมาบัติ สมาธิ เป็นตัวตนนั้นนะ ยิ่งหนักแน่นกว่า เหนียวแน่นกว่า รุนแรงกว่า มีอึดตาโตกว่า มีตัวตนใหญ่กว่า **นี่เขาเรียกว่าพวกพรหม.** มีข้อความในพระบาลีที่น่าหัวว่า พวกพรหมนี้กลัวตาย ยิ่งกว่าไอ้สัตว์บ้า ๆ บอ ๆ **นี่เสียอีก;** ไอ้ชาวบ้านบ้า ๆ บอ ๆ **นี่ก็กลัวตายมากอยู่แล้วนะ,** แต่พวกพรหมเขาก็ยังกลัวตายมากไปกว่านั้นอีก เพราะว่าเขา

อยู่ด้วยความสุขชั้นเลิศ ชั้นประเสริฐ ชั้นสูงสุด ไม่มองเห็นว่าเป็นธรรมชาติ; นี้
มันก็สูงสุดได้แก่พรหม.

ถ้ามันจะก้าวหน้าต่อไปอีก แล้วมันก็ต้องออกไปถึงไอ้ที่มันเห็นความ
จริงว่าธรรมชาติ ว่ามิใช่ตัวตน ไม่ยึดถืออะไร; นี่ก็จะเกิดพระอริยเจ้าขึ้นมาเป็น
พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์ ขึ้นมาในที่สุด เพราะเห็นธรรมชาติ
รู้ว่ามิใช่ตัวตน.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูเถิดว่า ไอ้เรื่องของธรรมชาตินี้มันมาน้อย
เท่าไร มันตื่นหรือลึกลับเท่าไร มันสำคัญสักเท่าไร เราควรจะพูดกันสักกี่ครั้ง; จะ
พูดได้กันเพียงสิบครั้งนี่มันไม่พอแน่ แต่ก็ยังดีกว่าจะไม่พูดกันเสียเลย. ฉะนั้น
ขอให้สนใจที่จะศึกษา เรื่องที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ว่าทุกอย่างสักว่า
เป็นธรรมชาติ และเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ข้ออธิบายมันมีมาก แล้วก็เคย
พูดมาแล้วครั้งก่อน ๆ จะพูดอีกก็ไม่มีเวลาพอ หรือว่ามันจะต้องพูดต่อไป; ก็ต้อง
รวบรวมสำหรับผู้ที่มาฟังครั้งนี้ หรือครั้งต่อไปว่า มันมุ่งหมายที่จะให้มองเห็น
ข้อเท็จจริงสูงสุดของ...อะไรดีล่ะ, ของทั้งหมดนะ; ก็คือของธรรมชาติ จนเห็น
ว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ.

เห็นเป็นธรรมชาติ ๔ ความหมายก็ไม่มีทุกข์,
เห็นอะไร ๆ เป็นตัวตน-ของตนก็มีความทุกข์.

ทุกอย่างของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ; เห็นแล้วก็จะมึนใจที่ไม่ถูกผูกพันด้วยสิ่งใด ก็เป็นความหลุดพ้น. คำว่า “หลุดพ้น” นี้ หลุดเพราะเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ ไม่เข้าไปยึดถือเอา ก็เรียกว่าความหลุดพ้น. ถ้าเห็นว่าความสุขเป็นตัวตนเป็นของตน มันก็ไปจับจวบเอาความสุข, ไข่ความสุขมันก็รวบรัดมัดเอาไว้ มันก็ไม่หลุดพ้นอย่างไรเล่า. นี่เรามันไม่หลุดพ้น เพราะว่ามันมีอะไรที่เป็นตัวตนอยู่เสมอ; อย่างน้อยเราก็จะถือว่ามีชีวิตนี้เป็นตัวตนของเรา, มีทรัพย์สินสมบัติ มีอะไรต่าง ๆ ที่มันจะหล่อเลี้ยงเราให้มีความสุขนี้เป็นทรัพย์สินสมบัติของเรา. ทุกคนก็ถือว่าความสุขของเรา; แต่ที่ความทุกข์นั้นะไม่อยากจะยึดถือ, ที่จริงมันก็ยึดถืออยู่โดยที่เขาไม่รู้สึกรู้ตัว.

เขาไปยึดถือสิ่งใดที่เป็นของธรรมชาติมาเป็นของตน แล้วเขาก็ต้องมีความทุกข์แหละ; เพราะฉะนั้น ปล่อยให้เป็นของธรรมชาติไปเสีย ความทุกข์มันก็ไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น. ถ้ามันเป็นความทุกข์เกิดขึ้นอยู่ในใจ, ก็คิดดูให้ดีเถอะมันมีเรื่อง มีเหตุ มีปัจจัย ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้นตามธรรมชาติ, มันจะต้องเกิดความรู้สึกอย่างนั้น “ตามธรรมชาติ”. “ตามธรรมชาติ” นะฟังให้ดี. สมมติว่าเงินมันเกิดหายไปหมื่น สองหมื่น, แสน สองแสนอย่างนี้ แล้วคนมันก็เป็นทุกข์ เพราะว่าคนมันยึดถือตัวตนว่ามีเงินอยู่สองแสน แล้วมันหายไป แล้วมันก็เป็นทุกข์; ที่จริงมันเป็นความรู้สึกที่จะต้องเกิดขึ้นเช่นนั้นตามธรรมชาติ. ถ้าเราเห็นว่า อ้าว! นี่มันก็รู้สึกเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ, ไม่ใช่ของจริงจางอะไร, ก็ไม่เป็นทุกข์ก็ได้.

ถ้าเห็นเป็นธรรมชาติจะไม่เป็นทุกข์; ถ้าเห็นเป็นเรื่องของ
ตัวตนของตนแล้วจะต้องเป็นทุกข์. นี่แม้แต่เรื่องในฝ่ายทุกข์ ก็เพราะว่าเราไป
 รู้สึกในทำนองเป็นตัวเป็นตน มันก็เป็นทุกข์; บางที่เป็นฝ่ายความสุข เราก็ไม่เห็น
 เป็นธรรมชาติ เห็นเป็นตัวตนของความสุข เราเป็นเจ้าของความสุข เราก็ได้หลง
 ไปในความสุข ได้จมอยู่ในความสุข แล้วมันก็จะต้องเป็นทุกข์ เพราะความสุขนั้น
 มันเปลี่ยนแปลง. **ที่มันแฝงกันอยู่อย่างยิ่งก็คือว่า** ใจความสุขนั้นมันเป็นที่ตั้ง
 แห่งความรักความยึดถือ มันก็เหน็ดเหนื่อยด้วยความรักด้วยความยึดถือนั่นเอง,
 แล้วมันก็ต้องระแวงว่ามันจะสูญหายไป มันก็เป็นความทุกข์, มันหึงหวงเมื่อ
 ผู้อื่นเข้ามาใกล้ มันก็เป็นความทุกข์.

ฉะนั้น**ใจตัวความสุข** มันก็เป็นความทุกข์อยู่ในตัวมันเองโดยความหมาย
 หนึ่ง, แล้วมันจะกลายเป็นความทุกข์โดยสมบูรณ์ เมื่อมันเปลี่ยนแปลง เมื่อมัน
 สูญหายไป; นี่มันเป็นธรรมชาติอย่างนั่นเอง มันเกิดขึ้นมา มันก็เปลี่ยนไป มันก็
 ดับลง. **ที่เรียกว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป**นะ มันก็มีในความสุข และมีในความทุกข์
 อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ฉะนั้น **ขอให้สนใจในเรื่องความจริงของธรรมชาติ.** ธรรมชาติมีอยู่

๔

ความหมาย อย่างที่พูดมาแล้วพูดมาอีกไม่รู้กี่สิบครั้งแล้ว ว่าธรรมชาติในฐานะที่
 มันเป็นปรากฏการณ์นั้น - นี้อยู่เต็มไปหมด นี่ก็เรียกว่า**ธรรมชาติ (ที่ ๑)** ในฐานะ
 ที่เป็นปรากฏการณ์ เป็นรูปธรรม เป็นนามธรรม เป็นกิริยาอาการ เป็นอะไรก็ได้;
 แล้ว**ธรรมชาติที่ ๒** ก็คือ**กฎของธรรมชาติ,** กฎของธรรมชาติในฐานะที่เป็น

ธรรมชาติ, สิ่งต่าง ๆ ต้องเปลี่ยนไปตามกฎของธรรมชาติ คุณให้ดี : เนื้อตัวร่างกายของเราเป็นตัวธรรมชาติ แล้วมันก็เปลี่ยนไป ๆ ตามกฎของธรรมชาติ; แล้วมันก็มีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่จะต้องบริหารมัน เราก็ต้องบริหารร่างกายนี้ให้ตามกฎของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ ธรรมชาติในฐานะที่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติกระทำ(นี้ธรรมชาติที่ ๓); เมื่อทำหน้าที่แล้วเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา ก็เป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ(เป็นธรรมชาติที่ ๔), อย่างถ้าไปหมายมันเอาผลนั้นมาเป็นตัวกู มาเป็นของกู มันจะสร้างความทุกข์ขึ้นมาในรอบใหม่.

ให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เจริญเติบโต เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ; ถ้ามีความรู้ลึกซึ้งนี้ได้ ไม่อยากจะเป็นทุกข์ ก็ทำหน้าที่ของมันให้ถูกต้อง อย่าต้องเป็นทุกข์. เมื่อเป็นสุขเป็นสบายอะไรขึ้นมา ก็อย่าหลงรักอย่าหลงยึดมันถือมันว่าความสุขของกู มันจะเกิดความทุกข์ในรอบอื่นขึ้นมาอีก. ในแบบอื่นขึ้นมาอีก. นี่มองคุณก็พอจะมองเห็นได้ว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; เราเข้าถึงธรรมชาติให้มาก รู้จักธรรมชาติ เข้าถึงธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วเราก็จะไม่ต้องเป็นทุกข์; เราก็จะอยู่ได้ มีชีวิตอยู่ได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะมีสติปัญญาพอ รู้จักธรรมชาติพอ ทำหน้าที่อย่างถูกต้องอยู่ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์.

นี่เรื่องธรรมชาติล้วน ๆ อย่างนี้, ถ้าปฏิบัติถึงที่สุด ได้ผลเป็นธรรมชาติ สูงสุดก็คือพระนิพพาน; พระนิพพานไม่มีอะไรสูงกว่าแล้ว ก็ยังเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. แม้แต่พระนิพพาน ก็จะยึดถือให้ผิดไปจากธรรมชาติว่านิพพานของกู อย่างนี้ก็ได้, พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจนว่า จะเอานิพพานเป็นของเราก็

ไม่ได้, จะเอานิพพานเป็นตัวตนของพระนิพพานเองก็ยังไม่ได้; แล้วจะเอามาเป็นตัวเรา-ของเราอย่างไรได้. แปลว่าอย่ากล้าไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเป็นตน มันจะเป็นทุกข์; เหมือนกะว่าไอ้ธรรมชาติมันจะลงโทษให้ ในเมื่อเราไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของเรา.

นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งทีพูดให้บางคนเข้าใจยากที่สุด !

ฟังดูแล้วมันก็ไม่น่าสนใจ; ถ้าฟังไม่ออก อาตมาก็เป่าปี่ให้ตัวเองฟัง, ไม่กล้าพูดว่าเป่าปี่ให้เรดฟัง ว่าไอ้เนื้อหนังร่างกายของเรานี้ก็คือธรรมชาติ, แล้วเมื่อมันได้สัมผัสอย่างนั้นอย่างนี้ ทางตา ทางหู อะไร ๆ เกิดความเอ็ดคอร์อย สนุกสนานอะไรก็อย่าได้คิดว่าเป็นตัวเรา หรือของเรา หรือเพื่อเรา, ยังคงคิดว่ามันตามธรรมชาติ; ถ้าคิดได้แบบนี้มันจะไม่ถึงกับเป็นทุกข์ มันจะลำบากบ้างก็ไม่มากนัก. ทีนี้บริหารร่างกายนี้ให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ ตามกฎของธรรมชาติ อย่าต้องเป็นทุกข์; ถ้าว่าเป็นทุกข์แล้วมันจะทำไปทำไมกันเล่า, เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์ มันก็ไม่ถูกแหละ ฉะนั้น เราเอาเพียงว่า**ไม่มีทุกข์** ตามหลักของพระพุทธศาสนา.

ถ้าใครไม่เคยทราบก็ทราบเดี๋ยวนี้ไปเลยก็ได้ ว่า**พระพุทธเจ้าท่านตรัส** สิ่งสูงสุดคือพระนิพพานนั้นเป็นเพียงที่สุดของความทุกข์. นี่เมื่อท่านว่าพูดจริง ๆ กันนะ, พูดว่า**ที่สุดของความทุกข์**; แต่ถ้าพูดว่าความสุข ความสุขที่สุดนั้นเรียกว่าพูดสมมติ พูดแบบชวนเชื่อ พูดแบบชักจูงให้สนใจ, แต่เราก็มารู้กันอยู่ที่ตรงนี้กันหมด. ไอ้ความสุข สุขที่สุดนี้นะเราจะเอา; ไม่มองเห็นว่า ในสุขที่สุดนั้นแหละคือความทุกข์ที่สุดแหละ. ทีนี้ไอ้ธรรมะนี่สอนให้ไม่ยึดถือสิ่งใด; เลิกยึดถือสิ่งใด, ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิด นี่ก็ควรจะพอแล้ว; เราอยู่ได้โดยไม่ต้องมีความทุกข์, ทีนี้ก็ทำหน้าที่ที่ควรกระทำรอบด้านเรื่อยไป ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

วกไปข้างต้นอีกสักทีหนึ่งว่า เธออย่า, เราไม่ควรจะไปหวังอะไรมากกว่าเราอยู่อย่างไม่เป็นทุกข์ แล้วชีวิตของเราเป็นประโยชน์แก่บุคคล

รอบตัวเราก็แล้วกัน. ถ้าต้องการเพียงเท่านั้น มันก็จะไม่เหลือวิสัย มันจะพอทำได้; แต่ถ้าว่าความโง่ อวิชชาของเรา ทำให้ต้องการไอ้ความสุขอย่างยิ่ง ความสุขสุดเหวี่ยงยิ่ง ๆ ขึ้นไป, อย่างนี้ละก็มันก็สร้างปัญหาใหม่ สร้างเรื่องสำหรับจะมีความทุกข์ขึ้นมาใหม่ มันเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีความทุกข์. ฉะนั้น ในพุทธศาสนา นี้ให้ถือว่า **ความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น;** ที่ว่าพูดว่าความทุกข์เกิดมาจากตัณหาที่เรื่องเดียวกันแหละ : ตัณหานั่นเป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่น ตัณหา คือความอยากอย่างโง่เขลา.

สิ่งที่เรียกว่าตัณหานั่นไม่ใช่เรื่องกามารมณ์เรื่องอะไรทำนองนั้นอย่างเดียว : มันเป็นความอยากอย่างโง่เขลา โง่ว่าไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้นแหละ นี้คือโง่, พอโง่ว่าเป็นตัวกู แล้วก็อยากไปตามความโง่; นี้เรียกว่าตัณหา. อยากอย่างนี้แล้วมันก็มีความรู้สึกว่าตัวกูผู้อยากจะทำเอาให้ได้; อย่างนี้เขาเรียกว่า ยึดมั่นถือมั่น.

เมื่อพูดให้ถูก ให้ชัด ให้ใกล้ชิดที่สุด ก็พูดว่าความทุกข์นี้เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น; พูดไกลออกไปนิดหนึ่งว่าเกิดมาจากตัณหา; พูดไกลออกไปอีกก็ว่าเกิดมาจากการปรุงแต่งอย่างอื่น ๆ เป็นทอดเป็นสายยาวไปทีเดียว; แต่ที่ใกล้ชิดที่สุดนะความทุกข์มันเกิดมาจากความโง่ **ไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติ** แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู ว่าของกู ก็ได้เป็นทุกข์. เป็นเรื่องทีอธิบายให้ฝรั่งเข้าใจยากที่สุด เข้าใจได้ยากที่สุด อาตมาพบมามากแล้ว เષชฌปัญหานี้มามากแล้ว มากрайแล้ว ที่จะให้ฝรั่งเข้าใจว่า**ความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น.** เพราะว่ไอ้ความยึดมั่นถือมั่นนี้มันก็อธิบายยากอยู่แล้ว, เป็นคำที่ฟังยาก เข้าใจยาก ใน

ภาษาของมนุษย์อยู่แล้ว; แม้ในภาษาไทยก็พูดยากอยู่แล้ว, พอพูดเป็นภาษาฝรั่งอีก ยิ่งยากขึ้นไปอีก. เพราะฉะนั้น ไม่ประสบความสำเร็จเป็นที่พอใจ ที่จะพูดให้ฝรั่ง เข้าใจว่า “ความทุกข์นี้ เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น.”

ที่ยึดมั่นถือมั่นก็เพราะมันไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มันจะยึดมั่นถือมั่นให้เป็นตัวตนเป็นของตน; ก็เลยยังไม่เข้าใจ รู้สึกว่ามันจะไม่ค่อย ได้ผลคุ้มเหนื่อย ในการที่จะสอนธรรมะเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้; มันก็กลายเป็นเป่า ปี่ให้ตัวเองฟังอีกแหละ. นี่ไม่อยากจะจับผู้อื่นว่าเป็นแรดหรือก จะมองไปว่าเป่าปี่ ให้ตัวเองฟัง ฟังอยู่คนเดียว พูดจนเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่คนเดียวเขาก็ฟังไม่ถูก : ไม่เห็นว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ อย่าไปยึดมั่นถือมั่นเข้า. เดียวนี้ก็เอามาพูดเป็น ชุดเรื่องธรรมชาติ. เรื่องธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือเรื่องธรรมชาติ : เป็นตัวธรรมชาตีกี่มี เป็นกฎของธรรมชาตีกี่มี เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีกี่มี เป็นผลเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็มี; ทั้งหมดนั้นเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่ใช่ ตัวตนบุคคล ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายครั้งนี้.]

พระธรรมมีก่อนสิ่งใด และสร้างสรรพสิ่ง รวมถึงพระพุทธรัตนะ.

ที่นี้ก็ตั้งหัวข้อไว้สำหรับจะพูดในวันนี้ว่า พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ; ต่อจากข้อความที่พูดมาแล้ว ๓ ครั้ง. พระรัตนตรัยก็ยังเป็นธรรมชาติ; คนฟัง

ไม่ดีก็จะหาว่าอาตมาถูกพระรัตนตรัย. นี่คือความจริงที่สุดแหละ ที่จะบอกว่า แม้แต่พระรัตนตรัยก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือเป็นตัวตนของธรรมชาติ. ธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา; เป็นประโยคที่มีความหมายที่สุดแหละ ว่า “ธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา โดยกฎของธรรมชาติ”.

เมื่อก่อนนี้มีพระพุทธเจ้าเมื่อไรเล่าลองคิดดูซิ : เมื่อก่อนพระพุทธเจ้าเกิดนะมีพระพุทธเจ้าเมื่อไร มันก็ไม่มี, แล้วทำไมพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาได้; เพราะการเปลี่ยนแปลง ปรงแต่งไปตามกฎของธรรมชาติ จนเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก. นี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด; ก่อนแต่มีโลก มันก็มีกฎของธรรมชาติอยู่แล้ว. ถ้าพูดตามนักวิทยาศาสตร์เดี๋ยวนี้เขาก็พูดว่า มันก็มีดวงอาทิตย์ก่อน แล้วก็เกิดมีโลก แล้วเกิดมีมนุษย์ เกิดมีบุคคลที่เป็นมนุษย์ จนเกิดพระพุทธเจ้านี้.

ก็แปลว่า ไอ้ธรรมชาติที่เป็นตัวกฎธรรมชาตินี้ มีอยู่ตั้งแต่ไม่รู้เมื่อไร โน่น, เก่าแก่จนไม่รู้ว่าเป็นเมื่อไร; คือก่อนมีโลก ก่อนมีดวงอาทิตย์ ก่อนมีสิ่งใด ๆ มันก็มีกฎของธรรมชาติอยู่แล้ว; แล้วกฎของธรรมชาติมันก็ปรงแต่งบังคับผลักดันให้เกิดนั่นเกิดนี่ขึ้นมา. ถ้าจะถามว่า ดวงอาทิตย์นี้มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ? นักวิทยาศาสตร์เขาก็ตอบต่าง ๆ ต่างกันไป เราเห็นด้วยไม่เห็นด้วยก็ตามใจ; แต่พุทธบริษัทตอบว่ามันเกิดขึ้นมาโดยกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา. กฎอิทัปปัจจยตานี้คือกฎของธรรมชาติที่ทำให้มีอะไรทุกอย่างค่อย ๆ เกิดขึ้นมา; นั่นแหละเรามันมาจากธรรมชาติกันแบบนี้. ธรรมชาติเป็นจุดตั้งต้นที่สร้างสิ่งทั้งปวงมา; ฉะนั้น สิ่งทั้งปวงที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นจึงไม่พ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ.

เกิดดวงอาทิตย์ขึ้นมา ตามที่เรียนกันมา แล้วเกิดโลกส่วนหนึ่งของ พระอาทิตย์แยกตัวออกมา ก็โดยกฎของธรรมชาติ, โลกนี้ก็เย็นลงโดยกฎของ ธรรมชาติ, โลกนี้หมักหมมอยู่ด้วยวัตถุธาตุต่าง ๆ ความร้อน ความหนาว ความ เปียก ความแห้ง ไม่รู้กี่ร้อย ๆ ล้าน ๆ ปี กว่าที่จะเกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นมาในโลกนี้ ก็ โดยกฎของธรรมชาติ, จนกระทั่งเกิดมีสิ่งมีชีวิตสิ่งแรก แล้วก็มากขึ้น ๆ จนกระทั่งเกิดคนอย่างนี้ มันก็โดยกฎของธรรมชาติ : โดยกฎของธรรมชาติฝ่าย รูปกาย ฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย.

นี่ฝ่ายจิตใจ : ที่แรกมันก็ไม่มีอะไร, ไม่มีร่างกายมันก็ไม่คิดนึกอะไร ได้. พอมันมีร่างกายมันก็คิดนึกไปได้ตามเหตุปัจจัยของร่างกาย รู้สึกได้; ต้นไม้ รู้สึกได้น้อยมาก, เป็นสัตว์เดรัจฉานสูงขึ้นมาารู้สึกได้มากกว่า, มนุษย์รู้สึกได้ มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน ก็รู้สึกได้มากกว่า; แต่ทั้งหมดนั้นเป็นธรรมชาติ เป็นกฎ ของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ.

เหตุที่มนุษย์เป็นบาป มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

การเป็นมนุษย์นี้ ต้องเรียกว่าบาปดีกว่า; แต่เขาพูดกันว่า การเป็น มนุษย์นี้เป็นของได้บุญ เป็นโชคดี เป็นความสุขการได้เป็นมนุษย์นี้. อาตมามอง แล้วไม่รู้สึกลักษณะ, แม้ว่าการที่ได้เป็นมนุษย์หาได้ยากก็จริง, แต่มันเป็นบาป เป็นความทุกข์ เพราะคำว่า “มนุษย์ ๆ” นี้ คือสัตว์ที่มันรู้สึกคิดนึกได้ดีกว่าสัตว์ อื่น. มนุษย์นี้เป็นสัตว์สูงสุดของการรู้สึกคิดนึก มีสติปัญญา; สัตว์เดรัจฉานมัน หยุคชะงักลงเพียงเท่านั้น มันจะรู้สึกคิดนึกอีกไม่ได้แล้ว มันหยุดตายตัวเพียง

เท่านั้น. ส่วนมนุษย์นี้รู้สึกคิดนึกได้มากกว่านั้น; และยังจะมากกว่านั้นต่อไปอีกข้างหน้า.

ที่นี้รู้สึกคิดนึกได้มากนี้ เป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นที่เป็นปัญหา; สัตว์เดรัจฉานคิดไม่เป็นนะ : สัตว์เดรัจฉานมันจะคิดว่าลูกของกู ผัวของกู เมียของกู, อย่างนี้มันก็คิดไม่เป็น; สัตว์เดรัจฉานจะคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร นี่มันก็คิดไม่เป็นนะ, คุณลองไปสังเกตดูให้ดีเถอะ. สัตว์เดรัจฉานมันไม่คิดนึกเป็นทอด ๆ ออกไป เป็นอดีต อนาคตปัจจุบันอะไรก็ได้, แต่มนุษย์คิดได้; เพราะคิดได้นี่เองจึงมีทุกข์ มีทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉานเหลือที่จะประมาณได้ เพราะฉะนั้นถือว่าเป็นบาป; คือเพราะคิดเก่ง แล้วจึงยึดถือเก่ง ยึดถือเก่งก็เป็นทุกข์เก่ง มีความทุกข์ได้ง่าย มีความทุกข์ได้มาก.

นี้สัตว์มนุษย์จึงถือว่าเป็นผู้เคราะห์ร้าย โชคร้าย เพราะมันไปคิดนึกได้ดีกว่าธรรมชาติอย่างแรก ๆ เพราะฉะนั้น มันจึงต้องมีความทุกข์มาก. นี้แหละเป็นเหตุผลที่ว่ามนุษย์ต้องมีความรู้มากตามขึ้นไปอีก จึงจะดับทุกข์ได้; จะมีความรู้เท่าสัตว์เดรัจฉานนั้นไม่ได้ จะดับทุกข์ไม่ได้ เพราะว่ามันมีความรู้สึกคิดนึกมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. เพราะฉะนั้น มนุษย์จะต้องมีสติปัญญา ความรู้มากกว่าสัตว์เดรัจฉานอย่างเพียงพอกันทีเดียว จึงจะดับทุกข์ของมนุษย์ได้. ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องเรียนธรรมะให้มากพอเท่ากับที่มนุษย์มันดีกว่าระดับสัตว์เดรัจฉานขึ้นมาเท่าไร ต้องรู้ธรรมะในข้อนี้ให้เพียงพอกัน; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมนุษย์จะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

ดูให้ดีเถอะ, คนธรรมดาที่มีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉานจริงไหม ? คน, มนุษย์ที่ไม่รู้ธรรมะนั้นแหละมันมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, อาตมาไม่ยกเว้นที่นั่งอยู่ที่นี้; ถ้าไม่มีความรู้ธรรมะแล้วจะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ไม่มีสัตว์เดรัจฉานตัวไหนปวดหัวนะ, ไม่มีสัตว์เดรัจฉานตัวไหนเป็นโรคประสาทนะ, ไม่มีเดรัจฉานตัวไหนเป็นโรคจิตนะ; มนุษย์ทำไมจึงเป็นกันมากนัก เพราะมันทำไม่ถูกในเรื่องนี้ เพราะมันมีสมองฉลาดกว่าสัตว์เดรัจฉานมาก แล้วมันก็ฉลาดไปในทางยึดมั่นถือมั่น มันก็ยึดมั่นถือมั่นมาก จนมันได้เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตมีความทุกข์. ฉะนั้น มนุษย์จะต้องรู้ธรรมะเพื่อส่วนนี้ให้พอกัน จึงจะเป็นมนุษย์อยู่ได้ เป็นมนุษย์ที่ควรจะเรียกว่ามนุษย์อยู่ได้; ถ้าไม่รู้ธรรมะให้พอกับที่วามมนุษย์มันสูงขึ้นมากแล้ว, มนุษย์นั้นจะต้องมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

หรือที่เป็น ๆ อยู่เดี๋ยวนี้ก็มองเห็นอยู่ว่า สัตว์เดรัจฉานมันไม่มีความทุกข์ เพราะระดับความคิดนี้ มันสมองของมันหยุดอยู่แค่นั้น, มันยึดถืออะไรไม่ได้. โอ้เรามันคิดขึ้นมา จนคิดนึกได้ไปไกล แล้วก็ทำไม่ถูก ทำผิด จนได้เป็นโรคประสาทและโรคจิต และมีความทุกข์; นี่ก็เพราะเรื่องนิดเดียวคือไม่รู้เรื่องธรรมชาติ : ไม่รู้ว่าเรื่องทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ แล้วคิดนึกไปด้วยความยึดถือ. ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ดีแล้ว ท่านสอนไว้ล่วงหน้าพอแล้ว ว่าให้รู้จักมองเห็นเป็นธรรมชาติ แล้วอย่าได้ยึดถือ แล้วมนุษย์คนนั้นจะไม่เป็นโรคประสาท จะไม่เป็นโรคจิต หรือว่าไม่เป็นโรคอะไรอย่างที่เขาเป็น ๆ กันอยู่.

นี่เรียกว่าต้นไม้มันวิวัฒนาการขึ้นมาเพียงเท่านั้น มันก็มีปัญหาเพียงเท่านั้น; ทีนี้สัตว์เดรัจฉานมีวิวัฒนาการสูงกว่าต้นไม้ และมีปัญหามากกว่า ฉะนั้น สัตว์เดรัจฉานจะต้องมีความทุกข์มากกว่าต้นไม้ ต้องมีวิธีดับทุกข์มากกว่าต้นไม้ ต้องรู้อะไรมากกว่าต้นไม้. ทีนี้มนุษย์นี่เกิดดีขึ้นไปกว่าสัตว์เดรัจฉานอีก ดีกันมาก ทั้งกันไกลแหละ; เพราะฉะนั้น ปัญหามันก็ออกมาเยอะ สำหรับมนุษย์จะต้องแก้ ต้องสะสาง.

มนุษย์ต้องมีธรรมชาติไหน จึงจะไม่มีบาปกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

ฉะนั้น ธรรมชาติสำหรับมนุษย์จึงมีอยู่ และมนุษย์เหล่านี้ก็ไม่สนใจ ก็ปล่อยไปตามเรื่อง ก็ได้เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต เป็นโรคปวดหัวทุกวัน นอนก็ไม่ค่อยจะหลับ เพราะมันไม่มีธรรมชาติที่จะชดเชยกันในส่วนนี้. ฉะนั้น ขอให้สนใจธรรมชาติสำหรับความเป็นมนุษย์ ที่มีมันสมองสูงที่สุดว่าถึงมีชีวิตใด ๆ แล้วมันไปเกิดนึกคิดสำหรับจะเป็นทุกข์ได้มากกว่าสิ่งใด ๆ. มนุษย์เป็นทุกข์ได้มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, สัตว์เดรัจฉานเป็นทุกข์ได้มากกว่าต้นไม้, ต้นไม้ก็เป็นทุกข์ได้มากกว่าพืชพันธุ์ต่ำกว่าต้นไม้. มันอยู่ที่วิวัฒนาการสูงขึ้นไปเท่าไร เราต้องมีธรรมชาติสูงขึ้นไปเท่านั้น ให้ทันกัน มันจึงจะแก้ปัญหาได้. ทีนี้มนุษย์จะต้องมีธรรมชาติรู้ขึ้นไปถึงไหนล่ะ? อาตมาก็ยืนยันอยู่ตรงนี้ว่า รู้เรื่องธรรมชาติ : มนุษย์จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติ ไม่ทำผิดในเรื่องอันเกี่ยวกับธรรมชาติ ไม่หลงยึดถือเอาธรรมชาติเป็นตัวตน; หรือพูดอย่างธรรมดาสามัญก็ว่า ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ใจ ไม่ปล้นเอาเรื่องธรรมชาติมาเป็นตัวตน. เดียวนี้มันเอาอะไร ๆ มาเป็นตัว

เรามาเป็นของเรา; นี่มันเป็นโจรปล้นธรรมชาติเอามา มันจึงได้มีความทุกข์. ชีวิตนี้ก็ของกู อะไร ๆ ก็ของกู; นี่มันไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็เลยเป็นทุกข์.

รู้ธรรมะเพื่อจะไม่ไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นของกู มนุษย์ก็จะไม่**เป็นทุกข์** ที่เรียกว่าหลดพั้นน้นแหละ ที่เรียกว่านิพพานน้นแหละ; พอไม่ปล้นเอาธรรมชาติอะไรมาเป็นของกู มันก็ไม่มีทุกข์ ดับเห็นสนิทเป็นนิพพาน. ถ้ายังเอาอะไรมาเป็นของกู เป็นตัวกูอยู่ ก็ยังร้อนอยู่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นิพพานไม่ลง. เมื่อมันเห็นธรรมชาติให้ชัดเจนแล้ว ก็ไม่เกิดปล้นธรรมชาติมาเป็นตัวกู-ของกู, ก็เป็นมนุษย์สมกับที่ว่าเป็นมนุษย์ คือมันสูง มันควรจะมีความสุขสูงอย่างมนุษย์ อย่ามีความทุกข์มากกว่าสัตว์เครื่องานซึ่งไม่รู้จักปวดหัว ไม่รู้จักประสาท ไม่รู้จักเป็นโรคจิต; สัตว์เครื่องานมันไม่มีปัญหามากเหมือนมนุษย์. ฉะนั้นเดี๋ยวนี้เราอยากเป็นมนุษย์ ก็จำเป็นที่จะต้องรู้ธรรมะ ในขั้นที่เป็นมนุษย์ เพื่อจะแตกต่างจากสัตว์เครื่องานน้นเอง; จึงมีหลักธรรมะที่ถือกันมาว่า *ธรรมะทำความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เครื่องาน* ถ้าเอาธรรมะสำหรับมนุษย์ออกไปเสียแล้ว มนุษย์ก็เท่ากับสัตว์เครื่องาน ท่านว่าอย่างนี้. คือพอเราไม่มีธรรมะ เราคิดนึกอะไรอย่างมนุษย์ไม่ได้; ถูกแล้วจะไม่ต้องปวดหัวอย่างสัตว์เครื่องาน แต่มันก็เท่ากับสัตว์เครื่องานเสียเท่านั้นเอง; ถ้าเราคิดนึกชั้นลึกชั้นสูงอย่างมนุษย์ไม่ได้เราก็เท่ากับสัตว์เครื่องาน. นี่พอเราไปคิดนึกลึกซึ้งได้ เราเกิดความทุกข์อันใหม่ขึ้นมาที่สัตว์เครื่องานมันไม่เคยมี; ฉะนั้น เราจึงต้องมีธรรมะมาแก้ปัญหาคส่วนนี้ ส่วนที่เราคิดว่าสัตว์เครื่องานนี้.

เราคิดว่าสัตว์เดรัจฉานเท่าไร ปัญหามันก็เกิดขึ้นเท่านั้น; ฉะนั้น เราต้องมีธรรมะส่วนนี้ให้พอ ก็เป็นมนุษย์ที่ไม่ต้องปวดหัว ไม่ต้องเป็นประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต เหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน นี่เป็นข้อแรก, แล้วเราทำอะไรได้มากกว่า มีประโยชน์กว่า มีจิตเยือกเย็นเป็นนิพพานกว่า กว่าสัตว์เดรัจฉาน; นี่คือกำไรของการที่ได้เป็นมนุษย์. แต่ที่นี้มันทำไม่ได้นี่ มันเป็นมนุษย์ที่ปวดหัวกันเสียทั้งบางนี่; นี่จะเรียกว่ามันเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

ถ้าละอายสัตว์เดรัจฉานก็รับแก้ปัญหาคือเสียสิทธิ เป็นสัตว์มนุษย์ที่นอนหลับสนิท ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต ก็พอจะเยาะเย้ยสัตว์เดรัจฉานได้; ถ้าไม่อย่างนั้นสัตว์เดรัจฉานมันจะเยาะเย้ยมนุษย์ ว่าทำไมแกมันปวดหัวทุกวัน เป็นโรคประสาทกันเต็มบ้านเต็มเมือง มีความคิดแต่ว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร. สัตว์เดรัจฉานไม่มีความคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร; คนนี้มีความคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร ลูกจะกินอะไร หลานจะกินอะไร ใครอยู่ที่ไหนก็เอามาเป็นทุกข์หมด ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่มี.

นี่เรามันเดินทางแยกจากกัน จากสัตว์เดรัจฉาน, แล้วเราก็ทำไม่ถูกในเรื่องนี้ ไพล่มายึดถือเอาไอ้สิ่งทั้งปวงว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นตัวตนเป็นของตน ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่ทำ; ไม่ทำเพราะมันทำไม่เป็น เพราะมันสมองสติปัญญาของมันไม่ถึงขนาดที่จะทำเป็น. อาตมาจึงถือว่า ไอ้ที่มันฉลาดขึ้นมาส่วนนี้ มันเป็นบาปนะ ระวังให้ดีนะ, ก็มันสร้างปัญหาหนักนะ ไม่ใช่ว่ามันน่าสนุก; ฉะนั้นเพื่อจะแก้ปัญหานี้ ให้มันหมดบาป ให้มนุษย์มันหมดบาป มนุษย์เริ่มรู้เรื่องนี้

เสียเถอะ, รู้เรื่องว่ายืดถือไม่ได้ มันเป็นของธรรมชาติ. รู้เรื่องนี้มนุษย์จะหมดบาป ที่เกิดมาจากการเป็นมนุษย์.

ขอภัยใช้คำหยาบคาย “มันเลือกนะ” ที่มันเลือกไปรู้อะไรมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน มันคือบาป, มันจึงได้เป็นทุกข์ และนอนไม่หลับ; ฉะนั้น เราต้องหาทางป้องกันแก้ไขไอ้ทุกข์ บาปกรรมอันนี้ให้หมดไปเสีย โดยรู้ธรรมะของพระพุทธเจ้า ว่าทุกสิ่งมันเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวตน สัตว์บุคคล อย่ายึดถือเลย. ที่นี้เราก็จะได้ผล คือเราจะมีสุขมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน สมกับที่เป็นมนุษย์ จะรู้จักพระนิพพาน, แล้วจะรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ก้าวหน้าไปหาพระนิพพาน; นี่ส่วนดีมันมีอยู่ที่ตรงนี้. แล้วมันก็ต้องแลกเอามาได้ด้วยส่วนที่เจ็บปวดที่สุดแหละ คือความทุกข์.

ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ, กฎธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา.

ฉะนั้น ขอให้รู้ธรรมชาติว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ เพราะไอ้ธรรมชาติมันสร้างทุกอย่างขึ้นมา. ไอ้ธรรมะคือธรรมชาติ มันก็คือตัวธรรมชาติ; พระพุทธเจ้าผู้รู้ธรรมชาติ ก็คือมนุษย์ที่เป็นผลของกฎของธรรมชาติสร้างขึ้นมา : ของธรรมชาติให้หยุดนิ่งนะสร้างสัตว์ขึ้นมา สร้างคนขึ้นมา สร้างคนให้ฉลาดขึ้น ๆ จนเป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ด้วยกฎของธรรมชาติ, หรือของพระธรรมนั้นแหละ ทำให้เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก.

ถ้าเราพูดอย่างสุภาพ พูดอย่างสำนวนสุภาพในแบบศาสนา เราก็ว่า **พระธรรมแห่ละสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา** : ใช้คำว่าพระธรรมแทนคำว่าธรรม-ชาติ. แต่ถ้าวัดเราพูดอย่างอิสระเสรี อย่างนักวิทยาศาสตร์อะไร เราก็ว่า เราจะพูดว่า **กฎของธรรมชาติสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา**.

ถ้าเราจะพูดให้สุภาพตามแบบของศาสนา เราก็จะพูดว่าพระธรรม, **พระธรรมนั้นแห่ละคือกฎของธรรมชาติ** : ธรรมะคือธรรมชาติ ตัวธรรมชาติ, แล้วยังธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่; เรียกได้ว่าพระธรรมหมดเลย. รูปธรรม นามธรรม ร่างกาย จิตใจนี้ ก็เรียกว่าพระธรรม, ไอ้กฎที่สร้างกาย สร้างจิต สร้างรูป สร้างนามสร้างอะไรขึ้นมา ก็เรียกว่าพระธรรม, หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ก็เรียกว่าพระธรรม, ผลที่เกิดขึ้นมาเป็นมรรคผลนิพพาน ก็เรียกว่าพระธรรม. เราใช้คำว่าพระธรรม เป็นคำสุภาพ ไพเราะ สูงสุด ว่า **พระธรรมสร้างทุกอย่างขึ้นมา**.

อะไรที่ว่ามันถูกสร้างขึ้นมานะ : สร้างดวงอาทิตย์ สร้างโลก สร้างคน สร้างอะไรขึ้นมา, มันโดยอำนาจของพระธรรม; ถ้านักวิทยาศาสตร์เขาจะพูดว่า **กฎของธรรมชาติ**. แต่ถ้าเรา, เราพูดว่า**พระธรรม** : พระธรรมสร้างขึ้นมาสสร้างทุกสิ่งขึ้นมา; ปู่ย่าตายายของเราก็เคยพูดอย่างนี้ : คนแก่ ๆ นึกดูให้ดี ปู่ย่าตายายของเราเคยพูดว่า**พระธรรมเป็นผู้สร้าง สร้างทุกสิ่งขึ้นมา**, แต่เดี๋ยวนี้เรามาเรียกว่า**กฎของธรรมชาติ** เพื่อจะพูดกับคนสมัยปัจจุบันหรือนักวิทยาศาสตร์แห่ง

ยุคปัจจุบัน ว่ากฎของธรรมชาตินี้มันสร้างทุกสิ่งขึ้นมา ก็คือธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา.

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เพราะกฎของธรรมชาติ; พูดอย่างนี้ ดูหมิ่นพระพุทธเจ้ามากไปไหม ? อาตมาว่าไม่ได้เป็นการดูหมิ่นพระพุทธเจ้าเลย กฎของธรรมชาติปรุงแต่งกันมาเรื่อย ๆ จนเกิดมนุษย์ เกิดมนุษย์ที่ดีที่สุด เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมา; เขาเรียกว่ากฎของธรรมชาติสร้างพระพุทธเจ้าขึ้นมา. ที่นี้พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว, นี่มันกลายเป็นผู้รู้ธรรมชาตินั่นเอง. กฎของธรรมชาติหรือธรรมชาติสร้างพระพุทธเจ้าขึ้นมา, ที่นี้ก็เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาแล้ว.

พระพุทธเจ้านี้คือผู้รู้ธรรมชาติถึงที่สุด; แต่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าไม่ค่อยจะเป็นเช่นนั้น : แหกแนวไปยึดถือเอาเป็นตัวตนแล้วก็ได้เป็นทุกข์ จนพระพุทธเจ้าสั่งสอน อบรมไม่หวาดไม่ไหว ว่าอย่ายึดมั่นถือมั่นจะเป็นทุกข์. **พระพุทธเจ้าก็คือบุคคลผู้รู้ความลับของธรรมชาติถึงที่สุด** จนสามารถแก้ปัญหาทั้งหมดได้ ทั้งแก่พระองค์เองและแก่สรรพสัตว์. ปัญหาของพระองค์เอง และของสัตว์ทั้งปวงมีอยู่อย่างไร พระพุทธเจ้าท่านรู้ธรรมชาติ รู้กฎของธรรมชาติจนแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด. ที่เรามาพูดกันว่า **พระพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบถูกถ้วนได้ด้วยพระองค์เอง** นั่นก็คือท่านรู้เข้าใจเรื่องของธรรมชาตินี้ทั้งหมด จนแก้ปัญหาให้แก่ทุกคน รวมทั้งพระองค์เองได้.

ธรรมหรือธรรมชาติทั้ง ๔ คือ พระธรรมรัตนะ, ผู้รู้เรื่องธรรมชาติตามพระพุทธเจ้า คือ พระสังฆรัตนะ.

ที่นี้พระธรรม. ที่นี้พระธรรมก็คือตัวธรรมชาตินั้นเอง อย่างที่กล่าวมาแล้ว; กฎของธรรมชาติก็คือพระธรรม. ที่นี้เดี๋ยวนี้ที่เราเรียกกันว่าพระธรรมนี้ มันคือ ความรู้ที่เรียกว่าพระธรรม, การปฏิบัติที่เรียกว่าพระธรรม, ผลของการปฏิบัติที่เรียกว่าพระธรรม; ที่มันเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์. เรามีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์, เราปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์, เราได้รับผลเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์; ผลก็คือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น พระธรรมก็คือสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ; มันไม่ทิ้งจากธรรมชาติไปได้ : พระธรรมก็คือธรรมชาติ.

พระธรรมส่วนที่เป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็ยังเรียกว่าโดยกฎของธรรมชาติเกิดขึ้น : รูปธรรม นามธรรม บุญกุศล บาปบุญอะไรนี้ มันก็เป็นสิ่งที่ธรรมชาตินี้ปรุงแต่งขึ้นมา. ความคิด ความนึกก็เป็นธรรมชาติ, กิเลส ก็เป็นธรรมชาติ, ปรุงแต่งขึ้นมาออกมาเป็นความทุกข์ก็ธรรมชาติ เป็นความสุขก็ธรรมชาติ, ธรรมะทั้งหลายก็คือธรรมชาติ. เรียกว่าพระธรรมก็คือธรรมชาติ, พระพุทธก็คือธรรมชาติ. แล้วก็เหลือถึงพระสงฆ์; มาดูกันอีกที : พระสงฆ์ก็คือสาวกของพระพุทธเจ้า รู้เรื่องธรรมชาติตามพระพุทธเจ้า แก้ปัญหา ดับปัญหาของธรรมชาติได้ เหมือนพระพุทธเจ้า; นี้เรียกว่าพระสงฆ์.

พระพุทธเจ้าเอาชนะธรรมชาติได้, พระธรรมคือตัวธรรมชาติ, พระสงฆ์ก็คือผู้ที่พลอยมีส่วนกับพระพุทธเจ้าในการที่เอาชนะธรรมชาติได้. นี่คือนิพพานจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง; คือผู้หรือสิ่งที่มันเป็นความจริงของธรรมชาติ หรือผู้รู้แล้วดับทุกข์ คือแก้ปัญหาตามธรรมชาติได้หมดสิ้น.

พูดอย่างอุปมาด้วยวัตถุ : พระพุทธเจ้าก็คือผู้รู้จักทำเรือ มีวิชาทำเรือขึ้นเป็นคนแรกในโลก, พระธรรมก็คือเรือ, พระสงฆ์ก็คือผู้รับวิชาทำเรือ รับช่วงกันมาทำเรือใช้ได้มาจนบัดนี้. “เรือ” ในที่นี้ คือปัจจัยสำหรับข้ามความทุกข์ ก้าวล่วงความทุกข์, เปรียบเหมือนกับเรือข้ามทะเลในทางจิตทางวิญญาณ; เรือนี้ก็คือปัจจัยสำหรับข้ามวิภวสังสารไปสู่พระนิพพาน. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบวิชาการทำเรือเป็นคนแรก, พระธรรมก็คือเรือ, และพระสงฆ์ก็คือผู้ที่ทำเรือสืบ ๆ ๆ กันมาจนบัดนี้; ล้วนแต่เป็นเรื่องธรรมชาติทั้งนั้น.

พระรัตนตรัยโดยรายละเอียด.

ก. ดูรายละเอียดพระพุทธรัตนะ.

เฮ้, มาดูพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในรายละเอียดกันอีกสักนิดหนึ่ง เพื่อว่าจะได้เห็นชัดเจนไปว่าเป็นธรรมชาติอย่างไร.

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่รู้จักธรรมชาติในทุกความหมาย ทุกระดับ. ธรรมชาติมีหลายระดับ อย่างน้อยก็ ๔ ความหมายว่า เป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัว

กฎของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ เป็นผลจากหน้าที่; พระพุทธเจ้า ท่านทรงทราบอันนี้แหละ ท่านจึงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา, ใช้คำว่า**เป็นผู้รู้จักธรรมชาติ**ในทุกความหมาย ในทุกระดับ.

อ้าว, ทีนี้พระพุทธเจ้าในฐานะผู้แสดงหรือเปิดเผย; พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงหรือเปิดเผยสิ่งที่เป็นกฎของธรรมชาติ ให้เรารู้ว่าเราจะต้องทำอะไร. ใต้ธรรมะที่เรียกกันว่า อภิญญาเทสิตธรรม ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา นั้นมันคือ **เรื่องกฎของธรรมชาติ**นะ ว่าท่านต้องปฏิบัติลงไปอย่างนี้ มันจึงจะเป็นอย่างนี้. เรื่อง...อะไรล่ะ แม้แต่เรื่องว่า**อริยสัจสี่**นี่ เป็นอภิญญาเทสิตธรรม ท่านบอกชัดเจนไปว่า **ทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับทุกข์เป็นอย่างนี้ ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนี้**; มันจะมากมายเท่าไรก็ตาม นั้นมันเป็นกฎของธรรมชาติ เพราะมันเป็นอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้แสดงและเปิดเผยกฎของธรรมชาติ.

ทีนี้**พระพุทธเจ้าในฐานะผู้บัญญัติ**; นี่คือการออกกฎว่า**ต้องปฏิบัติ ยกเว้นไม่ได้**. ทรงแสดงนัย ว่าทุกคนต้องทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอย่างนี้ อย่างนี้นะ; เช่นเป็น**คฤหัสถ์**ต้องถือศีลอย่างนี้ ถือธรรมะอย่างนี้, เป็น**บรรพชิต**ต้องถือศีลอย่างนี้ ถือธรรมะอย่างนี้ ท่านบังคับลงไปเลย. นี่ก็เรียกว่าท่าน**บัญญัติ** เป็นผู้บัญญัติให้ทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ทีนี้**พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ทำหน้าที่** ท่านก็ทำหน้าที่ของท่าน; ครั้งแรกท่านเกือบจะไม่ทำหน้าที่ คือไม่สอน เพราะเรื่องธรรมชาตินั้นลึก, ต่อมาท่านคิดว่าสอนเถอะ บางคนอาจจะรู้ได้. แม้นี้ก็**ต้องเรียกว่าเป็นหน้าที่**ของ

พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่สามารถเอาธรรมชาติมาใช้ เอกกฎของธรรมชาติมาใช้ ให้มนุษย์ได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขคือประโยชน์สูงสุด ดับทุกข์ได้ดังนี้; เพราะเรารู้จักเอกกฎ หรือความจริงของธรรมชาติมาใช้ โดยได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านสามารถเอามาใช้ แล้วมาสอนให้เราใช้ เราจึงสามารถใช้ตามพระพุทธเจ้า.

แล้วมีประหลาดอยู่ในที่สุดว่า **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พระองค์กับธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน** : ธรรมชาติในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ หรือเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ; จึงได้ตรัสว่า **ผู้ใดเห็นธรรมะผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรมะ; ผู้ใดเห็นธรรมะผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรมะ.** คำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ หมายถึงความรู้ความจริงเกี่ยวกับของธรรมชาติ แล้วก็ปฏิบัติตามกฎนั้น, นี้เรียกว่าธรรมะ; **เห็นธรรมะนี้ รู้ธรรมะนี้ คือเห็นพระพุทธเจ้า.** นี้พระพุทธเจ้าเป็นธรรมชาติเสียเอง ในส่วนที่เป็นสัจจะหรือเป็นการปฏิบัติตามสัจจะ. เป็นอันว่า **เราไม่ต้องรังเกียจธรรมชาติกันแล้ว เพราะว่าคือพระพุทธเจ้านั่นเอง.**

ข. ดูรายละเอียดพระธรรมรัตนะ.

ที่นี้**ดูพระธรรม;** ดูพระพุทธเจ้ามาพอสมควรแล้ว มาดูพระธรรม. **ปริยัติธรรม**คือคำบรรยายเรื่องธรรมชาติ; ปริยัติธรรมหมดทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น คือบทบัญญัติเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งนั้นแหละ, ไม่มีนอกธรรมชาติไปได้. นี้เรียกว่าปริยัติธรรม ก็คือคำบรรยายเรื่องของ

ธรรมชาติ. ที่นี้การปฏิบัติ ก็คือ**ปฏิบัติธรรม**. ธรรมะในฐานะเป็นปฏิบัติธรรมนี้ก็คือ การเอากฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้ถูกต้องทุกเรื่องทุกปัญหาของมนุษย์; ฉะนั้น ปฏิบัติธรรมก็คือธรรมชาติ. ที่นี้**ปฏิเวชธรรม** – ผลเกิดจากการปฏิบัติ กระทั่งเป็นมรรคผลนิพพานอย่างนี้ ก็เป็นผลเกิดมาจากการปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ก็ต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้นแหละ ไม่อย่างนั้นไม่เกิดผลหรอก. ผลที่เกิดมาก็ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ และเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง จนถึงกับถือว่าแม้พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติอย่างนั่นเองของพระนิพพาน. จึงเป็นอันว่า ปฏิเวชธรรมก็คือธรรมชาติ : ปริยัติธรรมก็คือธรรมชาติ ปฏิบัติธรรมก็คือธรรมชาติ ปฏิเวชธรรมก็คือธรรมชาติ.

[การศึกษาพระธรรม ๔ ความหมาย ทั้ง ๒ แบบ และ ๓ ระบบ.]

นี่เราจะต้องศึกษาพระธรรม (๑) ศึกษาโดยปริยัติ ศึกษาออก ๆ ด้วยการเล่าเรียน ด้วยการจดจำ ด้วยการใช้เหตุผลคิดนึก; นี่เขาเรียกว่า**ศึกษาปริยัติข้างนอก**. ที่นี้ (๒) **เรียนจากข้างใน** : คุณความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, คุณข้างใน มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, รู้ว่าเป็นเพียงธรรมชาติ เช่นความอรรอยเกิดขึ้นในจิตสุดเหวี่ยง ก็รู้โอ้, นี่มันก็สักว่าความรู้สึก เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติแก่ระบบประสาทของเรา; **นี่คือรู้เพราะเรียนจากข้างใน**, อย่างนี้เรียนจากข้างนอก เรียนด้วยหนังสือไม่ได้หรอก ต้องเรียนจากความรู้สึกที่รู้สึกอยู่จริง ๆ ว่าความรู้สึกนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติแก่ระบบประสาทของ

เรา. ระบบประสาทมีหน้าที่สำหรับรู้สึก; ฉะนั้น ใจ้ความสุขที่เรียกกันว่าความสุข มันก็เป็นเพียงความรู้สึกแก่ระบบประสาท, ความทุกข์มันก็เป็นเพียงความรู้สึกที่รู้สึกแก่ระบบประสาท; ฉะนั้น ทั้งสองอย่างอย่าเป็นตัวกู อย่างไม่เป็นของกู อย่างไม่เป็นของเราดีกว่า. นี่ถ้าว่าเรียนจริง ๆ อย่างนี้ ก็จะพบอย่างนี้ จะรู้อย่างนี้ จะมีผลอย่างนี้; นั่นแหละมันเป็นตัวธรรมชาติยิ่งขึ้นไปอีก.

(๑) **ธรรมะในฐานะที่เป็นศีล**ที่ทุกคนสนใจนั้นนะ มันเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ ทางกาย ทางวาจา; มนุษย์มีกิเลสตามธรรมชาติ ทำผิดทางกาย ทางวาจา, ก็มีศีล ก็แก้ปัญหานี้ได้. เราจึงถือว่า ศีลคือการแก้ปัญหาทางกาย ทางวาจา ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ. (๒) **สมาธิ** ก็คือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทางจิต ตามกฎของธรรมชาติ. ที่ปล่อยไปตามธรรมชาติ ไม่มีธรรมะ ไม่มีการศึกษา มันก็เกิดไปตามธรรมชาติ คือเมื่อรักก็หลงรัก, เมื่อเกลียดก็หลงเกลียด; หรือว่ามันรู้ที่อยู่อย่างนี้ไปทำเข้าเป็นทุกข์ มันยังบังคับไม่ได้ อย่างที่เราบังคับความรู้สึกของจิตไม่ได้ ไปรักสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ ไปรักสิ่งที่รู้สึกอยู่ว่าเป็นความชั่ว บังคับไม่ได้. ถ้าเรามีการศึกษาทางสมาธิที่ถูกต้องเราก็บังคับจิตได้. (๓) **ที่นี้การศึกษาระบบที่ ๓ ก็คือปัญญา** แก้ปัญหาทางความคิด ความเห็น ทางความเชื่อ ทางสติปัญญาของเราให้มันถูกต้อง. ศีลบังคับกาย วาจา ให้ถูกต้อง, สมาธิบังคับจิตให้มันถูกต้อง, ปัญญาบังคับความคิด ความเห็น สติปัญญา ความเชื่อให้มันถูกต้อง. มันเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น.

ค. ถูรายละเอียดพระสังฆรัตนะ.

[พระสังฆรัตนะ คือธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จในการชนะธรรมชาติ.]

อ้าว, ที่นี้**พูดถึงพระสงฆ์**. พระสงฆ์, พระสงฆ์นี้แบ่งเป็น พวกเสขะ -ยังปฏิบัติไม่ถึงที่สุด, แล้วอเสขะ -ปฏิบัติถึงที่สุด, แล้วก็พวกที่ลากเข้ามาหา - พวกสมมติ. พระสงฆ์ -เสขสงฆ์ กำลังต่อสู้กับธรรมชาติ ต่อสู้กับกิเลสตาม ธรรมชาติ บรรลุผลเพียงโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตตมรรค มี ได้ทั้งหมดราวาสและบรรพชิตนะ; พระสงฆ์ชนิดนี้กำลังต่อสู้อยู่กับกิเลส ซึ่งเป็น ของธรรมชาติ เพื่อบรรลุผลที่จะอยู่เหนือกิเลส; ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยัง เรียกว่า**พระเสขะอยู่** กำลังต่อสู้อย่างรุนแรง.

พระโสดาบันก็ดี โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล กับอรหัตตมรรค หยุดอยู่เพียงเท่านี้, เป็น**พระเสขะ**; กำลังต่อสู้อย่างเต็มที่ ก็คือผู้ที่รบสู้ธรรมชาติอย่างเต็มที่ เพื่อจะ เอาชนะมันให้ได้, เป็นได้ทั้งภุคหัตถ์และทั้งบรรพชิต ยังมีตัวมีตน ยังมีกึ่งภุคหัตถ์ เป็น**บรรพชิตอยู่**.

ที่นี้พอต่อสู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา เรียกว่า**อเสขะ**; นี่ก็คือผู้ที่ **ประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับธรรมชาติ** ประสบความสำเร็จถึงที่สุดใน การต่อสู้กับธรรมชาติ ชนะกิเลสทั้งปวง ชนะความทุกข์ทั้งปวง, ถึงขั้นนี้แล้วก็หมดจากความเป็นฆราวาสหรือความเป็นบรรพชิต. ต่อสู้ธรรมชาติชนะถึงที่สุด จน ไม่รู้สึกว่าเป็นฆราวาสหรือเป็นบรรพชิต เพราะมันไม่เป็นสัตว์บุคคล ตัวตน เรา

เขา, ไม่เป็นบุคคลแล้ว มันก็ไม่มีเป็นภราวาส ไม่มีบรรพชิต. คุณติปัญญาสูงสุดของพระอรหันต์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ, ธรรมชาติไม่อาจจะหลอกให้ว่าเป็นบุคคลเป็นตัวเอง ตัวเมีย ผู้หญิง ผู้ชาย กฤหัสถ์บรรพชิตอย่างนี้ ไม่มีในความรู้สึกอีกต่อไป; นี่พระสงฆ์ในขั้นอเสขะเป็นได้ถึงอย่างนี้.

ที่นี้พระสงฆ์ที่เรียกว่า**สมมติสงฆ์**. พุฒแล้วก็น่าสังเวช ต้องเรียกว่าสมมติสงฆ์ ก็ไม่ได้ต่อสู้ธรรมชาติ ไม่ชนะธรรมชาติเลย; ใต้แก่**พระสงฆ์บุญชน**. แม้จะว่าฉลาดแตกฉานในพระไตรปิฎก แตกฉานในเรื่องการวัดวาอาราม วัตถุสิ่งของอะไรต่าง ๆ ก็เก่งมาก ก็เรียกว่า**สมมติสงฆ์**; เรียกว่าผู้ที่เขาลากเข้ามารวมไว้ในพระสงฆ์, ยังไม่เป็นพระสงฆ์ที่แท้จริง. แต่ก่อนเรียกกันว่าสมมติสงฆ์; สงฆ์แท้จริงมีแต่พระโสดาบัน สกิทากามี อนาคามี พระอรหันต์เท่านั้น; นอกนั้นก็ถ้ามี บวชแล้วเป็นบรรพชิตแล้ว ก็เรียกว่า**สมมติสงฆ์**, แม้จะเรียนจบพระไตรปิฎก ก็ยังเป็นสมมติสงฆ์ เพราะไม่ได้ต่อสู้กับธรรมชาติเลย ไม่ชนะธรรมชาติเลย. นี่ผู้ที่ป็นนักปริยัติสุดเหวี่ยง มันก็เป็นสมมติสงฆ์, ผู้เป็นสมภารเจ้าอาวาสดีแค่ไหนอย่างไร มันก็ยังเป็นสมมติสงฆ์ เพราะมันยังไม่ชนะธรรมชาติ.

นี่พระเสขะสงฆ์ก็ดี อเสขะสงฆ์ก็ดี สมมติสงฆ์ก็ดี ล้วนแต่มีหน้าที่ต่อสู้กับธรรมชาติ; ชนะเกือบหมดแล้วก็**เป็นพระเสขะ** ชนะหมดเลยก็**เป็นพระอเสขะ**. จึงพูดว่าแม้แต่พระสงฆ์ทั้งหลายก็เป็นนักธรรมชาติ : **รู้ธรรมชาติ ปฏิบัติเอาชนะธรรมชาติ ต่อสู้ชนะธรรมชาติได้แล้ว.**

[สรุป.]

นี้อาตมาตั้งใจจะพูดวันนี้ก็ว่า แม้แต่พระรัตนตรัยก็สักว่าเป็นธรรมชาติ, เกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมชาติ ทั้งพระพุทธ ทั้งพระธรรม และทั้งพระสงฆ์; ให้เห็นว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่พ้นจากเรื่องของธรรมชาติ, มันเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นธรรมชาติโดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติต่อธรรมชาติ เป็นธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ เป็นธรรมชาติล้วน ๆ ตามกฎของธรรมชาติ.

ไม่ใช่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนะ; ผู้เห็นธรรมะถึงที่สุดแล้ว จะไม่เห็นว่ามี**ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย** เหมือนคนธรรมดาเห็น, มันเห็นแต่เพียงกระแสเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ : อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่า**ความเกิด** อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่า**ความแก่**, อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่า**ความตาย**. ถ้าเห็นอย่างนี้แล้วมันอยู่เหนือเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันเป็นความไม่ตาย มันเป็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย เห็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย.

การเห็นธรรมชาติมันคืออย่างนี้ มันทำให้เห็นเหนือ**ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย** ขึ้นไปอีก, เหนือ**ความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล**, เหนือ**ความเป็นผีสังเทวดา**, เหนือ**ความเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น** คนดีคนเลว เป็นพระเป็นฆราวาส เหนือ**ความเป็นผู้ทำอย่างนั้นผู้ทำอย่างนี้**, มันเหนือไปหมด; มันเหลือแต่**ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ** ซึ่งสรุปเป็นพระบาลีสั้น ๆ ว่า **มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้น** หละเป็นไป : จะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ก็สักว่า**ธรรมชาติ**, จะไม่เกิดขึ้น ตั้งอยู่

ดับไป เป็นของเที่ยงแท้ถาวร ก็เป็นธรรมชาติ. จึงถือว่า **มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละที่เป็นไป หรือว่าตั้งอยู่.**

เป็นอันว่า เราพูดถึงธรรมชาติในความหมายนี้; แล้วเรามองดูกันเป็นพิเศษที่พระรัตนตรัยว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ เกี่ยวกันอยู่กับธรรมชาติ เป็นการต่อสู้อตามธรรมชาติ เป็นการชนะแล้วตามวิถีทางของธรรมชาติ จนถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน อันเป็นธรรมชาติที่ไม่ตาย ไม่รู้จักตาย ไม่มีคนสำหรับจะตาย. ที่นี้เราอาจจะถึงธรรมชาติอันนั้นได้ คืออย่าให้ความตายมีความหมายแก่เราสิ, อย่าโง่จนกลัวตาย, อย่าโง่จนเห็นเป็นเรื่องผีสางเทวดาชนิดที่ทำให้ตาย ชนิดที่ทำให้หาย, อย่า ๆ ๆ อย่าต้องมีอย่างนั้น; มันมีแต่**ธรรมชาติล้วน ๆ ไปตามธรรมชาติ.** อย่างนี้เขาสมมติเรียกว่า ความตายก็ช่างหัวเขาสิ ก็เขาเรียกนี้, **เราไม่มองเห็นเป็นความตาย;** อย่างนี้เขาเรียกกันว่าความเจ็บ ความป่วย เราก็ไม่เห็นว่ามันเป็นความเจ็บ ความป่วย, เห็นว่า**ความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ.** มันพูดนี้ก็พูดไม่ยาก แต่ว่าทำมันทำยาก; ทำยากเท่า ๆ กับที่ว่ามันจะเข้าถึง**ธรรมชาติได้โดยยาก.**

การรู้ธรรมชาตินี้รู้ได้ยาก เข้าถึงได้ยาก ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติมันก็ยังยาก; **แต่ไม่เหลือวิสัย.** ให้อยู่ในจำพวกที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **บางคนมันอาจจะรู้ได้** บางคนมันอาจจะปฏิบัติได้ **ฉะนั้น เราแสดงธรรมะเถิด** เพื่อว่าบางคนนั้นมันจะรู้ได้. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงหวังอย่างนี้ เราก็สนองพระพุทธ-ประสงค์; **คือว่าจัดตัวเองไว้ให้อยู่ในจำพวกที่พระพุทธเจ้าจะโปรดได้** คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ยังอยู่ที่นี่ จะมีประโยชน์แก่บุคคลนั้น; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็จะไม่มี

ประโยชน์อะไร ที่ว่ามันได้รับจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้สอนเรื่องธรรมชาติเท่านั้น ไม่ได้สอนเรื่องอื่น. วันหลังเราก็จะพูดกันถึงเรื่องกฎของอิทัปปัจจยตานี้ ให้เห็นว่าเป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง ถึงที่สุดอย่างไร; แล้วเราก็จะเข้าใจไ้คำว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาตินี้ได้ง่ายขึ้น.

ในวันนี้การบรรยายมันสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ต้องขอยุติการบรรยายไว้ที. แต่ขอให้ซ้อมความเข้าใจว่า ให้เตรียมตัวสำหรับมองดูสิ่งทั้งหลายทั้งปวงโดยความเป็นธรรมชาติ แล้วประพจน์ให้ถูกต้อง อย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาได้; เป็นมนุษย์นี้ต้องได้รับประโยชน์สมกับที่ความเป็นมนุษย์ คือสติปัญญามันเฉลียวฉลาด แล้วก็ให้มันได้รับผล สมกับที่มันเฉลียวฉลาด; อย่าให้ยิ่งรู้แล้วยิ่งเป็นทุกข์ “ยิ่งรู้มากยิ่งยากนาน” อย่างนั้นมันใช้ไม่ได้.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้ เพราะความสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๕ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๒ สิงหาคม ๒๕๒๓

สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือหนทางรอดของคนเรา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพพชยา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อเฉพาะในวันนี้ว่า สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือทางรอดของคนเรา.

[ปรารภและทบทวน.]

ขอให้ท่านทั้งหลายนึกดูถึงเรื่องที่บรรยายมาแล้ว ในตอนต้นแห่งการบรรยายชุดนี้ ล้วนแต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ วันนี้ก็ยังคงเป็นเรื่องของธรรมชาติ; บางคนก็คงจะเบื่อกันบ้าง ฟังว่าจะพูดถึงเรื่องธรรมชาติกันไปถึงไหน. โดยแท้จริงนั้น ทุกเรื่องมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรนอกไปจากเรื่องของธรรมชาติ; แม้สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติ มันก็ยังเป็นเรื่องของธรรมชาติ, ฟังดูแล้วมันก็ไม่น่าเชื่อ. การที่จะพูดว่าทุกเรื่องเป็นเรื่องของธรรมชาตินี้ มีคนไม่เชื่อ, แล้วก็เชื่อว่าไอ้การบรรยายกันแต่เรื่องธรรมชาตินี้ เป็นการกระทำที่มีเหตุผล หรือมีความเหมาะสม; แต่อาตมาก็ยังคงทำ คือการบรรยายเรื่องอันเกี่ยวกับธรรมชาติ ให้ครบถ้วนทุกแง่ทุกมุมไม่ให้มีอะไรเหลือ. มันไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ, ขอให้ฟังให้ดี ไคร่ครวญให้ดี สังเกตดูให้ดี; ในที่สุดท่านทั้งหลายก็จะพบได้ด้วยตนเอง ว่ามันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ เมื่อนั้นแหละจะเป็นการบรรลุมรรคผลไม่มากนักน้อยของบุคคลนั้น คือเมื่อมาเห็นแจ้งโดยประจักษ์แท้จริง ว่าไม่มีอะไร นอกจากเรื่องของธรรมชาติ. ความสำคัญของการรู้เรื่องธรรมชาติมันมีอย่างนี้.

ถ้าใครมองเห็นทุกสิ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ ก็จะไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ไม้ไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน ก็ไม่มีความทุกข์ คงปล่อยให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ. สรุปความว่า มันเป็นไปตามธรรมชาติ เรามีความสามารถเพียงแต่ทำให้ถูกต้องกับเรื่องของธรรมชาติ; ถ้าเราประสงค์อะไรเรามี

ทางที่จะทำได้แต่เพียงทำให้มันตรง ทำให้มันถูก ตามเรื่องของธรรมชาติในกรณีนั้น ๆ. เราจะไปบังคับธรรมชาติ จะไปเปลี่ยนธรรมชาติ นี่มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ มันยิ่งกว่าที่เรียกกันว่า **หักด้ามพร้าด้วยหัวเข่า**; **หักด้ามพร้าด้วยหัวเข่า** สำเร็จก่อนอีก ที่เราจะไปบังคับธรรมชาติ ไม่ให้เป็นไปตามธรรมชาติ.

ขอให้สนใจคำว่าธรรมชาติ หรือเรื่องของธรรมชาตินี้ให้เป็นพิเศษ ในการศึกษาพระพุทธศาสนา. **ศึกษาเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียว** ก็จะจบหมดทั้งพุทธศาสนา; คนที่ไม่เข้าใจเขาก็ไม่เชื่อ เขาก็หาว่าไม่จริง หรือพูดเอาเอง หรือมาหลอกคนให้เชื่อว่าเป็นอย่างนั้น. ข้อนี้ไม่เป็นไร ยกไว้ให้อาตมาถูกค่าคนเดียวก็พอ; ท่านทั้งหลายก็คอยสนใจ ที่จะให้ได้รับประโยชน์จากการบรรยายทุกเรื่อง.

เมื่อจะพูดถึงเรื่องอะไรให้ชัดเจนไป มันก็ต้องพูดกันอย่างละเอียด; เดียวนี้เราอยากจะทำเรื่องของธรรมชาติมาเป็นหลักสำหรับการศึกษา เราก็ต้องพูดกันถึงเรื่องของธรรมชาตินี้โดยละเอียด. อย่างที่พูดมาในครั้งแรก ว่า **ธรรมชาติมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน, (และพูดครั้งต่อ ๆ มาว่า)เราจะต้องรู้จักธรรมชาติให้ครบถ้วนทั้ง ๔ ความหมาย, ปัญหาของมนุษย์มันก็มาจากปัญหาของธรรมชาติ, เรื่องพระรัตนตรัยทั้งหมดล้วนแต่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ** ที่อธิบายเสร็จไปแล้วครั้งที่แล้วมา; วันนี้มาบอกว่า **สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา.** ท่านจงสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เรามีหัวข้อสำหรับศึกษากันในวันนี้ว่า **“สัมมาทิฏฐิ”** แล้วก็ **“ต่อธรรมชาติ”** **“คือความรอดของคนเรา”.**

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายครั้งนี้.]

ความรอดของคนเราก็คือรอดพ้นจากความทุกข์. รอดชีวิต แล้วก็รอดพ้นจากความทุกข์ มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข; นี้เรียกว่ารอด : รอดจากชีวิต รอดจากความทุกข์. ที่นี้ความรอดมันก็มีได้เพราะมีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติ; “ธรรมชาติ” ในที่นี้ก็คือสิ่งทั้งปวงดังที่กล่าวมาแล้ว และยังจะต้องกล่าวกันต่อไปอีก.

หัวข้อธรรม (ข้อหนึ่ง)

ในพุทธศาสนาสำหรับแก้ปัญหาค้นเองและผู้อื่น

: สมุมาทิฐิตสมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อฺปจฺจกั .

หัวข้อธรรมะในพระพุทธศาสนามีอยู่ว่า ล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ; นี้ขอให้ทุกคนช่วยจำไว้ เป็นหัวข้อที่ต้องยึดถือเป็นหลัก และหลักสำคัญที่สุด แล้วก็เป็นหลักตลอดกาลว่า “ล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ”. สมาทานสัมมาทิฐิ หมายถึงประพฤติปฏิบัติอย่างครบถ้วน ถูกต้องอยู่ตลอดเวลาในสัมมาทิฐิ. คำว่า “สมาทาน” ก็คือถือเอาไว้ด้วยดี คือมีอยู่อย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน; นี้เรียกว่าสมาทาน. สมาทานศีล ก็มีศีลอยู่อย่างถูกต้องและครบถ้วน เรียกว่าสมาทานศีล; สมาทานสัมมาทิฐิ ก็คือมีสัมมาทิฐิอยู่อย่างถูกต้องและครบถ้วนตลอดเวลา.

เรียกว่า(สมาทาน)สัมมาทิฐิ เป็นเหตุให้ล่วงพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้, ความทุกข์จะมีสักก็อย่างก็ชนิดก็ล่วงไปได้.

บุคคลจะล่วงพ้นไปได้จากความทุกข์ทั้งปวงนั้น เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ; จะต้องจำไว้เป็นหลักสำหรับแก้ปัญหของตัวเอง หรือแก้ปัญหของคนอื่น. แม้จะมีคำอื่นกล่าวคล้าย ๆ กัน แต่ไม่สำคัญเท่าคำนี้ เพราะจะมีคำว่าทุกข์ทั้งปวง. ล่วงพ้นความทุกข์ทั้งปวง เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ; ท่านไม่ได้พูดว่า เพราะศีล เพราะสมาธิ เพราะปัญญา; ไปลองค้นดูเถอะ : ถ้าว่าจะพ้นทุกข์ทั้งปวงกันละก็ ด้วยสมาทานสัมมาทิฐิเสมอ. นี้เราก็จำไว้สำหรับจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการทำความดับทุกข์ให้แก่ตนหรือแก่ผู้อื่นก็ตาม.

เมื่อเรามีความมุ่งหมายจะกำจัดความทุกข์ใด ๆ ที่มีอยู่ ก็จงนึกถึงสัมมาทิฐิก่อนสิ่งอื่นใด; ถ้านึกถูกต้อง มันจะพบสัมมาทิฐิเองก่อนสิ่งใด. เมื่อเรายังไม่รู้ เราก็ไปนึกถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องโน้น, จะไปนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ในที่สุดมันก็จะมาหาเรื่องสัมมาทิฐิอยู่นั่นเอง. ถ้าจะเขียนเป็นบาลีไว้ เพื่อความแน่นอน ก็มีพระบาลีว่า *สมมาทิฐิสมาทานา สัพพํ ทุกข์ อุปจจกัฏ;* “*สมมาทิฐิสมาทานา สัพพํ ทุกข์ อุปจจกัฏ*” เอาไปท่องเล่นให้ติดปาก. พอมันเกิดปัญหาขึ้นมาแล้วก็นึกถึง *สมมาทิฐิสมาทานา สัพพํ ทุกข์ อุปจจกัฏ* ขึ้นมาทีเดียว. เอาท่องไว้ให้ติดปากจะช่วยได้ มากกว่าที่จะแขวนพระเครื่องให้รุงรังอยู่ที่คอ. มีสัมมาทิฐิสมาทานาติดอยู่ที่ปากตลอดเวลา หมายถึงมันอยู่ในใจ มันออกมาทางปาก. มีอะไรเกิดขึ้นอย่ากลัว อย่าทุกข์ อย่าร้อน อย่า

อะไรหมด, ฟันสมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺพํ ทุกฺขํ อุปฺจจฺคํ □ ออกมาเพื่อสู้กับมัน; แล้วพยายามต่อสู้ให้เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิขึ้นมาให้ได้จริง ๆ.

[๑. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับ “สัมมาทิฏฐิ”.]

คำแปล ความหมาย เป็นต้น ของสัมมาทิฏฐิ.

ที่นี้เราก็จะต้องศึกษาคำว่าสัมมาทิฏฐิกันให้เพียงพอ. คำว่า สัมมาทิฏฐินี้มันคู่กันกับมิจฉาทิฏฐิ. มิจฉาทิฏฐิฝ่ายผิด; สัมมาทิฏฐิฝ่ายถูก : ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น ความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความยึดถือไว้เป็นหลักอยู่ในใจ นี้เรียกว่าทิฏฐิ, ที่นี้ สัมมา แปลว่า ถูกต้อง. นี้ถ้าพูดตามตัวบาลีมันเป็นแบบนี้; พูดเป็นไทย ๆ ก็ว่า ความรู้ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ที่มันถูกต้อง, พูดให้มันเหลือน้อยที่สุดก็คือว่า ความรู้ที่มันถูกต้อง. แต่อย่าลืมว่า ตัวบาลีเขาว่าทิฏฐินะ, ทิฏฐิ แปลว่าความเห็น; “เห็น” ในที่นี้ เห็นด้วยปัญญา เห็นด้วยตาในภายใน, คู่กับเห็นด้วยตาในภายนอก; เขาก็มีคำว่าทฤษฎี ทอดทฤษฎีใช้อยู่เหมือนกัน. แต่สัมมาทิฏฐิในพระบาลีนี้หมายถึง เห็นด้วยตาในเห็นในภายใน.

สัมมาทิฏฐิมิชื่อเรียก (: วจน) อย่างอื่นอีก ๒-๓ คำ คือคำว่า (๑) ยถาภูตสัมมปปัญญา : ยถาภูตะ แปลว่าตามที่เป็นจริง, สัมมะแปลว่าถูกต้อง, ปัญญาแปลว่าปัญญา, ยถาภูตสัมมปปัญญา – ปัญญาถูกต้องตามที่เป็นจริง. นี้เป็นเครื่องมือที่จะต้องถือไว้เป็นหลัก; อย่างในกาลามสูตรมีข้อห้ามไว้ ๑๐ ประการ อย่

ถือเอาเพราะเหตุเพียงเท่านั้น ๑๐ ประการนั้น, แต่แล้วก็ให้ใช้ ยถาภูตสัมมปปัญญา โดยเฉพาอย่างยิ่งเพื่อจะเชื่อ. **ก่อนแต่จะเชื่อ ให้ใช้ยถาภูตสัมมปปัญญา; อย่าเชื่อเพราะว่าฟังตาม ๆ กันมา (มา อานุสสเวน), อย่าเชื่อเพราะทำสืบ ๆ กันมา (มา ปรมุปราย), อย่าเชื่อเพราะว่าลืออยู่กระห่อน (มา อิติกิราย), อย่าเชื่อเพราะมีอยู่ในตำรา (มา ปิฎกสมุปทานน), อย่าเชื่อเพราะเหตุผลทางตรรก (มา ตกุกเหตุ), อย่าเชื่อเพราะเหตุผลทางปรัชญา (มา นยเหตุ), อย่าเชื่อตามสามัญสำนึก (มา อากา-ปริกุวิตกเคน), อย่าเชื่อเพราะเหตุที่ว่ามันถูกกับความคิดเห็นของเรา (มา ทิฎฐินิซุ-ฆานกขนุติยา), อย่าเชื่อเพราะว่าผู้พูดนั้นเป็นคนที่น่าเชื่อ (มา ภพุรูปตาย), อย่าเชื่อเพราะเหตุว่าผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา (: มา สมโณ โน ครู); แต่ในที่สุด ให้เชื่อด้วย ยถาภูตสัมมปปัญญา.**

วันนี้มีนักเรียนมาก; แล้วก็พูดถึงกาลามสูตรข้อสุดท้ายที่ว่า มา สม-โณ โน ครู -อย่าเชื่อเพราะเหตุว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา, ว่าอย่างนั้น เขาหมายความว่า อย่าเชื่อด้วยเหตุเพียงสักว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา : เมื่อสมณะนี้เขาพูดว่าอย่างไร ก็เอาไปใคร่ครวญดูด้วยยถาภูตสัมมปปัญญาของตนเองก่อน เห็นว่าน่าเชื่อก็ลองเชื่อ; ยังไม่เชื่อทั้งหมด ก็ลอง ๆ ทำตามดู เห็นว่าน่าลองดูก็ลองดู พอลองดูแล้วมีผลจริงตามนั้น ทีนี้จึงเชื่อ; อย่างนี้เขาเรียกว่าเชื่ออย่างลูกศิษย์ของ พระพุทธเจ้าตามหลักของกาลามสูตร มอบหมายคำว่ายถาภูตสัมมปปัญญาไว้ให้.

ฟังดูแล้วก็น่ากลัวว่า อย่าเชื่อเพราะว่าคำพูดนี้มีอยู่ในปิฎก เช่นมีอยู่ในพระไตรปิฎก ก็ยังไม่เชื่อ; อย่าเชื่อเพราะว่าผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา อย่างนี้ก็ยังไม่เชื่อ. แต่ว่าไม่ใช่ให้กระด้างกระเดื่อง หรือว่าคูหมั่นคูถูกอะไรครูบาอาจารย์ หรือ

พระไตรปิฎก. ขอให้รับมา ให้ฟังมา เาามาใคร่ครวญดูด้วยญาณสัมปัปัญหา, จนมันเห็นด้วยญาณสัมปัปัญหา ว่ามันจะเป็นไปได้จริง คือมันจะดับทุกข์ได้จริง แล้วก็จะถึงคุณ, ยังไม่เชื่อนะ; พอลองดูแล้วมันได้ผลจริง ทีนี้จะเชื่อละ; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันมีญาณสัมปัปัญหาในกรณีนั้น. มีลักษณะเป็นสัมมาทิฐิเต็มที คือมันผิดไม่ได้; ถ้าเราใช้วิธีอย่างนี้แล้วมันผิดไม่ได้ มันเป็นสัมมาทิฐิเต็มที.

(ไวพจน์หรือคำเรียกแทนสัมมาทิฐิ) อีกคำหนึ่ง คือคำว่า (๒) ยถาภูตญาณทัสสนะ. ยถาภูตญาณทัสสนะ แปลว่าความรู้ ความเห็น ตามที่เป็นจริง, ยถาภูตะ แปลว่าตามที่เป็นจริง, ญาณ แปลว่าความรู้, ทัสสนะ แปลว่าความเห็น หรือการเห็น; ยถาภูตญาณทัสสนะ –ความรู้ความเห็นตามที่เป็นจริง. มีความรู้ มีความเห็นตามที่เป็นจริง มันก็ผิดไม่ได้, เมื่อผิดไม่ได้ก็เป็นสัมมาทิฐิ. นี้เรียกชื่อได้หลายชื่อ แต่ชื่อที่สะดวกแก่การจดจำ หรือว่าถือกันอยู่โดยมาก ก็คือชื่อที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ. ฉะนั้น ขอให้ให้นักเรียนทุกคนจำคำนี้ไว้ให้แม่นยำเถอะอะไรก็นึกถึงสัมมาทิฐิก่อนเถอะ แล้วจะไปเรียกชื่ออย่างอื่นทีหลังก็ได้ หรือจะไปปรับปรุงให้มันมีความหมายแตกแขนงออกไปอย่างไรก็ได้ แต่ให้ยกเอาสัมมาทิฐิเป็นสิ่งที่สูงสุดไว้ก่อน

(๓) สิ่งที่แทนคำว่า “ทิฐิ” ได้ก็มีอยู่หลายคำ; อย่างที่มีใช้อยู่ในพระบาลีว่า “จักขุ” คือดวงตา นี่ก็แทนทิฐิได้ เพราะว่าจักขุในที่นี้ หมายถึงเห็นด้วยตาใน ตาปัญญา ไม่ใช่ลูกตาธรรมดา, เมื่อพูดว่าจักขุ –ดวงตา ในกรณีนี้แล้วเป็นตาของปัญญา เป็นตาในภายใน; ทีนี้เรียกว่า “ปัญญา” ก็ได้ คือเป็นความรู้

อย่างทั่วถึง; เรียกว่า “วิชา” ก็ได้ เพราะรู้อย่างแจ่มแจ้ง; เรียกว่า “แสงสว่าง” ก็ได้ เพราะมันทำให้เห็น ความมืดไม่อาจจะช่วยให้เห็น แสงสว่างอาจจะช่วยให้เห็น. ที่นี้จักขุ ก็ทำให้เห็น, ปัญญา ก็ให้เห็น แต่ว่าเห็นด้วยความรู้, วิชา ก็เห็น เห็นด้วยความรู้, แสงสว่าง ก็เห็น เห็นด้วยแสงสว่างนั้น; ฉะนั้นทุกอย่างจะต้องเป็นการส่องแสง ให้มันเป็นการส่องแสงสว่าง.

ส่องลงไปที่ไหน ? มันก็ต้องส่องลงไปที่ความจริง ให้คนเห็นความจริง. แสงแห่งพระธรรมนี้มันจะส่องลงไปที่ความจริง แล้วคนก็เห็นความจริง ว่ามันมีอยู่อย่างนั้นอย่างนั้น; เหมือนในที่มีมืดเราไม่เห็นอะไร พอมีแสงสว่างเกิดขึ้น เราก็เห็นว่านั่นเป็นอะไร นั่นเป็นอะไรได้ทุกอย่างทุกอย่าง มันก็ส่องเพื่อให้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร. เดี่ยวนี้จักขุ ปัญญา วิชา แสงสว่าง นี้มันก็ส่องลงไปยังสิ่งที่เราควร จะรู้จะเห็น, โดยทั่วไปก็คือความจริง; เรียกว่าส่องลงไปที่ความจริง. ที่นี้ถ้าถามว่า**ความจริงของอะไร ?** อ้อ; ก็ความจริงของธรรมชาติ. **เพื่อประโยชน์อะไร ?** เพื่อประโยชน์ที่จะให้รู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. **นี่คือสัมมาทิฏฐิ;** จะเรียกว่าปัญญาก็ได้ จะเรียกว่าความรู้ก็ได้ เรียกว่าความเห็นก็ได้, มันแทนกันได้; แล้วมันทำหน้าที่เหมือนกัน คือส่องแสงลงไปที่ความจริง ให้เราเห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง, ในที่นี้อาตมาพูดว่า **ส่องลงไปที่ธรรมชาติทั้งปวง.** เดี่ยวจะพูดกันว่าทำไมต้องส่องไปที่ธรรมชาติทั้งปวง; จะพูดเรื่องสัมมาทิฏฐิให้จบเสียก่อน.

มีสัมมาทิฏฐิจะทำให้สิ่งที่ถือเป็นที่พึงถูกต้องเป็นประโยชน์.

[: สัมมาทิฏฐิมีความสำคัญ ในการนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง.]

เราจะต้องมีสัมมาทิฏฐิต่อสัจจะของสิ่งทั้งปวงอย่างจำเป็น

ที่สุด; ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐิแล้ว สิ่งที่เราจะยึดถือเอาเป็นเครื่องมือ หรือเป็นที่พึ่งมัน ก็ผิดหมด. นี่ฟังดูให้ตึนนะ เราจะทำอะไรที่เขานิยมกันว่าถูกต้องดีนั้น มันจะต้องประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ. ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐิ - ปัญญาอันเห็นชอบ หรือว่าเห็นถูกต้องแล้ว แม้แต่ความสุจริตของเรา ก็จะเป็นความเชื่อ, ความซื่อตรงสุจริตนะ ที่มันปราศจากสัมมาทิฏฐิ มันจะกลายเป็นเชื่อจนเชื่อ; หรือว่าเราจะมีสัจจะมีสัจจะอย่างเต็มที่เต็มอัตราของมันเลย, แต่ถ้าสัจจะนั้นไม่ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิแล้ว มันก็คงจะโง่; แม้จะทำบุญ ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว บุญนั้นแหละมันจะไม่เป็นบุญดอก, มันจะเป็นเรื่องไม่ดับทุกข์ จะเป็นเรื่องทำให้เมา ให้หลง เหมือนกับที่เขาทำบุญกันมาก ๆ แล้วก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร.

ทำบุญนิดเดียวสิ้นเงินไปตั้งหมื่น ตั้งแสน ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะมันไม่มีสัมมาทิฏฐิ; บวชลูกชายคนหนึ่งเสียเงินตั้ง ๒-๓ หมื่น นี่มันไม่มีสัมมาทิฏฐิ แล้วมันก็ไม่ได้อะไร. **จะทำกุศลก็เหมือนกันแหละ จะต้องมิสัมมาทิฏฐิ** แต่ว่ากุศลมันหมายถึงสัมมาทิฏฐิอยู่แล้ว, **ไอ้คำพูดว่ากุศลนี้** มันมีความหมายแห่งสัมมาทิฏฐิอยู่แล้ว; แต่เดี๋ยวนี้อยากจะพูดภาษาชาวบ้านทั่ว ๆ ไป. **ชาวบ้านของเรา** เมื่อพูดถึงกุศลก็ยังไม่ค่อยถึงถึงสัมมาทิฏฐิ เอาไปปนกันกับบุญ;

ทำให้ดีก็แล้วกัน. **ที่นี้ถ้ามันไม่มีสัมมาทิฏฐิ** **ไอ้ดีนั้นแหละมันก็คืออย่าง**
มิจฉาทิฏฐิก็ได้.

แม้แต่ว่าจะรักษาศีล ประพฤติวัตร ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐิแล้ว ไอ้ศีล
นั้นนะมันก็ไม่เป็นศีลไปได้ มันเป็นสัลลัพท์ตตปรามาสไปเสียหมด คือศีลที่ไม่ถูก
ไม่ตรงตามความมุ่งหมายของศีล; ฉะนั้น ถ้าใครจะรักษาศีล ก็ขอให้ศีลนั้นถูก
กำกับอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะเป็นศีลชนิดที่ไม่สำเร็จประโยชน์
อะไร เขาเรียกว่าสัลลัพท์ตตปรามาส.

แม้จะทำสมาธิ ก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิคุมอยู่ จึงจะเป็นสัมมาสมาธิใน
พระพุทธศาสนา; ปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว สมาธินั้นก็จะเป็นมิจฉาสมาธิ –สมาธิ
ที่ทุจริต สมาธิที่เป็นไปเพื่อกิเลส เป็นไปเพื่อหาประโยชน์.

แม้แต่ญาณ –ความรู้นี้ก็เถอะ, ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว มันก็เป็น
มิจฉาญาณก็ได้. แต่คำว่าญาณในความหมายเฉพาะ ก็หมายถึงมันถูกต้อง; แต่ถ้า
พูดกลาง ๆ ธรรมดา, คำว่าญาณนี้เป็นมิจฉาญาณะก็ได้ เป็นสัมมาญาณะก็ได้;
จะเป็นสัมมาญาณะได้ ก็เพราะมีสัมมาทิฏฐิเข้าไปควบคุมอยู่ ความรู้หรือญาณ
นั้นจึงจะเป็นญาณที่ถูกต้องคือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น เราจึงพูดว่า ถ้าปราศจาก
สัมมาทิฏฐิแล้ว ไอ้สิ่งที่เรียกกันว่าดี ว่าบุญ ว่ากุศล ว่าสัจจะ ว่าสุจริตนั้นนะ มัน
เลี้ยวเข้รอกเข้รอกไปก็ได้, เลี้ยวเข้รอกเข้รอกไปได้ ถ้ามันปราศจากสัมมาทิฏฐิ;
ฉะนั้น ถ้าจะยึดมั่นในบุญ ในกุศล ในศีล ในสุจริต ในสมาธิ ในญาณอะไร ก็
ขอให้มันประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อ –ศรัทธา

ต้องประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ; ไม่อย่างนั้นมันจะมลาย แล้วก็ไม่ใช่ไปเพื่อดับทุกข์เลย.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ สังเกตดูเห็นว่า ไม่นิยมสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นต้นเหตุ, เป็นต้นตอ, เป็นรากฐานของความถูกต้อง; เขาไปเน้นกันแต่ที่ปลายเหตุ เช่นว่า เราจะเน้นกันในเรื่องรักษาศีล หรือว่าจะไม่เน้นกันในเรื่องสัมมาทิฐิ. เน้นกันแต่เรื่องรักษาศีล โดยไม่นึกถึงสัมมาทิฐิ; ศีลนั้นก็เป็นเรื่องเข้ารกเข้าพง รักษาเพื่ออวดกันก็ได้ เครื่องอย่างเป็นบ้าเป็นหลังไม่สำเร็จประโยชน์อะไรก็ได้, ถ้าศีลนั้นไม่มีสัมมาทิฐิ. แต่ถ้าเราเน้นลงที่เรื่องสัมมาทิฐิ มันรู้เห็นจริงโดยประการทั้งปวงแล้ว มันก็ไม่ผิดได้; มันก็ไปจับเอาศีลมาได้ แล้วบังคับให้ศีลนี้เป็นไปอย่างถูกต้องได้.

ถ้าเราจะเน้นกันในทางศีลธรรม เพื่อจะแก้ปัญหาคความเสื่อมเสียศีลธรรมในโลก ในเวลานี้ ในปัจจุบันนี้ แม้ในประเทศไทยของเรานี้ อาตมาก็คิดว่าเรามาเน้นกันที่เรื่องสัมมาทิฐิจะดีกว่า, ดีกว่าจะไปเน้นแต่เรื่องศีลอย่างหลับหูหลับตา. ถ้าเน้นเรื่องสัมมาทิฐินี้มันลืมนิด, เมื่อลืมนิดแล้วมันก็รู้จักเลือก รู้จักควารู้จักหาเอามา; มันก็ไปคว้าเอาศีลมาอย่างถูกต้อง ไปคว้าเอาสมาธิมาอย่างถูกต้อง ไปคว้าเอาทุก ๆ อย่างมาอย่างถูกต้อง, ถ้าเราเน้นที่สัมมาทิฐิ. แต่เดี๋ยวนี้ไปเน้นกันแต่ที่เรื่องปลายเหตุ มันก็เลยไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ. แล้วจะมาบังคับกันแบบนี้ บังคับกันอย่างโน้น ตกลงกันอย่างโน้น ตกลงกันอย่างโน้น แต่ไม่มีสัมมาทิฐิ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; โลกปัจจุบันนี้

จึงเต็มไปด้วยความทุกข์ เพราะมันขาดสัมมาทิฏฐิ เรียกว่าขาดธรรมชาติของสัมมาทิฏฐิ. ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้วมันจะถูกลมพัด มันจะพัดไม่ได้.

โดยเฉพาะพวกผู้นำทั้งหลาย ที่นำอยู่ในโลกนี้ ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้วก็นำไปอย่างถูกต้อง; ถ้าไม่คำนึงถึงสัมมาทิฏฐิ ไปจับฉวยข้อใดข้อหนึ่ง มาเน้นอย่างงมงาย มันก็ไม่มีทางที่จะสำเร็จประโยชน์. เราจะต้องนึกถึงข้อที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ความทุกข์ทั้งปวงจะข้ามพ้นไปได้ด้วยอาศัยสัมมาทิฏฐิ. นี้ขอให้อ่านว่าสัมมาทิฏฐิไว้ ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด สำหรับการก้าวล่วงพ้นจากความทุกข์.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็คือสัมมาทิฏฐินั่นเอง, ตัวการตรัสรู้ก็ตัวการมีสัมมาทิฏฐิ; เรื่องของพระธรรมหรือพระธรรมก็คือเรื่องของสัมมาทิฏฐิ คือความถูกต้อง; เรื่องของพระสงฆ์อีก ก็เป็นเรื่องของผู้ที่ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ : ท่านมีศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยอำนาจของสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาทิฏฐิเป็นรากฐาน มีสัมมาทิฏฐิสำหรับจะยึดเอาไว้ จะดึงเอาไว้ จะควบคุมเอาไว้ ให้มีการประพฤติปฏิบัติถูกต้อง. ฉะนั้น เรื่องความถูกต้องนี้ มันต้องมาจากความเห็นที่ถูกต้อง ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้อง; แล้วการปฏิบัติทั้งหลายก็เป็นไปตามความเห็นที่ถูกต้อง.

ให้สังเกตดูในอริยมรรคมีองค์แปดนั้น ท่านเอาสัมมาทิฏฐิขึ้นมาไว้เป็นข้อแรก; องค์มรรคที่หนึ่งคือสัมมาทิฏฐิ -ความเห็นชอบ, องค์มรรคที่สอง สัมมาสังกัปปะ -ความต้องการชอบ; สัมมาวาจา นี่มาเรื่องศีล -พูดจาชอบ, สัมมากัมมันโต ก็เป็นเรื่องศีล -ทำงานชอบ, สัมมาอาชีโว ก็เป็นเรื่องศีล -เลี้ยงชีวิตชอบ. เอาเรื่องสัมมาทิฏฐิมาเป็นข้อที่หนึ่ง เป็นปัญญา แล้วก็ทำให้รู้จัก

ปรารถนาชอบ; แล้วก็มีศีลได้; แล้วต่อไปนั้นก็ยังมีเรื่องของสมาธิ : สัมมาวายามะ - พยายามชอบ, สัมมาสติ - ระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ - มีสมาธิชอบ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสให้สัมมาทิฏฐิมาเป็นข้อแรก, ท่านอธิบายข้อนี้ว่า มันเป็นตัวผู้นำ เมื่อสัมมาทิฏฐิมาแล้วมันก็นำข้ออื่น ๆ ให้ชอบ ให้ถูกต้องหมด; ถ้าไอ้ตัวนำมันผิดแล้วไอ้ตัวตามมันก็ผิดหมด. เมื่อมันมีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ : ความต้องการก็ถูกต้อง การพุดจาก็ถูกต้อง การงานก็ถูกต้อง เลี้ยงชีวิตก็ถูกต้อง ความเพียรก็ถูกต้อง สติก็ถูกต้อง สมาธิก็ถูกต้อง. ช่วยจำไว้ให้คึนนะว่า เขาเอาความถูกต้องมาเป็นตัวนำ. ต่อไปนี้เรายังมีชีวิตอยู่ในโลกต่อไปอีกนาน ต้องรู้จักความถูกต้องที่จะเป็นตัวนำให้ชีวิตนี้เป็นไปอย่างถูกต้อง ลูถึงผลที่เราประสงค์.

ใจความสำคัญในตอนนี้ก็คึอว่า สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการที่จะนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง. ทำไมมาวัด ? อะไร ? อะไร ? ทำให้คนเข้ามาในวัด. ไม่ใช่ครุพามาณะ; คนทั่วไปเขามาวัดนี้ ไม่ใช่ครุพามา : ไอ้สัมมาทิฏฐินะมันพามา. คนแก่ ๆ ที่มีสติปัญญา มาวัด : ทำไมจึงอยากเข้าวัด ? เพราะสัมมาทิฏฐิมันชี้ชวนมา; แล้วทำไมมารักษาศีล ? ก็เพราะสัมมาทิฏฐิมันแสดงให้เห็นว่ามันควรจะรักษาศีล; ทำไมจึงทำบุญให้ทานอะไรต่าง ๆ ? ก็เพราะว่าสัมมาทิฏฐิมันชี้ให้เห็นว่ามันควรจะทำ. ทำไมมาบวช ? มันก็เรื่องของสัมมาทิฏฐิชี้ชวนมา. มาปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา กัณจนกระทั่งบรรลุมรรค ผลนิพพาน ก็เพราะสัมมาทิฏฐิชวนมา. ถ้ามีจณาทิฏฐิ มันก็ชวนไปที่อื่นแหละ ไม่ชวนมาวัดหรอก เพราะมันเป็นมีจณาทิฏฐิ จำไว้ให้คึ ๆ ชวนไปหาอบายมุข ชวนพวกเรานี้ไปหาอบายมุข คึมน้ำเมา เทียวกลางคึน คูการละเล่น เล่นการพนัน คบ

คนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน นี่ไปหาอบายมุข ไม่ชวนมาวัดหรือ. ที่มาวัดนี้มันมาเพราะสัมมาทิฏฐิ. บางทีถึงกับว่าเป็นสัมมาทิฏฐิของเพื่อนก็ได้ สัมมาทิฏฐิของเพื่อนสุดส่าห้ชี้แจง ชักจูงเรามา; เรายังไม่เชื่อ เพื่อนเขาหวังดี เขาลากหัวเรามา ก็เพราะว่ามันเป็นสัมมาทิฏฐิของเพื่อน, มาวัดกัน. 'ไอ้ที่จะเป็นไปในทางดี ทางรอด ทางดับทุกข์ แล้วมันก็ต้องเป็นเรื่องของสัมมาทิฏฐิ.

[๒. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับคำว่า “ธรรมชาติ”.]

ธรรมชาติมี ๔ ความหมาย : อะไร ๆ ก็เป็นธรรมชาติ

หมด.

[ธรรมชาติในภาษาธรรมะมีความหมายกว้างกว่าธรรมชาติที่ชาวโลกรู้จัก.]

เฮ้, ทีนี้ก็จะมาถึงประเด็นที่ ๒ คือคำว่า**ธรรมชาติ**. หัวข้อของเรา มีว่า **สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือความรอดของคนเรา**, สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือความรอดของคนเรา; 'ไอ้ “ธรรมชาติ” นี้เคยพูดหลายหนแล้ว แต่ก็เชื่อว่าในหมู่ที่มานั่งนี้ ยังไม่เคยฟังก็มี. **ธรรมชาติ** คือสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง; ให้รู้จักโดยหลักใหญ่ ๆ **ธรรมชาติมีรูปแบบ ๔ ความหมาย** ธรรมชาติมี ๔ รูปแบบหรือ ๔ ความหมาย คือ**ตัวธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวกฎของธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวผลที่ออกมาจากหน้าที่**นี้ อย่างหนึ่ง.

นักเรียนควรจะรู้ไว้ว่า คำว่า “ธรรมชาติ ๆ” ที่เธอเรียนกันในโรงเรียนนั้น ความหมายคนละอย่างกับคำว่าธรรมชาติของพระพุทธเจ้า. เดี่ยวๆให้ฟังแล้วไปรู้เอาเองดีกว่า ว่าธรรมชาติตามความหมายของพระพุทธเจ้านั้นท่านหมายความว่าอย่างไร. คำว่า “ธรรมชาติ” ตามความหมายของพระพุทธเจ้านั้นท่านหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรโง่ : ทุกสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเป็นนามธรรม หรือเป็นเพียงกิริยาอาการ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่ง เป็นอาการของการปรุงแต่ง, ไม่ยกเว้นอะไรเลยเรียกว่าธรรมชาติหมด. ฉะนั้น ต้องนับตั้งแต่ว่ารูปธรรมเลิศที่สุด จี๊ฝุ่นสักเม็ดหนึ่งนี่ ก็เรียกว่าธรรมชาติ, หรือจะสูงขึ้นมาอย่างไร เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ก็ธรรมชาติ, แล้วเป็นความคิด ความงาม กระทั่งเป็นพระนิพพานในที่สุด พระนิพพานนั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ; นี่ในตำราเรียนหนังสือทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ของเรา จะไม่ให้ความหมายอย่างนี้. แล้วเด็ก ๆ ก็จะมักเข้าใจไปว่า ถ้ามนุษย์ไปทำเสียแล้วก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, เด็ก ๆ เรียนมาอย่างนั้น. ไม่เคยรู้ว่า ไอ้ตัวมนุษย์นั้นก็ธรรมชาติ ไอ้ตัวมนุษย์ทั้งหลายนั้นก็เป็นอย่างนี้, แม้ความคิดนึกของมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, การกระทำของมนุษย์ก็เป็นอย่างนี้, ธรรมชาติ, มีผลอะไรออกมานั้นก็เป็นอย่างนี้,

ฉะนั้น จำไอ้ ๔ คำนี้ไว้ให้ดี ๆ นะว่า **ตัวธรรมชาติ** เรียกว่าสภาวะธรรม สภาวะธรรมชาติก็ได้ **ตัวธรรมชาติ**, แล้วก็**กฎของธรรมชาติ**, แล้วก็**หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**, ผลที่เกิดจากหน้าที่ก็เรียก**ธรรมชาติ**.

วิธีจำไม่ให้ลืมต่อธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

ที่จะจำง่ายกันลืม ก็อยากจะให้กำหนดเอาตัวเราเองนี้ไว้เป็นหลัก
กันลืม; ว่าเอาคน ๆ หนึ่งนะ :- (๑) เขามีร่างกายนะ; มีร่างกายมีจิตใจนะ
 ร่างกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ประกอบขึ้นด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
 ธาตุลมนะ. นี้เรียกว่าร่างกายของเขาทั้งหมดแหละ รวมทั้งจิตใจของเขาด้วย
 นี้เขาเรียกว่า**ไอ้ตัวธรรมชาติ;** ร่างกายและจิตใจของเรา ๒ อย่างนี้ เป็น**ตัว**
ธรรมชาติ. ตำราวิทยาศาสตร์อาจจะไม่สอนอย่างนี้; นี้ธรรมะนะ : **ธรรมชาติ**
ตามภาษาธรรมะนะ.

(๒) **ที่นี้กฎของธรรมชาติ** มันครอบงำบังคับ, ตัวเรา ร่างกายจิตใจ
 ของเรานี้ อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ เพราะฉะนั้น ร่างกายของเราจึงเปลี่ยนแปลงไป
 จิตใจของเราก็ก็นับเปลี่ยนแปลงไป มีกฎที่ทำให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้น ทำให้เปลี่ยนแปลงไป
 อย่างนี้ ที่เขาเรียกว่าไม่เที่ยง เปลี่ยนไป แล้วเป็นทุกข์ แล้วก็ไม่ใช่ตัวตน. **ความที่**
เป็นอย่างนี้เขาเรียกกฎของธรรมชาติ. เนื้อตัวของเราเป็นธรรมชาติ; แล้วมีกฎ
 ของธรรมชาติอยู่ในเนื้อตัวของเรา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง แยกเป็นก็อย่าง ๆ แต่
 ละอย่างก็มีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ว่า จงเป็นอย่างนั้น จงเป็นอย่างนั้น ไปตาม
 กฎของธรรมชาติ คือตามเหตุตามปัจจัยของมัน. ฉะนั้น ในธรรมชาติจึงมีความ
 แปลกประหลาด; เช่นว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีกฎของธรรมชาติทำให้
 มันเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับจะดู สำหรับจะฟัง สำหรับจะดม
 สำหรับจะชิม สำหรับจะสัมผัสอะไร เพราะมันมีกฎครอบงำอยู่ ให้สิ่งเหล่านั้นทำ
 หน้าที่นั้น ๆ ได้. อย่าลืมว่า **กฎธรรมชาติข้างนอกนั้น ไม่สำคัญเท่ากฎ**
ธรรมชาติในภายในตัวเรา ที่มันบังคับตัวเราอยู่ : ถ้าทำให้โง่มันก็โง่แหละ ทำให้

ฉลาดมันก็ฉลาด; เดี่ยวก็ร้องไห้บ้าง เดี่ยวก็หัวเราะบ้าง โดยกฎของธรรมชาติมันบีบบังคับ ให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เป็นทุกข์ ให้โศกเศร้า ให้รำเริง มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

(๓) เอาละ, ในตัวเรามีตัวธรรมชาติและมิกฎของธรรมชาติ; ทีนี้ในเรานี้มันมี**หน้าที่** : **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.** ก็ดูเอาเองก็พอจะได้ หน้าที่, หน้าที่อันแรกที่สุดต้องกินอาหาร มีหน้าที่ต้องกินอาหาร; แล้วก็มีหน้าที่ต้องหาอาหารมากิน, แล้วก็มีหน้าที่ที่บริหารร่างกาย. หน้าที่ทั้งนั้น : ต้องไปอาบน้ำ, ต้องไปถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ นี่เป็นหน้าที่ที่มันเฉยขาดเหลือประมาณ, แล้วก็ต้องทำหน้าที่บริหารร่างกายให้เป็นสุข ให้สบายอยู่ได้, ถึงเวลาพักก็ต้องพัก, ถึงเวลานอนก็ต้องนอน, ถึงเวลาทำงานก็ต้องทำงาน; นี่เรียกว่า หน้าที่. ทุกคนทำหน้าที่มากมายเหลือเกินแหละ; แต่นึกตัวอย่างเพียงว่า ต้องหามาให้ได้กิน, ต้องบริหารร่างกายให้สะดวกสบาย อย่ามีโรคภัยไข้เจ็บ แล้วก็ให้รอดชีวิตอยู่ได้.

ทีนี้มันยังมีว่ารอดชีวิตอยู่เฉย ๆ นี่ไม่คืออะไร, มันต้องรอดชีวิตอยู่อย่างดีโน่น, ฉะนั้น เรารอดชีวิตอยู่อย่างเฉยนี้ไม่พอนะ, ต้องทำให้มันดีด้วย; ฉะนั้นเราจึงมี**หน้าที่ขั้นที่ ๒** คือทำให้มันดี. **หน้าที่ขั้นที่ ๑** : **ให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้;** **หน้าที่ขั้นที่ ๒** คือทำให้ชีวิตมันดี, ดี ๆ กว่าที่จะถึงที่สุด ที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผลนิพพาน. นี่เรียกว่าหน้าที่. คู่กันตั้งแต่ต้องกิน ต้องนอน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องบริหารกาย ต้องให้มันรอด; รอดแล้วยังต้องทำให้ดี เช่นอุตสาห์เล่าเรียน อุตสาห์

ศึกษา ฝึกฝนทางจิตทางใจนี้ นี่เรามีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. นี่ความหมายที่ ๓, ธรรมชาติความหมายที่ ๓.

(๔) ทีนี้เราก็มี**ธรรมชาติในความหมายที่ ๔** คือผลจากการปฏิบัติ**หน้าที่**. เดี่ยวนี้บางคนก็มีความสุข บางคนก็ไม่มีความสุข บางคนก็มีโรค บางคนก็ไม่มีโรค; ก็แปลว่าสุขหรือทุกข์นั้นแหละที่มันอยู่กับเรา นั่นคือผลของ**หน้าที่**. ทำผิด ทำถูก ทำอย่างไรก็ตามมันก็มีผล; ฉะนั้น เราอยู่ด้วยผลที่เกิดมาจากการทำหน้าที่ตามธรรมชาติ. เช่นเราบริหารร่างกายถูกต้องดี เราก็สบายดี, เราบริหารร่างกายไม่ถูกต้อง เราก็มีผลคือไม่สบาย, หรือว่าเราทำหน้าที่ดี ประสบความสำเร็จในการเล่าเรียน ในการทำงาน ในอนาคต; เหล่านี้ก็เรียกว่าผลของมัน.

นี่กันลึมนะ, ว่า ในตัวเรามีเรื่อง**ธรรมชาติ ๔** ความหมายคือ **ตัวธรรมชาติที่เป็นกายและใจ, ตัวกฎของธรรมชาติที่ควบคุมกายและใจอยู่, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** คือกายและใจจะต้องประพฤติกะทำอย่างไร ทำไปทุกวัน ๆ, แล้วผลจากการทำหน้าที่ ก็คือความสุข หรือความทุกข์ที่เราได้รับกันประจำวันนั่นเอง. นี่**ธรรมชาติ ๔** ความหมายอย่างนี้ เป็นความหมายในทางพระธรรมทางศาสนา; ไม่เหมือนกับตำราวิชาในทางโลก. เธอไม่ต้องไปทะเลาะกัน ไม่ต้องเอาไปทะเลาะกัน จำไว้เป็นอย่าง ๆ จำไว้เป็นฝ่าย ๆ ว่า**ฝ่ายธรรมะนี้** เขากว้างอย่างนี้ : **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ**; ฝ่ายชาวบ้านนั่นนะ ถ้าอะไรที่มันเป็นเองอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่เกี่ยวข้อง เขาเรียกว่า**ธรรมชาติ**, พอมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว มันก็ไม่ใช่**ธรรมชาติ**เสียแล้ว. นี่เขาจะดูlovak ๆ นะ, ดูกันlovak ๆ นะ; เช่น**ศาลาหลังนี้** นักเรียนทุกคนคงจะบอกว่าไม่ใช่**ธรรมชาติ**, ไม่

เหมือนกับภูเขาถูกโน้มน้ามนั้นเป็นธรรมชาติ; แต่ทางธรรมะเขาคุณลึกลงกว่านั้น : เขาคุณลึกลงว่าศาลาหลังนี้คนมันทำ ไอ้คนมันก็ธรรมชาติ, มันทำด้วยทราย ด้วยหิน ด้วยปูน ด้วยน้ำ ด้วยเหล็กอย่างนี้ มันก็ธรรมชาติ มันก็เป็นธรรมชาติที่ไปดึงเอา มา, แล้วก็ทำโดยคน คนก็เป็นธรรมชาติ; แล้วมันมาอยู่ในรูปร่างใหม่เป็นศาลา อย่างนี้ ก็เรียกว่ามันยังคงเป็นธรรมชาติที่ถูกปรุงแต่ง, ธรรมชาติที่ปรุงแต่ง ถูกปรุงแต่งแล้ว. แม้ที่มันเป็นของที่ประหลาดกว่านี้ : เป็นเรือบิน เป็นรถไฟ เป็นยานอวกาศที่ว่าวิเศษพิเศษมาก มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ; มันไม่มีอะไรที่จะพ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ, แต่มันเปลี่ยนรูป. นี่เห็นไหมว่า ทางธรรมะเขาคุณลึกลงว่า แม้จะเปลี่ยนรูปไปอย่างไร เขาก็ยังจับมันได้ว่า มันยังเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. แต่ที่นี้ชาวบ้านดูไม่ลึก ดูผิว ๆ เฝิน ๆ พอแปลกตาไปหน่อยแล้วก็ว่าไม่ใช่ธรรมชาติแล้ว; ใครโง่กว่าใครลองคิดดู.

ดูรายละเอียดที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

[: ดูการแจกธรรมชาติฝ่ายสังขารออกไปเป็น ๔ ระบบหรือ ๔ ระดับ.]

ที่นี้ทางธรรมะมันจะมองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ : ที่นี้เราจะดูกันให้ละเอียด จะแจกไปได้สักก็อย่างนะ คอยฟังให้ดีนะว่ามันจะอีกสักก็อย่างนะ, ถ้าจำได้ก็จะดีมากนะ : ธรรมชาติในทางวัตถุ, ถ้าจะจัดก็จัดให้ถูก ๆ นะว่า ๑. ธรรมชาติทางวัตถุ, ๒. ธรรมชาติทางกาย, ๓. ธรรมชาติทางจิต, ๔. ธรรมชาติทางวิญญาณ. ลืออย่างนี้ไม่เหมือนกันนะ :-

(๑) ที่แรก**ธรรมชาติทางวัตถุ** ไม่ได้ใช้คำว่ากายนะ, วัตถุ คือดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นวัตถุธาตุ, เคลื่อนกลาดไปหมดในโลกนี้ เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอะไรทั้งหมด ที่วิทยาศาสตร์เขาเรียก นั้นเป็นเพียงสักว่าธาตุ วัตถุธาตุตามธรรมชาติ, แยกกันอยู่เป็นธาตุ ๆ ก็มี รวมกันเป็นวัตถุอันหนึ่ง ๆ ก็มี; แต่ยังไม่เอามาเป็นร่างกายของสัตว์หรือคนนะ. นี่เราเรียกว่าวัตถุธาตุ; ธรรมชาติที่เป็นวัตถุธาตุมีอยู่ตามธรรมชาติ ก็ให้รู้จักไว้ ว่ามันเป็นวัตถุธาตุตามธรรมชาติ เพราะถือว่ายังไม่มีชีวิตจิตใจ.

(๒) ที่นี้วัตถุธาตุนั้นแหละ มันมารวมกันเป็นกลุ่ม ๆ อีกทีหนึ่ง ที่นี้จะเรียกมันว่า**กาย**. คำว่า “กาย” นี้เขาแปลว่า กลุ่ม นะ, ฐึ้นไ้ว่า กายนี้ไม่ได้แปลว่าร่างกายเหมือนที่เรานึกนะ; ตัวหนังสือพระบาลีคำนี้ คำว่ากายนี้เขาแปลว่า กลุ่มหรือหมู่. ที่นี้ไ้เรามันไม่เคยรู้นี้; ได้ยินเรียกแต่ว่าร่างกายก็คือร่างกายนี้ เราก็คิดว่ากายนี้คือร่างกาย. กลุ่มของอะไรก็ได้ ถ้ามันเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่ากาย.

ที่นี้วัตถุธาตุเหล่านั้นมันมารวมกันเป็นกลุ่ม ๆ : เป็นร่างกายของเรา เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อย่างนี้ มันก็แต่ละกลุ่ม ๆ, กลุ่มที่จะมาเป็นมือ เป็นแขน เป็นหัว เป็นตัว เป็นอะไรมันก็เป็นกลุ่ม ๆ, เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นระบบ ๆ นี้คือกลุ่มละ, ระบบเลือดไหลเวียน ระบบหายใจ ลมเข้า-ออก, แล้วก็ระบบ ให้เกิดความอุ่น ความร้อน ถูกต้อง, ระบบให้ย่อยอาหาร ระบบที่ดูดซึม, ระบบที่หล่อลื่น มีน้ำมันหล่อลื่นตามกระดูก ตามข้อ มันมีเป็นกลุ่ม ๆ ๆ ตามหน้าที่ของมัน; รวมกันทั้งหมดนี้ก็เรียกว่ากาย แปลว่ากลุ่ม. นี่ ธรรมชาติทางกาย. แม้จะมาเป็นกลุ่มอย่างนี้แล้ว ก็ยังเรียกว่าธรรมชาติ :

ธรรมชาติทางกาย. เมื่อตะกั้ธรรมชาติทางวัตถุ เอาเป็นว่านอกกายเราก็แล้วกัน; เดียวนี้มาจับกลุ่มเข้าเป็นร่างกายของเรานี้ ก็เป็นธรรมชาติทางกาย.

(๓) **ที่นี้ธรรมชาติที่ ๓ นี้ทางจิต, ทางจิตนี้.** อย่าให้ต้องอธิบายกันนักเลย เอาแต่เพียงว่าเรารู้สึกได้ว่าเรามีจิต มีจิตที่รู้สึกได้; ที่ตานี้มีระบบประสาท สำหรับให้รู้สึกทางตาได้, ทางหูก็ได้ยินเสียงได้, ทางจมูกก็ได้กลิ่นได้, แล้วก็ขึ้นไปจนถึงเกิดความรู้สึก; ซึ่งส่วนนี้ ส่วนที่มันเป็นจิตรู้สึกได้นี้ เรียกว่า ส่วนที่มันเป็นจิต, มันต้องอาศัยกาย ฉะนั้น จะมีจิตโดยไม่มีกายก็ไม่ได้ มีกายโดยไม่มีจิตก็ยังไม่ได้ แต่มันตาย มันไม่เป็น. ฉะนั้น เรามีจิตได้โดยอาศัยกาย; มีระบบกายถูกต้องแล้วระบบจิตก็ทำงาน ฉะนั้น จิตนั้นจึงรู้สึกได้ คิดนึกได้ รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์อะไรก็ได้ คิดนึกจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ก็ได้; **แต่ยังไม่ใช่อสติปัญญา, เป็นเพียงจิตล้วน ๆ :** จิตสงบ จิตไม่สงบ จิตฟุ้งซ่าน จิตตั้งมั่น จิตรู้สึกเป็นทุกข์ จิตรู้สึกเป็นสุข; อะไรก็ตามเหล่านี้ไม่เกี่ยวกับสติปัญญา. ส่วนนี้เรียกว่าระบบจิต.

(๔) **ที่นี้ระบบที่ ๔ ก็เรียกว่าระบบธรรมชาติทางวิญญาณ.** นี้ก็ถูกคำว่าเราสร้างคำว่าวิญญาณขึ้นมาใช้อย่างโจ่ง. เราก็ไม่มีคำอื่นจะใช้, เราต้องใช้คำว่าทางวิญญาณไปที่ก่อน; ขอบอกให้รู้ว่าคำว่าวิญญาณนี้ ไม่ใช่หมายถึงวิญญาณตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือวิญญาณอย่างนั้นอย่างเดียว. ใ้อสิ่งที่มีมันละเอียด เป็นความรู้อันลึกซึ้ง ก็เรียกว่าวิญญาณ; ฉะนั้น ระบบวิญญาณ ก็คือระบบที่ละเอียดยิ่งไปกว่าจิต, ก็อสติ ปัญญา ความรู้ที่เรามี ๆ กันอยู่. ใ้อสติปัญญานั้นมันก็อาศัยจิตแสดงหรือทำหน้าที่, ความรู้ที่อาศัยจิต ความเชื่อที่อาศัย

จิต ความคิดนึกที่เป็นอุคคคติทั้งหลาย ก็เรียกว่ามันเป็นที่อาศัยจิต มันอาศัยจิต เป็นเครื่องแสดงออกมา เป็นเครื่องรับเข้าไป หรือเป็นเครื่องจ่ายออกมา. ความรู้ของเรา สติปัญญาของเราแสดงออกมา นี่ก็เพราะว่ามันมีจิตเป็นผู้รับใช้อีกทีหนึ่ง ทำหน้าที่ให้ร่างกายแสดงอะไรออกมาทางกาย สติปัญญาทำให้จิตออกอำนาจแก่กาย, จิตออกอำนาจแก่กาย กายมันก็ทำตามที่จิตมันบังคับออกมา.

ฉะนั้น อย่าเอาสติปัญญา ความรู้ไปรวมไว้ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับจิต. เราจะแยกสิ่งที่เรียกว่าจิตกับวิญญาณในที่นี้ออกจากกัน. อย่าลืมว่าในที่นี้ละ ที่เราพูดกันที่นี้ละ : เมื่อเรายังไม่มีคำอื่นพูด เราต้องพูดด้วยคำนี้ มิฉะนั้นเราก็ไม่อาจจะพูดกัน.

นี่ดูให้คิดเถอะว่า มันคนละอัน : จิตคือสิ่งที่มันรู้สึกได้ก็แล้วกัน; แต่ สติปัญญานั้นมันรู้แจ้ง เข้าใจอะไรได้, มันทำให้จิตกลายเป็นรู้แจ้งอะไรได้. โดยธรรมชาตินะมันก็มีใช้สิ่งเดียวกัน : จิตนี้มันสักแต่ทำหน้าที่รู้สึกได้ คิดนึกได้; ส่วนสติปัญญานั้นมันเกี่ยวกับความถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, ที่มันละเอียดยิ่งขึ้นไป. ฉะนั้น จิตก็ยังเป็นธรรมชาติ, ใจวิญญาณหรือสติปัญญานั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ; เราต้องแยกกัน เพราะว่ามันไม่ใช่สิ่งเดียวกันโดยธรรมชาติ.

เรามีวิธีรู้จักจิต กับรู้จักวิญญาณนั้นคนละวิธี; จะเรียนรู้หรืออบรมมัน ก็มีวิธีคนละอย่าง. เรามีวิธีเรียนรู้เรื่องจิตว่าอย่างนี้ ๆ; เรามีวิธีเรียนรู้เรื่อง สติปัญญาหรือวิญญาณนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง. เมื่ออบรม, เมื่อเราจะอบรมจิตให้จิต มีสมาธิเข้มแข็งนี้ได้ เรามีวิธีอบรมจิต; ส่วนปัญญา ความรอบรู้ ญาณทัสสนะต่าง ๆ เรามีวิธีอื่นที่จะอบรมให้มันรู้แจ้งเป็นวิปัสสนา ทางตลอด ตามวิธีของ

ปัญญา. จำไว้สั้น ๆ ก่อนก็ได้ว่า อบรมจิตนั้นมันอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่าสมณะก็ได้, อบรมปัญญานั้นอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่าวิปัสสนาก็ได้. วิธีเรียนและวิธีอบรมมันก็ไม่เหมือนกัน สำหรับสิ่งที่เรียกว่าจิต กับสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณ.

ทีนี้เมื่อมันจะให้ผล, อบรมแล้วมันจะให้ผล มันก็ต่างกันไปตามละ เรื่อง : จิตอบรมดีแล้ว ก็ให้ผลเป็นจิตที่มีกำลัง มีความแคล่วคล่องว่องไว จะคิดจะนึก จะรู้สึก, มันให้ผลไปอย่างนี้; ส่วนไอ้วิญญาณหรือปัญญานั้น เมื่ออบรมดีแล้วมันไปรู้แจ้งพระนิพพานได้. แต่ว่าปัญญานี้มันก็ต้องอาศัยจิตเป็นสื่อ เป็นตัวที่จะชักนำ, มันไปลำพังไม่ได้; จิตมันก็ต้องอาศัยกายเป็นสื่อ, ตามลำพังมันก็ทำอะไรไม่ได้; ไอ้กายกลุ่มนี้มันก็ต้องอาศัยวัตถุทั้งหลายเป็นสื่อ เป็นตัวที่จะให้ประกอบกันขึ้นมาสำหรับทำอะไรได้.

ทีนี้ดูกันอีกทีก็ได้ : คุณขึ้นไปจากข้างล่างนะว่า ไอ้วัตถุทั้งหลายนี้ไปรวมกลุ่มกันเข้าเป็นกาย กายของต้นไม้ก็ได้ กายของสัตว์เดรัจฉานก็ได้ กายของคนก็ได้, นี้เรียกว่าวัตถุ แต่ละอย่างมันรวมกันเข้าเป็นเรื่องของกาย; กายทุก ๆ ระบบถูกต้องแล้ว มันก็เป็นที่อยู่อาศัยของจิต; จิตตั้งอยู่ อบรมดีอยู่แล้ว ก็เป็นที่อาศัยของปัญญา ที่จะเรียกในที่นี้ว่าวิญญาณ, เป็นคำกว้าง หมายถึงเรื่องของความรู้ทุกชนิดแหละ. มันมีปัญหาจากการหาคำแปลให้แก่คำต่างประเทศ ที่เขาใช้กันอยู่แล้วอย่างเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือคำว่า *spiritual*. ไอ้ความสุขก็ดี ความเป็นอยู่ก็ดี อะไรก็ดี ทาง *spiritual* นั้นนะ มันไม่รู้จะแปลว่าอะไร; เราเลยคิดว่าแปลว่าทางวิญญาณ. ไอ้ทางจิตนั้นมันเป็นทาง *mental*; ทีนี้ทางกายนั้นมันเป็นทาง *physical*; ถึงเป็นวัตถุก็เป็น *physical* ที่หยาบลงมา.

นี่ดูแล้วจะเห็นว่าเราจำเป็นที่จะต้องแยกพูดกันคนละที : ใ้อัจฉมัน สำหรับรู้สึก, ใ้อวิญญาณนั้นสำหรับรู้แจ้ง; เทำนี้ก็พอจะต่างกันแล้วกรรมัง. จิต สำหรับรู้สึกสุขทุกข์อะไรได้; ใ้อวิญญาณสำหรับรู้แจ้ง ว่ามันจะไปของมันอย่างไร จะผิดจะถูก จะสูงสุดอย่างไร นี่เป็นเรื่องของความรู้แจ้ง. แล้วก็ ละเอียดอ่อนกว่ากัน : ความสุขทางกาย สบายทางกาย; ความสุขทางจิต จิตปกติ แต่โง่งก็ได้; ทีนี้ความสุขทางวิญญาณนี้ เียบแหลม ว่องไวถึงที่สุดของสติปัญญา.

ทีนี้มันก็แปลกตรงที่ว่า มันจะต่างกันถึงอย่างนี้แล้ว ก็ยังเป็น **ธรรมชาติ** : ธรรมชาติทางวัตถุ นึกถึงวัตถุ, ธรรมชาติทางกาย นึกถึงใ้อร่างกาย คือวัตถุที่มันมาประกอบกันเป็นร่างกายของคน ของสัตว์ ของต้นไม้, ทีนี้ จิต คือความรู้สึก เคลื่อนไหวไปได้ โดยอวัยวะทางกายเป็นสื่อ, ทีนี้ปัญญาเป็น ความรู้อันละเอียดอ่อนที่อาศัยจิตนั้นเป็นที่รับ-ที่จ่าย ที่เข้า-ที่ออกอะไรอีกทีหนึ่ง.

วันนี้เราพูดเรื่องธรรมชาติกันไปมากสักหน่อยนะ : ให้เห็นว่า ธรรมชาติทางวัตถุ ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ; แล้วยังมี : เมื่อมันจะทำ **หน้าที่ของมัน** มันอยู่ในรูปของธรรมชาติก็ได้ ในรูปของกฎของธรรมชาติก็ได้ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติก็ได้ ผลจากหน้าที่ก็ได้. วัตถุหรือร่างกายมันก็ตกอยู่ใ้ออำนาจกฎของธรรมชาติ มันก็ต้องเดินร่นไปตามกฎของธรรมชาติ, ถ้าไม่ถูกต้อง มันก็ตาย ก็สูญหายไป, ถ้ามันถูกต้องมันก็คงอยู่; ฉะนั้น มีธรรมชาติครอบงำอยู่ ถ้ามันเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกได้ มันก็ต้องต่อสู้ มันต้องทำหน้าที่ใ้อให้ถูกต้อง; เพราะ มันทำหน้าที่แล้วมันก็ต้องได้ผล, แล้วมันจะเลือกทำหน้าที่แต่ในทางที่จะดับทุกข์ นั้นแหละ เพราะฉะนั้น ก็ต้องได้ผลเป็นความดับทุกข์. นี่เรามาถึงคำว่า

ธรรมชาติแล้วนะ : **ธรรมชาติ ๔ ความหมาย** คือตัวธรรมชาติ คือกฎของธรรมชาติ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วผลตามหน้าที่นั้น ๆ; แล้วสิ่งที่**เป็นธรรมชาตินั้น**ยังมีทั้งทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางจิต และทางวิญญาณ.

[๓. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับว่า “สัมมาทิฏฐิมีต่อธรรมชาติอย่างไร จึงเป็นความรอดของคนเรา.]

มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติทุกความหมาย คือหนทางรอดของคนเรา.

ที่**นี้สัมมาทิฏฐิจะมีต่อธรรมชาติเหล่านี้**อย่างไร **จึงจะเป็นความรอด**ของคนของเรา? เราก็ก็น่า**รู้เรื่องธรรมชาติ**ตามที่เป็นจริง ว่า**ทุกสิ่ง**เป็นไปตาม**ธรรมชาติ**; เรา**ต้องการผล**อย่างไร เรา**จะต้องประพฤติ**ให้**ถูกต้องตามกฎ**ของ**ธรรมชาติ** เพื่อ**ผล**อย่างนั้น. เช่นว่า **ทำดี ทำบุญ**ทำอะไร**นี้** เพื่อ**ผล**อย่างไร เรา**จึง**ได้**ทำดีหรือทำบุญ** (เรา**จะต้องประพฤติ**ให้**ถูกต้องตามกฎ**ของ**ธรรมชาติ**) เพื่อ**ผล**อย่างนั้น (คือ**เพื่อผล**ของการที่ได้**ทำดีหรือทำบุญ**นั้น). ถ้า**คน**พวก**อื่น**เขา**ไม่**เรียกว่า**ธรรมชาติ** เพราะเขา**ว่า**เขามี**พระเจ้า** มี**พระ**เป็น**เจ้า** เขาก็**ทำให้**ตรงตาม**ความต้องการ**ของ**พระ**เป็น**เจ้า** พระ**เป็น**เจ้า**จะได้**อำนาจ**ผล**แก่**เขา**. **นี้**พวก**นั้น**เขามี**พระเจ้า**; **ไอ้**เรา**ไม่**มี**พระเจ้า** เรา**มี**กฎ**ของ****ธรรมชาติ**เป็น**สิ่ง**สูงสุด. **เมื่อ**เขา**ทำให้**ตรงตาม**ความประสงค์**ของ**พระ**เป็น**เจ้า**; เรา**ก็**ทำให้**ตรงตามกฎ**ของ**ธรรมชาติ**, เรา**ได้**ผล**เหมือน**กัน. เขาก็**ไป**อ้อนวอน**พระเจ้า**ให้**โปรดปราน**อย่าง**นั้น**อย่าง**นี้**; **ไอ้**เรา**ก็**ทำให้**ถูกต้องตามกฎ**ของ**ธรรมชาติ**, พยายาม**ทำให้**ถูกต้อง**ตามกฎ**ของ**ธรรมชาตินั้น**แหละ **คล้าย ๆ** กับ**ว่า**เขา**อ้อนวอน**

พระเจ้า. ขอให้เราทุกคนพยายามอย่างยิ่งที่จะศึกษาให้ละเอียด; เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ให้ถูกต้องให้ละเอียด นี่เหมือนกับอ้อนวอนพระเจ้า โดยลงทุนศึกษาให้ละเอียด แล้วก็มาประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนั้น.

เราพูดกันให้สั้น ๆ ง่าย ๆ ก็คือว่า เรารู้จักธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย รู้จักธรรมชาติทั้ง ๔ ระดับ, เหมือนที่ว่ามาเมื่อตะกี้; **เข้าใจให้แจ่มแจ้งอย่างนี้แล้ว เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ** ว่ามันมีอยู่อย่างนั้น มันจะต้องเป็นอย่างนั้น มันมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น มันมีกฎเกณฑ์อย่างนั้น. อย่างที่เราต้องการจะ**ไม่เป็นทุกซ์** เราก็ต้องปฏิบัติให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ; เช่นว่าไม่ยึดถืออะไรของธรรมชาติ ว่ามาเป็นตัวตนของเรา; เราอย่าไปโงง ไปขโมย ไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นตัวตนของเรา, ร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกอะไรต่าง ๆ เป็นไปตามธรรมชาติ : **อย่างนี้แล้วก็**ไม่เป็นทุกซ์****. พอจะให้**เป็น**ของเรา มาตามใจเรา **ไม่ได้**อย่างใจเรา เราก้**เป็นทุกซ์**. **นี่มันละเอียดจนถึงกับว่า เหมือนกับว่าไม่มีเรา มีแต่ธรรมชาติ**; เพราะจิตที่คิดนึกและพูดอยู่ว่า “เรา ๆ ” **นี่มันก็ยังเป็นธรรมชาติ**, แต่มันเป็นธรรมชาติโง่ ไปเอาธรรมชาติธรรมดามาเป็นของเรา, **ไอ้ธรรมชาติโง่มันก็ต้องเป็นทุกซ์แหละ. **นี่เรียกว่ามันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.****

ให้มันเป็นธรรมชาติส่วนที่ฉลาด : เราศึกษาให้รู้จักธรรมชาติส่วนที่ว่าจะทำให้**เป็นทุกซ์** และธรรมชาติส่วนที่จะทำให้**ไม่เป็นทุกซ์**; ให้รู้ความจริงของธรรมชาติเหล่านี้ รู้กฎของธรรมชาติแต่ละอย่าง ๆ **นี่** แล้วก็สามารถทำให้**ไม่ต้องเป็นทุกซ์**. มันจะฟังอย่างไร ๆ อยู่ **ว่ามันไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ** : **ไอ้ผู้**

ที่จะเป็นทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, ความทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, ผู้ที่จะดับทุกข์ คือนั่น
เพื่อที่จะดับทุกข์ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; ไม่มีส่วนที่จะเป็นตัวตน หมายมั่นให้เป็น
ตัวตนของคนใดคนหนึ่งได้.

มันยิ่งกว่าเล่นละครเสียอีกนะ : ใจตัวเรานี้ก็เป็นธรรมชาติ; เราก็คือนั่น
ต่อสู้เพื่อไม่ให้ต้องเป็นทุกข์ ก็คือธรรมชาติ คือนั่นต่อสู้เพื่อไม่ให้เป็นธรรมชาติที่
เป็นทุกข์ขึ้นมา, มันทนไม่ได้. ถ้ามันเป็นความทุกข์ขึ้นมา มันก็เป็นธรรมชาติที่
เป็นทุกข์; แล้วใจร่างกาย จิตใจ สติปัญญานั้นมันทนไม่ได้ มันก็คือนั่นทำอย่าให้
มันเป็นความทุกข์. **ธรรมชาติที่ปราศจากทุกข์ มันก็เป็นพระนิพพาน**
แหละ. ธรรมชาติที่ยังต้องเป็นทุกข์ ๆ ๆ ไป ก็เป็นวิภวสงสาร : โง่ว่ามีตัวกู มี
ของกู มีตัวตน ของตน มีความโลภ มีความโกรธ มีความหลง, แล้วในธรรมชาติ
นั้นก็ต้องมีความรู้สึกที่เป็นทุกข์ : กายและใจนั้นซึ่งเป็นธรรมชาตินั้น ก็จะต้องเกิด
ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เพราะมันไปเอาใจธรรมชาติ ความโลภ ความโกรธ ความ
หลงอะไรผิด ๆ เข้าไป เป็นไฟเผาตัวเองให้เป็นทุกข์ แล้วมันรู้สึกเป็นทุกข์. ทีนี้
เมื่อมันเห็นทุกข์ รู้สึกทุกข์พอแล้ว, มันก็คือนั่นเพื่อจะดับทุกข์ แล้วก็ตั้งต้น
กันใหม่; ทีนี้ไปทางฝ่ายนี้ เพื่อจะลดความทุกข์ลงไป ให้ถูกตามธรรมชาติของ
การที่ความทุกข์มันจะลดลงไป ลดลงไป ลดลงไป; เรียกว่าได้บุญได้กุศล บรรลุ
มรรคผลนิพพานเรื่อย ๆ ไปกว่าจะถึงที่สุด.

นี่ถ้าใครไม่อยากจะเป็นอย่างนั้น ก็ทำใจให้ถูกต้องตามกฎของ
ธรรมชาติที่จะไม่เป็นทุกข์; ถ้าคิดผิด ตั้งใจไว้ผิดมันก็เป็นทุกข์แหละ ไม่ว่าที่
ไหนละ; มันต้องศึกษาให้รู้ว่า ตั้งจิตไว้อย่างไร มันจึงจะไม่เป็นทุกข์; จิตอย่าไป

โง่ ไปยึดถือเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเราเป็นของเรา ยึดมันถือมัน จะให้เป็นไปอย่างกิเลสต้องการ นี่มันก็ต้องเป็นทุกข์. จะว่ายากมันก็ยากมันทำยาก; จะว่าง่ายมันก็ง่าย มันก็อยู่ใกล้ ๆ นี้เอง : เพียงแต่ตั้งจิต ดำรงจิตให้ถูกต้องโดยสติปัญญา : ที่ร่างกายหรือจิตใจที่มันเป็นตัวทุกข์นี้ มันเอือมระอาต่อความทุกข์; สติปัญญานี้ จิตใจนี้ ร่างกายนี้มันเอือมระอาต่อความทุกข์ มันเข็ดหลาบ มันก็ไม่กล้าคิดอย่างนั้นอีก ไม่กล้าทำอย่างนั้นอีก เพื่อจะได้ไม่เป็นทุกข์.

การที่จะเปลี่ยนแปลงเสีย อย่าให้มันเป็นทุกข์นี้ เป็นหลักสำคัญที่สุด. เมื่อธรรมชาติอย่างนั้นเป็นทุกข์ ก็อย่าไปเอาของมัน; ธรรมชาตินี้จะไม่ไปเอาของมันอย่างนั้น : ธรรมชาตินี้ คือสติปัญญาในจิตนี้ ในร่างกายนี้ จะไม่ไปเอาอย่างนั้นอีก, จะไม่คิด ไม่พูด ไม่ทำอย่างนั้นอีก, ก็ไม่เป็นทุกข์. มันเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ควรจะทำให้ เพราะแม้แต่สุนัขหรือแมวนี้มันก็ยังทำให้เป็น : ถ้านั่งตรงนี้ไม่สบาย มันก็ลุกไปนั่งที่ตรงอื่น; นอนตรงนี้ไม่สบาย หมามันก็ลุกไปนอนที่ตรงอื่น; นี่มันทำไมทำเป็นล่ะ. ฉะนั้น เรามันควรจะทำให้ดีกว่านั้น; อย่างกล้าไปทำในรูปแบบที่มันจะเป็นทุกข์ขึ้นมา. ส่วนนี้เป็นส่วนของสติปัญญา. ใจส่วนจิต ส่วนกายนั้นต่ำ, ต่ำไปกว่านั้น; ส่วนที่เป็นสติปัญญา รู้ว่าทำอะไร อยู่อย่างไร ดำรงอยู่อย่างไร ไม่เป็นทุกข์, ใจสติปัญญามันก็ออกคำสั่งให้จิต ให้กาย ดำรงอยู่อย่างนั้น เพื่อจะไม่ต้องเป็นทุกข์. **ขอให้รู้จักแยกให้มันเป็นสัดส่วน ให้มันสามารถทำถูกต้องตามหน้าที่ของมัน; ให้สติปัญญาเพียงพอ รู้เรื่องทุกข์ รู้เรื่องไม่มีทุกข์, แล้วก็ควบคุมจิต ควบคุมกาย ไปในลักษณะที่อย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา.** มีความรู้เข้าใจแจ่มแจ้งอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิต่อ

ธรรมชาติ. มีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติในทุกความหมาย นี่คือหนทางรอดของเรา มนุษย์ที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์; ถ้าไม่มีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติเหล่านี้แล้ว ก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

คนฉลาดพูด : “พุทธศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์.”

นี้จะขอถือโอกาสบอกกันเสียเลยว่า ที่ผู้มีปัญญาหรือคนฉลาดในโลก เขาพูดว่า **พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์;** มันเป็นอย่างนี้แหละ. คือมันเป็นไปตามเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มีธรรมชาติตัวจริงมาปรากฏแก่ความรู้ลึกของเรา. เหมือนกับวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ เขาไม่ใช้คำนิ่งคำนวณคาดคะเนเดาอะไรหรอก เขาจะต้องมีของจริงมาอยู่ตรงหน้า แล้วเขาก็จัดมันให้เป็นที่เขาต้องการ; เพราะฉะนั้น เขาจึงเกิดความรู้หรือปฏิบัติการทางเคมี ทางฟิสิกส์อะไรขึ้นมา แล้วเขาก็ได้รับผลตามที่เขาต้องการ; จะเป็นเรื่องเดา เรื่องฝัน เรื่องอ้อนวอนอะไรอยู่ไม่ได้.

ที่นี้เรื่องธรรมะในพุทธศาสนาก็เหมือนกัน : ต้องมีความทุกข์เห็นอยู่ชัด ๆ ว่า ความทุกข์ตั้งอยู่บนอะไร ? ความทุกข์ตั้งอยู่บนมิจฉาทิฐิตัว ความโง่เขลา ยึดมั่นถือมั่น; แล้วก็ทำลายมิจฉาทิฐิตัวเสีย ให้มันมีสัมมาทิฐิตัวเข้ามาแทน แล้วก็จะได้ไม่เป็นทุกข์. นี่ไม่ต้องอ้อนวอนผีสิง เทวดา โชคชะตาอะไรที่ไหนหรอก; มันเป็นเรื่องของธรรมชาติชัด ๆ อยู่อย่างนี้, เพียงแต่ว่ามันเป็นธรรมชาติทางฝ่ายจิตใจเท่านั้น ไม่ใช่ธรรมชาติฝ่ายวัตถุ ไม่ใช่ฟิสิกส์ เคมีที่เรียนในโรงเรียน;

มันเป็นธรรมชาติฝ่ายจิตใจ จะต้องเกี่ยวข้องกระทำกันไปตามวิถีทางวิทยาศาสตร์, อย่าให้เป็นเรื่องคำนวณคาดคะเน งามาย หลงมงามาย เชื่อมันเป็นเรื่องผีสิง เทวดา เป็นเรื่องโชคชะตา, อย่าให้มี.

ถ้าเป็นเรื่องทางปรัชญา ก็เป็นเรื่องของสติปัญญาอยู่เหมือนกัน; แต่มันอาศัยการคาดคะเนไปตามเหตุผล สำหรับสิ่งที่เรายังไม่รู้, ถ้าอย่างนี้เป็นปรัชญา. แต่พุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา; **พุทธศาสนามีรูปแบบแห่งวิทยาศาสตร์** คือไม่ต้องคาดคะเน ต้องเอาของจริงมาวางอยู่ต่อหน้า แล้วดู ดู ดู ดู ดูมันลงไป จนเข้าใจ—รู้จัก แล้วควบคุมให้มันเป็นไปในทางที่เราต้องการ ก็ไม่เป็นทุกข์.

ใช้คำว่าดู ดู ดู เหมือนกับว่าดูวัตถุนี้; **ต้องเตรียมให้เป็นสมาธิเสียก่อน** ไม่อย่างนั้นดูไม่เห็น. มันมีวิธีฝึกตอนแรกฝึกให้จิตเป็นสมาธิเสียก่อน, จิตเป็นสมาธิแล้วจึงดูเห็น ธรรมชาติอันลึกซึ้งเห็น; ฉะนั้น จึงมีอยู่ ๒ ขั้นตอน : ปรับปรุงจิตให้ดีเสียก่อน, แล้วก็ทำเป็นวิปัสสนา ให้ทางสติปัญญาหรือทางวิญญานนี้มันแจ่มแจ้งขึ้นมา. สิ่งอันลึกซึ้งนี้ ก็เรียกว่าเป็นสิ่งที่สามารถจะมองเห็นได้ สามารถจะรู้สึกได้ด้วยจิต; เช่นพระนิพพานอย่างนี้ เป็นสิ่งที่อาจจะรู้ได้ด้วยจิต.

พระพุทธเจ้าเรียกพระนิพพานว่า เป็นอายตนะอย่างหนึ่งหรือชนิดหนึ่ง; หรือพระนิพพานนี้เป็นสิ่งที่เราจะรู้แจ้งได้ด้วยวิญญาน หรือด้วยปัญญาด้วยวิญญาน, ฉะนั้น จึงเรียกพระนิพพานว่าเป็นวิญญานชนิดหนึ่ง. แต่คำเหล่านี้คนธรรมดาจะไม่เคยได้ยินได้ฟัง แม้ตามวัดตามวานี้ก็ไม่ค่อยเอามาพูดกันว่าพระนิพพานเป็นวิญญานชนิดหนึ่ง **พระนิพพานเป็นอายตนะชนิดหนึ่ง;** นี้

ไม่ค่อยได้พูดกัน. แต่บอกให้รู้ว่า มันก็มีอยู่ตามธรรมชาติ อาศัยหลักตามธรรมชาติ แล้วเรารู้จัก รู้แจ้งพระนิพพานได้ ทำให้จิตสัมผัสพระนิพพานได้ ในฐานะเป็นอายตนะอันหนึ่ง, สติปัญญาของเรา รู้แจ้งพระนิพพานได้ ในฐานะเป็นวิญญานชนิดหนึ่ง; นี้เรียกว่าสัมมาทิฐิอันมีต่อธรรมชาตินั้นเป็นไปจนถึงที่สุดแล้ว. นี่คือความมุ่งหมายที่จะบอกให้ทราบว่า สัมมาทิฐิต่อธรรมชาตินั้นแหละคือทางรอดของเรา; “เรา” ในที่นี้คือผู้ที่มีความทุกข์, เรามีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติแล้ว เราก็จะพบทางรอด แล้วเราก็จะออกไปได้ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์.

นี่นักเรียนทุกคนมีปัญหาอะไรที่เป็นความทุกข์อยู่, เราต้องสร้างสัมมาทิฐิในเรื่องนั้นนะ เพื่อจะดับทุกข์; อย่าเอามิชฌาทิฐิมาแก้; อย่าเอาเรื่องของกิเลสมาแก้กิเลส มันจะเป็นทุกข์หนักขึ้นไป; จะต้องเอาเรื่องของสัมมาทิฐิมาแก้เรื่องของกิเลส. ใครทำผิดอยู่มีเรื่องของกิเลส ทำผิดอยู่เป็นทุกข์อยู่ รีบค้นหาสัมมาทิฐิที่มันเป็นคู่ปรับกันเอามาแก้ ก็จะเป็นทางรอดจากความทุกข์นั้น ๆ; ไม่ว่าจะเรื่องเล็ก เรื่องใหญ่ เรื่องละเอียด เรื่องหยาบ เรื่องโกล่ เรื่องโกล เรื่องอะไรก็ตาม มันต้องอาศัยสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติ เราก็จะดับทุกข์ได้ ไม่ต้องเป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้ยุคนี้ก็ยังเป็นยุคสมัยที่ต้องการสัมมาทิฐิ เพราะความทุกข์มันมากกว่ายุคอื่น ๆ มาก. ความก้าวหน้าทางวัตถุมันมาก ความหลงทางวัตถุมันก็มาก ความทุกข์มันก็มาก แล้วมันก็ต้องการสัมมาทิฐิมาก ที่จะดับความทุกข์อันมากนี้ได้; ต้องรู้จักธรรมชาติยิ่งขึ้นไปอีก มีสัมมาทิฐิทางฝ่ายวิญญานให้มากขึ้นไปอีก. อย่าลืมนะว่าบอกแล้วว่ามี ๔ ระดับนะ ระดับวัตถุ ระดับกาย

ระดับจิต ระดับวิญญาณ, **จะต้องมีสัมมาทิฏฐิระดับวิญญาณนี้ให้มากขึ้นไปอีก** ให้มีสติปัญญาแจ่มแจ้งสว่างไสวมากขึ้นไปอีก (ธรรมชาติมี ๔ ความหมาย และมี ๔ ระดับ, สัมมาทิฏฐิก็ต้องมีต่อธรรมชาติเหล่านั้น ๆ ทั้งหมด) จึงจะอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ได้ เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งที่หลอกลวงให้เป็นทุกข์ เราโง่ชนิดเดียวก็จมอยู่ในกองทุกข์; ฉะนั้น **สนใจที่จะมีสัมมาทิฏฐิให้เพียงพอ.** (สัมมาทิฏฐิ)ในทางวัตถุก็ให้มี ในทางกายก็ให้มี ในทางจิตก็ให้มี ในทางวิญญาณก็ให้มี; แต่ยืนยันว่า (สัมมาทิฏฐิ)ในทางวิญญาณนี้สำคัญกว่า **จะต้องมีให้มาก.**

แล้วทุกอย่างให้มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน : **ไอ้ความทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, ดับทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, สัมมาทิฏฐิเองก็เป็นธรรมชาติ**นะ ต้องประกอบ ประพฤติ กระทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วสัมมาทิฏฐิก็จะปรากฏขึ้นในจิต แก่จิต แล้วสัมมาทิฏฐินี้ก็จะได้ถูกใช้ให้ทำหน้าที่ที่สูงขึ้นไปเพื่อจะดับทุกข์.

ความทุกข์มันก็คือธรรมชาติ, เครื่องดับทุกข์มันก็คือธรรมชาติ, ดับทุกข์แล้วมันก็ยังพบธรรมชาติที่ไม่เป็นทุกข์ ธรรมชาติที่เป็นพระนิพพาน, สันติสุขหรือพระนิพพานมันก็คือธรรมชาติ; ในทางศาสนาจึงถือเป็นธรรมชาติหมดไม่เหลืออะไรไว้สักสิ่งเดียว. **สิ่งที่มันมีอยู่เองมนุษย์ไม่ไปแตะต้อง ก็เป็นธรรมชาติ, มนุษย์เอามาปรับปรุง ก็เรียกว่ายังคงเป็นธรรมชาติ; ไม่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เป็นอิสระแก่มัน** ซึ่งจะเอามาเป็นตัวเราหรือเป็นของเราได้(ความคือ-เอามาเป็นไม่ได้).

[สรุป.]

ในที่สุดก็สรุปความว่า เรามีสัมมาทิฐิ จะเรียกว่าลูกตาก็ได้ แต่พิเศษ เป็นภายใน, จะเรียกว่าแสงสว่างก็ได้ เป็นภายใน, จะเรียกว่าปัญญาก็ได้ แต่ชั้นพิเศษ ไม่ใช่ปัญญาหลอกลวง, จะเรียกว่าวิชาก็ได้ แต่ไม่ใช่วิชาในโรงเรียนธรรมดา “เป็นวิชาในโรงเรียนของพระพุทธเจ้า”. นี่เอาปัญญา เอาวิชา เอาแสงสว่างในชั้นวิญญาณ ชั้นลึกซึ่งนี้ มาใช้ให้ถูกต้อง, เป็นปัญญา เห็นชอบตามที่เป็นจริง เป็นญาณทัสสนะตามที่เป็นจริง; แล้วทุกอย่างก็จะตรง แน่วไปยังความดับ คือพระนิพพาน.

ปัญญา วิชาที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง มันไม่พาไปอื่นได้ มันไม่พาไปไหนได้, นอกจากจะพาแนวตรงไปยังพระนิพพาน; ฉะนั้น เมื่อมีสัมมาทิฐิ เป็นผู้นำ แล้วก็อันหวังได้ว่าจะต้องไปสู่พระนิพพาน. ฉะนั้น จึงตั้งหัวข้อการบรรยายในวันนี้ว่า **สัมมาทิฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา.** ขอให้เอาไปคิด ไปนึก ไปศึกษา เข้าใจให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น, แล้วใช้ให้สำเร็จ ประโยชน์ ให้สมกับว่ายุคนี้เป็นยุคที่ยู่ยากลำบากที่สุด เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุมันมากเกินไป.

เราต้องมีธรรมะมากกว่าคนสมัยก่อนโน้น ซึ่งเขายังไม่ค่อยเจริญด้วยวัตถุ ปัญหาไม่ค่อยจะมี. เดียวนี้มันเจริญด้วยวัตถุมาก ปัญหามันก็มาก ฉะนั้น ช่วยกันสร้างไอ้เครื่องป้องกันให้ทันกัน. พุดง่าย ๆ ก็ต้องพูดว่า **เราต้องมีธรรมะมากกว่าปุ๋ยตายายของเรา;** ปุ๋ยตายายของเราเกิดในสมัยที่ไม่ค่อยมีปัญหา เพราะยังไม่ก้าวหน้าทางวัตถุ. เดียวนี้สติปัญญาฝ่ายวัตถุ ซึ่งจะเรียกว่ามิจฉาทิฐิก็ได้ มันก้าวหน้ามากเกินไป; สติปัญญาฝ่ายธรรมะหรือสัมมาทิฐินั้น มันลดไป มัน

ไม่พอ, คนก็ไปหลงไหลในเรื่องวัตถุ ก็เกิดอันตรายขึ้นมาเบียดเบียน. แก้ได้โดยให้สัมมาทิฐิเข้ามา ธรรมะเข้ามา; สัมมาทิฐิเข้ามา อันตรายก็จะลดลงไป. ถ้าเราเป็นอันตรายอยู่ เราจะหายจากความเป็นอันตรายด้วย. นี่สัมมาทิฐิเข้ามา มันดับทุกข์ทั้งปวงได้แบบนี้.

เฮ้, ขอให้นักเรียนทุกคนจำประโยคประโยคเดิวนั้นให้แม่นยำว่า สัมมาทิฐิสมาทานา สพุพฺพํ ทุกฺขํ อุปฺยจฺจํ □ –ลวงพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมทานสัมมาทิฐิ.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาจะขอยุติการบรรยาย โดยหวังว่าท่านทั้งหลายจะนำเอาไปคิดนึก ศึกษาให้สำเร็จประโยชน์. ต่อไปนี้ก็เป็นโอกาสที่พระคุณเจ้าจะได้สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาธยาย ให้ท่านทั้งหลายได้สดับ เป็นการส่งเสริมกำลังใจ และกำลังวิญญูณ เพื่อจะเอาชนะความทุกข์ในวิญญูสงสาร, สืบต่อไปในบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๖ -

ที่หินโค้ง, ๙ สิงหาคม ๒๕๒๓

รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงพูดเรื่อง **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ** ต่อไปตามเดิม, แต่มีหัวข้อบรรยายเฉพาะในครั้งนี่ว่า **รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอทำความเข้าใจกันเป็นพิเศษในวันนี้ว่า มีคนมาใหม่เป็นจำนวนมาก ถ้าจะบรรยายในลักษณะที่ต่อไปจากการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มาตามลำดับ ก็ดูว่า จะเป็นการยากที่จะเข้าใจ; ดังนั้น ก็ต้องมีการบรรยาย สิ่งที่มีการบรรยายมาแล้วแต่ก่อนบ้าง เพื่อให้เรื่องมันพอจะติดต่อกัน ฟังได้ พอเข้าใจได้.

ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ, ทุกอย่างเป็นธรรมชาติหมด.

เราพูดกันเรื่องธรรมชาติมาทุกครั้ง ในฐานะที่ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสำหรับพุทธบริษัท; เพราะว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น เป็นการตรัสรู้เรื่องของธรรมชาติ โดยทุกแง่ทุกมุม. “ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ”; นี้เป็นหลักสำคัญที่ท่านจะต้องทำไว้ในใจเป็นข้อแรก ว่าไม่มีเรื่องอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ : ความทุกข์ก็ธรรมชาติ, การดับทุกข์ก็ธรรมชาติ, ธรรมะสำหรับดับทุกข์ก็ธรรมชาติ.

ไอ้ตัวบุคคลที่จะมีทุกข์ หรือจะดับทุกข์นั้นมิได้มี มีแต่ธรรมชาติ; คือบุคคลที่เราเรียกกันว่าคนที่จะเป็นผู้มีความทุกข์ แล้วพยายามดับความทุกข์นั้น มันก็มีได้เป็นบุคคล เรียกว่ามิใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา, มันเป็นไปตามธรรมชาติ. มีร่างกายที่ประกอบขึ้นด้วยธรรมชาติฝ่ายกายหรือฝ่ายรูปธรรม; แล้วก็จิตใจซึ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติด้วยเหมือนกัน, เมื่อมันได้อาศัยร่างกายอย่างถูกต้องครบถ้วนแล้ว ไอ้ธาตุจิตใจตามธรรมชาตินั้น มันก็ทำงานของมันได้ ทำ

หน้าที่ของมันได้ คือรู้สึกได้ คิดนึกได้ เป็นทุกข์ได้ เป็นสุขได้ ทุกอย่าง. ความที่ทุกข์ดับลงไป ก็เหลือแต่ธรรมชาติที่ไม่เป็นทุกข์; ฉะนั้น ความที่ไม่เป็นทุกข์ นั้นมันก็เป็นธรรมชาติ จนกระทั่งถึงพระนิพพานเป็นที่สุด. แม้พระนิพพานนั้นก็ เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน. ถ้าไม่เข้าใจหรือไม่ยอมเห็นด้วย ก็ขอให้ ฟังไว้ก่อน.

อาตมาก็พูดเรื่องนี้มาหลายครั้งแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ไม่เข้าใจเลย อาตมาก็ นึกเสียดายเป่าเป่าให้ตัวเองฟัง ไม่ได้เป่าเป่าให้เรดที่ไหนมันฟัง; นี่เป่าเป่าให้ตัวเองฟัง ไม่รู้จักเบื่อ. ถ้าท่านผู้ฟังไม่เข้าใจ อาตมาก็ถือเสียดายอย่างนี้; มันก็ยังคงบรรยาย ในรูปแบบนี้กันต่อไป ว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ : ผู้ที่อ้างตัวเอง เรียก ตัวเองว่าเป็นคน มันก็เป็นธรรมชาติ, แล้วมันก็ไปจับจายเข้ากับอารมณ์ต่าง ๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งก็เป็นธรรมชาติ, เกิดผลขึ้นมาเป็นธรรมชาติ เป็น สุขก็มี เป็นทุกข์ก็มีโดยสมมติ แต่ถ้าโดยที่แท้แล้วมันก็เป็นความทุกข์ เพราะมัน ประดังประดังให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ โดยอำนาจของอวิชชา ซึ่งคนธรรมดาเมื่ออยู่เป็น เจ้าเรือน. **ทำไมจึงถือว่าเป็นทุกข์เล่า?** เพราะว่าคนธรรมดาเมื่ออวิชชาสำหรับจะ เป็นทุกข์; เพราะฉะนั้น เมื่อเขาได้รับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อะไร ก็ตาม ก็เอามาสำหรับจะเป็นทุกข์ เพราะมันมีแต่อวิชชาสำหรับจะประดังประดังสิ่ง ทั้งหลายคืออารมณ์ที่เข้ามานั้น เพื่อความเป็นทุกข์ จึงมีธรรมชาติเป็นทุกข์ : ธรรมชาติโดยธรรมชาติ ธรรมชาติแก่ธรรมชาติ แล้วก็ได้ธรรมชาติที่เป็นทุกข์. พุทธศาสนาบอกเรื่องนี้ ว่ามันเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ แล้วแต่จะ เป็นธาตุอะไร; มีอยู่หลายสิบธาตุ แต่ก็ยังเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

พระเณรเข้ามาบวชใหม่ ก็สอนเรื่องนี้เป็นข้อแรก เป็นหัวใจของ พุทธศาสนา; เช่นสอนว่า จีวรนี้ก็ดี ผู้ห่มจีวรนี้ก็ดี เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, "ได้รับผลเป็นความรู้สึกสุขสบายเพราะห่มจีวร หรือไม่สุขสบายเพราะห่มจีวร มัน ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. ใ้ให้เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ : ความสุขก็เป็นธาตุ ตามธรรมชาติ, ความทุกข์ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ไม่ถือว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ก็ ยังคงเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

ถือความหมายของคำว่า ธรรมชาติ ต่างกัน ทำให้เข้าใจธรรมะได้ยาก.

นี้ช่วยสังเกตดูให้ดีแต่เนิ่น ๆ ว่าอาตมาได้กล่าวอะไรบ้างว่าเป็นธาตุตาม ธรรมชาติ, แล้วทีหลังท่านก็จะทราบได้เองว่าเราใช้ภาษาต่างกันอย่างไร : ภาษา ของครูบาอาจารย์ นักเรียน นักศึกษาในโรงเรียนนั้น เขามีความหมายให้แก่คำว่า ธรรมชาติอย่างไร; แต่ในวัดของพระพุทธเจ้านี้ ให้ความหมายแก่คำว่าธรรมชาติ อย่างไร. ความที่มันไม่เหมือนกันในข้อนี้แหละ ทำให้เข้าใจธรรมะได้โดยยาก : เมื่อทางฝ่ายนี้บอกว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ ทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุตาม ธรรมชาติ; พวกที่บ้านก็ไม่เข้าใจ เพราะว่าเขาให้ความหมายแก่คำว่าธรรมชาติ เป็นอย่างอื่น. อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจกันไว้ล่วงหน้า ว่ามันเข้าใจกัน ไม่ได้แบบนี้ เพราะถือความหมายของถ้อยคำต่างกันอย่างนี้; แต่แล้วเราก็ยังต้อง พูดยกกันต่อไป ทั้งที่จะพูดกันไม่รู้เรื่อง ฟังไม่รู้เรื่อง. ก็ขอให้พยายามทำความเข้าใจ

เพื่อให้รู้เรื่องว่าในฝ่ายวัด ฝ่ายศาสนา ฝ่ายธรรมะนี้เขาพูดกันอย่างไร ในคำคำเดียวกันนั้น, มันมีความหมายต่างกันอย่างไร.

ขอให้ยุติกันไว้ข้อหนึ่งก่อนว่า **เรามีคำพูดคำเดียวกันที่มีความหมายไม่เหมือนกัน;** โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคำว่า**ธรรมชาติ**. ความหมายอย่างสากลที่มีกันอยู่ในโลก ในภาษาต่างประเทศ, คำว่า “ธรรมชาติ” ก็มันมีความหมายตามที่เขาถือกันอยู่; หรือว่าคนไทยที่ไปเรียนอย่างฝรั่งมา ไปเรียนมาจากฝรั่ง ก็ได้คำว่า “ธรรมชาติ” ที่มีความหมายอย่างแบบฝรั่งมา, พอมาศึกษา

พุทธศาสนาก็ติดกันยุ่ง อย่างน้อยมันก็ขัดขวางกันอยู่. ขอให้เข้าใจไว้ทีก่อน ว่าไอ้คำว่าธรรมชาตินี้ เราถือเอาความหมายต่างกันเป็น ๒ พวกอย่างนี้ : ความหมายอย่างสากลอย่างของฝรั่ง นั้นอย่างหนึ่ง, ทีนี้ความหมายอย่างของพุทธบริษัทในพุทธศาสนา นี้ก็อีกอย่างหนึ่ง.

โดยทั่วไปเขาถือว่า ถ้าไม่ได้เป็นอยู่ตามธรรมชาติ เพราะว่ามีมนุษย์เข้าไปตัดแปลงเสียแล้ว; อย่างนี้เขาไม่เรียกว่าธรรมชาติแล้ว. นี่ทำไมไม่มองดูตัวเอง ว่าตัวเองคือเป็นคนนั้นนะ คนแท้ ๆ นะธรรมชาติหรือว่าไม่ใช่ธรรมชาติ; ถ้าตัวคนคนหนึ่ง ๆ ก็เป็นธรรมชาติ แล้วก็ไปเก็บเอาไม้ เอาเหล็กเอาหิน เอาอะไรมาทำเป็นบ้าน เป็นเรือน เป็นตึก เป็นรามอะไรขึ้นมา, แล้วของนั้นจะพ้นจากความ เป็นธรรมชาติไปได้อย่างไร; นี่พุทธบริษัทมีสายตามองมันอย่างนี้.

เอาละ, **ของตามธรรมชาติก็เรียกว่าตามธรรมชาติ, กระทั่งคน สัตว์ ที่เรียกกันว่าคน ว่าสัตว์นี้ เราก็มักเรียกว่าธรรมชาติ หรือตามธรรมชาติ. ทีนี้คนนี่ไป**

เอาของธรรมชาติกลางดิน ในป่ามาทำเป็นนั่น เป็นนี่, กระทั่งเป็นของนำอัครรรย เป็นเรือบิน เป็นยานอวกาศแล้ว, ก็ไม่เรียกว่าธรรมชาติ; **แต่ทางธรรมะยังคง ถือว่ามันเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ,** เพราะคนเป็นธรรมชาติ ไปเก็บเอาวัตถุ ตามธรรมชาติมาปรุงอะไรขึ้นใหม่ ก็เรียกว่ามันยังคงเป็นธรรมชาติ, หากแต่ว่ามัน เป็นไม่ได้เอง มันต้องมีธรรมชาติหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องปรุงแต่งธรรมชาติหนึ่งให้ เป็นอย่างอื่น หรือเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา; **นี่ก็เรียกว่ายังคงเป็นธรรมชาติ;** แต่พวกหนึ่งถือว่าไม่เรียกว่าธรรมชาติเสียแล้ว. นี่ถ้าเข้าใจกันได้แบบนี้ก่อนแล้ว คงจะพูดกันได้ต่อไป, ถ้ายังไม่ยอม ยังเถียงกันอยู่ในข้อนี้แล้ว คงจะเข้าใจต่อไป ได้ยาก ในเรื่องที่จะต้องพูดกัน.

ฉะนั้น จะขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาตินี้ให้มากเป็นพิเศษ; และจะต้องพูดซ้ำถึงเรื่องที่แม้จะเคยพูดมามากแล้ว, แต่บางคนยังไม่เคยได้ฟัง ก็ ต้องพูดอยู่ดี ก็คือคำว่าธรรมชาติ. ในทางวัด ในทางศาสนา ในทางธรรมะนี้ **เห็นอะไรเป็นธรรมชาติไปหมด;** ของไร้ค่า จี๋ฝุ่นอันละเอียด ๑ อณูนี้ก็ ธรรมชาติ, แล้วมันจะมาเป็นของที่มีค่า เป็นเพชร เป็นพลอย เป็นอะไร ก็ยังคง เป็นธรรมชาติ, แล้วมีการปฏิบัติทางจิตใจได้รับมรรคผลนิพพาน, ไอนิพพานนั้นก็ ยังเป็นธรรมชาติ. ก็เป็นอันว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.**

การแยกธรรมชาติให้เห็นเป็นพวก ๆ เพื่อเข้าใจง่าย.

ทีนี้เราจะแยกให้เห็นเป็นพวก ๆ เพื่อเข้าใจได้ง่าย, โดยแบ่งธรรมชาติ
นี้ออกเป็น ๔ พวก ๔ ประเภท ๔ อย่าง แล้วแต่ละเรียก; ให้มันเป็น ๔
ธรรมชาติก็แล้วกัน :-

ข้อที่ ๑ คือธรรมชาติ ตัวธรรมชาติ; หมายถึงสิ่งที่จะมี
ปรากฏการณ์หรือไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม ที่มันเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง นี้ก็
เรียกว่าธรรมชาติ คือตัวธรรมชาติ. มีปรากฏการณ์คือเราสัมผัสได้ด้วยตา หู
จมูก ลิ้น กาย, ใจด้วยก็ได้; ไม่มีปรากฏการณ์คือว่าไม่มีทางจะสัมผัสได้ด้วยตา
หู จมูก ลิ้น กาย, ใจด้วยก็ได้, แต่สัมผัสได้ด้วยสติปัญญา. ฉะนั้น สิ่งที่มี
ปรากฏการณ์นั้นจึงเข้าใจได้ง่าย เห็นได้ง่าย รู้ทั่วไปได้ง่าย; แต่สิ่งที่ไม่
มีปรากฏการณ์ เช่น พระนิพพาน เป็นต้น เราไม่สัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ธรรมดา, แต่ต้องสัมผัสได้ด้วยปัญญาจักขุ ญาณทัสสนะเฉพาะด้วย เป็นพิเศษ.
ฉะนั้น จึงใช้คำรวมกันว่า มันจะมีปรากฏการณ์หรือจะไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม นี้
เราจะเรียกว่าธรรมชาติทั้งนั้น.

ถ้าพูดอย่างนี้แล้วมันก็กินหมดแหละ ไม่ยกเว้นอะไร. ถ้าจะพูดว่า เป็น
วัตถุหรือเป็นจิตใจ อย่างนี้ก็ยังไม่พอ, มันยังมีเหลือสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุและจิตใจ. จะ
พูดว่าสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล อย่างนี้ก็ยังไม่พอ เพราะมันยังมีสิ่งที่อยู่เหนือบุญเหนือ
กุศลไปอีก ก็เลยต้องใช้คำพูด...(ข้อความในแถบนั้นก็กลิ้งหายไปชั่วขณะ)

เราจะพูดให้ชัดเจนเป็นที่เข้าใจ หรือกำหนดได้ง่ายว่า มันมีอยู่ ๒
พวกอย่างนี้ : มันมีความปรากฏทางอายตนะตามธรรมดา นี้เรียกว่ามี

ปรากฏการณ์; มันไม่มีความปรากฏทางอายตนะตามธรรมดา นี่เราเรียกว่ามันไม่มีปรากฏการณ์. ถ้าจะเทียบกัน ก็จะต้องได้แก่พวกที่เรียกว่าสังขารกับวิสังขาร; สังขารทั้งหลายมีปรากฏการณ์ ปรากฏแก่ใจก็ได้เรียกว่ามีปรากฏการณ์, อีกพวกหนึ่งเรียกว่า

วิสังขาร ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่อาจจะปรากฏแก่อายตนะตามธรรมดาสามัญทั่วไป แต่จะปรากฏแก่ญาณทัสสนะพิเศษที่อบรมถึงที่สุดแล้ว : นี่เราเรียกว่าธรรมชาติทั้งนั้น. ก็เป็นอันว่า ไม่ได้ยกเว้นอะไร เรียกว่าธรรมชาติ; นี้ตัวธรรมชาติ.

ที่นี้ข้อที่ ๒ เรียกว่ากฎของธรรมชาติ. ท่านถือเอาความหมายของคำว่ากฎให้ดี ๆ แล้วก็รู้ว่ามันไม่ใช่ตัวธรรมชาติที่เป็นตัวธรรมชาติ, แต่มันเป็นธรรมชาติที่เป็นกฎ สำหรับบังคับธรรมชาติทั่วไปนั้นให้เป็นที่ไปตามกฎ. บางพวกอาจจะเห็นว่าไอ้กฎของธรรมชาตินั้นไม่ใช่ธรรมชาติ ก็ตามใจ, แต่ในทางธรรม ในทางภาษาบาลีนี้ ก็เรียกว่าเป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน, ก็ยังคงเรียกว่าธรรมหรือธรรมะคำเดียวกัน แล้วก็แปลว่าธรรมชาติ.

ในธรรมชาติทั้งหลายมีกฎของธรรมชาติสิงอยู่; ธรรมชาติในตัวเราก็มีกฎของธรรมชาติสำหรับสิงอยู่ในตัวเรา ตัวคน; ธรรมชาตินอกตัวเราก็มีกฎของธรรมชาติสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ; และสิ่งทั้งหลายก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป เปลี่ยนแปลงไปโดยกฎของธรรมชาตินั้นเอง. ตัวกฎของธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติในความหมายที่สอง.

ที่นี้ความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. สิ่งใดมีชีวิต โดยเฉพาะสิ่งที่มีชีวิต มันต้องการจะมีชีวิต มันก็มีหน้าที่ที่จะดำรงชีวิต

เพราะฉะนั้น มันต้องทำหน้าที่อยู่ตามธรรมชาติโดยธรรมชาติ. เช่นต้นไม้เหล่านี้
อยากจะมีชีวิต มันก็ต้องทำหน้าที่ดูดน้ำ ดูดอาหาร รับแสงแดด ปรงแต่งเป็น
ต้นไม้ มีชีวิตอยู่ได้, นี่หน้าที่สำหรับรอดชีวิตอยู่ได้; แล้วก็ต้องสืบพันธุ์หรือทำ
อะไร

ต่อไปอย่าให้สูญพันธุ์ นี่ก็เป็นหน้าที่, ฉะนั้น ต้นไม้จึงออกลูกเพื่อสืบพันธุ์;
ต้นไม้ยังต้องรู้จักหลบหลีกอันตรายเพื่อมีชีวิตรอดอยู่ ก็เรียกว่าหน้าที่ตามกฎของ
ธรรมชาติ. ถ้าเป็นถึงสัตว์ ถึงคน แล้วก็ยังมีหน้าที่ปรากฏชัด ต้องไปเที่ยวหา
อาหาร ต้องหาอาหาร ต้องกินอาหาร ต้องถ่ายอุจจาระ ต้องถ่ายปัสสาวะ เป็น
หน้าที่เลียบขาดตามกฎของธรรมชาติ ไม่ทำไม่ได้; นี้เพื่อรอดชีวิตอยู่.

ถักรอดชีวิตอยู่แล้วก็ยังมีหน้าที่พิเศษ คือต้องทำให้มันไปจนถึงที่สุด
ให้ไปจนถึงจุดสูงสุด ดีที่สุดที่มันควรจะได้; ฉะนั้น เราจึงมิได้ขวนขวายเพียงให้
รอดชีวิตอยู่, เราขวนขวายในธรรมชาติที่สูงขึ้นไป ให้เป็นชีวิตที่สูงสุดบรรล
นิพพาน อย่างนี้เป็นต้น.

หน้าที่ที่มันต้องกระทำอยู่สำหรับสิ่งที่มีชีวิต ตั้งแต่ต้นไม้ถึงสัตว์
เครื่องจัน ถึงมนุษย์อะไรนี้ มันก็เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติส่วนที่เป็นหน้าที่.
คนอื่นหรือคนที่ใช้ภาษาอย่างอื่น อาจจะไม่ยอมรับว่าหน้าที่นี้คือธรรมชาติก็ได้, ก็
ตามใจเขา; แต่พวกเราที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก มันก็ยังเป็นธรรมชาตินั้นแหละ
ธรรมทั้งหลายที่เป็นหน้าที่ หน้าที่ทั้งหลายที่เป็นธรรม นี้ก็เรียกว่าธรรมชาติ.
หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ ธรรมชาติความหมายที่ ๔ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากหน้าที่ : ใต้
อย่างต้องการ, ไม่ได้้อย่างต้องการ, เป็นสุข, เป็นทุกข์, กระทั่งถึงพระนิพพาน;
มันก็ยังเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติส่วนที่เป็นผล, มาจากเหตุคือการทำหน้าที่.

นี่ลองคิดดูเถอะ นักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ มารู้กันเสียทีว่า
คำว่าธรรมชาติ ในภาษาธรรมะฝ่ายพุทธศาสนานี้ มันมีความหมายอย่างไร; คำว่า
“ธรรมชาติ” ในหนังสือตำรับตำราเรียนของท่าน มีความหมายอย่างไร. เดี่ยวนี้
ท่านจะมาเรียน ศึกษาพุทธศาสนา ก็ต้องใช้คำตามความหมายในทางพุทธศาสนา
โดยเฉพาะคำว่า “ธรรมชาติ”. ถ้าท่านไม่พยายามทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว,
อาตมาก็ยังต้องเป่าปี่ให้ตัวเองฟังคนเดียวสืบต่อไป ไม่มีใครฟังเข้าใจจะทำอย่างไร.

เมื่อรู้ว่าธรรมชาติคือทั้งหมด สิ่งทั้งหมดอย่างนี้แล้ว, เรา รู้จักมันให้
ถึงที่สุด ปัญหาที่จะหมดไป เพราะไม่มีเหลืออะไรไว้สำหรับที่ไม่รู้จัก และ
ประพาศิกระทำไม่ถูกต้อง; เราจะรู้จักหมดสิ้นและเราก็จะรู้จักถูกต้อง จนกระทำ
ได้สำเร็จประโยชน์ ฉะนั้น ก็ไม่มีปัญหาที่ว่าเกิดมาแล้ว จะต้องปฏิบัติธรรมะ
บรรลุมรรค ผล นิพพาน; มันเป็นไปได้อย่างนี้, ที่นี้จะเป็นเรื่องธรรมดา ปัญหา
ธรรมดา ก็ไม่มีเหลือดอก. เราจะค่อยพูดกันเรื่องตัวปัญหา; อาตมาจะพูดเรื่องคำ
ว่า “ความรู้”เสียก่อน เพราะหัวข้อของเรื่องมีว่า “รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด
ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา”.

ความรู้ชนิดไหนที่จะมาใช้รู้จักธรรมชาติแล้วหมดปัญหาได้.

[: ความรู้ชั้นที่เป็นภายในหรือชั้นที่ ๓ ที่รู้ด้วยปัญญาญาณทัสสนะ ยถาภูตสัมมัตถปัญญา.]

คำว่ารู้ หรือความรู้ รู้ธรรมชาตินี้มันคืออะไร ? อะไรเรียกว่าความรู้ ?
 นี้ก็เหมือนกันอีก : ภาษาชาวบ้านธรรมดา กระทั่งภาษาต่างประเทศ, คำว่า
 “ความรู้” เขาหมายถึงความรู้ที่เรียนจากโรงเรียน เรียนจากหนังสือหน้าหา เรียน
 จากครูบาอาจารย์, นี้ก็เรียกว่าความรู้; แต่ถ้าในทางธรรมะยังไม่พอ : ความรู้
 ชนิดนั้นยังไม่พอที่จะมารู้ธรรมะ; ต้องมีความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไปกว่านั้น.
 ฉะนั้น เราจึงมีความรู้แบ่งเป็น ๒ ฝ่ายก่อน คือความรู้ด้านนอก เป็นเรื่องทาง
 วัตถุ; ความรู้ด้านใน เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ, คำนี้ก็ลำบากเหมือนกัน ที่
 ต้องใช้คำว่าทางวิญญาณ เป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งถึงที่สุด. ใ้ความรู้ทางวัตถุ ทาง
 กาย ทางภายนอกนั้นไม่ลึกซึ้ง แม้จะรู้ด้วยจิตใจ ก็ยังเป็นภายนอก; ต้องรู้ด้วย
 ญาณทัสสนะ ปัญญาสูงสุด จึงจะเป็นความรู้ชั้นที่เป็นภายใน.

เราแบ่งความรู้ให้เป็น ๓ ชั้นเป็นอย่างน้อย; คอยกำหนดดูให้เห็น
 ความแตกต่างของมัน : ข้อที่หนึ่งหรือชั้นนอกสุด รู้เพื่อเรียนรู้อย่างเข้าโรงเรียน,
 มีหลักที่ใช้กันทั่วไปว่า รู้จักฟัง รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักจำ : สุ. จิ. ปุ. ลี. นั้น
 แหะละ; รู้จักฟัง รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักจำ แล้วเราก็ได้ความรู้อย่างที่เรียนใน
 โรงเรียน. ทีนี้ความรู้ชั้นที่สูงไปกว่านั้น คือทำความเข้าใจ ทบทวน วิจัย
 ค้นคว้าอะไร จนเข้าใจ; นี่มันเป็นความรู้ที่มากไปกว่า สูงไปกว่า ละเอียดกว่า,
 เรียกว่าความรู้ที่มาจากการใช้เหตุผลของตนเอง; เรียกว่า “ความเข้าใจ” ฟังง่าย.
 ทีนี้

ชั้นที่ ๓ ลึกไปกว่านั้น คือได้ซึมซาบโดยผ่านตลอดไปในสิ่งนั้น ๆ ด้วย

จิตใจ ประจักษ์แก่ใจ ประจักษ์แก่ความรู้สึก; นี่ความรู้ชั้นสูงสุด มันอยู่ที่การผ่านไปด้วยจิตใจในสิ่งนั้น.

เช่นว่าเกลือเขาบอกว่าเค็ม เราก็มีความรู้ว่ามันเค็ม, หรือเกลือที่คนกินให้ดู แสดงอาการว่ามันเค็ม เราก็รู้ว่ามันเค็ม, แต่ว่าเกลือนั้นเรามากินดูเอง เราชิมดูเอง แล้วเราก็รู้ว่ามันเค็ม; นี่การรู้ว่ามันเค็มนั้นมันต่างกันได้อย่างนี้. เรื่องธรรมะเกี่ยวกับสุขหรือทุกข์ หรือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ก็ตาม เราเรียนรู้กันได้เป็น ๓ ชั้น : เราได้ยินได้ฟังว่ามันเป็นทุกข์ นี่ก็อย่างหนึ่ง, เรามองแล้วสันนิษฐานใคร่ครวญ กำหนดแล้ว ว่ามันต้องเป็นทุกข์แน่ นี่อย่างหนึ่ง, แล้วเราเป็นทุกข์จริง ๆ รู้สึกความทุกข์ที่ปรากฏอยู่ในใจจริง ๆ โดยไม่ต้องกำหนด นี่มันก็อย่างหนึ่ง; ฉะนั้น การเรียนอะไรก็ตาม มันจะเป็นความรู้ ๓ ชั้นอยู่เสมอ.

ถ้าจะเป็นเรียนรู้ธรรมชาติ ก็ต้องผ่านธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. อย่างชีวิตเป็นธรรมชาติ เราก็ควรจะเรียนมันโดยธรรมชาติ คือจิตใจที่เป็นธรรมชาติ สติปัญญาที่เป็นธรรมชาติ, จนรู้ธรรมชาติ; นี่เป็นความรู้ธรรมชาติที่พอ ที่เพียงพอสำหรับจะหมดปัญหา.

ขอสรุปความแต่เพียงว่า เรื่องว่ารู้ รู้ รู้ นี้ มันมีอยู่เป็นหลายชั้น อย่างน้อยก็เป็น ๓ ชั้นอย่างนี้; ก็รู้เพราะเรียน, รู้เพราะคิดค้น, รู้เพราะซึมซาบโดยการผ่านมันไปเลย. ฉะนั้น ที่ว่ารู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์หมดปัญหานี้, หมายถึงรู้อย่างที่สาม : รู้ด้วยปัญญา รู้ด้วยญาณทัสสนะ

เช่นรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ จะเอามายึดถือว่าตัวเรา ว่าของเราไม่ได้; อย่างนี้ต้องรู้ด้วยปัญญาเฉพาะตน เป็นสันตทิฏฐิโกเฉพาะตน เป็นปัจเจกตั้งเวทิตัพโพวัญญูทีกี่เฉพาะตน. ได้ยินได้ฟังมาว่า ไม่ใช่ตน เป็นธรรมชาติ; อย่างนี้มันก็จำได้เดี๋ยวมันก็ลืม. หรือว่าเขาให้เหตุผลสำหรับเอาไปคิด, ไปคิด ไปคิด พอเข้าสู่ก็เข้าใจว่าไม่ใช่ตน; อย่างนี้มันก็ยังไม่วะความยึดถือว่าตัวตน เพราะมันอยู่ด้วยความคิด ด้วยความใช้เหตุผล มันยังไม่ใช่ความจริง. ฉะนั้น ต้องทำจิตให้เป็นปัญญา ขนาดที่ว่าเป็นสมาธิเฉียบแหลม แล้วก็ทำให้เป็นปัญญา ให้เป็นญาณเป็นญาณทัสสนะ ดูสิ่งนั้นด้วยความรู้ลึกที่ซึมซาบ แล้วก็รู้ว่าไม่ใช่ตน : เป็นความสุขเกิดขึ้นมา สัมผัสแล้ว ก็อ้าว! ไม่ใช่ตน; ความสุขเกิดขึ้นมา ความทุกข์เกิดขึ้นมา ความรู้สึกใด ๆ ที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจเกิดขึ้นมา ดูด้วยปัญญาชนิดนี้แล้วก็เห็นความไม่ใช่ตน.

ต้องดูลงไปตามเป็นจริง; ไม่ใช่ว่าคิดด้วยเหตุผลแวดล้อม. ฉะนั้น ขอให้รู้จักรักรรมาชาติว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่มีส่วนใดที่จะมาหลงรักหลงพอใจ.

ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการไม่เข้าใจ ไม่รู้จักรักรรมาชาติตามเป็นจริง.

ถ้าว่าไม่เข้าใจธรรมชาติ มันก็เกิดเป็นปัญหา; คือทำให้หลงรัก หลงพอใจ หรือหลงเกลียด หลงโกรธ หลงอิจฉาริษยา และหลงอะไรต่าง ๆ เพราะ

ไม่รู้จักไอ้ธรรมชาติเหล่านั้นตามที่เป็นจริง, ที่นี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นซิ : เกิดขึ้นจากการที่ไม่รู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ปัญหาพื้นฐานก็คือหลงรักและหลงเกลียด. หลงรักก็แสวงหา ไม่ได้อย่างสุจริตก็คดโกงนี้ หลงเกลียดมันก็ทำร้าย ทำอันตราย เบียดเบียนกัน; เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.

ลองคิดดูให้ดีว่า เดียวนี้โลกทั้งโลกมีปัญหาจะรบราฆ่าฟันกันระหว่างครึ่งโลกต่อครึ่งโลกนี้ มันมีมูลมาจากความโง่ของอะไร ? มีมูลมาจากความโง่เพราะไม่รู้ธรรมชาติ เพราะไม่รู้กฎของธรรมชาติ เพราะหลงใหลเหยื่อของกิเลสต้องการจะครองโลก เพื่อจะได้เหยื่อของกิเลสมาก ๆ, ไม่รู้นั่นเป็นธรรมชาติเหยื่อของกิเลสก็เป็นธรรมชาติ; ไม่รู้จักพระเป็นเจ้า ที่ไม่ต้องการให้คนทำสงครามกัน, มันไม่รู้จัก มันไม่เชื่อฟัง มันก็ยังทำสงครามกัน พยายามที่จะทำสงครามกัน. เพราะมันไม่รู้ว่าการกฎของธรรมชาตินั่นคือพระเจ้า, พระเจ้าที่จะเอามานับถือแล้วปฏิบัติตาม มันคือกฎของธรรมชาติ.

ศาสนาอื่นเขามีคำว่าพระเจ้า; พุทธศาสนาเรามีคำว่ากฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า. ถ้าเรารู้จักกฎของธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วจะไม่เกิดอะไรกระทบกระทั่งกัน; นั่นแหละเราจะมีพระเจ้าที่แท้จริง คือกฎของธรรมชาติ มาปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง แล้วก็ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกัน.

ปัญหามันเกิดขึ้นทั้งทางส่วนตัว และทั้งทางสังคม; สังคมคือรบราฆ่าฟันกัน เบียดเบียนกัน นี่เป็นปัญหาฝ่ายสังคม, ปัญหาส่วนตัวก็เช่นที่ว่ามันเป็นทุกข์ส่วนบุคคลมันนอนไม่หลับ มันเป็นโรคประสาท มันเป็นโรคจิต อย่างนี้เรียกว่าปัญหาส่วนตัว. ทางวัตถุก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทางร่างกายก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทาง

จิตก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทางวิญญาณก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง; มันก็มีความทุกข์ นี่แก้ปัญหานี้ไม่ได้.

ถ้ารู้จักธรรมชาติ ไม่หลงธรรมชาติ : ไม่หลงสำหรับที่จะรัก ไม่หลงสำหรับที่จะโกรธ, ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย, ประคองอยู่ได้; มันก็ไม่มีปัญหา. ไม่มีปัญหาในส่วนตัว คือนอนหลับสนิท ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต; ส่วนสังคมก็ไม่ต้องแย่งชิงกัน ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกัน. เดียวนี้ไปหลงในสิ่งที่จะเป็นเหยื่อของกิเลส ฉลาดที่สุดในการพัฒนาวัตถุให้เป็นเหยื่อของกิเลส แล้วก็มาแย่งชิงกัน อิจฉาริษยากัน; มันก็ได้รบราฆ่าฟันกัน จนมีวิกฤตการณ์อันถาวร, แทนที่จะมีสันติภาพถาวร กลับมีวิกฤตการณ์อันถาวร. โลกเรากำลังมีวิกฤตการณ์ถาวร มีความเลวร้ายสืบต่อกันไม่ขาดสาย เรียกว่ามีวิกฤตการณ์อันถาวร; ไปดูเอาเองเถอะ เวลาไม่พอฝนจะตกแล้ว.

ทางออกของปัญหาคือ

รู้จักธรรมชาติทุกแง่ทุกมุมถูกต้องจนไม่มีตัว.

ที่เราไม่มีสันติภาพอันถาวร เพราะว่าไม่รู้จักบังคับจิตใจของตัวเอง **ไม่รู้จักดำเนินจิตใจของตัวเอง ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ;** ฉะนั้น ทางออกของมันก็คือมาทำความเข้าใจในธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง นับตั้งแต่ต้นตออันลึกที่สุด ที่เป็นต้นเหตุแห่งความยึดถือว่าตัวตนว่าของตน, ว่าอาหารที่เราจะกินนี่ก็ธรรมชาติ คนที่จะกินก็ธรรมชาติ, เสื้อผ้าที่นุ่ง

ห่มก็ธรรมชาติ คนที่นุ่งห่มเสื้อผ้าก็ธรรมชาติ, เรื่องที่อยู่ ที่อาศัยใช้สอย หรือ บำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็เหมือนกัน : มันเป็นธรรมชาติทั้งสองฝ่าย. นี้ก็จะยุติการยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน แล้วจะไม่เห็นแก่ตน; เมื่อไม่เห็นแก่ตนมันก็ทำอันตรายใครไม่ได้ แล้วไม่ทำอันตรายตัวเองด้วย.

ความสำคัญว่าตัวตนทำให้เกิดกิเลส แล้วก็ทำลายตัวเอง ร้อนไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นี้เรียกว่าทำลายตน, แล้วก็ทำลายผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น แย่งชิงผู้อื่น อิจฉาริษยาผู้อื่น นี้ก็ทำลายผู้อื่น; เพราะว่าเขาไม่รู้จักธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุมอย่างถูกต้อง. เราก็ออกมาเสียจากปัญหาเหล่านั้น คือวิกฤตการณ์ทั้งหลายในโลก โดยมารู้จักธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้โดยความเป็นตัวตน ไม่ต้องยึดถือโดยความเป็นตัวตน; มีความรู้ทางธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมะ มีธรรมะคือความรู้เรื่องของธรรมชาติอย่างเพียงพอ อยู่เหนืออิทธิพลของธรรมชาติ ธรรมชาติจะบังคับให้เราเป็นทุกข์เราก็ไม่เป็นทุกข์ เช่นเราจะต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายตามธรรมชาติ เราก็หัวเราะเยาะ, พระอริยเจ้าหัวเราะเยาะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย คือเหมือนกับไม่มี; นี้รู้ธรรมชาติถึงขนาดนี้ ใจความทุกข์ตามธรรมชาติแท้ ๆ มันก็ไม่มี, ที่จะไปหลงเอามาสสร้างเป็นของรักของพอใจ ยึดถือหวงแหนมันก็ไม่มี. ถ้ามีก็เอามาใช้อย่างธรรมดา ๆ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกตามธรรมดา ๆ ไม่ยึดมั่นถือมั่นถึงกับจะต้องเป็นทุกข์; จะเป็นบุตรภรรยาสามี สิ่งใด ๆ ก็ตาม มันกลายเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่กันและกัน สำหรับอยู่เป็นผาสูก หรือเพื่อศึกษาธรรมชาติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่ใครเป็นอย่างนี้บ้างก็ลองคิดดู : ใครมีลูก มีเมีย มีภรรยา มีสามี มีอะไร ๆ ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย เพื่อการศึกษาให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นอย่างไร, นี่ใครมีอย่างนี้; หรือว่ามีสิ่งเหล่านี้เพื่อความเอร็ดอร่อย พอใจทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอะไรของตน, นี่ใครเป็นอย่างนี้ ใครมีอย่างนี้; มันต่างกันมาก.

ฉะนั้น อย่าลืมนะว่ามันเป็นธรรมชาติ; อะไร ๆ ที่รอบตัวเรา จะเอามาถือว่าของเรา นี่มันเป็นสักว่าธรรมชาติ. เราว่าเอาเองว่าของเรา เรายึดถือเอาเองว่าของเรา, ตามธรรมดามันเป็นไม่ได้; ต่อให้เป็นบุตร ภรรยา สามี ทรัพย์สมบัติ เงินทองอะไรก็ตามที่มีอยู่ว่าของเรานั้นแหละ มันเป็นไม่ได้, เราว่าเอาเองทั้งนั้นแหละ. ฉะนั้น หยุดว่าเอาเองเสียทีซิ หยุดหลงว่าอย่างนั้นเสียที จะนอนหลับ จะไม่เป็นโรคประสาท จะไม่เป็นโรคจิต เหมือนที่กำลังเป็นกันมากขึ้นทุกที. ยานอนหลับนี่คงจะเป็นต้น ๆ กระทบ ที่ต้องซื้อมาขายให้พอแก่คนทั้งประเทศ. ยาแก้ปวดหัวก็เหมือนกันแหละ ต้องมีเป็นต้น ๆ ที่จะพอแก่คนทั้งประเทศปวดหัว. ถ้าทั้งโลกแล้วคงจะหลายร้อยหลายพันต้นแหละ เพียงแต่ยาแก้ปวดหัว ยาแก้นอนไม่หลับอย่างเดียว.

เดี๋ยวนี้มันมีโรคจิต ในประเทศไทยนี้ว่าตั้งเป็นหมื่น ๆ คน, มีโรคประสาทนะเป็นแสน ๆ คน; ได้ยินหมอเขาว่าอย่างนั้น. นี่เพราะมันไม่รู้จักธรรมชาติ มันไปยึดถือเอามาวิตกกังวล จนนอนไม่หลับ จนปวดหัว จนเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต ทรมานตัว ด้วยอำนาจของกิเลส. แล้วทีนี้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพลอยเดือดร้อนเป็นทุกข์อีก เพราะว่ามันหลงไหลในสิ่งที่จะบำรุงบำเรอตัว ไม่มองเห็นเป็นของธรรมชาติ; ฉะนั้น มารู้จักธรรมชาติกันเสียอย่างนี้แล้วมนุษย์ก็จะหมดปัญหา คือจะไม่ทำตัวให้เป็นทุกข์เดือดร้อนเหมือนกับจมอยู่ใน

นรก แล้วก็ไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่นให้พลอยเดือดร้อนไปด้วย; ปัญหาทางสังคมก็ไม่มี ปัญหาส่วนตัวก็ไม่มี ปัญหาจากธรรมชาติแท้ ๆ ก็ไม่มี. เช่นว่าฝนมันจะไม่ตกเลย เราก็ไม่เป็นทุกข์ ฝนมันตกมากเกินไปเราก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะเรารู้จักปรับจิตใจให้เข้ากับธรรมชาติ ว่ามันเป็นอย่างนี้เอง; กระทั่งว่าถ้าเราไม่มีข้าวจะกินจริง ๆ จะต้องตาย ก็ไม่เป็นทุกข์. นี่เรียกว่าไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับเป็นปัญหา.

ธรรมะอย่างนี้เข้ามาแล้ว หรือว่าความรู้เรื่องธรรมชาติอย่างนี้เข้ามาแล้ว, คนมันหมดปัญหา คนไม่มีความทุกข์ ทุกข์ไม่เป็น ทุกข์ไม่ได้; ฟังดูแล้วก็แปลกว่า มันทุกข์ไม่ได้ มันทุกข์ไม่เป็น มันทุกข์กับเขาไม่เป็น. นี่คนอื่นเขาจะทุกข์กันอย่างไร คนนี้มันทุกข์ไม่เป็น เพราะมันรู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นจริง. นับตั้งแต่ผีขุนเม็ดหนึ่ง แล้วก็เรื่องต่าง ๆ ทั้งหลาย จนกระทั่งเรื่องพระนิพพานเป็นที่สุด, มันรู้ดี มันเข้าใจดี ไม่ยึดมั่นสิ่งใดโดยความเป็น

ตัวตน-ของตน ไม่เกิดกิเลสสำหรับตัวเองเป็นทุกข์ ไม่เกิดกิเลสสำหรับเบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นทุกข์ แล้วก็มีความรู้ที่อยู่เหนือปัญหา เหนืออิทธิพลของธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง. ธรรมชาติให้เกิด ให้แก่ ให้เจ็บ ให้ตาย เราก็มีความรู้ที่อยู่เหนือการบีบคั้นของชาตินั้น ๆ.

นี่เรียกว่าหมดปัญหา : รู้จักธรรมชาติถึงที่สุดความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา; ฉะนั้น ถ้าใครยังมีความทุกข์เหลืออยู่โดยประการใด เรียกว่ายังมีปัญหาเหลืออยู่. เข้าโรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัย เข้าบรมมหาวิทยาลัยถ้ามันมี, มันก็ยังดับทุกข์ไม่ได้ มันก็ยังไม่หมดปัญหา. มาลองคิดกันเสียใหม่ มาเรียนกับธรรมชาติ

มาเข้ามหาวิทยาลัยของธรรมชาติ ทั้งภายนอกและภายในตัวเรา; รู้จักธรรมชาติ
ทั้งหลายถูกต้องตามที่จริง แล้วจิตมันก็ปล่อยวางจากความยึดถือ จิตมันก็ว่าง
จากความยึดถือ มันก็ไม่มีปัญหาซิ เพราะมันว่างหมด มันว่างหมด มันจะมีปัญหา
อะไรล่ะ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร.

เดี๋ยวนี้จะมีปัญหา ก็มีไปซิ ก็ได้ทุกข์ทรมานไป, อยากมีปัญหา ก็มีไป
ซิ; เฮ้อ, บ้านเรือนไม่สะอาด นั่น-นี่ไม่มี ไม่มีอะไรจะกิน, อยากมีปัญหาก็มีไปซิ;
แต่ถ้ามันเป็นอย่างนั้นเอง แล้วค่อยทำไป ค่อยแก้ไขไป โดยไม่ต้องให้มันเป็นทุกข์
มันก็ไม่มีปัญหา.

อาตมามองดูไก่แล้วก็ละอายมัน ไก่ไม่มีปัญหา; ใคร ๆ ก็มีไก่ เคย
เห็นไก่ ก็ดูไก่กันเสียบ้างว่าไก่ไม่มีปัญหาว่า ฟุ้งนี้จะกินอะไร; แต่มนุษย์มีปัญหา
ว่า ฟุ้งนี้จะกินอะไร แล้วมะรินนี้จะกินอะไร; หรือมีปัญหาเรื่อยไปทั้งเดือนทั้งปี.
ไอ้ไก่นี้ไม่มีปัญหา ฟุ้งนี้จะกินอะไร ไม่มีปัญหา หรือว่าตอนเช้าหรือตอนเย็นจะ
กินอะไร ก็ไม่มีปัญหา; หิวก็หากิน อิ่มแล้วก็นอน; เมื่อเที่ยวหากิน ก็ไม่มีควม
งุ่นง่านเหมือนกับคนหากิน. คนหากินด้วยความรู้สึกงุ่นง่าน โกรธเคือง เป็นทุกข์
กับแค่นั้น; ถ้าเผชิญได้กำไรดี ได้สะดวกดี หากินสะดวกดี ก็เป็นบ้าเป็นหลังไป
ด้วยเรื่องได้; สัตว์มันไม่เป็น ไม่มีปัญหา ฉะนั้น จึงไม่เคยเห็นไก่นี้ ไม่เคย
ปวดหัว ไม่เคยนอนไม่หลับ; ไก่ตัวไหนเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต ก็ไม่มี ไม่
เคยเห็นเลย. ฉะนั้น ไม่มียาปวดหัว ยานอนหลับสำหรับสัตว์เหล่านี้ ไม่มีสัก
เม็ดหนึ่ง; ส่วนมนุษย์ต้องมียาเหล่านี้เป็นต้น ๆ หลายร้อยตัน กินกันทั้งโลก
ตลอดเวลา เพราะมันปวดหัวและนอนไม่หลับ เพราะมันทำผิดเกี่ยวกับธรรมชาติ.

เอาละ, ฝนก็คือธรรมชาติมันก็จะมาแล้ว มันมาขัดคอธรรมชาติที่เราจะพูดกัน, มันต้องยุติกันที; แม้ว่าเคยพูดมากกว่านี้ วันนี้มันพูดไปไม่ได้แล้ว; มันต้องรู้จักธรรมชาติ มันต้องคล้อยกับธรรมชาติ มันต้องสมคัล้อยกันกับธรรมชาติ แล้วเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. ใครเป็นทุกข์มันก็โง่เอง จะโทษใครล่ะ; มันไปเป็นทุกข์มันก็โง่เอง ฝนจะตกลงมาก็ตกมาซิ ฉันไม่รู้ไม่ชี้; ยังพูดอยู่ได้ก็พูดไป ยังนั่งอยู่ไม่ได้ก็ต้องไป, ไม่ต้องเป็นทุกข์. นี่ถ้าว่ารู้จักธรรมชาติถึงที่สุดมนุษย์ก็หมดปัญหา.

การบรรยายในวันนี้ เฉพาะวันนี้ เห็นว่าสมควรแก่เวลาแล้ว, ไม่ควรจะพูดให้มากไปกว่านี้แล้ว จึงขอยุติการบรรยายไว้; ให้พระคุณเจ้าท่านสวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจให้ท่านทั้งหลาย มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรม และมีกำลังใจที่จะปฏิบัติพระธรรม เอาชนะธรรมชาติให้ได้สืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๗ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๓

พุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุดชื่อว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่ในวันนี้จะให้หัวข้อการบรรยายที่จำกัดลงไปว่า **พุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งธรรมชาติ.**

[ปรารภและทบทวน.]

ศาสนาอื่นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ, พุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ.

ท่านจงทำความเข้าใจให้ดี **ว่าพุทธศาสนา**คือศาสนาที่สอนเรื่อง **ธรรมชาติ**; คืออะไร ๆ ก็เป็นธรรมชาติไปหมด ไม่มีอะไรมากไปกว่าธรรมชาติ. เมื่อได้ฟังดังนี้บางคนก็จะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า **ถ้าอย่างนั้น ก็มีศาสนาอื่นที่มีใช้ศาสนาแห่งธรรมชาติ ?** ก็ต้องบอกความจริง : มันมีศาสนาอื่นซึ่งมิใช่พุทธศาสนา; คือเป็นศาสนาที่ไม่ได้สอนว่ามีแต่ธรรมชาติ คือเขาสอนว่ามีสิ่งทีนอกเหนือธรรมชาติ. ตัวอย่างเช่นศาสนาที่สอนว่ามีพระเป็นเจ้า; ถ้าเขาสอนว่าพระเป็นเจ้านั้นอยู่นอกเหนือธรรมชาติ อย่างนี้ก็แปลว่าศาสนานั้นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ เขาสอนว่ามีสิ่งทีนอกเหนือเกินไปกว่าธรรมชาติ. **นี่พุทธศาสนา**เราสอนไปในทางที่ว่า **ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ** **ทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้นล้วนแต่เป็นธรรมชาติ**, ซึ่งจะได้วิไลกันโดยละเอียดต่อไป.

ในขั้นแรกนี้ ขอให้รู้จักพุทธศาสนาของพุทธบริษัทนี้ **ว่าเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ** คือสอนว่ามีแต่ธรรมชาติ; มันจะเป็นสังขตะหรืออสังขตะตรงกันข้ามอย่างไร มันก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติเสมอกันหมด ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ, ดังนั้น จึงมิได้มีอะไรที่อยู่เหนือไปกว่าธรรมชาติ. นี่ต้องการจะให้เข้าใจอย่างนี้.

ขอให้ทบทวน **ว่าเราได้พูดกันมาแล้วถึงความสำคัญของการเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ.** พุทธศาสนาสอน**ไม่ให้ยึดมั่นอะไรโดยความเป็นของตน หรือเป็นตัวตน หรือเป็นของตน,** ก็เพราะสอนว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ ธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ

ยึดถือเอาเป็นตัวตนหรือของตนไม่ได้; ดังนั้น เราจึงไม่มีความยึดมั่นถือมั่นอะไรโดย
ความเป็นตัวตน, แหะละคังนั้นแหละ เราจึงไม่มีความทุกข์.

ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ : เรื่องโลกียะก็ธรรมชาติ, เรื่องโลกุตระก็
ธรรมชาติ; เรียงลำดับตั้งแต่จีฝุ่นเม็ดหนึ่งไม่มีราคาอะไร สูงขึ้นไปถึงของที่มีชีวิต
มีวิญญาณ เป็นสัตว์ เป็นคน สติปัญญาของคน กระทั่งมรรคผลนิพพานในที่สุด,
มันก็ยังเป็นเพียงธรรมชาติ เป็นของตามธรรมชาติ เป็นตามธรรมดา, เรียกว่า
ธรรมชาตีกี่แล้วกัน. ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติทั้งในตัวเราและนอกตัวเรา.

การศึกษาในโลกให้ความหมายของธรรมชาติต่างจากพุทธศาสนา.

ที่นี้มันมีปัญหายุ่งยากลำบากเข้าใจเรื่องนี้ไม่ได้ เพราะว่าเราเข้าใจคำว่า
ธรรมชาติต่าง ๆ กัน : พวกนี้เข้าใจธรรมชาติว่ามีความหมายอย่างนี้, พวกอื่น
เข้าใจธรรมชาติว่ามีความหมายอย่างอื่น. แต่ในทางพุทธศาสนานี้มีความหมายว่า
สักว่าธรรมชาติ สักว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ มีความเป็นธรรมชาติเสมอกัน. ที่นี้
การศึกษาที่เราได้รับมาในโลกนี้มันให้ความหมายของคำคำนี้ต่างกัน : ในทาง
พุทธศาสนาให้แบบนี้ ในทางอื่นซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนาก็ให้เป็นอย่างอื่น. ในทางภาษา
ในทางหนังสือเราก็สอนกันจนเด็ก ๆ เข้าใจไปว่า ที่เห็น ๆ อยู่ตามธรรมดาที่เป็น
ธรรมชาติ; ถ้าผิดไปจากนั้นก็ไม่ใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น เด็ก ๆ ของเราจึงรู้จัก
ความหมายของคำว่าธรรมชาตินี้ผิดไปหมด ไม่ใช่พุทธบริษัทเพราะไม่เห็นว่ามัน
เป็นธรรมชาติ. เช่นเด็ก ๆ จะพูดว่า **ผีไม่ใช่ธรรมชาติ**, ในเมื่อคนเป็นธรรมชาติ
ผีก็ไม่ใช่ธรรมชาติ. หรือเอาให้มันง่าย ๆ ขึ้นมาว่านั่น เด็ก ๆ เขาเห็นว่า ถ้าผิด

ไปจากที่เขาเห็นอยู่โดยมากแล้ว ก็เรียกว่าผิดธรรมชาติทั้งนั้น; เช่นต้นไม้ตามธรรมชาติก็มีดอกและมีผล; ถ้าต้นไม้ต้นไหนเกิดไม่มีดอก ไม่มีผลขึ้นมา เด็ก ๆ เขาก็ว่ามันผิดธรรมชาติ หรือมันไม่ใช่ธรรมชาติ. ผู้หญิงมีบุตรแน่ ถ้าผู้หญิงคนไหนเกิดไม่มีบุตร ก็เลยเรียกเป็นไม่ใช่ธรรมชาติ หรือผิดธรรมชาติไป. นี่เด็ก ๆ ของเราได้รับการศึกษามาในลักษณะอย่างนี้ ว่าถ้าอะไรมันผิดไปจากธรรมชาติที่เขาเห็น ๆ อยู่แล้ว ก็จะเรียกว่าผิดธรรมชาติ; ฉะนั้น เด็ก ๆ จึงกลัวผี และโง่ถึงขนาดที่เรียกว่าเราไม่มีทางที่จะสู้ ต่อสู้กับผี หรือขจัดความกลัวผีเสียได้.

พุทธศาสนาให้เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติเพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นและเป็นทุกข์.

เรามารู้จักความจริงของธรรมชาติ จนกระทั่งรู้ว่าไม่มีอะไรเลยที่มันไม่ใช่ธรรมชาติ คือเป็นธรรมชาติตามธรรมชาติของธรรมชาติ, เรียกให้ชัดเจนไปที่เรียกว่าเป็นธาตุ ธา-ตุ ตามธรรมชาติ. คำว่าธาตุนี้มันไม่ใช่มีแต่เพียงดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ เพียง ๖ ธาตุเท่าที่รู้จักกันอยู่; ให้รู้ว่าอะไร ๆ ก็เรียกว่าธาตุได้ทั้งนั้นแหละ : ธาตุแห่งความสุข ธาตุแห่งความทุกข์ ธาตุแห่งชีวิต ธาตุแห่งความดี ธาตุแห่งความชั่ว กระทั่งนิพพานธาตุ, เอ้า, พระนิพพานก็เป็นธาตุ. ธาตุเหล่านี้เป็นไปตามธรรมชาติ ฉะนั้น เราจึงเรียกว่าธรรมชาติ; ดังนั้น ทุกอย่างเป็นธรรมชาติเท่านั้น.

เมื่อมันเป็นธรรมชาติแล้วจะเอามาเป็นตัวเรา เอามาเป็นของเรานี้มันไม่ได้ เพราะมันเป็นธรรมชาติ มันเป็นของธรรมชาติ; ฉะนั้น การศึกษาพุทธ

ศาสนาก็เพื่อให้รู้ว่ามีเป็นธรรมชาติ มันเป็นของธรรมชาติ, อย่าไปโง่หลงดึงเอามายึดถือเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. ถ้าเห็นตามธรรมชาติ เห็นถูกต้องตามธรรมชาติ ก็รู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติไปหมด; ก็ไม่ยึดถืออะไรเอามาเป็นตัวเราของเรา. **พุทธศาสนาสอนให้เห็นความเป็นอย่างนี้ เรียกว่าศาสนาแห่งธรรมชาติ.**

แม้แต่ตัวศาสนามันก็เป็นธรรมชาติ ซึ่งเราได้พูดกันมาแล้วในวันก่อนว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สามนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. **ทำไมจึงเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกได้ ?** ก็คือวิวัฒนาการตามธรรมชาติ จึงเกิดบุคคลที่มีสติปัญญาวิวัฒนาการสูงขึ้นไป จนเกิดบุคคลชนิดพระพุทธเจ้า. **พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ,** เนื้อหนังของท่าน ร่างกาย จิตใจ ชีวิตของท่านก็คือตามธรรมชาติ ของตามธรรมชาติ; **พระธรรมก็คือธรรมชาติ ที่เป็นกฎของธรรมชาติ;** หรือแม้แต่การปฏิบัติ หรือการได้รับผลของการปฏิบัติก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มันก็เป็นธรรมชาติ; **พระสงฆ์ก็เหมือนกับพระพุทธเจ้า :** เมื่อพระพุทธเจ้ามีเนื้อหนังร่างกายเป็นธรรมชาติ วิวัฒนาการสูงจนเป็นพระพุทธเจ้า; บุคคลนี้ก็วิวัฒนาการสูงจนรู้จักดำเนินตามพระพุทธเจ้า เป็นพระสงฆ์ขึ้นมา. พระธรรมคือตัวศาสนา มันเกิดขึ้นมาได้ในโลก ในฐานะเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีวิวัฒนาการขึ้นมาอย่างนี้ มันก็เป็นธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมทั้งปวง ทุกแขนง ทุกระดับมันก็เป็นธรรมชาติ. จึงสรุปว่า **พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ** เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติ เกิดบุคคลผู้สอนเรื่องธรรมชาติ จนเรียกว่าพระพุทธเจ้า.

จุดตั้งต้นของศาสนาในโลก : รู้สึกว่ามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ.

ทีนี้ศาสนาอื่นมีอยู่ก่อนพุทธศาสนาก็มีอยู่มาก แล้วก็สำคัญเสียด้วย; ศาสนาเหล่านั้นยังไม่รู้เรื่องธรรมชาติโดยถูกต้อง มีความเข้าใจเอาเองตาม การศึกษาของคนพวกนั้นในยุคนั้น ว่ามีสิ่งซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ. นี่จุดตั้งต้นของ ศาสนาในโลกมนุษย์เรานี้ มันตั้งต้นขึ้นโดยที่มีคนพวกหนึ่งระดับหนึ่งในยุคนั้น เขาเห็นว่ามันมีสิ่งทีเหนือธรรมชาติ; นับตั้งแต่เขาเห็นว่าฟ้า ฝน ลม แดด ดวงดาว ดวงอาทิตย์อะไรต่าง ๆ นี้ มีความลึกลับที่มีใช้ธรรมชาติซ่อนอยู่ในนั้น จนเกิดความรู้สึกเหมือนเด็ก ๆ ว่าผี, มีผีอยู่ในนั้น ซึ่งมีใช้ธรรมชาติ; เช่นภูเขา เป็นธรรมชาติ ก็มีผีอยู่ในภูเขา ในท้องฟ้า ในอากาศ ในแม่น้ำลำคลอง ในทะเล. ต่อมาเขาเลื่อนผีให้ดีขึ้นหน่อยมาเป็นเทพเจ้า เป็นเทวดา; เขาเลื่อนสูงขึ้นไป จนถึงว่าเป็นจอมพระเจ้า เป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด. เหล่านี้เขาถือว่าเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้, ไม่ใช่เพียงแค่ผิดธรรมชาติอย่างเดียว เขาถือว่าเหนือธรรมชาติของเขา ต้องเคารพ, เขาจึงมีลัทธิชักชวนกันให้เคารพนับถือสิ่งที่เหนือไปกว่าธรรมชาติ; มนุษย์จึงมีความรู้สึกนึกคิดนี้เอง เคารพผีศาจ เทวดา เทพเจ้า จนกระทั่ง พระเป็นเจ้า ซึ่งไม่รู้ว่าจะไรคอก ไม่รู้จัก สิ่งเหล่านี้มนุษย์ไม่รู้จัก แต่เชื่อว่ามี แล้ว ก็มีอยู่เหนือความเป็นธรรมชาติ. “ที่เหนือธรรมชาติ” เพราะเขาไม่รู้จัก เขาญาติ เอาว่ามันเหนือธรรมชาติ.

นี่ดูให้ดีเถอะ ว่าความรู้สึกทางศาสนามันตั้งต้นขึ้นมา จากความรู้สึกว่า มีสิ่งซึ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่รู้จัก เข้าไม่ถึง มันเหนือธรรมชาติไป; ความ โง่หรือความฉลาดเล่าเรื่องนี้, ช่วยคิดดู : “เกิดความคิดเชื่อมั่น เพื่อมีสิ่งเหนือ

ธรรมชาติเป็นจุดตั้งต้นของศาสนา”, ความคิดอันนี้โง่หรือฉลาด เป็นอวิชาหรือว่าเป็นวิชา ขอให้สังเกตศึกษาดูให้ดี ๆ. ถ้ามันเป็นความเข้าใจผิด มันก็คืออวิชา เป็นอวิชาไม่ใช่เป็นวิชา ที่เกิดความเชื่อขึ้นมาว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ; เพราะว่าต่อมาพระพุทธเจ้าได้ปฏิเสธไอ้ความเป็นของเหนือธรรมชาติทิ้งไปหมด เหลือแต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎธรรมดาทั้งนั้น, ไม่มีอะไรเลย. พระเจ้า พระเป็นเจ้า เทวดาอะไรอย่างที่มีมนุษย์สมัยป่าเถื่อนโง่เขลาไม่รู้จักนะ มันก็ว่าเอาเองว่าเป็นอย่างนั้น ๆ; มันก็ว่าเหนือธรรมชาติ. ต่อมาพุทธศาสนาเกิดขึ้น มองตามเป็นจริงแล้วเห็นเป็นธรรมชาติไปหมด; นี้จะเรียกว่าความโง่หรือความฉลาดกันอีกทีหนึ่ง, เป็นวิชาหรือเป็นอวิชากันอีกทีหนึ่ง.

นี่ศาสนาตั้งรากฐานขึ้นมาบนความเข้าใจว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แล้วเคารพกันเป็นพิเศษ มีพิธีรีตองเกิดขึ้นมากมายมหาศาล. จำนวนพระเจ้า เทพเจ้าก็เกิดขึ้นมากมายมหาศาล ล้วนแต่เอาไว้เหนือธรรมชาติทั้งนั้น; ถูกกลดลงมาเป็นธรรมชาติธรรมดา จนเมื่อมีการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่ามันมีเพียงธรรมชาติตามธรรมชาติ, ความโง่ตามธรรมชาติสร้างพระเจ้า สร้างผี สร้างเทวดา สร้างอะไรขึ้นมาก็ตามเรื่องของมัน.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาได้โดยไม่ต้องมีพระเจ้าดูศาสนาอื่น.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความคิดอันนี้ไม่ถูกละทิ้ง; จนบัดนี้ก็ยังมีผู้ที่ถือศาสนา ที่เชื่อว่ามีสิ่งอยู่เหนือธรรมชาติ; ตามใจเขา. ไอ้เราพุทธบริษัท เราถือตามหลักของพุทธศาสนา มันมีแต่สิ่งที่เป็นเพียงธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจึงไม่มี

ไอ้พวกนั้นมันจนปัญญา รู้ว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร ก็เลยต้องจัดให้เป็นบุคคลอีก, เป็นบุคคลเข้ามาอีก; ฉะนั้น เทพเจ้าหรือพระเจ้าทั้งหลายจึงมีรูปร่างเหมือนคน มันน่าหัว. ไอ้นั่นคือมันจึงลือว่า “คนนี่สร้างพระเจ้า คนนี่สร้างเทวดา เพราะคนนี่เป็นผู้บัญญัติว่าเทวดารูปร่างอย่างนั้นพระเจ้ารูปร่างอย่างนั้น”; เพราะมันจนปัญญาไม่รู้ว่าจะวางรูปร่างของสิ่งที่เหนือธรรมชาตินั้นอย่างไร เพราะว่าคำว่าเหนือธรรมชาตินั้นมันสมมติขึ้นมาตามความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์.

เอาซิ, เขาก็จะมีเหนือธรรมชาติ มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติเป็นพระเจ้านี้ เป็นไปซิ; ไอ้เราไม่มี เรามีแต่เพียงแค่ธรรมชาติ, จะสูงสุดอย่างไร จะเป็นกฎของธรรมชาติเหมือนกับพระเจ้าสูงสุดอย่างไร ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น เราว่า พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ ไม่มีสิ่งที่จะอยู่เหนือธรรมชาติไปได้, พวกโน้นเขามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้ คือพระเป็นเจ้าก็ตามใจเขา; ฉะนั้น เราไม่ต้องทะเลาะกัน. เขามีพระเป็นเจ้าอย่างนั้น; เราก็มีพระเป็นเจ้าของเราอย่างนี้, คือไม่ใช่อย่างเดียวกับเขาหรอก เพราะเรามีกฎของธรรมชาตินี้เป็นพระเจ้า.

ฉะนั้น พุทธศาสนาถูกเข้าใจผิดอยู่ในปัจจุบันจนทุกวันนี้ เพราะมีนักศึกษาพวกหนึ่งทีเดียว ถือว่าพุทธศาสนานั้น ไม่ได้เป็นศาสนาออก เป็นเพียงระบบปรัชญา; เขาว่าอย่างนี้. เพราะพวกนั้นเขาบัญญัติแน่นแฟ้นเสียแล้วว่า ถ้าเป็นศาสนาต้องมีพระเจ้าซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ, เราบอกว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติไม่มี มีแต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ; เราก็เลยคาราคาซังกันอยู่ พวกกันไม่ลงในข้อนี้. แต่ถ้าเราอยากจะทำให้ออกันได้ เราก็ต้องมีพระเจ้าอย่างที่เรียกว่าเป็นกฎของ

ธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. แม้มันของธรรมชาติก็ยังคงเป็นธรรมชาติ, กฎของธรรมชาตินี้สร้างโลก สร้างคน สร้างทุกสิ่งทุกอย่างที่มันได้เกิดขึ้น. เมื่อมีความทุกข์ และมีปัญญาเครื่องดับทุกข์ กระทั่งดับทุกข์หมดมีสภาพเป็นนิพพาน ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. นี่พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ ไม่มีอะไรเหนือไปกว่าธรรมชาติได้. พวกหนึ่งเขามีอะไรที่เขาไม่รู้ เขาพูดไม่ถูก ไม่รู้จักกัน แต่เขาสมมติเรียกว่ามันเหนือธรรมชาติ คือพระเป็นเจ้า.

“เหนือธรรมชาติ” มีได้อย่างไร,

มนุษย์ยุคปัจจุบันยังมีเห็นว่าไม่ใช่เหนือธรรมชาติ หากแต่เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง.

ทีนี้ลองคิดว่า **เหนือธรรมชาติ** นี่มันจะมีได้อย่างไร? มีตามความเชื่อของคนสมัยป่าเถื่อนแรกมีมนุษย์ในโลกโน้น : เข้าใจผิดเอาเองว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกเหนือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ มีพระเจ้า. ไอ้คำนี้, คำว่า “เหนือธรรมชาติ” นี้ มันยืนยาวมาได้จนถึงยุคปัจจุบัน ยุคปัจจุบัน; ถ้าใครยังมีความคิดความนึกว่า มันมีอะไรที่เหนือธรรมชาติ มันก็คือความงมงายที่ไม่รู้จักตัว **ธรรมชาติ** แล้วพูดว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติเหมือนมนุษย์สมัยแรกมีมนุษย์ในโลก.

คำว่าเหนือธรรมชาติ เป็นภาษาต่างประเทศว่า *supernatural* นี้, ใช้กันมากเมื่อสัก ๕๐ ปีมานี้. คุณต้องรู้จักคำนวณแบ่งว่า เมื่อสัก ๕๐ ปีมานี้ การศึกษาชั้นเลิศขั้นสูงของมนุษย์นั้นเป็นไปในทางที่ยอมรับว่ามีสิ่งที่เหนือ **ธรรมชาติ**; ฉะนั้น พอพูดว่าเหนือธรรมชาติแล้วก็เลยเป็นไม่ต้องมีใครค้าน; แล้วก็อธิบายไม่ได้ว่าเหนืออย่างไร ในความหมายอย่างไร; ก็ว่าเพียงแต่ว่าเหนือ

ความคิดนี้ของคนธรรมดาจะเข้าใจได้; เขาใช้คำว่าเหนือธรรมชาติกันมาพักหนึ่ง ตั้งแต่เมื่อ ๕๐ ปีมานี้.

ที่นี้ความรู้ของมนุษย์ชนิดนี้ ยุคนี้ ประเภทนี้ มันค่อยดีขึ้น ๆ ๆ จน ค่อย ๆ เห็นว่า เออ, มันจะไม่ใช่เหนือธรรมชาติแล้ว แต่มันเป็นธรรมชาติที่ละเอียด ที่ลึกซึ้งนะ; มันเกิดคำว่า ความรู้ทาง *spiritual* นี้ที่เอาตมาเอามาแปลว่าทาง วิญญาณ; มีคำว่า *spiritual* คือทางวิญญาณนี้ เกิดขึ้นแทนคำว่าเหนือธรรมชาติ. ฉะนั้น พวกฝรั่ง คำว่า *supernatural* นั้นมันเลิก ๆ กันไปแล้ว มันมาเหลือแต่คำว่า *spiritual*, *spiritual* เลยพูดกันเกร่อไปหมด, แล้วไม่ได้ถือว่าเหนือธรรมชาติ แต่ เป็นธรรมชาติที่ละเอียด ที่ลึกซึ้ง ทางสติปัญญาอันลึกซึ้ง. ฉะนั้น คำว่า “เหนือ ธรรมชาติ” ก็หายไปจากคำพูด, คำว่า *spiritual* หรือทางวิญญาณนี้ก็เกิดขึ้นมา แทน.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันอย่างสูงสุด ก็คือเรื่องทางวิญญาณ, สูงกว่าธรรมดา แหละ สูงกว่าทางวัตถุธรรม สูงกว่าทางจิตล้วน ๆ, เป็นทางสติปัญญา. นี้ก็คือตัว ธรรมชาติ, ใ้พวกที่เคยโง่ว่ามีสิ่งอยู่เหนือธรรมชาติ มันก็ลดลงมาเป็นว่ายอมรับ ว่ามันเป็นธรรมชาติ; ใ้สิ่งที่ตัวเคยคิดว่าเหนือธรรมชาตีย่อมลดลงมา เป็นเรื่อง ธรรมชาติอันละเอียด อันลึกซึ้ง อันยากที่จะเข้าใจได้, เลยเรียกว่าเรื่อง *spiritual* คือเรื่องทางวิญญาณ.

กาลข้างหน้า “ธรรมชาติที่ลึกซึ้ง” จะหายไป, เหลือแต่ “เป็นธาตุตามธรรมชาติ”.

ที่นี้อาตมาคาดคะเน เคาเอาเองว่า ถ้ามันฉลาดแบบนี้เรื่อยไป ๆ อีก ๕๐ ปี ราว ๆ ๕๐ ปีข้างหน้า คำว่า *spiritual* หรือเรื่องทางวิญญาณนี้ก็จะหายไปอีก มันหายไป, มันก็จะเหลือแต่คำว่าเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ เป็นของธรรมดา ๆ เหมือนกันหมดแหละ; จะไม่มีเรื่องลึกซึ้งถึงกับต้องจัดเป็นเรื่องทางวิญญาณ หรือทาง *spiritual* อะไรกันอีก. นี่ก็แปลว่ามาถึงจุดสุดท้ายแหละ เห็นว่า โอ้, ธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น; นี่เราก็มานพบสติปัญญาอย่างเดียวกับที่

พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้ คือมันเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น ไม่ว่าจะอะไร.

นี่การศึกษาของมนุษย์ มันจะไปพบหลักเกณฑ์อันเดียวกันกับพระพุทธเจ้าได้อีกในอนาคต; ต่อเมื่อมันรู้ว่าไม่มีอะไรที่เหนือธรรมชาติ และไม่มีอะไรที่ลึกซึ้งจนจะไม่เรียกว่าธรรมชาติ จะมาเห็นเปิดเผยกันหมด **ว่าเป็นเพียงธรรมชาติ.** นี่ธรรมชาติ : วัตถุ ดิน น้ำ ลม ไฟก็ธรรมชาติ, ที่มาประกอบกันเป็นสัตว์ เป็นคน มีจิต มีใจ มีความคิดนึก รู้สึก ก็ธรรมชาติ; แล้วเขาฉลาดจนพบอะไรอันหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามจากสิ่งเหล่านี้ ที่จะเรียกวานิพพาน หรือวิสังขาร หรืออสังขตะ แล้วแต่จะเรียกชื่อไหน, มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ, ฉะนั้น แม้นิพพานก็ยังเป็นธรรมชาติ. เมื่อก่อนเราไม่รู้ เราก็อยกให้นิพพานเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติบ้าง เป็นเรื่องทางวิญญาณอันลึกซึ้งบ้าง. ในที่สุดจะมาถึงจุดสุดท้ายก็คือเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เป็นธาตุตามธรรมชาติอันหนึ่ง เรียกว่าอสังขตธาตุก็มี เรียกว่านิพพานธาตุโดยตรงก็มี.

ถ้าเป็นธาตุแล้วก็เป็นเรื่องของธรรมชาติธรรมดาสามัญตามธรรมชาติ; แต่ถ้าคนไม่รู้ไม่เข้าใจก็ต้องเป็นเรื่องลึกลับเป็นธรรมดา. ถ้ามันลึกลับมากไป เขาก็ถือว่าเหนือธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติไปเสีย.

นี่ดูให้ดีเถอะว่า มันเคยตั้งต้นมาด้วยเรื่องที่เหนือธรรมชาติ ในศาสนาของคนป่าแรกมีขึ้นในโลก แล้วใช้มา ๆ เรื่อย; ฝรั่งเศสเมื่อ ๕๐ ปีมาก่อนก็มีเรื่องเหนือธรรมชาติ –*supernatural*; เดียวนี้หายไป ๆ ให้อความหมายว่าเหนือธรรมชาติ, เอาคำว่าธรรมชาติอันลึกลับซึ่ง คือ *spiritual* นี้เข้ามาแทน, แล้วต่อไปมันก็จะฉลาดจนถึงกับว่า โอ้ย, ไม่ลึกลับซึ่งอะไรดอก เป็นธาตุตามธรรมชาติเสมอเหมือนกันหมดอย่างทีพระพุทธเจ้าตรัสว่าทุกอย่างเป็นธาตุตามธรรมชาติ ตั้งแต่ขี้ฝุ่นเม็ดหนึ่งถึงพระนิพพาน.

ไม่รู้สติปัญญา ๓ ระดับจะเลือกเอาบางอย่างไว้ยึดมั่นให้เป็นทุกซ์.

นี่ลองคิดดูว่า ความคิดหรือสติปัญญา ๓ ระดับนี้นะ ระดับไหนเป็นอย่างไร อันไหนป่าเถื่อนกว่ากัน หรือว่าอันไหนเป็นวัฒนธรรมที่สูงกว่ากัน : ที่ถือว่ามีสิ่งทีเหนือธรรมชาตินั้นพวกหนึ่ง; แล้วพวกที่ ๒ ถือว่ามีธรรมชาติอันลึกลับซึ่ง –*spiritual* นี้อันหนึ่ง; แล้วพวกหนึ่งถือว่ามีธรรมดาสامัญญ์ที่สุด คือ ธรรมชาติธรรมดาสามัญที่สุด ตามธรรมชาติที่สุด. สามพวกนี้, พวกไหนมันเป็นความสูงทางวัฒนธรรม ทางสติปัญญา ? คิดดูให้ดีนะ ถ้ายังเป็นคนป่าอยู่ มันก็จะ

เห็นว่า ให้อเหนือธรรมชาตินั้นแหละสูง, ธรรมชาติอันลึกลับซึ่งนั้นอยู่ตรงกลาง, แล้ว

ธรรมชาติธรรมดานั้นต่ำที่สุด. แต่แล้วความรู้จักไอ้ธรรมชาติ ไม่มีอะไรผิด
 ธรรมชาตินี้ เป็นความคิดที่ลึกซึ้งที่สุด ยอดสุด. ไอ้ความที่เห็นว่า มีสิ่งที่เหนือ
 ธรรมดานั้นนะปาเถื่อนที่สุด โง่งงที่สุด ว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ; พอฉลาด
 ขึ้นมาก็ว่า ไม่มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติดอก มีธรรมชาติอันลึกซึ้ง; แล้วต่อมามี
 ธรรมชาติอันเสมอกัน.

นี้ถ้าไม่รู้เรื่องนี้แล้ว ก็จะเลือกกันเอาไว้บางอย่างสำหรับจะยึดมั่น
 ถือมั่น : ถ้ามั่นไม่ยึดมั่นถือมั่นธรรมดานี้ มันก็ไปยึดมั่นถือมั่นพระนิพพานนะ ว่า
 เป็นตัวตน-ของตนได้โดยแท้จริง; ถ้ามั่นไม่ยึดถือโลก มันก็ไปยึดถือโลกุตระว่า
 เป็นตัวตน เพราะมันไม่เห็นว่าเป็นประเภทโลกุตระก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ.

นี่แหละจะเป็นพุทธบริษัทกันทั้งที ก็น่าจะรู้ว่าพระพุทธศาสนาของเรา
 นั้นสอนอย่างไร สอนอะไร สอนอย่างไร. ถ้ามั่นแปลกจากเขา มันก็แปลก
 อย่างไร, ถ้ามั่นจะสูงสุดกว่าเขา มันก็สูงสุดอย่างไร, เราก็ต้องรู้ซึ; คือท่านสอน
 จนไม่มีอะไรเหนือธรรมชาติแปลกไปกว่าธรรมดา ไม่ต้องยึดถือ ไม่ต้องบูชา
 หลงใหล ยึดมั่นถือมั่น, ฉะนั้น มันจึงรอด หลุดพ้นออกไปได้ จากความยึดมั่น
 ถือมั่นหรือการผูกพันไว้กับอะไร.

เอาละทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่องความเป็นธรรมชาติ ตามแบบของ
 พุทธบริษัทกันให้เป็นที่แจ่มแจ้ง กันต่อไปอีก. ที่จริงมันก็พูดแล้วนะ ครั้ง
 ก่อน ๆ ก็เคยพูดแล้ว, จะละเอียดหรือไม่ละเอียดก็ไม่ทราบ; แล้วอาตมาก็พูดเรื่อง
 ธรรมชาติ ๆ ๆ นี้มาตั้งหลายครั้งหลายหน จนบางคนเบื่อหรือเอียนเต็มที ไม่
 อยากจะฟังเรื่องธรรมชาติอีกต่อไปแล้ว, ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๗ ที่พูดเรื่องธรรมชาติ.

[จากนี้ไปบรรยายตอนให้มองเห็นความเป็นธรรมชาติตามแบบพุทธ กรณีเห็นเช่นนั้นเองคือเห็นสัจจะและเห็นความหมาย สมบูรณ์ที่สุดของธรรมชาติ ซึ่งท่านบรรยายเกี่ยวกับกรณีเรื่องนี้ ไปจนถึงครั้งที่ ๕, ตั้ง ๑ ครั้งบรรยาย :-]

การเห็นเช่นนั้นเอง คือการเห็นความจริงของธรรมชาติ.

[: เห็นธรรมชาติทุกชนิด กระทั่งนิพพาน ว่าเช่นนั้นเอง จิตจะไม่มีความทุกข์ ลุถึงนิพพาน.]

ที่นี้ก็รู้ว่า **ไอ้ธรรมชาติที่มันเข้าใจยากจนไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ มันคืออย่างไร ? ความเป็นธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร ? ความเป็นธรรมชาตินั้นนะ คือหัวใจของพุทธศาสนาที่สอนให้รู้จักความหมายสมบูรณ์ที่สุดถึงที่สุดของคำว่า ธรรมชาติ, บอกได้เลยว่า คำนี้ก็คือคำว่าเช่นนั้นเอง; เรื่องเช่นนั้นเอง เราพูดกันมาก็สิบครั้งแล้ว มันเข้าใจกันก็มาน้อย. เช่นนั้นเอง เป็นภาษาไทย, ตถาตา เป็นภาษาบาลี; ตถาตาแปลว่าเช่นนั้นเอง; เช่นนั้นเองแปลว่าตถาตา. ไปเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง นั่นแหละคือเห็นธรรมชาติ; แล้วไม่มีอะไรที่ไม่เป็นเช่นนั้นเอง : สิ่งต่ำสุด สิ่งสูงสุด สิ่งตรงกลาง สิ่งอะไรก็มีความเป็นเช่นนั้นเองตามแบบของมัน; ทุกสิ่งมันจึงเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น การเห็นเช่นนั้นเองคือการเห็นความจริงของธรรมชาติ.**

เหมือนเด็ก ๆ จะคิดว่า ถ้าผู้หญิงคนนี้ไม่มีลูก ผิดธรรมชาติ, ต้นไม้ต้นนี้ไม่มีลูก ผิดธรรมชาติ; แล้วมันก็ไม่เห็นว่าเช่นนั้นเอง มันเป็นอย่างนั้น. สำหรับคนนี้ไม่มีลูก มีความเป็นเช่นนั้นเอง; สำหรับต้นไม้ต้นนี้ไม่มีลูก เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองของต้นไม้ต้นนี้. ไอ้ความเป็นเช่นนั้นเองนะ มันต่างในรูปแบบกันก็ได้, แต่มันมีความเป็นเช่นนั้นเองอยู่นั่นแหละ; ฉะนั้น จึงไม่มีอะไรแปลก,

ฉะนั้น จึงไม่ต้องมีผีให้มันผัดเผดเนื้อธรรมชาติ. ถ้าจะมีผีก็คือของตามธรรมชาติ
แล้วก็อยู่อย่างภายใต้กฎของธรรมชาติ.

: เห็นเช่นนั้นเองทั้งที่อภิขณาและโทมนัส และ ที่อายตนะ ๑๒ -ทางเข้ามาของมัน
เพื่อให้อภิขณาและโทมนัสหายไป.

เราเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็จะเห็นธรรมชาติถึงที่สุด
ความหมายของธรรมชาติถึงที่สุด; แล้วเราก็จะไม่เกิดความยึดมั่นที่จะรัก และ
ไม่เกิดความยึดมั่นที่จะเกลียด. เดียวนี้ปัญหาของคนในโลกมี ๒ อย่างนั้น
แหละ คือจะรู้สึกชอบหรือรู้สึกไม่ชอบ, เขาเรียกว่ายินดีหรือยินร้าย; หรือจะ
เรียกว่าอภิขณา คือยินดีจะเอาอย่างยิ่ง, แล้วก็ยินร้ายคือโทมนัส.

ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าทั้งหมดทั้งสิ้น ปฏิบัติเพื่อกำจัดเสียซึ่ง
อภิขณาและโทมนัส. ถ้าเป็นคนแก้วัดหน้อย อ่านคัมภีร์มาพอครบถ้วนบริบูรณ์
หน้อย ก็จะพบว่าอย่างนี้แหละ : การปฏิบัติพรหมจรรย์นี้เพื่อจะนำออกเสียซึ่ง
อภิขณาและโทมนัส, ไม่มีอภิขณาและโทมนัสได้อีกต่อไป. อภิขณา คือจะเอา,
โทมนัส คือจะไม่เอา คือจะทำลาย. มันจะหายไปได้อย่างไร? มันจะหายไปได้
โดยเด็ดขาดแท้จริง คือเมื่อเห็นว่า อ้าว, มันเป็นเช่นนั้นเองนี่; พอเห็นว่ามันเป็น
เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ ก็ไม่รักและไม่เกลียด. แม้ว่าเขาจะด่าเรา จะรู้สึกว่าคุณค่า
นั้นมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามแบบของธรรมชาติ, ให้อีกคนนั้นมันโง่ มันมีกิเลส มันมี
อะไร มันก็ด่าเป็นธรรมดา.

เช่นหมามันต้องเห่าแหละ; ใครไปโกรธว่าหมาเห่า คนนั้นมันก็โง่กว่าหมาแหละ เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองที่มันจะต้องเป็นอย่างนั้น. ที่นี้คนที่มิเกล็ดมันก็ต้องประทุษร้าย เราก็หลบหลีกเอาเองซิ. เราจะไม่ต้องโกรธมัน ในสิ่งที่เราโกรธอยู่เป็นประจำ จนเป็นโรคประสาทนั้น; และเราจะไม่ไปหลงรักมัน ที่ไปหลงรักจนหนักอกหนักใจอยู่ตลอดเวลา. ให้เห็นเช่นนั้นเองเถอะ แล้วก็จะไม่เกิดไอ้ ๒ อย่างนี้ : ไม่เกิดอภิขมาอยากจะทำเอา, ไม่เกิดโทมนัสอยากจะทำลาย. ปัญหาที่มีอยู่เท่านี้; ให้มองเห็นว่า ที่เป็นปัญหารบกวนเราก็คือ ๒ อย่างนี้ อย่างหนึ่งเขาเรียกว่าอิฏฐารมณ์ –สิ่งที่มากระทบแล้วยินดีพอใจด้วยความโง่, แล้วสิ่งหนึ่งเรียกว่าอนิฏฐารมณ์ –มากระทบแล้วไม่พอใจ โกรธเกลียดด้วยความโง่อีกเหมือนกัน. โง่อะไรล่ะ ? โง่คือไม่เห็นเช่นนั้นเอง : ไม่เห็นธรรมชาติอันแท้จริงว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง ฉะนั้น อิฏฐารมณ์มาก็รัก หลง, อนิฏฐารมณ์มาก็โกรธเกลียดเป็นไฟไปเลย.

อายตนะ ๖ เมื่อมีคู่ของมันที่เป็นอิฏฐารมณ์เข้ามา เป็นทางมาของอภิขมา,

อายตนะ ๖ เมื่อมีคู่ของมันที่เป็นอนิฏฐารมณ์เข้ามา เป็นทางมาของโทมนัส.

(อภิขมา –ความยินดี, โทมนัส –ความยินร้าย) นี้มันเข้ามาทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางผิวหนังบ้าง ทางจิตใจเองบ้าง วันหนึ่งก็ครั้ง ก็สิบครั้ง ก็ร้อยครั้งลองคิดดูให้ดี, บางวันมันก็มากเหลือเกิน; ฉะนั้น คนเราจึงยินดียินร้าย ๆ ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ด้วยความโง่ 'ไม่รู้จักรักรวมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง ว่ามันเช่นนั้นเอง.

ถ้าเห็นเช่นนั้นเองแล้วมันก็เช่นนั้นเอง หยุดอยู่ตรงนั้นแหละ ไม่เกิด ยินดียินร้าย. อย่างทางตาอย่างนี้ สวยก็เช่นนั้นเองแหละ, ไม่สวยหรือน่าเกลียดก็เช่นนั้นเองแหละ ภูจะไม่ไปโง่หลงรักที่มันสวย หลงเกลียดที่มันไม่สวย, มันมีความเป็นเช่นนั้นเองเสมอกัน.

ที่นี้ทางหูมันไพเราะก็เช่นนั้นเอง ไม่ไพเราะก็เช่นนั้นเอง. คนเขามีปัญหาเรื่องหาให้ไพเราะ สร้างความไพเราะ ชื่อเครื่องให้เกิดความไพเราะ มันก็แพ้หมา หมามันนอนหลับสบาย; คนมันก็จะนอนไม่หลับเพราะมันไพเราะ ๆ ไป ชื่อหาไอ้ไพเราะมาเปิดฟังกันวันยังค่ำคืนยังรุ่ง. นี่เราเป็นทาสของความไพเราะเสียแล้ว. ใครทำให้หมารู้สึกไพเราะด้วยเพลงบทไหนได้บ้างลองดู; มันมีคนเท่านั้นแหละที่จะถูกอบรมไปตามอวิชาให้หลงยึดถือว่าไพเราะบ้าง ไม่ไพเราะบ้าง; นี้เรียกว่าทางหู.

ทางจมูก, เฮ้, ทางจมูก : หอมก็เช่นนั้นเอง เหมือนมันก็เช่นนั้นเอง. ทำไมไม่เห็นว่ามันเช่นนั้นเองเหมือนกันเล่า, แล้วก็ไปเสียค่าน้ำหอมกันปี ๆ หนึ่งเท่าไรเล่า. มันเรื่องความรู้สึก ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างนั้น ๆ ๆ ๆ, แล้วเราไปสมมติเอาว่าอย่างนี้หอม อย่างนี้เหม็น อย่างนี้ครึ่งหอมครึ่งเหม็น มันมากมายนี้, ไม่เห็นเช่นนั้นเองของกลิ่นเลยว่า กลิ่นทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง, แยกไอ้ที่กิเลสของเราชอบว่าหอม แล้วก็ถูกใจ แล้วก็หลงรัก ไอ้ที่เหม็นก็ไม่หลงรัก; ฉะนั้นเราไม่ต้องไปเสียเวลาเป็นทาสของมัน.

ที่นี้มาถึง**กลิ่น** อร่อยที่กลิ่นหรือไม่อร่อยที่กลิ่น : อร่อยก็มันคือเช่นนั้นเองแหละ, ไม่อร่อย ก็คือเช่นนั้นเอง. ทำไมจะต้องโมโหโทโสเมื่อมันไม่อร่อยเล่า, หลงรัก หลงใหลในเมื่อมันอร่อย ลงทุนลงแรง เสาะแสวงหา สะสมมาเพื่อให้มันอร่อย. ถ้ารู้ว่าอร่อยที่กลิ่น มันก็เช่นนั้นเอง เพราะมันอย่างนั้น มันต้องทำให้เกิดความรู้สึกที่กลิ่น มันอย่างนั้น; ใ้อไม่อร่อยมันก็ให้เกิดความรู้สึกที่กลิ่นอย่างนั้นแล้วมันไม่ถูกกับใ้อความรู้สึกของกู ก็เลยเรียกว่าโกรธ เพราะมันไม่อร่อย.

ที่นี้มาถึงเรื่องที่ทำคือ**ผิวหนัง** ชุดที่ทำ. ตา หู จมูก ลิ้น กาย; ผิวหนังคือกายนี้ มันนิ่มนวล กับกระด้าง; คู่เปรียบของเขา มันนิ่มนวลกับกระด้าง. ทำไมไม่มองเห็นว่าใ้อนิ่มนวลก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ กระด้างก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ; จะต้องไปหลงรักสิ่งนี้ หลงเกลียดคสิ่งนั้นให้มันมีปัญหาทำไม. ความรู้สึกทางเพศทางกามารมณ์ นี้เป็นไปทางผิวหนัง; เพราะฉะนั้น มีปัญหามากกว่าทางตา ทางหู ทางจมูก และทางลิ้น. เรื่องที่มนุษย์เป็นทาสกันมากที่สุดก็คือ กามารมณ์ทางผิวหนัง สัมผัสทางผิวหนัง, เรื่องทางเพศ ก็เป็นทาสของความรู้สึกทางเพศ ทนอยู่ไม่ได้ต้องไปหาเรื่องเพศ มันก็ทนอยู่ไม่ได้กระทั่งต้องสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง เพราะมันโง่ถึงที่สุด. ก็เรียกว่า **ไม่รู้จักรธรรมชาติว่าเป็นเช่นนั้นเอง** ทางผิวหนัง ทางกาย.

ที่นี้**ทางจิต** อันสุดท้ายนี้ ถ้ามีอะไรกระทบอย่างนี้ จิตนี้ต้องเดือดร้อนเร่าร้อน โกรธเคือง ขัดใจ, ถ้ากระทบอย่างนี้จะดีใจ พอใจ เป็นสุข สบายอย่างนี้; ก็ไม่มองเห็นว่า อ้าว, มันก็เช่นนั้นเอง จิตมันเป็นเช่นนั้นเอง : ความรู้สึกอย่างนี้กระทบมันก็สบาย ความรู้สึกอย่างนี้กระทบก็ไม่สบาย.

เห็นความเป็นเช่นนั้นเองเสียทั้ง ๖ ทาง : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้. หกทางนี้ช่วยสนใจกันไว้ให้ดี ว่าโลกทั้งหมดมันมีอยู่ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่าน ตรัสอย่างนั้น; โลกทั้งหมดมันมีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีกฎของความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นของมันเลย : ไปทำให้มันร้อนขึ้นมา มันก็เป็นนรกที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ทำให้เอรีดอระอัยขึ้นมา มันก็เป็นสวรรค์ขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ทำให้ดับเย็นไม่มีเรื่องอะไรเลย มันก็เป็นนิพพานขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ไปหลงจมอยู่ด้วยเรื่องทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นแหวนลึกลับสำหรับจะตก เป็นมหาสมุทรอันลึกสำหรับจะจม อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

นี่คือความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งหลาย ที่มีอยู่ในมนุษย์ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วมันก็มีคู่ปรับหรือคู่จับของมัน คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เอามาจับกันเป็นคู่ ๆ; ทั้งสองฝ่ายนี้ก็มีความเป็นเช่นนั้นเอง คือเป็นธาตุตามธรรมชาติ. พอมันมาสัมผัสกันเข้า ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ เรียกว่าสัมผัสธาตุ; มันเกิดวิญญูณรู้แจ้งขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็มีวิญญูณธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ; แล้วมันก็มีเวทนา เป็นสุขก็เวทนาธาตุ, เป็นทุกข์ก็เวทนาธาตุ, เป็นอทุกข์ขมสุขก็เป็นเวทนาธาตุ, เป็นธาตุเวทนาอยู่ตามธรรมชาติของมันเอง, มันไม่รู้ มันก็หลงในสุขเวทนา ขัดใจในทุกขเวทนา สงสัย อาลัย พัวพันในอทุกข์ขมสุขเวทนานี้ เพราะมันไม่รู้ว่ามันอย่างนี้เอง; ก็เกิดค้นหา เกิดอุปทานเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา เพราะไม่รู้ว่ามันอย่างนี้เอง; ความคิดมันก็ปรุงขึ้นมา ๆ จนมีตัวกูเหนียวแน่น เปลี่ยนไม่ได้ -ตัวกูผู้เป็นอยู่ ตัวกูผู้จะได้ ตัวกูผู้จะเอา จะบริโภคน จะเสวย, นี่ตัวกูกลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งนั้นแหละ; แต่

ที่เป็นลม ๆ แล้ง ๆ

นะมันมีอำนาจสูงสุดเหมือนกับพระเจ้าทางฝ่ายผิด ฝ่ายพาล เป็นพญามาร เป็นพระเจ้าฝ่ายผิดเลย มันก็บังคับคนให้ทำไปตามแบบผิด ฝ่ายผิดคือเป็นทุกข์. ฉะนั้น ถ้าเรารู้ว่าเช่นนั้นเองแล้ว ก็ มันก็หมดปัญหาแหละ; ไอ้เรื่องทางตาก็เช่นนั้นเอง ทางหูก็เช่นนั้นเอง ทางจมูกก็เช่นนั้นเอง ทางลิ้นก็เช่นนั้นเอง ทางผิวหนังก็เช่นนั้นเอง ทางจิตใจก็เช่นนั้นเอง; ฉะนั้น สิ่งที่มีมันมากกระทบเรา แต่ละวัน ๆ นี้ มันก็เป็นเรื่องเช่นนั้นเองไปหมด, บัดทิ้งไปหมดเป็นเรื่องเช่นนั้นเอง ไม่ต้องหลงรัก หลงเกลียด.

: เห็นเช่นนั้นเองที่โลกธรรมทั้ง ๘ กู้ เพื่อชนะเหนื้อมันได้.

เดี๋ยวนี้เรามีสิ่งที่เขาเรียกกันว่าโลกธรรม – ธรรมะประจำโลก สิ่งประจำโลก; คือความได้และความเสีย : ได้ลาภ–เสื่อมลาภ, ความได้ยศ–เสื่อมยศ, ได้นินทา–ได้สรรเสริญ, ได้สุข–ได้ทุกข์. ถ้ายังไม่ทราบก็ไปสังเกตดูให้ดีเถอะ อะไรมันก็มารวมกันอยู่ที่นี้แหละ : ได้ลาภ–เสื่อมลาภ กำไรหรือขาดทุนอย่างนี้, แล้วก็ได้ยศหรือเสื่อมยศ ก็มีเกียรติหรือไม่มีเกียรติอย่างนี้, แล้วก็ได้นินทาและได้สรรเสริญซึ่งเป็นของธรรมดาที่สุด ของธรรมดา ไอนินทานี้เป็นของธรรมดา สรรเสริญก็เป็นของธรรมดา; มันก็คือเช่นนั้นเองแหละ. สุขกับทุกข์ก็เช่นนั้นเอง : สุขมีเหตุปัจจัยตามแบบของสุข ก็เช่นนั้นเอง, ทุกข์มีเหตุปัจจัยตามแบบของทุกข์ ก็เช่นนั้นเอง; สุขหรือทุกข์มันก็เป็นเรื่องเช่นนั้นเอง เป็นธาตุตามธรรมชาติ. นี้เราจะชนะ อยู่เหนือไอ้สิ่งที่ครอบงำโลก. ได้ลาภ–เสื่อมลาภ, ได้

ยศ-เสื่อมยศ, ได้ยินทา-ได้สรรเสริญ, ได้สุข-ได้ทุกข์; นี่คือสิ่งที่ครอบงำสัตว์โลก : คนมนุษย์ คนในโลกอยู่ตลอดเวลา เราแพ้มัน.

ทีนี้เราจะชนะมันได้โดยวิธีเดียว คือความรู้ของพระพุทธเจ้าที่มาสอนเราว่า **อ้อย, มันเช่นนั่นเอง**; มันก็ไม่มีความหมาย; ไม่ว่าจะเป็ฝายอิฏฐารมณหรืออนิฏฐารมณ มันก็ไม่มีความหมายที่จะมาทำให้จิตใจนี้หวั่นไหว มันเห็นเป็นเช่นนั่นเอง. แล้วมันกลับเห็นไปในทางที่ว่า **อ้อยสิ่งนี้มันต้องจัดการหรือต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่งใหม่**; ถ้าพิจารณาดูแล้วว่าไม่ต้องทำอะไร ก็ไม่สนใจ เลิกกัน, ถ้าว่าสิ่งนี้จะต้องสนใจ จะต้องทำอะไร ก็ทำซิ. **อ้อยสิ่งที่มากระทบทางตาก็ดี ทางหูก็ดี ทางจมูกก็ดี** ถ้ามันมีเรื่องสำหรับให้เราต้องกระทำหรือต้องจัดการ หรือต้องทำอะไรลงไปสักอย่างหนึ่ง ก็ทำ โดยไม่ไปหลงรักหรือหลงเกลียดเข้า; ทำไปอย่างที่มีมันเป็นเช่นนี้เอง.

เห็นเช่นนั้นเองแล้ว ต้องทำให้ถูกตามความเป็นเช่นนั้นเองด้วย.

แล้วทำอะไร ? ทำให้ถูกตามความเป็นเช่นนี้เอง : มันมีความเป็นเช่นนี้เองสำหรับจะเป็นทุกข์ เราก็ทำให้ถูกตามความเป็นเช่นนั้นเองของการที่จะดับทุกข์. ความเป็นเช่นนั้นเองมันก็มีอยู่ ๒ ฝายเหมือนกัน : ฝายนี้มันจะเป็นไปเพื่อทุกข์, อีกฝายจะเป็นไปเพื่อดับทุกข์. **เรามีเช่นนั้นเองของฝายที่จะดับทุกข์ไว้ให้เพียงพอ.** ถ้าเราไม่เห็นเช่นนั้นเอง ก็จะกระโจนลงไปเป็นทุกข์เสียเอง : ยึดมันถือมันสำหรับจะรัก สำหรับจะโกรธ สำหรับจะเกลียด สำหรับจะกลัว สำหรับจะเศร้าโศก มันเป็นทุกข์เสียเอง.

ฉะนั้น เมื่อเรามีความทุกข์ เมื่อนั้นให้ถือว่าเราโง่ที่สุดแล้ว; ไม่เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของไอ้ธาตุตามธรรมชาติ จนมันปรุงให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ขึ้นมาในจิตใจของเรา เพราะเรามันโง่เอง. คำว่า “เรา” นี้ก็ไม่มีตัวจริงดอก เป็นคำสมมติเรียกไอ้ชีวิตร่างกายกลุ่มนี้แหละ : มีร่างกาย มีจิตใจ รู้สึกคิดนึกได้ มีระบบประสาทสำหรับรู้สึก ระบบจิตสำหรับคิดนึก, ระบบทั้งหมดนี้เราเรียกว่า “เรา”; ที่จริงมันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ; เราก็งโง่มมาตั้งแต่อ่อนแต่อดูกตั้งแต่แรกคลอดนี้ว่าเรา เรา เรา, กู กู กู กูมาจนบัดนี้. นี้ไม่เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ จึงมีเรา มีกู; พอมีเรา มีกูเกิดขึ้นแล้วมันก็เป็นทีเกาะของไอ้ความผิควความโง่อื่น ๆ ทุกอย่างแหละ : กิเลสมันก็เกิด อาศัยอยู่ที่ความมีตัวกู, ไอ้ความทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็อาศัยอยู่ที่ตัวกู. ถ้าดับตัวกูเสียได้ ไอ้สิ่งเหล่านั้นมันก็ไม่มีการเกาะที่อาศัยมันก็พลอยสลายไปหมด; ฉะนั้น เมื่อเราดับตัวกู หรือที่ยึดถือว่าตัวกูเสียได้ มันก็พ้นหมดแหละ : พ้นเกิด พ้นแก่ พ้นเจ็บ พ้นตาย พ้นความทุกข์ทุก ๆ ประการ ไม่มีปัญหาที่จะมีความทุกข์อะไรได้. นี้เพราะมันดับตัวกู ซึ่งเป็นรากฐาน ตั้งอยู่สำหรับให้เป็นที่เกาะของความโง่เขลาอย่างอื่น หรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะความโง่เขลา. ดับความรู้สึกว่า “กู” เสียได้ กรรมทั้งหลายก็หมดไป, วัฏฏสงสารก็หมดไป วางไป; ปราบกฏเป็นพระนิพพานขึ้นมา, ใอนั้นก็ธาตุตามธรรมชาติอีกเหมือนกัน : พระนิพพานนั้นก็ธาตุตามธรรมชาติอีกเหมือนกัน. นี้ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุตามธรรมชาติ มันมีแต่ธาตุตามธรรมชาติ; นี้เราไม่รู้.

: เห็นตอตาที่สิ่งทั้ง ๔ ที่นักอภิธรรมยึดถือ เรียกว่ารู้อภิธรรมจริง.

นักอภิธรรมเขามีหัวข้อสำหรับยึดถือว่า **รูป จิต เจตสิก นิพพาน** ๔ ประการ; **รูป**คือร่างกาย, **จิต**คือธรรมชาติที่จะคิดนึก, **เจตสิก**คือความคิดนึกของจิต, **นิพพาน**คือความดับหมดแห่งสิ่งทั้งสามนี้. ฟังดูคล้ายกับว่ามีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ; **แต่ถ้าว่ารู้อภิธรรมจริงนะ** เป็นอภิธรรมจริง ไม่ใช่อภิธรรมผิด, **มันก็จะไปหมด** : ร่างกายก็ธรรมชาติ, จิตก็ธรรมชาติ, เจตสิกก็ธรรมชาติ, นิพพานก็ธรรมชาติ, ความหมุนไปในวิถุฏะของรูป จิต เจตสิกก็ธรรมชาติ, ความสิ้นสุดหยุดลงก็ธรรมชาติ, มีผลเกิดขึ้นเป็นความสงบไม่มีทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, วิถุฏสงสารก็ธรรมชาติ พระนิพพานก็ธรรมชาติ; **ถ้ามองเห็นจริง**. ถ้าไม่มองเห็นจริงก็จะเลือกเอาเป็นมีใช้ธรรมชาติบ้าง เป็นสูงกว่าธรรมชาติบ้าง ต่ำกว่าธรรมชาติบ้าง; **อย่างนี้มันยุ่งไปหมดแหละ** คือมันผิด.

ให้เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติในความหมายเดียวกันหมดแหละ คือเป็นธาตุ เป็นของธรรมดา อยู่ตามธรรมชาติ มีเหตุปัจจัยของมัน มีกฎแห่งเหตุปัจจัยของมัน มีระเบียบแห่งการที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน หรือว่าจะดับเหตุปัจจัยเสีย ตามกฎของมัน คือของธรรมชาติ; **นี่เราก็จะควบคุมความทุกข์หรือปัญหาในภายในตัวเรา** คือในจิตใจของเราได้; **เลยกลายเป็นบุคคลที่มีธรรมชาติอันไม่มีทุกข์ มีธรรมชาติฝ่ายที่ไม่เป็นทุกข์ มีความเป็นเช่นนั้นเองในฝ่ายที่ไม่มีทุกข์; เรื่องมันก็จบ** เพราะมันไม่มีทุกข์ มันดับทุกข์โดยประการทั้งปวง.

รับเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างเสีย; มันก็ไม่ไปหลงรักที่มันชวนให้รัก ไม่หลงโกรธที่มันชวนให้โกรธ มันไม่กลัวที่เขากลัว

กัน มันไม่มีปัญหาอะไร. เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุด ธรรมชาติอันแท้จริง ซึ่งก็ยังเป็นเพียงธรรมชาติ ยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้ แต่มันไม่มีความทุกข์นี้ ฝ่ายนี้ : มันเป็นความเป็นเช่นนั้นเองในฝ่ายที่จะไม่เป็นทุกข์.

: เห็นว่ามี – ไม่มีอันธพาล ก็เป็นตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง.

ที่นี้อยากจะพูดถึงเรื่องของสังคมบ้าง; ใครไม่ชอบก็ไม่ต้องฟังก็ได้ ว่าเราอย่านึกถึงตัวเราฝ่ายเดียว นึกถึงสังคมคือผู้อื่นบ้าง เพื่อให้เห็นจนถึงกับว่ามันอยู่กันได้ดีกับสังคม มันเข้ากันได้กับสังคม หรือว่ามันช่วยสนับสนุนให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข. ใจ่ความมีศีลธรรมมันก็เป็นธรรมชาติ, ความไม่มีศีลธรรมก็เป็นธรรมชาติ, แล้วที่ไม่เกิดมีอันธพาลก็คือธรรมชาติ ที่มันเป็นเช่นนั้นเอง, ที่นี้เกิดมีอันธพาล คนเลวร้ายขึ้นมาเต็มบ้านเต็มเมือง นี่มันก็คือธรรมชาติคือเช่นนั้นเองของฝ่ายนั้น เช่นนั้นเองของฝ่ายที่จะเกิดอันธพาลขึ้นมาเต็มบ้านเต็มเมือง.

คนอันธพาลเหล่านี้เขาไม่รู้เรื่องเช่นนั้นเองดอก เขาจะเอาแต่ร่อยสูนุก เป็นสุขของเขาเท่านั้นแหละ เขาจึงใช้วิธีอันธพาล; นั่นก็คือตามธรรมชาตินะ : ตามกฎของธรรมชาติของความเป็นเช่นนั้นเอง ของการที่มันจะเป็นอันธพาลเช่นนั้น. ฉะนั้น เรา รู้จักป้องกันอันธพาล โดยให้มันรู้จักตามที่เป็นจริงว่า มันต้องเป็นอย่างนั้น มันต้องมีความเลวอย่างนั้น ต้องมีความทุกข์อย่างนั้น จะต้องวินาศอย่างนั้น, แล้วเราก็จะไม่ประหลาดใจว่า ทำไมเดี๋ยวนี้อันธพาลมีมาก

ขึ้นในโลก อันธพาลชุมเหมือนกับbung ในกรุงเทพฯ; นี่ต้องพูดว่าอันธพาลชุม
เหมือนกับbung ที่กรุงเทพฯนี้bungชุมมาก.

เดี๋ยวนี้เขาก็มีอันธพาลชุมเหมือนกับbung มันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของ
ความเป็นเช่นนั้นเองของความผิดพลาดที่มันเดินมาแนวนี้ เดินมาสายนี้; อย่า
แปลกใจเลย. ถ้าต้องการจะแก้ไขก็รับศึกษาความเป็นเช่นนั้นเอง คือรู้เรื่องของ
ธรรมชาติที่มันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นธาตุตามธรรมชาติ, แต่ว่าเป็นธาตุแห่งความโง่
ความหลง อวิชชา โมหะ ธาตุนั้นมันต้องปรุงอย่างนั้น มันต้องได้อย่างนั้น มีผล
อย่างนั้น. นี่การเป็นอันธพาลก็คือเป็นไปตามธรรมชาติเช่นนั้น เป็นบัณฑิตก็
เป็นไปตามธรรมชาติเช่นนั้น; ความเป็นเช่นนั้นเองเท่ากัน แต่มันคนละรูปแบบ
ตามเหตุปัจจัยที่มันต่างกัน. เราก็เฉยได้ ไม่ไปมัวรัก มัวเกลียดแต่ละฝ่าย ๆ.

เป็นอันว่า ส่วนตัวเราโดยบุคคลคนหนึ่งภายในของเรา ก็ต้องรู้เรื่อง
ความเป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ ควบคุมไว้ให้ได้; ที่นี้ภายนอกตัวเรา
เพื่อนมนุษย์ของเรา สังคมของเรา มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเองตามแบบของมัน.
ถ้าเราถือว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เราต้องช่วยกันทำสังคมให้ดี, เราก็นึกถึง
ผู้อื่นบ้างสิ อย่างนึกถึงแต่เรื่องของตนเองอย่างเดียว จะได้ช่วยกันปรับปรุงสังคมให้มัน
เป็นไปในทางที่ไม่มีปัญหา เดินไปในทางที่จะสงบสุข ก็คือตามธรรมชาติ; ต้อง
อาศัยกฎตามธรรมชาติอย่างนั้นเอง ของมันเอง.

: การที่มีสงสัยว่าผิดหรือไม่ผิดธรรมชาติไปอย่างไร ๆ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ก็ไม่มีอะไรแล้วนอกจากเรื่องเบ็ดเตล็ดที่ว่า **ผิดธรรมชาติหรือไม่ผิดธรรมชาติ.** นี่เกรงว่าจะมีคนสงสัยขึ้นมาว่า **ทำไมมันผิดธรรมชาติถึงขนาดนั้นแล้ว จะเรียกว่าธรรมชาติ?** เช่นว่าคนคนนี้มันโกรธไม่เป็น คนคนนี้มันโกรธไม่เป็น, คนนี้มันผิดธรรมชาติหรือเปล่า? หรือคน ๆ นี้มันรักไม่เป็นมันบำกามารมณ์ไม่เป็น, ไอ้คน ๆ นี้มันผิดธรรมชาติหรือเปล่า? หรือพระอรหันต์นั้นจะเป็นคนผิดธรรมชาติหรือเปล่า? พระอรหันต์ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง พระอรหันต์นี้เป็นคนบ้าหรือเป็นคนดี? เป็นคนผิดธรรมชาติหรือว่าเป็นคนที่ยังเป็นธรรมชาติ? ถ้าเรารู้จักธรรมชาติ เราก็รู้ว่า อ้อ, มันธรรมชาติแบบนั้น มันเป็นความเป็นเช่นนั้นเองแบบนั้น คือธรรมชาติฝ่ายนั้น ฝ่ายที่จะไปหาพระนิพพาน ธรรมชาติฝ่ายนิพพาน ฝ่ายที่จะหลุดพ้น. ที่นี้คนธรรมดาามีกิเลสหนา รวมทั้งหมดทั้งโลก ทั้งโกรธ ทั้งหลง มันก็ยังธรรมชาติอยู่นั้นแหละ.

พระอรหันต์ก็ไม่ใช่คนผิดธรรมชาติ ไอ้อันธพาลเลวร้ายที่สุดก็ไม่ใช่ผิดธรรมชาติ มันเป็นไปตามธรรมชาติแห่งความเป็นเช่นนั้น ของฝ่ายนั้น ๆ.

: เรื่องปาฏิหาริย์เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ก็ยังคงเป็นเพียงธรรมชาติ คือ ตถตา.

ที่นี้ก็จะ**พูดถึงเรื่องปาฏิหาริย์.** ไอ้เรื่องปาฏิหาริย์นี้ มันก็ใครมาพิสูจน์ไม่ได้ดอก; แต่พูดตามหลักก็ได้ว่า**ปาฏิหาริย์นี้มันมีอยู่ ๒ ชนิด** คือ ปาฏิหาริย์ที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นจริงตามนั้น กับปาฏิหาริย์ที่ว่ามันไม่ได้เป็นตามนั้น แต่เขาบังคับให้มีความรู้สึกว่าเป็นอย่างนั้น. นี่การแสดงปาฏิหาริย์มีอยู่ ๒ รูปแบบ. คนที่เขามีฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์ มีเดช มีกำลังจิตนะ เขาแสดงปาฏิหาริย์

บังคับให้ทุกคนนี้ เห็นอะไรก็ได้ รู้สึกอะไรก็ได้ จับปวดอะไรก็ได้; นี่เขาเรียก ปาฏิหาริย์ ที่เรียกว่าโดยการบังคับทางจิตของพวกหนึ่ง. ที่นี้ปาฏิหาริย์อีกอันหนึ่งก็เป็นจริงอย่างนั้นจริง ๆ เลย, นี่สมมติว่าถ้ามันมีได้นะ, ไม่ได้มีใครมาบังคับ หลอกทางภาพ ทาง... มันรู้สึกอย่างนั้นจริง ๆ : เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เนรมิตให้เกิดบ้านเรือน สิ่งของ อาหารอะไรขึ้นมา เป็นช้าง เป็นม้า เป็นวัว เป็นควาย ก็เป็นจริงอย่างนั้นแหละ นี่เรียกว่าปาฏิหาริย์จริง.

ไปดูเถอะทั้งปาฏิหาริย์จริงและปาฏิหาริย์มโนภาพบังคับนี้ ก็เป็นธรรมชาติ เพราะว่าจิตมันเป็นอย่างนั้น จิตบังคับจิตให้เห็นอย่างนั้น ให้รู้สึกอย่างนั้นตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น ปาฏิหาริย์ตามันก็เป็นธรรมชาติ แม้ปาฏิหาริย์จริงมันก็มีกฎของธรรมชาติที่จะให้เกิดอย่างนั้นได้จริง เพราะสิ่งที่เรียกว่าจิต หรือใจ หรือมโนนี้ มันเป็นสิ่งที่ลึกลับของมัน เราไม่รู้จักมัน มันทำอะไรก็ได้. แต่ถ้ามันทำอะไรได้ มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติ ตามแบบของธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ. ฉะนั้น ปาฏิหาริย์ทั้งหลายก็ยังคงเป็นธรรมชาติ เราก็ไม่หลง ไม่หลง ไม่นับถือ ไม่หลงในเรื่องของปาฏิหาริย์ เพราะว่ามันเป็นเรื่องตามธรรมชาติ.

ที่นี้มันจะมีเรื่องที่คาบเกี่ยวกัน จนว่าเกิดความสงสัย. ยกตัวอย่างเหมือนว่า อาตมาไม่ได้ทำนาก็มีข้าวกิน, ไอ้คนที่ทำนา เขาก็มีข้าวกิน; แล้วมันแปลกอะไร. อาตมาไม่ได้ทำนาก็มีข้าวกิน มันก็ตามธรรมชาติ, ไอ้ชาวนาทำนาก็มีข้าวกิน มันก็ตามธรรมชาติ. อาตมาไม่ได้ทำนามีข้าวกิน, หมา ๔ ตัวก็มีข้าวกิน, แมว ๕ ตัวก็มีข้าวกิน, ไก่ ๑๑ ตัวก็มีข้าวกิน, ปลาเยอะแยะก็มีข้าวกิน,

พระณเรตต์เจ็ดสิบแปดสิบก็มีข้าวกิน; มันผิดธรรมชาติที่ตรงไหนเล่า. ฉะนั้น
อย่ามองไปให้เกิดความรู้สึกเป็นปาฏิหาริย์ เป็นผิดธรรมชาติ. 'ไอ้คนที่เขาต้องทำ
จึงจะมีข้าวกิน มันก็ธรรมชาติ เพราะมันมีอะไรซับซ้อนอยู่ในธรรมชาตินั้นเป็นชั้น
ๆ ๑ ๑ มา จนกระทั่งว่าไม่ทำนาก็มีข้าวกิน; อย่าเห็นเป็นของแปลก อย่าเห็นเป็น
ของผิดธรรมชาติเลย.

: พุทธบริษัทต้องชิมชาบถาตาของปัจจัย ๔.

ฉะนั้น พุทธบริษัทนี้ต้องชิมชาบในความจริงข้อนี้ ว่ามันเป็น
ธาตุตามธรรมชาติ. ภิกษุสามเณรได้รับการอบรมสั่งสอนตั้งแต่วันแรกเข้ามาอยู่
วัด โดยบทธรรมะที่ว่า ยถาปัจจุยํ ปวัตตมานํ ธาตุมตตเมเวตํ, ยทิทํ จิวรํ,
ตทุปภุชโก ฯลฯ นี้; (จะเห็น)ว่ามันธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ : จิวร
เครื่องนุ่งห่มก็เป็นธรรมชาติ, บุคคลผู้นุ่งห่มจิวรนั้นก็ธาตุตามธรรมชาติ,
กิริยาที่นุ่งห่มจิวรนั้น ผลที่เกิดขึ้นอะไรก็ตาม มันก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ;
อาหารบิณฑบาตก็ดี คนที่ฉันอาหารบิณฑบาตก็ดี กิริยาฉัน ผลที่เกิดจากการฉัน
อะไรมันก็ธรรมชาติ; คนที่อยู่บ้านอยู่เรือนก็ดี บ้านเรือนนั้นก็ดี ความเป็นอยู่ใน
บ้านเรือนก็ดี ผลที่เกิดจากการเป็นอยู่ในบ้านเรือนก็ดี ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ;
เรื่องยาแก้โรคก็เหมือนกันอีก. เรียกว่าปัจจัย ๔ เป็นไปตามธรรมชาติ คือ
ธรรมชาติ, อย่าหลงว่าเป็นตัวตนขึ้นมา; กำชับไว้ว่า นิสฺสตุโต นิชฺซีโว –ไม่ใช่
สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตัวตนเราเขา ห่างจากตัวตน.

ที่น้ำมันก็จะเหลืออยู่แต่ว่าความเจ็บไข้ โรคภัย เราไม่เห็นเป็นธรรมชาติ; มันก็กลัว กลัวตาย ก็ร้องไห้อยู่. ถ้าเห็นเป็นธรรมชาติ ก็จะไม่วอกแวกถึงอย่างนั้น. มันยึดถือเป็นตัวกูจะตายนะมันมากเกินไป แล้วมันก็... เจ็บไข้ชนิดหนึ่งมันก็กลัวมาก. เด็กที่มันโง่มาก มันยึดถือตัวตนมาก ถูกหนามข่วน จีดข่วนมันก็เป็นลม มันหน้าเขียวเป็นลม, มันโง่มาก มันยึดถือตัวตนมาก ขนาดหนามจีดมันก็เป็นลม. ถ้าคนที่มันไม่ยึดถือมาก มันเห็นจริงมาก, พันมันจนเหวอะหะมันก็ยังไม่วอกแวก ถ้ามันเห็นความเป็นธาตุตามธรรมชาติมากกว่า. หมอที่ผ่าเนื้อคนนี่ มันก็มีความรู้ตามธรรมชาติมาก จึงไม่เป็นลม จึงไม่คลื่อนไหว; ไอ้คนที่ไม่เป็นอย่างนั้น เห็นเลือดออกมันก็จะเป็นลม มันคลื่อนไหว มันจะอาเจียร.

นี่ผู้เจ็บ ไม่รู้ว่าความเจ็บคือธรรมชาติ มันก็กลัวมาก มันก็เจ็บมาก; ไอ้โรคมันก็คือธรรมชาตินะ, คนที่เป็นโรคมันก็คือธรรมชาติ, การตายไปเลยมันก็คือธรรมชาติ, การหายจากโรคมันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ. “มันเป็นเช่นนั้นเอง” ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ; มันเป็นเช่นนั้นเอง นั่นแหละคือธาตุตามธรรมชาติ มันเป็นเช่นนั้นเอง.

ดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อานุภาพแห่งการเห็นเช่นนั้นเอง.

อาตมาบอกคนที่เขาถาม คือเขาอยากถามว่าเป็นโรคอะไร? บอกเป็นโรคเช่นนั้นเองโวย. อาตมากำลังเป็นโรคเช่นนั้นเอง บอกไม่ถูกหรอก : ปวดที่หลัง ปวดที่ขา ปวดที่...เป็นโรคเช่นนั้นเอง. แล้วกินยาอะไร? กินยาเช่นนั้นเองโวย ไอ้ยาก็คือยาเช่นนั้นเอง มาแก้โรคเช่นนั้นเอง จะหายไหม หายก็เช่นนั้นเอง

หรือตายก็เช่นนั้นเอง. ฉะนั้น เดียวนี้เป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วกินยาเช่นนั้นเองอยู่
ทุกวันเลย ทุกวันแหละ; จริงหรือไม่จริง ไปคิดดู.

ไอ้เรื่องอื่นสมมติทั้งนั้นแหละ; ถ้าเช่นนั้นเองนี่คือไม่สมมติดอก,
จริงที่สุด. เราป่วยด้วยโรคเช่นนั้นเอง; แล้วเรากินยาชื่อเช่นนั้นเอง แต่มันเช่น
นั่นเองคนละฝ่าย ที่มันจะบำบัดกันได้. ถ้ามันไปเกิดฝ่ายเดียวกันเข้า มันก็ตาย
ก็เช่นนั้นเองแหละ เช่นนั่นเองก็คือตาย. ถ้ามันไปคนละฝ่าย มันเช่นนั้นเอง มัน
แก้กันได้ มันก็หาย, หายก็คือเช่นนั้นเอง; ฉะนั้น จะตายหรือจะหายมันก็คือ
เช่นนั้นเอง. ป่วยเป็นโรคเช่นนั้นเอง กินยาเช่นนั้นเอง แล้วก็มีผลเป็นเช่นนั้นเอง;
หายก็ได้ ตายก็ได้ เหมือนกันแหละ : หายกับตายนี้ มันเช่นนั้นเองเหมือนกัน.
ฉะนั้น อย่าไปเป็นทุกข์ให้เสียเวลาด้วยการเจ็บไข้ ด้วยการกลัวตาย มันก็เช่น
นั่นเองด้วยกันทั้งนั้น.

ฉะนั้น ขอให้จำคำว่า **เช่นนั้นเอง –ตถตา** เป็นหัวใจของพุทธ-
ศาสนา นั้นแหละคือธรรมชาติที่สุดแหละ; ความเป็นเช่นนั้นเอง คือธรรมชาติ
ที่สุด. หัวใจของพุทธศาสนาอยู่ที่ตรงคำว่าเช่นนั้นเอง. เพลงนี้แรดฟังไม่ถูก,
“ร้องเพลงเช่นนั้นเอง” แรดฟังไม่ถูก ฟังถูกได้แต่คน; ฉะนั้น พยายามที่จะเข้าใจ
คำว่าเช่นนั้นเอง จะไม่มีปัญหาใดเหลืออยู่, ปัญหาคือความทุกข์ยาก ลำบาก
อุปสรรคต่าง ๆ จะไม่เหลืออยู่, ถ้าว่าไอ้เช่นนั้นเองมันเข้ามา. มันไม่มีอะไรที่
แปลกประหลาด ที่จะต้องเกิดเป็นปัญหา; แล้วมันจะถึงธรรมชาติเช่นนั้นเอง
เช่นนั้นเองที่สูงสุดคือพระนิพพาน; พระนิพพานคือความเป็นเช่นนั้นเองใน
ระดับสูงสุด; พอมันเข้าถึงธรรมชาติเช่นนั้นเองแล้ว มันไม่ต้องการอะไร, เป็น

บุคคลที่ไม่ต้องการอะไร มันก็ไม่มีทุกข์แหละ. เดี่ยวนี้มันมีทุกข์อยู่เพราะไม่ได้ตามที่ต้องการ; ไอ้คนโง่เหล่านี้มันเป็นทุกข์อยู่ เพราะมันไม่ได้ตามว่ามันต้องการ. ที่นี้พอมันเข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า เห็นเช่นนั้นเองแล้ว มันไม่ต้องการอะไรเลย มันก็ไม่มีทุกข์เท่านั้นแหละ. เรื่องกิน เรื่องใช้ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม มันก็ทำไปโดยที่ไม่ต้องมีความต้องการ, มันทำไปได้ด้วยสติปัญญา; มันไม่ได้ต้องการอยากจะให้เป็นอย่างนั้น อยากจะให้เป็นอย่างนี้ : อยากให้สวยทางตา อยากให้ไฟเพราะทางหู ให้หอมทางจมูก มันไม่อยากทั้งนั้นแหละ มันไม่ต้องการอะไร. เมื่ออะไรที่ต้องทำเพื่อมีชีวิตอยู่เท่านั้นเอง แล้วมันก็ทำไปเท่านั้นเอง เพราะมันไม่ต้องการอะไร. ฉะนั้น ต่อไปมันก็ไม่มีความทุกข์แหละ เพราะว่าความทุกข์มันเกิดมาจากไม่ได้ตามที่ต้องการ. เดี่ยวนี้มันกลายเป็นคนที่ไม่ต้องการอะไร มันก็เลยทุกข์ไม่ได้ ทุกข์ไม่เป็น ทุกข์กับเขาไม่เป็น.

นี่ขอให้อยู่ด้วยอนุภาพของพระธรรม –ธรรมชาติเช่นนั้นเอง, อย่าโง่ไปต้องการอะไรเข้า ไปหวังอะไรเข้า; มันรู้แต่เพียงว่ามันจะต้องทำอย่างไรกับสิ่งเหล่านี้ ก็ทำไป, อย่าให้โง่เลยไปถึงว่า ต้องการมัน หวังมัน ด้วยความโง่นั้นมันก็เป็นทุกข์แหละ มันก็ย้อนไปหาไอ้ที่ไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็เป็นทุกข์. พอเราเห็นว่ามันเป็นอย่างไร ก็ไม่ต้องต้องการ, ก็เลยไม่เป็นทุกข์; มีหน้าที่อะไรจะทำ ก็ทำไป ทำไปตามหน้าที่ด้วยสติปัญญา, อย่าไปหวัง อย่าไปอยาก อย่าไปต้องการ.

เป็นอันว่า การเห็นธรรมชาติเช่นนั้นเอง มันหยุดความหวัง หยุดความต้องการ หยุดความดิ้นรน; ไม่วิ่งไปวิ่งมา. นี่สำนวนพระพุทธเจ้าท่านใช้

คำอย่างนี้ว่า “ไม่วิ่งไปวิ่งมา”; วิ่งไปหาสิ่งที่ต้องการ วิ่งมาหาสิ่งที่ตัวชอบตัวรัก; ไม่มีการวิ่งไปวิ่งมา มันก็หยุด มันก็สงบ มันก็จบเรื่องของความทุกข์ เพราะเห็นเช่นนั้นเองซึ่งเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ.

อาตมาจึงบอกท่านทั้งหลายว่า พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ ที่บอกว่ามันมีแต่สิ่งที่เป็นเช่นนั้นเอง; ไม่มีอะไรที่จะต้องไปหลงบูชา หลงต้องการ หลงไปเป็นทาสมัน; พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติอย่างนี้ เข้าถึงมันให้ได้ คือเข้าถึงความจริงของมันให้ได้ เราก็ออยู่เหนือความทุกข์แหละ.

ไอ้ความทุกข์มันก็เป็นธรรมชาติเช่นนั้นเองของมันแบบหนึ่ง; เราเข้าถึงความเป็นเช่นนั้นเองที่ตรงกันข้าม เราก็ดับทุกข์ได้. พุทธศาสนาคือคำอธิบาย ส่วนที่ว่าจะดับทุกข์ได้; อย่าหวังอะไรให้มากเลย อย่าหวังจะเป็นพระอรหันต์ หรือหวังจะเป็นเทวดา เป็นอะไรให้มันมาก มันจะเกิดความไม่รู้จักรักรวมชาติขึ้น เสียอีก; ให้ถือว่าแม้พระอรหันต์ ความเป็นพระอรหันต์ก็เป็นธรรมชาติเช่นนั้นเอง , พระนิพพานก็ธรรมชาติเช่นนั้นเอง, อย่าไปหวังเลย; ต่อเมื่อไม่หวังมันจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ ถ้าไปหวัง(แล้วมันจะ)เป็นอย่างอื่นเสีย คือโง่เสีย. รู้จักว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติแล้ว ไม่มีความหวังอะไร ไม่อยากอะไร ไม่ต้องการอะไร, จิตก็เป็นอิสระ หลุดพ้น บริสุทธิ์หลุดพ้น แล้วก็เย็นเป็นนิพพาน. นี่เรื่องมันจบ เพราะการเห็นตามที่เป็นจริงว่า ไม่มีอะไรนอกจากความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งที่เป็นธาตุตามธรรมชาติ.

เอาละ, เป็นอันว่า วันนี้อาตมาก็ยึดยึดเรื่องธรรมชาติ ให้แก่คนที่ฟังจนเบื่ออีกครึ่งหนึ่ง; ถ้าใครฟังถูกก็เรียกว่าฟังเรื่องของพระพุทธเจ้าถูก, ใครฟัง

ไม่ถูก ก็ยกเลิกกันไป ไม่ต้องพูดอะไร, ก็คือไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระพุทธศาสนา ที่สอนแต่เรื่องความเป็นธรรมชาติ หรือความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวง.

การบรรยายในวันนี้ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้, ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาชยาย ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความเลื่อมใสของท่านทั้งหลาย ในพระธรรมของพระพุทธเจ้า, สืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๘ -

ที่หินโค้ง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๓

เห็นธรรมชาติ คือ เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

[บรรยายเรื่องนี้ด้วยเนื้อความที่ต่อจากบรรยายครั้งที่ ๗.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพหุชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้, อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อเฉพาะการบรรยายในครั้งนี้ว่า **เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.**

[ปรารภและทบทวน.]

ท่านจงทบทวนดูถึงคำว่า “ธรรมชาติ” หรือ “เรื่องของธรรมชาติ” ไว้เรื่อย ๆ ไป, และเห็นความจริงในข้อที่ว่า ทำไมเราจึงต้องพูดเรื่องนี้กันไม่รู้จักหยุดจักหย่อนสักที. เราต้องการจะมีผลเป็นความสงบสุขทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นในโลกนี้ แล้วเราจะทำได้อย่างไร; ใจความสำคัญมันมีอยู่ว่า **ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.** เพราะเราเองก็เป็นธรรมชาติ ทุกอย่างก็เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; **จึงต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ** รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติให้ถูกต้อง, แล้วเราก็**จะทำทุกอย่างถูกต้อง,** แล้วเราก็**จะได้รับผลตามที่เราต้องการ.**

เรื่องของธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ นี้อย่าทำให้สับสนเลื่อนกลางไปเสีย เรื่องของธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ. **ธรรมะ**ทุกคนได้รับคำบอกว่าเป็น **คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า** : ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า; แล้วก็คิดว่าท่านสอนเรื่องอะไร, ก็พบว่าท่านสอนเรื่องธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรื่องผลตามกฎของธรรมชาติ; มันเป็นอย่างนั้น.

ธรรมะอันเป็นเรื่องธรรมชาติ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และตั้งแต่ครั้งไหน.

ธรรมก็คือธรรมชาติ; แล้วมันเกิดขึ้นได้อย่างไร : ใช้อะไร
นี้ หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับข้อนี้มันเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ก็เพราะธรรมชาตินั้นแหละ
มันบังคับ, หรือจะเรียกว่ากฎของธรรมชาตินั้นแหละมันบังคับไอ้คนแรก ๆ ที่ยัง
โง่อยู่ ให้ค้นหาความถูกต้อง แล้วประพฤติกกระทำให้ถูกต้อง เป็นอยู่กันให้ถูกต้อง
:-

ขอให้นึกถึงยุคที่มนุษย์ไม่มีในโลก แล้วมนุษย์ก็มีขึ้นมาในโลก
ตอนแรก ๆ : จะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ก็ได้ ว่ามันเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งแต่
พระอาทิตย์ให้กำเนิดก้อนโลกนี้มา แล้วก็เกิดสัตว์ขึ้นมา เป็นมนุษย์ที่แรกมันก็ไม่รู้
อะไร. หรือจะพูดตามหลักในเรื่องของอินเดีย, ไม่ใช่วิทยาศาสตร์หรอก, เขาว่า
เมื่อที่แรกโลกนี้มันยังว่างอยู่ไม่มีคน, พวกอภิสรรพรหมลงจากพรหมโลกมา
เที่ยวเล่นในโลกที่ว่างเปล่าอยู่นี้ แล้วเหยื่อยมันไปกินสิ่งที่เรียกว่า รสปฐวีหรือจวน
ดินเข้าไป อร่อย เลยหลงไหลติดในความอร่อย หמדความเป็นเทวดา กลับไป
พรหมโลกไม่ได้ เลยติดอยู่ที่นี่ ติดอยู่ในโลกนี้. นี่เป็นมนุษย์ชุดแรกที่เพิ่งเกิด
ขึ้นมาในโลกนี้; แล้วมนุษย์ชุดนี้ก็โง่อย่างเดียวกันแหละ : โง่อย่างเดียวกับที่จะพูด
อย่างวิทยาศาสตร์ว่า มนุษย์ค่อย ๆ มีขึ้นมาในโลกยุคแรก ๆ ครั้งคนครึ่งสัตว์ นี้มันก็
ยังโง่ทุกสิ่ง. ถึงว่าเป็นพรหมลงมากินจวนดินติดอยู่ที่นี่ เป็นมนุษย์ มันก็โง่
เหมือนกัน; มันมีความโง่ในข้อที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข : ตัวเองจะมี

ความสุข, จะอยู่ด้วยกันด้วยความสุข; มันโง่. ที่นี้โง่ความโง่นี้มันทำให้ทำผิด ๆ คือทำชนิดที่เบียดเบียนกัน, มันก็เลยทนอยู่ไม่ได้ มันเดือดร้อนตัวเอง เดือดร้อนผู้อื่น มันทนอยู่ไม่ได้ มันนึก มันคิด. นี่เรียกว่าธรรมชาตินั้นนะมันบีบบังคับให้มนุษย์โง่ ๆ เหล่านั้น คิด ๆ ๆ จนพบว่าต้องทำอย่างนี้ แล้วต้องทำอย่างนี้ให้ยิ่งขึ้นไป ต้องทำอย่างนี้ยิ่งขึ้นไป แล้วเขาก็พบมากขึ้น ๆ จนเป็นระบบของพระธรรม หรือธรรมะ หรือศีลธรรม ก็แล้วแต่จะเรียก.

นี่ความรู้เรื่องศีลธรรมหรือหลักการปฏิบัติธรรมนั้นนะ มนุษย์เอามาแต่ไหนเล่า ? มนุษย์ได้มาจากธรรมชาติมันบีบบังคับมนุษย์ในยุคนั้น ที่ยังไม่มีธรรมนั้นนะ ให้มันรู้ธรรม ให้มันมีธรรมขึ้นมา แล้วก็สอนสืบต่อ ๆ ๆ กันมา แล้วมันสูงขึ้นไป ๆ ๆ จนถึงระดับที่ละเอียดที่สุด สูงที่สุด ประเสริฐที่สุดคือศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. ฉะนั้น บทบัญญัติที่แสดงอยู่ในพุทธศาสนา มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องผลจากหน้าที่นั้น ๆ.

เราจึงสรุปความว่า พระธรรมนี้ มันก็คือตัวเรื่องธรรมชาติ; เกิดเป็นระบบวิชาความรู้ขึ้นมา ก็เพราะว่าธรรมชาติมันบีบบังคับ : มนุษย์ทนความทุกข์อยู่ไม่ได้ ดิ้นรนค้นหาวิถีทางดับทุกข์ ก็พบไ้ระบบธรรมะนี้ ว่ามันมีอยู่อย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้ แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์; แล้วมันก็ประสบผลอย่างนั้นจริง คือไม่เป็นทุกข์ ดีขึ้น ๆ จนเป็นศาสนาสูงสุด, แล้วเหลือมาจนถึงพวกเราในบัดนี้. ที่เรากำลังเอามาพูดอยู่นี้มันก็คือเรื่องนั้นนั่นแหละ แล้วยังจะพูดกันต่อไปได้อีกไม่มีที่สิ้นสุดก็ได้ แล้วแต่ว่าเราจะเลือกพูดให้ลึกซึ้ง ให้ละเอียด ให้พิสดารอะไรต่อไป.

ฉะนั้น ควรจะเห็นให้ชัดเจนไปทีเดียวว่า เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เราต้องเกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ แล้วทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ. นี้เราจะต้องมีความรู้ เรื่องธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่อเรื่องของธรรมชาติที่มันเกี่ยวกับเราทุกเรื่อง ไปทีเดียว. ถ้าเดี๋ยวนี้เรากำลังมีความทุกข์ ก็ให้รู้เถอะว่าเราได้ทำผิดต่อเรื่องของ ธรรมชาติ. นี้โลกทั้งโลกนี้ มันกำลังได้รับผลของการไม่รู้เรื่องธรรมชาติที่ แท้จริง; มันละเอียด ละเลยเรื่องของธรรมชาติ กำลังได้รับผลแห่งการละเลยต่อ เรื่องของธรรมชาติอันสูงสุด. นี้เราชาวพุทธเราพูดอย่างนี้; พูดอย่างพวกอื่นก็ว่า เขาละเลยเรื่องของพระเป็นเจ้า เขาละเลยความประสงค์ของพระเป็นเจ้า ที่ ต้องการให้เขาทำอย่างนั้น ๆ แล้วเขาก็ไม่ทำ; แล้วทั้งโลกมันก็เลยมีความทุกข์. เรียกว่าเรากำลังได้รับผลของการที่เราละเลย สิ่งที่เราไม่ควรจะละเลย, สิ่งนั้น ก็คือเข้าใจธรรมชาติให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ครบถ้วน แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง ครบถ้วนอีกเหมือนกัน. นี้เราจึงเห็นว่า ไอ้เรื่องนี้สำคัญ คือเห็นธรรมชาติให้ ครบถ้วน ให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้ง.

[เริ่มการบรรยาย ตามหัวข้อบรรยายในครั้งนี้.]

ที่นี้ก็จะพูดต่อจากที่เคยพูดมาแล้ว ว่าเห็นธรรมชาตินั้น คือเห็น ความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาตินั้นแหละ; ฟังแล้วคล้ายกับไร้สาระ กำปั้นทุบดิน "ไม่มีความหมายอะไร. แต่ขอให้ฟังดูให้ดี ๆ ให้ละเอียดเถอะมันมี ความหมายมาก : เห็นธรรมชาตินะคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ.

ถ้ามันยังสับสนอยู่ ก็บอกอีกทีว่า เห็นธรรมชาตินั้นคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ. นี่ธรรมชาติมันมีความเป็นเช่นนั้นเองของมันอยู่ทุกเรื่องทุกราวไป; ทีนี้ถ้าเราเห็นธรรมชาติเราต้องให้เห็นที่ไอ้ความเป็นเช่นนั้นเองของมัน. ไอ้ที่มันไม่เป็นเช่นนั้นเองมันมีอยู่เหมือนกัน คือมันเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงไม่คงที่, เราจะเอาที่มันแน่นอนและคงที่ แล้วก็เป็นเช่นนั้นเอง.

เห็นธรรมชาติคือเห็นอะไรบ้าง? หรือเห็นที่ไหน?

[: เห็นอะไร? หรือเห็นที่ไหนบ้าง? ที่ว่าให้เห็นเป็นธรรมชาติ หรือเห็นตามจริงว่าธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง.]

เราจะเห็นธรรมชาติที่ไหน? เห็นอะไร? ที่ไหนล่ะ? ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ก็บอกมาแล้วว่า **ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ** : เนื้อตัวของเรานี้ร่างกายของเราก็เป็นธรรมชาติ, จิตใจของเราก็เป็นธรรมชาติ, ความสัมพันธ์กันเกี่ยวข้องปรองดองกันระหว่างสิ่งทั้งสองนี้ก็เป็นธรรมชาติ, ถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นเป็นความสุข ความทุกข์อะไรก็ตาม ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. ฉะนั้น เราจะเห็นธรรมชาติได้ทุกสิ่งทีแวดล้อมเราอยู่. ไอ้ร่างกายคน ๆ นี้มันก็เป็นธรรมชาติ, แล้วอะไร ๆ ที่แวดล้อมคน ๆ นี้อยู่มันก็เป็นธรรมชาติ. ทีนี้มันจะต้องรู้ถูกต้อง ในการที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน; ฉะนั้น เราจึงต้องเห็นไอ้เรื่องที่จะต้องดู ต้องเห็นนะจากทุกสิ่งทีมันแวดล้อมเราอยู่. อย่างในโลกนี้มันมีอะไรแวดล้อมเราอยู่ ก็ไปพิจารณาดู : เราอยู่ในท่ามกลางของอะไรบ้าง ท่ามกลาง...ดูเอาเองเถอะอย่าต้องพูดดีกว่า. ทีนี้จะพูดให้ชัดยิ่งขึ้นก็ว่าให้ดูทุกสิ่งทีมันแวดล้อมเรา แล้วทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา; อะไรที่

มันทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา, พุคให้ชัดเจนไปว่า ที่มันทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา; คุณที่นั่นแหละ.

ถ้าเราจะดูในคำว่า “โลก” ก็ได้, “ดูโลกทั้งปวง” ก็ได้. ใจของภายนอกเขาเรียกว่าโลกภายนอก, ทุกอย่างเลย มีอยู่เต็มไปหมดทั้งโลก; นี่โลกภายนอก. ที่นี้ก็คือโลกภายใน ภายในเรา, อะไรก็ตามที่มันอยู่ภายในเรา. ที่สำคัญที่สุดก็คือใช้ความรู้สึก คตินึก ที่มันคตินึกไปต่าง ๆ ประต่งต่าง ๆ ความรู้สึกเกิดขึ้นต่าง ๆ; นั่นแหละคือโลกภายในของเรา. เราก็ดูทั้งโลกภายนอกและดูทั้งโลกภายในให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, จะได้ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง. คำว่าถูกต้องก็คือไม่เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา.

ถ้าสนใจจะจดจำเป็นถ้อยคำบาติอะไรบ้าง ก็อยากจะให้ได้ฟังคำว่า **โลก** มีอยู่ ๓ โลก. โลก ๓ โลกนี้; (๑) โลกภายนอกที่สุดเขาเรียกว่า**โอกาสโลก** ก็คือแผ่นดินนี้, เนื้อแผ่นดิน ตัวแผ่นดิน อะไร ๆ ที่มีอยู่ในตัวแผ่นดิน นี้เขาเรียกว่า**โอกาสโลก**; ไม่ค่อยมีเรื่องลึกซึ้งอะไร. (๒) ที่นี้โลกถัดเข้าไปก็คือ **สัตว์โลก** – โลกของสิ่งมีชีวิต ที่มันอาศัยอยู่บนแผ่นดิน; อย่าเอาไปปนกันเข้า : ตัวแผ่นดินเรียกว่า**โอกาสโลก**, ตัวสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน เรียกว่า**สัตว์โลก**. (๓) ที่นี้อันที่ ๓ เรียกว่า **สังขารโลก** คือโลกแห่งการปรุงแต่ง; อันนี้ละเอียดมาก ลึกซึ้งมาก, ละเอียดยากที่จะเห็น; ก็ว่าการ**ปรุงแต่ง** **สภาพการปรุงแต่ง** **อาการแห่ง**

การปรุงแต่ง ที่มันมีอยู่ในโลกแผ่นดินและสัตว์โลกที่มีชีวิตนั่นเอง : **ตัวแผ่นดิน** **ล้วน ๆ** นี้ก็มีการปรุงแต่งซึ่งกันและกันอยู่ จนเป็นโลกแผ่นดินอยู่, และกำลังปรุงแต่งอยู่ เพื่อเป็นโลกแผ่นดินอยู่ หรือเป็นต่อไป; สภาพของการปรุงแต่งนี้ มี

อยู่ในโลกแผ่นดิน. **ที่นี้โลกหมู่วัตถุที่มีชีวิตมันก็มีการปรุงแต่งอันละเอียด** ยิ่งขึ้นไปอีก ในหมู่วัตถุที่มีชีวิต เป็นคน, มนุษย์นี่ก็ได้ เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้, ลงไปถึงต้นไม้ก็ได้เพราะมันมีชีวิตเหมือนกัน; การปรุงแต่งในสิ่งที่มีชีวิตอย่างนี้ ก็ จะเรียกว่ามีสังขารโลก –โลกแห่งการปรุงแต่ง, เช่นเดียวกับมีในแผ่นดินโลก.

ได้เป็น ๓ โลก : โลกที่ ๑. คือแผ่นดินหรือวัตถุ; โลกที่ ๒. คือ ใ้อับรรดาที่มันมีชีวิตจิตใจ; โลกที่ ๓. คือสภาพของการที่มันปรุงแต่ง ๆ ๆ กัน อยู่, นี้เรียกว่า “โลก” ด้วยเหมือนกัน, คำว่าสังขารนั้นแปลว่าปรุงแต่ง. **โอกาสโลก**

–โลกแผ่นดิน; **สัตวโลก** –โลกสิ่งที่มีชีวิต; **สังขารโลก** –โลกแห่งการปรุงแต่งที่มี อยู่ตลอดเวลา ในโลกทั้งสองนั้น, จะเห็นได้ว่าเป็นโลกซ้อนเร้น เป็นโลกลึกลับ เป็นโลกซ้อนเร้นอยู่ในโลกที่หนึ่งกับโลกที่สอง. นี้เรียกว่าโลก, มันก็จะหมดยกกัน เท่านั้น; **แล้วก็คือที่สำคัญที่สุดก็คือว่า ทั้งหมดนี้เป็นธรรมชาติ** : โลกแผ่นดินก็เป็นธรรมชาติ, โลกหมู่วัตถุก็เป็นธรรมชาติ, **โลกแห่งการปรุงแต่ง ๆ เป็นสังขาร** เรียกว่าสังขารนี่ก็เป็นธรรมชาติ; **ดูให้เห็นว่ามันเป็นอย่างไรมันอยู่กันอย่างไร, ในธรรมชาติที่หยาบก็มี ที่ละเอียดก็มี ละเอียดที่สุดก็มี, ดูให้รู้จัก.**

ให้เห็นธรรมชาติที่โลกทุกโลกก็ได้ ทั้งที่เป็นภายใน ทั้งที่เป็น ภายนอก. ใ้อัดิน น้ำ ลม ไฟ เนื้อ หนัง ร่างกายแท้ ๆ นี้มันก็เป็น**โอกาสโลก**; ใ้อัชีวิตจิตใจในร่างกายนี้ มันก็เป็น**สัตวโลก**, ใ้อัการปรุงแต่งที่มันปรุงแต่งอยู่ใน ร่างกายนี้ เช่นปฏิจจสมุปบาท นี้ก็เรียกว่า**สังขารโลก**; ฉะนั้น ในเราคนเดียวนี้ก็มี ทั้งโอกาสโลก สัตวโลก และสังขารโลก. เห็นให้ชัดว่ามันเป็นโลกอยู่อย่างนี้ มี

ลักษณะอาการตามปกติของมันอย่างนี้, แล้วจะต้องมีการจัดการอย่างไร ควบคุมอย่างไร จึงจะไม่เป็นทุกข์ขึ้นมา; จึงบอกว้ให้เห็นมันตามที่เป็นจริง. ให้เห็นธรรมชาติ ก็คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ.

เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นอย่างไร ?

[: เห็นตามเป็นจริง เห็นว่าเป็นไตรลักษณ์ : เห็นตลตาของทุกสิ่ง.]

ทีนี้ก็มาถึงคำว่า *เห็นอย่างไร ?* นะ. เมื่อตะกี้ *เห็นอะไร ?* *เห็นที่ไหน ?* นะ; ทีนี้จะพูดต่อไปว่า *เห็นอย่างไร ?* ก็เห็นตามที่เป็นจริง. (๑) พอเห็นโอกาสโลก; **เห็นโอกาสโลกนี้** ก็เห็นที่มันเห็น ๆ อยู่ : นี้แผ่นดิน นี้ก้อนหิน นี้ นี้อะไรต่าง ๆ ที่ประกอบกันอยู่เป็นพื้นแผ่นดิน, หรือว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดก็ได้; เรียกว่าเห็นโอกาสโลก. แต่ไม่ดูในการปรุงแต่งนะ; เช่นว่าจะดูก้อนหิน ดูต้นไม้ ดูคน ดูสัตว์ ดูอะไรที่มันมีเพียงสักว่าเห็นเข้าไปเท่านั้นแหละ, **แต่ไม่ดูให้ลึกถึงการปรุงแต่ง.** ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าเห็นโลก –โอกาสโลกภายนอก. เช่นเดี๋ยวนี้อีก้อนหินวางอยู่เยอะเยอะ ตาไปมองเข้าก็เห็นก้อนหินรูปร่างอย่างนี้, นี้เห็นโอกาสโลก; แล้วก็รู้ได้ว่า..., เห็นด้วยตานะ, เห็นด้วยตานี้ เห็นด้วยอายตนะนี้ด้วยตานี้นะ, ก็เห็นตามที่มันปรากฏแก่สายตาอย่างไร มันปรากฏแก่ระบบประสาทตาอย่างไร.

(๒) **ทีนี้จะเห็น จะดูที่สัตว์โลก** แล้วก็จะเห็นความแตกต่างระหว่างบรรดาสิ่งที่มีชีวิต : คนต่างจากสัตว์, สัตว์ต่างจากต้นไม้, ต้นไม้ต่างจากคน;

ก็คือเห็นวิภัติต่าง ๆ ความเป็นที่มันต่าง ๆ ๆ ๆ กันในระหว่างสิ่งเหล่านี้. เห็นสัตว์โลกที่มีชีวิต ที่กำลังเป็นต่าง ๆ ๆ ๆ กัน; นี่ก็ยังสามารถเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้เป็นส่วนใหญ่, แต่มันลึกเข้าไปถึงจนเห็นด้วยตาปัญญา.

(๓) **ทีนี้ไปถึงสังขารโลกนี้ เห็นการปรุงแต่ง** กระแสแห่งการปรุงแต่งที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้; นี่ทีนี้จะต้องเห็นด้วยตาอื่นแล้วแหละ, ไม่ใช่ตาเนื้อแล้ว; เห็นด้วยตาอีกชนิดหนึ่งคือตาภายใน ที่เรียกว่า**ปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ** : เห็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง; นี่เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริงแล้ว, ตามที่เป็นจริงของปัญญาจักขุ ไม่ใช่ตามที่เป็นจริงของตาเนื้อ.

ไอ้ตาเนื้อคือตาธรรมดานี้เห็นอย่างไร ก็เห็นตามที่เป็นจริงของตาเนื้อ มันเห็นไปอย่างนั้น เช่นเห็นก้อนหินรูปร่างอย่างนี้; **แต่ถ้าเอาปัญญาจักขุมา** มองดูสังขารโลก –การปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงของก้อนหินก้อนนี้ มันเห็นอย่างอื่น โน่น มันไม่เห็นเป็นก้อนหินอย่างนี้, นี่มันจะเกิดการเห็นที่ละเอียดกว่า คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองแหละมาก ๆ มากกว่า.

นี่เห็นตามที่ตาธรรมดาเห็น นี่ก็เรียกว่าเห็นภาพ ตามที่ตาธรรมดาเห็น, การกระท้อนของแสงที่มันกระท้อนมาจากไอ้สิ่งนั้น ๆ มันก็มาสร้างภาพชนิดนั้นขึ้นที่ตา. นี่ถ้าเรียนวิทยาศาสตร์มาบ้างก็จะรู้ว่า ก้อนหินก้อนนี้ตาเราเห็น แล้วเราก็ก้อนหินก้อนนี้รูปร่างอย่างนี้; แต่ไม่ได้หมายความว่าก้อนหินก้อนนี้มันเข้าไปในตาของเรา, จะเข้าไปได้อย่างไร มันก็บ้า; แล้วทำไมเราเห็นก้อนหินก้อนนี้ ? เพราะว่าสะท้อนแสงจากก้อนหินก้อนนี้ มันเข้าไปสร้างรูปภาพอย่างเดียวกัน ข้างในดวงตา ตรงที่มันมีเนื้อที่สำหรับสร้างภาพขึ้นมา ตามที่แสงมัน

สะท้อนเข้าไปอย่างไร; ฉะนั้น จึงมีก้อนหินรูปร่างอย่างนี้ปรากฏขึ้นในแก้วตาข้างใน ในส่วนที่รับภาพ. นี้เรียกว่าเห็นอย่างที่ตาเห็น; แต่ก็ยังจะต้องเห็นตามสัญญาหรือตามสมมติ คือใคร ๆ ก็เรียกอันนี้ว่าก้อนหิน, พอเราเกิดมาเราก็ได้ยินได้เห็น ได้ฟังเขาบอกว่านี่ก้อนหิน แล้วก็จำได้ว่าก้อนหิน ตามที่เขาสมมติเรียกกันในโลกว่า นี่คือก้อนหิน นี่คือต้นไม้ นี่คือเมฆทราย นี่คืออะไรต่าง ๆ; นี้เห็นตามที่ประสาทตามันรู้สึก และตามที่เขาสมมติกันว่าสิ่งนั้นเรียกว่าอะไร แล้วก็ตามที่เรารู้จำได้ว่า อันนี้เขาเรียกกันว่าก้อนหิน. ฉะนั้น เด็ก ๆ อายุไม่กี่ปีมันก็รู่ว่านี่เรียกว่าอะไร นี้เรียกว่าอะไร ๆ, นี้ก็มันเห็นสิ่งนั้น แล้วมันก็รู้จักชื่อของสิ่งนั้น; อย่างเป็นเรื่องตาเห็น เห็นด้วยตา.

ทีนี้ที่มันต้องดูให้ลึกขึ้นไปอีก ก็คือเห็นไอ้ส่วนที่มันเป็นสังขารโลก : ในก้อนหินนี้มีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง การปรุงแต่ง. **มีใครเห็นบ้าง?** เดียวก็จะตอบว่า ก็เห็นก้อนหินนี้ นอนนิ่งอยู่นี่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ปรุงแต่ง, ไอ้ที่ว่าเปลี่ยนแปลงหรือปรุงแต่ง ไม่จริงกระมัง. ก็ต้องบอกให้ดูกันใหม่ ไม่ใช่ดูด้วยตาเนื้อ, หลับตาเสีย; แล้วก็ดูว่าในก้อนหินนี้มีส่วนประกอบอันละเอียดปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย; ฉะนั้น ก้อนหินก้อนนี้มันก็จะไปสู่ความชรา แล้วก้อนหินก้อนนี้มันก็จะไปสู่ความสูญสลายไป เหมือนกับว่าตายอย่างนั้น. ในก้อนหินนี้มีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง กระแสแห่งการปรุงแต่ง : มีการเกิด มีการเปลี่ยนแปลง แล้วก็มีการดับ. เราจะเห็นการเกิด การเปลี่ยน การดับในก้อนหินนี้ได้ ด้วยตาอีกพวกหนึ่ง, เขาเรียกว่าตาปัญญา ตาธรรมะ.

ที่นี้อันไหนจริงกว่า ? เห็นเพียงแต่ว่ารูปร่างเป็นก้อนหิน กับเห็นว่าใน
 นี้มีการปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลง จนเรียกว่าไม่เที่ยงหรือน่าเกลียดน่าชังนี้ ? คุณ
 ก้อนหินก็เห็นอย่างนี้, คุณต้นไม้ก็เห็นอย่างนี้, คุณดินก็เห็นอย่างนี้, คุณคน ใน
 สัตว์ก็เห็นอย่างนี้; จะคุณในสัตว์เล็ก สัตว์น้อย สัตว์ใหญ่ หรือว่ามนุษย์เด็ก มนุษย์
 ผู้ใหญ่ ก็เห็นว่ามันมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง อยู่ในสิ่งนั้น ๆ. นี้
 พระพุทธเจ้าท่านต้องการให้คุณอย่างนี้ ให้เห็นอย่างนี้; ไม่ใช่ให้เห็นตามที่ตาเห็น
 แล้วก็รู้จักตามที่สัญญาสมมติกันอยู่.

นี้ให้เห็นจนว่ามันเปลี่ยนอยู่ทุกอย่าง; จะเปลี่ยนช้าเปลี่ยนเร็วไม่
 สำคัญ, แต่ว่าทุกอย่างเปลี่ยน. อะไรปรากฏอยู่ในสายตาของเราที่นี้, ก็ดูให้มันเห็น
 ในข้อที่ว่ามันกำลังเปลี่ยน มันกำลังเปลี่ยน; ก้อนหินก็ดี แผ่นดินก็ดี ต้นไม้ก็ดี
 ภูเขาดี เทียนก็ดี ดอกไม้ก็ดี เสื้อก็ดี กระดาษก็ดี เสื้อผ้าที่เราผูงอยู่ก็ดี หรือว่าเนื้อ
 ตัวเราก็ดี, หมดเลย มันกำลังเปลี่ยนนะ, มันไม่ได้หยุด ตายตัว คงที่หรอก. มอง
 ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอะ นี้จะเห็นจริงกว่า; จนเกิดความเห็นที่อาจจะพูดได้ว่า
 มันไหลเรื่อย, ทุกอย่างไหล. เรา รู้จักแต่น้ำไหล ของเหลวไหล; พอพูดว่าไหล
 แล้วก็หมายถึงของเหลวไหล. แต่เดี๋ยวนี้ก็พูดเสียใหม่ตามที่ป็นจริงว่า ทุก
 อย่างมันไหล : แมื่อก้อนหินนี้มันก็ไหล แผ่นดินก็ไหล, ต้นไม้ก็ไหล, อะไรก็
 ไหล ๆ ๆ ๆ, เนื้อตัวเราก้ไหล, ชีวิตก็ไหล, จิตใจ ความรู้สึก คตินึกก็ไหล, ไม่
 มีอะไรที่ไม่ไหล; จนถึงกับพูดว่าทุกอย่างไหล คือทุกอย่างไม่เที่ยง สังขารทั้งปวง
 ไม่เที่ยง เพราะเปลี่ยน, เปลี่ยนนั้นคือไหล.

ไอ้คำคำนี้เขาไปพบนักคิด นักศึกษา นักปรัชญาในประเทศกรีกฝ่ายตะวันตก พ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า ก็มีเหมือนกันที่คน ๆ นั้นเขาสอนว่าทุกอย่างไหล เป็นระบบคำสอนอันหนึ่ง ของคนชื่อฮิธักคลิตัส ก็มีว่าทุกอย่างไหล. นี้ก็เรียกว่าอยู่กับคนละมุมโลกก็ได้ : นั้นเขาอยู่ในทวีปยุโรป, นี้อยู่ในทวีปเอเชีย, แต่มาเห็นเหมือนกันว่าทุกอย่างไหล คือทุกอย่างมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง. ที่นี้เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า, มองเห็นหรือยังว่าทุกอย่างมันไหลนะ, คือเห็นอนิจจังนั้นแหละ ถ้าเห็นก็จะรู้สึ่ว่าทุกอย่างมันเปลี่ยน, เปลี่ยนคือไหล ไม่คงที่. นี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง; ถ้าเห็นว่าทุกอย่างไหลละก็ ก็ได้เห็นตามที่เป็นจริง.

ที่นี้การไหลนั้นนะ มันเป็นเรื่องเช่นนั้นเองของมัน. นี้ฟังให้ดีว่า มันเป็นความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นเรื่องเช่นนั้นเองของสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง ปรุงแต่ง หรือสังขาร, นี้เรียกว่าเช่นนั้นเอง; ไหลนะคือเช่นนั้นเอง. อะไรจะไหล ก็ตาม มันจะเป็นเช่นนั้นเองทั้งนั้น, ก็มีคำว่าตถตา ตถตาแปลว่าเช่นนั้นเอง. ถ้าเราเห็นความไหลของทุกสิ่ง ก็จะเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง. เราเห็นชัดลงไปว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง. ที่นี้เมื่อต้นไม้ก็เป็นเช่นนั้นเอง ก้อนหินก็เป็นเช่นนั้นเอง; แล้วมันก็จะต่างกันอย่างไร, ถ้าเราเห็นลึกถึงขนาด เห็นไอ้ไหลและเช่นนั้นเอง แล้ว มันจะไม่พบความต่าง : แผ่นดินก็ไหล ดินไม้ก็ไหล ก้อนหินก็ไหล คนก็ไหล สัตว์ก็ไหล ๆ; ฉะนั้น จึงเหมือนกันหมด ไม่มีอะไรต่างกัน เพราะว่ามันมีแต่กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง.

สุขก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง, ทุกข์ก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง; ก็เลยไม่มีต่างกันระหว่างสุขกับทุกข์ ในส่วนลึก ในส่วนแท้จริง

ในส่วนข้างใน. สุขก็คือความไหล ทุกข์ก็คือความไหล หรือความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งเหล่านี้; เลยไม่มีสุข ไม่มีทุกข์, มีแต่เช่นนั้นเอง. ฉะนั้น จึงหมดความหมายที่เป็นคู่ ๆ เช่นว่าสวยหรือไม่สวยอย่างนี้, ใ้สวยก็เช่นนั้นเอง, ไม่สวยก็เช่นนั้นเอง; มันก็เลยไม่มีว่าสวยหรือไม่มีว่าไม่สวย เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองเหมือนกันเสีย.

เอาว่าหญิง ว่าชาย, คุณลักษณะในความเป็นหญิงก็เช่นนั้นเองคือไหลเรื่อย, คุณลักษณะในความเป็นชายก็เช่นนั้นเองก็ไหลเรื่อย; มันก็เหลือแต่ความเป็นเช่นนั้นเองหรือไหลเรื่อย เลยไม่มีชาย ไม่มีหญิง; แต่ถ้าไม่เห็นเช่นนั้นเอง มันก็โง่เป็นมีชายมีหญิง มีสุขมีทุกข์ มีสวยมีไซ มีอะไรซึ่งต่างกันเป็นคู่ ๆ; ก็ถูกหลอกด้วยความเป็นคู่, ก็หลงรักและหลงเกลียดโดยความเป็นคู่. ให้เห็นเช่นนั้นเองมันก็เลยไม่มีหญิงไม่มีชาย ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีกำไรไม่มีขาดทุน; มันมีแต่เช่นนั้นเองเหมือนกันหมดในทุกสิ่ง ไม่ว่าอะไรนะ, ไม่ยกเว้นอะไร ที่มีความเป็นเช่นนั้นเอง; ในฝ่ายสังขารก็ไหลเรื่อย; ทีนี้ในฝ่ายวิสังขารหรืออสังขตะมันไม่ไหล แต่ความไม่ไหลนั้นก็เช่นนั้นเองเหมือนกัน. ฉะนั้น จะเป็นสังขารหรือวิสังขาร จะเป็นสังขตะหรืออสังขตะ มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเองในส่วนนี้, ก็เลยว่ามันไม่ต้องยึดถือว่าตัวตน ไม่ว่าจะเป็สังขตะหรือเป็นอสังขตะ; นี่มันจะหมดกันที่ว่า สัพเพ ธมมา อนตตา -ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน มีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี่จะต้องสังเกตให้ดี ศึกษาให้ดี เข้าใจให้ดี. อาตมารู้สึกว่าท่านผู้ฟังคงจะไม่จับฉวยเอาได้ทั้งหมด จะไม่เข้าใจถึงที่สุดตามที่ต้องการให้เข้าใจ; จึงขอให้อาไปคิด ไปนึก ไปศึกษา ไปทดสอบ ไปซ้่าซักซ้อมอะไรกันอยู่. ต้นไม้ก็เช่น

นั่นเอง ก้อนหินก็เช่นนั้นเอง; เพราะฉะนั้น มันก็ไม่มีต้นไม้ ไม่มีก้อนหิน มันมีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง. แผ่นดินก็เช่นนั้นเอง; ทุกอย่างภายนอกตัวเราเช่นนั้นเองเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งใดเลย มีแต่สิ่งเดียวคือเช่นนั้นเอง.

อ้อ, **ที่นี้ภายใน** : เนื้อหนังร่างกายก็เช่นนั้นเอง, ที่เป็นนามธรรมความรู้สึกคิดนึกจิตใจก็เช่นนั้นเอง, ความสุข ความทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ที่ปรากฏออกมาเป็นเวทนาที่เช่นนั้นเอง, โรคภัยไข้เจ็บก็เช่นนั้นเอง, สบายดีก็เช่นนั้นเอง; ช่วยจำไว้ว่ามันมีอย่างนี้ละ, ถ้าไม่เข้าใจก็ไปดูให้คินะ. บางคนมาถามอาตมา, เขาเป็นคนที่พอจะเข้าใจได้นะ มาถามอาตมาว่าเป็นโรคอะไร ? ไม่สบายเป็นโรคอะไร ? เมื่ออาตมาสังเกตเห็นว่าคนนี้นั้นจะพอเข้าใจได้; ก็ตอบว่าอาตมาเป็นโรคเช่นนั้นเอง. ที่นี้เขาถามว่ากินยาอะไร ? บอกกินยาเช่นนั้นเอง. คนโง่ไม่เข้าใจอย่าโง่ก็จะเข้าใจว่ามันเป็นโรคเช่นนั้นเอง. แล้วถามกินยาอะไร ? กินยาเช่นนั้นเอง. เขาถามว่าได้ผลเป็นอย่างไร ? ได้ผลเช่นนั้นเอง. พอหายก็เช่นนั้นเอง ไม่หายก็เช่นนั้นเอง ตายก็เช่นนั้นเอง; ฉะนั้น เราเจ็บเป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วกินยาเช่นนั้นเอง ได้ผลเป็นเช่นนั้นเอง. จำไว้แล้วเอาไปทบทวนคิดนึกดู ถ้าเข้าใจได้อย่างนี้ได้ แล้วก็จะเข้าใจเรื่องทั้งหมดได้ว่า มันมีแต่เช่นนั้นเอง.

ที่นี้เมื่อตั้งคำถามขึ้นว่า **เห็นธรรมชาตินั้นเห็นอย่างไร ?** คำตอบก็ว่าเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง จนไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างกัน. ในโลกนี้จะมีอะไรที่เป็นภายใน ภายนอก ก็ร้อย ก็พันก็หมื่น ก็แสนชนิดตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน, เรบอกไม่มี; มีอย่างเดียว มีสิ่งเดียวคือเช่นนั้นเอง คือความเป็นเช่น

นั่นเอง. ขอให้เห็นอย่างเดียวกันเท่านั้นแหละ ซึ่งเห็นได้จากทุกสิ่ง ในทุกสิ่ง; นี่เห็นเช่นนั้นเอง. เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง คำนี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง.

ถ้ายังไม่เห็นเช่นนั้นเอง ก็จะไม่เห็นตามที่เป็นจริง; ก็จะเห็นก่อน หินเป็นก้อนหิน เห็นต้นไม้เป็นต้นไม้ เห็นแผ่นดินเป็นแผ่นดิน เห็นแมวเป็นแมว เห็นหมาเป็นหมา เห็นอะไรเป็นอะไรไปตามนั้นมากมาย, รูปร่างต่างกันไปหมด. แต่เมื่อเห็นลึกเข้าไปถึงส่วนลึก คือความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่งแล้ว จะเห็นทุกอย่างเหมือนกันหมด ทุกอย่างเหมือนกันหมด; จะเรียกว่าสิ่งเดียวกันก็ได้.

ถ้าเห็นลึกจะเห็นสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเองในทุกสิ่ง
ทุกอย่าง. ในรูปธรรมก็เห็นอย่างนั้น ในนามธรรมก็เห็นอย่างนั้น, ในบุญ กุศลก็เห็นอย่างนั้น, ในบาปในอกุศลก็เห็นอย่างนั้น, ในอภัยกถุคก็เห็นอย่างนั้น : **เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง; ตั้งแต่ขี้ฝุ่นขี้ผงละเอียดเม็ดหนึ่งก็เช่นนั้นเอง จะมาเป็นสัตว์ เป็นคนก็เช่นนั้นเอง เป็นจิตเป็นใจก็เช่นนั้นเอง, เป็นความรู้ลึกสูงสุด เป็นมรรค ผลนิพพาน ก็เช่นนั้นเอง. ไม่มีอะไรนอกจากเช่นนั้นเอง; เลยไม่มีอะไรที่จะมาแบ่งแยกให้เรารักสิ่งนั้นเกลียดสิ่งนี้ ต้องการสิ่งโน้นกลัวสิ่งนี้ ซึ่งมันเป็นเรื่องยุ่งไปหมด เพราะความโง่ของตัวเองไม่เห็นตามที่เป็นจริง. คือเห็นของจริงที่สุดที่มีอยู่ในทุกสิ่งคือความเป็นเช่นนั้นเอง; เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง เรียกว่า ยถาภูต –ตามที่เป็นจริง, “ยถาภูต” ได้ยินบ่อย ๆ. แล้วเป็นเช่นนั้นเองคือ ตถตา อวิตถตา อนัญญุตตาเหล่านี้ เรียกว่าเช่นนั้นเอง ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นไปโดยประการอื่น. ถ้าถามว่าเห็นอย่างไร? เห็นธรรมชาติอย่างไร? ก็เห็นเช่นนั้นเองก็ได้, เห็นตามที่เป็นจริงก็ได้; มันเรื่องเดียวกันแหละ.**

นี่เห็นธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งหมด ทั้งสิ้น กี่ร้อย กี่พัน กี่หมื่น กี่แสนอย่าง ว่ามีเพียงอย่างเดียว สิ่งเดียว คือเช่นนั้นเอง; เลยไม่มีอะไรแปลกดอก : ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ฟ้า ดิน น้ำ มหาสมุทร โลก แผ่นดิน โลกต้นไม้ โลกสัตว์ โลกคน เช่นนั่นเองเท่านั้น มีแต่สิ่งที่กำลังเป็นเช่นนั้นเอง, แล้วไหลเรื่อย เปลี่ยนเรื่อย ของสิ่งที่เป็นสังขาร. ส่วนที่ไม่ใช่สังขารเป็นนิพพานนั้นเห็นยาก แล้วก็ไม่ได้เห็น ก็ไม่มีโอกาสจะพูด; แต่ถ้าไปเกิดเห็นเข้า พระนิพพานก็เป็นเช่นนั้นเองอีกเหมือนกัน. ฉะนั้น ก็เลยไม่ต้องยึดถืออะไรโดยความเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นตัวเป็นตน อย่างนั้นอย่างนี้ คนนั้นคนนี้ เป็นเรา เป็นเขา เป็น..., อย่างที่มันเห็นหรือรู้สึกกันอยู่ เพราะเขาไม่เห็นธรรมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง. ถ้าเขาเห็นธรรมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง มันเหลือสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเอง.

เห็นธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเองนั้น เห็นด้วยอะไร ?

[: เห็นด้วยยถาภูตสัมมปปัญญา หรือด้วยยถาภูตญาณทัสสนะ.]

เฮ้อ, ทีนี้ก็ ตั้งคำถามต่อไปว่า ที่เห็นเช่นนั้นเองนะ, เห็นด้วยอะไร ? เหาอะไรมาเห็น ? คำตอบมันก็มีว่า ด้วยยถาภูตสัมมปปัญญาที่ได้ยถาภูตญาณทัสสนะก็ได้. ถ้าต้องการจะเห็นละเอียดลึกซึ้งถึงความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวงแล้ว ต้องเห็นด้วยยถาภูตสัมมปปัญญา ยถาภูตญาณทัสสนะ; มีชื่อหลายชื่อ แต่เรียกกันโดยมาก รัตภูมิที่สุด ก็เรียกว่า ยถาภูตสัมมปปัญญา

-ปัญหาเห็นชอบโดยถูกต้องแล้วตามที่เป็นจริง, เรียกว่ายถาภูตสัมมัมปัญหา; เอามาแต่ไหนไว้ค่อยพูดกันอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าต้องมีอันนี้ขึ้นมาให้ได้, ถ้าไม่มีอันนี้จะไม่เห็นตามที่เป็นจริง. อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ นี้ : ญาณะ แปลว่ารู้, ทัสสนะ แปลว่าเห็น, ยถาภูตะ -ตามที่เป็นจริง; ยถาภูตญาณทัสสนะ -ปัญหาเป็นเครื่องรู้เครื่องเห็นตามที่เป็นจริง เรียกอย่างนี้ก็มี. แต่มันเป็นสิ่งเดียวกัน ความหมายของคำก็เหมือน ๆ กันแหละ : ยถาภูตสัมมัมปัญหา -ปัญหาเห็นชอบ(: ถูกต้อง)ตามที่เป็นจริง, ยถาภูตญาณทัสสนะ ก็ ปัญหาเป็นเครื่องรู้เครื่องเห็นตามที่เป็นจริง อีกเหมือนกัน. เราต้องเอายถาภูตสัมมัมปัญหาหรือจะเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะนี้มา เป็นเครื่องดูให้เห็น.

ทีนี้ก็ไปเปรียบเทียบชื่อว่า ถ้าดูด้วยระบบประสาทตา ทางอายตนะทางตา อย่างที่เราเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ ดูเดี๋ยวนี้ เราดูด้วยตา ประสาทตา ระบบตา อายตนะคือตา, เราเห็นอะไร? เราก็เห็นอย่างที่ภาพที่เห็น เป็นมโนภาพตามที่มันไปสร้างขึ้นมาใหม่ในตา. แต่ถ้าเราดูด้วยยถาภูตสัมมัมปัญญามันไม่มีหน้าที่มาดูรูปร่าง ต้นไม้ มีรูปร่างอย่างนี้ ก้อนหินมีรูปร่างอย่างนี้ พื้นดินมีรูปร่างอย่างนี้ มันไม่มีหน้าที่ที่จะดูอย่างนั้น; เพราะฉะนั้น มันไม่เห็นดอก มันไม่ต้องเห็น แล้วมันก็ไม่เห็นด้วย มันก็ไม่ดูอย่างนั้นด้วย.

ยถาภูตสัมมัมปัญญาคงไม่มาดูว่าต้นไม้รูปร่างอย่างนี้ ก้อนหินรูปร่างอย่างนี้ แผ่นดินรูปร่างอย่างนี้ คนรูปร่างอย่างนี้ สัตว์...; มันไม่เห็นอย่างนั้น มันไม่มีธรรมชาติสำหรับจะดูในแง่ นั้น; แต่มันมีธรรมชาติสำหรับจะดูลึกเข้าไปถึงข้างใน : ข้างในของก้อนหิน ข้างในของต้นไม้ ข้างในของแผ่นดิน ข้างใน

ของทุกสิ่ง ว่าไอ้, มีแต่ความไหลเรื่อย เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงเรื่อย มีความเป็นเช่นนั้นเอง; มันแทงทะลุเข้าไปข้างใน เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง. นี่เขาเรียกว่าตาที่ได่ เรียกว่าธรรมจักขุ – จักขุสำหรับเห็นธรรม, หรือปัญญาจักขุ – ปัญญาสำหรับจะเห็นทั้งหมด รู้แจ้งทั้งหมด. ไอ้ที่เราดู ลืมตาดูกันอยู่นี้มัน มั่งสัจจักขุ แปลว่าตาเนื้อ, เห็นตามที่มันเห็นอย่างที่เราลืมตาขึ้นก็เห็น. เอ้า, ทีนี้ปัญญาจักขุ ธรรมจักขุมันไม่มีหน้าที่เห็นอย่างนี้ หรือดูอย่างนี้, มันก็ไม่เห็นดอก ไม่เห็นว่าคันไม้มีรูปร่างอย่างนี้, มันไปเห็นข้างในลึกเข้าไปว่า ไอ้, ไหลเรื่อย ไหลเรื่อย เป็นอย่างนี้เอง เป็นอย่างนี้เอง; อย่างนี้เรียกว่าปัญญาจักขุ หรือ ธรรมจักขุ. ในบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตรท่านใช้คำหลาย ๆ คำว่า จกฺขุ อุตฺปาติ, ภาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ; นี่หลาย ๆ อย่างนี้ก็คืออย่างเดียวกัน คือปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ.

เรียกว่าจักขุ (จกฺขํ □) ก็เห็นไอ้ส่วนที่เป็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง; เรียกว่า ฐู (ญาณ) ก็รู้ธรรมชาติอันลึกซึ้ง ไม่ใช่รู้อย่างเด็กเรียนหนังสือในโรงเรียน; เรียกว่า ปัญญา (ปญฺญา □) ก็ปัญญาอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่ปัญญาทำมาหากิน ปัญญาจู้จู้ จู้โกง จู้ขโมย, มันเป็นปัญญาอย่างลึกซึ้งที่เห็นจริง; เรียกว่าวิชา (วิชฺชา) ก็วิชาจริง; เรียกว่าแสงสว่าง (อาโลโก) ก็แสงสว่างจริง ไม่ใช่แสงแดด. แสงแดดนี้มันก็เห็นตามแบบแสงแดด, ถ้าคนตาบอดก็ไม่เห็น; แต่ถ้าว่ามันเป็นปัญญาจักขุ ให้ตามันบอดหรือมันอะไรด้วย มันก็ยังเห็นอยู่นั่นแหละ; นี่เขาเรียกว่าปัญญาจักขุ หรือ ธรรมจักขุ.

ฉะนั้น เราจึงต้องมีตา ที่เรียกว่าปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ จะเรียกว่า ตาในก็ได้ พุคกันง่าย ๆ สำหรับชาวบ้าน. ใต้ตาลูกนี้ที่ลึ้มอยู่ เห็นอยู่ นี้เรียกว่า ตานอก เห็นชั้นนอก เห็นของข้างนอก เป็นรูป เป็นร่าง ตามสัญญา ตามสมมติ; ที่นี้ตาในไม่ใช่อย่างนั้น มันไม่เห็นอย่างนั้น ไม่มัวเห็นข้างนอกอยู่อย่างนี้ มันเห็น จนลึกเข้าไปข้างใน : เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรียกว่าตาใน. ตานอกจะเห็นว่าหยุด, แต่ตาในจะเห็นว่าไหลเรื่อย. ตานอกนี้ เดี่ยวนี้ตานี้เห็น ก้อนหินก้อนนี้ว่า ก้อนหินก้อนนี้หยุดอยู่ที่ตรงนี้; นี้ตานอกมันโง่มันเห็นอย่างนี้. ที่นี้ตาในที่มันเห็นอนิจจัง เห็นอะไร ใต้ตาในมันเห็นว่า โอ้, ไหลเรื่อย ก้อนหิน ก้อนนี้ก็ไหลเรื่อย ความเป็นก้อนหินนี้ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนเรื่อย เป็นอนิจจังเรื่อย.

นี่ถ้าว่ากันลึ้มก็จะพูดว่า ตานอกเห็นว่าหยุด, แต่ตาในเห็นว่าไหลเรื่อย. จะเป็นอะไรก็ได้ จะไปเห็น ไปดูอะไร คุณ คน ของ คุณสัตว์ คุณเงิน คุณทอง คุณวักวาย ไรนา ดูอะไร : ถ้าตานอกก็เห็นว่าหยุดอยู่ตรงนั้นเว้ย; แต่ตาในเห็นว่า ไหลเรื่อย ไม่มีหยุด, นี่จึงเรียกว่าเห็นด้วยตาใน. ที่เขาเรียกกันว่าวิปัสสนา –เห็น อย่างแจ่มแจ้งนั้นนี่คือเห็นด้วยตาใน.

ใต้ตาในนี้ต้องหามา หรือต้องเรียกว่าเตรียมขึ้นมา จัดขึ้นมา; ไปฝึกจิต ให้เป็นสมาธิ แล้วจะได้ตาใน จะมีตาในสำหรับเห็นตามที่เป็นจริงว่ามันไหลเรื่อย หรือว่าเช่นนั้นเอง. ใต้ตานอกแท้ ๆ นี้มันไม่เห็นได้ มันก็เห็นว่า... อย่างที่เห็น ๆ อยู่; แต่ต้องไปฝึกจิตให้ดี ให้ถูกต้องตามวิธีที่เรียกว่าสมาธิ เพราะถ้าสำเร็จแล้ว มันจะเกิดใต้ตาใหม่ ที่เรียกว่าตาใน ได้มาสำหรับจะดูสิ่งทั้งปวงกันอีก, ที่นี้ก็เห็น ตรงกันข้าม : เห็นสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, ตรงกันข้ามจากที่

ตานอกมันเห็นว่า อ้อ, มันอยู่ตรงนี้ มันของกู กูเอาอย่างไรก็ได้ มันเที่ยง มันสุข; มันต่างกันอย่างนี้.

ฉะนั้น ใครอยากมีตาในก็ไปฝึกฝนจิตเสียใหม่ ให้จิตมีความเป็นสมาธิ ตามสมควรแหละ จะไม่ถึงที่สุดก็ได้; แต่อย่างน้อยก็ต้องตามสมควรของความ เป็นสมาธิ, เราจึงจะมองเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, หรือที่เรียกว่า เห็นทุกสิ่งมันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่ไหล ไม่มีอะไรที่หยุดอยู่. นี้เรียกว่าเห็น ด้วยยถาภูตสัมมัมปัญญา เห็นด้วยยถาภูตญาณทัสสนะ ที่พระพุทธเจ้าท่าน ตรัสถึงมากที่สุดในคำสอนของท่าน. ฉะนั้น เราถ้าอยากให้เห็นตามที่พระพุทธเจ้า ท่านสอน ก็ต้องสร้างอันนี้ขึ้นมา สร้างยถาภูตสัมมัมปัญญาขึ้นมาให้ได้ แล้วก็เห็น สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. เห็นด้วยอะไร? เห็นด้วยยถาภูตสัมมัมปัญญา. นี้เห็น ธรรมชาติตามที่เป็นจริง คือเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเองก็ได้ หรือเห็นว่า ทุกอย่างมันไหลเรื่อยก็ได้, เห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง.

เห็นด้วยอะไร? เห็นด้วยยถาภูตสัมมัมปัญญาที่เกิดมาจากสมาธิ. ที่นี้ เห็นที่อะไร? เห็นที่ไหน? ก็เห็นที่ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นโลกแผ่นดิน เป็นโลกหมู่ สัตว์ หรือเป็นโลกสังขาร. หมายความว่ารูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี การ ประจุแต่งของรูปธรรมนามธรรมก็ดี; ทั้ง ๓ โลกนี้ มันเป็นอย่างนี้ มันไหลเรื่อย มีความเป็นเช่นนั้นเอง คือการไหลเรื่อย. รูปธรรมก็เป็นโลกรูปธรรม, นามธรรม ก็เป็นโลกนามธรรม, การประจุแต่งของสิ่งทั้งสองนี้ก็คือสังขารโลก หรือโลก แห่งการประจุแต่งของรูปธรรมและนามธรรม; แต่เขาเรียกมันว่าโอกาสโลกบ้าง สัตว์โลกบ้าง สังขารโลกบ้าง.

ถ้าอยากจะทำหนดง่าย ๆ ก็ว่า ไม้ที่เป็นรูปธรรมมันก็เป็นโอกาสโลก, ที่เป็นนามธรรมเช่นจิตใจนี่มันก็เป็นสัตว์โลก, ที่เป็นการปรุงแต่งกันอยู่เรื่อยของสิ่งทั้งสองนี้ ก็เรียกว่าสังขารโลก. “สังขาร” ในที่นี้มันแปลว่า ปรุงแต่ง มันไม่ได้แปลว่าเนื้อหนังร่างกาย. การปรุงแต่ง สภาพการปรุงแต่งนะ หยุดเสียเถอะ แล้วก็สบาย; ถ้ามีปรุงแต่งอยู่เรื่อย ก็จะต้องเวียนว่ายให้เป็นกองทุกข์.

ดับสังขาร หยุดสังขาร ไม่ได้หมายถึงความตาย, หมายถึงหยุดการปรุงแต่ง; แล้วควบคุมการปรุงแต่งให้ได้ แล้วก็จะเป็นสุข. เตลั วุปสโม สุขโ; ชักบังสกุลป้าซ้าว่า เตลั วุปสโม สุขโ, ไม้สังขารอย่างนี้ก็คือการปรุงแต่ง : หยุดการปรุงแต่งเสียได้เป็นความสุขอย่างยิ่ง. ฉะนั้น เราต้องรู้ไอ้ธรรมชาติแห่งสังขารหรือสังขารโลก-โลกแห่งการปรุงแต่งอันละเอียดอันลึกซึ้งที่สุดที่มีอยู่ในสิ่งทั้งปวงให้ดี ๆ มีอยู่ในสิ่งทั้งปวง; เพราะว่าเราต้องไปหลงในสิ่งทั้งปวง หรือจะไปหลงในบางสิ่งบางอย่างมันก็รวมอยู่ในสิ่งทั้งปวง รวมอยู่ในคำว่าสังขารทั้งปวง.

ฉะนั้น อย่าไปหลงในสังขารหรือการปรุงแต่ง, เห็นตามที่เป็นจริงว่าเป็นธรรมชาติอย่างนั้นเอง, ก็ไม่มีความหมายสำหรับให้รัก ไม่มีความหมายสำหรับให้เกลียด ไม่มีความหมายสำหรับให้โกรธ ไม่มีความหมายสำหรับให้กลัว ไม่มีความหมายสำหรับจะมาอาลัยอาวรณ์ให้ยึดมั่นถือมั่น; มันไม่มี. เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นมันก็พอแล้ว มันก็ไม่มีความทุกข์.

เห็นธรรมชาติทั้งปวงเป็นตถตา จะมีผลอย่างไร ?

[: มีประโยชน์ถึงขนาดสร้างปรินิพพานจริงขึ้นมาที่นี่และเดี๋ยวนี้.]

ทีนี้จะตั้งปัญหาต่อไปว่า **จะมีผลอย่างไร ?** ถ้าเราเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงว่ามันมีอย่างนั้นเอง หรือมีไหลเรื่อย; **เห็นอย่างนี้จะจะมีผลอย่างไร ?** ผลอย่างนี้ไม่ใช่ผลกรรมนะ, มันเป็นปฏิภิกิริยาที่เกิดมาจากการเห็นนะ, การเห็นด้วยญาณทัสสนะนี้ จะไม่จัดว่าเป็นกรรม, เป็นภิกิริยาอันหนึ่ง แล้วมีปฏิภิกิริยาเกิดขึ้นมาจากการเห็นนั้น. **เห็นตามที่เป็นจริงแล้ว จะเกิดผลขึ้นมาเป็นความปล่อย –วาง –เฉย.** ก่อนนี้ไม่ปล่อย ไม่วาง ไม่เฉย; จะเอาทั้งหมดเอาเป็นตัวของกูอย่างใดอย่างหนึ่ง. ทีนี้พอเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วมันก็จะปล่อยสิ่งที่ยึดอยู่ วางเสีย แล้วก็เฉยในทุกสิ่ง, ก็หลุดจากทุกสิ่ง; แล้วเมื่อนั้นแหละจะนิพพาน จะปรินิพพาน.

นี่อยากจะพูดให้รู้กันไว้สำหรับผู้ที่รักธรรมะ รักความหลุดพ้นนะ ว่า **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า เมื่อไม่จับไว้ ไม่ถือไว้ด้วยอุปาทาน, เมื่อนั้นนิพพานแหละ.** ทีนี้บางคนหรือโดยมากได้ยินว่า จะนิพพานต่ออีกเท่าไรละ –ก็ همینชาติ ก็แสนชาติ อสงไขยชาติ เราจึงจะนิพพานนะ; เคยฟังอย่างนั้น เคยเชื่อกันอย่างนั้น เคยสอนกันอย่างนั้น : เราต้องบำเพ็ญบารมีเรื่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ ไป, همینชาติ แสนชาติ อสงไขยชาติเราจึงจะนิพพาน. ทีนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อปล่อย เมื่อวาง เมื่อเฉย, เมื่อนั้นจะนิพพานที่นั่น; เป็นอกาลิโกที่นั่น เมื่อนั้น.** **ทีนี้จะปล่อยวางก็ต้องเห็นชิ : เห็นธรรมชาติ**

ทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่าเช่นนั้นเองเวีย ไหลเรื่อยไวย; พอเห็นอย่างนี้มันก็ปล่อย คือไม่ยึดมั่นไม่ถือมั่น, เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นมันก็นิพพาน, แม้จะเป็นนิพพานชั่วคราว ก็เรียกว่านิพพาน.

แล้วคำนี้พระบาลีใช้คำว่าปรินิพพานเสียด้วยนะ, ไม่ได้ใช้คำว่านิพพานเฉย ๆ, ใช้คำว่าปรินิพพาน ซึ่งเราก็อธิกัณฑ์ว่าเป็นความหมายสูงสุดแหละ ดับที่สุดแหละ; แต่อยากจะให้ความหมายที่ชัดกว่า ว่าเย็น. นี่ปรินิพพานนะแปลว่าดับเย็น; ที่พูดว่านิพพาน ๆ ๆ คือดับแห่งความร้อน, ร้อนแห่งกิเลส ร้อนแห่งวิญญูสงสาร ร้อนแห่งอะไรก็ตาม ดับหมดแล้วก็เย็น นั่นคือนิพพาน; ฉะนั้นนิพพาน แปลว่าเย็น. ทีนี้เราจะเย็นจะดับได้ ก็เพราะไม่ยึดมั่น, เราจะไม่ยึดมั่นได้ก็เพราะเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ฉะนั้น คงจะไม่เสียเปล่ากรรมัง : อาตมาก็พูดเรื่องนี้จนเหนื่อยแล้ว ผู้ฟังก็นั่งฟังจนเมื่อยแล้ว มันจะเสียเวลาเปล่าหรือไม่ ว่าเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วมันจะไม่ยึดมั่นถือมั่น; เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น มันจะดับเย็นเป็นปรินิพพาน.

บาลีโดยพิสดาร ก็พอจะเข้าใจได้ไม่ยากดอกว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี่หกอย่างนี้ : ในกรณีรูป มันมีรูปนะที่เราอาจจะรู้สึกได้ด้วยตาณะ, แล้วรูปนั้นน่ารักนะ รูปนั้นน่าพอใจนะ, มันมีรูปที่น่ารัก มันเป็นที่เข้าไปตั้งเป็นที่เข้าไปยึดเอาแห่งกาม เป็นที่กามเข้าไปยึดเอา, ราคีเย - เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด หรือชวนให้กำหนัด. เมื่อพูดอย่างนี้ก็ขอให้ทุกคนนึกดูว่า ไอ้สิ่งที่เราเห็นทางตานั่นแหละที่มันน่ารัก น่าพอใจจนก่อให้เกิดกิเลสกำหนัดยินดีหลงใหลนะ มันมีอยู่ในโลก. เอ้า, ทีนี้มันมา

กระทบตา, มากระทบเรา พูด่าง ๆ ว่ามากระทบเรา คือกระทบตาของเรา; พอกระทบแล้วเราก็อชอบใจอย่างยิ่ง ชอบใจเหลือประมาณนี้, ท่านเรียกว่า อภินนุทติ -ชอบใจอย่างยิ่ง; แล้วก็ปากพูด พูดปากอย่างเอร็ดอร่อย พอใจพรับว่ามันวิเศษ ๆ หนอ วิเศษจริงหนอ อะไรก็ตามเออะ แล้วแต่คนบ้านั้นมันจะพูดไปแหละ, ปากพรับอยู่ในสิ่งที่มันชอบใจที่สุด อย่างนี้ก็เรียกว่า อภิวทติ -มันพรับสรรเสริญ, พรับพุดคุณของสิ่งที่มันหลงรัก; แล้วจิตใจของมันก็ปักแน่นลงไปในเรื่องนั้น ในสิ่งที่มันชอบ แล้วมันพรับพุด พรับสรรเสริญอยู่นั้น, จิตใจของมันก็ปักดิ่งลงไปในเรื่องนั้น นี้เรียกว่า อชฺโฆสย ติฏฺฐติ -มันหยั่งลงไปในเรื่องนั้น. เมื่อคนนั้นมันชอบใจอย่างยิ่ง พรับสรรเสริญอย่างยิ่ง ปักใจอย่างยิ่งอยู่นี้, วิญญาณนั้น วิญญาณในขณะนั้นนะ ที่มันสัมผัสรูปอันนั้นนะ วิญญาณนั้นก็เป็นวินญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเสียแล้ว ท่านเรียกว่า ตํ นิสฺสิตํ วิญฺเฎฉํ โหติ -วิญญาณนั้นก็เป็นวินญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยยึดครองเสียแล้ว คือความเพติดเพติน ยินดี พรับสรรเสริญ มัวมนั้นนะ นั่นเรียกว่ากิเลส เข้าไปอาศัยวิญญาณนั้น วิญญาณทางตาในกรณีนี้ที่ได้เห็นรูปอย่างนี้; ฉะนั้น วิญญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเต็มก็อย่างนี้แล้ว นั่นแหละเรียกว่า อุปาทาน อุปาทาน, ตตฺตฺปาทานํ -นั่นแหละคือตัวอุปาทานละ, อุปาทานคือความยึดถือ.

ทีนี้ก็ตรัสว่า สอุปาทานโน ทเวานมินฺท ภิกฺขุ น ทิฏฺฐเฎฉว ฆมฺเมปรินิพฺพายติ เพราะท่านตรัสตอบแก่พระอินทร์, เรียกว่าทเวานมินฺท นะพระอินทร์ -จอมเทวดา, พุดกับพระอินทร์. ถ้าว่าภิกษุมีอุปาทานอย่างนี้แล้ว มันไม่ดับเย็น คือไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรมนี้; เพราะมันมีอุปาทานยึดมั่น หลงไหล แน่นแฟ้นชอบใจ พรับสรรเสริญอยู่ด้วยปาก. (ตัวเอนทั้ง ๓ ข้อหน้าข้างบนและต่อไป คือคำพระพุทธานุญาต.)

ที่นี้ในกรณีที่ตรงกันข้าม : เมื่ออารมณ์อย่างนั้นมากระทบตาเป็นต้นนี้ มันมีปัญญา มันเป็นกรณีของคนที่มีปัญญา เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แม้ในรูปที่มากระทบตา ที่น่ารัก น่าพอใจ น่ากำหนดเหลือประมาณนี้ มันก็ยังเห็นว่า โอ๊ย, ธรรมชาติ ตามธรรมดา เช่นนั้นเอง ไหลเรื่อย อย่างนี้เป็นต้น; ไอ้คนนี้มันก็ไม่หลงพอใจชิ : มัน น อภินนุทติ –มันไม่เพลิดเพลินอย่างยิ่ง, น อภิวทติ –มันไม่ได้พร่ำสรรเสริญสุคปากอย่างยิ่ง, น อชฺโฆสย ตัญญุตติ –มันก็ไม่ฝังใจลงไป, คนนี้; เพราะมันเห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง. ไอ้วิญญานนั้นมันก็ไม่ถูกกิเลสอาศัย นั่นมันไม่ใช่อุปาทาน ฉะนั้น ในขณะที่ บุคคลนั้น วิญญานนั้นมันไม่เป็นอุปาทาน หรือไม่มีอุปาทาน; แล้วก็ภิกษุผู้ไม่มีอุปาทาน ย่อมดับเย็นเป็นปรินิพพานในทิวฐธรรมนี้นั้นเทียว, ในทิวฐธรรมนี้ คือที่นี้และเดี๋ยวนี้ละ; เมื่อมันไม่มีอุปาทาน เมื่อมันดับอุปาทาน เมื่อมันว่างจากอุปาทาน, มันจะเป็นปรินิพพาน –เย็นสนิทที่ตรงนั้น เวลานั้นนั้นเทียว.

นี่เราสามารถจะมีปรินิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ โดยการกำจัดอุปาทานเสีย ระวังอุปาทานเสีย ไม่ให้อุปาทานเกิดขึ้นมา; เมื่อไม่มีอุปาทานก็เป็นผู้เย็น เป็นผู้ดับเย็น เป็นผู้ปรินิพพานอย่างนี้. มันปรินิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้; ไม่ต้องรออีกหมื่นชาติ แสนชาติ อสงไขยชาติ บำเพ็ญบารมีไป อสงไขยชาติ จึงจะปรินิพพาน.

ฉะนั้น ที่พูดนี้ก็เพื่อขอให้ดูว่า มันมีประโยชน์อย่างไร ? การเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นสักแต่ว่าธรรมชาติ เช่นนั้นเอง ไหลเรื่อยนี้, ถ้าเห็นอย่างนี้แล้วมันจะมีประโยชน์อะไร ? มันจะมีประโยชน์ถึง

ขนาดสร้างพระนิพพานขึ้นมาที่นี้และเดี๋ยวนี้ และเป็นนิพพานจริง รู้สึกอยู่กับจิต –นี่ก็เป็นสันทิฏฐิโก เป็นของจริง, แล้วก็ไม่จำกัดเวลา มันที่นี้และเดี๋ยวนี้คือเมื่อมันไม่มีอุปาทาน นี่ก็เป็นอกาลิโก –มันไม่จำกัดเวลา, แล้วอาการอย่างนี้มันก็เป็น ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ –ไอ้คนที่รู้นั้นมันก็รู้ได้เฉพาะตน ประจักษ์แก่ใจของตน; อย่างนี้จะป็นธรรมชาติจริงเป็นของจริง เพราะเป็น สันทิฏฐิโก อกาลิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ.

เอาละ, มันก็จะหมดเรื่องแล้ว คือดูให้เห็นตามที่เป็นจริง ว่าธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้เอง ไหลเรื่อย ไม่ต้องยึดมันถือมัน. เดี่ยวนี้เราไม่เห็นธรรมชาติทั้งปวงตามที่เป็นจริง ไปยึดมันถือมันก็เป็นทุกข์; อย่างน้อยก็ปวดหัวนอนไม่หลับ. เข้าใจว่า ต่อไปนี้คงจะเอาไปปรับปรุงขยาย อย่านำให้ต้องปวดหัวหรือนอนไม่หลับ จะได้เลิกกินยานอนหลับกันเสียที.

ต้องขอยุติการบรรยายเพราะธรรมชาติบังคับ, ธรรมชาติบังคับ. (มีฝนตกหนัก.)

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๙ -

ที่หินโค้ง, ๖ กันยายน ๒๕๒๓

การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

[อธิบายชี้ให้เห็น “ความเป็นเช่นนั้นเอง” ละเอียดลึกมากกว่าครั้งที่ ๗-๘.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพหุชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้, อาตมาก็ยังกล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

“เช่นนั่นเอง – ตถตา” เป็นพระพุทธานุชาต.

ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดถึงเรื่องความเป็นเช่นนั้นเองมาแล้ว; แต่ยังมีส่วนที่จะต้องพิจารณากันโดยละเอียดเหลืออยู่ จึงนำมาพูดในวันนี้, ให้หัวข้อเป็นเครื่องสรุปว่า “ไอ้เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งนั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง”; เป็นการปฏิบัติอยู่ในตัวเองเมื่อมีการเห็นเช่นนั้นเอง, หรือว่าถ้าจะปฏิบัติในขั้นนี้ ก็คือปฏิบัติเพื่อให้เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง. ขอให้ท่านสนใจคำว่าเช่นนั้นเอง ให้ละเอียดยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าจะถึงที่สุด.

บางคนยังไม่ทราบว่าคำว่า *เช่นนั้นเองนี้ มันมาแต่ไหน ? มันคืออะไร ?* ขอบอกกล่าวให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อนในเบื้องต้น ว่าคำว่า “เช่นนั้นเอง” นั้นเป็นพระพุทธานุชาต สรุปใจความที่เป็นลักษณะของธรรมชาติอันเป็นสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงมีลักษณะแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง เรียกโดยบาลีว่า ตถตา หรือจะเรียกว่า ตถตา ก็ยังได้; แต่ว่าง่าย ๆ ในภาษาไทยเราก็เห็นว่า เช่นนั่นเอง. ถ้าใครมองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งทั้งปวง, คนนั้นเห็นธรรมะสูงสุด หลุดพ้นได้. เดียวนี้ที่ยังหลุดพ้นไม่ได้ ยังติดพันอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ โดยเฉพาะที่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความพอใจ ความกำหนัด, หลุดออกไปจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้; นั่นก็เพราะไม่เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งเหล่านั้น.

เห็นเช่นนั้นเอง คือเห็นลึกลงไปถึง
“สิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรจะหลงรัก หลง เสรีโศก เสียใจ,”
“สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงๆ, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป”.

นับตั้งแต่เด็ก ๆ มันร้องไห้ เมื่ออะไรเสียหายไป, หรือมันดีใจ
เมื่อเห็นเมื่อใดอะไรที่ถูกต้อง; เราก็ดูความรู้สึกของเด็กคนนั้นว่าเขาเห็นอะไร ตื้น
ลึกเท่าไร : เห็นแต่เพียงว่าน่ารัก น่ายินดี น่าพอใจ ก็ดีใจเมื่อเห็น, พอว่าสูญเสีย
ไป ตกหักไป หรือไม่ได้อย่างที่ต้องการ มันก็ร้องไห้. คนโต ๆ ก็เหมือนกัน :
เดี๋ยวก็หัวเราะ เดี่ยวก็ร้องไห้ เพราะไม่เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวง. ตลอดชีวิต
คนไม่ได้เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวง จึงมีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามที่สิ่งนั้น ๆ
มาหลอกลวงให้รู้สึกอย่างไร; มันก็มี ๒ อย่างเท่านั้นแหละ คือมาหลอกลวงให้
ยินดีหลงรักนี่ก็อย่างหนึ่ง ก็ฟูขึ้นไปที่เดียว, พอมาหลอกลวงให้หลงเสียใจ ก็
เสรีโศก ก็ร้องไห้. แต่ที่จริงนั่นสิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรจะหลงรัก
และหลงเสรีโศกเสียใจ; คือไม่ต้องหัวเราะไม่ต้องร้องไห้ มันมีความเป็น
เช่นนั้นเองโดยเด็ดขาด. เมื่อไม่มองเห็นไอ้ที่ลึกซึ้ง ส่วนที่ลึกซึ้ง ก็เห็น
ผิวเผิน : ก็เห็นตรงที่น่ารักบ้าง เห็นตรงที่น่าเกลียด น่าโกรธ น่าเศร้าบ้าง ไปตาม
เรื่อง; เราจึงต้องวนเวียนอยู่ที่นี่ คือเดี๋ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ เดี่ยวสุข เดี่ยวทุกข์ ไป
ตามแบบของชาวโลก; ไม่มีความหยุด ความเย็น ความสงบ หรือความเป็นอิสระ
หรือความเกลี้ยงเกลาแห่งจิตเลย.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะพูดคำนี้ : คำว่า “**เข่นั่นเอง**” นี้ให้ชัดเจนขึ้นไป
แล้วก็จะได้ไม่ต้องหลงร้องไห้ หรือหลงหัวเราะอยู่ในโลกนี้ ซึ่งมันก็เป็นเรื่อง
น่าเวทนาสงสารพอ ๆ กัน. **เดี๋ยวก็หัวเราะ เดี่ยวก็ร้องไห้** หมายความว่าเดี๋ยวก็
พอใจหลงรักในสิ่งใด, เดี่ยวก็ไม่พอใจหลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัวในสิ่งใด;
มันมีอยู่ ๒ อย่างนี้เท่านั้น. ถ้าใครยังชอบจะเป็นอย่างนี้อยู่ต่อไป ก็ไม่ต้องศึกษา
ธรรมะอะไรให้เสียเวลา; ถ้ายังชอบจะหัวเราะและร้องไห้ต่อ ๆ ไปเรื่อย ๆ จนกว่า
จะตาย ก็ไม่ต้องมาศึกษาธรรมะให้เสียเวลา. **ถ้าเมื่อขี้เกียจ ไม่อยากจะหัวเราะ
และร้องไห้อีกต่อไป** นั่นแหละมีความสมควรที่จะมาศึกษาธรรมะให้เห็นแจ้งถึง
ที่สุด อันหยุดเสียได้ซึ่งความยินดีในร้าย.

มีพระบาลีกล่าวไว้ว่า **เอถ ปุสฺสณิมิ โลกํ – มาตุโลกนํ, จิตฺตํ ราชรรูปมํ
– สวยเหมือนราชรถ, ยศถ พาลา วิสีทนต์ิ – ซึ่งไอ้พวกคนโง่มันหมกจมอยู่, นตฺถิ สง
โค วิชานตํ – แต่ผู้รู้ ผู้มีความรู้ ไม่เกี่ยวข้องกับมันเลย. มาตุโลกนํ** ที่งดงามเหมือน
ราชรถ; บางคนอยู่บ้านนอกไม่เคยเห็นราชรถ แต่คงจะเคยเห็นรูปภาพ; รูปภาพ
ของราชรถมันก็สวยเหลือประมาณ, **ไอ้ราชรถจริง ๆ** มันก็สวยเหลือประมาณยิ่ง
ไปกว่านั้นอีก **ไปดูได้ที่โรงเก็บราชรถ.**

เอาเป็นว่า **โลกนี้มันสวยเหมือนราชรถ** ก็เพราะว่ามันเต็มไปด้วยของ
ยั่วใจคน ยั่วให้คนชอบ ให้คนหลงรัก ทางอายตนะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย ทางใจ; **ก็คือสิ่งที่ให้เกิดความรักความยินดีนั้นแหละ** มันเต็มไปด้วย
หมด ทั่วไปในโลก. คนเรามีกิเลสคอยหาเหยื่อชนิดนี้; **ไอ้ที่มันไม่สวย ไม่ยั่วใจ
ไม่ล่อใจนั้นก็ไม่อยากจะไปหา ไม่อยากจะมอง; ก็อยากจะมองแต่ที่สวยงาม ที่สบาย**

แก่ตา. แต่มันมีความหมายลึกกว่าเรื่องทางวัตถุ : มันลึกลงไปถึงจิตใจ คือสวย
แก่หู แก่จมูก แก่ลิ้น แก่ผิวหนัง แก่จิตใจ. คำว่า “โลกมันสวย” หมายความว่า
อย่างนี้ ที่คนโง่ทั้งหลายในโลกจมติดอยู่ รวมทั้งเราด้วย รวมทั้งพวกเราด้วย จม
ติดอยู่ในโลก เพราะโลกมีความสวยเหมือนกับราชรถ.

พูดกลับอีกทีหนึ่งว่า ไอ้คนที่หลงติด(โลกที่มีความสวยดุจราชรถ)อยู่นั้นคือ
คนโง่; หรือถ้าเป็นคนโง่มันก็ต้องหลงติดอยู่เป็นธรรมดา. แต่ผู้รู้เขาไม่ติด ไม่
เกี่ยวข้อง เพราะเขาเห็นว่าไอ้ความสวยเหมือนราชรถนั้น มันเป็นเรื่องหลอก
มันไม่ใช่ความเป็นเช่นนั้นเอง, ไอ้ความเป็นเช่นนั้นเอง ลึกไปกว่านั้น คือมัน
ไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลง มันน่าเกลียด ที่ว่ามันหลอกคนให้หลงรัก, หลงรัก
แล้วก็เป่ทุข์; สิ่งสวยงามเหล่านั้นก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับ, ไปหลง
รักเข้าก็เป็นทุข์. ผู้ที่มีปัญญามองเห็นลึกลงไป จึงเห็นไอ้ความเป็น
เช่นนั้นเองว่า มันมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; ไปหลงไหลมันเข้า มันก็
ต้องเป็นทุข์, เพราะว่ามันจะไม่รับรู้ในความหลงรักของเรา หรือความต้องการ
ของเรา. เราควรจะเห็นสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่ไม่ต้องหลงรัก; ในทางที่จะเกลียด
ก็เหมือนกัน ไม่ต้องเกลียดหรอก มันเสียเวลาที่จะไปเกลียดให้มันเหนื่อย คือมัน
เป็นเช่นนั้นเองของมันเอง. มันเป็นเช่นนั้นเองก็ให้มันเป็นเช่นนั้นเอง ไม่ต้องไป
หลงรัก ไม่ต้องไปหลงเกลียด.

วิธีเรียนธรรมะโดยตรงจากจิต.

ลองไปคิดดู สังเกตดู ทำความรู้สึกให้ลึกซึ้งดูว่า จิตของเราเมื่อเวลาหลงรักมันเป็นอย่างไร, จิตของเราเมื่อเวลาไปหลงเกลียด หลงโกรธ หลงขัดใจมันเป็นอย่างไร; แล้วอีกเวลาหนึ่ง มันไม่ทั้งสองอย่างแหละ : ไม่หลงรัก และไม่หลงเกลียดมันเป็นอย่างไร. **เรียนธรรมะที่นี้รู้เร็วกว่าเรียนธรรมะจากหนังสือหรือจากฟังเทศน์ ฟังธรรมอย่างที่กำลังพูดนี้ด้วยซ้ำไป.**

นี่บอกกันตรง ๆ นะ ไม่ได้หลอกอะไรว่า **ไอ้เรียนธรรมะโดยตรงจากจิตใจ รู้เร็วกว่าจากการเรียนด้วยการอ่านหนังสือ หรือการฟังเทศน์; ขอให้ “เปิดการศึกษาภายใน” ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง.** การศึกษาภายนอกคืออ่านหนังสือหรือฟังเทศน์นี้ คู่มันจะมาก และอาจจะเกินไปแล้วก็ได้; ส่วน “การศึกษาภายใน” นั้น มันยังไม่ได้ทำ หรือทำน้อย, บางคนก็ยังไม่ได้ทำเลยด้วยซ้ำไป; จึงขอแนะนำว่า **ให้ลงมือทำ : เมื่อจิตเป็นอย่างไร จงดูมันลงไปที่จิตนั้น : เมื่อจิตมีความทุกข์ ก็ดูมันที่มันมีความทุกข์อย่างไร, เมื่อมันไม่มีความทุกข์ ก็มันไม่มีความทุกข์อย่างไร; อดสำหรับสังเกตไว้เรื่อย ๆ.**

คุณครั้งแรก ๆ ก็คงดูไม่ค่อยเห็นดอก เพราะดูไม่ค่อยเป็น; **ต้องคอยดูอยู่เสมอไป ใช้เวลานานสักหน่อย ก็ารู้เรื่องเกี่ยวกับจิตนี้มากทีเดียว** ว่าจิตตามปกติมันมันเป็นอย่างไร, เมื่อเราสบายใจ โปรงอกโปรงใจ เยือกเย็นเบาสบายนั้น จิตมันเป็นอย่างไร, พอเราไปรักใคร่เข้า ไปหลงรักอะไรเข้า จิตมันเป็นอย่างไร, พอเราไปหลงเกลียด หลงโกรธ หลงขัดใจ หลงกลัว หลงเศร้าโศกเข้า

จิตมันเป็นอย่างไร; นี่ขั้นหนึ่งก่อนว่ามันเป็นอย่างไร ? นะ. ทีนี้พอคุ้นเคยกันคิดว่ามันเป็น

อย่างไร รู้จักดีแล้ว, ก็ดูให้ลึกไปกว่านั้นว่า เพราะเหตุอะไร ? ไปรักเพราะง้อย่างไร ? ไปเกลียดนะเพราะง้อย่างไร ? แล้วอะไรที่เป็นเรื่องให้ง้อย่างนั้น ? คือไปงอรัก หรือไปงอเกลียดก็ตาม อะไรเป็นเหตุให้เป็นอย่างนั้น ? ก็คืองอนั้นเองแหละ ทำให้ไปรัก หลงรักหรือหลงเกลียด.

ไอ้งอนี้ คือไม่รู้. *ไม่รู้อะไร ?* *ไม่รู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเองไว้อย่างไร !* มันไม่ได้รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมันเป็นเช่นนั้นเองไว้อย่างไร ! มันก็งอ; ก็ใช้ความงอไปหลงรัก ไอ้ที่มันมีรูปร่าง ปราภฏการณ์ที่น่ารัก, ไปเกลียด ในเมื่อมันมีปราภฏการณ์ที่ชวนให้เกลียด; แล้วมันก็เต้น เต้นเหย็ง ๆ ไปด้วยความรัก ด้วยความเกลียด ด้วยความโกรธ ด้วยความกลัว ด้วยความขจัดใจ ด้วยความโศกเศร้าอะไรต่าง ๆ. นี่มันมีเท่านั้นเรื่องของคนเรา; มันก็เหมือนกับคนบ้า คือขึ้น ๆ ลง ๆ, ฟุ ๆ แพบ ๆ, พอง ๆ ยุบ ๆ, อยู่ด้วยเรื่องของการปรุงแต่ง; อย่างนี้เขาเรียกว่าการปรุงแต่ง, ถ้าเรียกเป็นบาลีเขาเรียกว่าสังขาร; สังขารแปลว่าการปรุงแต่ง. ถ้าสังขารหยุดเสียได้ ว่า *เตสํ วุปลโม สุโข* นั่นแหละเป็นความสุข : *เป็นความสุข เมื่อสังขารมันหยุดเสียได้ ไม่ปรุงแต่งให้ขึ้น ๆ ลง ๆ ฟุ ๆ แพบ ๆ .*

ต้องเจาะลึกความน่ารัก – น่าเกลียดลงไป จึงจะเห็นเช่นนั้นเอง !

มันจะไม่ปรุงแต่งได้ ก็ต่อเมื่อมันหายงอ คือมีปัญญา มีวิชา รู้ว่าไอ้ ! มันเช่นนั้นเอง; แต่คำว่าเช่นนั้นเองมันอยู่ลึก, คนโดยมากไปติดอยู่แค่ผิวที่ให้

น่ารักและให้น่าเกลียด, มันต้องเจาะไอ้ชั้นนั้นลงลึกเข้าไปอีก จึงจะเห็นว่า
ไอ้ ! มันเช่นนั้นเอง : ที่น่ารักก็เช่นนั้นเอง ที่น่าเกลียดก็เช่นนั้นเอง, คือเป็น
 ธรรมชาติที่มันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติเช่น
 นั้นเอง. มันพูดได้, แต่มันก็ทำยากสักหน่อย มันต้องขยัน.

แม้ที่สุดเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำวันนี้ก็ควรจะใช้อุบายอันนี้ให้จิตมัน
 ปกติ : กินอาหารประจำวันนี้ อร่อยบ้างไม่อร่อยบ้าง แล้วจิตมันก็หวนไหว
 โลด ๆ เต้น ๆ ขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามความอร่อยหรือไม่อร่อย, บางทีกินของขม
 บางทีกินของหวาน จิตมันเป็นอย่างไร เราก็เสียเวลาจิตใจหรือเสียใจ รักหรือเกลียด
 เป็นการทรมานตัวเอง. **เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
 เรื่อย ๆ ขึ้นไปจนถึงเรื่องใหญ่.**

ตัวอย่าง “ดูให้เห็นเช่นนั้นเอง” ที่เข้าใจง่าย ๆ.

อยากจะเล่าสำหรับเด็ก ๆ ที่นั่งอยู่มาก ๆ ที่นี้นะ, บางทีจะเข้าใจได้
 ง่ายขึ้นนะ. มีคนถามว่า อาจารย์เป็นโรคอะไร? เดียวนี้เป็นโรคอะไร? ฉันทักตอบ
 เขาว่าเป็นโรคเช่นนั้นเอง; ไอ้คนนั้นฟังถูกหรือไม่ถูก, ดูเถอะ. แล้วอาจารย์กินยา
 อะไร? กินยาเช่นนั้นเอง. แล้วก็ได้ผลอย่างไร? ได้ผลเช่นนั้นเอง. แล้วต่อไปนี้
 จะเป็นอย่างไร? มันก็จะเป็นเช่นนั้นเองหรือเช่นนั้นเอง : ตายก็เช่นนั้นเอง, หายก็
 เช่นนั้นเอง, ไม่หายก็เช่นนั้นเอง. นี่จริงหรือไม่จริงล่ะ คิดดู. ไอ้โรคนี้ก็คือเช่น
 นั้นเองไปตามกฎของธรรมชาติ, ไอ้ยาที่เอามากินก็เช่นนั้นเองไปตามกฎของ
 ธรรมชาติ, ผลของมันก็เช่นนั้นเองแหละ, หายก็เช่นนั้นเอง, ไม่หายก็เช่นนั้นเอง,

ตายก็เช่นนั้นเอง, ที่อยู่ต่อไปอีกมันก็เช่นนั้นเองอีก กว่ามันจะถึงวาระ
สุดท้าย. นี่ใครลองเอาไปคิดดูบ้าง ก็จะเข้าใจคำว่าเช่นนั้นเอง.

พุทธบริษัทมีเครื่องรางคุ้มครอง คือตถตา.

เช่นนั้นเองนี้เป็นเครื่องราง คุ้มครองไม่ให้เป็นทุกข์. พุทธ
บริษัทเรามีธรรมะสูงสุด ยอดธรรมะ คือคำว่าเช่นนั้นเอง, เป็นที่พึ่ง เป็นเครื่อง
คุ้มครองให้ไม่ต้องเป็นทุกข์. ถ้าเป็นศาสนาอื่นนะเขาถือพระเจ้านะ; อะไร ๆ
สำเร็จอยู่ที่พระเจ้านะ. แต่พวกเรานี้มันสำเร็จอยู่ที่เช่นนั้นเอง. เมื่อพวกที่เขาถือ
พระเจ้านะเขาเจ็บไข้ เขาว่าพระเจ้าต้องการให้เป็นเช่นนั้น, เขาก็อ่อนวอนพระเจ้า;
ทีนี้ถ้าเขาตายลง เขาก็ไม่เป็นทุกข์หรอก เพราะว่าพระเจ้าต้องการตัว พระเจ้า
เรียกร้อง เขาก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน เพราะเขาเชื่อพระเจ้า ว่าพระเจ้าต้องการตัว
เขายินดีเสียอีกเพราะพระเจ้าต้องการตัว, จะอยู่ที่นี้ให้นานไปทำไม พระเจ้า
ต้องการตัว ยินดีที่จะไปหาพระเจ้า; เขาก็ไม่เป็นทุกข์เพราะความแก่ ความเจ็บ
ความตาย เพราะว่าเป็นเรื่องที่พระเจ้าต้องการ, เขาก็รอดตัวไป.

ทีนี้เราละว่าอย่างไรละ ไม่มีพระเจ้ากับเขานี้ ไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น; แต่
ก็มีวิธีอย่างอื่นอย่างของเรา วิธีอย่างแบบของเราที่ไม่ต้องมีพระเจ้าชนิดนั้น เราก็มี
พระธรรม แล้วก็มียอดสุดของพระธรรมสรุปไว้ในคำสั้น ๆ ว่าเช่นนั้นเอง. เมื่อ
มันเจ็บไข้ มันก็เช่นนั้นเองแหละ ต้องเป็นทุกข์กับมันทำไม; มันตายก็เช่นนั้นเอง,
มันไม่ตายมันก็เช่นนั้นเอง, จะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม. ฉะนั้น เราก็มีวิธีที่ไม่

ต้องเป็นทุกข์เหมือนกับพวกที่เขา มีพระเจ้า. ที่นี้ใครจะดีกว่าใครนี้ อย่าเอาไปเปรียบกันเลย เดียวมันจะทะเลาะกัน มันจะทะเลาะกันเสีย อย่าเอาไปเปรียบว่าใครดีกว่าใครเลย; ต่างคนต่างมีของดีกันทั้งนั้นแหละ **ไม่ต้องเป็นทุกข์ก็พอแล้ว** เขามีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดเด็ดขาด, เราก็มีเช่นนั้นเองเป็นของสูงสุดเด็ดขาด.

เห็นตถตา คือเห็น “สิ่งบวก-ลบ” ไม่เป็นของแปลกอะไร.

[: เห็นตถตาแล้ว เรื่องอะไร ๆ ทางอายตนะจะไม่เป็นของแปลกหมด.]

เราเห็นเช่นนั้นเองแล้วก็ไม่แปลก. คำนี้มันพอจะเข้าใจได้กับทุกคน กระทบ : ที่เราไปหลงรักหรือหลงเกลียดก็ตาม เราเห็นเป็นของแปลก เพราะว่าเราเห็นเป็นของแปลก; ถ้าเราเห็นเป็นของไม่แปลก เราก็ไม่สนใจใยดีอะไร. **เมื่อเห็นเช่นนั้นเองนะ คือเห็นว่ามันไม่แปลกอะไร** มันไม่แปลกอะไร : สวยมากก็เช่นนั้นเอง ไม่สวยมากก็เช่นนั้นเอง, คือมันก็ไม่แปลกอะไร, ไม่หลงรักที่สวย ไม่หลงเกลียดที่ไม่สวย; (๑) นี้หมายถึงตาเห็น.

(๒) **หูได้ยิน** : ไพเราะมันก็เช่นนั้นเอง, ไม่ไพเราะ มันก็เช่นนั้นเอง. ใครจะสืซอให้ควายฟังแล้วไพเราะได้บ้าง, เล่นดนตรีให้ไพเราะ หรือเปิดเพลงวิทยุเพราะ ๆ ให้หมาแมวมันฟัง; มันไพเราะได้ที่ไหนกันล่ะ เพราะมันเห็นเช่นนั้นเองมากกว่าคนนะ. ไอ้คนนะมันถูกหลอกว่าอย่างนี้เพราะ อย่างนั้นไม่เพราะ, อย่างนั้นลึกลับ อย่างนี้ไม่ลึกลับ; โง่หนัก ๆ เข้าหนักเข้า จึงเห็นความไพเราะชนิดที่คนธรรมดาไม่รู้ลึกลับว่าไพเราะ.

นี่เอาธรรมชาติกันแล้วมันไม่มีดอก มันมันเป็นเช่นนั้นเองแหละ :
เมื่อเสียงบางเสียงกระทบแก้วหูแล้วรู้สึกสบาย ก็อย่างนั้นเองแหละ, เสียงบางเสียง
ไปกระทบแก้วหูทำให้รู้สึกกลัว มันก็เช่นนั้นเองแหละ ที่นี้คนโง่ไม่เช่นนั้นเองก็
ไปกลัว เช่นเสียงฟ้าผ่าอย่างนี้ เด็ก ๆ เขาคงจะสะดุ้งกลัวทั้งนั้นแหละ เพราะมัน
ไม่เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่รู้สึกว่าเช่นนั้นเอง. ที่นี้ไปหัดกันเสียบ้าง ว่ามันไอ้เช่น
นั้นเองแหละ : อะไรเข้ามาจะทำให้เรารักหรือเกลียด เราก็ไอ้เช่นนั้นเอง ไล่มัน
กลับไป ไอ้เช่นนั้นเอง; นี่เรื่องตา, แล้วก็เรื่องหู.

(๓) **แล้วก็เรื่องจมูก** เรื่องหอมเรื่องเหม็น มันก็เช่นนั้นเองแหละ มัน
เป็นกลิ่นเท่ากันแหละ. ไอ้เหม็น ๆ นะถ้ามันจางออก ๆ พอดีมันก็กลายเป็นหอม
ได้, ไอ้หอมถ้ามันเข้มข้น ๆ ๆ เข้ามันกลายเป็นเหม็นและฉุนได้; มันไอ้เช่น
นั้นเองอยู่ตรงที่ว่ามันมีแก๊สลอยมา ดูไม่เห็น ฆากระทบพื้นผิวของจมูก ที่มันมา
กระทบประสาทที่จมูก มันเท่านั้นเอง : ในปริมาณเท่านี้ทำให้รู้สึกทนมัไหว ใน
ปริมาณเท่านี้ทำให้รู้สึกสบาย มันจึงเกิดหอมเกิดเหม็นขึ้นมา; ฉะนั้น เราควรจะ
เห็นเช่นนั้นเอง ไม่ต้องไปหลงหอม หลงเหม็นอะไรกะมัน.

(๔) **ที่นี้มาถึงลิ้น :** อร่อยที่ลิ้น ไม่อร่อยที่ลิ้น; ของอย่างนั้นมันก็ต้อง
ให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น ของอย่างนั้นก็ต้องให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น มันอยู่ที่
ความพอดีกับลิ้น แล้วก็รู้สึกอร่อย. ถ้ามันมากเกินไปแล้วมันทนมัไหวทั้งนั้น
แหละ ไอ้ที่หวานนั้นนะ ถ้ามันเข้มข้น มีความหวานเข้มข้นไปอีกมันก็ขมแหละ มัน
กลายเป็นติดลิ้นทนมัไหว, เปรี้ยวนี้ ถ้ามันเปรี้ยวเกินไปก็ทนมัไหว ถ้ามันเปรี้ยว
มากกว่านั้นก็กลายเป็นกรด กัดลิ้นพังทลายหมดแหละ.

นี่เรารู้จักธรรมชาติที่มันมากระทบอายตนะ ให้เกิดความรู้สึกแก่ระบบประสาทที่นั่น ต่าง ๆ กัน เพราะว่าขนาดมันต่าง ๆ กัน จึงรู้รสหวาน ขม เค็ม เปรี้ยว มันอะไรสุดแท้; แต่ที่แท้มันก็เรื่องเดียวกัน คือมีอะไรมากระทบระบบประสาทที่ลิ้น ก็เช่นนั่นเอง ๆ ไม่เสียเวลาไปยินดียินร้ายกับมัน.

(๕) ที่ลิ้นแล้ว; ทีนี้ก็มาถึงผิวหนัง. ผิวหนังนี้มีอะไรมากระทบ มันมีความรู้สึกว่ามันนวลชวนสัมผัส, แล้วอีกอย่างหนึ่งก็กระด้าง หยาบ คาย เจ็บปวด แสบเผ็ด : มันมีอยู่ ๒ ชนิด; นี้ก็สักว่ามันมากระทบ. มีอะไรมากระทบ : ถ้าของนั้นแข็งกระด้าง หยาบ มันก็รู้สึกกระด้าง หยาบ, ถ้าของนั้นมันละเอียดอ่อน เปียก นุ่ม มันก็รู้สึกว่ามันนวล; มันก็เป็นเรื่องของอาการกระทบที่มีปริมาตรขนาดต่าง ๆ กัน ก็หลอกให้คนโง่ว่ามันนวลชวนสัมผัส, อันนี้แข็งกระด้าง.

แล้วผิวหนังนี้เป็นเรื่องที่ มีเรื่องมาก เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดหลงรัก เป็นเรื่องทางเพศ ทางกามารมณ์ สูงสุดยิ่งกว่า ตา หู จมูก ลิ้น : ใจผิวหนังนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดปัญหามากกว่าตา หู จมูก ลิ้น เพราะว่ามันเป็นประตูลูก หรือว่าเป็นที่ติดต่อกับความรู้สึกในทางเพศตรงกันข้ามมากกว่าสิ่งใด. เราก็ไม่รู้ไม่รับรู้ในเรื่องนั้น; มารับรู้แต่เรื่องรสมันนวล ชวนสัมผัส แล้วก็หลงรัก แล้วก็หลงรักอย่างปักใจนะ, คือเรื่องหลงรักทางเพศตรงกันข้ามนะ มันหลงรักอย่างปักใจ ยิ่งกว่าการหลงรักอย่างอื่น. ฉะนั้น คนเราจึงมีความทุกข์ทรมานใจเนื่องมาจากความรู้สึกทางเพศตรงกันข้ามนี้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น; ให้รู้จักไว้ให้ดี ๆ อย่าให้มันทรมานมากนัก หรืออย่าให้มันทรมานเสียเลย.

มันก็อย่างนั้นเองแหละ : สัมผัสได้เท่านี้ มันก็รู้สึกอย่างนี้, สัมผัสได้มากกว่านั้นมันก็รู้สึกมากกว่านั้น, ถ้ามันละเอียดอ่อน สัมผัสได้มากที่สุด มีความอ่อน มีความเปื่อยขึ้นเป็นเครื่องช่วย แล้วมันยังสัมผัสได้มาก มันก็เลยหลงได้มาก ยากที่จะเห็นว่าเช่นนั้นเอง เราจึงพ่ายแพ้แก่กิเลสที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม ไม่อาจจะเห็นว่าเช่นนั้นเอง. ถ้าเห็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็จะไม่หลงเลย มีจิตใจปกติ ไม่ต้องไปหลงยึดมั่นถือมั่นให้เป็นทุกข์. หลงยึดมั่นถือมั่นแล้วมันก็จะทุกข์ แหละ มันก็จะหลงไหล มันก็จะยึดครอง แล้วมันก็จะหวงกั้น แล้วมันก็จะหึงหวง แล้วมันก็จะจับอาวุธขึ้นมาประหัดประหารกันด้วยความหึงหวง. ในโลกนี้ มันก็มีอยู่ทั่วไป เรื่องนี้, เพราะไม่รู้ว่ามันเช่นนั้นเอง. ถ้าว่ารู้เรื่องเช่นนั้นเองแล้ว ก็ความเลวร้าย ที่เบียดเบียนกันด้วยเรื่องอารมณ์รัก อารมณ์เพศนี้มันก็จะไม่มี. เดียวนี้เต็มไปด้วยในบ้านในเมืองในโลกนี้ เพราะมันไม่มองเห็นเรื่องเช่นนั้นเอง แล้วก็หลงรัก หลงโกรธได้ตามสมควรแก่ความหลง. นี่ว่ามันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงว่า สวยงาม คนโง่จึงจมอยู่ที่นี้ คนโง่ทั้งหลายจึงจมอยู่ในความหลงที่นี้; ส่วนคนที่ไม่โง่ คือมีปัญหาที่เขาก็ออกไปได้ ไม่หลงจมอยู่ที่นี้.

(๖) **สิ่งสุดท้าย เรื่องทางจิต;** เราพูดเรื่องตา เรื่องหู เรื่องจมูก เรื่องลิ้น เรื่องผิวหนังมาแล้ว, ห้าแล้ว; ที่นี้หก, อันที่ ๖ นี้เรื่องในจิตใจล้วน. เรื่องทางจิตที่เกิดความรู้สึกขึ้นมาทางจิต เป็นอารมณ์ขึ้นมาทางจิตนั้น ล้วนแต่มาจาก **สัญญาในอดีต;** เราจะมีความรู้สึกอะไรขึ้นมาในจิตนั้น มันต้องได้สัญญาในอดีตอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นเครื่องปรุง. เราระลึกถึงเรื่องในอดีตนะ : ระลึกถึงของรักของเกลียด คนรักคนเกลียด เรื่องนั้นเรื่องนี้ มันก็ทำให้จิตนี้เปลี่ยนแปลง บั่นป่วน ยินดียินร้ายขึ้นมาได้ทันที. พอนึกถึงคนเกลียด อ้าวมันก็ร้อน, นึกถึงคน

รักมันก็ร้อน; นึกถึงไอ้คนอะไร ๆ ก็ตาม ก็มันมีปัญหาและมันเป็นความร้อน. ถ้าเราไปหลง : หลงรัก หลงเกลียด หลงกลัว หลงโศกเศร้า หลงอาลัยอาวรณ์ หลงวิปริตผิดปกติ แล้วเราก็นอนไม่หลับ แล้วเราก็ตบหัว.

ใครเคยเห็นแมวปวดหัวบ้าง แล้วใครไม่เคยปวดหัว ที่นั่งอยู่ทั้งหมดนี้ ใครไม่เคยปวดหัว ใครเคยเห็นแมวปวดหัวบ้าง ซ.ต.พ. ได้ว่าอย่างไร เราเลวกว่าแมว แมวไม่ต้องกินยานอนหลับ, เราต้องกินยานอนหลับ บางทีเราก็ตบหัว, เราก็ตบหัวก็ต้องกินยาปวดหัว บางทีเราก็ตบหัวให้หมอรักษาโรคประสาท โรคจิต. นี่เพราะว่าเรามันไปหลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงอาลัยอาวรณ์ หลงวิตกกังวล; เพราะเราไม่รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง มันเท่านั้นเอง มันเช่นนั้นเอง เราไม่รู้. ไปดูกันเสียใหม่เถอะ : **ไปศึกษาธรรมะจากภายใน ในจิตในใจ แล้วจะรู้ธรรมะดี.**

โลกนี่ก็คือ เรื่องทางตา เรื่องทางหู เรื่องทางจมูก เรื่องทางลิ้น เรื่องทางผิวหนัง เรื่องทางจิตใจ ที่รู้สึกได้ ๖ ทาง นั่นคือโลก; มีความขั้ววนเอรีดอรรอย งดงามมากเหมือนกับราชรถ คนโง่ก็หลงจมอยู่ที่นี้ คนฉลาดเขาก็ไม่เกี่ยวข้อง. ผลก็คือคนโง่มันก็ทนทุกข์ไป; **คนฉลาดมันก็ไม่ต้องทนทุกข์เลย** เพราะเขาเห็น**ไอ้สิ่งสูงสุด** คือเช่นนั้นเอง. อะไร ๆ ก็มีความเป็นเช่นนั้นเองในตัวของมันอย่างหนึ่ง ๆ เสมอ; แต่ว่ามันรวมความแล้วมันเหมือนกันหมด คือว่ามันเช่นนั้นเองแหละ. นี่ไป ๆ มา ๆ มันก็มีความหมายว่า**มันเช่นนั้นเอง** คือ**ไม่แปลก**; ใช้คำง่าย ๆ ว่ามันไม่แปลกอะไร.

เห็น “สังขาร – วิสังขาร” เป็นตถตา คือเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง.

: แบ่งสิ่งที่มนุษย์จะรู้จักได้เป็น ๒ พวก : สังขาร, วิสังขาร.

ที่นี้เรามาพูดเรื่องเช่นนั้นเองกัน ที่มันลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป. เราจะแบ่งสิ่งทั้งหมดออกเป็น ๒ พวก. ตอนนี้มันลึกหน่อยนะ ฟังให้ดีเถอะ. สิ่งทั้งหมดเท่าที่มนุษย์จะรู้จักได้ แบ่งเป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งเขาเรียกว่าสิ่งที่มีการปรุงแต่ง; อีกสิ่งหนึ่งก็คือไม่มีการปรุงแต่ง ตรงกันข้าม. อะไร ๆ ที่มีเหตุมีปัจจัยมาปรุงมาแต่ง ทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป คับลง; สิ่งชนิดนี้เขาเรียกว่าระบบการปรุงแต่ง เรียกว่าสังขาร. ที่เราเกี่ยวข้องกันอยู่ในโลกนี้ทั้งโลกแหละ มันเป็นระบบสังขารทั้งนั้น : การปรุงแต่งทั้งนั้น. ไร้ระบบที่ไม่มีการปรุงแต่งโน้น มันเห็นยาก; มันเห็นยากเพราะว่าไร้ระบบการปรุงแต่งนี้มันบังเสีย. ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่า จิตของเราเนี่ยมันสัมผัสแต่ไร้ระบบการปรุงแต่ง; ไร้ระบบที่ไม่มีการปรุงแต่งนะ มันสัมผัสไม่ได้ ฉะนั้น เราจึงไม่รู้สึกรู้จักไร้ระบบที่ไม่ปรุงแต่ง. เพราะไร้ระบบปรุงแต่งนี้มันบังหน้า มันบังอยู่ มันเป็นสังขาร; แล้วเรายึดติดในสังขาร สังขารนั้นก็จับตัวเราไว้ จับตัวจิตนี้เอาไว้ จิตนี้มันก็รู้จักแต่ระบบปรุงแต่ง มันไม่รู้จักระบบที่ไม่มีการปรุงแต่ง. ที่ไม่มีการปรุงแต่งนั้น เดียวนี้ก็เรียกว่าวิสังขาร คือไม่ใช่สังขาร, แล้วเป็นชื่อแทนพระนิพพาน; พระนิพพานนะไม่ปรุงแต่ง.

เมื่อตะกี้ได้พูดถึงเรื่องปรุงแต่งมามากมายแล้ว พอที่จะเห็นฤทธิ์เดชเห็นพิษสงอันตรายของมันแล้ว; ที่นี้มาพูดถึงนิพพาน ก็ทำความเข้าใจได้เลยว่า

มันไม่มีอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างนั้น มันเป็นตรงกันข้าม : ไม่มีการปรุงแต่ง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, มันไม่มีการปรุงแต่ง ก็เป็นพระนิพพาน, มันก็มีผลตรงกันข้ามคือไม่มีความทุกข์.

ถ้ามันยังปรุงแต่งอยู่ มันก็มีความทุกข์. เดียวนี้เราก็มีแต่ความปรุงแต่ง เกือบจะตลอดเวลา; ถ้าเรานอนหลับเสียก็แล้วไป, ถ้าเราไม่นอนหลับ เรารู้สึกตื่นอยู่ ก็มักจะไปติดอยู่ที่ระบบปรุงแต่ง; ต้องมีความทุกข์อย่างแรง มีความทุกข์อย่างเบา ๆ มีความทุกข์อย่างที่ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์, เมื่อเพียงแต่ว่า มันเอาความสนใจของเราไปผูกพันไว้ที่นั่น ไปสงสัย ไปหวังอยู่ที่นั่น ติดอยู่ที่ไอ้สิ่งที่ว่าหวัง หรือสงสัย หรือสนใจ หรือทิ้ง; มันก็อยู่กับการปรุงแต่ง กับสิ่งปรุงแต่ง; **เลยไม่ได้รู้จักพระนิพพาน ซึ่งหยุดการปรุงแต่ง ไม่มีการปรุงแต่ง.**

: ความเป็นเช่นนั้นเองของจิตแท้ ๆ คือความที่จิตเป็นประภัสสร.

เรื่องที่สำคัญมาก : จิตล้วน ๆ เป็นประภัสสร.

ที่นี้อยากจะให้ได้เรียน ได้ฟังเรื่อง ๆ หนึ่ง; ช่วยจำให้ดี ๆ นะ เด็ก ๆ เหล่านี้ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ. เรื่องนี้สำคัญมาก; คือเรื่องจิตประภัสสร. สามพยางค์ จิต+ประภัส+สร –จิตประภัสสร. **ใครเคยได้ฟังบ้างเรื่องจิตประภัสสร ?** จะบอกให้รู้ว่า **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ธรรมชาติของจิตล้วน ๆ นั้นมันเป็นประภัสสร,** จิตแท้ จิตล้วน จิตยังไม่มีอะไรปรุงแต่งนะมันเป็นประภัสสร. ประภัสสรก็คือว่าใส สะอาด รุ่งเรือง มีรัศมี, คำว่า**ประภัสสร** แปลว่า**เรืองรัศมี,** ประภา-รัศมี,

สร (สระระ) แปลว่าเล่นไป –ชานไป ชานไปแห่งรัศมี. จิตธรรมดาเป็น
ประภัสสร; ถ้าเปรียบก็เปรียบเหมือนกับเพชร. เพชรชั้นดีเลิศ ส่องแสงได้
 แวววาวนี่คือประภัสสร. **ธรรมชาติของจิตของคนเรานั้นเป็นประภัสสร**;
 แต่แล้วจิตนั้นก็เศร้าหมองมืดมัวไปเพราะกิเลสเข้ามาเป็นแขกมาเยี่ยม. ถ้าไม่มี
 กิเลสเกิดขึ้นจิตนี้ประภัสสร; พอกิเลสเข้ามาจิตนี้ก็หมดความเป็นประภัสสร
 กลายเป็นสกปรก เศร้าหมอง ไม่ประภัสสร; เหมือนกับว่าเอาเพชรเม็ดนั้นนำไป
 ผังโคลน หรือเอาโคลนมาทาก็ได้, ใส้เพชรเม็ดนั้นก็หมดความเป็นประภัสสร. นี้
 เรามีจิตเป็นประภัสสร แต่เราไม่เคยรู้หรือสัมผัสความเป็นประภัสสร เพราะมี
 กิเลสเกิดขึ้นอยู่โดยมาก หรือเป็นปรกติ.

เมื่อตะก็ก็พูดแล้วว่า ให้คอยระวัง ๆ ศึกษากันดูว่า จิตเป็นอย่างไร จิต
 เวลานี้เป็นอย่างไร จิตเวลานี้เป็นอย่างไร, ก็เพื่อจะให้เราได้พบจิตประภัสสร
 สักครั้งหนึ่งก็ยิ่งดี, จะได้รู้จัก แล้วจะได้เป็นบทรียน จะเป็นหลักเป็นเกณฑ์
 สำหรับรู้ว่าจิตประภัสสรนั้นเป็นอย่างไร. แต่ก็บอกว่ายากที่สุดแหละ ที่จะพบจิต
 ประภัสสรเพราะมันอยู่ด้วยการปรุงแต่ง จิตมีอะไรเข้ามาทำให้มืดมัวไม่ประภัสสร.

ถ้าจะทำจิตให้ไม่มีกิเลส ให้ว่างจากกิเลสได้นะ จะรู้สึกจิตชนิด
ประภัสสร คือไม่มีกิเลส; ฉะนั้น คอยสังเกตดูให้ดีเถอะ, เผื่อมันจะมีโอกาสไหน
 โดยบังเอิญก็ได้ ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น จิตว่างจากกิเลส เป็นอิสระ แล้วก็สบายที่สุด.
 ถึงแม้ว่าเราจะมองเห็นไม่ได้ด้วยตา เราก็รู้สึกได้ด้วยความรู้สึกรู้สึกก็ได้ ว่าจิตนั้น
 สดใส รุ่งเรือง ประภัสสร เป็นอิสระ ไม่เป็นทุกข์.

อยู่กับโลก “จิตประภัสสร” ก็ไม่มีโลกที่ไม่ต้องการอยู่ในจิต.

ทีนี้เราก็แบ่งกันได้ชื่อว่า เมื่อจิตประภัสสร ไม่มีทุกข์, เมื่อจิตไม่ประภัสสร คือปรุงแต่งแล้ว ก็เป็นทุกข์; ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ด้วยจิตที่ประภัสสร ก็ไม่มีความทุกข์เลย จะไม่ต้องหวัรเรา ไม่ต้องร้องไห้เหมือนอย่างที่เป็น ๆ อยู่เดี๋ยวนี้, ก็อยากจะเรียกว่า “โลกแห่งจิตประภัสสร”. ใครก็ตามเมื่อจิตว่างจากกิเลสนะ เขาอยู่อีกโลกหนึ่งนะ; พุทธอย่างนี้ฟังถูกหรือไม่ฟังถูกเล่า. เมื่อจิตว่างจากกิเลสนะ คนนั้นกำลังอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง อยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร.

ทีนี้เมื่อใครมันมีกิเลสอยู่ เช่นความโลภ กัดคกสู่มอยู่ในจิต, เมื่อนั้นมันอยู่ในโลกนรกนะ; โลกปรตก็ได้ เพราะมันอยากมากเหลือเกิน. เมื่อจิตมันอยากเหมือนใจจะขาด อยากนั่น อยากนี่ อยากอารมณ์รัก อยากของรักอะไรก็ตาม, เมื่อนั้นมันอยู่อีกโลกหนึ่ง คือโลกปรตที่หิวเหลือเกิน. และเมื่อไรมันมีร้อนใจ ความคิดผิด ทำให้ร้อนใจ มันก็อยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง คือโลกนรก. เมื่อใดมันโง่เกินไป มันอยู่ในโลกสัตว์เดรัจฉาน. เมื่อใดมันขี้ขลาดเกินไปไม่มีเหตุผล เมื่อนั้นมันอยู่ในโลกอสุรกาย; ฉะนั้น เมื่อเราทำผิดอะไร จนไม่อยากจะให้ใครเห็นเรา ต้องซ่อนตัวอยู่เรื่อย เวลานั้นเราหนีไปอยู่ในโลกอสุรกายแล้ว; มันอยู่กันคนละโลกแล้ว.

“โลกจิตประภัสสร” คือว่าโลกไหนดมด.

ที่นี้มันไม่มีโลกไหนดมดจะดีเท่ากับโลกจิตประภัสสร; ถ้าอยากจะทำให้มันชวน มันก็ชักชวนว่าไปอยู่ “โลกประภัสสร” กันดีกว่า คือโลกที่มีจิตว่างจากการรบกวนของกิเลส เป็นประภัสสร สว่างไสว รุ่งเรืองอยู่ตามธรรมชาติของจิตนั้น, เป็นโลกที่พระพุทธเจ้าท่านแนะไว้ว่า โลก - โดยธรรมชาติแล้วจิตนี้ประภัสสร แล้วมันเศร้าหมองต่อเมื่อกิเลสเข้ามา แล้วมันก็ไม่เศร้าหมองเมื่อกิเลสไม่เข้ามา, ผู้ใคร่เห็นเรื่องนี้ตามที่เป็นอย่างจริง ผู้นั้นสามารถจะเจริญจิตของตน ให้เป็นจิตที่เจริญ สำหรับจะอยู่ในโลกที่มีจิตประภัสสร; ที่นี้ผู้ใดมันไม่รู้ มันไม่รู้ว่าจิตตามธรรมชาติประภัสสร แล้วขึ้นอยู่กับว่ากิเลสมาหรือไม่ма ไอ้คนเหล่านั้นมันก็ไม่สนใจที่จะฝึกจิต คือคนทั่วไปนี่จะไม่สนใจที่จะฝึกจิต ให้เป็นจิตประภัสสร เพราะมันไม่รู้ว่าจิตนี้มันประภัสสร หรือว่ามันจะไม่ประภัสสรก็แล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย.

แล้วพระพุทธเจ้าท่านได้สอนวิธีที่จะขจัดกิเลสออกไปเสีย ให้กิเลสออกไปเสียจากจิต เขาเรียกว่าอบรมจิต อบรมจิต, อบรมจิตจนจิตนั้นไม่ต้อนรับกิเลสอีกต่อไป จนจิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอีกต่อไป; ที่นี้กิเลสก็เกิดขึ้นในจิตนั้นไม่ได้, จิตนั้นก็มีความเป็นประภัสสร ความเป็นประภัสสรนั้นก็ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เศร้าหมองได้ คนนั้นหรือจิตนั้นก็เป็นพระอรหันต์ไป.

คนธรรมดาที่มีประภัสสรชั่วขณะ ๆ แล้วกิเลสครอบงำได้ ไม่มีประภัสสร; ก็แปลว่าประภัสสรชั่วคราว ๆ, เรียกว่าชิมพระนิพพานดูเล่นเล็ก ๆ

น้อย ๆ ชั่วคราว ๆ. **ที่นี้เราอบรมจิตให้ดีที่สุด จนจิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส** ไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลส ควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ดี ตามที่พระองค์ทรงสอน, กิเลสก็ไม่เข้ามาสู่จิต จิตนี้ก็ประภัสสรถาวร ตลอดกาล ถึงที่สุด, ความ เป็นประภัสสรมันก็ถึงที่สุด; (เราก็ออยู่อีกโลกหนึ่ง เป็นโลกของพระอรหันต์.) ท่านอยู่ของท่านอีกโลกหนึ่งนั่น เป็น “โลกของพระอรหันต์” (เพราะท่านอบรมจิต ให้ดีที่สุดได้ถึงขนาดดังกล่าวมานี้).

ที่นี้เรายังไม่เป็นพระอรหันต์ ยังไม่กล้าอวดดี อวดเก่ง ถึงว่าจะเป็น พระอรหันต์; แต่เราก็พยายามที่จะรู้ ที่จะเข้าถึง ที่จะอยู่ด้วย ที่จะเข้าไป, เรียกว่า **เดินตามรอยพระอรหันต์,** พุคให้ชัดที่ว่า **เราพยายามที่จะอยู่ในโลกแห่งจิต ประภัสสร;** คือเราจะมีชีวิตอยู่นิดที่จิตเกลี้ยง จิตเกลี้ยงจากไอ้สิ่งเศร้าหมอง คือ จิตประภัสสรนั่นเอง. ฉะนั้น ถ้าวันหนึ่ง ๆ เราเข้าไปอยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร ได้สักครึ่งชั่วโมงก็ยังดี จะวิเศษ; ไปชิมรสของพระนิพพาน เป็นคราว ๆ ยังดี เพราะเรายังไม่สามารถจะทลายกิเลส หรือที่เกิดแห่งกิเลส คือไม่สามารถควบคุม จิตได้ เรายังปล่อยให้กิเลสเกิดขึ้นในจิต. แต่ถ้าเราพยายาม ๆ ๆ ให้ถึงที่สุด มันก็ เปลี่ยนแปลงจนถึงกับว่า มันไม่อาจจะเกิดกิเลส; **ก็มีสติสมบูรณ์ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทุกคราวที่มันรับอารมณ์,** สติมันเข้าไปควบคุมเสียทุกที ทุกคราว ทุกเวลา ก็ไม่เกิดกิเลสขึ้นมา, จิตก็เป็นประภัสสรได้มาก ได้มาก ได้มาก.

เรื่องของกิเลสนี้ ถ้าปล่อยให้มันเกิดได้ที่หนึ่งแล้ว มันก็ย่ำใจแหละ มันจะเกิดอีกแหละ มันพร้อมที่จะเกิดอีกแหละ; **อย่างนี้ก็เรียกว่าอนุสัย.** เกิด กิเลสทีหนึ่ง ก็จะสร้างอนุสัยคือความชินที่จะเป็นอย่างนั้นไว้ทีหนึ่งเหมือนกัน; ฉะนั้น ระวังอย่าให้มันเกิดกิเลส มันจะไม่สร้างอนุสัย.

ที่มันลำบากที่อนุสัยมันสร้างไว้มากแล้ว; นี่ก็ต้องระวังว่าอย่าให้เกิดกิเลส แล้วอนุสัยมันจะลด; ปริมาณแห่งอนุสัยมันจะลดทุกคราวที่เราบังคับไว้ได้ ไม่ให้เกิดกิเลส. ถ้าเกิดเราบังคับไม่ได้ มันเกิดกิเลส มันจะเพิ่มอนุสัยเรื่อยไป; เลยไม่มีหวังที่จะไปอยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร. ฉะนั้น ถ้าใครอยากจะไปอยู่ใน “โลกแห่งจิตประภัสสร” ตามรอยพระพุทธเจ้าละก็; ระวัง ๆ สุดความสามารถแหละ ที่จะไม่ปล่อยให้เกิดกิเลสขึ้นมา, เมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูฟังเสียง เมื่อจมูกได้กลิ่น เมื่อลิ้นได้รส เมื่อกายได้สัมผัสทางผิวหนัง หรือเมื่อจิตไปกระทบกับอารมณ์ที่สร้างขึ้นมาจากสัญญาในอดีต. นี้เรียกว่า **เช่นนั้นเอง**; ความที่จิตเป็น **ประภัสสรนั้นแหละ คือความเป็นเช่นนั้นเองของจิต**. ไอ้จิตแท้ ๆ นะมันเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นทุกข์ไม่ได้; ที่นี้จิตที่เป็นกิเลสเสียแล้ว มันหมดความเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่เป็นเช่นนั้นเอง. หรือว่าถ้ามันจะเรียกว่าเช่นนั้นเองก็ได้ คือมันเช่นนั้นเองฝ่ายกิเลสเสียแล้ว ฝ่ายปรุงแต่งเสียแล้ว; จิตนี้มาเปลี่ยนไอ้เช่นนั้นเองเป็นฝ่ายปรุงแต่ง : นิดเดียวก็เกิดกิเลส นิดเดียวก็เกิดกิเลส, **ไอ้เช่นนั้นเองอย่างนี้ละก็ คืออนรกนั้นเอง** คืออบายหรืออนรก.

: เห็นเช่นนั้นเองลงไปทั้งในสังขารและวิสังขารจะไม่เกิดทุกข์(อยู่โลกจิตประภัสสร).

[รวมเช่นนั้นเองไม่ว่าก็อย่าง ก็ชนิด มาเป็นว่า “มันไม่แปลกประหลาดอะไร”, ไม่เกิดทุกข์.]

ที่นี้ถ้ามันไม่มีกิเลส มันอยู่ตามธรรมชาติเดิมแท้ **เช่นนั้นเองเป็นประภัสสร** แล้ว, มันก็อยู่ฝ่ายที่เรียกว่าเหนือโลก เหนือโลก เป็นพระอรียเจ้าอยู่เหนือโลก. ถ้ามันมีเช่นนั้นเองปรุงแต่ง มันก็เปลี่ยนไปตามนี้ : เป็นสัตว์นรกก็มี เป็นเทวดาก็มี เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไรก็มี, แต่ไม่ใช่เหนือโลก. ถ้าจิต

ประภัสสร เมื่อนั้นมันก็... มีความอยู่เหนือโลก, โลกอย่างที่เรามี ๆ นะ; จะไปสมมติเรียกว่าโลกจิตประภัสสรอีกทีหนึ่งก็ได้; เอาว่ามันไม่โลกอย่างที่เรากำลังมีก็แล้วกัน. ที่จริงเขาไม่เรียกโลกหรรอก; ใต้โลกุตตระนั้นนะ เขาเรียกว่าเหนือโลก, แต่ฟังแล้วมันฟังยาก ฉะนั้น เขาจึงมักเรียกกันว่าโลกอุดร คือโลกที่เหนือโลก (หรือ)โลกแห่งจิตประภัสสร.

ความเป็นเช่นนั้นเองที่ถึงที่สุดนั้น ก็คือ จิตที่มันเป็นธรรมชาติเดิมของมัน ไม่มีกิเลส; ฉะนั้น เราให้ถึงเช่นนั้นเองที่สูงสุด ที่แท้จริงของมันละอะ คือมันไม่มีกิเลส. เดียวนี้มันเป็นเปลี่ยนเป็นว่ามันมีกิเลส เป็นเช่นนั้นเองชนิดที่มีกิเลส มันก็ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้น แยกเช่นนั้นเองออกเสียสิ : เช่นนั้นเองฝ่ายสังขาร ก็มีการปรุงแต่งเป็นกิเลสและเป็นทุกข์ เช่นเราเป็นโรคนี่ก็เป็นโรคเช่นนั้นเอง; อีกฝ่ายหนึ่งไม่ปรุงแต่ง เช่นนั้นเองที่ไม่ปรุงแต่ง มันก็ไม่มีทุกข์ เหมือนกับเช่นนั้นเองฝ่ายหยาบคายที่มันจะแก้โรค.

เมื่อตะกี้อันก็บอกว่า เป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วก็กินยาเช่นนั้นเอง; เช่นนั้นเองคนละอย่าง. แต่ถึงอย่างไรก็ดี มันยังเหมือนกันตรงที่ว่า เช่นนั้นเองชนิดไหน มันก็คือความเป็นเช่นนั้นเอง ที่ไม่ใช่ของแปลกประหลาดอะไร; ฉะนั้น เรารวมเช่นนั้นเองก็ชนิด ก็อย่าง มาเป็นว่ามันไม่แปลกประหลาดอะไร มันเช่นนั้นเอง : ฝ่ายเป็นทุกข์ก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายสุขก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายมีกิเลสก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายไม่มีกิเลสก็เช่นนั้นเอง; นี่ก็เพื่อว่าจะไม่ไปยึดถือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วความเป็นเช่นนั้นเองมันก็จะถึงที่สุด.

ที่พูดว่าเช่นนั้นเอง ก็มุ่งหมายอย่างเดียวกับเท่านั้น คือว่าอย่าได้ไปยึดถือมันเข้า อย่าไปยึด อย่าไปหลงยึดว่าของกู อย่าไปหลงยึดว่าตัวกู; เพราะจิตมันมีความโง่ มีกิเลสชนิดหนึ่งที่ว่า ถ้ามีอะไรมาถูกกับเรื่องของมันแล้ว มันก็ยึดเอาเป็นตัวกูเอาเป็นของกู, มันก็เป็นความเป็นเช่นนั้นเองของจิตเหมือนกัน จิตโง่มันต้องเช่นนั้นเองอย่างนั้น. ที่นี้จิตที่มันไม่โง่ มันไม่มีกิเลส มันก็ไม่ยึดอะไร, ความเป็นเช่นนั้นเองของมันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง; แต่ว่าทั้งสองอย่างนี้ อย่าได้มายึดมาเป็นตัวกู เป็นของกู, อย่าได้ยึดเป็นตัวตน เป็นของตน.

นี่ธรรมชาติอันลึกซึ้ง; เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งต้องเห็นกันที่ตรงนี้ ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง; ไม่ว่าธรรมชาติฝ่ายสังขาร –ปรุงแต่ง หรือธรรมชาติฝ่ายวิสังขาร –ปราศจากการปรุงแต่ง มันก็ยังเช่นนั้นเองอยู่นั้นแหละ.

**เช่นนั้นเอง ขยายความออกไปได้อีก ๕ ตามพุทธทศภาสิต,
เมื่อมองเห็นชัดแล้ว จะไม่ยึดมั่น ไม่มีทุกข์.**

ตตตา แปลว่าเช่นนั้นเอง; ขยายความออกไปว่า อวิตตตา –ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญตตตา –ไม่เป็นโดยประการอื่นนอกไปจากความเป็นอย่างนั้น, ฐัมมัญญุตตา –เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมดา, ฐัมมนิยามตา –เป็นกฎตายตัวของธรรมดา, อิทัปปัจจยตา คือมีความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น เมื่อไม่มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็ไม่เกิดขึ้น. นี้เรียกว่า เช่นนั้นเอง. ถ้ามีปัจจัยก็เกิดขึ้น, ถ้าไม่มีปัจจัยก็ไม่เกิดขึ้น; เรียกว่าเช่นนั้นเอง.

วันนี้ฉันรู้สึกว่าคุณเรื่องที่ยาก หรือมันสูง มันไกลไปสำหรับเด็ก ๆ แล้ว. ถ้าใครเข้าใจได้ก็พิเศษแหละ; คือโตเร็วเหมือนกับมีอายุตั้งร้อยปี. เด็กคนไหนเข้าใจเรื่องนี้ได้ ก็กลายเป็นผู้ใหญ่ โต อายุร้อยปี; ถ้ายังเข้าใจไม่ได้ ก็เป็นเด็กไปตามเดิมก่อน เพราะว่าเรื่องนี้มันสูงกว่าเรื่องสำหรับเด็ก ๆ ตามธรรมดาจะเข้าใจได้. ฉันจะพูดเรื่องอื่นก็ไม่ได้ เพราะว่าคำบรรยายนี้มันบรรยายเป็นชุด แล้วจะเอาไปพิมพ์ แล้วมันจะต้องไปเข้ารูปแห่งชุดของมัน ก็เลยต้องพูดไปตามลำดับ; เรียกว่าพูดเรื่อง**การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง** นั่นคือการเห็นความเป็นเช่นนั่นเอง.

ถ้าเราเห็นความเป็นเช่นนั่นเอง ก็เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง : เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. **ทำไมจะต้องเห็นตามที่เป็นจริง ?** ก็คืออย่าให้ไปหลงยึดถือ; ถ้ายึดถือมันมีความทุกข์, ถ้าไม่ยึดถือก็จะไม่มีความทุกข์ ฉะนั้น จึงบอกให้เห็นเสียตามที่เป็นจริง ว่าเช่นนั่นเอง แล้วมันก็ไม่ยึดถือ. เมื่อไม่ยึดถือแล้วมันก็ว่างจากความยึดถือ มันก็เป็นนิพพาน. มันที่เดียวสูงสุดแหละ : **เมื่อใดไม่ยึดถือ เมื่อนั้นเป็นนิพพาน, เมื่อใดยึดถือ เมื่อนั้นเป็นวิภวสงสาร.**

เมื่อใดจิตของเธอยึดถือในสิ่งใด เมื่อนั้นเป็นวิภวสงสารอยู่กับสิ่งนั้น; เมื่อใดไม่ยึดถือในสิ่งใด เมื่อนั้นจิตเป็นอิสระ เป็นนิพพาน. ฉะนั้น เราระวัง; เห็นความเป็นเช่นนั่นเองไว้ให้เพียงพอ เพื่อจะได้ไม่หลงยึดถือ. และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความพอใจ ความกำหนดทางกิเลสตัณหาอย่างมนุษย์ธรรมดานี้ก็เรื่องเพศตรงกันข้าม เพศตรงกันข้าม หรือสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับเพศตรงกันข้าม รสชาติ อารมณ์อะไรที่มันเนื่องกันอยู่กับเพศตรงกันข้ามนี้ เป็น

สิ่งที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นสิ่งที่ยั่วให้เกิดความยึดถือ. คงจะพอฟังถูก พอจะเข้าใจได้ เพราะไปยึดถือกันมาแล้วทั้งนั้น; แล้วเป็นทุกข์น้ำตาไหลกันเท่าไร ก็ไปคิดเอาเองเถอะ. ถ้าเมื่อไรมีน้ำตาไหลออกมา ก็ดูเถอะ, ในนั้นมันมีความยึดถืออยู่อย่างใดอย่างหนึ่งแหละ; บอกกันเพียงเท่านี้ก็พอ. เมื่อไรมีความยึดอัดขัดใจ นอนไม่หลับ ปวดหัวแล้วก็ไปดูเถอะ ในนั้นมันมีความยึดถืออยู่อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แหละ ฉะนั้น จะกินยาแอสไพริน ไม่หายหรอก; มันต้องกินยาของพระพุทธเจ้า คือเช่นนั้นเองนั่นแหละ แล้วก็เลิกยึดถือ สลัดความยึดถือออกไปมันก็หายปวดหัวแหละ แล้วมันก็นอนหลับแหละ. ถ้ากินยาแอสไพรินมันก็หายเดี๋ยวเดียวแหละ แล้วมันก็ปวดหัวอีกแหละ. แต่ถ้าเรากินยาของพระพุทธเจ้าคือเห็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็หายขาดแหละ.

ฉะนั้น เราจะเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตอย่างทุกข์ทรมาน; ก็เพราะเราไม่รู้จักกินยาของพระพุทธเจ้า คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ไม่เห็นเป็นของแปลก; แม้จะเอร็ดอรร้อย วิเศษสุดสักเท่าไร มันก็เช่นนั้นเองแหละ; มันจะไม่อรร้อย จะขมขื่นสักเท่าไร มันก็เช่นนั้นเอง ฉะนั้น มันก็ไม่มีพิษ ไม่มีฤทธิ์ ไม่มีอะไรแก่จิตของเรา. อย่างนี้ก็เหมือนกับไปอยู่ในโลกอื่น โลกที่ไม่มีความทุกข์; เราเรียกกันว่า “โลกแห่งจิตประภัสสร” “โลกแห่งจิตที่อิสระ” “โลกแห่งจิตที่มันไม่มีการปรุงแต่งเลย ไม่มีกิเลสเลย”; เรื่องมันจบแหละ, เรื่องมันจบเสียแล้ว ไม่รู้จะพูดอย่างไร. ถ้ามันไม่มีความทุกข์แล้วเรื่องมันจบแหละ.

แล้วคุณให้ลึกลงไปข้างใต้นั้น : “อ้าว, มันยึดถือมันนี้อยู่นี่ –เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ เรื่องกำไรเรื่องขาดทุน เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องผิวเรื่องเมีย เรื่องลูกเรื่องหลานอะไรก็ตามเถอะ มันมีไอ้ยึดถืออะไรอย่างหนึ่งอยู่, ยึดถือนี้มาจากความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง, ไอ้ความอยากนั้นก็มาจากความโง่ คืออวิชชา” ถ้าใครทำอย่างนี้ แล้วก็**ไม่ทำอะไร** **รัฐธรรมนูญของพระพุทธเจ้า** แล้วตาม**พระพุทธเจ้าไปแหละ** ไปสู่โลกุตระนะ.

แต่ถ้าว่าพอมีความทุกข์ขึ้นมา นั่งร้องไห้อยู่ มาเสียใจอยู่ มาโศกเศร้าอยู่ มากแล้วตัวสั้นอยู่ อะไรอยู่ มันก็**ไม่มีประโยชน์อะไร**, มัน**ไม่มีประโยชน์อะไร**. ฉะนั้น พุคให้แปลกว่า **พอมีความทุกข์** แล้วก็**รีบเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้าทันที**, ที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ อยู่ที่บ้านก็ได้ อยู่ที่โรงเรียนก็ได้; แต่มันต้องที่สะดวกหน่อย แล้วก็สงบสงัดหน่อย มันจึงจะเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้าได้.

ฉะนั้น **ใครมีความทุกข์แล้วรีบเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้า** : ศึกษาความทุกข์ ศึกษาเหตุให้เกิดความทุกข์; แล้วก็รู้ว่าเหตุนี้จะดับมันเสียได้อย่างไร จะทำลายมันเสียได้อย่างไร คือรู้เช่นนั้นเอง รู้เช่นนั้นเอง, เอาความรู้เช่นนั้นเองเข้ามา มันก็หายโง่ หายอวิชชา, ไอ้ความอยาก ตัดหามันก็ดับไป อุปาทานมันก็ดับไป ความทุกข์มันก็ดับไป; จะพบยาที่จะดับทุกข์ ก็คือว่าเช่นนั้นเอง. เดียวนี้เราไม่เช่นนั้นเองนี้ เรามีอวิชชา น่ารักน่าพอใจ หรือน่าเกลียด น่ากลัวอะไรอยู่เรื่อยไป มันไม่เช่นนั้นเอง มันเป็นทุกข์; พอเป็นทุกข์แล้วก็ย้อนกลับไปหาต้นตอของมัน, พบว่ามันโง่ มันหลงรักหลงยึดถือ ก็เอาเช่นนั้นเองนะมาเป็นเครื่องกำจัดกวาดล้างออกไป เป็นยารักษาโรคอันเรื้อรังนี้.

เจริญอริยมรรคมีองค์แปด จะมี “ยาเช่นนั้นเอง” ไว้ใช้.

ทีนี้ทำอย่างไรจะมีเช่นนั้นเองไว้ใช้ใกล้ ๆ มือล่ะ ? ถ้ามันเป็นยาที่มีขายที่ตลาด เราก็ไปซื้อมาไว้ใกล้ ๆ มือให้พร้อมอยู่เสมอ, ถ้ามันเป็นยาที่มีขายอยู่ที่ตลาด. แต่ไม่ใช่ยาเช่นนั้นเองมันไม่มีขายที่ตลาด; เราก็ทำมันขึ้น ด้วยการเป็นอยู่ด้วยสติปัญญา ที่เรียกว่ามรรคมีองค์แปด อยากจะขอร้องทุกคนที่จดไว้ที่จำไว้ : มรรคมีองค์แปดเป็นอย่างไร นั่นเอาไปศึกษาเสียใหม่ จนรู้ว่านี่มันเป็นการเป็นอยู่ที่เข้าถึงเช่นนั้นเอง. สัมมาทิฏฐิข้อแรกนั่นแหละ มีเช่นนั้นเองรวมอยู่ที่สัมมาทิฏฐินั่นแหละ. พอเช่นนั้นเองได้ก็มันก็เหมือนกับยาวิเศษสูงสุดของพระพุทธเจ้า กวาดโรคทั้งหลายทิ้งไปจากจิตใจ.

เราจะมีได้ เราก็ต้องเจริญสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากรรมันโต -อาชีโว -วยาโม -สติ -สมาธิ ทั้งแปดอยู่เป็นประจำ; นี้เรียกว่าเรามั่นปรุขยาวิเศษสูงสุด คือเช่นนั้นเองเอาไว้ใกล้ ๆ มือ; พอเจ็บไข้เมื่อใดเอามากินได้ทันที. เหมือนที่คนเขาไปซื้อยาจากร้านหมอมานำไว้ใกล้ ๆ มือที่บ้านนะ , เป็นขึ้นมาจะได้กินทันที. เราก็ทำมันขึ้นไว้ให้มียู่ตลอดเวลา เหมือนกับใกล้ ๆ มือ ให้ชิน ให้ชำนาญ ให้เชี่ยวชาญ.

สัมมาทิฏฐิมองเห็นถึงที่สุดแล้ว จะมองเห็นเช่นนั้นเอง.
 สัมมาทิฏฐิเห็นเรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องนรก สวรรค์ เรื่องอะไรต่าง ๆ แล้วก็เห็นจนว่าไม่ต้องยึดถือ, เห็นว่าความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับทุกข์เป็นอย่างไร ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร; นี้ก็ยังไม่สูงสุด

เท่ากับที่ว่า สิ่งทั้งปวงมันเป็นเช่นนั้นเอง ยึดถือไม่ได้. สัมมาทิฏฐินะถ้าถึงที่สุด ก็คือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงยึดถือไม่ได้, ยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้.

นี่เรามีสัมมาทิฏฐิอย่างนี้ ให้แคล้วคล่องว่องไว ให้มากพอ ให้... เรียกว่าพร้อมอยู่เสมอแหละ; เหมือนกับยาวิเศษพร้อมอยู่เสมอ เจ็บป่วยอะไร ขึ้นมา กินหายทันที. ฉะนั้น ตามธรรมดาที่อยู่ด้วยมรรคมงคลแปด ไปศึกษาให้ดี ปฏิบัติอยู่ให้ครบทั้งแปดองค์; แล้วสัมมาทิฏฐิมันก็เจริญขึ้น ๆ ไปในทางที่จะเห็น เช่นนั้นเองได้ง่ายขึ้น; หรือว่าเราจะเสริมให้มันมาก เอาใจใส่ทำให้มันมากเป็นพิเศษก็ได้เหมือนกัน, โดยไปคิดดูเถอะทุกราวที่เรามีความทุกข์นั้น เพราะว่าเราไม่มองเห็นเช่นนั้นเอง เราหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงเศร้าโศก หลงอะไรก็ตามใจ เพราะไม่เห็นเช่นนั้นเอง. ฉะนั้น คำว่าเช่นนั้นเองนี้ ทำให้ คล่องปาก แล้วคล่องใจ คล่องจิต, เช่นนั้นเองจะมาทันวันมาทันที ไม่ต้อง หลงรักหลงโกรธ ไม่ต้องยินดีไม่ต้องยินร้าย.

นี่เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง มีผลเป็น นิพพาน คือหายโรคกิเลสโดยประการทั้งปวง; เรียกว่าอยู่ในโลกแห่ง จิตประภัสสร เป็นสุขสบาย คือเหนือโลกนี้ เหนือโลกนี้ เป็นโลกแห่งจิต ประภัสสร ไม่อยู่ด้วยการปรุงแต่ง ไม่เฝ้าปรุงแต่งความคิดขึ้นมา ว่านี่คือตัวกู-ของ กู. จิตมันเฝ้า มันก็เอาตัวการปรุงแต่งจิตนั้นแหละมาเป็นตัวกูของกู. เดียวนี้จิตมัน เห็นจิต จิตเฝ้าในการปรุงแต่ง จิตไม่เฝ้าในการไม่ปรุงแต่ง ให้จิตมันเห็นจิตอย่างนี้; ให้จิตมันเห็นผลของการที่ไม่ปรุงแต่ง, เห็นผลของการที่ปรุงแต่ง คือทุกข์หรือ โทษ. ถ้าเห็นอย่างนี้ แล้วมันก็จะเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง สรุปลงอยู่ที่คำพูดเพียง ๓ พยางค์ว่า เช่น-นั้น-เอง เช่นนั้นเอง, เห็นเช่นนั้นเอง.

วันนี้เราพูดกันถึง เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งนั่นคือเห็นเช่นนั้นเอง เป็นที่พึ่งอันสูงสุด ดับทุกข์ได้. เช่นนั้นเองนั่นคือพระพุทธเจ้า; เช่นนั้นเองนั่นคือ พระธรรม; เช่นนั้นเองนั่นคือพระสงฆ์ : ท่านเป็นพระพุทธเจ้าได้ก็ค้นพบ เรื่องเช่นนั้นเอง; ท่านเอาเช่นนั้นเองมาสอนเป็นพระธรรม; พระสงฆ์ก็ปฏิบัติตาม ท่าน ในเรื่องของการเห็นเช่นนั้นเองเหมือนพระพุทธเจ้า ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

เด็ก ๆ คงจะฟังออกแล้วนะ ว่าธรรมะนี้เราจะใช้คำพูดอย่างไรก็ได้; แต่มันเรื่องเดียวกันแหละ เนื้อหามันเรื่องเดียวกัน, แต่คำพูดนี้เราจะใช้คำพูดอะไร ก็ได้. วันนี้ฉันใช้คำพูดว่าเช่นนั้นเอง คือยอดสูงสุดของพระธรรม; เห็นแล้วไม่ ยึดถืออะไร, ไม่ยึดถืออะไรก็ไม่เกิดทุกข์เลย จิตเป็นประภัสสรไปอยู่ในโลกอื่น เรียกว่าเราอยู่กับในโลกแห่งจิตประภัสสรดีกว่า มันน่าชื่นอกชื่นใจ มันสะอาด สงบเย็น สว่างไสว เพราะความเป็นประภัสสร. เดียวนี้จิตของเรามันก่อกลุ้ม เหมือนเพชรหมกโคลน เรียกโลกอะไรก็ไปเรียกเอาเอง “โลกจมโคลน”; ใคร อยากอยู่ที่เอาซิ. เดียวนี้จะเรียกว่า “โลกแห่งจิตประภัสสร” เหมือนเพชรที่มันส่อง แสง ส่องรัศมีของมันเต็มที่.

เอาละ, การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว; ขอให้จดจำเอาไปใช้ ให้เป็นประโยชน์ ให้คุ้มค่า ต้องเสียเวลา ต้องเหน็ดเหนื่อย ต้องเสียค่ารถ ถ้าไม่ คุ้มค่าก็เป็นเหมือนเพชรจมโคลน จิตไม่ประภัสสร; มาบ๊าย ๆ บอ ๆ มานั่งเกะกะ ที่นี้.

เอาละ, มันสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ยุติการบรรยายเสียที, ให้พระคุณเจ้าท่าน
ได้สวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังจิต กำลังใจ กำลังกาย ให้ประพาศธรรมะให้สูง
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, ต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๐ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๓ กันยายน ๒๕๒๓

มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้, อาตมาก็ยังกล่าวในชุดธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่กล่าวโดยหัวข้อย่อเฉพาะในวันนี้ว่า **มัชฌิมาปฏิปทา**คือทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

[ปรารภและทบทวน.]

ทางรอดตามกฎหมายของธรรมชาติ คือมัชฌิมาปฏิปทา ก็ยังเป็นเรื่องของธรรมชาติอยู่นั่นเอง, อะไร ๆ ก็เรื่องธรรมชาติ จนบางคนจะเบื่อแล้วก็ได้; ถึงแม้คำว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้ก็เหมือนกัน ได้ฟังกันจนซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเบื่อแล้วก็ได้ แต่วิญญูชนผู้มีปัญญาจะไม่รู้จักเบื่อ คงเบื่อได้แต่คนโง่ ที่มองไม่เห็นอรรถเห็นธรรม มันก็จะฟังเป็นเรื่องซ้ำ ๆ ซาก ๆ จี้เกียจฟังไปเสีย.

อาตมาอยากจะทบทวนความเข้าใจของท่านทั้งหลาย ให้เข้ารูปเข้ารอย แน่นแฟ้น ในข้อที่ว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ. เมื่อได้ยินคำว่า “ธรรมชาติ” ท่านก็เข้าใจหรือรู้จักมันน้อยเกินไป รู้จักเหมือนเด็ก ๆ รู้ คือไม่มองเห็นว่าทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ ธรรมะคือธรรมชาติ ธรรมชาติคือธรรมะ ธรรมชาติคือเรื่องตัวเรา และกฎที่ควบคุมเราอยู่; ตัวเราทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ว่าจะคุณที่ตรงไหน มันก็เป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ แล้วก็มีกฎของธรรมชาติควบคุมมันอยู่. กฎของธรรมชาติเป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นความจริงที่เด็ดขาด เปลี่ยนแปลงไม่ได้; ธรรมะทั้งหลายก็คือกฎของธรรมชาติ คือความจริงของธรรมชาติ พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบแล้วก็เอามาสอน เราเรียกกันเสียใหม่ว่าธรรมะ แทนที่จะเรียกว่ากฎของธรรมชาติ. ฉะนั้นคุณธรรมะให้ดีขึ้นลงไปถึงกฎธรรมชาติ, คุณกฎของธรรมชาติขึ้นมาให้ดีขึ้นมองเห็นธรรมะ. ธรรมะที่เป็นหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น ล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติ; ฝ่ายให้เกิดทุกข์ก็มี ฝ่ายดับทุกข์ก็มี เป็นกฎของธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. นี่เราจึงต้องสนใจเรื่องธรรมชาติ จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติให้เพียงพอทีเดียว.

มัชฌิมาปฏิปทา คือ อะไร หรือความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา.

วันนี้จะกล่าวถึงคำว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** ซึ่งรวมอยู่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นกฎของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน; มันไม่มีอะไรที่จะตั้งอยู่ได้ โดยไม่มีสิ่งที่เรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา**. มัชฌิมาปฏิปทา คือ สิ่งที่ธรรมชาติต้องการเพื่อความมีอยู่ได้ หรือความรอดชีวิตอยู่ได้; ถ้าว่าทำผิดกฎเกณฑ์ของมัชฌิมาปฏิปทา ผลร้ายจะเกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ จนถึงกับว่าเราจะรอดชีวิตอยู่ไม่ได้. ฉะนั้นขอให้สนใจคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา กันให้มากเป็นพิเศษ ซึ่งจะได้ลองแยกแยะดูว่า มันมีความสำคัญอย่างไร. (แยกยกขึ้นมาให้ดู ๖ ประเด็น ดังนี้ :-)

: มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง.

ข้อแรก อยากจะพูดว่า มันเป็นตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง. มัชฌิมาปฏิปทา คือ ตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง; “สิ่งทั้งปวง” ไม่ยกเว้นอะไร จะเรียกโดยบาลีว่า “ธรรม” ในความหมายทั่วไปก็แปลว่า “สิ่งทั้งปวง” ได้เหมือนกัน. แม้คำว่า “ธรรม” ก็แปลว่า “สิ่งที่ทรงอยู่”; ใ้ตัวการทรงอยู่นั้น มันเป็นอันเดียวกันกับมัชฌิมาปฏิปทา ในหลักทั่วไป; มันจะโดยใคร จากใครก็สุดแท้ แต่มันมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ การเป็นไปอย่างมัชฌิมา. อะไร ๆ มันมี

การเป็นไปอย่างมัชฌิมา คืออุกฤษฏของธรรมชาติในส่วนนี้ในคำคำนี้ มันจึงอยู่ได้ จึงมีอยู่ได้ จึงปรากฏอยู่ได้ จึงตั้งอยู่ได้.

ขอให้ท่านทั้งหลายมองให้เห็นเป็นพื้นฐานทั่วไปเสียก่อน ว่าสิ่งทั้งปวง มันทรงอยู่ได้ เพราะมีการกระทำที่เป็นมัชฌิมาปฏิบัติทานั่นเอง และมันก็เป็นของธรรมชาติโดยพื้นฐาน และเป็นสิ่งที่มนุษย์กระทำโดยข้อปลีกย่อย ในส่วนที่เป็นเรื่องของมนุษย์, นอกนั้นอันมากมายมหาศาล มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. เช่นว่าแผ่นดินนี้จะตั้งอยู่ได้ มันก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิบัติ คือความถูกต้อง ที่อยู่ตรงกลางของสิ่งทั้งปวง : ไม่มีอะไรที่ผิดพลาด มากเกินไป น้อยเกินไป แผ่นดินนี้มันจึงตั้งอยู่ได้. **สิ่งที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินนี้ก็เหมือนกัน; อย่างว่าศาลาหลังนี้มันตั้งอยู่ได้อย่างนี้** มันมีความถูกต้องของมัชฌิมาปฏิบัติ, ไม่มีอะไรขาดไม่มีอะไรเกิน มันจึงตั้งอยู่ได้; ถ้ามีอะไรขาดมีอะไรเกิน มันก็พังทลายลงไปแล้ว, แม้วว่ามันจะทำความของแข็งที่เรียกกันว่าคอนกรีต มีเหล็ก มีหิน มีอะไรก็ตาม; **มันมีความถูกต้องเหมาะสมในลักษณะมัชฌิมาปฏิบัติ ศาลาหลังนี้มันจึงทรงตัวอยู่ได้ไม่พังทลายไป.**

ขอให้ดูทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร ที่มันมีการทรงตัวอยู่ได้, การทรงตัวนั้นจะเป็นมัชฌิมาปฏิบัติทั้งนั้น. บางคนอาจจะนึกอยู่ในใจว่า นี่มันเกินไปแล้ว : มันเกินเรื่องของพุทธศาสนาไปแล้ว. นั่นไม่เป็นไร; พระพุทธเจ้าท่านเอามาตรัส ระบุเฉพาะเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น, แต่เดี๋ยวนี้เราจะให้มองเห็นทั่วไปหมดทุกเรื่อง **และมันเป็นเรื่องที่ต้องมองเห็น จึงจะดับทุกข์ได้ :**

ไม่ว่าเรื่องของอะไรที่มันเป็นอยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา. ในขั้นแรกนี้จะเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวการทรงอยู่ หรือมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง.

: มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ หรือเป็นหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา.

ที่นี้ข้อถัดมาจะพูดว่า **มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ของพระพุทธ-
ศาสนา.** นี่จะหมายถึงเท่าที่มันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เท่าที่เกี่ยวกับที่
พระพุทธเจ้าท่านทรงนำมาสั่งสอน. เราได้ฟังกันชินชินไปจึงไม่ค่อยสนใจ ว่า
คำคำนี้(มัชฌิมาปฏิปทา)คือคำแรกของพระธรรม ที่ทรงนำมาสั่งสอน. ขอให้คนที่
สวดธรรมจักกฯได้ ไปทบทวนดูเถอะว่า พระพุทธเจ้าแสดงธรรมจักกฯ คือ
ปฐมเทศนาเป็นเรื่องแรกนั้นนะ, คำแรกที่เป็นคำสอนนั้นเป็นเรื่องอะไร. ถ้าสังเกต
ดูก็จะพบว่ามันเป็นเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา : ท่านบอกเรื่องที่มันมิใช่
มัชฌิมาปฏิปทา หรือมันขัดกันอยู่กับมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเขาทำกันอยู่แล้วใน
ประเทศอินเดียในสมัยนั้น คือเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค -ประกอบตนพัวพันอยู่ใน
เรื่องของกาม, อตตกิลมถานุโยค -ประกอบตนให้ลำบาก. เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของ
พระพุทธเจ้า เป็นเรื่องของชาวอินเดียสมัยนั้น ครูบาอาจารย์เจ้าลัทธินั้นเขา
สอนกันอยู่แล้ว; พระพุทธเจ้าทรงเอ๋ยถึง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่เป็นที่ฟังไม่ได้
ใช้เป็นประโยชน์ไม่ได้ และบางทีก็ตำทราวมเกินไป. ยก ๒ อย่างนี้มาแสดงว่าใช้
ไม่ได้. **อะไรมันใช้ได้?** ก็คือมัชฌิมาปฏิปทา ที่เราตถาคตได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว
เป็นธรรมที่ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน; ท่านต้องสนใจให้มากตรงข้อที่ว่า ไม่เคยฟังจาก

ใครมาแต่ก่อน แต่เป็นสิ่งที่ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง. นี่คำแรก, สิ่งแรกที่ทรงสอน หลังจากการตรัสรู้แล้ว นี่มันคือเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา; รายละเอียดก็มีอยู่ในพระบาลีนั่นแล้ว : เป็นเครื่องทำให้เกิดจักขุ เป็นเครื่องทำให้เกิดญาณ เป็นเครื่องทำให้รู้ เป็นไปเพื่อนิพพาน และก็ไม่ข้องแวะเข้าไปหาไอ้กามสุขัลลิกานุโยค หรืออัสถกิลมณานุโยค.

ท่านใช้คำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” นะ ฟังดูให้ดี ๆ; สิ่งแรก สิ่งเดียว สิ่งสูงสุด เพราะไม่เคยฟังมาจากใคร มาสอนให้เป็นเรื่องแรก เป็นสิ่งแรก. ส่วนเรื่องอริยสัจสี่นั้นมาทีหลัง; ถ้าสังเกตดูก็จะเห็นได้เอง ตามพระบาลีขัมมจักกขณัฏฐกถา นั้น ท่านตรัสเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาก่อน, แล้วจึงตรัสเรื่องอริยสัจสี่. ถ้าเรื่องอริยสัจสี่สำคัญกว่าก็ต้องตรัสก่อน, เดียวนี้มาตรัสมัชฌิมาปฏิปทาก่อน.

และดูให้ดี พุทธบริษัทก็มักสะเพร่าทั้งหลายนะ, ว่าดูให้ดีว่า อริยสัจสี่ อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา? หรือว่ามัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในอริยสัจ? ฉะนั้น เมื่อเรียนมาอย่างสะเพร่า เป็นโดยนิตยมันสะเพร่า หรือมันโง่ มันก็ไม่ค่อยจะสังเกต. เราดูให้ดีว่า ตรัสมัชฌิมาปฏิปทาก่อน, ในมัชฌิมาปฏิปทาที่ประกอบด้วยองค์แปดนั้นมีเรื่องอริยสัจรวมอยู่ด้วยในข้อสัมมาทิฐิคือข้อแรก.

ฉะนั้น เมื่อตั้งปัญหาถามขึ้นว่า อริยสัจรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา? หรือว่ามัชฌิมาปฏิปทา รวมอยู่ในอริยสัจ? มันก็ได้ทั้งนั้นแหละ : เมื่อพูดถึงอริยสัจ มันก็ต้องพูดจนครบ ๔ ข้อ, แล้วข้อสุดท้าย คือข้อที่สี่ก็มีมัชฌิมาปฏิปทา แล้วก็รวมอริยสัจอยู่; เป็นเรื่องอริยสัจอยู่ ๒ หน คือตัวอริยสัจเองก็เป็นอริยสัจ, ในมัชฌิมาปฏิปทาก็มีเรื่องอริยสัจ.

แต่ถ้ายกเอาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาขึ้นมาเป็นตัวตั้ง เป็นบทตั้ง, ก็จะเห็นว่า สัมมาทิฐิฐิ นั้นมันรวบเอาไว้ซึ่งเรื่องอริยสัจ เรื่องกฎของอริยสัจ. โดยเหตุที่พระองค์ตรัสก่อน ตรัสก่อนอริยสัจ จึงถือว่าอริยสัจนั้นรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา, รวมอยู่ในเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา; ฉะนั้น เราจึงถือว่า **ตัวพุทธศาสนาซึ่งเป็นตัวการปฏิบัติ นั้น คือ มัชฌิมาปฏิปทา.** เราพูดว่า อริยสัจสี่มันเป็นเรื่องหลักวิชา, ได้ในบทว่าวิชา; แล้วก็ เป็นวิชาในลักษณะที่เรียกว่าปริยัติ กระทั่งเป็นวิชาอย่างที่เขารเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าปรัชญาไปก็ได้.

เราพูดเรื่องอริยสัจสี่นะ มันเป็นเรื่องวิชา เรื่องปริยัติ เป็นเรื่องปรัชญา; แต่ถ้าเราพูดว่ามัชฌิมาปฏิปทา มรรคมืองค์แปดแล้ว มันเป็นเรื่องปฏิบัติอย่างเดียว เป็นเรื่องปฏิบัติโดยตรง, ฉะนั้น จึงเป็น **ตัวพุทธศาสนาโดยตรง.** จึงถือว่า คำแรกพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสถึงตัวพระพุทธศาสนาแล้ว, คือเรื่องมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง; ต่อมาก็ขยายเรื่องอริยสัจให้ละเอียดพิสดาร ก็โดยตรงประสงค์ที่จะแสดงความสมบูรณ์แห่งการตรัสรู้ของพระองค์ ว่า **ได้รู้ครบทั้งสี่อริยสัจนี้อย่างไร : เรื่องทุกขก็เป็นความจริงที่ต้องรู้ ไม่ใช่เกี่ยวกับตัวการปฏิบัติ เรื่องสมุทัยก็เป็นเรื่องที่ต้องละ ให้มองให้เห็นว่าต้องละ ยังไม่ได้ปฏิบัติ, เรื่องนิโรธก็เป็นเรื่องที่ทำให้แจ้ง ยังไม่ได้ระบุดึงตัวการปฏิบัติ; พอถึงเรื่องมรรคมืองค์แปด ทางให้ถึงความดับทุกข นี้ก็ตรัสเป็นเรื่องปฏิบัติโดยตรงทีเดียว.**

ตัวพุทธศาสนา เป็นตัวแห่งการปฏิบัติ และเรียกชื่อว่า **มัชฌิมาปฏิปทา.** พวกอื่นเขาอาจจะมีชื่อเรียกอย่างอื่นสำหรับตัวปฏิบัติ ในหลักศาสนาของเขาหลาย ๆ ศาสนา; แต่สำหรับพุทธศาสนานี้มีชื่อเรียกว่า

มัชฌิมาปฏิปทา. ถ้าเราพูดว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้มันตรงตัว ตรงกับตัวพุทธศาสนา ยิ่งกว่าคำอื่นใด. ขอให้สังเกตดูให้ดีจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยตรัสด้วยคำว่าพุทธศาสนา; คำว่า “พุทธศาสนา” นี้พวกเราสมัยนี้ทั้งนั้นแหละที่พูด หรือใช้คำพูดคำนี้วันหนึ่งมากมาย, แต่พระพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้าเขาไม่ได้ใช้คำนี้, เขาใช้คำอื่น เช่นคำว่าพรหมจรรย์เป็นต้นก็มี; แต่ที่เห็นได้ชัด ๆ จากคำตรัสของพระองค์ ก็คือคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเป็นคำสำคัญ เป็นบทต้นเริ่มต้น ของปฐมเทศนาหรือพระธัมมจักกฯ. นี้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ของพุทธศาสนา.

: มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวชีวิตของสิ่งที่มีชีวิตร่างกายจิตใจ.

ทีนี้จะให้ดูต่อไปถึงคำว่ามัชฌิมาปฏิปทาคืออะไร :- มัชฌิมาปฏิปทาที่เป็นเรื่องปฏิบัติในพุทธศาสนา ก็อยู่ในวงแคบ คือเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นตัวพุทธศาสนา(ดังกล่าวแล้ว); ทีนี้อยากให้ดูให้กว้างหมด ทีเดียวหมดไปกว่านั้นก็จะให้ดูว่า ใ้อสิ่งทีเรียกว่าชีวิต ร่างกาย จิตใจนี้ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ แล้วเราต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นี้, ใ้อตัวชีวิตจิตใจโดยธรรมชาตินี้ มันก็มีหลักคือมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มันจึงเกิดมีชีวิตอยู่ได้. ถ้าไม่มีความถูกต้อง เหมาะสม พอดี ทีเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาแล้ว, ชีวิตนี้มันจะไม่เกิดขึ้นมาได้ มันจะไม่ทรงตัวอยู่ได้.

ชีวิตคือร่างกายจิตใจนี้ เกิดมาเพราะความเหมาะสมแห่งส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ปรุ่กัน ปรุ่ต่างกันในลักษณะของมัชฌิมาปฏิปทา; แต่ว่ามันเป็นมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ. แม้ว่าเป็นชีวิต เป็นจิตใจ ตั้งอยู่ได้แล้ว มันยังมีความทุกข์; ฉะนั้น เอกภพหรือหลักเกณฑ์ของมัชฌิมาปฏิปทาที่ยิ่งขึ้นไปอีก ที่สูงขึ้นไปอีก เอมาคับไอ้ความทุกข์นี้เสีย. ขอให้สังเกตดูเหมือนกับว่าเป็นของที่มองเห็นได้ด้วยตา ว่าชีวิตนี้มันก็อยู่ได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ; แต่ยังมี ความทุกข์ ต้องอาศัยมัชฌิมาปฏิปทาส่วนที่เป็นของมนุษย์ ที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกระทำเพื่อจะดับทุกข์นั้นเสีย. เรียกว่ามันก็ไม่พ้นไปจากมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิตจิตใจ. คือตัวชีวิตจิตใจร่างกายนั้น มันก็อยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา, เมื่อมันมีทุกข์เราก็ดับเสียได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาที่สูงขึ้นไป คือ เป็นเรื่องของพระธรรม เกี่ยวกับชีวิตจิตใจ โดยตรง.

: มัชฌิมาปฏิปทาทำให้ชีวิตมีความผาสุก และเป็นตัวความผาสุกด้วย.

ทีนี้ก็อยากจะให้ดูปลีกย่อยออกไปว่า ไอ้ความผาสุกของชีวิต **ชีวิตจะมีความผาสุกอยู่ได้** นี้ก็ต้องมีได้โดยมัชฌิมาปฏิปทา คือดำรงตนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง ก็มีความผาสุกแห่งชีวิต; **ตัวความผาสุกแห่งชีวิตนั้นก็เป็นตัวมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในตัวมันเองด้วย** : ตัวมัชฌิมาปฏิปทา นั้นแหละ เป็นตัวความผาสุกของชีวิตนี้.

เรามีความสะดวกสบายเรียกว่าความผาสุก; การกินอาหารก็ดี การนุ่งห่มก็ดี การใช้สอย อยู่อาศัยก็ดี บำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็ดี ถ้ามันเป็นไปอย่างผาสุก, คำว่า “ผาสุก” นี้จะต้องมีลักษณะแห่งมัชฌิมาปฏิปทา หรือมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นตัวความผาสุก. เมื่อมีความผาสุกก็ดูให้ดี ว่ามันมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร. ตามธรรมดาที่ไม่มีใครที่สนใจจะดู, มันก็เพลิดเพลिनไปด้วยความผาสุก มีแต่ความประมาทมากขึ้น มีดมัวมากขึ้น จะไม่ค่อยเห็นสิ่งอันละเอียดอย่างนี้.

**: มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางไปของชีวิตในทางสูง,
: ถึงปลายทางชีวิตได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา.**

ที่นี้จะให้ดูยี่ดออกไปถึงว่า **ไ้ทางไปของชีวิต.** ทางไปของชีวิตนี้ คนที่เห็นแต่วัตถุก็ไม่เห็นว่าชีวิตนี้มันไปไหน. ถ้าคนมันมีปัญญา เห็นถึงส่วนจิตใจ หรือส่วนนามธรรม ก็จะเห็นว่าชีวิตนี้มันกำลังไป : แม้แต่ทางร่างกายนี้ มันก็กำลังไป คือจะไปหาความตาย, ไ้ทางจิตมันก็ไป คือมันสูงขึ้น ๆ ด้วยสติปัญญาและความรู้ แล้วมันมีขั้นตอนที่จะเลื่อนสูงขึ้นไป ๆ; นี้เขาเรียกว่าชีวิตนี้มันเป็นการเดินทาง. **ไ้ทางไปของชีวิตนั้น ถ้าเป็นไปได้จริงในทางสูง มันก็ต้องเป็นไปได้ โดยมัชฌิมาปฏิปทา** ซึ่งเราเรียกกันทั่วไปว่าอัฐังคิกมรรค. อัฐังคิกมรรคในฐานะเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไรนั้น จะค่อยพูดกันตอนท้าย.

เดี๋ยวนี้ว่า มรรคมีองค์แปดนี้มันคือมัชฌิมาปฏิปทา นั่นแหละ คือทางไปของชีวิต ซึ่งเลื่อนสูงขึ้นไปในฝ่ายจิตใจ.

ที่นี้ไปคู่ที่ปลายทางเสียเลยว่า ใ้ปลายทางของชีวิตนั้น มันถึงได้ด้วยอะไร? ก็พบว่าถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา. ปลายทางของชีวิตคือดับทุกข์ได้; ที่สุดแห่งความทุกข์นั้นถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา คือถึงนิพพาน. เมื่อหมดกิเลสสิ้นเชิงก็เป็นนิพพาน โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย; ฉะนั้น พระอริยเจ้าท่านจึงบรรลุนิพพานได้ ที่นี้ในโลกนี้ โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย. ชีวิตนั้นถึงปลายทางของมันแล้ว และโดยมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งทำให้กิเลสทั้งหลายดับไป จึงบรรลุนิพพานได้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ในโลกนี้ ในชาติแห่งความเป็นมนุษย์ที่เรารู้จักกันนี้ : มันมีการบรรลุนิพพานได้ เพราะอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทา.

เพียงเท่านี้ก็จะพอแล้ว ที่จะรู้จักความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา : มันเป็นตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง, มันเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ที่พระองค์ตรัสรู้เฉพาะ ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, มันเป็นตัวชีวิต ของสิ่งที่มีชีวิต ร่างกายจิตใจ, มันเป็นตัวความผาสุก ที่จะมีได้จากชีวิตร่างกายนั้น ๆ, แล้วมันก็เป็นหนทางที่จะไปของชีวิต ไปสู่จุดหมายปลายทาง, แล้วจุดหมายปลายทางของชีวิตนั้นถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา; เราจะเห็นได้ว่า เราจะต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ตลอดเวลา ทุกแห่งทุกมุม. มัชฌิมาปฏิปทาของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจนึกคิดได้, ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง; มัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ คือความเหมาะสมของธรรมชาติ, นี้ก็ส่วนหนึ่ง พวกหนึ่ง.

คุณัชฌิมาปฏิปทาโดยทางถ้อยคำ.

เฮ้า, ทีนี้จะดูให้ชัดในข้อนี้ ก็เรียกว่าจะดูกันโดยถ้อยคำที่ใช้พูดจากรู้ คำว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้ โดยถ้อยคำมันหมายความว่าอย่างไร ? คำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ตัวอักษรแปลว่าการไต่ไปโดยสายกลาง โดยแนวกลาง, ปฏิปทา แปลว่าการไป หรือการไต่ไป การดำเนินไป หรือการปฏิบัติก็ได้, แต่ตัวแปลว่าเดินไป เหมือนกับเท้าเดินไป การเดินไปโดยสายกลาง. ทีนี้ก็ มันมีปัญหาอยู่ตรงที่ว่า “กลาง” คืออะไร ? คำว่า “กลาง” นั้น คือสมดุล มันมีส่วนประกอบที่เป็นองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง, แต่ละอย่าง ๆ นั้นต้องสมดุลแก่กัน และมีความพอดี ในความสมดุลนั้น มีผลเรียกว่าอยู่ตรงกลาง. ถ้ามันเหวี่ยงไปทางหนึ่งมันก็เกินไป, เหวี่ยงไปอีกทางหนึ่งมันก็ขาดไป; แล้วมันจะไม่ทรงตัวอยู่ได้. ถ้ามันเหวี่ยงไปทางโน้นมากเกินไป มันก็เอียงไปทางนั้น มันก็ล้มไปทางนั้น, ถ้ามันเอียงมาทางนี้ มันก็เหวี่ยงมาทางนี้ มันก็ล้มมาทางนี้; มันก็ไม่ทรงตัวอยู่ได้. ฉะนั้น มัชฌิมาปฏิปทามีลักษณะที่ว่า มันอยู่ตรงกลาง เพราะว่ามันสมดุลกันพอดี มีความพอดีที่ทำให้ไม่เหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวา หรือไม่ให้มีขาดมีเกิน แต่ให้อยู่ที่ตรงกลางคือพอดี.

ความหมายที่ลึกซึ้งของคำคำนี้ ในชั้นปรมาตถธรรมแล้ว เขาเรียกว่า กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา คือเรื่องปฏิจัสมุขูปาท ที่เราเคยพูดกันมายี่ดียวคราวหนึ่งแล้ว.* กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องที่ตั้งอยู่เป็น

* ดูธรรมเนียมของพุทธทาส เช่นเล่ม อิทัปปัจจยตา.

หลัก เป็นแกนกลางของมัชฌิมาปฏิปทา. ถ้าใครรู้สึกซึ่งถึงที่สุด จะเห็นว่ามันมีอยู่ แต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งมันเป็นไปได้โดยความสมดุล พอดี พอเหมาะ แล้วก็ตั้งอยู่ได้ หรือว่าเกิดขึ้นมาได้ แล้วก็ทรงอยู่ได้. ถ้ามันไม่สมดุล ไม่พอดี ไม่พอเหมาะ, มันก็เกิดขึ้นไม่ได้ มันก็มีกระแสแห่งการปรุงแต่งไม่ได้; แต่ว่าโดยเนื้อแท้มันเป็นเพียงกระแสแห่งการปรุงแต่ง ฉะนั้น เราจะเรียกว่ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้โดยแน่นอน, มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นโดยแน่นอน และไม่เป็นอย่างอื่น; นี้เรียกว่ามันตายตัว. เราไม่อาจจะบัญญัติเป็นอย่างอื่น ไม่ควรจะบัญญัติเป็นอย่างอื่น ไม่อาจจะบัญญัติว่าอย่างอื่น, นอกจากว่ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.

ถ้าว่าเห็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา มันก็จะเห็นได้ว่า ไม่มีไอ้ที่สมมติกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ว่าเรา ว่าเขา ว่าสัตว์ ว่าคน. ที่เราบัญญัติกันว่า มีบ้าง ไม่มีบ้าง นั่นนะมันไม่ถูก, ที่แท้มันเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา : ส่วนที่มีมันก็มีได้เป็นตัวเป็นตน, แล้วมันก็มีไซ้ไม่มีอะไรเสียเลย; แต่ถ้าเห็นถึงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาแล้ว เขาก็จะพูดว่า มันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. จะพูดว่ามีของนั่นของนี่ ไม่มีของนั่นของนี่อย่างนี้มันก็ไม่ถูก; จะว่าอันนี้ก็ไม่ถูก จะว่าอันอื่นก็ไม่ถูก, จะว่าตัวเองก็ไม่ถูก, จะว่าคนอื่นทำให้ก็ไม่ถูก, แม้แต่ว่ามันจะเกิดอีกหรือว่าจะไม่เกิดอีก อย่างนี้มันก็ไม่ถูก; มันควรจะพูดว่า มันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. จะพูดว่าโลกเที่ยงก็ไม่ถูก, จะพูดว่าโลกไม่เที่ยงมันก็ไม่ถูก, ในความหมายที่... โดยส่วนเดียว เพราะว่ามันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา; เราก็สมมติบัญญัติเท่าที่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตานั่น ส่วนใดส่วนหนึ่งว่ามันเที่ยง ส่วนใดส่วนหนึ่งว่ามันไม่เที่ยง ตามความโง่ของเรา. จะบัญญัติให้เด็ดขาดลงไปโดย

ส่วนเดิวนั้นมันฝืนกฎธรรมชาติ ให้กฎธรรมชาติเป็นไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เราก็มองเห็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นได้ว่านี่คือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งที่สุด ที่ยากจะเห็นได้, มันเป็นการเดินไปตามสายกลางของกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. นี่จะเห็นได้ว่าตั้งแต่หยาบที่สุดจนถึงละเอียดที่สุด มันก็เป็นเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา.

หน้าที่ของมัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยประกอบให้เกิดขึ้น – ทรงอยู่ของสรรพสังขาร.

ที่นี้จะให้มองกันในอีกทางหนึ่งคือว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้เมื่อกล่าวโดยหน้าที่. เมื่อกล่าวโดยหน้าที่ที่มันทำ จะเห็นได้ว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยแห่งการประกอบให้เกิดขึ้นมา ให้ทรงตัวอยู่ของสังขารทั้งหลาย. สังขารนี่คือสิ่งที่ปรุงแต่ง มีอะไรปรุงแต่ง มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขารทั้งหลาย; มีชีวิตก็ได้ ไม่มีชีวิตก็ได้ เรียกว่าสังขารทั้งนั้น. มัชฌิมาปฏิปทาโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะนี้ มันทำหน้าที่เป็นปัจจัยแห่งการประกอบ แห่งการปรุงแต่ง แห่งการทรงตัว แห่งการสลายไป ของสังขารทั้งหลายทั้งปวง.

ก. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ของสังขารไร้ชีวิต.

สังขารที่ไร้ชีวิต เช่นว่าแผ่นดินนี้ เช่นว่าวัตถุต่าง ๆ หรือแม้แต่ร่างกาย ส่วนที่เป็นร่างกายไม่เกี่ยวกับชีวิต ที่เป็นภายในคน ภายนอกคน หรือว่า

เป็นเรื่องของจักรวาลทั้งหมด ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ รวมกันเป็นจักรวาลมากมาย
 ไม่รู้ว่าที่หมื่นจักรวาล นี้ก็เรียกว่ามันไม่มีชีวิต, หรือแม้ที่สุดแต่เครื่องจักรเครื่องกล
 ทั้งหลาย ที่เขาทำกันขึ้นอย่างน่าประหลาดน่าอัศจรรย์ นับตั้งแต่รถยนต์สำหรับเด็ก
 เล่น ขึ้นไปจนถึงเครื่องจักรชนิดที่บินข้ามโลก ก็เรียกว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เป็น
 สังขารที่ไม่มีชีวิต; ปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นมาได้ก็คือมัชฌิมาปฏิปทา คือ
 การประพุดติ ประกอบ กระทำที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่เป็นความสมดุล
 พอดี ถูกต้อง เหมาะสม ครบองค์ประกอบ. อาการที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ มัน
 สมดุล คือมันพอดี คือมันครบองค์ประกอบ แล้วมันก็ทำหน้าที่ของมันอย่างที่ไม่
 ขาดไม่เกิน ที่เราเรียกว่าอยู่ตรงกลาง. อะไรก็ตามแม้จะไม่มีชีวิต มันก็อยู่ได้ด้วย
 มัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ หรือมัชฌิมาปฏิปทาตามกฎของธรรมชาติ; ถ้ามัน
 ขาดมันเกินแล้วมันก็ไม่เกิดได้ มันต้องพอดี, เรียกว่าพอดีจะฟังง่าย ตรงกลางนั้น
 คือพอดี.

ข. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยการเกิดขึ้นตั้งอยู่ของสิ่งมีชีวิต-ของการดับทุกข์.

ที่นี้สิ่งที่มีชีวิต มันละเอียดประณีตไปกว่าสิ่งที่ไม่ชีวิต, คือจิตใจ
 ระบบนามธรรมทุกระบบของสิ่งที่มีชีวิต แม้แต่เล็กน้อยที่สุด : ชีวิตเล็ก ๆ ที่สุด
 กระทั่งชีวิตที่ใหญ่ที่สุด จิตใจของสิ่งทีเล็กที่สุด จิตใจของสิ่งทีใหญ่ที่สุด มัน
 เกิดขึ้นได้ มันตั้งอยู่ได้ มันเป็นไปได้ ก็โดยอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทาของ
 ธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. ที่นี้ส่วนที่มันเหลือไปจากนั้น ที่มนุษย์จะทำเอาเอง
 ไปได้ ก็เรื่องเกี่ยวกับความดับทุกข์เป็นต้น. แต่อย่าลืมว่าทุก ๆ ส่วน ทุก ๆ ปริมาณ
 ทุก ๆ อณู ทุก ๆ อณูในเซลล์ ๆ หนึ่ง มันก็มีอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทา เข้าไป

ปรุงแต่งสนับสนุน ให้มันเกิดขึ้น ให้มันตั้งอยู่ ให้มันเป็นไป. นี้เรียกว่าหน้าที่ของมัชฌิมาปฏิปทา ที่ทำให้เกิดสิ่งทั้งหลายทั้งปวงขึ้นมาได้ เพราะความถูกต้อง เพราะความพอดี. พุคอย่างเอาเปรียบสักหน่อยก็ว่าไฉ่ความถูกต้อง ความพอดีนั่นแหละ มันเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ได้ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง; ความถูกต้อง ความพอดีเราเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาในที่นี้.

ค. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยของระบบการดำรงชีวิตที่ถูกต้องทุกระบบ.

ที่นี้ที่เกี่ยวกับกับคนเรา ก็ต้องเรียกว่าระบบของการดำรงชีวิต. มนุษย์จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ เพราะมันมีระบบการดำรงชีวิตอย่างมนุษย์; หรือว่ามันจะเป็นมนุษย์ที่สูงกว่าคนธรรมดาได้ ก็เพราะมีระบบแห่งการดำรงชีวิตที่สูงขึ้นไป ก็อยู่ได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาในระดับที่สูงขึ้นไป.

ท่านควรจะมีมองเห็นว่า มัชฌิมาปฏิปทาก็มีอยู่ได้เป็นหลาย ๆ ระดับแล้วแต่ว่ามันจะไปเกี่ยวข้องกับกับอะไร จะมีความสูงหรือมีความต่ำอย่างไร; ควรจะสนใจ ควรจะรู้จักใช้ระบบมัชฌิมาปฏิปทา ให้เป็นประโยชน์ที่สุด. เดียวนี้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากความเป็นมนุษย์ ก็เพราะไม่รู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามระบบของธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เรียกว่าต้องเป็นไปโดยมัชฌิมาปฏิปทา. ก็เลตเกิดขึ้นก็เพราะไม่มีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. นี้ก็เลตมันละเอียดไป; เอาเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างง่าย ๆ ธรรมดา ๆ นี้ มันก็เกิดขึ้นเพราะความไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา. คนนั้นมันโง่เกินไป การกินอาหารของมันก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การทำงานของมันก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การหา

ทรัพย์สมบัติก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การใช้สอยทรัพย์สมบัติก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การสะสมทรัพย์สมบัติก็ไม่มีระบบแห่งมัชฌิมาปฏิปทา, แม้โดยจิตใจ ไม่มีจิตใจที่ตั้งอยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา; มันก็ผิดพลาด ไม่มีอะไรถูก, ฉะนั้น มันจึงต้องเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน จนต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน.

มัชฌิมาปฏิปทาสำคัญ ทำให้มนุษย์ไม่เจ็บป่วยจนแพ้สัตว์.

เรื่องนี้จะสำคัญหรือไม่สำคัญ น่าสนใจหรือไม่น่าสนใจอย่างไร ท่านทั้งหลายก็ไปคิดดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าสัตว์เดรัจฉานไม่ปวดหัว ไม่ต้องไปซื้อยาปวดหัวมากิน; แต่แล้วคนมันก็ปวดหัว มันไปซื้อยาปวดหัวมากิน จนต้องมีประจำตัวก็มี. นี่มันทำไมจึงไม่รู้สึกละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันอยู่ด้วยระบบมัชฌิมาปฏิปทา จนไม่ต้องปวดหัว จนไม่ต้องนอนไม่หลับกระสับกระส่าย จนไม่ต้องเป็นโรคประสาท จนไม่ต้องเป็นโรคจิต. แต่คนนี่ ทำไมคนนี่ มนุษย์นี้ยังปวดหัว ยังนอนไม่หลับ ยังเป็นโรคประสาท ยังเป็นโรคจิต กระทั่งเป็นบ้าตายไปเลย; เพราะว่ามันขาดมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนของคน, แต่ว่าสัตว์เดรัจฉานมันไม่ขาดมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนของสัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานมีความถูกต้อง คือเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ทุกกระเบียดนิ้วในตัวของมัน, มันทำอะไรเกินไปกว่านั้นก็ไม่ได้ ขาดไปกว่านั้นก็ไม่ได้ มันก็เป็นสัตว์เดรัจฉานโดยสมบูรณ์ แล้วมันไม่ต้องปวดหัว มันไม่ต้องนอนไม่หลับ มันไม่ต้องเป็นโรคประสาท มันไม่ต้องเป็นโรคจิต. นี่คนเราน่าละอายแก่สัตว์

เจริญ เพราะวาระบบแห่งการดำรงชีวิตมันผิดไปหมดแล้ว มันไม่มี
 มัชฌิมาปฏิปทา. ฉะนั้น ใครคนใดปวดหัว ก็รู้สึกละอายสัตว์เจริญบ้างเถิด;
 ใครนอนไม่หลับ ก็ละอายสัตว์เจริญบ้างเถิด; ใครเป็นโรคประสาท เป็น
 โรคจิตก็ละอายแก่สัตว์เจริญบ้างเถิด; วิชาธรรมะมาใช้สำหรับมนุษย์ให้
 เพียงพอให้ถูกต้อง ตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่มันเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาได้มากที่สุด มันก็เรื่องความต้องการ
 ประโยชน์ หรือความต้องการการแสวงหาสิ่งที่ตัวต้องการ การได้มาซึ่งสิ่งที่
 ตัวต้องการ การบริโภคใช้สอยสิ่งที่ตัวต้องการ การเก็บสะสมสิ่งที่ตัวต้องการ,
 เหล่านี้มันไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ฉะนั้น จึงต้องเป็นทุกข์ เป็นมนุษย์ที่ต้อง
 ทนทุกข์ ชนิดที่สัตว์เจริญไม่ต้องทนทุกข์.

มัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เรียนดี จำเก่งเป็นต้น.

นักเรียนทั้งหลาย, นี่สำคัญมาก : เธอจะต้องรู้จักมัชฌิมาปฏิปทา
 เธอจึงจะเรียนดี จำดี คิดเก่ง ตัดสินใจเก่ง สอบไล่ได้ดี แล้วก็ไม่ต้อง
 เป็นโรคประสาท แล้วก็ไม่ต้องเสื่อมเสียศีลธรรม อันเป็นความวินาศใน
 ชั้นสุดท้าย. สนใจคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ว่าเป็นตัวพระศาสนา เป็นตัวสิ่งที่
 พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้เอง ไม่ได้ฟังมาจากคนอื่น แล้วเอามาสอนแก่นมนุษย์
 เป็นเรื่องแรกในโลกนี้. มัชฌิมาปฏิปทาโดยหน้าที่ตามธรรมชาตินั้น มันก็ช่วย
 ให้มีวิวัฒนาการที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น ทั้งแก่สิ่งที่มีชีวิตวิญญูณ และแก่สิ่งที่

ไม่มีชีวิตวิญญาณ. และมนุษย์เราต้องรู้ ต้องเข้าใจ ประพตฺติกระทำให้ถูกต้องที่สุด จึงจะไม่ต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน; พุคฺคํ ๑ ก็ว่า ระวังให้ดี : สัตว์เดรัจฉานมันมีมัชฌิมาปฏิปทาของมันได้โดยง่าย ในระดับสัตว์เดรัจฉาน มันก็เลยไม่มีปัญหา ไอ้มนุษย์นี่มันมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน มีมันสมองมีอะไรวิเศษก้าวหน้ากว่า; ไอ้ระดับที่จะต้องมิมัชฌิมาปฏิปทามันก็สูงขึ้นไป ยากขึ้นไป ลึกซึ้งขึ้นไป มันก็ทำไม่ได้ มันก็มานอนปวดหัว เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตอยู่ที่นี่. ขอย่าให้ได้เป็นอย่างนั้นเลย จงรู้จักความพอดีในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ ในทุก ๆ สิ่งที่เราจะต้องเกี่ยวข้องหรือกระทำให้สำเร็จประโยชน์; อันนี้แหละ จะเรียกว่าเป็นพรจากพระพุทธเจ้า. อย่ามัวขอพร ให้พร พ่นน้ำลายใส่หัว เป่าหัวกันอยู่ให้มันเสียเวลาเลย, มันจะทำให้ดีไม่ได้ มันเป็นพรไม่ได้. ที่จะสำเร็จประโยชน์ได้จริงก็เอาพรของพระพุทธเจ้ากันดีกว่า คือมัชฌิมาปฏิปทา – การปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ให้มีขึ้นในตน แล้วก็จะเจริญงอกงามเป็นวิวัฒนาการที่ดี ทั้งทางร่างกายทั้งทางจิตใจ ทั้งทางสติปัญญา ความคิด ความเห็นมันก็ดีหมด มันก็ก้าวหน้าไปหมด.

มนุษย์เราต้องได้อะไรที่ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน; คำพูดนี้มันน่าฟังหรือมันไม่น่าฟัง. มนุษย์เราต้องได้อะไรที่ดีกว่า สูงกว่า ประเสริฐกว่าสัตว์เดรัจฉาน; แต่แล้วทำไมเราจะต้องปวดหัว นอนไม่หลับ เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่เป็น. นี่ถ้าใครกลัวไ่ว์ลวงหน้า ไอ้ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ควรจะกลัวไ่ว์ลวงหน้า อย่าให้ผลพลัดลงไปเป็นอย่างนั้น อย่าต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉานเลย. เพราะว่าเรามีพรของพระพุทธเจ้าคุ้มครองอยู่ เจริญอยู่ด้วยพรของพระพุทธเจ้า ที่เดี๋ยวนี้เราเรียกชื่อว่ามัชฌิมาปฏิปทา. ถือว่าเป็นพรของพระพุทธเจ้า

ทรงนำมาบอกแก่สัตว์โลกเป็นเรื่องแรก เป็นคำพูดคำแรกที่ตรัสบอกแก่สัตว์ทั้งหลาย ว่าที่ฉันค้นพบด้วยตนเอง ไม่เคยฟังมาจากใคร นั่นคือมัชฌิมาปฎิปทา. ถ้าสนใจให้ละเอียด ก็ไปหาพระบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มาอ่านดูให้ละเอียดลออ ให้เข้าใจเรื่องมัชฌิมาปฎิปทา.

มัชฌิมาปฎิปทาสำหรับคน

คือเป็นทางไปนิพพาน, และเป็นทางของพระอริยเจ้า.

มัชฌิมาปฎิปทาสำหรับคนเรานั้น ก็คือว่ามันเป็นหนทางไปนิพพาน; มัชฌิมาปฎิปทาเป็นหนทางไปนิพพาน นิพพานคือที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ สิ้นสุดแห่งปัญหาทุกอย่างทุกประการ. ไม่ได้หมายความว่าจะไปอยู่ที่เมืองไหน โลกไหนอะไรก็ไม่รู้; อยู่กันที่นี้ ในโลกนี้แหละ แต่ที่ไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสะอาด สว่าง สงบเย็น ไม่มีกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์; นี้เรียกว่านิพพาน. จะมีได้ในวันสองวันนี้ก็ได้ หรืออีกหลาย ๆ ปีก็ได้; หรือจวน ๆ จะเข้าโลงก็ได้เหมือนกัน แต่อย่าให้เปล่าเลย. ถ้าเปล่าเลยแล้วมันก็น่าเศร้า คือว่ามันไม่ได้อะไรเลย; ฉะนั้น สนใจเรื่องมัชฌิมาปฎิปทา เป็นอยู่โดยมัชฌิมาปฎิปทา แล้วกิเลสก็จะร่อยหรอไป ๆ. เหมือนกับที่เราเอาของเปียก ๆ ไปวางที่กลางแดดนั่นนะ น้ำมันก็จะระเหยไป ๆ จนหมดไม่มีน้ำเหลือ. ถ้าเราเอากิเลสไปใส่เข้ากันกับมัชฌิมาปฎิปทา, กิเลสก็จะเหือดแห้งไป ๆ ไม่มีเพิ่มเติม แล้วก็ไม่มีเจริญงอกงามอะไรได้อีก มันก็สูญสิ้นไป; ที่เราเคยเป็นทุกข์อย่างไรมันมันจะไม่เป็นทุกข์อย่างนั้นอีก เราก็เรียกว่ามีนิพพาน, มีน้อย ๆ ก็ยังดีกว่าไม่มี

มีชั่วครั้งชั่วคราวชั่วขณะ ก็ยังดีกว่าไม่มี นี่ช่วยจำกันไว้ไว้อย่างนี้ ว่ามีนิพพานนี้ แม้จะมีชั่วขณะบางเวลา ก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลย. แล้วก็มีน้อย ๆ ในระดับน้อย ๆ ก็ยังดีกว่า เราจะได้ชิมดูว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร ก็ดีกว่าที่จะไม่เคยชิมเอาเสียเลย. นิพพานแปลว่าเย็น : เย็นกายก็เป็นนิพพานของกาย, เย็นจิตใจก็เป็นนิพพานของจิตใจ. ถ้าไม่มีความร้อนเพราะความทุกข์หรือกิเลส เราก็เรียกว่ามีนิพพาน; ต้องอยู่โดยมัชฌิมาปฏิปทาจึงจะมีสิ่งที่เรียกว่านิพพาน, เราจึงถือว่ามัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นหนทางไปนิพพาน เพื่อจะผ่านความทุกข์ไปให้หมด ผ่านปัญหาทุกอย่างไปให้หมด.

จำคำว่ามัชฌิมาปฏิปทาไว้ให้ดี; เหลือแต่คำว่ามัชฌิมาก็ได้ ก็ความหมายอย่างเดียวกันแหละ แต่ว่ามัชฌิมาปฏิปทา ยาวไปหน่อยก็ได้, เพราะแม้จะพูดว่ามัชฌิมา – เป็นกลาง มันก็คือการประพฤติกปฏิบัติและการกระทำอยู่นั่นเอง. มัชฌิมาแปลว่ามีอยู่ที่ตรงกลาง, มัชฌิมา ตัวหนังสือแท้ ๆ นะแปลว่ามีอยู่ที่ตรงกลาง; อย่าให้เหวียงไปทางโน้น เหวียงไปทางนี้ คือไม่ขาด ไม่เกินนั่นเอง. ความหมายของคำว่า “มัชฌิมา” นี้เท่ากับคำว่า “สัมมา” สัมมา, สัมมาแปลว่าโดยชอบ หรือโดยถูกต้อง. ถ้ามันเป็นสัมมาจริง โดยชอบ โดยถูกต้องจริง, มันก็จะ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ทีนี้จะดูกันต่อไปอีกก็ได้ว่า ถ้ามันเป็น สัมมา, มันต้องเป็น สมังคี. เขียนชัด ๆ ลงไปว่า สมังคี แปลว่ามีส่วนประกอบอันสมบูรณ์ ถูกต้อง; สม (สะมะ) นี้ แปลว่าสม่ำเสมอ หรือสงบ. ถ้าไม่สม่ำเสมอมันไม่สงบ ถ้าสงบมัน

ก็สม่าเสมอ. ถ้ามันเป็นสมังคี –มีส่วนประกอบสม่าเสมอ; นั่นก็คือสัมมา, และก็คือมัชฌิมาปฏิปทา.

จะเรียกออกไปอีกก็ยังไม่ได้อีก มันมีความหมายมันเรียกโดยชื่อได้อีกมากมาย : เรียกว่าอวิโรธนา แปลว่าไม่พิรุณ, อวิปริตา แปลว่าไม่วิปริต, ไม่พิรุณก็ได้ ไม่วิปริตก็ได้. เรามันมีอะไรอยู่ด้วยความวิปริต หรือพิรุณ, พิรุณคือไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือไม่เป็นสัมมา; ที่วิปริตก็เหมือนกันแหละ มันไม่เป็นสัมมา มันไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ดังนั้น มันจึงเป็นอริยะไม่ได้; อริยะ แปลว่าไม่มีข้าศึก, อริยะนี้ตัวหนังสือแปลว่าไม่มีข้าศึก, แต่เขาจะแปลเองง่าย ๆ เป็นภาษาธรรมดาในความหมายที่สองที่ว่า ประเสริฐ. คำว่า “ประเสริฐ” นี้ก็เพราะไม่มีข้าศึก. คนธรรมดาไม่มีข้าศึก มีความทุกข์ มีปัญหา มีความชั่ว มีผลบาป มีอะไรเป็นข้าศึกเบียดเบียนให้เป็นทุกข์ เราร้อนอยู่ด้วยข้าศึก; พอคนไหนเขาไม่มีข้าศึก ก็เลยเรียกว่าเป็นคนประเสริฐ เป็นอริยะ.

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางแห่งพระอริยเจ้า เป็นทางสำหรับไปสู่ความไม่มีข้าศึก. ขอให้สังเกตดูให้ดี; ควรจะเข้าใจคำเหล่านี้อย่างถูกต้องก่อน ให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ละเอียด ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปทุกที ว่ามัชฌิมา แปลว่าอยู่ตรงกลาง, สัมมา แปลว่าถูกต้อง, สมังคี แปลว่าครบองค์ประกอบ, อวิโรธนา –ไม่พิรุณ, อวิปริตา –ไม่วิปริต; แล้วก็ไปนึกเอาเองบ้าง ให้มันได้ความอย่างนี้; แล้วในที่สุดมันก็จะ เป็นอริยะ มีผลเป็นหมดข้าศึก.

คนเราถ้าหมดข้าศึกแล้วก็สบาย. เดี่ยวนี้ร่างกายมันก็ยังเป็นข้าศึก ทำให้เราลำบาก, จิตใจที่มีกิเลส มันก็ทำให้เราลำบากและเป็นทุกข์; ฉะนั้น เรายังมี

ร่างกายเป็นข้าศึก มีจิตใจที่มีกิเลสเป็นข้าศึก เพราะเราไม่มีมัชฌิมาปฏิปทาทั้งทางร่างกาย และทั้งทางจิตใจ.

ฉะนั้น พวกเขาก็บำรุงรักษา ดูแลร่างกายให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ พอดี, แล้วก็ดำเนินชีวิตจิตใจอยู่อย่างมัชฌิมาปฏิปทา กิเลสก็เกิดไม่ได้ เราก็มีความสบาย. การปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างนี้ ที่เอามาเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ก็เรียกว่าอัฐังคิกมรรค หนทางประกอบไปด้วยองค์แปด เป็นอริยะ คือเป็นของพระอริยะ, เป็นของพระอริยะ คือเป็นของคนที่ไม่ใช่ข้าศึก.

ที่นี้อริยมรรคมีองค์แปดนี้ เชื่อเหลือเกินว่านักเรียนทุกคนนี่คงจะรู้แล้ว คงจะท่องอยู่ทุกวัน, มรรคมีองค์แปดอะไรบ้าง. ถ้านักเรียนคนไหนไม่รู้มรรคมีองค์แปดว่าอย่างไรนี้ ก็ต้องเรียกว่าล้าหลังเกินไปแล้ว ไม่ควรจะมาที่สวนโมกข์; ขอบอกตรง ๆ อย่างนี้. ไม่อยากให้มาที่สวนโมกข์, ถ้านักเรียนคนไหนมันยังล้าหลังมากเกินไป จนไม่รู้ว่ อริยมรรคมีองค์แปดคืออะไร นี่เรียกว่ามันยังล้าหลังมากเกินไป. ฉะนั้น ถ้ายังไม่รู้ก็รีบกลับไปหาตำรับตำราครูที่ท่องจำเสีย.

มรรคมีองค์แปด เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร ?

ที่นี้เราก็จะอธิบายต่อไป สำหรับคนที่รู้ชื่อของมรรคมีองค์แปด; จะอธิบายในส่วนที่ว่า **มรรคมีองค์แปดนี้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร ?** มรรคมีองค์แปดนี้ เอมารวมกันทั้งแปดให้เป็นสายเดียว ก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ที่นี้

จะแยกออกเป็นองค์ ๆ ๆ ไม่รวมกัน มันก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ได้นั้นแหละ, โดยความหมายอื่น คือโดยธรรมชาติ.

[มรรคมีองค์ ๘ แม้แต่ละองค์ ๆ ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.]

เฮ้อ, ทีนี้ก็จะมาดู มรรคมีองค์แปด องค์แห่งมรรคแต่ละองค์ ๆ ทีละองค์ก่อน. อยากจะแยกเป็นองค์ ๆ แล้วชี้ให้เห็นความเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในแต่ละองค์ ๆ จำไว้ให้ดี; แล้วเอาแต่ละองค์ ๆ ไปรวมกันเข้าหมดอีกทีหนึ่งเป็นองค์เดียว มันก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่เข้มข้นมากถึงที่สุด :-

มรรคองค์ที่ ๑. เรียกว่า สัมมาทิฐิ -ความเห็นชอบ. ความเห็นในที่นี้ มันเป็นสิ่งเดียวกันกับความเชื่อ ความเข้าใจ ความเห็นด้วยสติปัญญา อุดมคติที่ถือไว้เป็นหลัก, ถ้ามันถูกต้องก็เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ. สัมมาทิฐินี้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา มันมีความเป็นปฏิจางสมุปปาท หรือเป็นอริยสัจ. สัมมาทิฐินี้คือ เห็นทุกข์ เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางให้ถึงความดับทุกข์, ซึ่งมีอาการเป็นอทิปปัจจยตาหรือปฏิจางสมุปปาท ฉะนั้น มันก็สมดุลงอยู่ในตัวของธรรมะเหล่านั้น จึงมีมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในตัวของสัมมาทิฐิ หมายความว่ามันต้องเห็นตรง พอดี ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่สูง ไม่ต่ำ ไม่ข้างบน ข้างล่าง ไม่อะไรหมด. ความเห็นที่ถูกต้องนั้นนะ มันจะไม่เลไปทางไหนหมด, นอกจากอยู่ตรงกลางของสิ่งนั้น หรือของความถูกต้องนั้น ๆ; ไปรวมอยู่ที่ว่ามันมีกฎเกณฑ์แห่งอทิปปัจจยตา ว่าเมื่อเหตุมันเป็น

อย่างไร ผลมันก็เป็นอย่างนั้น –เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี ตรงตามเหตุปัจจัยของมัน, ถ้ามันไม่มีเหตุปัจจัย, มันก็ไม่มี มันก็ดับ. ความเด็ดขาดตายตัวนี้ เรียกว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นความสมดุลอยู่; ฉะนั้น เราจึงมีความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความยึดถืออะไรที่มันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. อย่าให้เอียงไปข้างโน้น อย่าให้เอียงไปข้างนี้ ตามหลักของพุทธศาสนา; คืออย่าให้ตกไปในทางหย่อนยาน เปียกแฉะ, แล้วก็อย่าให้เป็นในทางตึงเครียด แห้งผาก เผาไหม้; นี้เขามีหลักอย่างนี้.

ที่นี้ข้อที่ ๒. มรรคองค์ที่ ๒. เรียกว่า สัมมาสังกัปปो นี้คือ **ความปรารถนา(ชอบหรือถูกต้อง).** เมื่อเรารู้อะไร เห็นอะไร เชื่ออะไร แล้วเราก็จะต้องมีความปรารถนาเป็นธรรมดา; เรารู้ ปรารถนา ให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา, อย่าให้มันเกินหรือขาด. ปรารถนาอะไร ๆ ให้ดูว่ามันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา มันจะได้ถูกต้อง มันจะได้อยู่ตรงกลาง แล้วมันยังไม่มาก มันยังไม่น้อย มันยังไม่ขาด มันยังไม่เกิน. เราเอาตามพระบาลีก็ได้ว่า **ความปรารถนาออกจากกาม, ความปรารถนาไม่ทำร้ายใคร, ไม่เบียดเบียนใคร;** นี่ท่านตรัสไว้ดีแล้วตามแบบของพระธรรม. ออกมาเสียจากกามไม่จมอยู่ในกาม, แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตัวให้ลำบาก มันก็อยู่ตรงกลาง; ไม่ประทุษร้ายเขา เพราะว่าการประทุษร้ายเขานั้นมันไม่ถูก หรือว่ามันเกินไปในทางหนึ่ง; และการสะเพร่า การที่ประมาท ทำให้ผู้อื่นได้รับการกระทบกระเทือนโดยไม่เจตนา อย่างนี้ ก็เรียกว่ามันไม่ถูก หรือมันขาด. ฉะนั้น เราจะต้องไม่ขาดแล้วก็ไม่เกิน, ให้อยู่ในลักษณะที่ว่าเราจะอยู่ด้วยกันได้; เราอยู่ด้วยกันในโลกนี้มันมาก ๆ ๆ ๆ ฉะนั้น ต้องมีหลักปฏิบัติที่ว่าถูกต้องเสมอ. ถ้าถูกต้องเสมอจะไม่มีใครเดือดร้อน

ถ้ามีใครเดือดร้อนแล้วมันก็ต้องผิดแหละ คือไม่ขาดก็เกินแหละ มันจะเป็น
 มัชฌิมาปฏิปทาไม่ได้ แล้วผลนั้นมันจะย้อนมาถึงตัวผู้กระทำนั้นด้วย ไม่ใช่มันจะ
 มีแต่ในสังคมอย่างเดียว. ฉะนั้น เราระวังความต้องการของเรา ให้เป็นไปอย่าง
 ถูกต้อง สำหรับที่จะไม่เป็นทุกข์ ไม่พาลตนตัวเรา. นี่ท่านวางไว้ดีแล้ว เหล่านี้จะ
 ไม่พาลตนตัวเรา; แล้วจะไม่พาลคนอื่นซึ่งจะหวนกลับมาพาลตนตัวเราอีก.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๓. ท่านเรียกว่า **สัมมาวาจา มีวาจาถูกต้อง.**
 วาจาที่ไม่ถูกต้องนั้นนะ คือวาจาที่มันไม่มัชฌิมาปฏิปทาเหมือนกัน, มันเหวี่ยง
 ออกไปนอกแนวด้วยอำนาจของกิเลส; มันเป็นวาจาที่เท็จ พูดเท็จนี้ มันไม่ใช่
 ปกตินะ กิเลสมันเหวี่ยงไปนะ, แล้วมันไปต่อเสียด วาจาต่อเสียด ขยงให้คนเขา
 แหกกัน, เป็นวาจาที่หยาบคาย ซึ่งไม่มีใครปรารถนา แม้แต่สุนัขและแมวมันก็ยังไม่
 ชอบวาจาที่หยาบคาย, แล้วก็วาจาที่เพ้อเจ้อ ให้คนเขารำคาญหู; ฉะนั้น ไป
 สะสางคู่ตัวเอง ได้พูดวาจาเหล่านี้หรือไม่ : พูดเท็จ พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ
 พูดเพ้อเจ้อ, นั้นกิเลสมันเหวี่ยงออกไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ได้อยู่ตรงกลางเสียแล้ว
 ไม่ได้อยู่ในความถูกต้องเสียแล้ว.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๔. **สัมมากัมมันโต คือการงานถูกต้อง;** ก็คือ
 มัชฌิมาปฏิปทา ถูกต้อง. เมื่อถูกต้อง ก็**ไม่ไปฆ่า ไม่ไปลัก ไม่ไปล่วงละเมิด**
ของรักของผู้อื่น. เพราะการที่ว่ามันเห็นแก่ตัวมาก จนไปฆ่าเขา ไปลักของ ๆ
 เขา ไปละเมิดของรักของเขานะมันเกินแล้ว มันไม่พอดีแล้ว มันเกินแล้ว มันไม่
 พอดีที่จะเป็นสุขทั้งตนเองและผู้อื่นแล้ว มันเกินเสียแล้ว; ฉะนั้น ระวัง จะไม่
 ประทุษร้ายชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของหรือของรักใคร่ของผู้อื่น ซึ่งเราไม่

มีสิทธิที่จะทำ. เราไม่มีสิทธิที่จะทำ; ถ้าเราไปทำ เราก็ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น แล้วมันก็เกินสิทธิของเรา, ไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๕. อาชีโว, สัมมาอาชีโว –ดำรงชีพชอบ.
อาชีวะนี้ บาลีเขาแปลว่าดำรงชีพ; มีความหมายกว้างคือดำรงชีวิตก็แล้วกัน, สัมมาอาชีโว ดำรงชีวิตชอบ. การหากี่ดี การได้ก็ดี การบริโภครู้ดี การเก็บสะสมก็ดี นี่เรียกว่าการดำรงชีวิตทั้งนั้น. เราดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหา, การได้มา, การบริโภค, แล้วก็การเก็บสะสมไว้. นี่ยกตัวอย่างแยกให้เห็นว่า มัน ๔ อย่างนี้เป็นหลักสำคัญ จะต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ถูกต้อง ถูกต้องสำหรับเราก็คือพอดี; หาเกินพอดี-บ้า จริงหรือไม่จริงไปคิดดูเถอะ ถ้ามันหาเกินพอดี เกินกำลังสติปัญญา เกินกำลังต่าง ๆ มันก็วินาศแหละ; ได้เกินพอดีนี้เอามาท่วมทับมันกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก; บริโภคเกินพอดีมันก็ตายแหละ; เก็บสะสมไว้เกินพอดีมันไม่อยู่กับเราหรอก มันก็เป็นเรื่องบ้าชนิดหนึ่ง. ฉะนั้น ที่ว่ามันจะเป็นสัมมาอาชีโว –ดำรงชีพอยู่ได้นั้นนะ ไอ้สิ่งเหล่านี้จะต้องถูกต้องนะ; แต่ไม่ได้จำกัดว่าเท่านั้นบาท เท่านั้นสตางค์ อะไรไม่ต้องจำกัดหรอก; เอาให้มันพอดี. การหา การได้ การบริโภค และการสะสมนี้พอดี; การดำรงชีพนั้นจะถูกต้อง. ถ้ามากก็เกิดปัญหา ฉะนั้น อย่าให้มันมากเกินกำลังสติปัญญา เกินกำลังกาย กำลังอำนาจวาสนาก็อย่าให้เกิน. นี่ขาดนี้มันก็ทนไม่ไหว มันก็ต้องอย่าให้ขาด; เขาเรียกว่าไม่ขาดไม่เกิน ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้องค์มรรคที่ ๖. เรียกว่า สัมมาวาจาโม –มีความเพียรชอบ.
 ความเพียร ที่เรียกว่าความเพียรนั้น คือกำลังงานที่มนุษย์มีไว้สำหรับใช้. ไอ้

คำว่า “วายาโม” นี้ เมื่อเขาเอาไปแปลเป็นคำฝรั่ง เขาใช้คำว่า “พลังงาน” มันก็ถูกของเขาแหละ คือว่าไอ้กำลังงานที่เราจะใช้ทำอะไรนั่นแหละ คือเรื่องที่เราจะต้องระมัดระวัง ใช้ให้มันถูกต้องให้มันพอดี. การใช้พลังงานให้ถูกต้อง ให้พอดี; นี้เรียกว่าสัมมาวายาโม. ในส่วนผิด ในส่วนชั่ว ส่วนเลว ส่วนที่เป็นทุกข์นะ **เราก็ต้องป้องกันและทำลายมันเสีย**, ในส่วนที่มันผิด มันชั่ว มันเป็นทุกข์ เป็นอันตราย เป็นข้าศึกนะ เราต้องใช้พลังงานเพื่อจะทำลายมันเสีย หรือป้องกันก็ได้; รวมความว่าทำลายมันเสียในส่วนผิด. **ไอ้ส่วนที่มันถูก มันดี มันจะให้เป็นความสุข สงบสุขนี้ เราจะต้องทำให้มีขึ้นมาและรักษามันไว้**; คือใช้พลังงานไปในทางที่สร้างมันขึ้นมาและรักษามันไว้ สำหรับส่วนที่เป็นคุณเป็นประโยชน์. ถ้าเราถือหลักอย่างนี้ ก็เรียกว่าเราใช้พลังงานเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ขาด ไม่เกิน, อยู่ในความถูกต้องหรือพอดี. ฉะนั้น ทุกคนก็มีสิ่งที่เรียกว่ากำลังงาน เป็นของจำเป็นที่ต้องมี แล้วมันก็มีค่า เพราะว่ามันอาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์ มันอาจจะใช้...(เทพขาดหายไปช่วงหนึ่ง) พลังงานเป็นสิ่งที่มีความหมายคือการใช้พลังงานนั้น เราจึงต้องระมัดระวังให้เป็นอย่างดี คือให้มันถูกต้อง และได้ผล; ดังนั้น จึงต้องมีหลักที่จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือให้ถูกต้อง ให้สมดุล ให้ครบองค์ประกอบ ตามความหมายของคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นึ่งค์มรรคที่ ๗. สัมมาสติ –มีสติถูกต้องหรือโดยชอบ.

สติ นี้ก็แปลว่าส่งไปแห่งจิต หรือว่าเล่นไปแห่งจิต, สติ แปลว่าการเล่นไป, การเล่นไปในที่นี้ คือการ**เล่นไปแห่งจิต**; การส่งจิตไปอย่างถูกต้อง นี้หมายถึงว่า มันทันแก่เวลา. เมื่อต้องใช้สติ, ถ้าสติมาไม่ทันแก่เวลา มันก็เท่ากับว่าไม่มีสติ.

เหมือนกับเรามีความรู้ท่วมหัวช่วยตัวไม่รอด, นี่เพราะว่าสติไม่มี ความรู้ไม่มาทันเวลา ความรู้ที่มีอยู่ก็เป็นหมัน. สติ เขามาแปลกันว่าระลึกได้, แต่ตัวหนังสือมันแปลว่าเล่นไป; คือว่าจิตมันเล่นไปสู่อำนาจ เราจึงระลึกได้, หรือว่าความรู้มันเข้ามาในจิตทันแก่เวลา นี่เราเรียกว่ามีสติ. ฉะนั้น ที่ว่า “ถูกต้อง” หรือ “เป็นมัชฌิมา” นี้ หมายความว่ามันมาทันเวลาพอดี ๆ; ถ้ามันมาช้าก็เรียกว่ามันไม่ถูกต้อง; เร็วเกินไปมันก็จะใช้ไม่ได้เหมือนกัน. ฉะนั้น เราจะมีสติเป็นมัชฌิมา คือพอดี พอดี ทันแก่เวลาเสมอไป ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสติถูกต้อง เป็นองค์มรรคองค์ที่ ๗.

ที่นี้ องค์มรรคองค์ที่ ๘. หรือองค์สุดท้าย เรียกว่า สัมมาสมาธิ แปลว่าความตั้งมั่นแห่งจิตมันถูกต้อง หรือมันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. สมาธิ นี้ แปลว่าความตั้งมั่นแห่งจิต; มันต้องพอดี มันต้องสมดุลนะ. เธอต้องรู้ว่าจิตที่จะเป็นสมาธิได้นั้นนะ ต้องการความพอดี ถูกต้อง ตรงกลางที่สุดแหละ. จิตก็ต้องถูกต้องพอดี, อารมณ์ของจิตสำหรับทำสมาธิก็ต้องพอดีและพอดี, และตัวการกระทำนั้น ๆ ก็ต้องถูกต้องและพอดี ที่เราเรียกว่าเป็นกลาง. การที่จะทำจิตให้เป็นสมาธิ มันก็ต้องถูกต้อง พอดี; คือดำรงจิตไว้ดี ไม่เครียดเกินไป ไม่หละหลวมเกินไป, อารมณ์ที่จะเอามาสำหรับจิตกำหนดก็ต้องถูกต้องและพอดี; แปลว่าไม่บกพร่อง มันมีความเหมาะสมที่จะเป็นอารมณ์ของจิตสำหรับทำให้เกิดสมาธิ. ถ้าเครียดเกินไปมันก็ลึ้มเหลว, หลวมเกินไปมันก็ลึ้มเหลว. คนทำสมาธิไม่เป็นสมาธิ โดยมากก็เพราะว่าตั้งใจทำมากเกินไป เครียดมากเกินไป หรือมีความอยากมากเกินไป; คนนั้นทำสมาธิไม่เป็น คือไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา มันเครียดเกินไปเสียแล้ว มันก็ไม่ใช่สมาธิเหมือนกัน. ที่นี้บางคนหลวมไป เฉื่อยชา

อ่อนแอ ไม่จริง มันก็ไม่ใช่สมาธิเหมือนกัน. **จิตจะเป็นสมาธิต้องเป็น
มัชฌิมาปฏิปทาอย่างยิ่ง.**

[การทำสมาธิ ประกอบด้วยหลัก ๓ หลัก.]

คำว่า “สมาธิ” นี้ มันมีหลักง่าย ๆ ว่า **มันต้องมีจิตนะ**, คนตาย ๆ คนตายแล้วทำสมาธิไม่ได้ ต้องเป็นคนเป็นแล้วก็มีจิต นี้อย่างหนึ่ง; แล้วก็มี **อารมณ์ของสมาธิที่จะเอามาให้จิตมันกำหนด**, จะกำหนดลมหายใจ กำหนดดวง กำหนดแสง กำหนดอะไรก็ตาม อันนั้นก็เรียกว่าอารมณ์สำหรับจิตจะกำหนด; แล้วก็ต้อง**มีการกระทำ** คือจิตกำหนดลงไปสู่อารมณ์ นี้เรียกว่าการกระทำ. สมาธิแบบไหน ก็ร้อยแบบ ก็สิบแบบ ในโลกนี้จะมีหลักอย่างเดียวนี้นั้นแหละ : **ต้องมีจิตสำหรับเป็นผู้กำหนด, จะต้องมีอารมณ์สำหรับให้จิตกำหนด, แล้วมีการกระทำของจิต –การกำหนด; ฉะนั้น สมาธิทุกแบบก็มีผล มีผลไม่สลายหรือ** **กัน** **ทุกแบบ, แต่มันจะมากหรือน้อย ไกลหรือใกล้ นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง. ทีนี้ถ้าเรามีสมาธิที่กระทำเป็นมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ก็สำเร็จแน่.**

[หลักการทำวิปัสสนา.]

ทีนี้ถ้าว่าทำวิปัสสนา มันก็ยังมีมัชฌิมาปฏิปทาของวิปัสสนา; **วิปัสสนา** **นี้ แปลว่าดูให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง; ปัสสนา แปลว่าดู หรือว่าเห็น. เราต้องทำจิตเป็นสมาธิเสียก่อน จึงจะมีความสามารถที่จะดู. จิตที่ไม่เป็นสมาธิ นั้น ทำ**

วิปัสสนาไม่ได้; เพราะคำว่าวิปัสสนานั้น แปลว่าดูให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง. จิตธรรมคามันคูอะไรให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งไม่ได้ จึงต้องทำจิตให้เป็นสมาธิเสียก่อนแล้วก็ดู; ไอ้ตอนที่ดูแล้วเห็น นี่เขาเรียกว่าวิปัสสนา; ตอนที่ทำจิตให้เหมาะสมที่จะดู นั้นเขาเรียกว่าสมาธิ.

ในการทำสมาธิก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา มันจึงจะเป็นสมาธิ; ในการทำเป็นวิปัสสนา ก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา มันจึงจะเป็นวิปัสสนา คือดูให้ดู ดูให้เป็น ดูด้วยการดูที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา, ไม่ใช่เพ่งคิดนะ ไม่ใช่เพ่งคิด ถ้าเพ่งคิดแล้วมันก็ไปตามความคิด แล้วมันก็ผิดได้ เขามีความรู้ผิด มันก็คิดผิดได้. ฉะนั้น วิปัสสนานั้นปล่อยไปตามธรรมชาติ คือดูตามที่มันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ; แล้วมันก็จะ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป มันก็ไม่เครียดเกินไป มันก็ไม่หละหลวมเกินไป. ดูตามที่มันมีอยู่จริง อย่าไปคิดเอาตามความคิดของเรา หรืออย่าไปคิดนำด้วยเหตุผลว่ามันต้องเป็นอย่างนั้น มันต้องเป็นอย่างนี้ แล้วก็ยุดิ ว่า เออ, อย่างนั้นแหละ; อย่างนี้มันไม่ใช่วิปัสสนา มันเป็นเรื่องคิดเอา เอาเอา. วิปัสสนามันต้องเป็นการดูตามธรรมชาติ ดูให้เห็นตามที่เป็นอยู่จริง ตามธรรมชาติ ด้วยจิตที่เราฝึกมันดีแล้ว. จิตของเราดีแล้ว เป็นสมาธิแล้วก็ดู, ดูแล้วก็เห็นตามที่เป็นจริงตามธรรมชาติ; ฉะนั้น มันจึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่มากไม่น้อย ไม่ขาดไม่เกิน ไม่ตั้งไม่หย่อนอะไรนี้ จึงได้เห็นตามที่เป็นจริง เรียกว่าวิปัสสนา. ล้วนแต่มีอาการของมัชฌิมาปฏิปทาด้วยกันทั้งนั้น.

[รวมมรรคมืองค์ ๘ เข้าเป็นอันเดียวกัน เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่เข้มข้นสูงสุด.]

ที่นี้เราดูทีละองค์ ๆ ทั้งแปดองค์ : โอ้, มันก็ประกอบอยู่ด้วย มัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ; ที่นี้เราเอาทุกองค์ ๆ ทั้งแปดองค์ที่เป็นมัชฌิมา อยู่แล้วมารวมเข้าอีก มันก็เป็นมัชฌิมาสูงสุด เป็นมัชฌิมาปฏิปทาสูงสุด เป็น มัชฌิมาปฏิปทาที่สัมปโยค(การประกอบกัน)ในการดับทุกข์ ในการให้ถึงซึ่งความ ดับทุกข์. นี่มัชฌิมาปฏิปทาที่ยิ่งใหญ่ ใหญ่ยิ่งในพระพุทธศาสนา ก็อริยมรรคมี องค์แปดประการ. แยกกันดูทีละองค์ ๆ โอ้, ก็มีมัชฌิมาปฏิปทาอยู่เต็มตัว; พอ เอามารวมกันเข้าหมด มันก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิปทาสูงสุด; เหมือนกับว่า เชือกแปดเกลียว เส้นหนึ่งมีแปดเกลียว, เกลียว ๆ หนึ่งมันก็มีความเหนียวของมัน, กระทั่งแปดเกลียวมารวมกันเข้า มันก็เหนียวพอที่จะใช้ผูกช้างก็ได้ อะไรก็ได้. หรือแม้แต่เส้นผมเส้นหนึ่ง มันก็มีความเหนียวพอ, เอามาแปดเส้นมารวมกันเข้า มันก็มีความเหนียวมากพอที่จะใช้ผูกอะไรก็ได้. รมที่มาจากเมืองจีนมีปลอกแขวน มานั้น ปลอกนั้นแขวนไว้ด้วยเส้นผมทั้งนั้นแหละ. เส้นผมเราเพียงไม่กี่เส้น หรอกแล้ววันกันเป็นเชือก มันก็ใช้ได้; เพราะว่าในหนึ่งเส้นมันก็มีความเหนียว พอ น้ำมันตั้งแปดเส้นมันก็สมบูรณ์, เราจึงเรียกว่ามันสมบูรณ์ มีลักษณะสมังคี รวมกำลังกัน.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ขอให้รู้ไว้ว่า ในองค์มรรคทั้งแปดองค์นั้น สัมมาทิฐินี้จะต้องเป็นองค์นำหน้า นำหน้า ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ อุดมคติอะไรที่ถูกต้องนะ; เรียกว่าสัมมาทิฐินี้ต้องนำหน้าเสมอ. ถ้า อันนี้ไม่นำหน้าแล้ว มันยากที่จะให้มันเป็นของกลมกลืนกลมเกลียวเป็น มัชฌิมาปฏิปทาสูงสุด. ฉะนั้น เรานึกถึงสัมมาทิฐิเป็นองค์นำ, สัมมาสมาธิเป็น กำลัง เป็นกองกำลัง; เมื่อสัมมาทิฐินำไปดี, กำลังนั้นก็ใช้สำเร็จประโยชน์ได้.

สัมมาทิฐิ จะช่วยให้เกิดความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ความเป็นกลาง, ให้เกิดสัมมาหรือความถูกต้อง, ให้เกิดสมังคีคือครบองค์ที่ควรจะมี ให้ไม่วิปริต ให้ไม่พิรุณบกพร่องแต่ประการใด. นี้ดูเถอะว่า **มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นกฎของธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าท่านค้นพบ** ไม่ได้เรียนมาจากใคร, ท่านใช้คำว่า **บุพเพอนนุสสุเตสุ** – ไม่เคยได้ยินได้ฟังจากใครมาแต่ก่อน, **ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา – ตถาคตตรัสรู้**เอง; **เอามาบอกเป็นเรื่องแรก เป็นคำแรก ในการบอกแก่เรื่องนี้*** ถึงเรื่องการตรัสรู้. **ทรงค้นพบสิ่งสำคัญที่สุดของธรรมชาติ คือความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา; เอามาตั้งเป็นตัวพระศาสนา เป็นตัวพระพุทธศาสนา.** ถ้าเรารู้จักมัชฌิมาปฏิปทา แล้วเอามาใช้ให้สำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายแล้ว; **นี่คือเรามีพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นประโยชน์แก่เราได้ถึงที่สุดโดยแท้จริง.**

นี่เรื่องโดยรายละเอียดแต่ละข้อ ๆ มันก็มีอยู่อย่างนี้.

[สรุป.]

จะสรุปความว่า **มัชฌิมาปฏิปทานี้คือความสมดุล** ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่ยิ่ง ไม่หย่อนอะไรนี้ อยู่ในทุก ๆ ส่วน ที่มันจะประกอบกั้น ขึ้นเป็นสัตว์ เป็นสังขาร เป็นความทุกข์ เป็นความดับทุกข์ เป็นอะไรก็แล้วแต่ว่าจะให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ; หรือว่าจะเป็นเรื่องของมนุษย์

*เสียงเทพฟังไม่ชัด; ฟังเสียงคล้ายว่า “แก่เรื่องนี้” ก็ได้ “แก่ปัญจวัคคีย์นี้” ก็ได้ “แก่ตรงนี้” และ “แก่คนนี้” ก็ได้. ถ้าใช้ว่า “แก่ปัญจวัคคีย์นี้” ก็ตรงกับที่ว่า คริสต์คำนี้เป็นคำแรกแก่พระปัญจวัคคีย์. ถ้าใช้ว่า “แก่เรื่องนี้” ก็คือ “ในการบอกแก่เรื่องนี้ (คือในการบอกสำหรับเรื่องนี้)”.

โดยเฉพาะ เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์ มันต้องสมคุณถูกต้องในทางที่จะดับทุกข์ แล้วมันก็ดับทุกข์. ถ้ามันไปสมคุณในทางที่จะเกิดทุกข์ มันก็เกิดทุกข์แหละ มันช่วยไม่ได้; เราจะต้องทำให้สมคุณ ถูกต้อง ครอบงำประกอบ แล้วก็จะดับทุกข์, จะไม่เกิดวิกฤตการณ์ ทุกข์ร้อนใด ๆ ขึ้น.

เดี๋ยวนี้โลกมันเต็มไปด้วยความเดือดร้อน : ทางการเมืองก็เดือดร้อน, ทางเศรษฐกิจก็เดือดร้อน, การสงครามก็เดือดร้อน, อะไร ๆ ก็ มันก็เดือดร้อน; เพราะมันไม่มีความถูกต้อง. ไม่มีความถูกต้องคือไม่มีความสมคุณ ไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นความถูกต้องหรือสมคุณ. ถ้ามีความถูกต้องสมคุณอย่างที่เราเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาแล้ว, จะไม่เกิดปัญหาอะไรขึ้นในโลก; โลกนี้ทั้งโลกก็จะเป็นโลกสันติภาพมีความสุข.

พุทธศาสนาเราก็มีส่วนพิเศษที่สุด อยู่ตรงที่มัชฌิมาปฏิปทา; คือธรรมะที่พระองค์ทรงนำมาสอนเป็นเรื่องแรกเป็นคำแรก ที่สอนสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้; ฉะนั้น ขอให้เราทุกคนมีความสนใจในสิ่งที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา, แล้วเอาไปใช้ให้ดีที่สุดที่เนื้อที่ตัว ทุกขณะจิต ทุกกระเปียดนี้ว หรือว่าในทุก ๆ ปริมาณ ทุก ๆ อณู ให้มันมีแต่ความถูกต้อง. ความถูกต้องโดยธรรมชาติมันก็มีอยู่แล้ว, แต่มันไม่แน่ว่าจะดับทุกข์หรือไม่; เราต้องให้มีความถูกต้อง ตามที่มนุษย์ควรจะมี แล้วก็ดับทุกข์ให้ได้. ขอให้ทุกคนมีมัชฌิมาปฏิปทาทุกขณะจิต และทุกกระเปียดนี้ว; หมายความว่าทุกสถานที่และทุกเวลานั่นเอง; ก็จะได้ชื่อว่าไม่เสียทีที่ได้เป็นพุทธบริษัท, ไม่เสียทีที่ได้เกิด

มาเป็นพุทธบริษัท คือเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหัวใจคือ มัชฌิมาปฏิปทา, ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาขอยุติการบรรยาย; ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจในการที่จะปฏิบัติธรรม, สืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๑ -

ที่หินโค้ง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๓

ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพพหุชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุดธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม, แต่จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อเฉพาะในครั้งนี่ว่า **ต้องศึกษาธรรมชาติภายในจึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก.**

อาตมาารู้สึกแล้วว่า ยูวชน นักเรียนมาเป็นอันมาก จะพูดเรื่องนี้ติดต่อกันไปตามลำดับเรื่องที่เคยพูดอยู่นั้น ก็น่าเห็นใจว่า มันเป็นเรื่องที่ฟังยาก

แต่จะเปลี่ยนเรื่องสำหรับให้เหมาะแก่นักเรียนก็ทำไม่ได้; ฉะนั้น คงพูดเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติต่อไปตามเดิม. อาตมาก็จะพยายามพูดให้เข้าใจง่ายสำหรับนักเรียนทั่วไป, และนักเรียนทั้งหลายก็จงพยายามที่จะทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้จงได้ด้วย; แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เข้าใจยากสักหน่อย ก็เป็นเรื่องธรรมะในขั้นสูง. แต่ถึงอย่างไรก็ดี **ขึ้นชื่อว่าธรรมะแล้ว มันก็ไม่มีอะไรนอกไปจากเรื่องของธรรมชาติ;** ฉะนั้น เราในฐานะที่เป็นนักเรียน เคยเรียนเรื่องธรรมชาติอื่น ๆ มากแล้ว ก็มาศึกษาธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมะนี้กันดูบ้าง ก็คงจะไม่ยากเกินไป.

ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ.

ปัญหาในปัจจุบันนี้มันมีอยู่ว่า เรารู้จักความหมายของคำว่าธรรมชาติ ๆ นี้น้อยเกินไป, และมันเป็นภาษาบาลี, เราไม่ได้ศึกษาบาลีอย่างทั่วถึง. เราพูดว่า **ธรรมชาติ** ๆ ตาม ๆ กันมานอกโรงเรียน คือตามที่เราหรือเพื่อนเด็ก ๆ ของเราพูด คำนี้ มีความหมายอย่างไร เราก็พูดกันอย่างนั้น, เราก็พูดกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ มีเด็ก ๆ ด้วยกันเป็นครู สอนคำว่าธรรมชาติ ให้เรารู้ว่าธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร มีเท่าไร; แล้วก็มีคำว่า**เหนือธรรมชาติ** หรือ**ผิดจากธรรมชาติ**นี้ยิ่งไปกันใหญ่. ถ้ายิ่งพูดว่า **ผิดธรรมชาติ**ด้วยแล้ว มันก็ยิ่งผิดมากแหละ เพราะมันไม่มีอะไรที่จะ**นอกจากธรรมชาติ**ไปได้; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่มีอะไรที่จะเรียกได้ว่ามัน**ผิดธรรมชาติ** เพราะมันไม่มีอะไรที่มันมิใช่**ธรรมชาติ**, แล้วมันจะ**ผิดธรรมชาติ**ไปได้อย่างไร; **เรื่องโลกุตระก็ดี เรื่องโลกียะก็ดี ล้วนแต่ธรรมชาติทั้งสิ้น.**

เดี๋ยวนี้พวกฝรั่งเขาก็ยอมรับว่า เขาไม่พูดด้วยคำว่าผิดธรรมชาติ หรือ เนื้อธรรมชาติกันแล้ว; เขายอมรับว่าเคยโง่ เมื่อไม่รู้อะไรเพียงพอ ก็พูดว่า อ้าว, นี่มันผิดธรรมชาติ, นี่เนื้อธรรมชาติ เขาเคยพูดว่า “เนื้อธรรมชาติ” กันมา พักหนึ่ง, เดี่ยวนี้เขาไม่พูดแล้ว เขาพูดว่า มันเป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณอันละเอียดลึกซึ้งเข้าใจยากไปตามแบบนั้น, ไม่มีเรื่องอะไรที่นอกเหนือธรรมชาติ หรือผิดธรรมชาติเลย; เรารู้กันไว้บ้าง. ว่าที่จริงเราก็ศึกษาตามหลังเขาแหละ, สำหรับพวกฝรั่งนี้ เราศึกษาตามหลังเขาเรื่อยมา; ฉะนั้น เดี่ยวนี้เขาเปลี่ยนกันอย่างไร เราก็ควรจะรู้กันบ้างก็จะดี.

ในที่นี้ก็ต้องทำให้รู้ว่า ทุกอย่างมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; ดังนั้น มันจึงไม่มีอะไรที่เหนือกว่าธรรมชาติ หรือถึงกับจะผิดธรรมชาติไปได้; มาดูเรื่องคำว่า ธรรมชาติ กันเสียให้ดี ๆ, แล้วคำว่า ผิดธรรมชาติ ก็จะหายไป. อาตมาก็เอาเรื่องธรรมชาติมาพูดตั้ง ๑๐ ครั้งมาแล้ว, พูดอย่างพิถีพิถัน แล้วท่านผู้ฟังก็พากันรำคาญ; นี่อาตมาเดาเอาเอง ว่ามันพูดตั้ง ๑๐ ครั้งมาแล้วผู้ฟังก็คงจะรำคาญ, เมื่อไรนะจะเข้าใจคำว่า ธรรมชาติ กันเสียที จนเห็นว่าไม่มีอะไรที่มันผิดไปจากธรรมชาติ.

เราไม่รู้จักธรรมชาติเพราะศึกษาไม่ทั่วถึง.

ที่นี้ก็มาพูดถึงข้อบกพร่องผิดพลาดอันนี้ ว่ามันมีอยู่อย่างไร, เรากำลังมีความผิดพลาดอย่างเหนียวแน่น **ไม่รู้จักธรรมชาติ** เพราะที่ไม่ศึกษา

ธรรมชาติอย่างแท้จริง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ศึกษาธรรมชาติจากภายใน. อาตมาจึงต้องขอขำ แน่นว่า เราต้องศึกษาธรรมชาติภายใน เพื่อรู้จักธรรมชาติภายนอก; เราคิดว่าเรารู้จักธรรมชาติภายนอก นั้นมันน้อยเกินไป. มาดูกันเสียใหม่ว่ามันยังมีมากกว่านั้นนัก; เดียวนี้เรายังไม่รู้จักธรรมชาติภายนอกดอก เพราะว่าธรรมชาติภายนอกมันยังหลอกให้เราโง่เขลา หลงใหล มัวเมาจนเป็นทุกข์อยู่ทั่ว ๆ ไป ในที่ทุกหนทุกแห่ง. ธรรมชาติภายนอกมันหลอกเรา เพราะเราไม่ศึกษาธรรมชาติภายในอย่างแท้จริงไว้ต่อสู้กับธรรมชาติภายนอก. เราคิดว่าเราเรียนจากหนังสือหนังสือหาตำรับตำรา เราก็รู้จักธรรมชาติทั้งหลายได้, เรามีตำราเรียนเรื่องดวงอาทิตย์ เรื่องดวงจันทร์ เรื่องปรมานู เรื่องสสาร เรื่องพลังงาน เรื่องอะไรต่าง ๆ เราก็คิดว่าเรารู้จักธรรมชาติเพียงพอแล้ว; นั้นมันยังรู้่น้อยเกินไป จนไม่ป้องกันอันตรายที่เกิดมาจากความรู้อันน้อยนั้นได้.

เราศึกษาพุทธศาสนาก็จากภายนอก, ไม่ศึกษาพุทธศาสนาจากภายใน; เราก็รู้พุทธศาสนาผิวเผินเช่นเดียวกับรู้จักธรรมชาติผิวเผิน. พุทธศาสนาก็ไม่มีอะไรนอกไปจากธรรมชาติ คือเป็นเรื่องตัวธรรมชาติ, เป็นเรื่องตัวกฎของธรรมชาติ, เป็นเรื่องตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เป็นเรื่องมรรคผลที่เกิดขึ้นเพราะการปฏิบัติหน้าที่. นี้พุทธศาสนาก็คือธรรมชาติ.

พุทธศาสนาเป็นธรรมชาติ ต้องศึกษาจากภายใน.

เราศึกษาพุทธศาสนาจากภายนอก คือจากหนังสือหนังสือหา จากการบอกการกล่าวกันอยู่เป็นประจำ, ไม่ศึกษาจากภายใน ความรู้มันก็ผิวเผิน คือเป็นภายนอก, เป็นภายนอกไม่เพียงพอแล้ว มีหน้าซำยังมาพอดี อวดอ้าง อวดความรู้ ยกตนข่มท่านด้วยความรู้อันผิวเผินนั้นกันเสียอีก. ถ้าเรารู้จริง เราจะไม่ทะเลาะวิวาทกันเพราะความรู้; เพราะเหตุที่ยังรู้ผิวเผิน มันก็ยังมีส่วนที่จะต้องให้เข้าใจไม่ตรงกัน ผิดกัน แล้วก็ทะเลาะวิวาทกันอันเกี่ยวกับความรู้.

มาถึงเรื่องชั้นลึกที่เรียกว่า **ชั้นปรมาตต์** ชั้นอภิธรรมนี้ด้วยแล้ว เราก็ศึกษากันแต่ภายนอก : จากภายนอกจากตำรับตำรา หนังสือหนังสือ ท่องป่น, ไม่มองเห็นตัวจริงในภายใน, มัวแต่ศึกษาจากหนังสือหนังสือ กระทั่งว่า กองหนังสือที่รกเป็นรังหนู; แม้จะเป็นหนังสืออภิธรรม หนังสือปรมาตต์ อะไรก็ตามใจ ยังเป็นกองรังหนูอยู่นั้นแหละ เราก็อุตส่าห์จำมาท่องจำมาเถียง จำมาทะเลาะวิวาทกัน; อย่างนี้เรียกว่าศึกษาจากภายนอก. นี่เป็นความผิดพลาด เป็นความผิดพลาดที่ต้องดูให้ดี ๆ ว่า เพราะมีอันนี้แหละที่ทำให้เรารู้อะไรจริงจังไม่ได้แล้วมีหน้ายังมาทะเลาะวิวาทกันด้วย.

ทีนี้ก็จะขอรับรองว่า ให้ตั้งต้นกันมาจากภายใน ศึกษาธรรมชาติจากภายใน เพื่อรู้จักธรรมชาติภายนอก, ใช้คำว่า “ต้อง” ศึกษาธรรมชาติจากภายใน จึงจะรู้ธรรมชาติภายนอก เพียงพอที่จะสำเร็จประโยชน์จากการที่เราเกี่ยวข้องกับ

ธรรมชาติรอบตัวเรา. เรามาตั้งต้นศึกษาธรรมชาติจากภายในกันอย่างไร. ข้อนี้อาตมาก็ต้องขอกล่าวถึงสิ่งที่พูดแล้วพูดเล่าพูดซ้ำพูดซาก จนท่านทั้งหลายรำคาญ; นี่คงมีคนรำคาญอยู่หลายคนแล้วก็ได้ พอจะพูดถึงธรรมชาติ, ธรรมชาติ ๔ ความหมาย. ถ้าใครไม่เคยฟังมาก่อนก็เป็นโชคดีคือจะไม่รำคาญ, แล้วก็จะได้รับประโยชน์ด้วย.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย หรือธรรมะ ๔ ความหมายนี้ ขอร้องให้ท่านทุกคน สนใจศึกษาให้เข้าใจ, ยึดถือไว้เป็นหลักสำหรับจะศึกษาเรื่องต่าง ๆ ทุกเรื่องทุกราวได้อย่างสะดวก. ขอให้ศึกษาธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ไว้ เป็นต้นทุนเป็นเดิมพันสำหรับจะศึกษาเรื่องธรรมะทั้งหลายทั้งสิ้นในพระพุทธศาสนา. หรือแม้นอกพุทธศาสนาก็ได้ ได้อย่างง่ายดาย. ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นี้ เป็นเรื่องทั้งภายนอกและภายใน; แต่เราต้องศึกษาจากภายในก่อน จึงจะรู้ธรรมชาติภายนอก.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นั้น ผู้ที่ยังไม่เคยฟังนะช่วยจำไว้ให้ดี ๆ; ธรรมชาติ ๔ ความหมาย คือ :-

ธรรมชาติที่ ๑ เป็นตัวของธรรมชาติ : ปราภฏการณ์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ เป็นวัตถุก็ดี เป็นจิตใจก็ดี มีอยู่ตามธรรมชาติ; นี้เราเรียกว่าตัวธรรมชาติ.

ธรรมชาติที่ ๒ ถัดมาก็คือ **กฎของธรรมชาติ** ที่มีสิงประจำอยู่ในตัวธรรมชาติทั้งหลายทั่วไป; เช่นแผ่นดินเป็นตัวธรรมชาติ กฎของธรรมชาติก็สิงตัวแผ่นดิน ให้แผ่นดินเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างนี้เป็นต้น.

ธรรมชาติที่ ๓ คือ **หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ;** นี้เรียกสั้น ๆ ว่าหน้าที่ตามธรรมชาติ.

ที่นี้**ธรรมชาติที่ ๔** คือ**ผลที่จะเกิดมาจากหน้าที่** มาจากการปฏิบัติหน้าที่.

บททวนอีกทีสั้น ๆ ที่สุดว่า ๑. **ตัวธรรมชาติ,** ๒. **ตัวกฎของธรรมชาติ,** ๓. **ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ,** ๔. **ตัวผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่.** นี้เราจะต้องรู้จักตามที่มีอยู่ เป็นอยู่ในภายใน ในภายในคือในตัวเรา, ภายนอกคือนอกตัวเรา.

ธรรมชาติที่ ๑. ในตัวเรา ก็ดูที่เรามีร่างกาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เนื้อ อะไรก็ตาม, แล้วเราก็มีจิตใจ มันสมองเป็นที่ตั้งแห่งจิตใจ รู้สึกคิดนึกได้. เรามีร่างกายและจิตใจเป็นตัวธรรมชาติภายใน เราต้องมองดูที่นั่น, เราต้องศึกษาที่นั่น, อย่าศึกษาแต่ในหนังสืออย่างเดียว. ศึกษาในหนังสืออย่างเดียวแม้จะละเอียดลออเพียงใดก็ยังไม่พอ. เราต้องมาทำความรู้จักกับร่างกายและจิตใจที่เป็นภายในโดยตรง ด้วยการรู้สึก ด้วยการสัมผัส ที่เรียกว่าศึกษาตัวธรรมชาติ

ภายในในตัวเรา, จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก คือร่างกายจิตใจของเพื่อนของเรา. ถ้าเราไม่รู้จักร่างกายและจิตใจของเราอย่างชัดเจนถูกต้องเพียงพอแล้ว, อย่าไปพูดให้มันโง่ที่เราจักร่างกายและจิตใจของผู้อื่น.

ที่นี้ ธรรมชาติที่ ๒. ก็กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเรา; หมายความว่าในร่างกายของเรานี้ ประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบต่าง ๆ นี้ จะเป็นส่วนละเอียดสุดท้ายเป็นเพียงสสาร เป็นเพียงพลังงานอะไรก็สุดแท้, มันถูกรอบงำอยู่ด้วยกฎของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติมันบังคับให้ร่างกายจิตใจนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีอาการที่เรียกว่า เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป โดยตลอดเวลา. เราเห็นได้ง่าย ๆ ว่า เราต้องเกิดมา เราต้องแก่ เราก็ต้องเจ็บไข้ เราหาย เราเจ็บ, เราหาย เราเจ็บ กระทั่งเราตาย, เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ไปตามกฎของธรรมชาติ. ที่นี้ที่มันละเอียดกว่านั้นก็คือว่า มันมีกฎที่ว่า ถ้าทำลงไปอย่างนี้ปล่อยให้มันเป็นไปอย่างนี้ มันจะเป็นทุกข์ ช่วยไม่ได้, ถ้าทำอย่างนี้ถูกต้องแล้ว มันไม่มีความทุกข์; อย่างนี้ควรจะสนใจและทำให้ได้. นี้เรียกว่า กฎของธรรมชาติมันบังคับร่างกายและจิตใจของเรา อยู่ตลอดเวลา.

ส่วนที่เป็นร่างกายจิตใจเราเรียกว่าตัวธรรมชาติ, ส่วนที่เป็นกฎของธรรมชาติบังคับร่างกายจิตใจอยู่ เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ. เราต้องศึกษาให้รู้จักกฎนี้ ที่มีอยู่ในร่างกายจิตใจของเรา ให้ชัดเจนให้ละเอียด ว่ามันเป็นอนิจจัง -ไม่เที่ยงอย่างไร, มันเป็นทุกข์ -ดูแล้วน่าเกลียดน่าชังเพียงไร, มันเป็นอนัตตา -ไม่มีความหมายแห่งตัวตนนี้ อย่างไร; เราจะได้เห็นชัดเจนไปว่าในร่างกายจิตใจ

ของเรายังเป็นอย่างนี้ แล้วในร่างกายจิตใจของผู้อื่น ของเพื่อนของเรา แม้แต่ของ คู่รักของเรา มันก็ยังเป็นอย่างนั้น. เราก็คงหายใจในการที่จะไม่ต้องหลงไหลกันให้ มันมากเกินไป; นี่เรียกว่า รู้ส่วนภายในของตน แล้วก็รู้ส่วนภายนอกของผู้อื่น.

ที่นี้ก็มาดู **ธรรมชาติที่ ๓.** ในภายในเรานั่นแหละ. ร่างกายจิตใจ เป็นสิ่งที่มีชีวิต, มันต้องมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของ ธรรมชาติ ที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, หรือที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ดังนั้น เราก็ต้องกินอาหาร, เราต้องหาอาหารกิน, เราต้องทำงานเพื่อได้อาหารมาสำหรับ กิน, แล้วเรากินอาหาร เราถ่ายอุจจาระ เราปัสสาวะ เราอาบน้ำ เราบริหารร่างกาย ทุกอย่าง; นี่เรียกว่า **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.** ถ้าเราไม่ทำหน้าที่อันนี้ เราก็คงต้องตาย, หรือมิฉะนั้นก็เต็มไปด้วยโรคร้ายไข้เจ็บหาความสุขไม่ได้. เราจึงมี **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อเรารอดชีวิตอยู่ได้.**

ที่นี้เพียงแต่รอดชีวิตอยู่ได้นี้ ไม่มีความหมายอะไรนัก; ต้องให้ชีวิตนี้ ก้าวหน้าพัฒนา มีวิวัฒนาการเป็นชีวิตที่ดี ที่งาม ที่ประเสริฐ ที่สูงสุด, เรียกว่า **ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้.** ถ้าเราเอาแต่เพียงว่าไม่ตาย สนุกสนาน เอรีดอ้อยอยู่วันหนึ่ง ๆ วันหนึ่ง ๆ สนุกสนานเล่นหัวร่าเริงอยู่เท่านั้นมันยังไม่พอ มันจะละลายหมาละลายแมว. ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ช่วยจำไว้ว่า เพียงแต่เล่นหัวกินอยู่ สนุกสนานอยู่ได้นี้ มันยังน่าละลายหมาละลายแมว; พวกเธอยังปวดหัว แมวไม่ปวดหัว, พวกเธอนอนไม่หลับบ่อย ๆ ต้องกินยานอนหลับ แมวมันไม่ต้องกิน, คนเป็นโรคประสาทกันมากมายเต็มบ้านเต็มเมือง แมวมันไม่เป็น, คนเป็นโรคจิต เป็นบ้ากันตั้งเป็นหมื่น ๆ คนในโลก ในประเทศไทยนี้ แมวมันไม่เป็น. ถ้า

ว่าเราปล่อยไปตามธรรมชาติ อวดดี ไม่สนใจเรื่องที่เป็นของธรรมะของศาสนาแล้ว เรารอดชีวิตอยู่ได้ เพียงแต่ว่าสำหรับอายุหมาอายุแมว; ถ้าพวกเธอยังต้องการปวดหัว ต้องไปซื้อยาปวดหัวมากิน นอนไม่หลับ ต้องไปซื้อยานอนหลับมากิน เธอควรจะละอายุหมาละอายุแมว ซึ่งมันไม่ปวดหัวและไม่ต้องเป็นปัญหาเรื่องนอนไม่หลับ.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำให้ดี อย่ามาแก้ตัวว่าเรียนหนังสือจนปวดหัว; อย่างนี้มันไม่พ่นดอก มันไม่แก้ตัวได้. เราต้องมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ดำรงจิตใจไว้ให้ดี จนไม่ต้องปวดหัว จนไม่ต้องนอนไม่หลับ จนไม่ต้องเป็นโรคประสาท, เพียงเท่านี้ก็เพียงพอแล้ว. ถ้านักเรียนคนไหนยังปวดหัว ยังนอนไม่หลับ ยังเป็นโรคประสาท ละก็ไปเปรียบเทียบดูกับหมาและแมวเถอะ เราละอายุมันแน่ เพราะว่ามันไม่เป็น หมาแมวไม่เคยกินยาปวดหัว ไม่เคยกินยานอนหลับ. แต่แล้วคนทั้งโลกนี้ยังกินยาปวดหัว กินยานอนหลับกันเป็นตัน ๆ, เฉพาะที่ขายกันในกรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียวก็คงจะเป็นตัน ๆ เหมือนกัน ยาปวดหัว ยาแก่นอนไม่หลับ. เท่านี้มันไม่พอ เห็นไหม? เพียงที่รอดชีวิตอยู่ได้แล้วต้องปวดหัวต้องนอนไม่หลับ นี่มันยังไม่พอ, ต้องทำให้ดีกว่านั้น คือไม่ต้องปวดหัว ไม่ต้องเป็นโรคนอนไม่หลับ ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต. นี้ในทางกายไม่มีผิดพลาด.

ในทางจิตใจก็ไม่มีผิดพลาด : ต้องไม่โง่ ต้องไม่หลง ไม่ต้องทำชั่ว ไม่ต้องขโมย ไม่ต้องคอร์รัปชัน ไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ต้องก่อสงครามในทางสังคม แล้วอยู่กันเป็นผาสุกทุกคนในโลกนี้. นี้จึงจะเรียกว่าถูกต้องสมกับที่เป็นมนุษย์; ฉะนั้น เราอย่าทำหน้าที่เพียงว่าหากินได้ แล้วก็กิน แล้วก็เล่น แล้ว

สนุกสนานเท่านั้นมันยังจะอายุแมวยู่, จะต้องปวดหัวจะต้องเป็นประสาททั้งคนหนุ่มคนสาวแหละ; ทำท่ายอย่างนี้เลย มันจะต้องมีการปวดหัวมีนอนไม่หลับ มีโรคประสาท มีโรคจิตในที่สุด แล้วมันก็ต้องฆ่าตัวตายได้เป็นว่าเล่น.

นี่ จงรู้จักหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ประพฤติปฏิบัติให้ดี ๆ, อย่าให้เกิดปัญหาอย่างนี้ อย่าให้คนแพ้สัตว์ เราไม่ต้องปวดหัว นี่เราไม่ละอายสัตว์, แล้วเราทำประโยชน์ได้มากกว่าสุนัขและแมว. คนนี้ถ้าว่าประพฤติกฎต้องแล้ว เป็นประโยชน์แก่โลกแก่มนุษย์นี้มากกว่าสัตว์มาก; ฉะนั้น คนก็ดีกว่าสัตว์จริง. ทีนี้ถ้าใครคนหนึ่งเกิดมาไม่ได้ทำประโยชน์อะไรเลย, ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใครเลย แล้วมานอนปวดหัวมานอนไม่หลับอยู่ที่นี่ มันก็เร็วกว่าหมาและแมว, ไม่ต้องมีใครว่า ตัวเองก็ว่าตัวเองได้.

นี่เราควรจะทำไว้ว่า กฎของธรรมชาตินี้มันเฉียบขาด, เราดูให้ดี ให้รู้จักตามที่มันมีอยู่ในภายในเรา, แล้วเราก็จะไปถึงที่มันมีอยู่ในภายในผู้อื่น ซึ่งเป็นเพื่อนของเราว่ามันอย่างเดียวกัน. เราอาจจะเกิดความคิดนึกที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ จะประพฤติดนไม่ให้ต้องทนทุกข์ ไม่ต้องเสียหาย, ไม่ต้องละอายแก่สุนัขและแมวอย่างที่ว่ามาแล้ว.

ทีนี้ก็มาถึง ธรรมชาติข้อที่ ๔ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ; เมื่อเราไม่ตายรอดชีวิตอยู่ได้ เราประพฤติกฎทำประโยชน์แก่เราเอง, ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเต็มที, มันก็มีผลทางจิตใจที่เรียกกันว่าทางวิญญาณทางฝ่ายสูงเกิดขึ้นมา เรียกว่า การบรรลุมรรคผลนิพพาน คือการที่เรามีจิตใจประเสริฐที่สุด มีค่าที่สุด คือเป็นจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ, เป็นจิตใจที่ไม่มีความทุกข์, เป็นจิตใจที่อยู่

กันอย่างเป็นผาสุกทั้งเราเองและผู้อื่น : อย่างนี้ก็เรียกว่าบรรลุมรรคผลนิพพาน นับตั้งแต่พระโศดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ คือมีจิตใจบริสุทธิ์ ไม่เป็นทุกข์, ไม่ทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. นี่ถ้าเป็นขั้นสุดท้ายจริง ๆ ก็เรียกว่าเป็นพระอรหันต์ นั่นจบกันที่นั่น, ไม่มีอะไรสูงสุดกว่านั้น; ถ้ายังไม่ถึงนั้นก็

พระโศดาบัน พระสัทธาคามิไปตามเรื่อง; นี่ได้รับผลของการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ถ้าเราประพฤติไม่ดี ได้รับทุกข์ได้รับโทษ ก็ตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมันมีอยู่อย่างนั้น มันเป็นกฎฝ่ายที่ต้องให้เกิดทุกข์; ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามกฎฝ่ายที่จะดับทุกข์ มันก็จะดับทุกข์, ดับทุกข์ดับกันจนหมดสิ้น ด้วยอำนาจกฎของธรรมชาติเหมือนกัน. เช่นเราต้องปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โลกะ จะหายไป, ปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โทสะ จะหายไป, ปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โมหะ จะหายไป; ในที่สุดมันก็เลยมีแต่ความถูกต้อง, การประพฤติ การพูด การคิด การนึกอะไร มันถูกต้องไปหมด มันก็เลยประสบความสำเร็จ คือไม่มีความทุกข์.

นี่ธรรมชาติ ๔ ความหมายที่พูดแล้วพูดเล่า ก็ขอให้ทบทวนต่อไปอย่าเพ้อรำคาญ. ธรรมะ ๔ ความหมาย ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นี่เป็นเรื่องเดียวกัน : ตัวธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวผลเกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง; ถ้าเราจะรู้จักดี เราจะต้องศึกษาจากภายใน ซึ่งเป็นเรื่องของตัวเราเอง.

เราอย่าไปนึกสนใจที่จะรู้จากภายนอก แม้จากการอ่านหนังสือ ก็
น้อยนัก ไม่พอ, จะไปดูจากผู้อื่นที่เป็นแก่ผู้อื่นก็น้อยนักมันดูไม่ออก. มันต้องดู
จากภายในในตัวเรา จนรู้จักว่าธรรมชาติในภายในตัวเราก็คืออย่างนี้, กฎของ
ธรรมชาติในภายในตัวเราก็คืออย่างนี้ ๆ, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติในภายใน
ตัวเราเป็นอย่างนี้, และผลเกิดจากการทำหน้าที่ในตัวเรา เป็นอย่างนี้ ๆ. เรา
จะต้องรู้จักความผิดพลาดหรือความถูกต้องของเราก่อน เราจึงจะไปรู้จักความ
ผิดพลาดหรือถูกต้องของผู้อื่น; ฉะนั้น เราก็จะดูธรรมชาติ & ความหมาย จาก
ภายในก่อน แล้วเราก็จะรู้เรื่องราวของชีวิตจิตใจของเพื่อนของเรา รู้จักกฎ
ธรรมชาติที่เขาจะต้องเป็นไปตามนั้นเหมือนกับเรา, รู้จักหน้าที่ที่เขาจะต้อง
ประพฤติปฏิบัติเหมือนกับเรา, แล้วเราจะไม่หลงโกรธเขา เราจะให้อภัยเขาได้,
เราจะสามัคคีกันประพฤติปฏิบัติร่วมกันให้สำเร็จประโยชน์ได้.

ศึกษาจากภายในได้อย่างไร.

ที่นี้จะพูดให้ละเอียดออกไปอีกสักหน่อยว่า เราจะศึกษาธรรมชาติ
ภายในเราอย่างไร เพื่อจะรู้จักธรรมชาติภายนอก. เราจะรู้จักการปรุงแต่งตามกฎ
ของธรรมชาติ; เมื่อพูดว่าการปรุงแต่งนี้ อย่าเพื่อสั้นหัว อย่าเพื่องวงนอน มัน
เป็นภาษาวัด, คนชาวบ้านพอได้ยินคำว่า ปรุงแต่ง แล้วก็ถึงวงนอนแล้ว ไม่อยากจะ
ฟัง, พอได้ยินคำว่า สังขาร แล้วก็ ยิ่งไม่อยากจะฟัง. ที่จริงมันเป็นคำเดียวกัน, คำ
ว่า ปรุงแต่ง กับคำว่า สังขารมันเป็นคำเดียวกัน; คำว่า สังขาร มิได้หมายถึง
ร่างกายตายจับใส่โลง, ไม่ใช่สังขารอย่างนั้น.

คำว่า **สังขาร** แท้ ๆ นั้นมันคือการปรุงแต่ง, หรือ **สิ่งที่มีการปรุงแต่ง**, หรือ **สิ่งซึ่งถูกปรุงแต่ง**, หรือ**สิ่งซึ่งปรุงแต่ง**, อะไรที่มีการปรุงแต่งก็เรียกว่าสังขาร. ที่เรียกคน ว่าสังขาร ก็เพราะว่าร่างกายคนมันก็เป็นการปรุงแต่ง, ร่างกายที่เอาใส่โลงไปเผามันก็เป็นเรื่องของการปรุงแต่ง มันหมดการปรุงแต่งชั่วขณะมันตาย ก็เรียกว่าสังขาร; แต่คำว่า **สังขารมิได้แปลว่า ร่างกาย**, **สังขารแปลว่าการปรุงแต่ง**; แต่เพราะร่างกายนี้มันเป็นของปรุงแต่ง มันจึงถูกเรียกว่าสังขาร.

ฉะนั้น ช่วยจำคำว่า **สังขาร** ไว้ให้ดี ๆ ว่า อย่าไปหมายถึงร่างกาย หมายถึงวัตถุสิ่งของอะไร. ให้รู้ว่าคำว่า **สังขาร** หมายถึงการปรุงแต่ง เมื่อใดไม่มีการปรุงแต่ง เมื่อนั้นเรียกว่าหยุดสังขาร เลิกสังขาร ระงับสังขาร, ถ้ายังมีการปรุงแต่ง ก็เรียกว่ามีสังขาร; เพราะฉะนั้น ต้องเป็นไป, ต้องเกิดขึ้นมา ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ต้องเป็นทุกข์ธรรมดา, หรือกระทั่งว่าปฏิบัติถูกต้องมันก็เป็นสังขารฝ่ายดี มันก็มีความสุข มันก็ยังเป็นการปรุงแต่งอยู่นั้นแหละ แม้จะเป็นฝ่ายดี. คำว่า **สังขาร มิได้มีความหมายว่า ชั่วหรือดี** โดยเด็ดขาด, มันอยู่ที่ว่าปรุงแต่งดี หรือปรุงแต่งชั่ว : ปรุงแต่งดีเป็นสังขารดี, มันก็ไม่มีความทุกข์; ปรุงแต่งชั่วเป็นสังขารชั่ว มันก็มีความทุกข์. เพราะฉะนั้น เราจงรู้จักการปรุงแต่งตามกฎหมายของธรรมชาติ, ต้องดูข้างในเพื่อจะรู้ว่ามันมีอยู่ข้างนอก.

เมื่อไรมีการปรุงแต่ง ? ใครรู้บ้าง นักเรียนที่นั่งอยู่ที่นี้มีใครรู้บ้างว่าเมื่อไรมีการปรุงแต่งที่เป็นสังขารเกิดขึ้นในชีวิตของเรา. นี่เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญที่สุดของการศึกษาพุทธศาสนา, จะบอกให้ฟัง แล้วก็ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ.

เมื่อไรมีการปรุงแต่ง หรือมีสังขาร –การปรุงแต่ง ? ก็เมื่อตาเห็นรูปก็ได้, เมื่อหูได้ยินเสียงก็ได้, เมื่อจมูกได้กลิ่นก็ได้, เมื่อลิ้นได้รสก็ได้, เมื่อผิวหนังสัมผัสทางผิวหนังก็ได้, หรือเมื่อจิตมันไปนึกคิดอะไรแต่หนหลังเอามาคิดมานึกก็ได้, นี้เรียกว่า มีการกระทบกันระหว่างของภายในกับภายนอก : ภายในคือตา รูปอยู่ข้างนอก เรียกว่าภายนอก; ตาเห็นรูปเรียกว่า ตากระทบรูป ก็ปรุงแต่ง, การกระทบนั้นปรุงแต่งให้เกิดการเห็นทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ. พอตาเห็นรูปที่มีความหมายแก่จิตใจของเรา มันก็เรียกว่ามันมีการปรุงแต่งเป็นวิญญาณทางตาขึ้นมา, พอหูได้ยินเสียงมีการปรุงแต่งทางหู เรียกว่าวิญญาณทางหูขึ้นมา, ทางจมูกก็เกิดวิญญาณทางจมูก, ทางลิ้นก็เกิดวิญญาณทางลิ้น, ทางผิวหนังก็เกิดวิญญาณทางผิวหนัง, ทางจิตใจก็เกิดวิญญาณทางจิตใจ นี่ก็ปรุงแต่งจนเกิดวิญญาณแล้ว.

การปรุงแต่งเริ่มตั้งแต่ผัสสะ จนเป็นทุกข์.

เมื่อตากระทบรูปเป็นต้น มีการปรุงแต่งจนเกิดวิญญาณทางตาเป็นต้นแล้ว. ทีนี้มันเกิดมีสามเรื่องขึ้นมาแล้ว; มีตากับรูปที่เห็น กับจักขุวิญญาณ, สามประการนี้มันทำงานร่วมกันถึงกันกระทบกัน เขาเรียกว่าผัสสะ : ผัสสะทางตา ผัสสะทางหู ผัสสะทางจมูก ผัสสะทางลิ้น ผัสสะทางผิวหนัง ผัสสะทางจิตใจ. ใครบ้างไม่มีผัสสะ มีแต่คนโง่เท่านั้นที่มันไม่รู้จักผัสสะ ทั้ง ๆ ที่มันมีผัสสะอยู่ตลอดวันตลอดคืน มันก็ไม่ได้รู้จักผัสสะ มันก็คิดว่าไม่มีผัสสะ. ฉะนั้น เราต้องมองเห็นว่ามันมีผัสสะอยู่ตลอดเวลา, ผัสสะนั้นก็เป็นการปรุงแต่ง.

เมื่อมีผัสสะกระทบอย่างนี้แล้วมันก็ปรุงแต่งต่อไปอีก เป็นสังขาร – การปรุงแต่งในอันดับต่อไปอีก ก็คือเวทนา. ถ้าสวยสบายแก่ตาก็เป็นสุขเวทนาทางตา, ไม่สวยแก่ตาไม่สบายแก่ตาก็เป็นทุกข์เวทนาทางตา, หรือถ้าว่าเฉย ๆ ยังไม่สุขไม่ทุกข์ก็เรียกว่า อทุกขมสุขเวทนาทางตา. นี่เราก็เกิดเวทนาแล้ว. เรามีเวทนาอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเอง. เราไม่สนใจมันก็จึงเหมือนกับว่าไม่มี. ฉะนั้น สังขาร – การปรุงแต่งนั้นมีอยู่ตลอดเวลา แล้วก็มากมาย; เราไม่สนใจเราก็ไม่รู้เรื่องสังขารในภายใน.

นี่เราจะต้องรู้จักไอ้ตัวสังขารปรุงแต่งตามกฎของธรรมชาติในภายในอยู่ตลอดเวลา. แล้วการปรุงแต่งนี้มีระเบียบเฉียบขาดตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าสมบูรณ์แบบแล้วก็เรียกว่าเป็นสายแห่งปฏิจกสมุปบาท เป็นเรื่องยืดยาว ไปหาอ่านเอาเอง.

แต่จะสรุปพูดสั้น ๆ ว่า การปรุงแต่งนี้มันจะเลยไปถึงมีความทุกข์ คือมีสุขเวทนา สมมติว่าสบายแก่ตา มีสุขเวทนาทางตา มันก็เกิดความอยากคือตัณหา อยากยึดครอง อยากได้ อยากบริโภคะอะไรในสุขเวทนาทางตา; เมื่อความอยากในจิตใจนี้เป็นไปรุนแรงแล้ว ความรู้สึกถัดมาก็เกิดเป็นตัวกูผู้อยาก; กูอยาก กูอยากได้ กูอยากเอา กูอยากยึดครอง –เอาเป็นของกู. พอความรู้สึกในขั้นนี้เกิดขึ้นแล้ว ตัวกูก็เต็มแก่ขึ้นมาเรียกว่า ภพ, คลอดออกมาเป็นตัวกูเต็มเรา ๆ อยู่ตามความอยากนั้น ๆ แล้วมันก็เรียกว่า ชาติ.

ชาตินี้เกิดในทางจิตใจ นี่เกิดได้หลายครั้งหลายหนในวันหนึ่ง ๆ แล้วก็พูดได้ว่าเกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที; ถ้ามันเกิดเป็นตัวกูยึดถืออะไรเป็นของกูคืนเรา ๆ

อยู่มันเป็นทุกข์ทุกที, เกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที นี่ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่, นี่เกิดจากใน
ภายในจิตใจ. ถ้าว่าจะมีแม่ก็คือ ความอยากนั้นแหละเป็นแม่, อวิชชา – ความมัว
เป็นพ่อ, มันเกิดตัวกูมาสำหรับจะยึดมันถือมันและเป็นความทุกข์. วันหนึ่ง ๆ มี
ได้หลาย ๆ ลิขชาติ, ปีหนึ่งอาจหลายหมื่นชาติ, หลาย ๆ สิบบปี หลายแสนชาติ;
ควรจะนิพพานกันทีละกรรมัง เพราะมันเกิดตั้งหลายหมื่นหลายแสนชาติ มันควร
จะเข็ดหลาบ ควรจะเบื่อได้แล้ว, ไม่ต้องรอเข้าโลงถึงแสนครั้งดอก. เกิดตัวกูเป็น
ไปอยู่ในจิตใจเพียงแสนครั้ง ก่อนเข้าโลง นี่ก็ ควรจะพอแล้วสำหรับที่คนเราจะ
เบื่อหน่ายคลายกำหนด และใคร่นิพพาน.

นี่ศึกษาตัวเองให้รู้จักธรรมชาติการปรุงแต่งในภายในอย่างนี้ให้ดีที่สุด,
แล้วก็ไปรู้จักของเพื่อนมนุษย์ว่ามันเป็นอย่างเดียวกัน, ฉะนั้น เราจึงต้องรู้จัก
ตัวเองก่อนจึงไปรู้จักเพื่อนของเราได้ ว่าเราเป็นทุกข์อย่างไร, เพื่อนของเราก็เป็น
ทุกข์อย่างนั้น; เราจะได้เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน, แล้ว
ช่วยกันต่อสู้ความทุกข์ จะดับมันเสียเพื่อจะเป็นนิพพาน.

ฉะนั้น เราไม่รู้จักความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์หรือของโลกได้
เพราะว่าแม้แต่ความทุกข์ของเราเองเรายังไม่รู้จัก. คนไม่รู้จักพวกนี้เขาเรียกว่า
คนประมาท ภาษาบาลีเรียกว่าคนประมาท, ไม่รู้จะแปลเป็นไทยว่าอะไร เรียกว่าคน
ประมาท แล้วก็ไม่มีหวังที่จะนิพพาน หรือจะดับทุกข์ได้. เราต้องเห็นความจริง
ข้อนี้ แล้วก็เกลียดกลัวอยู่, ดิ้นรนที่จะหยุดการปรุงแต่ง ชนิดนี้เสียในภายในของ
เรา, แล้วเราก็จะดับทุกข์ได้ คือจะนิพพานได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่มากก็น้อย ไม่ช้า

ก็เร็ว, คือว่าจะดับทุกข์ได้ คือเย็นเป็นนิพพานได้ไม่มากก็น้อย ไม่ช้าก็เร็ว, เรียกว่า
แม้ไม่นานมาก มันก็นานพอสมควรที่จะรู้รสของความดับเย็นนี้ได้.

ศึกษาจากภายในจะรู้จักทุกข์.

นี่เรียกว่า คุณัน ศึกษากันจากภายใน สังขาร –การปรุงแต่งในภายใน ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท; โดยเฉพาะอย่างยิ่งมองให้เห็นเป็นส่วน ๆ เป็นเรื่อง ๆ

ไป. อยากจะพูดว่า คนประมาทนั้น แม้แต่ลูกตามัน มันก็ไม่รู้จัก, หูของมัน มันก็ไม่รู้จัก, จมูกของมัน มันก็ไม่รู้จัก; ถ้ามันรู้จักนะ, มันคงไม่ใช่ตา หู จมูกอย่างผิด ๆ จนมานั่งน้ำตาไหลอยู่. ไปคิดดูเถอะ คนไหนก็ตามมันมานั่งน้ำตาไหลอยู่ มันก็เป็นคนที่ไม่รู้จัก ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ, ใช้มันไปอย่างผิด ๆ จนมันกัดเอา มานั่งร้องไห้อยู่; เรื่องการงานก็ดี เรื่องแฟนก็ดี เรื่องอะไรก็ดี ถ้าใครมานั่งร้องไห้อยู่ แล้วมันก็หมายความว่าเขาไม่รู้จักแม้แต่ตาของมัน หูของมัน จมูกของมัน อะไร ๆ ของมัน มันทำผิดหมด มันจึงต้องเป็นทุกข์.

ฉะนั้น ช่วยกันศึกษาเสียใหม่เถอะ แม้แต่เรื่องตาของเราเนี่ย ต้องศึกษาดี ๆ ว่ามันจะทำอะไรให้เกิดขึ้นมาได้, หูของเราเนี่ยมันจะทำอะไรให้เกิดขึ้นมาได้, จมูก ลิ่น ผิวหนัง จิตใจ มันจะทำอะไรให้เกิดเป็นเรื่องเป็นราวใหญ่โตขึ้นไปได้, แล้วมันจะให้เกิดผัสสะ เกิดเวทนาอย่างไร เกิดกิเลสอย่างไร. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจิตเกิดกิเลสเนี่ยต้องรู้จักให้ดี ๆ; คนประมาททั้งหลายไม่รู้จักกิเลสเลย กิเลสจึงเกิดได้เรื่อย แล้วก็เผาเรื่อย จนชินอยู่ในกิเลส, จะไม่สมักระชนะกิเลส ไม่สมักระชด้างกิเลสด้วยซ้ำไป เพราะมันหมักหมมกับกิเลสมากเกินไป. นี่เราไม่รู้เรื่องจริง, ไม่รู้ของจริงที่ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

, ไม่รู้จักเรื่องของวิญญาน ผัสสะ และเวทนา. เราได้แต่ท่องหนังสือสวดมนต์ เจื้อยแจ้ว, สวดมนต์ไพเราะเจื้อยแจ้ว เรื่องนี้ทั้งนั้นแหละ, เรื่องตา หู จมูก ลิ่น ภายใจนี้; สวดมนต์เจื้อยไปแต่ก็ไม่รู้ว่ามันทำอะไร.

นี่ต่อไปก็อย่าพึ่งแต่สวดมนต์เจื้อยแจ้วเลย; เมื่อพูดถึงคำว่าตาก็ให้รู้ว่าตาคืออะไร จมูกคืออะไร ผัสสะคืออะไร เวทนาจึงอะไร ตัณหาถึงอะไร อุปาทานถึงอะไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสวดบทว่า สังขิตเตนะ ปัญฺอุปาทานักขันธา ทุกขา นี้ให้รู้เถอะว่า บทนี้สำคัญที่สุด ว่า ความทุกข์มันเกิดขึ้นเพราะเบญจขันธ์ที่ยึดถือ, ที่ถูกยึดถือว่าตัวตน ว่าของตน. เมื่อจิตมันโง่ เอาความรู้สึกประเภท สัญญา เวทนา ว่าเป็นตัวเป็นตน แล้วมันก็มีทุกข์แหละ.

ฉะนั้น เมื่อมีความทุกข์ที่ไหน เมื่อไร ก็รีบดูให้ดี, ดูตัวความทุกข์ให้ดี ๆ จนพบว่ามันเกิดมาจากความยึดมั่นอะไร, แล้วก็อย่าไปยึดมั่น. เรามันหลงในรสอร่อย ที่เกิดมาจากตา หู จมูก ลิ่น ภายใจ, เราไม่ดูให้ดีว่ามันเป็นเรื่องหลอกลวง, เป็นเพียงเรื่องมายา, นี่จิตมันโง่ถึงขนาดนั้น มันยึดมั่น แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์, แล้วมันก็เคยชินเป็นนิสัยที่จะยึดมั่นอย่างนั้น และเป็นทุกข์อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ; เรียกว่ามีความทุกข์ตั้งร้อยครั้ง พันครั้ง หมื่นครั้ง แสนครั้งก็ไม่รู้จักเบื่อสักที.

เปลี่ยนการศึกษาเสียใหม่ ให้รู้จริงให้รู้ในภายใน มันก็จะรู้จักเบื่อ แล้วมันก็จะจะได้ทันในชาตินี้ ในชีวิตนี้, เป็นทุกข์กันเพียงสัก ๒-๓ หมื่นครั้ง หรือให้สักแสนครั้งก็พอแล้วกรรมัง, ต่อจากนั้นเลิกกันที่ ตื่นกันที่, มองเห็นเข้าใจจริง ๆ กันที่, อย่าต้องเป็นทุกข์เลย. นี่เรียกว่าตั้งต้นจากภายใน ดูตัวเราเองว่ามันเป็นอยู่อย่างนี้ เพื่อมนุษย์ของเราก็เป็นอย่างนี้. เรามีโรคะ กำหนดยินดี หรือมีโล

อะไรจะได้ด้วยความโง่, นี้ดูให้รู้จักทุกครั้งว่ามันเป็นอย่างไร มันเป็นไปอย่างไร, มันแปลนอย่างไร. โทสะ ก็เหมือนกัน มันเป็นไปอย่างไร; นี้เราก็ได้แต่เกิดกิเลสเหล่านี้เรื่อย ๆ ๆ แต่ไม่รู้ว่ามันคืออะไร มันคืออย่างไร.

ต่อไปนี้ก็ต้องศึกษาธรรมชาติภายในนี้ ให้แจ่มแจ้งชัดเจน; รู้จักเรื่องของเรา, แล้วมันก็รู้จักของเพื่อน. พูดแล้วไม่น่าเชื่อ “ดูเราแล้วเห็นเพื่อน”, ก็ว่าจะพูดไม่จริง. ดูเราเองให้ดี ๆ แล้วมันก็จะเห็นเพื่อนของเรา, แล้วก็ไม่ใช่ชวนกันโง่ ไม่ใช่ชวนกันหลง ไม่ใช่ชวนกันประมาท, ไม่ใช่ชวนกันก่อสร้างความทุกข์ขึ้นมา. ดูตัวเราเองให้ดี ๆ แล้วเราก็จะรู้จักเพื่อนของเราเหมือนกับที่เรารู้จักตัวเรา, ดูกิเลส ตัณหา ดูความทุกข์, ดูการปรุงแต่งที่เรียกว่า สังขารของเราให้ดี ๆ แล้วเราก็รู้จักเพื่อนของเราที่เป็นอย่างเดียวกัน. นี้เรียกว่า ดูเรา แล้วไปเห็นเพื่อน; เราโง่หลงเท่าไรดูให้รู้จัก, เราไม่รู้, เรามีความโลภ มีความโกรธ มีความหลงเท่าไร ดูให้รู้จัก, แล้วก็เห็นความที่เพื่อน ๆ ของเรามันก็เหมือน ๆ กับเรา, แล้วก็มาชวนกันแก้ไขเพื่อนมนุษย์ หรือมนุษย์ทั้งโลกนี้ให้พ้นจากปัญหาคือความทุกข์.

ความสุขแท้จริงมีลักษณะเย็นเป็นนิพพาน.

ที่นี้ก็อยากจะพูดถึงความสุขบ้าง ต้องรู้จักความสุข ตั้งต้นดูมาจากภายใน. ความสุขนี้มีหลายระดับ เราไม่รู้, เรารู้จักแต่ที่มันสนุกสนานเอร็ดอร่อยว่าเป็นความสุข, เราไม่รู้ว่าพร้อมกันนั้นมันให้ความทุกข์อย่างไรด้วย. ความสุขจากการมีข้าวกิน มีบ้านอยู่มีเครื่องแต่งตัวสวย ๆ มีอะไรนี่เขาก็เรียกว่าความสุข,

กระทั่งมีความสุขละเอียดลึกซึ้งขึ้นไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เขาก็เรียกว่าความสุข; แต่ทั้งหมดนั้น **ทุกชนิดร้อนเป็นไฟทั้งนั้น**. พระอริยเจ้าไม่เรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นความสุข, เขาเรียกว่าความหลอกลวงอย่างใดอย่างหนึ่ง, เขาไปเรียกความสุขตรงที่ไม่มีไฟ ไม่มีกิเลสที่เป็นไฟ, ไม่มีไฟแล้วก็เย็น เย็นแล้วก็เป็นนิพพาน นิพพานแปลว่าเย็น; **เมื่อไม่มีไฟคือกิเลส จิตใจนี้ก็เย็นเป็นนิพพาน** เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่าความสุข, ใครเคยสนใจความสุขชนิดนี้บ้าง.

นี่ขอภัยที่พูดตรง ๆ ว่า ลูกเด็ก ๆ นี้ไม่มีหวังดอก มันมุ่งหมายที่ไปซื้อฝรั่งจิ้มน้ำปลากินมากกว่า ว่าเป็นความสุข, มันไม่รู้เรื่องกิเลส, **ไม่รู้เรื่องอะไรไปเสียหมด, ไม่รู้ว่ากิเลสดับไปแล้วอะไรจะเกิดขึ้นในใจ** เพราะว่า **ตัวกิเลสมันก็ไม่**

รู้จัก, นี้เรียกว่าไม่รู้จักไฟ ว่าเมื่อกิเลสคือไฟดับไปแล้วนั้นคือความเย็นเป็นนิพพาน เป็นสิ่งที่ควรจะเรียกว่าความสุข สงบ เยือกเย็น; ส่วนความเอร็ดอร่อย สนุกสนาน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ **นี่มันเป็นเรื่องแผดเผาทั้งนั้น**, แต่มันเป็นการแผดเผาที่คนชอบ, เป็นการแผดเผาที่ไม่แสดงการ (อาการ)แผดเผาให้รู้สึก. แต่แล้วก็ต้องมาเป็นทุกข์เป็นร้อน มานั่งร้องไห้กันอยู่เป็นประจำ เพราะอำนาจความหลงไหลในสิ่งเหล่านี้.

เราเสพติดในรสอร่อย ทางอายตนะของสิ่งเหล่านี้ **ถือว่ามันเป็นความสุข** ทั้งที่มันเป็นความหลอกลวง มันเป็นศัตรูเราก็เข้าใจว่ามันเป็นมิตร, **นี่เราจงดูให้ดี ๆ ที่มันกำลังเกิดอยู่ในจิตใจ**. พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ดูปัจจุบัน ให้สนใจปัจจุบัน. **ปัจจุบันนั้นคือสิ่งที่กำลังเกิดอยู่ในจิตใจ; ถ้ามันพ้นไปจากจิตใจ**

แล้วมันก็เป็นอดีต ไม่ใช่ปัจจุบัน, ถ้ามัน ยังไม่มาก็ยังเป็นอนาคต ยังไม่ใช่ปัจจุบัน; เพราะฉะนั้น อะไร ๆ ที่มันกำลังรู้สึกอยู่ในจิตใจ มันกัดเราเจ็บ, มันเผาเราร้อน, หรือมันทำให้เราเยือกเย็น เป็นสุขก็ตาม, ที่มันกำลังรู้สึกอยู่ในจิตใจนี้เรียกว่าปัจจุบัน. พออะไรเกิดขึ้นในจิตใจเป็นปัจจุบัน, ศึกษามันให้ดี ๆ แล้วเราก็จะรู้จักอดีตและรู้จักอนาคต; ความสุขในปัจจุบันเป็นอย่างไร ในอดีตก็เป็นอย่างนั้น, ในอนาคตก็จักเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้น ศึกษาปัจจุบันอย่างเดียวแล้วไม่ต้องกลัว ก็จะรู้จักอดีตและอนาคตด้วยเป็นธรรมดา; ฉะนั้น จึงหาโอกาสศึกษาทุกอย่างที่มันเป็นปัจจุบันปรากฏอยู่ในจิตว่า มันเป็นอย่างไร คืออะไร เพื่ออะไร, ก็จะรู้ไปถึงว่าอดีตมันก็เป็นอย่างนั้น อนาคตมันก็เป็นอย่างนั้น. นี้เรียกว่าศึกษาจากภายใน แล้วยังศึกษาสำหรับจะรู้แม่สำหรับอนาคต และรู้ที่อดีตที่เคยโง่ เคยหลงมาแล้วก็ยังมารู้กันใหม่ได้อีก; นี่มันคืออย่างนี้. ฉะนั้น ขอให้สนใจจะศึกษาจากภายใน

แล้วจะรู้ทุกอย่างที่เป็นภายนอก. ศึกษาภายในโดยแท้จริงก็คือศึกษาปัจจุบัน; รู้ปัจจุบันแล้วก็จะรู้อดีตและอนาคตได้.

จะรู้จักโลกได้ โดยดูภายในใจของตน.

ที่นี้ก็จะให้ดูต่อไปอีกว่า รู้จักโลกภายในก่อน แล้วก็จะรู้จักโลกภายนอก. บางคนจะสงสัยว่าโลกภายในคืออะไร? โลกมันจะเข้าไปอยู่(โลกอะไรจะเข้าไปอยู่ในตัวเราได้? นี่คือว่าไม่ได้เรียนธรรมะ ถ้าเคยเรียนธรรมะก็รู้ว่าในตัวเราก็มีโลก ถ้าไม่เชื่ออาตมาก็เชื่อพระพุทธเจ้าไว้ที่ก่อนก็ได้; เพราะว่า พระพุทธเจ้าท่าน

ตรัสว่า โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับแห่งโลกก็ดี ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาวสักวาหนึ่งนี่เท่านั้น ที่ยังเป็น ๆ ยังมีชีวิต. ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ นั้นมีโลก โลกทางวิญญาน โลกอันละเอียด โลกอันมีความหมายที่แท้จริง. โลกแผ่นดิน โลกดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดินฟ้าอากาศ แผ่นดิน โลกข้างนอก ๆ นี้ มันไม่มีความหมาย หรือไม่มีคุณค่าอะไรมากมายนัก; ที่มันจะเป็นทุกข์หรือเป็นสุขก็ต่อเมื่อค่าหรือความหมายของมันเข้าไปอยู่ข้างใน ในใจของเรา.

ฉะนั้น ทางธรรมะเขาถือว่า โลกนั้นคือสิ่งที่เรารู้สึกได้ทางตา สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางหู สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางจมูก สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางลิ้น สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางผิวหนัง สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางจิตใจ นั่นแหละคือโลก, มันเข้าไปอยู่ในร่างกายของเราได้อย่างสบาย เพราะมันเป็นความรู้สึกแต่เป็นความรู้สึกทั้งหมดนะ ทุกทางทุกวิถีทาง. เรารู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอย่างไรนั่นคือโลก, นั่นคือสิ่งที่เข้าไปอยู่เป็นโลกในภายใน ทำให้เกิดอะไรได้มาก มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา มีอุปาทาน มีทุกข์. ถ้าจะดับทุกข์รู้จักจะดับต้นเหตุของสิ่งเหล่านี้ ก็ดับภายในอีกเหมือนกัน; ฉะนั้น จะเป็นทุกข์หรือจะดับทุกข์ต้องเป็นเรื่องภายใน. จะเป็นโลกคือความทุกข์ก็ข้างใน จะเป็นดับทุกข์คือดับโลกก็ต้องดับข้างใน.

เดี๋ยวนี้เราสนใจแต่เรื่องโลกภายนอก เราเรียนแบบเรียนที่เขาเขียนให้เด็ก ๆ เรียนรู้กันแต่เรื่องโลก ผิวโลก โลกแผ่นดิน โลกอย่างนี้ทั้งนั้น, โลกของพระพุทธเจ้าท่านไม่หมายถึงสิ่งเหล่านี้, ท่านหมายถึงความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เข้าไปอยู่ข้างใน, โลกนั้นคือสิ่งที่รู้สึกได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

ใจ. ถ้าสมมติว่าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจแล้ว โลกไหน ๆ ก็ไม่มี; โลกแผ่นดินนี้ก็ไม่มี, โลกดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์, โลกไหนก็ไม่มี, ถ้าว่าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ฉะนั้น เมื่อเรามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อะไรมาปรากฏ มาสัมผัส มารู้สึกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้นคือโลกสำหรับเรา. โลกนี้มันซึมซาบเข้าไปอยู่ในภายในจิตใจ จึงเรียกว่าโลกภายใน; เราไม่รู้จัก, เรารู้จักแต่โลกข้างนอกที่เคลื่อนกลาดอยู่, แล้วก็รู้สึกไม่รู้จริง ไปหลงรัก หลงยึดมั่นถือมั่น จนเกิดความทุกข์ก็ยังไม่รู้จัก. ถ้าเรารู้จักโลกภายใน, รู้จักจิตใจที่กำลังรู้สึกอยู่ในภายใน โดยอาศัยทางตา หู จมูก ลิ้น กายแล้ว, เราก็จะรู้จักถึงหัวใจ ถึงตัวจริงของสิ่งที่เรียกว่าโลก : มีความสุขก็มี มีความทุกข์ก็มี เป็นอย่างนั้นก็มี เป็นอย่างโน้นก็มี โลกสวรรค์ก็มี โลกนรกก็มี โลกสัตว์เดรัจฉานก็มี.

ระวังให้ดี โลกทุกชนิดแหละมันเข้าไปอยู่ในหัวใจของเรา; ถ้าเราทำให้มีความสุขอย่างพวกเทวดา โลกเทวดาก็เข้าไปมีอยู่ในจิตใจของเรา ถ้าเราทำผิดเดือดร้อนเป็นสัตว์นรก โลกนรกก็ไปอยู่ในจิตใจของเรา, ถ้าเราทำให้เกิดความโง่อย่างสัตว์เดรัจฉานขึ้นมาในใจ ใจโลกสัตว์เดรัจฉานก็เข้าไปมีอยู่ในจิตใจของเรา, เรารู้จักโลกภายใน ชนิดนี้แหละให้ดี ๆ แล้วโลกภายนอกทั้งหลายก็จะเป็นอันว่ารู้จักด้วย และจะหมดความหมาย คือจะหมดปัญหาไม่ทำให้เป็นทุกข์ได้ เพราะว่าเราควบคุมโลกในภายในไว้ได้เป็นอย่างดี.

เราอย่าให้มีโลกชนิดไหน อย่ามีการปรุงแต่ง มันก็จะมีความดับเย็น เป็นพระนิพพาน, พระนิพพานไม่เป็นโลก เป็นที่ดับแห่งโลก, ดับความหมาย

แห่งโลกเสียให้หมดมันก็เป็นพระนิพพาน. นี่เรียกว่าดูข้างใน ดูปรากฏแก่ใจเป็นภายใน, ตามพระบาลี ตามพระพุทธภาษิตที่ว่า เป็น สันติภูฏิกโก คือเห็นเอง รู้สึกรู้เอง, ประจักษ์แก่ความรู้สึกรู้ใจของตนเอง จึงจะเป็นสันติภูฏิกโก, จำมาได้ในหนังสือ ไม่เป็นสันติภูฏิกโก แม้เป็นเรื่องอย่างเดียวกันข้อความอย่างเดียวกัน เอามาจากหนังสือ ไม่เป็นสันติภูฏิกโก, ฉะนั้น เรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องโลกนั้นโลกนี้ ที่เข้าไปอยู่ในจิตใจนั้นเป็นสันติภูฏิกโก, เป็นอกาลิโก ไม่จำกัดเวลา คือมันจะมีทันทีที่มีการปรุงแต่ง, แล้วมันก็จะเป็นอย่างเอหิปัตถิโก คือเรียกมาดูได้จริง ๆ เพราะมันมีให้ดู เพราะมันมีอยู่ในใจ.

เพราะฉะนั้น พระนิพพานที่เราจะเรียกเพื่อนมาดูได้ มันต้องเป็นพระนิพพานที่เราที่มีอยู่ในใจ, เมื่อใดจิตใจของเราว่างจากกิเลส ไม่มีกิเลสครอบงำ ก็มีพระนิพพานอยู่ในใจ, เราเรียกเพื่อนมาดู มาดู มาดู, นี้ความที่ นิพพานมีอยู่ในใจ คือว่างจากกิเลส. ถ้าจะนิพพานกันต่อตายแล้ว, นิพพานอีกหมื่นชาติ แสนชาติ จะเรียกใครมาดูได้ที่ไหนล่ะ, มันไม่มีอะไรให้ดู มันไม่รู้จะเรียกอะไรมาให้อูที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ความสงบเย็น หรือความทุกข์ ก็ดูได้ภายในจิตใจที่นี้ เดี่ยวนี้.

เดี๋ยวนี้เรามีให้อู ก็มาดูซิในจิตใจมันเป็นอย่างไร ๆ, มันไม่มีกิเลสอย่างนี้ ๆ, มันสงบเย็นอย่างนี้; หรือในทางที่ตรงข้าม ถ้ามันเป็นความทุกข์นะ ผิดเป็นไปในทางความทุกข์ก็เรียกมาดู ๆ, ดูความทุกข์ มีความทุกข์อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้. เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำให้มันเป็นความรู้สึกรู้ใจอยู่ในภายในจริง ๆ, เป็นสันติภูฏิกโก

เป็นอกาลิโก เป็นเอหิปัสสิโก; แล้วบทที่ว่าโอปนยิโก ควรน้อมเข้าไปในตัว นี่มันก็บ่ง
ชัดอยู่แล้วว่า ต้องเอาเข้าไปในตัว ต้องมีอยู่ในตัว จึงจะมีจริง จึงจะมีผล จึงจะมี
ความหมาย ฉะนั้น เรียกว่ามันมีอยู่จริง ๆ อยู่ในใจ. ถ้าคนไม่โง่เกินไป เป็น
วิญญูชนอยู่บ้างแล้วเขาก็เห็นเองนี่, บังคับตั้ง เวทิตโป วิญญูทิ - วิญญูชนรู้ได้เอง.

ฉะนั้น เราต้องทำให้มันตรงตามกฎของธรรมชาติ เมื่อความทุกข์มันอยู่
ที่นี่และเดี๋ยวนี้ เราก็ต้องดับทุกข์กันที่นี่และเดี๋ยวนี้, ฉะนั้น เมื่อมีความทุกข์ที่ไหน
ก็ดับทุกข์มันที่นั่น มันจะมีนิพพานที่นั่น ทันวันทีนั้นและเดี๋ยวนั้น, เมื่อความ
ทุกข์ดับไป. อย่าให้กลายเป็นว่าเรามีความทุกข์กันที่นี่ แล้วค่อยดับทุกข์กันต่อ
ชาติหน้า หรือต่ออีกหมื่นชาติแสนชาติโน้น จะมีความหมายอะไร, ลองคิดดู.
เมื่อความทุกข์มันอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้ แล้วเราจะดับทุกข์กันต่อตายแล้ว หรือว่าต่อ
ชาติหน้า ร้อยชาติ พันชาติ มันจะดับได้อย่างไร ? มันผิดไปหมดทั้งโดย
ความหมาย โดยอรรถะ โดยพยัญชนะ โดยสัจจะ โดยความจริง. ถ้าสมมติว่าเรา
หิวข้าวเดี๋ยวนี้ แล้วค่อยกินต่อตายแล้ว คุณเอาไหม ? ก็ไม่มีใครเอาแน่. ความ
ทุกข์ก็เหมือนกันแหละ เมื่อมันเป็นทุกข์อยู่ที่นี่ ร้องไห้ น้ำตานองหน้าอยู่ที่นี้ ทำไม
จะต้องรอดับทุกข์ต่อเมื่อตายแล้ว.

ฉะนั้น จะต้องดับทุกข์ทันทีที่มีความทุกข์ ให้มันเป็นอกาลิโก เป็น
บังคับตั้งเวทิตโป หรือสรุปเรียกว่ามันเป็นสันทิฏฐิโก. มองให้เป็นสันทิฏฐิโกก็
จะเห็นจริง ในภายใน เห็นจริงอย่างไม่ต้องเชื่อตามใคร. เขาพูดกันไว้ถึงว่าไม่เชื่อ
ตามพระพุทธเจ้านะ, ผู้ที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงหลายองค์ เขายืนยัน
ปฎิญาณว่าไม่ได้เชื่อพระพุทธเจ้า, ไม่ได้เชื่อตามพระพุทธเจ้า; แต่เชื่อตามที่เขา

รู้สึกอยู่จริง ๆ ข้างใน, แล้วเพ้อฝันว่า เรื่องนั้นมันตรงกันกับที่พระพุทธเจ้าตรัสทุกคำ ทุกตัวอักษรเท่านั้นเอง. [ดูในพระไตรปิฎก เช่นในปุพพโกฏฐกสูตรที่ ๔ ชราวรรคที่ ๕ มหาวรรคสังยุตตนิกาย เล่มที่ ๑๕ (ไตร.บาลีฉบับจุฬา. หน้า ๑๕๔ ข้อ ๕๑๔. ถ้าฉบับภาษาไทย ข้อ ๕๑๔.)]

ฉะนั้น ถ้าเราจะมีสันติภูมิจึง ปังจัดตั้งเวทิตโป กันจริง ๆ แล้ว จงดูข้างใน เห็นข้างใน รู้สึกข้างใน; ถ้าเชื่อ ก็เชื่อตามที่มันรู้สึกอยู่จริงในข้างใน, แล้วเราก็จะได้รับผลคือความรู้ที่เป็นวิปัสสนา ซึ่งแปลว่า เห็นแจ้ง เห็นแจ้ง. แต่ต้องดูเป็นและดูได้. จิตใจธรรมดามันหลงไหลโง่งมงายอยู่กับอวิชชา – ความไม่รู้ มันดูไม่ได้; ต้องทำจิตใจให้เป็นพิเศษคือฝึกด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วจิตใจนี้ก็จะกลายเป็นจิตใจที่เหมาะสมที่จะดู, ดู ข้างใน, ดูด้วยความรู้สึกอย่างถูกต้อง : ทุกข์ก็เห็นว่าเป็นทุกข์, ว่างจากทุกข์ก็เห็นว่าว่างจากทุกข์, จิตกำลังมีกิเลสก็เห็นว่าจิตกำลังมีกิเลส, จิตว่างจากกิเลสก็เห็นว่าจิตมันว่างจากกิเลส; เพราะฉะนั้น เราไม่ต้องทำอะไรมาก คอยเฝ้าดู คือเฝ้าดูความรู้สึก, ดูเท่านั้น. จะขออย่าว่าดู ๆ ดู ๆ เท่านั้น, อย่าไปคิดนำ, อย่าไปคิดตามหนังสือหนังสือตำรับตำราที่เล่าเรียนมา.

การเห็นจริง ต้องดูเมื่อจิตฝึกดีแล้วมีสมาธิเพียงพอ.

นี่บางคนเขาเก่งเล่าเรียนมามาก แล้วก็เขาพูดนำไปหมด คิดนำไปหมด คนนี้ไม่มีวันจะเห็นดอก, มันก็เห็นเป็นเรื่องท่องจำ มันพูดไปตามท่องจำ มันไม่ได้เห็นจริง. ถ้าจะให้เห็นจริงต้องดูด้วยจิตที่ฝึกดีแล้ว คือมีสมาธิพอสมควรแล้ว, มีสมาธิมากก็ดูเห็นมาก มีสมาธิน้อยก็ดูเห็นน้อย. ดูตามที่เป็นจริงอย่าไปคิด

นำ คัดนำผิดได้ เพราะเรียนมาผิดก็ได้, เข้าใจผิดก็ได้, กำหนดผิดก็ได้, ใช้เหตุผลผิดก็ได้; นี้เรียกว่ามันคิดนำ มันใช้ไม่ได้. ฉะนั้น **ปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติของมัน แล้วจิตนี้ก็เฝ้าดู; จิตนี้เฉียบแหลมเพราะอบรมมาดีด้วยสมาธิ** แล้วก็ดู, ดูแล้วก็เห็น, เห็นนี้เป็นวิปัสสนา.

ดูด้วยตาสำหรับวิปัสสนา คือจิตที่ฝึกดีแล้วจนเป็นสมาธิ, ดูให้ดี ดูให้ลึก ดูให้ถึงที่สุดตามที่เป็นจริง, ดูข้างในแล้วก็จะเห็นหมดข้างนอก ไม่ว่าโลกนี้ โลกไหนทุกโลกเลย. ถ้าเห็นโลกข้างในโดยแท้จริงโดยสมบูรณ์แล้ว จะเห็นหมดทุกโลกที่เราเรียกกันว่าข้างนอก. **ถ้าเรารู้จักความทุกข์ของเราดี เราก็รู้จักความทุกข์ของผู้อื่นได้, ถ้าเรารู้จักความดับทุกข์ของเราดี เราก็เห็นความดับทุกข์ของผู้อื่นได้** นี่มันน่าแปลกไหม ที่ว่าดูข้างในแล้วก็เห็นข้างนอก เราดูแต่ข้างใน ดูแต่ข้างใน ดูแต่ข้างในกลับเห็นหมดทุกสิ่งทุกอย่างแม้ที่มันอยู่ข้างนอก; **นี่คืออำนาจ อภินิหารอานุภาพของวิปัสสนาของการดูอย่างแท้จริง.**

จงดูจนเห็นอทิปปัจจยตา, อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, และเช่นนั่นเอง.

ดูข้างในแล้วเห็นข้างนอก, ดูปัจจุบันเห็นอดีตเห็นอนาคต เห็นของตนเห็นของผู้อื่น อัชฌัตตัง วา พหิทธา วา ดูข้างในเห็นแล้ว ก็เห็นข้างนอกคือของผู้อื่น หยาบละเอียดเห็นหมด, เลวประณีตเห็นหมด, ไกลใกล้ก็เห็นหมด. จะดูเห็นไปได้ไม่มีประมาณ มันจะมีกี่โลก กี่โลกธาตุ กี่หมื่นโลกธาตุก็เห็นหมด, เห็น

ความที่มันเหมือนกัน โดยความเป็นสังขารปรุงแต่ง แล้วก็ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็อิทัปปัจจยตา เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. แม้มันจะแปลกประหลาดกันก็ร้อยอย่างพันอย่างหมื่นอย่างแสนอย่าง มันก็มีอาการอย่างเดียวกัน ก็คือการปรุงแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา. เขาก็เลยเป็นคนที่มีจิตใจไม่ข้องติดอยู่ในอะไร ไม่รู้จักเป็นทุกข์ เพราะเห็นว่ามันอย่างนี้เอง มันอย่างนี้เอง มันอย่างนี้เอง.

ช่วยจำไว้ให้ดี ใครไม่เห็นอย่างนี้เอง แล้วคนนั้นจะต้องนั่งร้องไห้บ้าง เป็นบ้าง, จะต้องตกลงไปในความรักบ้าง ตกลงไปในความโกรธ ความเกลียดบ้าง เพราะว่าเขาไม่เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง. ความทุกข์เกิดขึ้น ปัญหาเกิดขึ้น เพราะเขาไม่เห็นเช่นนั้นเอง. เช่นนั่นเอง เป็นที่รวมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า (เป็นที่รวมคำสอนของพระพุทธเจ้า) แสดงถึงความจริงอันสูงสุดเด็ดขาดของธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องเห็นภายในก่อนว่า อ้อมันเช่นนั้นเอง, เช่นนี้เอง, แล้วออกมาถึงข้างนอกมันก็เช่นนั้นเอง เช่นนั่นเองหมดทั้งสากลจักรวาล คนนี้เป็นอิสระหลุดพ้นไม่เกี่ยวข้องติดพันอยู่ในสิ่งใด, เรียกว่าผู้หลุดพ้นตามพระพุทธศาสนา, หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง; เพราะว่าเขาคูข้างในแล้วเห็นหมดทั้งข้างในและข้างนอก, เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ไม่เกิดกิเลสตัณหาในสิ่งใด ก็เป็นจิตใจที่หลุดพ้นเป็นอิสระ ไม่มีความทุกข์; เรื่องมันก็จบ. เมื่อไม่มีความทุกข์ทั้งเรา ไม่มีความทุกข์ทั้งผู้อื่น เราก็ควรจะพอใจ.

เดี๋ยวนี้เรายังไม่ประสบผลเช่นนี้ เรายังมีความทุกข์ของเรา จนต้องละอายแหมว; เรายังปวดหัว เรายังนอนไม่หลับ เรายังเป็นประสาท เรายังเป็น

อะไรหลาย ๆ อย่าง, ความทุกข์ของเราก็ก็น้อยลง, แล้วเราก็ไม่เคยช่วยผู้ใดให้

พ้นจากความทุกข์นี้ได้ด้วย, เรามาตั้งต้นกันใหม่อย่าเป็นทุกข์สำหรับเราเอง, และช่วยผู้อื่นให้ไม่ต้องเป็นทุกข์ได้ด้วย; นั่นแหละคือความเป็นพุทธบริษัท, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ออกมาเสียจากความทุกข์ทั้งหลายทุกอย่างทุกประการ, ไม่ต้องเสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และมาพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลา; สรุปกันด้วยเรื่องว่าต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก ทุกอย่าง ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ, มันจะละเอียดลึกซึ้ง ประณีตสุขุมลึกซึ้งเท่าไรมันก็คือธรรมชาติ เพราะฉะนั้น จะไม่มีที่ไม่ใช่ธรรมชาติ จะไม่มีที่เรียกว่าผิดธรรมชาติหรือเหนือธรรมชาติ, เราพูดผิด ๆ เราก็เลิกกันเสียใหม่ อาตมาก็เคยพูดผิด, นี้ต้องบอกกันเสียด้วยเหมือนกัน; เดียวนี้ก็ไม่อยากจะพูดผิดอีกต่อไป, เพราะมาศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ, นอกจากธรรมชาติใน ๔ ความหมาย คือตัวธรรมชาตีก็น่าดี กฎของธรรมชาตีก็น่าดี หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีก็น่าดี ผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ก็น่าดี ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ. เราทำได้, เราก็มีทางที่จะทำได้ คือรู้ธรรมชาติ ประพฤติให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ, ไม่มีความทุกข์อีกต่อไปเลย.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้; หวังว่านักเรียนทั้งหลายจะเอาไปใคร่ครวญ คิดนึก ใช้ประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สติปัญญาของตน.

ต่อไปนี่ก็เป็นโอกาสของพระคุณเจ้าทั้งหลาย ที่จะได้สวดบทธรรมเป็นคณสาชยาย มี
ข้อความส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม ในพระพุทธศาสนา สืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๒ -

ที่หินโค้ง, ๒๗ กันยายน ๒๕๒๓

เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาศัพทบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็จะต้องกล่าวในชุด **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ** ต่อไปตามเดิม, และจะมีหัวข้อย่อย สำหรับกล่าวเฉพาะในวันนี้ว่า “**เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ**”. แม้จะสังเกตเห็นว่า มีนักเรียนและยุวชนเป็นอันมาก มาร่วมฟังอยู่ในวันนี้ ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนให้เป็นเรื่องที่เหมาะโดยตรง สำหรับนักเรียนและยุวชนได้; จำเป็นที่จะต้องกล่าวเรื่องที่ค้างคาอยู่ ให้สิ้นสุดไป เป็นครั้งสุดท้ายใน

วันนี้ แห่งการบรรยายชุดนี้, คือชุดที่ว่าด้วยธรรมชาติ. นักเรียนและเยาวชนทั้งหลาย พยายามฟังให้ดีที่สุด ก็คงจะได้รับประโยชน์บ้าง เหมือนกัน.

[ทบทวน.]

ในครั้งที่แล้วมา ก็ล้วนแต่กล่าวถึงเรื่องธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ โดยความมุ่งหมายที่จะให้เห็นว่า ธรรมะหรือศาสนานั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติใน **ความหมายลึกซึ้ง** ไม่ใช่ความหมายตื้น ๆ เหมือนที่ใช้กันอยู่ในภาษาไทยตามธรรมดา.

คำว่า “ธรรมชาติ” ในภาษาพระธรรม หรือภาษาศาสนานั้น มันลึกจนถึงกับว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ**. การศึกษาของพวกฝรั่งก็ก้าวหน้า จนถึงกับมองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ, เห็นฝรั่งบางคนเขาเขียนสารภาพว่า ก่อนนี้เราก็ยังไม่รู้เรื่องธรรมชาติ อันสมบูรณ์ เราจึงมีความคิดว่า มีบางเรื่องอยู่นอกเหนือธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติ หรือมิใช่ธรรมชาติ; มีคำว่า **เหนือธรรมชาติ** หรือ**นอกเหนือธรรมชาติ** ใช้อยู่. ต่อมาก็มองเห็นชัดเจนว่ามันไม่มี แม้เรื่องนั้นก็ยังเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่มันลึกซึ้ง เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ, พวกฝรั่งเขาก็มีคำว่า “ทางจิตทางวิญญาณ” ใช้นั้นมาทันที ยกเลิกคำว่า**เหนือธรรมชาติ** หรือ**นอกธรรมชาติ**ออกไปเสีย เราจึงมีเหลือแต่**เรื่องธรรมชาติ**.

ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ก็เป็นเรื่องวัตถุ ร่างกาย จิตใจ ไปตามเรื่อง; แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง ถึงกับว่า **อยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัย** มันก็เป็นเรื่องทางจิต

ทางวิญญานที่สูงขึ้นไป, อันนี้ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งอยู่แล้วในตัว ที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ.

ฉะนั้น เรารู้จักธรรมชาติ แล้วก็จัดการเกี่ยวกับธรรมชาติให้ถึงที่สุด ปัญหาทั้งสิ้นก็จะหมด. นี้ก็ได้เอามากล่าวไว้เป็นหลัก สำหรับยึดถือในเบื้องต้น โดยให้จำกัดใจความไว้ว่า ธรรมชาตินั้นมีอยู่ ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติเอง, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ตัวผลที่เกิดจากหน้าที่. ถ้าเข้าใจธรรมชาติทั้งหมดนี้ แล้วก็มองเห็นได้เหมือนกันว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

ที่นี้ในวันนี้ เป็นวันสุดท้ายของการบรรยายชุดนี้ จะแสดงเรื่องของธรรมชาติ ที่มีประโยชน์ไปในทางการปฏิบัติ เพื่อให้หมดปัญหา อันจะเกิดขึ้นมาจากธรรมชาตินั้น ๆ จึงได้ให้หัวข้อแปลกสักหน่อยว่า “เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ”.

ดูธรรมชาติให้เห็นทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง.

ให้ท่านสังเกตดูจนมองเห็นว่า ธรรมชาติเบื้องหน้า คือที่มันปรากฏแก่ตาของคนทั่วไป; ส่วนที่ลึก เกินกว่าที่ตาของคนธรรมดาทั่วไปจะมองเห็นนั้น มันก็มีอยู่ แต่คนทั่วไปมองไม่เห็น, ส่วนนั้นแหละอาตมาจะเรียกว่า เบื้องหลังของธรรมชาติ จึงแยกพูดเป็นว่า เบื้องหน้าของธรรมชาติ และเบื้องหลังของธรรมชาติ.

อะไรที่มันง่าย(อะไรที่เห็นง่าย)จนถึงกับว่า ใครมองดูก็เห็นและรู้จัก ตามแบบของคนธรรมดา นี่ก็เรียกว่าเบื้องหน้าของธรรมชาติ; แต่ระวังให้ดี เป็นเรื่องหลอกทั้งนั้น.

ที่นี้ถ้าว่า เห็นลึกลงไปกว่านั้น ก็เรียกว่า เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ ที่คนธรรมดา มองไม่เห็น; มันคล้าย ๆ กับว่า เป็นหลังจาก นี่แหละจริง ๆ อยู่นั่น. เบื้องหน้าธรรมชาติที่คนเห็นนั้น เป็นเรื่องหลอก เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น; ฉะนั้น ถ้าเห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ แล้วจะเห็นความเป็นจริง จนรู้สึกว่าจะไม่ควรจะยึดมั่น หรือไม่อาจจะยึดมั่น.

ยกตัวอย่าง เช่น เรา เห็นเงินเห็นทอง ข้าวของ อะไรต่าง ๆ นี้ เราเห็นแต่เบื้องหน้าตามธรรมดาของคนธรรมดา มันก็เห็นเป็นของน่ารัก น่าพอใจ น่ายินดี น่ายึดมั่น แล้วก็ยึดมั่น, จึงพูดว่า ถ้าเห็นเบื้องหน้า แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น. ถ้าเห็นเบื้องหลัง เห็นความจริงของมัน คือเห็นถึงขนาดที่ว่า ยึดมั่นไม่ได้, แล้วก็อาจจะยึดมั่น แล้วก็ไม่ควรจะยึดมั่น; เพราะว่าถ้าไปยึดมั่นเข้าก็จะเป็นทุกข์.

ฉะนั้น จึงมี ระเบียบคำสั่งสอน และการปฏิบัติขึ้นมาชุดหนึ่งคือ สอนให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด. คำสอนเหล่านี้ ล้วนแต่สอน ให้เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติก่อนทั้งนั้น เห็นจริงแล้วมันก็ไม่ยึดมั่นเอง.

ดูเบื้องหน้าจะเห็นสิ่งที่หลอกให้หลง.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดถึงเบื้องหน้าเป็นเรื่องแรก. เบื้องหน้านี้ได้พูดแล้วว่า มันเห็นแต่ผิวเผิน, เห็นสำหรับจะหลงไปตามความหลอกลวง. ความหลอกลวงนี้มันลึกซึ้ง มันหลอกลวงของธรรมชาติ หลอกลวงโดยธรรมชาติ ยากที่จะรู้ทัน; คนด้วยกันหลอกกันยังรู้จักง่าย ว่าหลอกลวง; แต่ถ้าธรรมชาติหลอกลวงแล้ว ยากที่จะรู้จัก เพราะว่าเรายังไม่มีอะไรเหนือไปกว่าความหลอกลวงของธรรมชาติ.

เราเกิดขึ้นมาในโลกนี้ เราได้รับสภาพบัญญัติสมมติต่าง ๆ ที่เขาใช้กันอยู่ในโลก. ในโลกเขาพูดจากันอย่างไร, บัญญัติกันอย่างไร มีความหมายใช้กันอยู่อย่างไร เราก็ยอมรับสภาพนั้น นี่ก็ควรจะเข้าใจไว้สำหรับผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง.

เรื่องที่หลอกให้หลงนั้น ก็พอจะแยกออกได้เป็นสามชั้น ก็ตามที บัญญัติอย่างหนึ่ง, แล้วตามที่สมมติ นี้อย่างหนึ่ง, ตามที่ยึดถืออยู่เองด้วยอวิชชา นี้อีกอย่างหนึ่ง. ตามบัญญัติ, ตามสมมติ, ตามที่ยึดถืออยู่เอง, มันอาจจะนอกความจำเป็นไปบ้างสำหรับผู้ฟัง; แต่อาตมาเห็นว่า มันควรจะรู้ไว้เพื่อจะศึกษาเรื่องอะไรต่อไปข้างหน้าได้โดยสะดวก.

ขั้นที่ ๑. คำว่า “บัญญัติ” นี้มาเป็นคำแรก สิ่งต่าง ๆ มันมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่รู้ว่าก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสน ก็ล้านสิ่ง ในสภาพที่ต่าง ๆ กัน; นี่ก็มีการบัญญัติตามความรู้สึก ตามความเข้าใจ หรือยอมรับกันในหมู่มนุษย์

บัญญัติว่าอะไรเป็นอะไร; เช่นบัญญัติว่า นี่เป็นธาตุดิน นี่เป็นธาตุน้ำ นี่เป็นธาตุไฟ นี่เป็นธาตุลม เป็นต้น.

สิ่งเหล่านั้นมันไม่มีชื่อ มันไม่ได้ตั้งชื่อตัวเอง. คนไปตั้งชื่อให้ ว่านี้เรียกว่าธาตุดิน, นี้เรียกว่าธาตุน้ำ, นี้เรียกว่าธาตุไฟ, นี้เรียกว่าธาตุลม, คนไปบัญญัติชื่อให้ ก็เรียกว่าบัญญัติธาตุ บัญญัติธรรมชาติหนึ่ง ๆ ให้เป็นธาตุขึ้นมา แล้วก็หลายสิบธาตุเหมือนกัน แล้วแต่เขาจะบัญญัติ. (นี้เรียกว่าบัญญัติเรื่องธาตุ.)

ที่นี้ บัญญัติสิ่งที่มันจะเข้ามาสัมผัสกับคน; ธาตุทั้งหลายนั้นแหละ เมื่อมันประชุมปรุงแต่งกันเหมาะสมขึ้นมาแล้ว มันก็เกิดเป็นสิ่งที่จะมาสัมผัสกับคน : ถ้ามาสัมผัสทางตา ก็บัญญัติเรียกว่ารูป, ถ้ามาสัมผัสทางหู ก็จะเรียกว่าเสียง, ถ้ามาสัมผัสทางจมูก ก็เรียกว่ากลิ่น, ถ้ามาสัมผัสทางลิ้น ก็บัญญัติเรียกว่ารส, ถ้ามาสัมผัสทางผิวหนัง ก็บัญญัติเรียกว่าโผฏฐัพพะ หรือสัมผัสผิวหนัง, ถ้าจะมาสัมผัสทางใจ แก่ใจ ก็บัญญัติเรียกว่า ธรรมารมณ์. เราจึงมีคำว่า *รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์* ใช้กันตามที่ได้บัญญัติกันขึ้นมา ตั้งแต่สมัยที่มนุษย์รู้จักบัญญัติ. (นี้เรียกว่าบัญญัติเรื่องอายตนะภายนอก; ส่วนบัญญัติอายตนะภายในคือ :-)

ที่นี้ ส่วนที่จะรับอารมณ์ ก็คือที่มีอยู่ในตัวคน : ที่จะเห็นรูปได้ก็บัญญัติ เรียกว่าตา, ที่จะฟังเสียงได้ ก็บัญญัติเรียกว่าหู, ที่จะดมกลิ่นได้ ก็บัญญัติเรียกว่าจมูก, ที่จะรู้รสได้ ก็บัญญัติเรียกว่าลิ้น, ที่จะรับสัมผัสทางผิวหนังได้ เราก็เรียกว่ากาย, ที่จะรับสัมผัสอยู่ในใจได้ ก็เรียกว่ามโน-ใจ; ดังนั้น เราจึงมีสิ่งที่เรียกว่า *ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ* ขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ตามที่บัญญัติ.

ที่นี้มันก็ยังมิเคยไปถึงว่า ส่วนร่างกาย นี้ก็บัญญัติให้เป็นรูปจันทร์; ส่วนความรู้สึกนึกในจิตใจ บัญญัติให้เป็นนามจันทร์. เช่นบัญญัติเป็นเวทนา เมื่อรู้ความสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข, บัญญัติเรียกว่าสัญญา เมื่อจำอะไรและมันหมายอะไรได้, บัญญัติเรียกว่าสังขารเมื่อคิดนึกได้, เรียกว่าวิญญาณ เมื่อทำหน้าที่สัมผัสสิ่งเป็นภายนอกได้. นี้เรียกว่าบัญญัติเรื่องจันทร์.

มนุษย์ก็ได้บัญญัติขึ้นมา เป็นจันทร์ห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แล้วก็ยังไม่รู้จักมันจริง, มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เช่นเดียวกับบัญญัติธาตุ หรือบัญญัติอายตนะ (ดังได้กล่าวมาแล้ว).

ที่นี้ก็บัญญัติสูงขึ้นมา ถึงว่าเป็นคน หรือเป็นสัตว์ หรือเป็นมนุษย์ แล้วก็บัญญัติภูมิชั้นของคน เป็นชั้นหลงไหลในกาม เรียกว่ากามาวจรภูมิ หลงไหลในรูป เรียกว่ารูปาวจรภูมิ, หลงไหลในอรุปร เรียกว่าอรุปราวจรภูมิ เป็นต้น. นี้ก็ล้วนแต่เป็นบัญญัติ.

สัตว์พวกกันไม่ได้ ก็ไม่ต้องบัญญัติ, คนเมื่อยังไม่มีความรู้อะไร ก็บัญญัติไม่เป็น. ต่อมาเมื่อรู้อะไรมากขึ้น สังเกตอะไรมากขึ้น สติปัญญาก้าวหน้าขึ้น ก็รู้จักบัญญัติ; ฉะนั้น จึงมีการบัญญัติขึ้นในหมู่คน; แต่การบัญญัตินั้นบัญญัติเพียงให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร ที่ปรากฏในภายนอก; นี้เรียกว่าเบื้องหน้าของธรรมชาติ. เช่นว่า เป็นคนหรือเป็นสัตว์ เป็นจันทร์ เป็นธาตุ เป็นอายตนะ ตามที่สั่งสอนกันมา. รู้แต่เพียงด้านหน้า ว่ามันเป็นอย่างนั้น แล้วก็เรียกว่าอย่างนั้น; ไม่รู้ด้านใน ว่าเป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้ ยึดถือเข้าแล้วจะเป็นทุกข์.

ที่นี้คนก็ยึดถือไปตามที่บัญญัติ : ยึดถือขั้น ๑ ยึดถืออายตนะ ไปตามที
บัญญัติ; เช่นยึดถือดินว่าเป็นดิน ใครจะมาว่าอย่างไรก็เถียง ว่าดินมันก็เป็นดิน
น้ำก็เป็นน้ำ ลมก็เป็นลม ไฟก็เป็นไฟ ตาก็เป็นตา หูก็เป็นหู มันยืนยันอยู่อย่างนี้;
มันรู้จักแต่ด้านหน้า ว่าเราบัญญัติกันว่าอย่างนี้, แล้วมันก็จริงอย่างนั้น. คนนี้ก็
ยึดถือว่า จริงตามที่บัญญัติ ก็เรียกว่ายึดถือเบื้องนอก ด้านนอก ภายนอก หรือ
เบื้องหน้าของธรรมชาติ ชั้นที่เป็นบัญญัติ อย่างที่ทุกคนยึดถืออยู่.

ขั้นที่ ๒. ความยึดถือนั้น เป็นไปแรงหนักขึ้นไปอีก โดยไปยึดถือที่
สมมติ. ยึดถือที่บัญญัตินี้ยังไม่ค่อยเท่าไร, ก็เป็นการยึดถือเหมือนกัน แต่ยังไม่
มากมาย; พอถึงขั้นที่สมมติ คือบัญญัติที่มันเข้มข้นกว่าธรรมดาณะ เป็นสมมติ
ไป. นี้ก็สมมติว่า ที่เรียกว่าเป็นคนนั้นนะ มันเป็นหญิง; อย่างนี้เรียกว่าหญิง,
อย่างนี้เรียกว่าเป็นชาย, อย่างนี้เป็นนาย ก. อย่างนี้ชื่อนาย ข. นาย ค. นาย ง. เป็น
ต้น, นี้สมมตินี้เรียกว่าบุตร สมมตินี้เรียกว่าภรรยา สมมตินี้เรียกว่าสามี.

นี่ ตามที่สมมตินี้ มันมีความหมาย มีน้ำหนักรุนแรง มากขึ้นกว่า
บัญญัติ; นี้ก็เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ. ที่สมมติว่าเป็นหญิง เป็นชาย เป็นนาย
ก. นาย ข. นาย ง. เป็นบุตร เป็นภรรยา เป็นสามี, นี้เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ
ตามที่มนุษย์สมมติกันขึ้นอย่างไร จะรู้จักแต่เบื้องหน้าที่เป็นสมมติ, แล้วก็มีความ
ยึดมั่นเหนียวแน่นไปตามสมมติ ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าความยึดถือในบุตร ภรรยา
สามี เป็นต้นนั้น มันเหนียวแน่นอย่างไร.

ที่นี้จะมาถึง ขั้นที่ ๓; ขั้นที่ ๑. คือตามที่บัญญัติ, ขั้นที่ ๒. ตามที่
สมมติ; พอขั้นที่ ๓. ตามที่มันยึดถืออยู่ข้างใน, คือยึดถือในอัสสาทะ –รส

อร่อยของสิ่งนั้น ๆ; เช่นว่าได้สัมผัสรูป เสียง กลิ่น รส, แล้วมีรสอร่อยอย่างไร
รู้อยู่แก่ใจ ยึดถือด้วยใจ ยึดถือตามธรรมชาติ.

ที่รุนแรงที่สุดก็คือ รสจากเพศที่ตรงกันข้าม, รสอันเกิดจากเพศ
ตรงกันข้าม มีอัสสาทะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้ตามธรรมชาติ; นี้ยึดถือยิ่งกว่า
โดยบัญญัติกว่าโดยสมมติ เพราะว่ามันรู้สึกอยู่แก่ใจ, มันรู้สึกอยู่อย่างนั้น เสวยรส
ของอารมณ์ทั้งหก แล้วที่รุนแรงที่สุด คืออารมณ์ทางกาย เป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึก
ทางเพศ.

นี่เบื้องหน้าของธรรมชาติ มันแสดงเป็นความอร่อยสูงสุด ยึดมั่นถือ
มั่น; มันไม่แสดงเบื้องหลังว่า เป็นเรื่องหลอกลวง เป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่อง
เสียเวลา เป็นเรื่องไปยึดถือเข้าแล้วจะเกิดความทุกข์, มันไม่แสดงอย่างนั้น; มัน
แสดงแต่ว่าเอร็ดอร่อยสูงสุดเหลือประมาณ. นี้คนก็ยึดถือ โดยอาการที่กล่าวไว้
ในพระบาลีว่า อภินุทติ -เขาก็ผลิตผลิตอย่างยิ่ง, อภิวทติ -เขาก็ออกปากชมเชย
พร่ำสรรเสริญอย่างยิ่ง, อชฺโณสาย ติฏฺเฐติ -จิตใจเขาก็ฝังแน่นลงไปในเรื่องนั้น นี้
เรียกว่ายึดมั่น. วิญญูณ -ความรู้สึกต่ออารมณ์นั้น ๆ ก็ถูกกิเลสนี้ครอบงำเต็มที่,
คืออาศัยแล้ว; ความรู้สึกว่า อร่อย ผลิตผลิต พร่ำสรรเสริญ เมามกนี้ มันก็
เกิดขึ้น

ในวิญญูณ ที่รู้สึกต่ออารมณ์นั้น ๆ; อย่างนี้เรียกว่าความยึดมั่น.

แม้นี้ก็ เป็นเบื้องหน้า เป็นกายหน้า เป็นข้างหน้า เป็นด้านนอก ด้าน
นอกของอารมณ์, มันแสดงออกมาเป็นอัสสาทะ -ความรู้สึกเอร็ดอร่อยทาง

อายตนะ; แล้วคนก็หลง. คนก็หลงในบัญญัติ, คนก็หลงในสมมติ, คนก็หลงในอัสสาทะที่รู้สึกอยู่กับใจ.

ทั้งหมดนี้เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ, โดยเฉพาะธรรมชาติที่เป็นอารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีเบื้องหน้าอย่างนี้; เหมือนกับว่า มาเขียนมาระบาย มาเติมเต็มอะไร ให้มันสวยสดงดงาม จนล่อใจลูกค้า. นิสิตทั้งหลายที่มีวิชา ก็เป็นเหมือนกับลูกค้า หลงไหลแล้วก็ซื้อหา ยึดมั่นถือมั่นกันเป็นการใหญ่ โดยไม่รู้ว่า เบื้องหน้าของธรรมชาตินั้น มันหลอกลวงอย่างนี้.

เมื่อเขารู้จักกันแต่เบื้องหน้า ของธรรมชาติอย่างนี้ ก็ตกเป็นทาสของธรรมชาติ คือหลงไหลในธรรมชาติ, แล้วก็เกิดความทุกข์ทุก ๆ ประการ ดังที่ได้เกิดอยู่ในโลกนี้; เพราะว่าเขาหลงในธรรมชาติ โดยอาการอย่างทีกล่าวแล้ว ว่า หลงตามที่บัญญัติกันอย่างไร, หลงตามที่สมมติกันอย่างไร, หลงตามที่จิตมั่นรู้สึกเอรีดอร่อยอยู่อย่างไร, เป็นสามขั้นตอน. คนพวกนี้ยังไม่เข้าถึงด้านในของธรรมชาติ; หลงอยู่แต่ด้านนอกของธรรมชาติ.

ลักษณะเบื้องหลังของธรรมชาติจะเห็นที่เป็นจริง.

ทีนี้ก็จะพูดถึงด้านในของธรรมชาติ ซึ่งตรงกันข้าม. ถ้าเราเข้าถึงด้านใน มองเห็นด้านใน รู้จักธรรมชาติในด้านในแล้ว จะมีผลตรงกันข้าม; อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ด้านหน้าสำหรับเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น; ด้านใน

ด้านลึกนั้น สำหรับจะให้เราตามที่เป็นจริง แล้วก็ไม่ได้มันถึมัน; เรามาเรียกว่า เบื้องหน้าเบื้องหลัง, ด้านหน้าด้านหลังของธรรมชาติ.

ทีนี้เบื้องหลังคือด้านหลังของธรรมชาตินั้น เป็นภายในลึกซึ่งยิ่งขึ้นไป เราก็จะดูว่า มันเป็นชั้น ๆ กันอย่างไร? ที่เริ่มเห็นด้านใน ก็คือว่า เมื่อเห็นอะไร ปรากฏในทางด้านนอก, แล้วมองทะลุเข้าไปข้างใน เห็นปรากฏการณ์ เป็นเพียง การปรุงแต่งกันตามเหตุตามปัจจัย ที่เรียกว่า สังขาร. สังขาร แปลว่าการปรุงแต่ง. ช่วยจำกันได้ด้วย อย่าใช้ความหมายแคบ ๆ ว่า สังขารคือร่างกาย.

คำว่า “สังขาร” คืออาการที่มันปรุงแต่งกัน, ปรุงแต่งกัน, ปรุงแต่งกัน, นี่เรียกว่าสังขาร. ถ้าเราเห็นรูป เสียง กลิ่น รส ก็เห็นว่ามันเป็นสังขาร ปรุงแต่งกัน, แล้วเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น ด้วยการบัญญัติ ด้วยการสมมติ. ถ้าเห็นว่า มันเป็นเพียงการอาศัยกันเกิดขึ้น เรียกโดยบาลีว่า อิทัปปัจจยตา – ความที่มัน อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; ไม่มีตัวตนที่ แท้จริงที่ไหน, มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งกัน ที่ไหลไป ๆ, ไม่มีอะไรที่เป็น ของตายตัว.

ทุกอย่างไหล ตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ข้อนี้อธิบายละเอียดมาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า ถ้าเห็น อิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นว่า ทุกอย่างไหล. คนโง่เห็นว่า ทุกอย่างหยุดนิ่งเป็นตัวเป็น

ตน ยึดถือเอาได้; แต่พระอริยเจ้าท่านเห็นว่า ทุกอย่างไหลไปตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งเป็นกฎของการปรุงแต่ง ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ถ้ามองเห็นอาการที่ทุกอย่างมันไหล นี้เรียกว่าเริ่มเห็นด้านในของธรรมชาติ เบื้องใน ด้านใน ข้างใน ของธรรมชาติ หรือเบื้องหลังก็ได้ ว่ามันเป็นเพียงปรุงแต่งกัน แล้วก็ไหลไป. ข้างฝ่ายจิตใจนั้นเห็นง่าย ว่าจิตใจคิดนึกปรุงแต่งไหลไปเรื่อย; แต่ข้างฝ่ายร่างกายนั้นเห็นยากหน่อย เพราะมันตั้งอยู่นาน ๆ ๆ. แต่ถ้าศึกษาดูให้ดี ก็จะเห็นว่า ร่างกายนี้มันประกอบขึ้นด้วยธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุใด ๆ ก็ตาม, มันปรุงแต่งเปลี่ยนไป, เปลี่ยนไป เหมือนกับไหลเรื่อย.

ไปลองคำนวณดูเถอะ จะต้องเอาดวงตาชนิดไหนมามอง จึงจะเห็นว่า แม้แต่ร่างกายนี้ก็ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนเรื่อย, เปลี่ยนอยู่อย่างลึกลับซึ่ง เหมือนกับว่าไหลเรื่อย. คนธรรมดาที่ไม่มีปัญญาจะมองเห็นว่า ร่างกายนี้ก็ไหลเรื่อย; แต่ถ้าผู้ศึกษาธรรมะมาพอสมควรแล้ว จะมองเห็นว่ามันไหลเรื่อย เพราะมันเป็นสังขาร.

ไปศึกษาเอาโดยวิธีอื่นเถอะ อาตมาก็ไม่มีเวลาพอ ที่จะมาอธิบายให้เห็น. แต่หมอเขาเคยศึกษา เขาเคยสอนกันไว้อย่างละเอียดว่า เพียงเท่าไร; ก็เปรียบเหมือนกับว่า ของเก่าหมดแล้ว เหลือแต่ของใหม่ที่เกิดขึ้นมาแทน, เซลล์ของเนื้อของหนัง ของกระดูก เหล่านี้ มันก็เปลี่ยนอยู่เรื่อย.

นี่ว่า ทุกอย่างมันไหล แม้ที่เป็นวัตถุร่างกาย หรือวัตถุล้วน ๆ ไม่ใช่ร่างกาย; เช่น ก้อนหินก้อนนี้ ใครเห็นมันไหลบ้าง? ถ้ามันดูด้วยตาข้างนอก ดูด้านนอก มันก็หยุดนิ่งอยู่ตรงนี้. ถ้าดูด้านในเห็นธรรมชาติด้านใน ก็จะเห็นว่า แม้แต่ทุก ๆ อณูปรมาณูของก้อนหินนี้ มันก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย, มันไหลอยู่ข้างใน ชนิดที่มองไม่เห็น, แล้วในที่สุดมันก็จะถึงแก่ความแตกสลาย ไม่เป็นก้อนหินอยู่อย่างนี้; เรียกสั้น ๆ ว่ามันเปลี่ยนแปลงเรื่อย นั่นแหละคือมันไหล. นี่เป็นลักษณะภายใน หรือด้านในของธรรมชาติ. ถ้าเราเห็นด้านใน อย่างนี้แล้ว เราก็มองเห็นว่า แม้แต่ก้อนหินนี้ก็ไหล อย่างว่าแต่ร่างกายคนเลย.

ที่นี้จิตใจนั้นยิ่งเห็นง่าย ไหลเรื่อย เปลี่ยนเรื่อย; นี้เรียกว่า เห็นอิทัปปัจจยตา : ส่วนที่เป็นเหตุก็เห็น, ส่วนที่เป็นผลก็เห็น, แล้วก็เห็นที่เป็นอยู่ในทุก ๆ สิ่ง ที่บัญญัติสมมติกันมากมาย อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น; ในสัตว์ ในคน ในหญิง ในชาย ในอะไรก็ตาม ล้วนแต่มีกระแสแห่งการไหล ของความไม่เที่ยง.

เราเห็นปรากฏการณ์ทั้งหลาย ด้วยปัญญาด้านใน, เห็นธรรมชาติด้านในว่าทุกอย่างไหล. ถ้าไม่เห็น ก็เห็นว่าทุกอย่างหยุด หยุด เป็นตัวเป็นตน; ถ้าเห็นด้วยปัญญาถึงด้านใน ก็ว่าทุกอย่างไหล หากความเป็นตัวตนมิได้.

ดูเบื้องหลังของการไหล จะเห็นสูญญตา.

เฮ้, ทีนี้จะดูเบื้องหลังการไหล นั้นเข้าไปอีก คือเดี๋ยวนี้ได้เห็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาแล้ว, ทีนี้จะดูให้อีกเข้าไปอีก ก็จะเห็นอะไร ? ก็จะเห็น **สุญญตา**.

อิทัปปัจจยตา แปลว่าปรุ่่งแต่งกันเกิดขึ้น, ปรุ่่งแต่งกันเกิดขึ้น, ปรุ่่งแต่งกันเกิดขึ้น; นี้เรียกว่า อิทัปปัจจยตา. ทีนี้ดู ลึกเข้าไป ในเข้าไป ของอิทัปปัจจยตา จะเห็นว่าว่าง; เรียกว่า **สุญญตา**.

ความที่มันไหลไปนั้น มันก็แสดงว่า ว่างจากตัวตนอันถาวรแล้ว. ถ้ามีตัวตนอันถาวร มันก็ปรุ่่งแต่งให้เปลี่ยนกันไม่ได้ มันเปลี่ยนไม่ได้ ถ้ามันถาวร มันเป็นตัวตน. เดี่ยวนี้มันเปลี่ยนได้ ไหลไป เป็นอิทัปปัจจยตา; ฉะนั้น จึงว่างจากตัวตน.

ส่วนที่เป็น เหตุก็ว่างจากตัวตน, ส่วนที่เป็นผลเกิดขึ้นมา ก็ว่างจากตัวตน; ผลนั้นกลายเป็นเหตุ ก็ว่างจากตัวตนต่อไป ผลทั้งหลาย เหตุทั้งหลาย ก็กลายเป็นว่างจากตัวตน; ก็จะเห็นว่ามันว่างจากตัวตนไปทุกสิ่ง คือ **ธรรมชาติ** ทุกสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุ่่งแต่งนั้น ว่างจากตัวตน.

อวิชา ก็ว่างจากตัวตน สังขารก็ว่างจากตัวตน วิญญาณก็ว่างจากตัวตน นามรูปก็ว่างจากตัวตน อายตนะก็ว่างจากตัวตน ผัสสะก็ว่างจากตัวตน เวทनाव่างจากตัวตน ตัณหาว่างจากตัวตน อุปาทานว่างจากตัวตน ภพว่างจากตัวตน ชาติว่างจากตัวตน. เห็นว่างในทุก ๆ ส่วน ที่มันประกอบกันขึ้นในฐานะเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แล้วปรุ่่งแต่งกัน.

นี่ความว่างเป็นความจริงอันสุดท้าย ที่อยู่ลึกซึ่ง ที่เรียกว่าเบื้องหลัง หรือด้านในของธรรมชาติ. ด้านนอกด้านหน้าของธรรมชาตินี้ เต็มไปด้วย ความไหล; แล้วก็ถูกคนโง่ทั้งหลายยึดถือว่า เป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย เป็นบุตร ภรรยา สามิ เงินทอง ข้าวของ, แล้วแต่จะยึดถือ.

ทีนี้พอมาดูด้านใน ลึกเข้าไปทางด้านใน เห็นเป็นเพียงความปรุงแต่ง ของธรรมชาติ : ปรุงแต่งเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม บัญญัติ กันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ จนมาเป็นตัวเป็นตน. เดียวนี้เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ มันก็ปรุง แต่งกันไปเป็นร่างกาย เป็นที่ตั้งของจิตใจ จิตใจที่เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ก็มีโอกาสทำ หน้าที่เป็นจิตเป็นใจ มีร่างกายมีจิตใจเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือการ เปลี่ยนแปลง.

นี่แยกไปดู, ดู-ดู ก็จะเห็นว่าว่างจากตัวตน. ก็จะเห็นได้อย่างที่ เรียกว่า มันตรงกันข้ามจากที่แล้มาแล้ว; เช่นเห็นว่าดินว่างจากดิน, เมื่อก่อนนี้เรามัน โง่มาก ๆ เห็นว่าดินเป็นดิน ดินคือดิน ธาตุดินคือธาตุดินนี้. เดียวนี้เราฉลาดแล้ว เราก็อเห็นว่า ดินนี้ก็ว่างจากดิน ว่างจากความเป็นดิน มันไม่มีขณะอันถาวรที่จะ เป็นดิน โดยเที่ยงแท้ถาวร, มันเป็นความไหลแห่งการปรุงแต่งของสิ่งที่เราเรียก สมมติกันว่าดิน; ดินก็เลยว่างจากดินนี้.

เดี๋ยวนี้เราเห็นอะไรบ้าง? ดูเถอะ มันจะว่างจากสิ่งนั้น. ต้นไม้ก็ว่าง จากความเป็นต้นไม้, ก้อนหินนี้ก็ว่างจากความเป็นก้อนหิน, คนทุกคนนี้ก็ว่างจาก ความเป็นคน. ที่เราเคยเห็นว่าเป็นอะไร เดียวนี้มันจะว่างจากความเป็นอย่างนั้น. จนกระทั่งคำสุดท้ายก็พูดว่า นิพพานก็ว่างจากความเป็นนิพพาน, ก็จะเป็น

ตัวตนของนิพพาน, มีนิพพานเป็นตัวตนของนิพพานนี้ก็ได้; จึงพูดคำที่เข้าใจว่า ท่านทั้งหลายก็คงจะยังไม่ฟัง “นิพพานก็ว่างจากความเป็นนิพพาน.”

ไม่ใช่คุณถูกท่านทั้งหลาย แต่ขอพูดว่า ท่านทั้งหลายคงจะฟังไม่ออก; ฉะนั้น ก็ขอฝึกไว้ก่อน ค่อย ๆ ศึกษาต่อไปว่า อะไรที่เราเคยสมมติ ยึดถือว่าเป็น อะไรนั้น เดียวนี้มันก็ว่างจากความเป็นอย่างนั้น; นับตั้งแต่ ดินว่างจากดิน น้ำว่างจากน้ำ ไฟว่างจากไฟ ลมว่างจากลม, รูป เวทนา สัญญา มันก็ว่างไปจากรูป เวทนา สัญญา. สมมติบัญญัติทั้งหลาย ก็ว่างไปจากความเป็นสัตว์ ความเป็นบุคคล ว่างจากความเป็นหญิง ว่างจากความเป็นชาย ว่างจากความเป็นภรรยา สามี ว่างจากเป็นทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของ; มันก็ว่างไปอย่างนี้.

นี่เบื้องหลังสุด เบื้องในสุด เบื้องลึกสุดของธรรมชาติ มันแสดงความเป็น(ดังกล่าวมา)อย่างนี้.

ไม่ยึดถือก็ว่างจากความว่าง.

ทีนี้จะพูดให้มันฟังดูคล้าย ๆ ว่าบ๊อบที่สุด ก็ว่าแม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่าง. บ๊อแล้วใช่ไหม ? พูดว่า แม้แต่ความว่างมันก็ยังว่างจากความว่าง, ก็มันไม่เป็นตัวตนของความว่างนั่นเอง. นั่นแหละจบแหละ เรื่องมันจบแหละ, ถ้าใครเห็นว่า แม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่างแล้ว เรื่องมันจะจบ, ไม่มีอะไรที่จะยึดถือได้.

ว่างจากตัวตนขึ้นไป ตั้งแต่ดิน น้ำ ลม ไฟขึ้นไป จนถึง จันทร์ ชาติ
อายุตนะ ธรรมะที่เป็นคุณธรรมแห่งจิตใจ เป็นมรรค ผล นิพพานในที่สุด มันก็
ว่างจากความเป็นอย่างนั้น, ตามที่คนเคยยึดมั่นถือมั่น นั่นมันก็ว่างไป. นิพพานจึง
ว่างจากความเป็นนิพพาน, แม้ความว่างนั้นมันก็ว่างจากความเป็นความว่าง, เลยไม่
ต้องมีอะไรสำหรับจะยึดถือ; เมื่อไม่มีอะไรจะยึดถือ ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นทุกข์
เรื่องมันก็จะจบ.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคน ลองพยายามศึกษาดู ว่าเรากำลังยึดถืออะไร ยึดถือ
ตัวเรา ยึดถือตัวเอง, ยึดถือการได้ ยึดถือการเสีย, ยึดถือการแพ้ ยึดถือการชนะ,
ยึดถือไอ้ที่ว่ามันยึดถือกันมาก ๆ แหะ, แม้แต่ยึดถือบุญกุศล ก็ไม่ใช่ใครห้าม
ที่ยึดถือ(ก็ไม่มีใครห้าม ก็ยึดถือ)ชอบใจก็ยึดถือไปได้; แต่ก็ต้องได้รับผลของการ
ยึดถือนะ, จะหนักอกหนักใจนะ; ความยึดถือมันก็ต้องหนักแหะ, ถ้าไม่ถือมันก็
ไม่หนักแหะ.

ถ้าไม่ถืออะไรไว้มันก็ไม่ต้องหนักมือ, ถ้าจิตไม่ยึดถืออะไรไว้ จิตก็
ไม่หนักจิต; ฉะนั้น การที่ไม่ยึดถืออะไรนั้น ไม่เป็นความทุกข์. เดี่ยวนี้ เรา
มันยึดถือ เป็นนักยึดถือเก่งเกินไป. ช่วยฟังไว้ให้ดี มันยึดถือเหนียวแน่นมาก
เกินไป : อาลัย อารมณ์ วิตกกังวล จนปวดหัว ต้องกินยาแก้ปวดหัว. ลูกเด็ก ๆ
เป็นนักเรียน ยึดถือการเล่าเรียน นักจนปวดหัว จนนอนไม่หลับนี่; พ่อแม่ก็
เหมือนกัน ยึดถือเรื่องลูกเรื่องหลาน เรื่องเงินเรื่องทอง จะหาเงินมาให้ลูกเรียน
อย่างไร มันไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็ปวดหัว มันก็นอนไม่หลับ, มากกว่านั้น
มันก็เป็นโรคประสาท มากกว่าโรคประสาทมันก็ต้องเป็นโรคจิต.

เดี๋ยวนี้เขาว่า ในเมืองไทยนี้เป็นโรคประสาทกันตั้ง ๗ แสนคน, แล้วเป็นโรคจิตกันราว ๒ หมื่นคน ที่เป็นกันจริง ๆ แล้วในเมืองไทยนี้. แต่เราไม่เห็นแมวตัวไหนเป็นโรคประสาทเลย; ใครเคยเห็นแมวตัวไหนปวดหัวบ้าง, แมวตัวไหนปวดหัวบ้าง อยากจะดู, แมวตัวไหนนอนไม่หลับ ต้องกินยานอนหลับบ้าง ช่วยเอามาให้ดู. จะไปยืมเงินเขามาให้รางวัลคุณสักหมื่นหนึ่ง, ถ้าเอาแมวที่ปวดหัวหรือนอนไม่หลับมาให้ดูได้. ฉะนั้น เรามันยังละอายแมว เรามันยังปวดหัว ยังต้องกินยานอนหลับ เป็นโรคประสาท โรคจิต เรายังละอายแมว.

นี่เพราะว่าความยึดถืออย่างเดียวนั้นแหละ ช่วยรู้ไว้เถอะ ที่คนยังน่าละอายแก่สัตว์นี้ เพราะว่าเรามันยึดถือ. สัตว์นะมันยึดถือไม่เป็น เพราะสมองของมันไม่เจริญ พอที่จะยึดถือได้ ฉะนั้น สัตว์จึงไม่ยึดถือ. ที่นี้มนุษย์นี่โชคดีมีมันสมองเจริญ แล้วไปยึดถือ, ไปยึดถือจนอย่างที่ว่าน่าละอายแมว.

อะไรจะช่วยแก้หน้าคน ให้พ้นจากละอายแมว มันก็ธรรมะเท่านั้นแหละ; เอาธรรมะของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้มาปฏิบัติ แล้วคนก็จะไม่ยึดถือ, แล้วคนก็จะนอนหลับ คนจะไม่ปวดหัว, คนจะไม่เป็นโรคประสาท คนจะไม่เป็นโรคจิต, ไม่ต้องละอายแมว.

ไอ้เรื่องความไม่ยึดถือนี้สำคัญมาก มนุษย์จะเป็นมนุษย์ได้ ก็เพราะว่ามีอะไรดีกว่าสัตว์แหละ. เดี๋ยวนี้เรายังสู้สัตว์ไม่ได้อยู่บางอย่าง; ฉะนั้น ระวังให้ดี; คือเรายังมีความทุกข์. เราต้องไม่มีความทุกข์ในข้อนี้ ต้องไม่เสียเปรียบสัตว์ในข้อนี้. แล้วเราต้องได้เปรียบสัตว์ ในข้อที่ว่า เราทำประโยชน์มีค่าแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่นมากเหลือประมาณ; นี่สัตว์ทำไม่ได้แน่, คนเราทำได้. ฉะนั้น คนเราก็ก

ดีกว่าสัตว์ สูงกว่าสัตว์, ควรจะเรียกว่าประเสริฐกว่าสัตว์. แต่ถ้าคนเรายังปวดหัว
ยังนอนไม่หลับอยู่แล้ว ไม่ไหวหอรอก, ยังสู้สัตว์ไม่ได้; ช่วยนึกถึงธรรมะให้มาก,
นึกถึงพระคุณของธรรมะให้มาก จะมองให้เห็นโทษของความยึดมั่นถือมั่นจน
ปวดหัว; ก็ตั้งหน้าตั้งตาจะต่อสู้ ทำลายความยึดมั่นถือมั่น.

จะทำลายความยึดมั่นถือมั่นต้องศึกษาการเกิดตัวกู-ของกู.

ที่นี้อาตมาก็จะพูดถึง เรื่องการปฏิบัติทำลายความยึดมั่นถือมั่นกันต่อไป; เพราะเดี๋ยวนี้เรามาดึงข้อเท็จจริงที่ว่า เพราะยึดมั่นถือมั่นนี้ เราจึงเป็นทุกข์ แล้วก็เราอยู่ในสภาพที่น่าละอายแมว.

เมื่อพูดถึงเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ต้องศึกษาให้ชัดเจนไปถึงการเกิดหรือต้นเหตุของความยึดมั่นถือมั่น กันให้เป็นที่เข้าใจ. คงจะเคยได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว แต่อาจจะไม่ชัดเจน ไม่พอก็ได้. ฉะนั้น ขอโอกาสพูดใหม่ไว้ให้เป็นหลักสำหรับไปศึกษาปฏิบัติ โดยสะดวกต่อไปข้างหน้า ว่า ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวว่าตนนะ คือรู้สึกหมายมั่นเป็นตัวกู-ของกู; เรียกโดยบาลีว่า ความเคยชินแห่งการถือตน ว่ากู-ว่าของกูนี้ -อหังการมมังการมานานุสัย.

เรียกเป็นบาลีฟังยาก แต่คือ ความเคยชินแห่งความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกู ว่าของกู นี้เขาเรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น. คนธรรมดามี; ถ้าไม่มี, ถ้าหมดความยึดมั่นนี้แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์.

ความยึดมั่นมีมูลเหตุอยู่ ๓ ชั้น.

ที่นี้ เรามาคูว่า มัน เกิดขึ้นได้อย่างไร ? คูถึกลงไปถึงเบื้องสุดของธรรมชาติ ก็จะพบว่า ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนนี้ มันเป็นไปได้ มีได้ หรือมีอยู่

แล้วโดยสัญชาตญาณ. สิ่งที่เราเรียกว่า สัญชาตญาณนี้ก็ลึกลับเหลือประมาณแหละ; แต่ก็ไม่ใช่นอกไปจากธรรมชาติดอก; เป็นธรรมชาตินั่นเอง. อย่าไปคิดว่าเหนือธรรมชาติ หรือนอกธรรมชาติ; มันก็เป็นธรรมชาติฝ่ายลึก มันเป็นสัญชาตญาณ. ฉะนั้น ไปศึกษา เรียนได้จากเรื่องทางชีววิทยา วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เรื่องชีววิทยา สอนเรื่องสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณนั้นมีมากกลุ่ม มากรูป แต่รูปที่สำคัญที่สุด ตัวที่สำคัญที่สุด ก็สัญชาตญาณแห่งความยึดถือว่าตัวตน; ไม่ต้องมีใครสอนดอก คนก็ยึดถือว่าตัวตนเป็น โดยสัญชาตญาณ, สัตว์เครื่องจรรู้ก็รู้สึกรู้ว่าตัวตนเป็น โดยสัญชาตญาณ; แม้แต่ต้นไม้ มันก็มีความรู้สึกเห็นแก่ตน มีตัวตน เห็นแก่ตน ต่อสู้ไม่ให้ตายนี้. ถ้าใครเป็นนักเลงต้นไม้ ศึกษาดีแล้วก็จะรู้สึก ว่า ต้นไม้มันก็มี การต่อสู้ เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ สงวนไว้ซึ่งความมีแห่งตัวตน; เหมือนกันแหละกับ คนหรือสัตว์.

ฉะนั้น ชั้นที่ ๑. เรียกว่า สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน *egoism, egoistic concept* อะไรก็ตาม ที่เรียกว่า มันรู้สึกว่าเป็นตัวตนนี้ เป็นสัญชาตญาณที่ต้องมีอยู่ในสิ่งมีชีวิต. สิ่งใดมีชีวิต สิ่งนั้นต้องมีสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน มันจึงทำให้รักตัวตน ต่อสู้เพื่อตัวตน ไม่ยอมตายกันง่าย ๆ.

ฉะนั้น เราก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง; เพราะฉะนั้น สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน ก็มีมาแล้วแต่ที่แรก แต่ดั้งเดิม. เป็นเดิมพันอันแรกของชีวิต. นี้เรียกว่า จะทำอะไรเสีย เราก็ต้องยึดมั่นถือมั่นได้ โดยสัญชาตญาณ. นี้ชั้นหนึ่งก่อนนะ, ชั้นที่หนึ่งนะ : ยึดมั่นถือมั่นโดยสัญชาตญาณ.

ที่นี้ถัดขึ้นมา **ขั้นที่ ๒.** โดยธรรมชาติปรุ่่งแต่ง, โดยไม่ต้องมีใครเข้าไปเกี่ยวข้องดอก, โดยไม่ต้องมีคนเข้าไปเกี่ยวข้อง. นี้ต้องศึกษาหน่อย ตามพระบาลี; คือว่า เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ อยู่ในท้องแม่ก็ยังมียึดถือไม่เป็น ออกจากท้องแม่ใหม่ ๆ ๆ ก็ยังไม่มี ความยึดถือเป็นขึ้นเป็นอันอะไร; ต่อเมื่อใด เขาโตพอที่จะรู้จักคิม รู้จักกิน รู้จักเล่น ในลักษณะที่รู้สึกพอใจ หรืออ่อย. ถ้าสมมติว่ากินนมแม่ รู้สึกอ่อยก็ได้เหมือนกัน.

พอรู้สึกอ่อยแล้ว เขาจะยึดในความอ่อย, เกิดตัวฉัน ว่าฉันอ่อย, ฉันต้องอ่อย; ถ้าความอ่อยครอบงำใจแล้ว ก็จะต้องเกิดความรู้สึกถัดมาว่า ฉันเป็นผู้อ่อย. ฉะนั้น เท่าที่เขาได้ผ่านมา โดยได้กิน ได้คิม ได้เล่น ได้อะไร รู้สึกความอ่อยในสิ่งใดได้แล้ว สัญชาตญาณเฉย ๆ นั้น ก็แรงกล้าขึ้นมา เป็นความรู้สึกตัวคนที่สูงขึ้นมา ในอัตราที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง, คือยึดมั่นถือมั่น โดยธรรมชาติ แวดล้อมปรุ่่งแต่ง ก็แรงไปกว่าที่แรก กว่าสิ่งแรก คือสัญชาตญาณล้วน ๆ.

ที่นี้มาถึง **ขั้นที่ ๓.** คนข้างเคียง หรือสิ่งแวดล่อมข้างเคียง ช่วยปรุ่่งแต่ง; ก็พี่เลี้ยงบ้าง พ่อแม่บ้าง ใครบ้าง คนที่เขาจะไปพูดให้เด็กเกิดความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ว่าตัวกู-ว่าของกู. แล้วมีแต่จะพูดว่าของหนู, ของหนู ๆ ใ้หูเขาเรื่อยไป : พ่อแม่ของหนู บ้านเรือนของหนู เงินทองของหนู อะไรของหนู ของหนู จนเกียรติยศของหนู อะไรของหนู ความได้ความเสียอะไรก็ของหนู. ใ้เด็กนั้นมันก็ค่อยมีความยึดมั่นหนาขึ้น เหนียวแน่นขึ้น เป็นตัวกู เป็นของกู, กูจะเป็นผู้มี มีนั่น มีนี่ เป็นของกู.

นี่ชั้นที่ ๓ นี้ คนเรานี้ช่วยสอนลูกให้เด็ก ๆ ให้มันยึดมั่นเป็นตัวกู เป็นของกูโดยไม่รู้สีกตัว. ที่สัญชาตญาณมีมาแต่ทีแรก เป็นเดิมพันนั้น ไม่ค่อย ทำไรดอก, แล้วต่อมา จิตมันรู้สึกคิดนึกได้เอง โดยธรรมชาติแวดล้อม ก็ยังไม่ ทำไร, มาเป็นเอามาก ๆ เมื่อคนด้วยกันช่วยแวดล้อมให้ความคิดมันเป็นไปแต่ ในทาง

ตัวกูและของกู นี่มันจึงเต็มที.

ฉะนั้น เด็กนี้อายุเท่าไร ก็บอกไม่ได้ดอก แต่ว่ามันรู้จักยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของตน เต็มที่แล้ว.

ทุกคนลองย้อนระลึกไปถึงหนหลังของตัวเอง มันเคยมีความคิดนึกเป็น ตัวกู-ของกู รุนแรงเต็มที ตั้งแต่เมื่ออายุเท่าไร? ๔ ขวบหรือ ๕ ขวบ หรือ... มันก็แรงขึ้น ๆ เป็นหนุ่มเป็นสาว มันก็รุนแรงไปทางหนึ่ง, เป็นพ่อบ้านแม่เรือนก็ ยึดมั่นถือมั่นรุนแรงไปอีกทางหนึ่ง, คนแก่คนเฒ่าก็ยึดไปอีกทางหนึ่ง.

ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว ไม่มีใครจะละความยึดมั่นถือมั่นได้ จนกระทั่งเข้าโลงไป แล้วก็ยังยึดมั่น จะไปเกิดเป็นนั่น จะไปเกิดเป็นนี่ ตามที่ ตั้งใจไว้อีก; เรียกว่ายึดมั่นไว้เพื่อตายแล้ว, ตายแล้วก็ได้ไปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีก สำหรับจะยึดมั่นต่อไป, นี่มันตลอดสายอย่างนี้.

นี่เรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น มันมีมูลเหตุอยู่เป็นสามชั้น หรือ สามระดับ. ช่วยจำไว้ให้ดีจะศึกษาธรรมะเรื่องนี้ได้ง่ายในอนาคต; การศึกษา ธรรมะชั้นลึก จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น ในเมื่อเข้าใจเรื่องอย่างนี้ อย่างชัดเจน.

ที่นี้ก็คือว่า มันมีความยึดมั่นถือมั่น เป็นความเคยชินของจิต, เคยชิน เหลือที่จะชิน จนบางพวกเขาเรียกว่า มันนอนอยู่ในใจเลย. แต่อาตมาไม่พูดได้ ดอก เพราะว่าถือตามหลักพุทธศาสนา ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอนอย่างนั้นได้; แต่มันเกิดง่าย มันเกิดเร็ว เพราะความเคยชิน. เดียวนี้เราทุกคน จะเกิดความ รู้สึกว่าตัวกู ว่าของกูได้อย่างง่าย อย่างเร็ว ด้วยอำนาจของความเคยชิน; นี่เป็นเรื่องความยึดมั่นถือมั่นโดยสมบูรณ์.

เหยื่อของความยึดมั่น.

ที่นี้ก็มาคำว่า อาหารหรือเหยื่อสำหรับความยึดมั่นถือมั่น นั่นคืออะไร? เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นเต็มที่ เป็นมนุษย์เต็มที่ เป็นคนเต็มที่แล้ว, มันก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า ความอโรย นี่มันเป็นคำหายากคายโสกโศกสักหน่อย ก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรนี่ มันไม่มีคำเรียก แต่ภาษาบาลี ก็เรียกว่า อัสสาทะ. อัสสาทะ ช่วยจำไว้ด้วย; ถ้าไม่ชอบคำว่าอโรย มันหายากคาย ก็เรียกว่า อัสสาทะ คือ ความรู้สึกอโรยด้วยจิตใจถึงขีดสุด เรียกว่าอัสสาทะ.

รูปสวย ๆ ก็มีอัสสาทะจับใจ, เสียงเพราะ ๆ ก็มีอัสสาทะจับใจ, กลิ่นหอมก็มีอัสสาทะจับใจ, ของที่กินเข้าไปอร่อย ก็เรียกอัสสาทะจับใจ ทางกลิ่น, ที่นี้สัมผัสทางผิวหนัง มาสัมผัสทางผิวหนังนี่มวลเหลือจะประมาณ นี่ก็เป็นอัสสาทะทางผิวหนัง, ที่นี้ความคิดบางชนิด เป็นอัสสาทะทางจิตใจ คิดเพลิดหลงไหล เอมานอนฝันอยู่นั่น. นี่เรียกว่าอัสสาทะ แปลเป็นไทย ก็ไม่รู้จะแปลว่า

อะไร; นอกจากว่าความอร่อย. นั่นแหละมันมีความอร่อย ซึ่งเป็นคุณค่าของ
อารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ.

อารมณ์ ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คือที่จะ
เข้ามากระทบตา จะเข้ามากระทบหู กระแทบจมูก กระแทบลิ้น นั่นเรียกว่าอารมณ์.
ในอารมณ์นั้นมีอัสสาทะที่ว่า, ทีนี้เรามันไปอร่อย คือมีอัสสาทะในอารมณ์;
อารมณ์นั้นเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ก็เท่ากับเราไปกินเหยื่อของความยึดถือ.

อัสสาทะแห่งอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ใอนั้นแหละ
ตัวการละ, ไปรู้จักเถอะ; คือ “ความอร่อยที่ได้รับจากอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความยึดถือ”, บทนิยามมันมีเท่านี้.

ฉะนั้น ถ้ายังพอใจในอัสสาทะนี้อยู่ ก็ยังเป็นคนชอบอร่อยในอัสสาทะ
นี้อยู่ จะไม่มีหวังดอก, ไม่มีหวังที่จะละความยึดมั่นถือมั่น. ฉะนั้น มันต้อง
รู้จักอัสสาทะนี้พอ ที่จะเห็นเป็นของที่อันตราย, เป็นศัตรู เป็นผู้ทำลาย, เป็นผู้ทำ
ให้เกิดความทุกข์.

ถ้าเรายังอร่อยในอัสสาทะของอารมณ์อยู่ ก็ไม่มีหวังที่จะปล่อยวางดอก,
ความปล่อยวางมีไม่ได้. พอใจในอัสสาทะนี้อยู่ ไม่มีทางที่จะดับตัวตนได้;
เพราะอัสสาทะคือความอร่อยนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกในถัดไปว่า อู่อร่อย, ภูมิ
ของอร่อย ภูมิดครองสิ่งอร่อย ภูแสวงหาสะสมปัจจัยแห่งความอร่อย.

อัสสาทะนี้จะสร้างความรู้สึกว่า ตัวตนผู้อร่อยเสมอไป; ฉะนั้น เมื่อ
ยังมีอัสสาทะ มันก็ดับตัวตนไม่ได้ ยังต้องยึดถือตัวตนอยู่เรื่อยไป, เรียกว่าถ้า

ยังพอใจในอัสสาทะของอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถืออยู่แล้ว, อย่าไปหวังเลยว่าจะปล่อยอะไรได้, อย่าไปหวังเลยว่าจะดับตัวตนเสียได้.

หลักการหยุดหลงอร่อย.

ทีนี้ ทำอย่างไรต่อไป ที่จะหยุดหลงไหลในความอร่อย ? ตามหลักธรรมในพระศาสนาที่ว่า ให้ดูความอร่อย โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

มักจะสอนกันแต่ให้ดูที่อารมณ์ ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ปรากฏว่าไม่ค่อยสำเร็จดอก. ที่เราจะมาดู รูป เสียง โสภณูปะ ธรรมารมณ์ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ มันยังเป็นชั้นนอกเกินไป, ฉะนั้น เราจึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จ.

ต้องดูให้ลึกไปกว่านั้น คือดูที่อัสสาทะ อันจะได้รับมาจากอารมณ์นั้น ๆ เพราะว่าเราจะมีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อะไรก็ตาม มันก็เพื่อเวทนาอันอร่อย; ฉะนั้น ต้องไปดูตรงที่เวทนาอันอร่อยนั้น ให้เห็นว่า แม้แต่ความอร่อยนั้น ก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; เห็นไตรลักษณ์ เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของอารมณ์ ทั้งหมดนี้ ไม่พอ; ต้องเห็นอนิจจังทุกขัง อนัตตา ของเวทนาอันอร่อย ที่เกิดมาจากรูปเสียง กลิ่น รส โสภณูปะนั้นด้วย.

ว่าเป็นชั้น ๆ ไปก็ยิ่งได้ คือว่าภายนอกมันก็มีอยู่; เช่นว่า เงินทองอย่างนี้ เราก็เพื่อความสุข; ฉะนั้น จะปล่อยวางตัวตน จะเห็นแต่อนิจจังของเงินทอง ไม่ได้ ต้องไปเห็นอนิจจัง ของตัวความสุขนั้น ด้วย คือเวทนา ความสุขที่

เป็นเวทนา ที่เป็นจุดศูนย์รวมของสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา. ต้องไปดูที่นั่น ว่านั่นมัน มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา.

ฉะนั้น ในหลักธรรมะจึงเน้นมาก เรื่องให้ดูที่เวทนา ก็คือ ความ อร่อยนั่นเอง. พอเห็นความหลอกลวงของสิ่งที่เรียกว่าความอร่อยนั้นแหละ จิตจะ คลาย, คลายออกจากความยึดมั่นถือมั่น คือจะถอยหลังกลับ; ฉะนั้น ต้องดูเป็น ชั้น ๆ เป็นชั้น ๆ เข้าไป.

บุคคลเป็นที่รักที่พอใจ แล้วเขาไปยึดถือความสุข สนุก เวิร์ดอร่อย ที่ ได้จากบุคคลนั้น; นี่มันก็ว่า ความสำคัญมันอยู่ที่อัสสาทะจากบุคคลนั้น, ไม่ใช่ อยู่ที่บุคคลนั้น. ถ้าไปดูเพียงแค่ว่าบุคคลนั้น มันก็ละความยึดถือไม่ได้; เพราะว่ ่าไอ้การยึดถือจริง ๆ นั้น มันยึดถือความเวิร์ดอร่อย อันได้รับมาจากบุคคลนั้น ซึ่ง เป็นบุคคลที่รักที่พอใจ.

ฉะนั้น จึงให้มองให้ลึกเข้าไป ถึงอัสสาทะที่เกิดมาจากสัตว์ สังขาร อันเป็นที่รักที่พอใจ : สัตว์นี้ บุคคลนี้ บุตรภรรยาสามี, สังขารก็ทรัพย์สมบัติ แก้วแหวนเงินทอง หรืออะไรก็ตาม; สัตว์, สังขาร มันกินความหมด อันเป็นที่ รักที่พอใจ มันมีหน้าที่ให้อัสสาทะ –ความอร่อยทางจิตใจ, แล้วก็ไปยึดถือใน อัสสาทะ จึงยึดถือบุคคล. ถ้าบุคคลนั้นไม่ให้อัสสาทะอะไร ก็จะไม่มีการรักหรือ ยึดถือ.

ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ดูที่เวทนา อันจะได้มาจากสัตว์ สังขาร อัน เป็นที่รักที่พอใจ เพื่อจะละความยึดถือในอัสสาทะ ที่เป็นเหยื่อของกิเลสเสียได้.

ที่นี้ก็ต้องดูให้เห็นไตรลักษณ์ในอัสสาทะ ว่าความอร่อยนั้นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, มีความหลอกลวง. สิ่งที่เราชอบใจที่สุด เอรีดอร่อย แก่ใจที่สุด รู้สึกยึดมั่นถือมั่นที่สุด, สิ่งนั้นมีความหลอกลวง ก็หลอกลวงให้เราเป็นทุกข์.

นี่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความหมายยังต้องไปอีกไกลจนถึงว่า เห็นว่านี่มันหลอกลวง, ความสุขเป็นของหลอกลวง, หลอกให้เราหลงยึดถือ แล้วก็ เป็นทุกข์เพราะมัน. นี่มันไม่ยากเกินไป แต่ไม่มีใครอยากมอง, ไม่มีใครอยากจะมองให้เห็นว่า สิ่งเป็นที่รักที่พอใจนี้เป็นอันตราย เป็นศัตรู หรือเป็นของหลอกลวง. เขาจะมองไปแต่ในทางที่ให้มันน่ารักน่าพอใจ น่ายึดถือ น่าหลงใหล ยิ่งขึ้นเสมอ.

ฉะนั้น ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความเป็นของหลอกลวง ที่มีอยู่ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ; มันเป็นของเหนียวแน่น เพราะสะสมมาอย่างเหนียวแน่น. แม้จะเห็นแล้ว มันอาจจะลงความเห็นว่าเป็นไม่เอา ไม่เอาละ; แต่ใจมันยังเอาอยู่นั้นแหละ เพราะว่ามันคนละส่วน; ยิ่งการคิดนึกพิจารณาโดยเหตุผลแล้ว ยิ่งไม่ค่อยพอ เหตุผลมันหลอกได้.

ขออภัย ยกตัวอย่างที่มันจะประหยัดเวลาว่า ความยึดมั่นมันเหนียวแน่น ปรากฏว่า สามิไม่ซื้อหรือภรรยาเป็นชู้ หย่ากันเลย, ไปศาลหย่ากันเลย มันก็หย่าได้แหละ. แต่ในใจมันยังอาลัยอาวรณ์ ชนิดที่ถอนไม่ออกอยู่อีกมากมาย; นี่มันคนละเรื่องกันอย่างนี้.

ฉะนั้น ต้องมีการเห็นด้วยปัญญาถึงที่สุด มันจึงจะถอนออกได้หมด. ไอ้สัตว์ สังขาร ที่ถ้าเราเคยรักใคร่ยึดถือ เป็นตัวเป็นตนของตอนนี้ มันก็เหนียวแน่นไม่แพ้ฝ่ายความรักกิเลสนี้. ฉะนั้น แม้จะพิจารณาเห็นไตรลักษณ์บ้าง มันก็ตัดความยึดถือไม่ได้ เพราะมันเห็นไม่พอ. ฉะนั้น จึงมีหน้าที่ที่จะต้องดู จนเห็นจริงและพอ, เห็นอย่างแจ่มแจ้งและเพียงพอ.

สมาธิจิตเป็นเครื่องมือที่จะดู.

ที่ว่า ดู-ดู ในที่นี้ ก็คือไอ้ที่เขาเรียกกันว่า วิปัสสนา เขาเรียกกันอย่างไพบุเพราะเพราะฝรั่งว่า วิปัสสนา คำคำนี้แปลว่า ดู เห็น อย่างแจ่มแจ้ง; วิ แปลว่า แจ่มแจ้ง, ปัสสนา แปลว่า ดู, วิปัสสนา แปลว่า ดูอย่างแจ่มแจ้ง. ถ้าไม่เรียกว่าวิปัสสนา มันไม่ค่อยขลังนะ หรือจะไม่สนใจเสียอีก; แต่มันสิ่งเดียวกันแหละกับที่ว่าดูอย่างแจ่มแจ้งนั่นแหละ คือ วิปัสสนา.

เราดูอย่างแจ่มแจ้งไม่ได้ เพราะว่าเรายังไม่มีเครื่องมือจะดู; ถ้าเราจะมีเครื่องมือเพื่อจะดู เราก็สร้างขึ้นมาสติ คือจิตที่เป็นสมาธิ. จิตที่เป็นสมาธินี้ จะเป็นเครื่องมือสำหรับจะดู ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง; ฉะนั้น พยายามทำจิตให้เป็นสมาธิเท่าที่เราจะทำได้ โดยสำรวจตามธรรมดานี้ก็ได้, โดยตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติตามระเบียบวิธีที่มันถูกต้องนะ จนจิตเป็นสมาธิได้ตามพอใจ, จิตเป็นสมาธิได้ตามที่เราพอใจ นี่คือเครื่องมือที่จะดู.

ฉะนั้น จงไปทำจิตให้เป็นสมาธิตามสมควรเสียก่อน อย่างมาก อย่างน้อย อย่างสูงสุด อย่างไม่สูงสุดก็สุดแท้; แต่ต้องมีความเป็นสมาธิพอสมควรก่อน. นี่ คือเครื่องมือที่จะดู.

ทีนี้ก็มาดูจริง ๆ จัง ๆ นี้เรียกว่าวิปัสสนา; ก็ดูที่ตรงนั้นแหละ, ดูตรงที่ว่าอัสสาทะมีความอโรยแล้วผูกพันจิต ให้เกิดตัวกู-ของกูขึ้นมา เป็นเจ้าของ.

เฮ้, จะบอกเสียก่อนว่า คำว่ากู-คุณี้ วิปัสสนาหรือ ดู ๆ นี้ ไม่ใช่การคิดค้น ไม่ใช่การคำนวณ ไม่ใช่การพิจารณา; นั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่งนะ. ดูต้องการให้ดูเฉย ๆ, ให้ดูเฉย ๆ. อย่าไปคิด, อย่าไปคิดนำ, อย่าไปเอาตำรามาคิดนำ, เอาอะไรมาให้มันมากเรื่อง ซึ่งเป็นการพิจารณาไปตามเหตุผล; อย่างนี้ ยังไม่ใช่วิปัสสนา. วิปัสสนา-กูเท่านั้น, ดูเท่านั้น; ขอให้ดูเท่านั้น มันเป็นอย่างไร ดูมันเท่านั้น. มันเป็นอย่างไรก็ดูมันเท่านั้น อย่าไปคิดนำอะไรกับมัน.

ฉะนั้น วิปัสสนา นี้แปลว่า ดูอย่างแจ่มแจ้ง ไม่ใช่คิดนำ. ต้องดูด้วยจิตที่เป็นสมาธิ; เพราะว่าถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ มันไม่อิสระที่จะดู มันทนต่อสิ่งที่มากระทบหรือมาสัมผัสไม่ได้. ต้องทำจิตเป็นอิสระ คือจิตเป็นสมาธิ, แล้วจิตนี้ก็ เข้มแข็งพอที่จะดู.

ดูเมื่อกำลังมีเรื่อง เรื่องอโรย อยู่ในจิตใจ เรื่องทุกข์โศกอยู่ในจิตใจ, เรื่องอะไรที่รุนแรงอยู่ในจิตใจ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลงไหลในรสอโรย ทางอารมณ์ ทางเพศ ทางอะไรก็ตามนั้น, เมื่อเวลานั้นแหละให้ดูเข้าไปที่สิ่งนั้น โดยไม่ต้องคิดนำอะไรหมด; ดูตัวอัสสาทะที่มีอยู่ในขณะนั้นให้เห็นตามที่เป็นจริง

ไปก่อนเถอะ. คุณที่แรกคงเห็นไม่หมด; แต่ว่าคุณตามที่เป็นจริงอย่างไร, คุณที่เป็นจริงอย่างไร, เป็นจริงอย่างไร มันค่อยมากขึ้นเอง.

อัสสาทะเกิดขึ้นมาอย่างไร? อัสสาทะตั้งอยู่แล้ว มีฤทธิ์เดชอย่างไร? อัสสาทะค่อยซาลง ค่อยเจียบไปอย่างไร? นี่ดู, เดียวก็จะพบข้อเท็จจริงที่ว่า โอ๊ย, มันเป็นเรื่องชั่วคราว หลอกหลวง มายา, ไม่มีสาระอันใดที่จะยึดถือได้; แล้วก็ดูกันอย่างที่เรียกว่า แดกฉานแหละ, ก็ว่าคุณเห็นได้ทั้งโลกแหละ ว่าจิตใจของเราโง่เท่าไรอย่างไร, จิตใจของผู้อื่นมันก็เป็นอย่างนั้น.

คุณจิตตนเองให้แจ้ง จะระงับฤทธิ์ของอัสสาทะได้.

เราต้องดูจิตใจของเราให้เห็น ว่าเป็นอย่างไร โดยชัดแจ้งเสียก่อน, แล้วมันก็ง่ายที่จะรู้ เชื่อได้ว่าจิตใจของผู้อื่นก็เป็นอย่างนั้น ซึ่งมันเป็นคนเหมือนกัน. จะดูเห็นกันว่า(ดูจนเห็นกันว่า) **ทั้งโลกมันบ้าอย่างนี้กันทั้งหมดแหละ.**

นี่มันจะมีอำนาจพอที่จะระงับฤทธิ์เดชของอัสสาทะ หรือเสน่ห์ของ อารมณ์; จนกระทั่งเห็นว่าไอ้อร่อยสูงสุด ที่เขาเรียกว่าวิเศษที่สุด อร่อยที่สุดนั้น ที่แท้มันก็เป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติธรรมดา ที่เกิดอยู่แก่ระบบประสาทของ คน.

เมื่อมีอะไรมา กระตุ้นเท่าไร ประสาทนั้นมันก็รู้สึกอัสสาทะเท่านั้นแหละ. ถ้ามันกระตุ้นสูงสุด มันก็สูงสุดเท่าที่มนุษย์มันจะเป็นได้, หรือสัตว์เครื่องาน มันจะเป็นได้. บังคับทางกามารมณ์มากกระตุ้นเท่าไร มันก็มีอัสสาทะสูงสุดเท่านั้น,

มันไม่มากไปกว่านั้น, แล้วมันก็เกิดแก่ระบบประสาทตามธรรมชาติ ตามธรรมดา
ที่มันจะต้องเกิดตามธรรมชาติ.

ในร่างกายเรามีระบบประสาทสำหรับรู้สึก; ถ้ามีอะไรมากระทบ มา
กระตุ้น มันก็รู้สึก มันจะสูงสุดไปกว่าธรรมชาติไม่ได้. ฉะนั้น ก็เห็นว่า อ้อ,
มันเท่านี้เอง, เรียกว่า เป็นเพียงความรู้สึกเกิดขึ้นแก่ระบบประสาท ตาม
ธรรมชาติเท่านั้น.

ความอร่อยปรุงให้เกิดรู้สึกตัวเราอร่อย.

ทีนี้ก็ดูให้มันละเอียดลงไปว่า เมื่อรู้สึกอร่อยสุดเหวี่ยงสูงสุดนั้น อย่า
เข้าใจว่ามันมีตัวตน ที่จะเป็นผู้รู้สึกอยู่ก่อน. ใ้ไ้ก็คือความโง่ของเรา เราจะไป
หลงเอาว่า เรามีตัวตนสำหรับรู้สึก ในความเอรีดอร่อยสูงสุดนั้นอยู่ก่อนแล้ว; แต่
ตามหลักธรรมะนั้น ความรู้สึกอร่อยสูงสุดนะ มันปรุงให้เกิดความรู้สึกว่า มีตัว
เราผู้อร่อย.

นี่ฟังดูแล้วมันไม่ค่อยจะมีเหตุผล; เพราะว่า นี่กำลังพูดว่า ความอร่อยมี
ก่อน แล้วผู้รู้สึกอร่อยมีทีหลัง. นี่เด็ก ๆ จะไม่ค่อยเชื่อ; เพราะเขาเอาของ
ภายนอกทางวัตถุเป็นหลัก ต้องมี(จึงว่าต้องมี)ตัวผู้กระทำก่อน จึงจะมีการกระทำนี้ ที่เรา
เห็นทั่ว ๆ ไป.

แต่เรื่องหลอกหลวงอันลึกซึ้งของกิเลสนี้ ไม่ใช่อย่างนั้น. ความ
เอรีดอร่อยมีตามธรรมชาติ ตามระบบประสาท ตามธรรมชาติ, เป็นความรู้สึก

เอรีดอรร้อยสูงสุด, แล้วความรู้สึกนี้จะปรุงเป็นความรู้สึกคิดนึกว่า กู ๆ ๆ กูอรร้อย, กูเป็นเจ้าของความอรร้อย กูก็จะสะสมแสวงหาปัจจัยแห่งความอรร้อยต่อไปนี่; เรื่องมันกลายเป็นว่า ผู้กระทำมาที่หลังการกระทำ.

นี่มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางภายนอก ทางเบื้องหน้า ทางโลก ๆ : ทางเบื้องหน้าของธรรมชาตินี้ มีผู้กระทำก่อนการกระทำ; ทีนี้ทางเบื้องหลัง ของธรรมชาติอันลึกซึ้งนี้ มีการกระทำก่อนตัวบุคคลผู้กระทำ. เพราะฉะนั้น ตัวบุคคลผู้กระทำนั้น เป็นเพียงมายา; นั่นแหละคือความเป็นอนัตตา ของบุคคลตัวตนผู้กระทำ.

ถ้ามันเป็นของจริง มันก็มีอยู่ก่อน และตลอดเวลา; นี่มันเพิ่งเกิด เมื่อมีความรู้สึกเวทนาอันสูงสุดแล้ว จึงเกิดความคิดว่าตัวกูเป็นผู้อย่างนั้นอย่างนี้. ใจตัวกูนั้นมันเป็นเพียงความคิด เป็นความยึดถือ, ไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่ของจริง.

นี่เรื่องเบื้องหลังของธรรมชาตินี้ มันลึกซึ้งเข้าใจยาก มันก็มีอยู่อย่างนี้; เห็นว่าตัวตนนั้นไม่มีอยู่, เพิ่งมีเมื่อมันไปหลงในความรู้สึก, ความรู้สึกนั้นปรุงให้เกิดความคิดว่าตัวตน.

อัสสาทะเป็นผู้กระทำแก่จิต ให้จิตโง่งงเกิดความรู้สึกว่าตัวตน : มันมีอวิชา - ความไม่รู้ตามที่ เป็นจริงเกิดขึ้น หรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับจิตนี้ เมื่อจิตกำลังสัมผัสสิ่งที่มีความเอรีดอรร้อย หรืออัสสาทะ, แล้วความโง่งงนั้นมันก็นำจิตไป, นำจิตไปให้ว่ามี คิดว่าตัวตน, แล้วก็ยึดมันถือมัน, แล้วก็มีการกระทำเป็นกรรม : กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อะไรยึดเยื้อออกไป เพราะอวิชชาอันนั้น.

มนุษย์ทุกข์มากเพราะคิดได้มากกว่าสัตว์.

นี่คือความที่ว่า มนุษย์ก็ยังมีปัญหา มาก, แล้วมนุษย์มีสมองเฉียบแหลม ว่องไว ก็ขยายปัญหาได้มาก, เลยมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. นี่พูดเพื่อ เป็นเครื่องให้เอาไปคิดนึก ให้เกิดความสลัดสังเวชได้ ว่ามนุษย์นี้มีความทุกข์ มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะมีมันสมองเฉียบแหลมว่องไว ในการที่จะคิด จะ ปรุง จะแต่ง ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

ฉะนั้น เรามนุษย์นี้ก็เลยเป็นทาส เป็นทาสแก่กามารมณ์ยิ่งกว่า สัตว์เดรัจฉาน. สัตว์เดรัจฉานจมอยู่ในกองทุกข์น้อยกว่า ในเวลาอันสั้นกว่าคน น้อยกว่าคน. คนคิดได้มาก ปรุงแต่งได้มาก เพราะฉะนั้น ก็มีความทุกข์ได้มาก แล้วยาวนานกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ลองไปสังเกตดูให้ดีเถอะ ไม่ใช่ว่าจะแกล้งค่าคน.

คนมีมันสมองสูงมาก มันทำอะไรได้มาก เพราะฉะนั้น ถ้าทำผิดมันก็ คิดได้มาก. สัตว์เดรัจฉานมันมีมันสมองน้อย มีสมรรถภาพน้อย เพราะฉะนั้น มันคิดได้น้อย; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่อาจจะเป็นทุกข์ได้มากเหมือนคน.

คนต้องมีธรรมะช่วย.

ที่นี้คนถ้าไม่รู้ธรรมะ ไม่มีธรรมะแล้ว มันสมองที่วิวัฒนาการมาก นั้น มันจะนำไปหาความทุกข์ที่มาก. ฉะนั้น ต้องมีธรรมะเข้ามาช่วย ประคับประคองให้พอ ใ้มันสมองของคนจึงจะเดินไป ในทางที่จะไม่เป็นทุกข์,

ดับทุกข์; แล้วเราก็จะได้เปรียบสัตว์เดรัจฉาน ตีกว่าสัตว์เดรัจฉาน สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะเหตุนี้; เพราะเหตุว่าธรรมะเข้ามาช่วยประคับประคองคน ประคับประคองจิตใจหรือมันสมองของคนให้เข้าไปในทางที่ว่า ไม่ต้องเป็นทุกข์ และมีประโยชน์มาก. ฉะนั้น คนก็ตีกว่าสัตว์เดรัจฉานมากจริงเหมือนกัน.

แต่ถ้าทำผิดในเรื่องนี้ เพราะไม่มีธรรมะเข้ามาประคับประคองแล้ว คนนี้จะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน, จะทนทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, จะกลายเป็นบาปไปเสีย. การที่ได้เป็นคนนี้ จะกลายเป็นบาปไปเสีย เพราะว่าคน ๆ นั้น ไม่สามารถจะเอาธรรมะเข้ามาประคับประคองชีวิตจิตใจ; ความเป็นคนของเขาเลยกลายเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์ ซึ่งมันคิดไม่เป็น มันสมองมันแคบ มันคิดได้น้อย มันเลยเป็นทุกข์ได้น้อย.

มนุษย์ควรรู้จักวิมุตติและนิพพาน.

ฉะนั้น เราเป็นมนุษย์ทั้งที ก็อย่าให้ต้องอายแก่สัตว์เดรัจฉานเลย; เราเป็นมนุษย์ทั้งทีก็ขอให้รู้จักวิมุตติและนิพพาน กันตามสมควรเถิด.

วิมุตติ คือหลุดจากการบีบคั้นของธรรมชาติอันลึกซึ้งนี้, อัสสาทะ อันมีพิษฤทธิ์เดชมากนี้ มันผูกพันจิตใจ มันเผาผลาญจิตใจ. เราควรจะได้หลุดพ้นตามสมควร แล้วเราควรจะมีนิพพาน คือความเย็น. นิพพาน แปลว่าเย็น, มีความเย็นตามสมควร. จิตใจนี้ถ้าไฟไม่เกิดขึ้นมันก็เย็นตามธรรมชาติ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมชาติแห่งจิตนี้เป็นประภัสสร คือแจ่มใส รุ่งเรือง แวววาว; แต่ว่าจิตนี้เศร้าหมองแล้ว เพราะอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา. เมื่อไรกิเลสเกิดขึ้นในจิต เมื่อนั้นจิตก็สูญเสียประภัสสร, แล้วก็สกปรก เศร้าหมอง มีคิ้ว เร้าร้อน. อย่าให้กิเลสเกิดขึ้นได้ จิตนี้ก็ประภัสสรอยู่ในตัวมันเอง; หมายความว่า จิตนี้จะเย็น เพราะไม่มีกิเลสอยู่, แล้วจะร้อนเมื่อมีกิเลสเกิดขึ้น.

ฉะนั้น เราระวังไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น จิตนี้ก็เย็น อากาเร็นนี้เรียกว่า นิพพาน. อากาเร็นที่หลุดจากอำนาจของกิเลสนี้เรียกว่า วิมุตติ, ให้จิตหลุดมาจากอำนาจของกิเลส ความเอร็ดอร่อยสุขเหวียงนั้น อย่างมากครอบงำจิตใจเราได้ นี้เรียกว่าวิมุตติ. เมื่อไม่มีกิเลส เราก็เย็น ที่เย็นนี้เรียกว่านิพพาน. ความจริงเราก็มีเย็นเป็นนิพพาน เพราะกิเลสไม่ครอบงำอยู่เป็นพื้นฐาน, ไม่ใช่ว่ากิเลสเกิดทุกลมหายใจเข้าออก ตลอดวันตลอดคืน. นี่อย่าลำเอียงนะ อย่าไปเชื่อคนบางคนที่พูดว่า เรามีกิเลสตลอดวันตลอดคืน.

ถ้าเรามีกิเลสตลอดวันตลอดคืนจริง เราเป็นบ้าแล้ว ตายแล้ว ไม่ได้มานั่งพูดกันอยู่ที่นี้หรอก. สำหรับเวลาที่กิเลสไม่ครอบงำนั้นมันมีอยู่มากกว่า, เราจึงพอทนได้ สบายอยู่ได้ ไม่เป็นบ้า แล้วก็ไม่ได้ตาย; เพราะเวลาที่ว่างจากกิเลสมันก็มีอยู่ เวลานั้นมันเย็น, อย่างน้อยที่สุดก็คือ เวลาที่เรานอนหลับนั้นแหละ กิเลสไม่ได้รับกวน ช่วงขณะนั้น ก็เย็นอยู่ขณะนั้น; ถึงเวลาที่เรานอนหลับ เราอยู่อย่างนี้ ก็ไม่ใช่ว่ากิเลสมันเกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก มันมีเวลาที่ว่างจากกิเลสตามสมควร แล้วเราก็เย็นอยู่ตลอดเวลาขึ้น.

ฉะนั้น ควรดูให้ดีนะ เรารอดชีวิตอยู่ได้ หรือว่าไม่เป็นบ้าหรืออะไรนี้ เพราะอำนาจของพระนิพพาน; พระนิพพานที่มีอยู่เป็นระยะ ๆ สั้น ๆ นี้ คือสงบอยู่ได้ เย็นอยู่ได้ ในระยะสั้น ๆ นี้. พระคุณของนิพพาน ให้เราไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ตาย; ถ้ากิเลสเกิดอยู่ตลอดเวลาเราก็ต้องเป็นบ้า เราจะต้องตาย; หรืออย่างน้อยจะต้องเป็นบ้า. ที่เราไม่ต้องเป็นบ้า หรือไม่ตายนี้ เพราะพระคุณของพระนิพพาน ปรากฏอยู่เป็นระยะ ๆ ๆ. คือเวลาที่เราวางจากกิเลสข้างนั่นเอง; มันต้องใช้คำว่า “ข้าง” เพราะมันไม่ตลอดเวลา แต่มันได้มีอยู่จริง อยู่ที่นี่ เดียวนี้ อยู่กับเราที่นี่ และเดี๋ยวนี้. พระนิพพานนี้คุ้มครองเรา ไม่ให้ต้องตาย ไม่ต้องให้เป็นบ้า.

ทีนี้เราก็อบคุณพระนิพพาน โดยการขยาย, ขยายเวลาที่มันเย็น หรือไม่มีกิเลสนั้น ให้มันมากออกไป; เช่นวันหนึ่งว่างจากกิเลสเพียงสองสาม ชั่วโมง เราก็ขยายให้มันหลายชั่วโมงออกไป, หลายชั่วโมงออกไป, หลายชั่วโมงออกไป, ติดต่อกันจนไม่มีเวลาที่เกิดกิเลส มันก็จบเรื่อง; นั่นแหละคือพระนิพพานโดยสมบูรณ์, พระนิพพานโดยสมบูรณ์ ไม่มีช่องให้กิเลสเกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้มันเกิดเป็นครั้งคราว เอ้า, เราทำอะไรไม่ได้ ก็ยอมแพ้ไปก่อน; แต่เราจะทำการต่อสู้ให้มันน้อยลง ๆ, ให้เวลาที่กิเลสเกิดขึ้นแก่จิตแล้วร้อนเป็นไฟ นั้น ให้เวลานั้นมันน้อยลง. เวลาที่มันไม่เกิดเย็นสบายนั้น ให้มันยาวออก ให้มันขยายยาวออกไป ในวันหนึ่ง ๆ, จนกระทั่งว่ามันไม่เกิด และไม่ร้อนเลย เป็นพระนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ได้.

เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติจะเห็นสูญญตา.

เบื้องหลังของธรรมชาติลึกซึ้งอย่างนี้; ขอให้สังเกตดูให้ดี. เราจะมองให้ถึงเบื้องหลังของธรรมชาติ จนไม่หลงไหลในอะไร, ไม่เห็นเป็นนั่นเป็นนี่ อย่างที่เขาบัญญัติว่าอย่างนั้น สมมติว่าอย่างนี้ ยึดถือว่าอย่างนั้น ยึดถือว่าอย่างนี้. นั่นเป็นความผิดพลาด เป็นความโง่ เป็นความหลง; มองเห็นว่า โอ๊ย, ทั้งหมดนี้เป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็นไปตามการปรุงแต่ง, เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง; แต่ละอย่าง ๆ นั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่เป็นตัวตนของมันเอง. เพราะฉะนั้น มันจึงว่าง เรียกว่าสูญญตา ว่าง.

ง่าย ๆ หน่อยก็ว่า : ดินก็ว่างจากดิน น้ำก็ว่างจากน้ำ สมว่างจากลม ไฟว่างจากไฟ รูปว่างจากรูป เวทनाव่างจากเวทนา ต้นไม้ก็ว่างจากต้นไม้ ก้อนหินนี้ก็ว่างจากก้อนหิน บ้านเมืองก็ว่างจากบ้านเมือง มหานครก็ว่างจากมหานคร ป่าดงพงไพรก็ว่างจากป่าดงพงไพร; จิตจะเหลือวไปทางไหนพบแต่ความว่าง. นี้คือด้านใน ด้านลึกของธรรมชาติ.

ส่วนด้านนอกนั้น เต็มไปด้วยตัวตน-ของตนอย่างนั้นอย่างนี้ สมมติอย่างนั้นสมมติอย่างนี้ บัญญัติอย่างนั้นบัญญัติอย่างนี้, แล้วก็ยึดถือ เอาเป็นทุกข์ตลอดเวลา. นี้ด้านหน้า หรือเบื้องหน้า ด้านนอกของธรรมชาติ เราก็หลงกันอยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้เบื้องหลัง **ด้านในของธรรมชาติ**นั้น ก็คือจริงของธรรมชาติ, ไม่มีตัวตน ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ ไม่มีอะไรที่อาจจะยึดมั่นถือมั่น ไม่ควรที่จะยึดมั่นถือมั่น, ให้จิตมันว่างจากความยึดมั่นถือมั่น; เพราะว่าสิ่งทั้งปวงว่างจากความควรยึดมั่นถือมั่น; สิ่งทั้งปวงว่างจากความหมายแห่งตัวตน, ว่างจากความเป็นไปได้ที่จะยึดมั่นถือมั่น. นี้เรียกว่าเห็นด้านในของธรรมชาติ.

เห็นด้านนอกมีตัวตน เห็นด้านในว่างจากตัวตน; เห็นด้านนอกทุกอย่างหยุด เป็นตัวเป็นตน เห็นด้านในทุกอย่างไหล ไม่มีความเป็นตัวเป็นตน. อย่าไปหลงจับฉวยเข้าที่สิ่งใด; เพราะว่ามันจับฉวยไม่ได้ ถ้ายังขึ้นคือไปจับฉวยมันจะมีความทุกข์ มันจะกัดเอา. นี้พูดให้ง่าย ๆ อย่างนี้.

ธรรมชาติทั้งหลายนี้ ถ้าไม่ยึดถือก็ไม่เป็นไร; เรามีไว้ใช้ มีไว้กิน หากมาใช้หากิน แต่อย่ายึดถือ. เงินทอง ทรัพย์สินสมบัติ ข้าวของ ก็ศึกษาให้รู้จักวิธีหา วิธีใช้ วิธีกิน แล้วไม่ต้องยึดถือ ก็ไม่เป็นไร. หากเอาไว้สำหรับยึดถือ มันก็กัดเอาตลอดเวลา; เอาไปเก็บไว้ที่ธนาคาร แต่แล้วก็ยังมาสูมอยู่บนหัวใจของคนที่เป็นเจ้าของ ก็คือคนนั้นมันโง่เอง จะทำอย่างไรได้ มันก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

ฉะนั้น จักเสียให้ถูกต้องตามระเบียบ ตามกฎหมาย ตามธรรมชาติ ตามอะไร แล้วไม่ต้องยึดถือ, หากก็ต้องไม่ยึดถือ, ได้มาก็ไม่ยึดถือ, เก็บไว้ก็ไม่ต้องยึดถือ, บริโภคใช้สอย กินอยู่ ก็ไม่ต้องยึดถือ; นี้คือด้านใน ที่เป็นความถูกต้องของธรรมชาติ.

พินเห็นเช่นนั้นเองที่เบื้องหลังของธรรมชาติ.

วันนี้เอาตามพูดถึงเรื่อง เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ ในลักษณะ
 อย่างนี้. เบื้องหน้ามันหลอกเราทั้งนั้น เบื้องหลังมันจริง แต่เราเข้าไปไม่ถึง;
 ฉะนั้น ขอให้มองทะลุเบื้องหน้าเข้าไปถึงเบื้องหลัง คือว่างโดยประการทั้งปวง,
 ใช้อีกคำหนึ่ง ที่ฟังง่ายก็ว่า มันเป็นเช่นนั้นเอง, เป็นเช่นนั้นเอง, มันว่างจาก
 ตัวตนเช่นนั้นเอง, แล้วก็ไม่ต้องยึดถือ. อะไรเกิดขึ้น; โอ๊ะ, มันเช่นนั้นเอง.
 อย่าไปเสียน้ำตาของมัน, อย่าไปโกรธแค้นเป็นยักษ์ เป็นมารกับมัน คือไม่ยินดี
 ยินร้าย กับสิ่งใด; ให้มันว่างจากตัวตน มันเป็นเช่นนั้นจริง.

นี่ยอดสุดของพระพุทธศาสนา ไปจบลงที่ความว่าง; แม้แต่พระนิพพาน
 ก็ว่างจากความเป็นพระนิพพาน; แม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่าง, ว่างจาก
 ความเป็นความว่าง.

นี่เรียกว่า จิตนี้หลุดพ้น จิตนี้มันเข้าถึงอมตธรรม, เข้าถึงพระนิพพาน
 อันเป็นนิรันดร เข้าถึงความไม่ตาย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ไม่ป่วย ไม่อะไร เป็นนิรันดร;
 เรื่องก็จบแหละ : จบลงที่ความว่าง มีจิตใจอยู่ด้วยความว่าง เพราะเห็นความว่าง
 ของสิ่งทั้งปวงอยู่เสมอ. นี่เป็นสิ่งที่สูงสุดของพุทธบริษัท จะไม่เกิดความทุกข์เลย.

การบรรยายในวันนี้ เป็นการบรรยายครั้งสุดท้าย ของคำบรรยายชุดเรื่อง
 ธรรมชาติ, แล้วก็จะหยุดสามเดือนฤดูฝน ไม่มีบรรยาย; สามเดือนแล้วจึงจะมี
 บรรยายทุกวันเสาร์อีก.

เอาละ, ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบท
พระธรรม ในแบบคณสาชยาย, ส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรม ของท่าน
ทั้งหลาย; ตั้งใจฟังให้ดี ๆ ให้สำเร็จประโยชน์อีกครั้งหนึ่งเถิด.
